

1850.

српска

изворно

15.МАТИЋ, Димитрије

ОБУСНЕНА ГРАЂАНСКОГЪ ЗАКОНИКА ЗА КНУЖЕСТВО СРБСКО

/ израд ; о Димитр ; е Матићъ. - у Београду : у Кнѣжества Србскога
Кнѣигопечатнии, 1850-1851. - Частѹ1-3 ; 19 см

I частѹ . - 1850. - XX, 272, [4] стр.

Друга частѹ: прво оддѣлен ; е. - 1851. - стр. 273-703, [1], XVII-XXIII

Друга частѹ: друго оддѣлен ; е. - 1851. - стр. XXII, [2], 703-1064.

Трећа частѹ: - 1851. - стр. XIII, 1065-1291.

Новаковић 1740; Кириловић 1528, 1527; КНБС 1437.

Власништво: Историјски архив Пожаревац.

5576

5576

ОБЪЯСНЕНІЪ
ГРАЂАНСКОГЪ ЗАКОНИКА

ЗА

КНЯЖЕСТВО СРБСКО,

ИЗРАДНО

ДР. ДИМИТРИЈ МАТИЊЪ

Профессоръ отечественногъ права у Лицеуму Србскомъ;
Чланъ школске Коммисіи и редовный Чланъ
Дружтва Србске Словесности.

Прегледали и одобрили школска коммисіа.

I. ЧАСТЬ.

Д. М. Траја

У БЕОГРАДУ
у Княжества Србскогъ Книгопечатни.
1850.

„Добри и праведни закони есу душа државе.“

ПРЕДГОВОРЪ.

За Законикъ, ма да е како савршенъ, указуе се потреба да се толкуе.

То е збогъ тога, што се у Законику излажу *само начела* као главна правила права, а тако кратка начела обично е теже разумети; па съ тога е нужно обясненѣ.

А ово е за нашъ Законикъ тимъ нуждиѣ, што е онъ јоштъ доста несавршенъ, па га дотеривати треба.

Мени е и по самомъ позиву момъ као Профессору грађанскогъ Законика у дужности было, да израдимъ обясненѣ тогъ предмета, кои я предаемъ; а и осимъ тога имао самъ то учинити, почемъ е **Высокославно Пошечителство Просвѣ-**

*

IV

штения Профессорима препоручити изволило, да свакій свою науку за годину дана за печатню изради и Нѣму на прегледъ поднесе.

Я самъ по томе поступио; комиссія школска прегледала є ово дѣло и осимъ што є кодъ неколико параграфа' моє мнѣніє преначала, одобрила га є.

При свемъ томъ я самъ врло удаѣнъ одъ помисла, да є овай радъ мой савршенъ; али надамъ се, да ће ме збогъ недостатака' свакій извинити, кадъ помисли да се дѣло морало брзо за школу израдити, па и то поредъ предаваня у школи. Ово є првина; будућа издаваня, ако срећанъ будемъ да њѣ доживимъ, моѣи ће савршенія бити, кадъ намъ и Законикъ савршеніи буде. —

Радећи на овомъ дѣлу я самъ поглавито школу и моє слушателѣ у виду имао; гледао самъ да ово школска књига буде; збогъ тога самъ скоро при свакој глави Законика, премда у кратко, изложію, како є о томе у римскомъ праву, и на многимъ важнимъ местима, гди се начела у законодавству с'удараяу, сравненія ради обраћао самъ позоръ и на то,

како законици други важни европейски држава у томе опредѣљавају, било да се са нашимъ Законикомъ слажу, било да другчиє наређую.

Но я самъ се старао, да ово обясненіѣ Законика поредъ свогъ главногъ опредѣленія као школска књига, полезно буде и онима, кои у судейској струци служе, па законъ земальскій морају знати, а прилике нису имали, да га уче. —

На дотичнимъ местима изложена су и сва толкованя, допуненя и преиначеня, која є законодавна властъ досадъ о разнимъ параграфима у Законику нашемъ учинила. —

А и рецензіє, коє су досадъ о нашемъ Законику изишле, имено претресе Господина Шероглића имао самъ у виду, па самъ и о њима казао како мислимъ. —

Садъ да кажемъ, шта самъ при руци имао, кадъ самъ ово обясненіѣ радіо.

Почемъ є нашъ Законикъ израћенъ по Аустрискомъ грађанскомъ законуку, наравно са изменама, коє су се као нужд-

не показале, шта є и при овомъ объясненію было саветніє чинїти, него имати позоръ обраћенъ на оно, шта є рађено о толкованію тогъ законика, изъ кога є нашъ узетъ.

Коментаръ *Цайлера*, *Винивартера*, *Г. Еллингера*, особито оногъ првогъ было ми є одъ врло велике помоћи; — одъ французки правословни дѣла' имао самъ при руци дѣло *Г. Маркаде*, *Рогроиа* и *Фрая*. — Одъ учителя' римскогъ права ползѡвао самъ се дѣлима *Гешена*, *Пухте* и предаваня могъ Профессора римскогъ права *Г. Вангерова*. — На местима, гди є опредѣлявано о опомъ, што є нашемъ народу свойствено, држао самъ се собственогъ правца и мои мислїй. —

Остає да кажемъ, како ће кнѣиге овогъ дѣла поделѣне быти.

Цѣло дѣло поделѣно є на четири кнѣиге; прва садржи уводъ и прву часть Законика, коя дѣйствує о *личнимъ правама*; друга кнѣига садржа ће друге части Законика о *стварнимъ правама* прво одѣленіє; трећа кнѣига садржа ће те друге части Законика друго одѣленіє, кое

дѣйствуе о лично-стварнимъ правама, а четврта кнѣга садржа ће трећу часть Законика, коя дѣйствуе о обштимъ опредѣленіама за права и лична и стварна. —

Што се тиче ѣзыка, старао самъ се, да буде колико є годъ више могуће чистъ, премда се неке неслѣдствености у томъ нису могле мимоићи; — а о правопису, коимъ є писано, морамъ казати, да є морао остати онай истый, коимъ є наложено да се у нашої типографіи печата.

Ово є што самъ имао примѣтити.

Я ѣу се веома радовати, ако овай радъ мой баръ подстрекне, да се правословна знаня међу Србима обдѣлаваю, разпростиру и у нечемъ усавршаваю; а то ніє могуће безъ саобштєня мислѣй и безъ примѣтбѣй; добре и паметне примѣтбе добро ће и мени доћи; я ѣу ій радо примити и гледати, да се њима ползуємъ.

На Петровъ данъ 1850 године у Београду.

Д. Матићъ.

С А Д Р Ж А Њ

За прву часть Объясненія грађанскогъ Законика.

страна

Основна понятія о праву и о православнои науци - - - - -	1
---	---

У В О Д Ъ.

А) о грађанскимъ законима уобште.

§ 1. Ко ме за правацъ служи грађанскій србскій Законикъ? - - -	7
Кое е законодавна власть у Србији?	—
§ 2. Шта е прописано у овомъ Зако- нику? - - - - -	8
Понятіе права шта садржи у себи?	—
Ко се разуме подъ обштимъ изра- зомъ: „жителии землѣ“? - -	9
§ 3. Одъ когъ времена закони имаю си- лу, и докле ту задржаваю? -	10
§ 4. Ко може овај Законикъ преина- чити? - - - - -	13
§ 5. Ко се има овогъ закона држати?	15
§ 6. Како ће се судити иностранцу у пословима са србскимъ жителима и са иностранцемъ у Србији?	—

	<i>страница</i>
Шта су то законна слѣдства? -	16
§ 7. Имаю ли закони повратне силе? -	17
Како е законодавна власт првѣмъ путомъ протолковала овај §? -	19
Како е законодавна власт другѣмъ путомъ протолковала овај §? -	21
§ 8. Сме ли се смисао закона извртати? -	22
А) О званичномъ толкованю закона -	24
Б) О научнои толкованю закона -	26
О толкованю закона у тешкомъ смислу - - - - -	—
§ 9. Које толкованѣ закона има силу за- кона? - - - - -	28
§ 10. Кадъ ће се моћи по аналогији су- дити? - - - - -	29
Шта е то <i>обичајно право</i> и које е право <i>нѣгово</i> понятіе? - -	30
§ 11. Важи ли судейска пресуда и за дру- гѣмъ подобнии парничнии пред- метъ као законъ? - - -	31
§ 12. Који предписи и уредбе неспадаю у графу Законикъ? - - -	32
§ 13. Руши ли законъ законну волю и на- редбу жителя? - - - -	33
§ 14. Може ли се ко тиме извинити: да није знао за законъ, који е већ обнародованъ? - - - -	34
Б) <i>Основне черте правде и правде.</i> Примѣтба о овимъ основнимъ чер- тама? - - - - -	—
§ 15. Ко и у смотреню чега стои подъ заштитомъ закона? - - -	35

- § 16. Коя су то *прилична* и *законна* средства противъ нарушителя права? 36
- § 17. Како се по нашемъ законуку *свакій* човекъ сматра? - - - 38
- § 18. Има ли робства у Србіи? - - - —
- § 19. Ёсу ли сви србски жители предъ закономъ и Судомъ равни? - 39
- § 20. Кадъ є ко дужанъ свое добро држави уступити и подъ коимъ условіемъ? - - - - 40
- § 21. Мора ли онаѣ, кое дужанъ, дугъ свой платити? - - - - 41
- § 22. Мора ли онаѣ, кои какво право има, исто употребити? - - - - —
- § 23. Коє припадаю оне ползе, кое изъ права проистячу? - - - - 42
- § 24. Ко носи оно бреме, кое є съ правомъ каквимъ скопчано? - - - - —
- § 25. Коє припада оно, што *ниє ничіє*? 43
- § 26. Ко има право уживати оно, што є *свачіє*? - - - - —
- § 27. Ко има право располагати са каквомъ ствари? - - - - 44
- § 28. Може ли ко свое право другомъ уступити? - - - - —
- § 29. Може ли ко другоме дати оно, што самъ нема? - - - - 45
- § 30. Кадъ се уступи право, шта се іошть съ тиме уступа? - - - - —
- § 31. Ко є дужанъ накнадити ону штету, кою другомъ учини? - - - - 46

	<i>страна</i>
§ 32. Како се мораю употреблявати заедничка права? - - - - -	46
§ 33. Докле траю она права, која су за личност везана? - - - - -	48
§ 34. Како прелазе стварна права на другога? - - - - -	—
§ 35. Могу ли се изгубити права, кадъ се дуго неупотребљаваю? - - - - -	49
Како се дели нашъ Законикъ? - - - - -	—
Како се разликую лична права одъ ствариъ? - - - - -	50
Кое е чисто стварно или предметно право, а кое лично стварно право? - - - - -	52

ПРВА ЧАСТЪ

О правама личнимъ.

Глава I.

О правама, која се на лична свойства односе.

§ 36. Подъ именовъ лица кога узима законъ? - - - - -	53
Кое е физично лице, а кое правословно или морално? - - - - -	54
§ 37. Кадъ постае сръбскій житељ пунолѣтанъ? - - - - -	56
§ 38. Каква права имаю пунолѣтници? - - - - -	58

- § 39 и 40. Кога узимаю закони у заштиту? 58
- § 41. Кои се уподобљаваю младолѣтнима? 60
- § 42. Задруге и общине имаю ли какво особито право на заштиту закона? - - - - - 62
- § 43. Дѣте зачето а јошть перођено како се сматра у обаиру права? - —
- § 44. Кома припада савршено уживанѣ грађански права' и како се добія прирођенѣ у Србији? - - - 64
- § 45. Стое ли подѣ заштитомѣ закона' и иностранци, кои у Србији живе? 67
- § 46. Шта ће се и кадѣ ће се судити по овомѣ Законику? - - - 68
- § 47. У комѣ случаю ови закони сматраю иностранце као и свое? - - 73
- § 48. Туђинка за србскогѣ жителя удата чиме и кадѣ добія право србскогѣ грађанства? - - - 75
- § 49. 50 и 51. Како се поступа, кадѣ кога *нестане*, а другій ко, кога се тиче, иште, да се таковій за *мртви* прогласи? - - - 77
- § 52. Ко може ступити у чја права? - 82
- § 53. Узимаю ли ови закони у заштиту и оне странце, кои су *другогѣ вѣроисповѣданія*? - - - 84
- § 54 и 55. Шта се разуме подѣ именовѣ *родбине, породице*? - - - —
- § 56. Како се опредѣлюе и брои *степенѣ сродства*? - - - 86

§ 57 и 58.	Подъ задругомъ шта се разуме, и како се оне сматраю у обзиру спольны отношеня?	- - - - -	89
§ 59.	Како се сматра община у обзиру приватны права?	- - - - -	90

Г л а в а II.

О правама и дужностима супружника.

§ 60.	Шта є бракъ?	- - - - -	91
§ 61 до 64	(заклоч.) Шта предходи бра- ку?	- - - - -	93
§ 65.	Шта добія невина страна у случаю одустапка?	- - - - -	96
§ 66.	Може ли се натерати она страна, коя одустає, да мора у бракъ ступити?	- - - - -	97
§ 67.	Ако су обе стране невине, ко онда штету тегли?	- - - - -	98
§ 68.	Коя лица немогу законно испитивана быти?	- - - - -	—
§ 69.	и одъ § 71 — 81 (заклоч.) Кое су пре- поне, збогъ кои' се неможе у за- конный бракъ ступити и вѣнчати?	- - - - -	99
§ 70.	Кои су узроци, збогъ кои', ако се догоде, оставдѣна страна неможе тражити накнаду штете збогъ ис- пита проузроковане?	- - - - -	101
§ 82.	Остає ли снажань бракъ са онимъ, кои є са другомъ испитань, или бракъ са девојкомъ подъ прсте- номъ за другога?	- - - - -	121

- § 83. Шта є дужанъ свештеникъ парохі-
яльный пре венчана чинити? - 121
- § 84. Шта мораю чинити они заручници,
кои у чию парохію са стране дођу? 122
- § 85. Шта є дужанъ чинити свакій, кои зна
за какву препону оглашеногъ
брака? - - - - - 123
- § 86. Шта ће чинити свештеникъ, ако бы
се за време оглашенія отвила
каква препона за бракъ? - - - - - —
- § 87. Ё ли слободно свештеника натери-
вати на свршиванѣ брака црквомъ
недозвољногъ - - - - - 124
- § 88. Може ли се бракъ заключити безъ
узаимногъ сагласія оны лица,
коя у бракъ ступаю? - - - - - —
- § 89. Ё ли слободно отимати девојке ра-
ди ступаня у бракъ? - - - - - 125
- § 90. Одговара ли свештеникъ, ако безъ
Архіерейскогъ опроштая прене-
брегне навѣстити? - - - - - —
- § 91. Гди се свршує законный бракъ? - 126
- § 92. Шта треба свештеникъ по вѣнчаню
да чини? - - - - - —
- § 93. Кои су узроци збогъ кои се бракъ
уништава? - - - - - 128
- § 94. Кои су узроци збогъ кои се бракъ
разводи? - - - - - 129
- Каква є разлика између *уништења* и
развода брака? - - - - - 130
- § 95, 96, 97. Може ли бракъ престати збогъ
дужегъ одсутства супруга, и ка-
ко се ту поступа? - - - - - 132

§ 98.	Коме ће се пријављивати мужъ и жена, кадъ оће да се пусте? -	136
§ 99.	Коме принадлеже спорна дѣла у обзиру брака? - - - -	138
§ 100.	Шта треба духовный Судъ напредъ да опредѣли докъ јошть трае брачна парница? - - - -	—
§ 101.	Ако су и мужъ и жена подъ кривцомъ добијо ли допуштењъ да могу у другій бракъ ступити? -	139
§ 102.	Како се сматра разлучењъ само одъ заедничкогъ живлења? - -	—
§ 103.	Могу ли супрузи уговоръ чинити на разводъ брака? - - - -	141
§ 104.	Може ли у другій бракъ ступити она страна, којој е као невиной то дозвољно? - - - -	—
§§ 105 и 106.	Кадъ се може жена разведена преудати, и која су слѣдства ако се преуда пре него што истече прописано време? - -	142
§§ 107, 108, 109, 110.	Коя су права и дужности супруга? - - - -	144
§ 111.	Ако супрузи у задрузи живе ко управља кућомъ и имањемъ? -	151

Глава III.

О правима и дужностима родитеља' и деце.

Каква е была съ почетка очинска власть кодъ Римљана? - - -	152
---	-----

- §§ 112 и 113. Кою дѣцу сматра законъ за брачну, а кою за ванбрачну? - 153
- § 114. Кадъ е дете у законномъ браку рођено, може ли се отаць о законности његова рођаја посумњати? 154
- §§ 115 — 119 (закључ.) Које су дужности родитеља према својој деци, и докле те дужности трају? - - 157
- § 120. А које су дужности деце према својимъ родителјима? - - - 162
- §§ 121, 122, 123. Које прибављају дѣца? - 163
- § 124. Ко има властъ недорасло дѣте за будуће стањ живота преправљати? 167
- § 125. Важе ли она обвезателства, која бы деца безъ родителјска одобрени учинила? - - - - 169
- § 126. Ко е дужанъ младолѣтну децу заступати? - - - - 170
- § 127. Имаю ли право родителји искати одъ деце накнаду трошкова, које су учинили на његово воспитаніе? 171
- § 128. Које е ванбрачно дете? - - - 173
- § 129. Каква е дужность матере према ванбрачномъ детету? - - - 177
- § 130. Ко има право доказивати ко е отаць детинь? - - - - 178
- § 131. Ко е дужанъ ванбрачно дете издржавати узъ матеръ и после матере? 183
- § 132. Каква права имаю безбрачни родителји према небрачномъ детету, ако су га они и одранили? - - -

§ 133. Исклучую ли се небрачна деца изъ уживаня грађански' права? -	184
§ 134. Како се могу небрачна деца зако- номъ учинити? - - -	185
§ 135. Кадъ добія отаць небрачногъ дете- та очинска права надъ нѣмъ? -	189
§§ 136 — 147 (заклуч.). На колико се па- чина' може туђе дете усвоити? -	192
§ 148 и 149. Може ли се побратимити и по- сестримити, и разликуе ли се одъ тога по Богу отаць, майка, братъ, сестра? - - -	212
§ 150. Кадъ престае родителъска власть? -	215
§ 151. Кои су узроци, збогъ кои' дѣте и ма да е пунолѣтно може јоштъ <i>остати</i> подъ родителъскомъ влаш- ћу? - - -	217
§ 152. А кои су узроци збогъ кои' може дѣте добити пунолѣтностъ и <i>пре</i> <i>законногъ рока</i> ? - - -	221
§ 153. Кадъ се дѣвојка јоштъ младолѣтна уда, остае ли јоштъ подъ роди- телъскомъ влашћу? - -	223
§§ 154 и 155. Изъ кои' се узроча може власть родителъска надъ дѣцомъ одъ отца одузети? - -	224

Г л а в а IV .

Т у т о р с т в о и с т а р а т е љ с т в о .

Шта е то тоторство; кое е главнй значай истога? - - -	228
--	-----

- § 156. Коя лица узима законъ у заштиту да добию заступника? - - 229
- § 157. Каква е разлика између татора и старателя? - - - 230
- § 158. Ко е дужанъ старати се, да невольна лица неостану безъ татора, и ко е дужанъ такове случаеве Суду явљати? - - - 232
- § 159. Коя лица имаю, докъ Судъ о такомъ случаю недозна, по самой природи испуњавати таторске дужности? - - - 234
- §§ 160, 161, 162, 163, 164. На коя лица треба Судъ призрение да има кадъ поставља татора? - - - 235
- §§ 165, 166. Кои су узроци извинена одъ таторске дужности, и за кое се време то Суду поднети има? 245
- § 167. За што одговараю они, кои се безъ довољна узрока извлаче, и кои се самовольно у какво таторство утискую? - - - 250
- § 168. На што се обећава и заветуе свакиј таторъ? - - - 251
- § 169. Кое су дужности таторске спрема личности, а кое у обзиру иманя малолѣтника? - - - 252
- §§ 170, 171, 272. Какву дужность има таторскій Судъ што се тиче пописа иманя малолѣтничкова, и шта одъ истогъ продати, а шта причувати треба? - - - 254
- §§ 173, 174, 175. Кадъ и у кое време ду-

	жанъ е тоторъ рачунъ одъ пуши- ле давати? - - - -	262
§ 176.	Коя су то лица, коя као тотори ни- су дужна дати рачунъ о пришло- ду пушиле? - - - -	265
§ 177.	Каква се безбѣдностъ зактева кадъ се даю пушилни новци подъ ин- тересъ? - - - -	266
	Коликій е интересъ на пушилне новце по уредби одъ 27-гъ Ок- тобра 1847 № 1707? - -	261
§ 178.	Какву награду законъ опредѣлюе тотору? - - - -	267
§§ 179 и 180.	Кадъ и како престае тотор- ство, а кадъ и како престае ста- рательство? - - - -	268
§ 181.	Може ли се тоторъ у самомъ тече- нїю тоторства одъ тога удалити, и каде? - - - -	271

Основна понятія о праву и православной науци.

Право уобште зове се све оно, што е сходно закону и онаковомъ пропису, коме мораю сви слѣдовати.

Ова речъ *право* има два значеня.

А) У тако названомъ *предметномъ* (объективномъ) смислу, разуму се подъ правомъ закони и она правила, по којима люди као умна створеня, живећи еданъ съ другимъ, поступати мораю.*)

Кадъ су тін закони и та правила такова, да они, кои у држави којой живе, нѣи мораю испуњивати, почемъ, ако то нечине, државна ће їй власть на то приморати, то се зове *строго изнудимо* пра-

*) Ius est norma agendi.

во, за разлику одъ оны прописа', кое само мораль и нравственность налаже, а на кое се нико принудити неможе, да ий мора испуњавати.

Кадъ човекъ самъ добровольно онако чини, као што законъ прописуе, т. е. кадъ свою волю и своя дѣла закону саобразуе, по закону управля, то се зове *правичность*.

Б) А у тако названомъ *подложномъ* (суб'ективномъ) смислу, право означава власть, да можемо што чинити, или зактевати, да другій што на нашу ползу чини, или да нечини*).

Право у ономъ првомъ (предметномъ) смислу, дели се по обзиру свогъ *постанка на природно* и на *положително* право.

Подъ *природнимъ* правомъ разуме се умно право као збиръ оны закона', по којима слобода свакогъ поединогъ са слободомъ свию у држави живећи', обстати може.

А *положително* е оно право, кое има свой основъ у законима, кое законодав-

*) Ius est facultas agendi.

на у држави властъ за правацъ свима пропише.

Кадъ се оно природно право у редоставу (системи) као едно цѣло изложи, онда є то наука филозофногъ права; а кадъ се положително право онако у редоставъ доведе, то є наука положителногъ права.

Положително право основано є дакле на томе, кадъ народъ кои што за право призна, па се по томе управља. Збогъ тога нрави народа, нѣговъ карактеръ, нѣговъ вѣрозаконъ, строй државный, као и млога друга обстоятелства имаю великій упливъ, те се право кодъ поединогъ народа овако или онако образує. Отуда є дакле положително право кодъ разны народа различно; по тому исторія права иде равнымъ коракомъ са исторіомъ и напредкомъ света.

А умно право, као истинято понятие и чиста идеја права, неменя се; па збогъ тога оно као стално, треба да служи за основъ и образацъ свакомъ положителномъ праву. —

По свомъ предмету дели се далѣ право на право *явно* и на право *приватно* (посебно).

Явно право опетъ или є *явно унутрашнѣ*, или *явно спољашнѣ* право.

Унутрашнѣ *явно*, коє се и политично право зове, опредѣљава правна одношења између правленија и грађана; оно показує, како су власти у држави поделѣне, какавъ є начинѣ правленија, и прописує начине, којима се слобода и благостанѣ грађана' обезбеђава.

А спољашнѣ *явно* право опредѣљава правна одношења едногъ народа према другомъ.

На последку приватно право оно є, коє опредѣљава *посебна* права и дужности поєдины жителя' међу собомъ.

По тому дакле права или су *политична* или *приватна*.

Политична су права она, коя грађани имаю према правлению, и по којима они могу участвовати у *явнѣ* власти, н. п. бирати посланике за скупштину,

или да могу быти и сами избрани за посланике; да могу постати, ако су способни, явнимъ званичницима и т. п.— А

Приватна су права она, која грађани имаю еданъ према другомъ, и која су њима обезбеђена грађанскимъ закономъ; тако поглавития приватна права грађана' есу: очинска властъ надъ своіомъ децомъ, право мужа према своіой жени; право наименовати татора, право наслѣдити; право располагати са своимъ иманѣмъ и т. п.

На пытанѣ, ко ужива и упражњава та политична и приватна права, може се уобщте казати, да и една и друга уживаю само онѣи, кои су грађани државе; а странци неуживаю никоја политична права. Што се пакъ тиче приватны права', сада е обично, да се странцима у свимъ државама участие у истима дозвољава, ако њинова држава на узаємность пази, т. е. ако се у њиной домовини странцима та права дозвољаваю.—

Нашъ е предметъ грађанскій законикъ, кои приватна права грађана' садр-

жи, па зато се мы имамо овде ограничити само на та приватна права, а оно, што смо и о јавномъ праву у кратко изложили, казано є само споредно при питању како се права деле. —

У В О Д Ъ.

А.) О грађанскиихъ законима уобщите.

§ 1.

Князь у согласію са Совѣтомъ, осни-
ваюћи се на Уставу земаљскомъ, издае
овай Законикъ грађанскій за правацъ
свима жителяма и Судовима Србіе.

Законъ уобщите естъ правило, кое законо-
давна у држави власть прописуе, да се по нѣму
сви нѣни жители управляю.

Законъ е светиня, кою сви треба да почи-
тую. Онога, кои ради противу закона, постићи
ће онака негодна слѣдства, какова законъ о
томе прописуе.

У Србіи е законодавна власть по члану 10,
11, 12 (подъ а — и то прва половина —) и 13
земаљскогъ Устава *Князь са Совѣтомъ*, и на
томъ основу издате е овай законикъ.

Изъ смисла дотичны точкій земаљскогъ
Устава види се (премда ніе изречно казано, али
тако се и упражнява), да и една и друга страна

законодавне власти може законе и законне Уредбе предлагати. Но свако предложенъ мора се најпре у Совѣту вишньому гласова примити, и текъ онда, кадъ га е Князь потврдю, добія као законъ обвезателну силу.

§ 2.

У законуку овомъ прописани су закони грађански, као постоянна правила ради правде и правде, која се одъ свакогъ Србина према брату своме Србину и узаянимъ своимъ посебнимъ правама и дужностима изискуе.

Правый изворъ грађански права есу закони. Права добываю дакле свою силу и свагу одъ закона, кои њи опредѣљава; она припадаю онимъ лицама, којима законъ такова дае, и како обимъ, тако и трајиѣ њіово зависи одъ обима и трајна закона; т. е. свакій онолико права има, колико му законъ одређуе, и то право донде ужива, докѣ законъ прописуе.

Понятіе права садржи у себи слѣдуюће:

1.) *Власть, слободу.* Тако, мени се мора дозволити, да могу све оно чинити, на што я право имамъ. Я могу по момъ праву поступати, ма да бы то другомъ и шкодило (§ 806); но наравно то се тако разуме, да се тиме у кругъ туђи права неперлази. — *Ко ради по своимъ праву, никога невређа;* то е главный основъ у закону.

Дакле кадъ имамъ какво право на што, властанъ самъ упражнявати га.

2.) *Изнуду*. Кадъ я имамъ какво право, пако оће противу тога да поступа, я могу иѣга приморати, да то мое право призна, и то е оно, што мы зовемо *изнудомъ*. По тому се види, да само у држави може речи о праву быти. *Право в само оно, што се може изнудити*. Чисто морална зактевани нису право: дакле *свакомъ праву стои на другој страни противуположена дужность*.

Подъ понятіемъ права садржи се

3.) *Право одреченя*, т. е. да се човекъ може свога права одрећи. Кадъ я морамъ што чинити, то ніе право; у понятію права лежи, да се оно мени неможе силомъ наметнути, по да га се я и одрећи могу.

Право и она дужность, која овомъ одговара, сачињава у скупи *правно одношенъ*.

Грађанска права односе се на све жителъ, кои у држави живе.

Подъ тимъ общимъ изразомъ разуму се:

а.) Како поедини жителъи, тако

б.) Правословна (тако названа морална) лица, као што су н. пр. общтине, каква заведенія, друштва и т. д., у колико се то ветиче нѣовы одношеня' према целой држави, или према правленію, него нѣовы приватны послова', кои спадаю у приватно право; далъ.

в.) Кадъ се правителство са поединимъ грађанима у какавъ посао за потребу државе упушта; тако н. пр. кадъ што купуе, кадъ што подъ кирію за ползу и уотребленъ правителства узима; и т. п.

д.) Подъ жителяма землѣ разуму се поредь оны, кои *стално* ту пребываю и *странни*, кои *само за време* ту живе; што више тако е.

е.) и у ономъ случаю, кадъ се странаць нѣ обиста на области странне за нѣга државе задржавао, али е заключіо какве послове, кои подлеже той држави, да она о нѣима суди; ерѣ се онда тако сматра, као да ње е странаць заключіо своимъ присутствомъ на државной области.

§ 3.

Закони ови одъ оногъ часа, како су своимъ путемъ обнародовани, имаю силу и важность у народу и у суду: и ову задржаваю донде, докле ње законна власть прописанимъ начиномъ преиначила небы.

Овай § стои у свези са §. 14, па ћемо ње заедно и разяснити.

Права и оне дужности и обвезателства, кои овима одговараю, *треба да се могу познати, треба да могу бити познати*, те да се жители на нѣи позивати могу при нѣиовимъ узаймнимъ пословима.

Закони дакле и свезаконне Уредбе мораю се обнародовати.

Разсуђавати о томе, како се закони по нѣиовой различности, по мѣстнимъ одношењима и по другимъ околлинама могу обнародовати, да буду најбезбѣднѣе и најбрже познати у народу и по Судовима, а и одъ своју оны, кои треба да ње

знаю ради нѣоваго управленя, то е посао политичногъ управленя.

Правительство треба да се постара о наредби^{*)}, како ће моћи законъ сазнати свакой онай, коме е за тимъ стало да своя права невредима чува, а туђа да почитуе.

Ели ко небрежливъ да разпыта и разазна о новозданимъ законима, а иначе му е могуће было то учинити, нека неугодна слѣдства, ако га ова снађу, самъ себи припише, ерѣ бы се иначе онай, кои е небрежливъ, могао свагда тиме бранити, *да нѣ за тай законъ знао*, па бы, што се тиче полезны или шкодливы слѣдства закона, напредни быо одъ онога, кои е марливъ грађанинъ, па пази.

Чинъ е дакле законъ какавъ своимъ путемъ обнародованъ, нико се не може бранити и извинявати, да га нѣ знао (§ 14).

И ако се чини, да е ово правило строго, безъ нѣга не може бити, па зато е примљено и у све новіе законике разны држава'.

Кадъ се Законикъ кои слаже са начелима, коя су понятію права сходна, кадъ е онъ разговетно и разумително написанъ, кадъ се у законнику избегава, да се образцы за поедина правна дѣла за примѣръ излажу; кадъ се поедини закони одъ части средствомъ явны листова', одъ части устмено одъ дотичны надлежателства' и

*) Морамо овде примѣтити, да бы врло цѣли сходно было, и да е необходима потреба, да наша законодавна власть опредѣли сходна правила за начинъ обнародованя закона и законы Уредба', ерѣ мы тога за садъ јоштъ немамо.

званичника' народу обнародую, тимъ начиномъ може свакій колико толико паметанъ житель сазнати о томе, шта е обнародовано, па тако себе обезбѣдити, да збогъ незнања закона себи нешкоди, или какову опасность навуче.

Кадъ се догоди какавъ необичный и више заплетенъ случай, нека свакій за савѣтъ пыта или оногъ, кой законъ зна, или свою надлежну власть исто овако, као што онаѣ, кой е боле-станъ, лѣкара за савѣтъ и помоћ пыта.

Римско право у више случаева', кадъ се тога тицало, да се одврати каква штета, дозвољавало е селяцима, солдатима, женама и т. п., да се могу извинити тиме, што нису законъ знали; но то није нужно у садашня времена, гди свакій народъ треба да има свой законъ, кой е *разговорно* и на *своѣмъ материльнъ езикѣ* написанъ.

Ово, што е овде о Законнику казано, разуме се и о свимъ другимъ уредбама, законима, наложима, судейскимъ позивима (као п. п. у случаю стецишта) и т. д.

Што се овимъ 3-ћимъ §-омъ Законника у другој половини опредѣљава, да закони свою силу и важность донде задржаваю, докле њих законна власть прописанимъ начиномъ непреиначи; то се тако разуме, докъ се онимъ истимъ путемъ, како смо казали, да законъ постае и извршителну силу добѣ. — Княземъ у согласію са Совѣтомъ непреиначи, доуни, или другимъ незамѣни.

§ 4.

Само Князь са согласіємъ Совѣта моги ѣе овай Законикъ или поедине законѣ у случаю потребе преиначити, допунити, или другима замѣнити.

О овомѣ е веѣъ было речи и кодъ предидуѣегъ параграфа.

Правило е: *Да се постовой законъ укинути може само новимъ, кои се прописанимъ начиномъ познѣ изда, ма у новомъ закону и небыло о томъ спомена, да се нѣме онай старый обара; то се по себи разуме, само кадъ садржай новіегъ закона противурѣчи садржаю оногъ раніегъ, преѣашнѣгъ.*

Тогъ правила слѣдства су ова:

1.) Ако е кавво постовой начело познимъ закономъ укинуто, онда су тимѣ и *слѣдства оногъ начела укинута*, ма да новіи законъ изречно о томѣ и неговори. Тако н. пр. кадъ е забранѣно живити са невенчаномъ женомъ, тимъ истимъ укида се небрачномъ детету право, да може незаконногъ оца свогъ наслѣдити, ако га овай *завѣщаниемъ (тестаментомъ)* своимъ наслѣдникомъ неучини.

То ѣе реѣи, кадъ е оно укинуто, *што е условіе*, безъ чега што бити неможе, то се онда тимъ истимъ и оно укида, што е *условљиво*, што е на оному условію основано.

2.) Далѣ слѣдство оногъ правила естъ: *Познѣи законъ, кои само уобште што нареѣуѣ, не укида преѣашный особеный (шпеціальный) законъ.*

Общій (генералный) законъ есть правило за све случаеве, а *особеный* за поедине. Тако н. п. кадъ бы се особенимъ закономъ каквомъ предузимателю, узмимо н. пр. фабриканту и т. п. дадо збогъ когъ обзира право, да може за кое време самъ што *исключительно* производити безъ да то сме и другій ко чинити, па бы се после обштимъ закономъ уредило што уобште за радиность и трговину у земљи; то се небы могло однети и на онай поединый случай, коя за себе *особеный* законъ има.

Изъ смисла 3 и 4 § нашего законика види се, да онъ недопушта, да се, као што е по римскомъ праву могуће, законъ какавъ може укинути и *обычайницъ правомъ*, и то *противнимъ* *обычаемъ* (*consuetudo contraria*), или *изобычаемъ* (*desuetudo*). Изобычаенъ е, кадъ старый законъ престане, безъ да се новый на место онога уведе; а кадъ се место старогъ правила ново постави, онда е *противный* *обычай*. Изобычаенъ е дакле само нешто одрицательно.

И *неупотребленъ* никакавъ законъ не престае.

Кадъ све ово уедно узмемо, морамо на кратко казати: грађански закони постое само вољомъ законодавне власти; истомъ вољомъ они се меняю или сасвимъ укидаю.

Законъ се онда *сасвимъ* укида, кадъ се онъ укине *по цѣломъ* *обилу* и *пространству* *свогъ* и у призренію *свію* *лица*, коя су досадъ нѣме везана была.

Кадъ пакъ законъ обвезателну силу изгуби само што се неколико наредба и опредѣленія тиче, или кадъ се едно или више опредѣленія у

нѣму на место стары постави, то се зове законъ *изменити*.

На последку да и то споменемо: кадъ оно престане, о чему є законъ гласио, онда наравно престає и самъ законъ, кои се на то односіо.

§ 5.

Свакій житель србскій, быо онъ у Србиі, или ванъ Србіє, има ће се овы закона' држати.

Грађанско право обвезує жителѣ оне землѣ, за кою є оно прописано. Закони обвезую дакле прво и прво грађане оне државе, коя є законе издала.

Овогъ параграфа изразъ: или, „*ванъ Србіє*“⁶⁶ разуме се по смислу § 46 тако: да ће се Србину и ванъ Србіє по србскомъ законѣ судити; осимъ ако докаже, да є странъ законъ предъ очима имао, кадъ є посао заключіо, или ако кодъ странногъ суда помоћи непотражи збогъ законны слѣдства' коя за нѣга тамо проистичу. —

§ 6.

И самъ иностранцацъ у пословима са србскимъ жителѣма, и са иностранцемъ у Србиі, наћи ће правицу по овимъ законима, осимъ ако онъ ніє посао у туђој землѣи заключіо, или нарочито за

туђе законе везао, или се онъ законнимъ слѣдствама у туђой земљи надати има.

Србскій законикъ разпростире се и на странце и онда, докъ јошть нису или ако нису право грађанства добили, а у Србији се задржаваю, па се са србскимъ жителяма упуште у какве послове; осимъ ако они нису посао у туђой земљи заключили, па ће имъ онда онај странный судъ, гди е посао заключенъ, и судити; или ако свой посао, кадъ су га заключили, нису за туђе законе везали; или се надати имаю законимъ слѣдствама у туђой земљи.

Сада да опредѣлимо, шта су то законна слѣдства? —

То су она за сва дотична лица и за све случаје, закономъ основана *права и обвезателства*, која проистичу, кадъ се условія закона сврше. Узмимо н. п. да странна житељка пође за србскогъ грађанина. Овај умре, и она као удовица тражи оне ползе одъ иманя свога мужа, кое бы имала по закону њѣне земљи. Но то јој се уважити не може; еръ чимъ е пошла за србскогъ грађанина, могла е знати, *каква е законна слѣдства у Србији чекаю*, почемъ србскій законикъ удовици само право *уживаня* на мужевљѣмъ иманю опредѣљава.

Јошть ћемо овде то примѣтити, што се и по себи разуме: у колико србскій законикъ странцу права опредѣљава, у толико га и обвезуе, да онъ мора на себе узети и оне терете и обвезателства, која таковимъ правама одговараю.

§ 7.

Закони ови немаю повратне силе: они се простиру само за унапредакъ. Но права изъ пређашњи дѣла' или поступака' по уобичаеномъ начину утврђены проистичућа, у колико судейскимъ путемъ небы конечномъ пресудомъ решена была, судиће се по овима законима, у онима догађанма, где досадъ прописаного закона было ніе.

Да закони немаю повратне силе на оне случаи, кои су се савршено догодили пре него што е законъ обнародованъ, то већъ слѣдуе изъ онога, што смо казали при 3-емъ §-у (да закони силу имаю одъ онога часа, кадъ су обнародовани); ерѣ ако бы се по познїимъ законима рѣшавала и она права, коя су пре нѣи дѣйствително задобивена и прибављена, онда небы было ни слободе, ни безбѣдности, ни права собственности; почемъ бы какавъ новъ законъ, докѣ жители своя права у цѣлости одржаваю, могао међутимъ изићи, на нѣи ти' права' лишити, или ии у томъ ограничити. — Можемо помислити, како бы то неправо было! —

Законъ или што палаже, или забранѣе, или дозвољава; а кадъ бы се закони и на прошлостъ простирали, ясно е, како бы неразумно было: хтети заповедати, забранѣвати или дозвољавати оно, што е већъ учињено. — Законъ дакле неможе

же се односити на она дѣла, која су већ свршена; онъ не може дѣйствовати на прошлость; или другимъ речима: *онъ не може имати повратне силе.*

Исто е тако безъ сваке сумнѣ: *да се сва будућа дѣла жителн' по новомъ закону суде; да нѣи дакле нерѣшава старіи преѣашній законъ, кои е пре новогъ постојо, већъ последній.*

О томе нећемо дуже ни говорити, почемъ е тако ясно и разумително.

Но тежко е разяснити: како се суди о *текућимъ дѣлима*; рѣшава ли нѣи старій, или новъ законъ? —

По обштемъ правилу текућа дѣла мораю се рѣшити по старомъ закону, подъ кога владомъ она су у животъ ступила; но будући да е ово првѣи обштыи законъ у Србији, пре кога ніе никаквы обшты и сталны правила' постојало, зато оваи § изречно вели: „да ће се парнице збогъ права', која изъ преѣашњи дѣла' проистичу, по овомъ Законику као обштемъ правцу рѣшавати; по то се разуме за оне парнице, кое су пре него што е Законикъ оваи обнародованъ почете, а іоштъ коначномъ пресудомъ нису свршене, па и то само онда судиће се оне по овомъ Законику, ако нема каквогъ особеногъ закона или уредбе, која се односи на то спорно дѣло, кое е почето, а іоштъ недовршено; еръ ако е тако прописаногъ закона было, онда ће се при рѣшенію текућегъ спора судити по томъ пропису, ма да бы онъ овомъ Законику и противно гласіо.

Текуће дѣло зове се оно, кадъ се основъ каквогъ права родіо пре, него што е новіи законъ обнародованъ.

Законодавна властъ протолковала е и обяснила у двапутъ овай параграфъ. Првѣй путьъ подь 22 Августа 1844 $\frac{\text{К. В. №' 1131}}{\text{Сов. №' 881}}$ овако:

„Закони истина само у напредакъ правила прописую, но будући да има дѣла, коя су пре обнародованія овога Законика чинѣна, зато е нужно было и за такова опредѣленія учинити, о чему друга точка § 7. опредѣлюе слѣдуюће:“

1.) „Кадъ бы таково дѣло, кое е пре обнародованія овога законика учинѣно, изъ кога бы нека права произтицала, садъ судити се имало, па бы се питанѣ родило, о тврђи и важности истога, т. е. да ли постои или не; онда се неће то судити по пропису овога законика, но гледаће се, е ли онай начинѣ наблюдаванѣ, кои е пре у обычаю бую; тако н. пр. кадъ бы се распра повела о каквомъ тестаменту, кои е пре овога законика учинѣнѣ, па бы ко зактевао, да се таковѣй тестаментѣ уништожи зато, што по закону нѣе одъ три сведока подписанѣ, него одъ два, или е онако начинѣнѣ, као што е онда обычай бую, а показало бы се, или бы иначе познато было, да е пре законика овай начинѣ за тврђу тестаментѣ доволянѣ бую; то се таковѣй неће уништожити, но остаће снажанѣ, ерѣ е по уобычаеномъ пређе законика начину утврђенѣ.“

„Ако бы пакъ за особите случае таковѣй прописѣ пре закона сунтествовао, па бы такова дѣла судити се имала, то ће се онда онай прописѣ за правило узети, и по нѣму ће се тврђа таковогъ дѣла судити, а не по овомъ закону.“

2.) „Ако бы се повела распра о правама, коя су изъ дѣла каквогъ проистекла, и пређе

овогъ законика су прибављѣна, то ни таква не спадаю подъ правило овогъ законика.“

3.) „Особитый се случай може догодити при тестаменту, гди бы завѣштатель пре обнародованогъ законика тестаментъ начинио, а после обнародованя умро, слѣдователно права бы наслѣдницыма после обнародованя овогъ законика припала, па бы се о тврђи и опредѣленію права завѣштателны распра родила; то ће се тврђа таковогъ тестаментѣ пређе уобычаеномъ начину судити, а права ће се, ако пређе никаква особита прописѣ не было, по овомъ законуку опредѣлити; тако и. пр. Петаръ е начинио тестаментъ пређе обнародованя овога законика и пређе е умро, наслѣдницы ће добыти права своя по вољи завѣштателя, безъ призренія на овай Законикъ, башъ да бы овай у нечемъ волю завѣштательву и ограничавао. Ако ли е Петаръ пре Законика тестаментъ начинио, а после обнародованя умро, и права су наслѣдницыма после припала, то ће тврђа тестаментѣ постојати по начину, како е онда у обычаю было, кадъ е тестаментъ прављѣнъ, безъ призрѣнія на овай Законикъ; при опредѣленію права' пакъ изъ таковогъ проистичући, и после Законика добивены, узеће се у призреніе правила овогъ Законика, и по њима ће се пространство такovy судити.“

4.) „Што се пакъ застарелости тиче, будући да е ово чисто положителногъ Законика овога разположеніе, коє се наравно на прошлост непростире; *то се време такове само одъ дана обнародованогъ овогъ Законика започети може;* слѣдователно, будући да и опредѣленіе године и дана по §-у 505. у смотренію потраживаня и ис-

правляня деобе съ неправдомъ или уштрбомъ скончане, ништа друго нѣе но застарелость права потраживаня, то се таково време само одъ дана обнародованія овогъ Законика започети може.“

А другій путь протокованъ е овай § у Фебруару 1845. годше $\frac{\text{К. В. №' 82}}{\text{С. №' 1317}}$ овако:

„Да о свима онимъ наслѣдствама, коя су пре наступившегъ у животъ Законика грађанскогъ безъ завѣщанія породила се, а судейскимъ путемъ јоштъ небы окончана была, има се судити по правилама грађанскогъ Законика, као што се овай по смыслу 7-огъ §-а и толкованя одъ 22 Августа 1844 $\frac{\text{К. В. №' 1131}}{\text{С. №' 884}}$ односи и на све оне пређашнѣ судейскимъ путемъ јоштъ неокончане догађае, за кое до сада прописаногъ закона нѣе было.“

„Но будући бы се изъ овогъ израженія „неокончана наслѣдства“ и незнаню или по рѣавомъ намѣреню могла изводити двояка толкованя, по којима бы нека подизала парнице и за она наслѣдства, коя су окончана средствомъ узаймичногъ сагласія и намиренья, безъ да су предъ Судомъ была: то е заедно опредѣлено, да подъ пређашнимъ беззавѣтнимъ наслѣдствама, коя се сада по правилама Законика судити имаю, само се разумѣваю

1-во она, за коя су надлежни наслѣдници при самомъ дѣленю своенезадовольство изјавили и повели предъ Судомъ парницу, коя се у време изданія Законика несавршена затекла, и

2-о она наслѣдства, коя су истина пре изданія Законика постојала, али у време изданія

истогъ іошть нису была између надлежны наслѣдника' поделѣна; сва пакъ друга наслѣдства, коя су или слѣдствомъ узаймичногъ сагласія, или каквѣмъ му драго начиномъ између наслѣдника' подѣлена, безъ да су наслѣдници у време дѣленя свое незадовольство изявили и парницу предъ Судомъ повели, да спадаю у число окончаши дѣла', коя суђеню Судова' выше неподлеже.“

Ово су та два толкованя, којма е законодавна власть овай параграфъ Законика обяснила. Мы смо ій зато овде изложили, што ій необходимо печатана у Зборницѣма Заокна', кои су досадъ изишли.

§ 8.

Смысао закона нико да неизврће, и криво да нетолкуе. Свакій да пази на рѣчи, и нѣово право значенѣ, па ако му се небы тако разумѣти дало, онда нека погледа на друге овде изложене подобне законе, и нека испита намѣру законодавца, па сравнивши га съ овима нека га тако протолкуе, како да се са основима здравога разума и природне правиде слаже.

Овай § морамо подробно разяснити.

Закони су србски, као што смо већъ више пута повторили, правило, по коме се дѣла и поступи србски грађана' управляю, и кои се по-

сле на законе осуде ради преносе. — Свакій поштеный грађанинъ пази на законъ и употребљава га зато, да своя и туђа права сачува; заступникъ права (правословъ) особито зато, да друге своимъ саветомъ сачува, да какву штету не претрпе; судія зато, да може изрицати, ко има право, ко не. — Законъ употребити, значи, сравнити са закономъ какво дѣло, какавъ поступакъ, или какавъ догођеный случай, кои се права тиче. Па кадъ се оће законъ тако да употреби, онда се мора савршено знати онай догођеный случай и све оне околине, коє имаю унливъ на рѣшеніе когъ случая; далъ мораю се ясно и савршено познавати и они закони, кои се односе на онакавъ догађай. — Оно прво (познаніе случаєва' поєдины), сами они, кои су то предузимали и радили, добываю свещѣу своіомъ и доказима остали (кои нису сами радили; ово спада у судейскій поступакъ); ово друго мора се непосредствено изъ самы закона' црпити.

1.) Да можемо смисао закона као што треба сватити, и опредѣлительно изрећи, т. е. да законъ изтолковати можемо (то є способность, коя є основъ цѣлогъ знаня права), нека намъ служе слѣдуюћа правила.

Подъ толкованѣмъ закона разумемо мы доводенѣ или развитакъ законны' правила' изъ даногъ закона.

То толкованѣ може быти четворогубо:

а) да се правый слогъ (текстъ) закона, да се иѣгове речи растолкую; *критика* зове се тай првый видъ толкованя.

б) кадъ смо слогъ већь дознали, онда треба да докучимо, шта є хтео да каже законодаваць

съ тимъ речима. То е *толкованѣ у тешильнѣ слыслу*.

в) Али то юштѣ небы было довольно за савршено толкованѣ, него се мора такође и *обычнѣ* закона по нѣговомъ духу изнаћи; т. е. толкователь мора знати законъ по *аналогіи распростраги* (види § 10). Ово толкованѣ треба разликовати одъ оногъ подъ б) гди се имала намера законодавца докучити.

е) Юштѣ се мораю на последку и Логике правила употребити, да се изъ законны начела по логичнимъ слѣдственостима слѣдства закона извести могу, т. е. *што е законъ унутрашиѣ садржавао, да постане спољшиѣ, да постане видно*.—

По подлогу дели се толкованѣ на *званично* (аутентично) и на *научно*.

Званично е толкованѣ закона оно, кое законодавна власть чини; и ово толкованѣ има исту онакву обвезателну силу, као и свакиѣ законъ.

Научно (доктринарно) е оно толкованѣ закона, кое судія чини, па было да онъ самъ то ради, или да то одъ кога другога приими. Ово толкованѣ може се, али немора се у призреніе узети, оно нема обвезателне силе.

А. О *званичномъ толкованю*.

Овде има два толкованя, *законно* и *обычайно* (т. е. кое е постало обичаємъ).

I.) Свако *званично* толкованѣ, ако оћемо да буде савршено и законно, мора се чинити исто овако и одъ оне власти, коя има право законъ прописати.

2.) Таково званично толкованѣ, па ма' и да неодговара правомъ смыслу закона, има обвезательну силу, као и свакій законъ.

3.) Што више таково званично толкованѣ у некимъ обстоятельствомъ има и већу силу, него и самъ законъ; ерѣ законъ нема повратне силе, а законно толкованѣ не само да важи одъ оногъ времена, кадъ є то толкованѣ учинѣно, него одкадъ є протолкованый законъ изданъ, и обнародованъ (наравно само за јоштъ несвршена дѣла) и по томе односи се и на прошлостъ; тако п. п. законъ какавъ узмимо да є изданъ 1840 године; догађай, о коме се има судити, десіо се 1844, а онај законъ протолкованъ є после 1845 год., толкованѣ то имаће повратну силу и на онај догађай одъ 1844, ерѣ є то онај истый законъ кои є изданъ 1840., само што му є смисао толкованѣмъ яснја учинѣнъ; ако є пакъ у место толкованя закону сасвимъ другій смисао данъ, п. п. рокъ узаконѣный продуженъ, или скраћенъ, то онда ніе толкованѣ, него преиначенѣ, и то нема повратне силе.

4.) Да се упытамо овде: треба ли судъ да иште тако званично толкованѣ, кадъ му се законъ какавъ неясанъ види? — Римскій Императоръ Юстиніанъ то є одредіо. А данасъ бы се морало казати: суду неможе быти забранѣно искати такво званично толкованѣ; никадъ пакъ несме онъ то чинити у намѣри, да по томе рѣши случай и оно дѣло, кое с' већъ предъ њимъ наоди.

Знана ради само примѣчавамо да се у изображеной части Европе данасъ врло мало иште таково званично толкованѣ, па и то чине судо-

ви само найвысшегъ степеня, али текъ онда, по-чемъ е веѣхъ рѣшена она стварь, коя имъ е дала поводъ таквомъ исканю; а нижи Судови толкую сами законъ онако, како га они сваѣаю.

Некъ буде доста, што смо казали о званичномъ толкованю; а сада да проговоримо што

Б. О научномъ толкованю.

и то I. о критики.

Правословна *Херменевтика* прописуе поедина правила о критики.

Критика треба да изнаѣе достовѣрный слогъ (текстъ) закона како у цѣломъ, тоак и у поединомъ, еръ Судъ несме законъ употребити, ако цео слогъ и поедине части нѣгове нису достовѣрне.

Критика се може употребити само онда, кадъ нема достовѣрногъ слога закона. Кадъ пакъ Судъ достовѣрный слогъ закона одъ надлежне предпостављене му власти добые, нѣму нѣе онда пытати: има ли ту погрѣшака, или не; онъ несме ту быти онай, кои критизира; али погрѣшке печатиѣ у Законнику мораю точно означене быти.

Толкованѣ закона у тешиѣмъ смыслу.

То е оно толкованѣ, коимъ се мора пронаѣи права воля законодавца.

Два вида овогъ толкованя разликую се овде: а) *грамматикално*, и б) *логично* толкованѣ.—Грамматикалнимъ толкованѣмъ изяснява се смисао закона изъ нѣговы речій; а логично е оно

толкованъ, при комъ се, осимъ езика, сва друга средства у помоћъ узимаю, као н. пр. исторична и систематична свеза закона. Свимъ се тимъ ползуе логичный толкователь, па отуда изводи праву намѣру законодавца.

Несавршеный законъ или е *неопредѣленъ*, или е *погрѣшанъ*. То валя разликовати.

Ако е законъ неопредѣленъ, онда може то бити двояко; та неопредѣленость, или е *несавршеность*, или е *многозначенъ*. Ако нѣ што онако изведено, као што бы требало, то е несавршеность закона, као н. пр, кадъ закони изречно неопредѣляваю: колико сведока' даю подиуно сведчанство; такова неопредѣленость укланя се *обясняваюћимъ логичнимъ* толкованъмъ.

А може се догодити, да е законъ доиста погрѣшанъ, и то може бити троякимъ начиномъ:

а) кадъ законъ што *преобширно* опредѣли изъ оскудице одѣљногъ израза. Тако е у послѣдноѣй точки § 48 нашегъ Законика онаѣ изразъ: „као што се и Србкѣня у другу турску областъ удата у смотренію права грађанства *за свою држи.*“ Шта се разуме подъ тимъ изразомъ „за свою“? да ће се она за *талошню* или за *овдешню* сматрати? (Види о томе нашу примѣтбу при томъ параграфу.)

б) *Разшириваюће* логично толкованъ има онда мѣста, кадъ законъ што одвећъ *узко* опредѣли, а хтео е више што казати, него што му у речима стои. Толкователь има право овде смысао разширити, колико треба.

в) Има јошть случаева', кадъ се закони погрешно изразе, т. е. другчіе што кажу, него што су казати хтели. За примѣръ могла бы се овде

споменути последня точка § 936 нашегъ Закона, (Види объясненіе тогъ параграфа). — Ако бы се ово догодило, *толкователь бы морао добро познати, е ли то права и надлежна воля законодавца. — Воля законодавца и иѣгова речъ несмеду нишошто едно другомъ противурѣчити; ерѣ управо воля и речъ законодавца есу едине саставне части закона; и законъ ніе ништа друго, него воля и рѣчь законодавца.*

Г. Савинъ и у иѣговомъ дѣлу: „Система римскогъ права“, узима, а по иѣму и іошть многи други Правослови: *неко укланяюће логично толкованіе закона, кадъ смисао закона противурѣчи вољи законодавца, па вели: Воля законодавца; ила се смислу закона предпоставити.*

Цѣла е тежня дакле при толкованю закона да се дозна, шта е законодаваць хтео да каже съ оиихъ рѣчила, кое е у закону употребіо.

§ 9.

Толкованіе закона само ће оно имати силу закона, кое бы се путемъ власти законодателне, то естъ одъ Князя са сагласіемъ Совѣта учинило.

Почемъ смо у предидуѣемъ параграфу обстоятелно онако говорили, овде ћемо у кратко іошть само то додати: да не само явный учитель, списатель и заступникъ права, него такође и свака парнична страна и свакій грађанинъ већ тимъ истимъ, што мораю закону слѣдовати, имаю право: *законъ по привомъ смислу толковати.*

Но таково приватно толкованіе само в приватно либініе, коме другій може слѣдовати, а може и неслѣдовати; ерь оно никога неведе.

Већь є другчіє, кадъ Судъ у свомъ засѣданію, рѣшаваюћи какву парницу, коя є предъ нимъ, законъ протолкує, и на нѣму пресуду свою оснує.

Такова пресуда обвезує парничне стране; али она неведе и друге, нити и саме оне исте стране у другимъ случаяма, ма да бы они ономъ рѣшеномъ како подобни были.

Дакле изъ объясненя предидућегъ параграфа, а и изъ овогъ, што смо при овоме казали, види се ясно: *да само законодавна власть или право законъ тако толковати, да то све ербске жители веже.*

§ 10.

Ако бы се случай каковый на Суду появио, за кои нарочитогъ законногъ прописа небы было; онда ће се истый по обштимъ у овомъ Законнику постановлѣнимъ основима, или обштепознатомъ досадашнѣмъ обычаю разумно и совѣстно рѣшавати, никако неиспуштаюћи изъ вида законне прописе за подобне случаиє.

Кадъ законъ изречно несадржи наредбу, по којой бы се могао пресудити спорный предметъ какавъ, кои рѣшити треба, онда овай параграфъ наређує: да се валя помоћи обштимъ основима;

кои су у овомъ Законнику изложени. По духу закона мора се онда у таквомъ случаю судити, неупуштајући изъ вида законне прописе за подобне случае.

Ту се дозвољава *аналогія*, као и *логично* толкованѣ, и овде имъ е управъ место.

Свако законодавство по природи саме ствари, мора за собомъ оставити неке празнине, кое судія треба да испуни съ *аналогіомъ*. А онде, гди такovy празнина' нема, ніе нужна *аналогія*.

Та *аналогія* може имати места не само кодъ писаны закона', него и кодъ *обычайногъ* права, гди законъ таково незабраное.

Почемъ овай параграфъ споминѣ и обште познате *обычае*, да проговоримо овде кою рѣчь и о *обычайномъ праву*.

Обычайно е право прописъ, кои е и безъ нарочногъ посредствованя законодавне власти непосредствено изъ свести народа произишао, па се у непрестаномъ обычаю одржава.

Да се таковый *обычай дуго упражнява*, то е нужна саставна часть тогъ права, кое е на *обычаю* утврђено.

Пре знаменитогъ учителя права, Пухте, држало се: *да е само то породитель* *обычайногъ* права, кадъ се кои начинъ *поступаня дуго употребљава*.

Но Пухта е доказао, да е то погрешно *мышленѣ*. Кадъ се што *упражнява*, то е текъ *слѣдство* некогъ законногъ прописа, кои у *свести народа већь* *постои*; дакле *право непостав истолъ* *обычаемъ*, него *обратно* *правомъ постав* *обычай*, т. е. *обычай* *неправи* *право*, него *обратно*, *пра-*

во прави обичай. Иначе бы се обичайно право сасвимъ механично пораѣало.

Прописьъ законный моря дакле свой корень у духу народа веѣ имати, пре него што се почие упражнявати.

Текъ ове Пухтине мысли даю обичайномъ праву истинито достоинство.

§ 11.

Выше пресуда' єднако изречены' у подобнымъ случаима сачиняваю постоянно судейско толкованѣ, и само ѣе се као таково сматрати, и као на таково призрѣніе имати; али силе закона іоштѣ зато немаю.

Судови выши и низки, у своимъ засѣданіама, у којима треба до рѣшаваю ствари, кое се предѣ ѣима наоде, по закону, кои имѣ є за правацѣ данѣ, немаю власти да могу сами законѣ правити. То є ясно. — Па и оне пресуде, кое важе за парничне стране, важе само збогъ тога, што су сходне законима.

Судейска пресуда *несме* нипошто и за другій парничный предметъ, ма како яко подобанѣ, као законѣ важити; ерѣ ако бы се то дозволило, колико пута небы преварило само привиѣенѣ, да є парничанѣ предметъ подобанѣ? — а ма и пайманѣ различно обстоятелство меня веѣ и

случай; па е слѣдователно може быти и друкчи пресуда нужна*).

Изъ већъ наведенога види се и по себи: кадъ владатель у поединимъ случаима, на доста вѣне му парничне предмете *законну* какву наредбу, примѣтбе и т. п. учини; да е онда издао такву наредбу само за овай поединый случай, а не да ю е хтео за законъ изрећи и прописати.

Но судейске пресуде и ако немаю общте силе, као законъ, оцетъ по овомъ параграфу законика, могу оне у подобнимъ случаима служити за постоянно судейско толкованъ, кое се у томъ састои: да се судъ у подобнимъ случаима при рѣшаваню управляти *може* по онимъ пресудама, кое су изречене у подобнимъ парничнимъ предметима; но онъ то *немора* чинити; онъ може пресуду и другчіе изрећи, ако види, да е духъ и воля закона позніе болъ сватио.

§ 12.

Предписи и уредбе, којима се прквена, возина, полицайна, казначейска, злочинствена, и остала земальска дѣла управляю и свршую, неспадаю у овай Законикъ грађанскій.

Ово неспада у грађанскій Законикъ, кои по ономъ, што смо казали, садржи прописе за *посебна* (приватна) права.

*) У овомъ се слаже и 5-ый чланъ французскогъ грађ. законика.

§ 13.

Воля и наредба човечія заступа законъ, а законъ наклања волю и наредбу човечію. Но у оноемъ, што се тиче јавнога поредка и благодравія, неможе се ништа измѣнити вољомъ или уговоромъ.

Кадъ србскій житељ, докле се кругъ његове власти по закону простире, са своимъ правомъ, ма у комъ обзиру, располаже, то е као у место закона, т. е. то е таково, што бы самъ законъ заменуо, да онъ не онако расположио; н. н. ако србскій грађанинъ са своимъ иманѣмъ, узмимо на случай смрти, онако расположи, што и како закону не противно; ако тиме неповреди туђе право кое законъ брани; онда таково расположењѣ, т. е. *такова воля и наредба тогъ житеља заступа законъ.*

А ако бы таковъ житељ умро, а не са своимъ иманѣмъ за случай смрти расположио, онда ће *Законикъ србскій његову вољу накладити*, па бы се његово иманѣ по законној наредби расположило.

Законъ дакле не руши законну вољу и наредбу србскогъ житеља, него онъ јо само заступа, ако њ нема, или ако њ збогъ кои' обстоятелства не могло бити.

Но ако србскій житељ са своимъ расположенѣмъ, са својомъ вољомъ нарушава јавни поредакъ, кои общте благоданѣ обезбђава, и

ли ако таква поедина воля и расположеніѣ поединогъ лица иде противъ благоправія; т. е. противъ оногъ, што свакій србскій житељ поштуе онда е наравно, да такову поедину волю общи воли порушава, ерѣ законодавство общи воли представля, почемъ се законъ сматра као вољѣцѣлогъ народа.

§ 14.

Незнаніѣ закона већѣ обнародованога никоме непомаже, и нико се незнаніѣмъ закона извинити или бранити не може.

Овај е параграфъ на свомъ мѣсту у свеза са 3 § већѣ обясніѣнъ.

Овимъ е свршена прва половина увода нашегъ законика; садѣ ћемо предузети.

Б) Основне черте правде и правице.

Одма у почетку овде кажемо, да ћемо оне основне черте брзо проћи, ерѣ ће ови параграфи на свомъ мѣсту у законнику у поединимъ главама доћи, па ће се ту и разяснити; а сада бы требало, ако бы се хтело дуже овде бавити, разяснити, шта е личностъ, шта собственостъ, шта застарелостъ и т. д. а то ће све на свомъ мѣсту слѣдовати; иначе бы се морало то после повторавати.

Тако н. п. § 25 гласи: „што ніе ничіе, оно припада ономе, кои првый то заузме и т. д.; — то исто повторава § 195; а такође и § 229. —

Тако међу тимъ основнимъ чертама § 31 гласи: „Ко другоме штету проузрокуе, дужанъ е за то накнаду учинити“; а о томъ истомъ говори и § 800. — Тако § 33. гласи: „Права, која су за личностъ или особитый чинъ, или условіе везана, съ њима заедно изчезаваю“; а тогъ е смисла и § 865 и § 913.

Осимъ тога гдјикои параграфи овы основны чертій неслажу се са познімъ одредбама Законика; тако н. п. § 22 гласи: „Ко има какво право, одъ њѣга зависи употребити га, или неупотребити, и ако га неможе или неће да употреби, зато само исто право негуби“; тога е смисла и § 216; — но то се опетъ пориче познімъ §-омъ 35-имъ, кои одређуе: „Законъ ће опредѣлити, да права збогъ дуготрајућегъ неупотребљеня на штету другога, престану и изгубе се.“ — Гледаћемо, да на свомъ месту ова два противуположеня изравнамо.

Сада у кратко да разгледамо параграфъ по параграфъ овы основны чертій.

§ 15.

Свакога Србина личностъ и собственостъ, и сва съ овима скѣпчана права есу невредима, и стое подъ заштитомъ и обраномъ закона'. Ова се законна заштита простире и на иностранце.

Овде нећемо објасњавати, шта е личностъ, шта собственостъ; о томъ ћемо говорити у пр-

вой главы прве части, и у трећой главы друго
части Законика.

§ 16.

Свакій има право, прилична и закон
на средства употребити противъ нару
шителя свои права, и у случаю наруше
ня помоћи кодъ свое власти тражити, и
зактевати, да се законнымъ путемъ, што
му припада, даде, и нарушена права по
врате.

Овде намъ треба разяснити, коя су то *при
лична и законна средства* противъ нарушителя
права.

Прилична су средства у обрани она, кои
непреузлазе величину напасти, којомъ намъ о
право наше гази, или грози, да ће се погазити.
Тако н. п. немогу я оногъ, кои ми оће силом
власъ изъ главе да изчупа, бранећи мое право,
да ме у томъ недира, одбити таквимъ ударцемъ,
кои му може здрављу шкодити, или и самомъ жи
воту грозити; него морамъ гледати, да га *при
личнимъ* средствомъ одбіемъ, да на мене и мое
право непаерће.

Мы смо овимъ хтели, да дамо примѣръ *при
личногъ* средства, премда овай примѣръ у ка
нителный законъ прелази. Или у грађанскомъ
праву узмимо н. п. да мени ко дугуе сто талира
а я за рачунъ тогъ дуга узаптимъ томъ момъ
дужнику читавъ целепъ волова, кои є онъ за тр

говину саставіо и на скелу догнао. Ово ніе *прилично* средство, ерь онъ мени не дугуе толико, колико тай целепъ волова' вреди, и тимъ узапѣнѣмъ могу му выше штете нанети, него што мое право износи. —

Садъ да узмемо какавъ примѣръ *законногъ* средства. Рецимо да мой сусѣдъ почне кућу градити, па оће свой зидъ да испусти и на мою землю. — Какво законно средство имамъ я садъ овде', да недамъ себе оштетити? — Кажемъ му найпре сходнымъ начиномъ, да онъ тиме оће мени штету да учини, па му и тапіомъ, или иначе докажемъ, докле є моя земля, А ако онъ и пакъ одъ свое намѣре неодустає, и грађевину продужава, шта онда да чинимъ? — Тужимъ га надлежной власти, па ако ту мое право докажемъ, нѣму се онда забрани, да зидъ на мою землю непушта. Или ако мое право немогу одма да докажемъ, збогъ кои' обстоятелства', н. п. тапія є гди забачена и т. д; опоменутомъ сусѣду закаже се, да ће му се после, кадъ я засведочимъ докле є мой плаць, и да є онъ на мою землю прешао, грађевина на нѣгову штету и трошакъ порушити, и да ће ми іошть и накнаду платити за дангубу и штету, ако какве буде. — То є *законный* путь и средство, како да противустанемъ ономъ, кои мое право оће да гази. — А да самъ онда на могъ сусѣда насрнуо, то доиста небы было *законно* средство.

§ 17.

Свакій човекъ сматра се као лице и као таково има природна себи својствена права, која се никомъ неукладаю.

Наредба овогъ параграфа иста є она као прописъ у томъ обзиру умногъ и филозофскогъ права, и съ овимъ се слаже; еръ оно свакогъ човека као лице сматра, па као лицу и права му одређує.

Врло є велика и узвышена мысао ове законне наредбе, и србскій судія треба при свакимъ случаю, кадъ бы се овај параграфъ погозио, да да озбиљно осетити светиню закона ономъ, кои бы право човека као лица и умногъ створєня вређао. Тако на примѣръ: кадъ бы се господарь усудио са своимъ слугомъ, као са скотомъ поступати, кадъ бы га злоставио, или му таковий посао наметао, кои снагу човека превазилази.

§ 18.

Робства у овой земљи нема, то єстнико неможе човека у таковой власти имати, да съ њимъ самопроизвольно као са стварима поступати и располагати може.

Као и предидућий исто тако и овај параграфъ узвышеность човека као умногъ створє-

ня признає. То є напредакъ просвѣте, то є духъ времена учинію, да є робство скоро у свой Европи престало, а на выше места и у осталимъ просвѣненімъ частима света; па не само, да є робства нестало у поєдинимъ земляма, него є и то одъ многи' држава' одређено, да како робъ на кою слободну землю, или на лађу кое слободне землѣ наступи, одма нїє више робъ, него се ослободію робства и оне неограничене власти свога господара.

§ 19.

У призренію приватны права' сви су предъ закономъ и Судомъ равни. Што є за єднога право, мора и за другога право бити. И права самога Кнѣза и Правительства, коя у овомъ Законнику изворъ и опредѣленіє имаю, хоће се по овоме Законнику судити.

И овај параграфъ изриче велико право човека и као умногъ створеня, и као грађанина, да буде предъ Судомъ, као мѣриломъ правде, єднако сматранъ, и да се съ њиме поступа као и са осталимъ њговимъ суграђанима, безъ свакогъ призренія на разлику станя, иманя, достоинства и т. д.; єрь оно, што є найвѣштественіє у човеку, *улиность*, кодъ свию є, па то люде и чини равнымъ. Тако треба праву єднакостъ разумети.

Опредѣленіє овогъ параграфа: што є за єдногъ право, мора и за другогъ бити; тай из-

разъ, како в Плато право опредѣлио, исто значи, што и оно мало пре казано: *да су сви грађани србски предъ закономъ и Судомъ равни.*

§ 20.

Само у случаю нужде или особити общенародне потребе и ползе дужанъ ће бити ко своѣ добро уступити, но Правительство у томъ случаю дужно е таквому подпуну накнаду дати. Ели случаи такове нужде или общенародне потребе и ползе, рѣшаватъ самъ Князь у согласію са Совѣтомъ.

Овај параграфъ стои у свези са §-омъ 217, па ће тамо обширније о томе речъ бити. — А већ смо при 15-омъ §-у видели: да овај Законикъ заштићава свакогъ србскогъ жителя (а и иностранца) и личностъ и собственостъ.

Сада овај параграфъ ограничава у нечемъ право поединогъ жителя, па му налаже, да *у случаю нужде и особите общенародне потребе* дужанъ своѣ добро уступити *за подпуну накнаду.*

Наредба овогъ параграфа може се правдати тиме, што е држава *общте цѣло*, кое се стара о благостано не само поедины, већ и своіо чланова, кои то друштво сачиняваю.

И ума е законъ: *да се поедино жертвуе, кадъ то служи да се цѣло спасе и одржи.* Имањъ едногъ грађанина, и, пр. моя кућа, зашто се

небы жертвовала, ако треба да се ту начини об-шта болница, школа, или што томе подобно? —

Али ово право државѣ не треба да се *безъ нужде* употребљава, и поединый житель да се лишава свогъ добра, кое може быти да збогъ каквы обстоятелства' за нѣга необычну цѣну има.

§ 21.

Што е ко дужанъ, оно дати мора. Ако неће, Судъ ће га приморати.

Ово и не треба да се толкуе; тако е то природный законъ: *да оно, што е ко дужанъ, дати мора.* У држави е законъ и Судъ онай равномѣрацъ, кои правду дѣли. Неће ли поединый грађанинъ самъ себи правду по закону да размѣри; онай обштый размѣритель, Судъ, учинитће то у мѣсто нѣга.

§ 22.

Ко има какво право, одъ нѣга зависи употребити га или неупотребити. И ако га не може или неће да употреби, зато само исто право негуби,

Мы смо овай параграфъ разтолковали одма съ почетка у уводу Законика, кадъ смо опредѣлили, шта е право, и шта се у понятію права садржи. Тамо смо казали: да се право може употребити и неупотребити; да се може изнудити; да га се онай, кои га има, одрећи може.

Исто тако при наступку у ове основне черте већ смо примѣтили, да овај параграфъ противурѣчи 35-омъ §-у.

§ 23.

Коме право, ономе и све ползе одтуда проистичуће припадаю.

И овај е параграфъ већ разясниъ, ер смо казали одма у почетку увода при опредѣљиваню права: *да свакољ праву съ едне стране одговара обвезателство или дужность съ друге стране*, па што овај съ друге стране по свомъ обвезаню испунити мора, то иде на ползу онога, кои право има.

§ 24.

Ко право какво ужива, мора и бреме съ нѣмъ скопчано носити. Выше участника' права еднога дѣле равномерно и бремена съ нѣмъ скопчана, ако закономъ или уговоромъ или самомъ природомъ нѣе противно опредѣлено.

То е наравно, да човекъ, кои има какво право и. пр. собственость, имаиъ, онъ и сва бремена и терете истога носити мора, ако оне да какву ползу отудъ има. — Овогъ параграфа друга часть, коя опредѣлява права и дужности выше нѣи' участника' еднога права, изясниће се

на свомъ месту, особито кадъ будемо говорили о заедничкомъ иманю.

§ 25.

Што ніє ничіє, оно припада ономе, кои првый то заузме и себи присвои, ако са штетомъ другога то скопчано ніє, или законъ нарочито незабранює.

Наредба овога параграфа слаже се са умнимъ правомъ. Ствари ничіє, на кое ншко другій право нема, наравно су онога, кои нъи првый нађе, и онъ постає нъіовъ господарь. Мы ћемо опредѣленіє нашегъ законика у томъ обзире поздніє на свомъ месту разяснити, а и у почетку овы основны чертій правде казали смо већ да овай параграфъ у связи стои са § 195 и § 229.

§ 26.

Што є свачіє, оно свакій има право и уживати, нити ико може право имати другога одъ уживаня изключити.

Тако свакій има право елемента природне уживати, еръ то є свачіє, на то му є и природа право дала, а и државни закони потврђаваю му га; у осталомъ о овомъ ће быти іоштъ речъ при другой точки §-а 195.

§ 27.

Што є чіє, онай има право и распо-
лагати съ онымъ.

Мы смо већь казали при §-у 22 а и у по-
четку увода обширно разяснили смо, да є право
слобода, да могу є' онымъ, што є мое, по вољи
располагати.

§ 28.

Твое право можешъ и другомъ усту-
пити, и то зависи одъ твоє добре волъ,
коя се у сумњи непередполаже, но мора
се доказати. Самовольство, сила и пре-
вара никоме непомаже.

Чимъ смо казали кадъ смо разгранявали по-
нятіє права, да га се човекъ одрећи или неодре-
ћи, да га употребити или неупотребити може,
отудъ по себи слѣдує, да човекъ свое право и
на другога пренети, другомъ уступити може по
своіой вољи. Ако ко другій каже: ты си ми у-
ступіо твоє право, а я потврђавамъ, да нисамъ,
неће се предпоставити да самъ я то учинію, докъ
онай то недокаже.

Чимъ законъ влада, онъ є самовольству,
сили и свакой превари край учинію; а законъ
као обшта воля цѣлога народа, ячій є него са-
мовольство, него сила и превара поединогъ, ко-

ме то не само неће помоћи, него ће јошће од-
моћи (види § 537); почемъ онај, који је оштећенъ,
има право предъ закономъ и правдомъ помоћи
тражити, па ће е и наћи. Законъ е препона са-
мовольности, а право е изјавъ слободе и власти.

§ 29.

Што ко самъ нема, оно неможе ни
другоме дати; и тако нико неможе друго-
ме выше права уступити, него колико
самъ*) има; као ни туђе.

Ово не треба никаквогъ толкованя.

Само докле се кругъ права могъ простире,
донде могу разнолагати по мојој вољи, а чимъ
тај кругъ прећемъ, у тућемъ самъ праву, у
борби самъ са закономъ, који ће ме побѣдити.

§ 30.

Ко уступи другоме право своје, ра-
зумѣва се, да е и све съ њимъ скопчане
корысти уступіо.

То е природно: кадъ е главно уступљиво,
да е уступљиво и све оно, што томъ главному
принадлежи. И. п. ако самъ другоме уступіо
мою пљиву, уступіо самъ му тимъ истимъ, и безъ
да е о томъ спомена было, и све користи, кое
су съ тимъ правомъ скопчане; тако и. п. онъ

* Сравни §. 704 Законика.

онда може ту ниву и све ползе отудъ приближати; или ако бы та нива имала какву господареху службеность надъ другомъ каквомъ землемъ, и та бы на нѣга прешла.

§ 31.

Ко другоме штету причини, дужанъ є зато накнаду учинити.

Овай параграфъ стои у свези са §-омъ 800, као што смо то већ казали при наступку у ове основне черте. Онъ є ясанъ по себи, а на свомъ месту и обширнѣ ћемо о томъ говорити.

§ 32.

Ако двоица или више ный еднака права имаю, мораю се иста тако употреблявати, да едно поредъ другогъ и сва скупа у цѣлости обстати могу. Ако то нѣ могуће, онда по количеству едно другомъ треба да попусти; ако ли ни тако небы могуће было, онда мањъ већемъ попустити мора.

Прва половина овогъ параграфа по себи є ясна, и праведна є.

Но што се тиче друге нѣгове половине, мы држимо, да Господинъ Павле Шероглић право има, што у својој реплики, или у другомъ прегледу закона за Србию по *Ротековомъ улиномъ*

праву примѣчава: „да е свако право истина, и да по томе правоꙗ судара у правама никако быти неможе, ерꙗ бы иначе право было: и неправду чинити, или было бы обвезателства: неправду трпѣти, што се помислити неѡа.“

Истина е света, па све што е одꙗ нꙗ, мора се поштовати; она неће никѡа доꙗи у борбу са својомꙗ сестромꙗ: са правдомꙗ и слободомꙗ.

Мы ову другу половину параграфа овако разумемо: н. п. два србска жителя купе какво добро; еѡанꙗ е уложію у то две треѣине, а другіꙗ само еѡну треѣину.

Садꙗ наїꙗу такѡа обстоятелства, да се они немогу да сложе у држанію и уживанію тоꙗ добра. По смислу друге половине овоꙗ параграфа оваїꙗ бы се случай могао рꙗшити тако: да онаїꙗ остане господарꙗ тоꙗ добра, кои выше права на нꙗга има, т. е. кои е две треѣине у нꙗга уложію; а онаїꙗ, кои е манꙗ уложію да понустити мора, али да добіе накнаду. —

Или кадꙗ нꙗїꙗ выше стварꙗ какѡу наслꙗѡе, па сви немогу нꙗо држати, а сваїꙗ одꙗ нꙗїꙗ радꙗ бы быо, да нꙗо задржи, по напемꙗ мишленію имало бы се досудити: да онаїꙗ у такомꙗ случаю у изключителноїꙗ собствености ту стварꙗ задржи, кои е веꙗу часть наслꙗѡію, па онꙗ онимꙗ другимꙗ саучастницима накнаду по мери нꙗїоꙗ права да изда; ерꙗ иначе, да онаїꙗ, кои манꙗ права има, оноꙗꙗ, кои е ячимꙗ снабѡвенꙗ, свое право *безꙗ накнаде* уступити мора само збоꙗ тога, што е овога право *количиноꙗ* яче, незнамо како бы могло право быти? —

§ 33.

Права, која су за личност или особити чинъ или условіе везана, съ ови-
ма заедно изчезаваю.

Паравно, докъ е оногъ лица, кое е своимъ особенимъ способностима и свойствама каква одличія и лична права, н. п. званіе, чинъ, пензию и т. д. добило; такова докъ живи и ужива; а чимъ нѣга нестане, нестаетъ и оногъ, што е за нѣгову личностъ везано.

У осталомъ, као што смо већъ при почетку овы основны чертій примѣтили, овај параграфъ стои у свези са §§ 865 и 913, па ће о томе на томъ месту говора бити.

§ 34.

Друга права, која неограничено и безусловно као собственостъ коме припадаю, са смртю или вољомъ и закономъ прелазе на другога.

Права *стварна* пакъ, која су права *савршена*, ерь е човекъ у нѣи свою личностъ сасвимъ сліо и свою слободу у нѣима остварию, као н. п. у праву собственности, такова права непрестаю, кадъ нестане оне личности, која е досадъ сливена была са томъ ствари; ерь сва та стваръ управъ е огледало и одпечатокъ оне личности за свагда, па е само човекъ упро, а личностъ ника-

да. Ту личность наслѣдници са онимъ добромъ примаю на себе^{*)}).

§ 35.

Законъ не опредѣлити, да права збогъ дуготраюћегъ неупотребленія на штету другога, престану и изгубе се.

Овимъ параграфомъ законъ одређуе *застарелостъ*, о којој ћемо обширно говорити у последњој глави нашегъ Законика, и ту ћемо имати да покажемо, како се могу помирити и изравнати §§ 22 и 216 са § 35.

Овимъ свршавамо Уводъ нашегъ Законика. Сада треба да кажемо, како се онъ дѣли.

Нашъ Законикъ дѣли се на три главне части.

Прва часть садржи *лична права*; друга часть *стварна права* у два одѣленія; прво одѣленіе садржи *чисто стварна права*, а друго одѣленіе *лично-стварна права*, или *лична права на ствари* (§ 197); — трећа часть Законика садржи: *обшти опредѣленія за права и лична и стварна*. —

У римскомъ праву дѣле се права на *стварна* и на *лична*.

Стварно е право оно, кое дае савршено или почастно господарењ и властъ надъ каквомъ ствари; тако н. п. при собственности; ту е кућа, или ма шта било, предметъ собственности, она е сва испуњна правомъ господара; ту е *савршена*

*) Сравни § 552 законика.

влада надъ ствари; а при службености, при за-
лози, ту є само *почастно* господаренѣ.

Стварно право зове се *савршено* (абсо-
лю) право, ерѣ ту управѣ самѣ садржай, са-
стварь сачинява право, а не шта друго.

А лично є право, право потраживаня, по
сили кога какво лице одъ кога другогѣ, али *ин-*
вѣстно опредѣленоегѣ лица зактевати може, да му
што плати, да му изда, учини, да му даде; ту
само обвезателство оногѣ другогѣ лица, кое се
обвезало, сачинява садржай права; (овамо до-
лазе уговори).

Тако узима римско право. —

Французкѣй Законикѣ нема те деобе прав
на стварна и на лична. —

Права и обвезателства пристое само умнимъ
створеняма (лицама).

У томѣ смислу сва права была бы *лично*
права; но значенѣ овога ограничава се само на
онака права, коя се опредѣляваю личнимъ свой-
ствама и стално постоешимъ одношеняма према
другимъ лицама, (не одношенѣмъ према каквој
ствари.)

Лична права разликую се одъ стварны *осно-*
воль и *предметомѣ*.

Лична права имаю свой основъ одъ части
у некимъ личнимъ свойствама, съ коима є гра-
ђанскѣй законѣ каква особена права свезао; одъ
части у некимъ одношеняма, н. п. породичнимъ
између супруга, између родителя и деце, изме-
ђу татора или старателя (куратора) и *пѣт*
малолѣтника (пупила). —

А *стварна права* имаю свой основъ у одно-
шеню когѣ лица према каквој ствари.

Предметъ личны права есу одъ части са извѣстнимъ личнимъ свойствама скопчана преимуѣства и власти; одъ части лица, надъ кои' поштуцима уобите коме припада власть мотрити (као н. п. мужу, отцу, старателю).

А *предметъ стварны права* естъ стварь, на кою ономе, кои право на ню има, стварно или лично право припада.

По сили *стварны права* зактевамо, да насъ нико неузнемирава у имовини или у уживаню какве' ствари, коя е подчинѣва коме одъ наши стварны права; или да намъ ко плати оно, или да намъ да и испуни оно, на што лично право имамо.

А по сили *личны права* зактевамо, да намъ се признаю наша особита права, коя у свези стое са каквимъ личнимъ свойствама нашимъ; или зактевамо, да се призна наша власть, кою имамо надъ цѣлимъ поведеніемъ когъ лица; слѣдователно не само што се тиче извѣстногъ когъ испунения, рада и т. д. као што е н. пр. према служительима.

По лична права имаю уедно упливъ и на стварна права, као н. п. право мужа у обзиру иманя жениногъ, право детета на иманѣ свогъ отца, као што ћемо то видити кодъ законногъ наслѣдія. То се зове *на ствари употребљиво лично право*, кое пакъ, колико се годъ може безъ насилногъ одлученя учинити, треба оставити и оставля се стварномъ праву.

Дакле у кратко: *лично право дѣйствуе о разнимъ видовина лица' и њіовы взаимны правны одношеня' безъ одношеня и призренія на ствари (на мое и твоє).*

А стварно право дѣйствиуе о разнимъ видо-
вила стварій, и о правномъ одношеиу едногъ ли-
ца према другомъ у обзиру стварій.

Стварно право дѣли се опеть, као што смо
већъ казали, на предметно и на лично стварно.

Предметно е оно право: кое важи према
свимъ другимъ лицама; а лично стварно право
оно е, кое важи само према комъ извѣстномъ
лицу. Тако н. п. право собственности, залоге,
право службености есть предметно, или чисто
стварно право; ерѣ онай, кон права има на ка-
кву стварь, може исту одржати и противъ оно-
га, кон ню држи, само ако е то нѣгова собстве-
ность, или ако му е она заложена, или му долази
подъ службеность.

Напротивъ кадъ самъ съ киме што угово-
рио, или ми е кое извѣстно лице повредило ка-
кво право, онда само противъ тогъ извѣстно о-
предѣленогъ лица, кое е самномъ уговоръ за-
ключило, или ме е оштетило, пристои ми право,
да га принудимъ, да уговоръ испуни, или да ми
штету накнади.

Сада поѣмъ смо казали, како се нашъ За-
ковикъ дѣли, и почемъ смо овако обяснили, што
е лично, шта стварно, а шта лично-стварно пра-
во, можемо прећи на

ПРВУ ЧАСТЪ

О ПРАВАМА ЛИЧНИМЪ.

Г Л А В А I.

О лицама и правама личними по собственнимъ свойствама.

§ 36.

Подъ именовъ лица (особе) узима законъ свако човеческо створенѣ, било оно текъ зачето, или рођено, мало или велико, било разумно или безумно. И самъ сборъ и свезу выше лица' единствены у призрѣнию права', коя они у заедини имаю, сматра законъ као едно лице морално, као што є родбина, за-друга, община.

Филозофно узимаюћи: *воля, коя законну, у лицу слободу оће, то є лице.*

Понятіє личности єсть основъ права.

Правословно понятіє личности споjava се са способношћу, да є ко подлогъ права, и подлогъ обвезателства; т. е. да є способенъ уживати пра-

ва, и да е способенъ примити на себе какво обвезателство.

Лице или е физично, или правословно.

Физично е лице свакій поединный човекъ, у колико е онъ подлогъ права, у колико е способенъ ступити у одношеня права и обвезательства. По нашемъ Законику, а изречно по §. 17 свакій е човекъ лице. А по римскомъ праву човекъ и лице нїе едно исто; и робъ е човекъ (homo), али нїе лице.

Правословно е лице, кадъ е подложность права везана за што друго, а не за физично лице. Нашъ Законикъ зове правословно лице *моралицизмъ*; но то води човеку на память морално (поштено) лице, о чему овде нїе речъ. Пре стото моральнымъ лицемъ звали, а има и данасъ правослова, кои ту свезу выше поединны лица, у обзиру права каквогъ тако зову; но већина учителя права и списателя зове то сада правословнымъ лицемъ.

Свако таково правословно лице естъ сам створъ законодавне власти, а не природе; оное се може назвати и *идеалицизмъ* (мисленимъ) лицемъ.

Римско право познае три рода правословны лица.

1.) *Дружества* (universitates, Corporationen, Collegien). Таково правословно лице везано е за мложину физичны поединны лица, и то е найобщїи и найченїи начинъ, као што су н.п. общтине, и т. д.

2.) *Благотворни заведеня* (Fromme Stiftungen, pia corpora и pia causae), текъ су познїе признага у Римскомъ праву за правословна лица.

Такова благотворна заведенія могу имати своє собствено иманѣ, и могу се поставляти за наслѣдника.

То су два знаменитія вида православны лица у римскомъ праву; — а ово треће, кое слѣдує, текъ се може онима уподобити, а то є

3.) *Лежече наслѣдство* (hereditas jacens).

Кадъ човекъ умре, нѣгова личностъ остає на нѣговомъ иманю, кою наслѣдникъ после на себе прими.

Римско право познає само ова три православна лица; а новія законодавства не треба да брой исты ограничаваю, као што то нечиии ни нашъ Законикъ.

Нашъ Законикъ узима подъ именовъ лица свако человеческо створенѣ, было оно текъ зачето, или рођено, мало или велико, было разумно или безумно. — Римско пакъ право узима за человеческо створенѣ само онда а) кадъ є дете одъ матере рођено; б) кадъ ма како мало после рођеня живи и в) кадъ све удове има на себи, да не нагрда.

Дакле зачето истомъ дете (embrio), кое не живо растављено већ одъ утробе материне, не по римскомъ праву признато за човека, премда римскій классичный православъ Павле (Paulus) тако зачетомъ истомъ детету *будуку подложность права* признає. Зато по римскомъ праву тако зачето дете не сме отаць заборавити, кадъ прави завѣштаніє, ако жели, да му се завѣштаніє не уништа. Што выше по законима іонѣ римски краљва, кадъ умре трудна жена, нигда є нису сме ли сарашити, докъ нераспоре утробу и непокушаю да дете избаве.

§ 37.

У смотренію наредбе законне разлика се чини између младолѣтны и пунолѣтны лица'. Пунолѣтна су лица она, која су двадесетъ прву годину живота свога навршила. Младолѣтна су пакъ она, која двадесетъ прву годину живота јошть навршила нису, и такова су или мала дѣца, која јошть нису седму годину, или дѣца недорастла, која јошть нису четрнајсту годину, или дѣца дорастла, која су прешла четрнајсту, али двадесетъ прву годину јошть навршила нису.

Кады човекъ не у зрелимъ годинама и кады не може да чини одъ ума употребленъ, онда му то смета, да може чувати своя права и да ѿ може самъ упражнявати; изложенъ е опасности, да ће га оштетити они, кои желе, да оно што е туђе, присвоје.

Зато узима законъ у особиту обрану таква лица, којма е пуждна туђа помоћь.

У обзиру доба разликуе нашъ Законикъ четири времена: а) оно су *мала деца*, која јошть нису навршила *седму* годину, б) *недорастла* су деца, која јошть нису навршила *четрнајсту* годину, и в) *дорастла* су деца, која су прешла *четрнајсту*, али јошть нису навршила *двадесетъ прву* годину и г) *пунолѣтници*, кои су навршили два-

десетъ прву годину живота. Они подъ а, б и в, зову се уобште *младолѣтци*. Како є коя држава по своимъ одношењима различна, тако су и границе тогъ опредѣленогъ времена разне, и произвольне. Тако римско право одређує навршетакъ 25-те године за пунолѣтїє. (D. de minor. l. 1. § ult. —). — Французскій Законикъ чланомъ 488 опредѣљава, да се пунолѣтностъ достиже, кадъ се 21-ва година наврши; али у обзиру брака, овай, кои има родителъ, не пунолѣтанъ пре него што наврши 25-у годину, еръ се до тогъ доба не може оженити безъ њиногъ саизволеня. А исто є тако у томъ законнику при усиненю, да се синъ или кћи пре него што наврши 25-ту годину, не може одъ другогъ усвоити безъ саизволеня отца и матере. — Прайзкій Законикъ одређує пунолѣтностъ съ навршеткомъ 24-е године; исто тако и аустрискій. —

За *полутане* (кои су и едногъ и другогъ пола — *Zwitter*) опредѣљава римско право, да се ономъ полу придруже, кои є кодъ њи надмоћни (D. de stat. hom. l. 10); а прайзкій Законикъ оставя родителъима на волю, комъ ће иѣ полу привести; но кадъ полутанъ 18-ту годину наврши, њѣму оставя, да се придружи полу, комъ оће, па ће му се по тому и права опредѣљавати; кадъ пакъ права трећегъ когъ одъ избора овогъ или оногъ пола зависе, онда ће вештацы рѣшити, коме ће се полу таковый полутанъ придати.

§ 38.

Пунолѣтници држе се да су зрели, и они могу сами собомъ права своя држати, съ њима руковати, и располагати.

Кадъ ербскій грађанинъ наврши 21-ву годину и тиме пунолѣтанъ постане, онъ е онда неограниченый господаръ и надъ собомъ и надъ своимъ иманѣмъ, и може съ њиме располагати како му е воля.

§ 39.

Младолѣтници држе се за недозрѣле, и они стоє подъ особитомъ заштитомъ и обраномъ закона.

А докъ ербскій грађанинъ недостигне савршеный узраст одъ 21 године, законъ га сматра за јошть недозрѣла и неспособна, да може управљати собомъ и своимъ иманѣмъ; на зато га у оба ова обзира узима подъ особиту заштиту.

§ 40.

Закони узимаю у заштиту и оне, кои су разума и слободне волѣ или сасвимъ или одъ части лишени, као што су згранути, бесомучни, луди, уманути.

Поредъ младолѣтны съ овима равну особиту обрану закона заслужую и они, кои су лишени

ни ума и слободне волѣ, или сасвимъ или одъ части, кои збогъ душевны болестій немогу увидити шкодљива слѣдства свои дѣла, па збогъ тога заслужую особитый позоръ државѣ.

Овамо долазе згранути, бесомучни, луди, уманути.

Законодавству неможе се замерити, што ніе подробно опредѣлило видове ти' душевны болестій, ерѣ и психологи (душеслови) и лѣкари у томъ се неслажу, па е болѣ да се и законодавство неупушта, да то опредѣли, него да тако учини, што бы могло повода дати разномъ толкованю.

И французкій Законикъ оставя та понятія неопредѣлена.

Законодавству е пре свега за тимъ стало, да познатимъ начиномъ каже, како се зову те душевне болести; а у кои ће редъ поединый случаи доћи, нека судови одъ лѣкара званично миѣніе изишту.

Мы ћемо покушати, да баремъ у кратко опредѣлимо, шта е уманутошь, шта лудило, шта бесомучность.

Уманутошь е слабость ума, коя е узрокъ, те човекъ ніе способанъ ни да што свати, ни да што смисли; у такомъ станю онъ ради само оно, на што га природна, тѣлесна нужда приморава; то се станъ пораѣа збогъ тѣлесногъ строя, кои е или несавршенъ, или е већъ изиуренъ.

Лудило е поремећенъ умны способностей кодъ човека; у такомъ станю кодъ нѣга су многе мыели, но међу нѣима нема никакве свезе; таковый неможе одъ ума никаква употреблена чинити; по гдикой путь то бедно станъ преста-

не и чисти часови наступе. — Лудило се рађа изъ нередовногъ тѣлесногъ састава.

Бесомучность (згранило) естъ лудило, кое е до крайности доведено. Бесомучность доводи човека на опасна, жестока и свирѣпа дѣла и за нѣга самогъ и за друге. Бесно лудило, то е бесомучность. Она неможе непрестано трајати; наступе по кои путъ и мирни, тихи часови.

Изъ овогъ, што смо казали, може се закључити, да закони тако исто у особиту заштити узимаю и онога, кои се међу лудиломъ по кадкадъ у ведримъ часовима (*lucida intervalla*) налази; ерѣ нѣ могуће опредѣлити, шта е учиѣно овај, кои е съ ума сишао у правомъ лудилу, а шта у онимъ разведренимъ тренутцима. Мора се узети, да то јоштѣ нѣ природно здраво станѣ.

Прајзкій Законикъ назива згранутимъ, бесомучнимъ и лудимъ оне, кои посве нису у стану чинити какво употреблеѣ одъ ума; а уманутимъ (*Wöðfinnige*) зове оне, кои поне нису способни, да увиде слѣдства свои дѣла.

Између луды и згрануты прави се обично јоштѣ та разлика, што су згранути уедно врло немирни, и бурно жестоки и нагли. Истый прајзкій Законикъ уподобљава згрануте и луде малой деци, а умануте недораслой деци.

§ 41.

Младолѣтнима се уподобљаваю одъ части и они, кое Судъ за раскошнике прогласи, и кои се на страни налазе, па имъ нѣ могуће права своя заштитити.

И прайзкій Законикъ унодоблява младодѣт-
нима (и то дорастлиіой деци) оне, кои су су-
домъ за раскошнике проглашени, а старіи рим-
ски правослови сравнявали су такове раскошни-
ке ономе, кои в згрануть или лудъ (l. 6. Digest.
de verbor. oblig. l. 40 Digest. de reg. jur.). —

Было бы манѣ претерано, кадъ бы таковогъ
раскошника сравнили са уманутимъ, ерѣ доиста
кодъ многи одъ нѣи лакомисліе у раскоши, —
као што то показуе каѣнѣ, кое томе слѣдуе —,
долази до слабоумія. Толико в извѣстно, да
раскошество има у многимъ случаима шкодљива
слѣдства не само за раскошника, него и за дру-
ге, а у овомъ обзиру често противузакона, збогъ
чега ни држава неможе быти према тому равно-
душна.

Праведно в дакле и благодѣтельно, да се
при таковимъ обстоятелствама раскошству гра-
ница стави, да се раскошникъ у управляю са
своимъ иманѣмъ ограничи, и да се то явно об-
знани, да се знаю други люди према томе вла-
дати.

Као што су душевне болести необична об-
стоятелства, коя се немогу сазнати на првый
погледъ, него се мораю найпре изпытати, па се
текъ тиме докаже, да болестъ доиста постои; —
исто се тако мора найпре доказати, да в ко рас-
кошанѣ, па ако в тако, онѣ ће се текъ онда за
таковогъ прогласити, и доуде ће остати подъ о-
собитомъ обраномъ закона, докъ се опеть па
ново неизвиди и недокаже, да нема выше на нѣ-
му такове болести; т. е. да онай, кои в пређе
быо раскошанѣ, ніе выше такавѣ, па му се текъ

онда допустити, да може са својимъ имањемъ опетъ слободно располагаати.

Што се тиче оны, кои се на страни налазе, види §§ 49—52.

§ 42.

Тако и задруге или задружне куће и общине по својој природи и отношењу земальскомъ имаю особито право на заштиту закона.

Тако су у нашемъ законнику у части другој, глави XV наслѣдна права и одношенія у задруги понаособъ опредѣлена; исто тако држава и о общинама особиту бригу води о њимъ приходима и разходима, и рачуне исты својој контроли подлаже; исто тако види § 931.

Види уредбу о устроєнiю община одъ 13 Юлія 1839 године $\frac{\text{Н. В. № 440}}{\text{С. № 1024}}$ у првој части зборника закона на страни 94.

§ 43.

Дѣте зачето али іоштъ нерођено сматра се у призренiю права као да є и рођено, тако, да ако се живо роди, добыя сва припадајућа права, и та на другога пренаша; ако ли се мртво роди, сматра се као да никадъ ни зачето было неє. Рођено држи се свагда за живо; ко

се сумня и противно наводи, доказати мора.

Похвално є старанѣ закона' и старіи*) и новіи и о іоштѣ перођеной, али већѣ зачетой дѣци.

У овомѣ є најбезбѣднѣе правило: да се њима опредѣли *равно право на законе, као и већѣ рођеной дѣци, тако, да се она у обзиру њіовы права' сматраю као и већѣ рођена.* И на њи се мора односити брига родителя' и старателя; она су способна наслѣдити, или себи другимѣ коимѣ начиномѣ, средствомѣ свои заступника' што прибавити; њима се мора при разположенію са имањемѣ на случай смрти одѣ њіовы родителя' законный део оставити; она имаю законно наслѣдіе и т. д.

Закони овако опредѣљавајући намѣраваю, да зачетой дѣци, и ако є іоштѣ неизвѣстно, да ће она и дуже живити, будуће уживањѣ њіовы права' обезбѣде; а не да се тиме другомѣ коме права набаве, коя бы права онѣ требао да добије текѣ онда, ако се дете зајста роди. По томе н. н. іоштѣ перођено, и ако зачето дете, не узима се у призреніе при извиненію одѣ туторства (§ 165) и т. н.; тако мати нема право на оно, што бы посмрче, кое у у троби матере премине, одѣ отца своѣгѣ наслѣдило, да є живо рођено.

*) Према су старіи римски учителии права зачето дѣте као часть материѣ утробе сматрали (l. 4. Dig. de extraord. crim.) и пакѣ се стараю римски закони, да се права њіова исто онако чуваю, као и већѣ рођене дѣце (l. 231. Dig. de verbor. signif. l. 7. D. de stat. hom.).

Отуда слѣдуетъ, да се мртво рођено дѣте у призрачењу права, које су њѣму предостављена, исто онако сматра, као да никадъ ни зачето није; ерѣ таковомъ дѣтету сво оно старанѣ закона није ни одъ какве ползе, па нека nebude одъ ползе ни другима, кои бы по праву представлени ради были, да у мѣсто њѣга оно добию, што бы иначе њѣму припало.

Чимъ се еданиутъ зна, да се дѣте већъ родило, предпоставля се да е живо рођено; онда, ако ко наводи, да е оно мртво рођено, мора доказати, што потврђава.

Као што законъ предпоставля, да е дѣте живило у материнной утробѣ, а само рођенѣ дѣтета и тако није обичный узрокъ смрти њѣгове; то отудъ слѣдуетъ, да немора онаѣ доказивати, кои потврђава, да се дѣте живо родило, већъ онаѣ, кои противно наводи.

§ 44.

Србскомъ жителю припада подпуно уживанѣ грађански права. Србско пакъ жителство, т. е. грађанство или припада по *самомъ рођењу* или се добыя *прирођенѣмъ*; по чему су сви жители србски, права грађанска уживаюћи, или *рођени* или *прирођени Срби*. Кодъ рођены Срба' прелази право грађанства с' родителя' на дѣцу по самой природѣ, *прирођенѣ* пакъ добыя се онда, кадъ бы иностранецъ кои пуны *седамъ* година' бы-

ло у служби државной, было у воѣну заната или землѣдѣлю, или у каковомъ другомъ полезномъ занимаю овде проживію, и за све то време бы поштено и сходно законима земальскимъ живію, неучинивши никакова злочинства. Иначе пакъ безъ опредѣленога времена пребываня получаватѣ се право грађанства само особитымъ дозволеніемъ Княза са согласіемъ Совѣта.

Србски жители, србски грађани зову се они, кои су чланови србске државе.*) Дакле странци како они, кои се не налазе на нашој области, тако и они странни, кои на србској земљи живе, не су србски жители ни грађани.

И самъ владоць, као првыи владаюћій членъ землѣ, такође е државный грађанинъ.

Два су главна вида, како се добія грађанско право: *рођенъ* и *прирођенъ*. Одъ грађана прелази грађанско право на децу рођенѣмъ.

А о србскомъ природѣно и оддуштаню Срба изъ њине отачбине види уредбу одъ 2. Мая

1844 $\frac{\text{К. В. № 603}}{\text{С. № 494}}$, коя преимачава ону уредбу одъ

8-огъ Априла 1842 $\frac{\text{К. В. № 462}}{\text{С. № 395}}$ (на страни 300 у другой свезки Зборника).

Сравненія ради изложитѣмо овде како бы ва природѣнъ у Аустрији и у Французкой.

*) Мы овде разликуемо, кадъ кажемо државный грађанинъ, одъ оногъ, грађанинъ едне вароши, или кога мѣста.

По Аустрискомъ Законнику за прирођенъ нужно е, да ко ступи у явну аустриску службу, или да почне радити какавъ занатъ, на што се изискуе, да уредно и стално у земљи живи, или кадъ ко у аустрискимъ државама живи *десетъ* година' безъ прекиданя, но и то само подъ тимъ условіемъ, ако странаць за то време ніе збогъ каквогъ злочинства казниънъ быо.—

Французкій законъ одређуе, да се грађанство французко добія: *природомъ*, и *законнимъ прописомъ*.

Природомъ Французъ е онај, кои е у Французкой или ванъ Французке рођенъ одъ родитеља, кои су Французи.

Осимъ тога сматраю закони равно као и рођене Французе

1.) децу, која се одъ странца у Французкой роде, кадъ се та деца, почемъ пунолѣтна постану, т. е. кадъ наврше 21-ву годину, за рокъ одъ едне године изясне, да ће у Французкой да живе; а на случай, да у то време у Французкой неживе, ако се за едну годину одъ дана оногъ изясненя рачунајући, зајста у Французку доселе. (Види чланъ 9 Законика французкогъ.)

2.) Децу, која су одъ Француза, почемъ е овај изгубио качество Француза, рођена у Французкой или ванъ Французке, у колико она, *ма у кое време* одговоре онимъ у мало пре поменутомъ члану изложенимъ условіама за децу странца, која се роде у Французкой.

Што се тиче небрачне деце французкій законъ наређуе: *да она слѣдује стању матере* *).

*) Vulgo quaesitus matrem sequitur. l. 19. Dig. 1. 5.

Такође се небрачно дете Француза сматра као и рођеним Французъ, кадъ га отацъ за свое призна. —

Странацъ постае участникъ францужки права *прирођењемъ*. Условија, која се при томе морају испунити, разна су. У обичнимъ случаима нужно е после навршетка 21-ве године изясненіе, да се ко жели станити у Францужкой, да е ту живіо 10 година одъ дана тогъ изясненія, и да е то *прирођењемъ* Правителство одобрило. А они странцы, кои су учинили Францужкой какве услуге, они, кои су люди даровити, кои разуму какву полезну радњу, могу бити примљени за францужке грађане и кадъ истече само една година њиногъ живленя у Францужкой.

§ 45.

И иностранце овде живеће у призрачној права на њіову личностъ и собственостъ *относећи* се узимаю закони подъ савршену заштиту, у колико за уживанѣ каквогъ особитогъ права *небы* по опредѣленію трактата или земальски устава нарочито Србско грађанство *из* искивало се.

Поредъ онога, што е кодъ §§ 6 и 15 већъ казано, овде јоштъ то примѣчавамо, да странацъ у Србији, ако *ніе* надлежно *прирођењемъ*, *не може* имати *непокретны добра*; иначе њѣгова лична права, њѣгово покретно добро, као и остала

права Србскій Законикъ савршено обезбеђава и заштићава.

§ 46.

Што годъ Србинъ са Србиномъ у Србији предузимао буде, судитће се по овомъ Законнику; што Србинъ са Србиномъ у туђој земљи предузимао буде, судитће се такође по овомъ Законнику, ако не докажу, да су странъ законъ предъ очима имали, или ако кодъ странногъ Суда помоћи непотраже збогъ законны слѣдства' у туђој земљи за нѣи проистичући'. Ако Србинъ са туђиномъ у Србији посла имао буде, судитће се по овомъ Законнику, ако туђинъ не докаже, да су туђеземскій законъ за основъ узели; ако Србинъ са туђиномъ у туђој земљи посла имао буде, судитће се по туђеземскомъ закону, ако недокажу, да су Србскій законъ у туђој земљи предъ очима имали; ако напослѣдакъ туђинъ са туђиномъ у Србији што предузме, судитће се по овомъ закону у ономъ случаю, ако бы изъ тога законна слѣдства у Србији за нѣи проистацала, а нарочита уговора немаю, да су право свое на туђеземскомъ закону основали.

Мы смо већь кодъ §-а 5 видели, да ће се србскомъ жителю, предузимао онъ што у Србији:

или ванъ Србіє, по овомъ Законнику судити, осимъ ако ванъ Србіє са Србиномъ какавъ посао заклучи, па се докаже, да су странъ законъ предъ очима имали, или ако кодъ странногъ Суда помоћи непотраже збогъ законны слѣдства, коя у туђой земљи за нѣи проистичу. — Исто смо тако кодъ § 6 видели: да ће се и иностранцу, кадъ са србскимъ жителѣмъ или и са иностранцемъ у Србіи какавъ посао предузме, по србскомъ Законнику судити, осимъ ако посао нѣе у туђой земљи заклученъ, или за туђе законе везанъ, или се законнимъ слѣдствама у туђой земљи надати има.

Садъ да се ушытамо, како ће се судити, ако странаць у нашої земљи заклучи какавъ посао, одкудъ само за нѣга проистиче обвезателство, а за другу страну чисто право безъ свакогъ обвезателства. Узмемо примѣръ, да странаць свое право безъ никакве накладе преноси на кога другогъ, рецимо да што поклања, или прави на случай смрти разположенѣ са своимъ иманѣмъ. — Аустрискій Законикъ §-омъ 35-имъ у такомъ случаю изречно наређує: да онда треба предъ очима имати и законъ оне землѣ, гди се странний привремено задржава, и гди то дѣло чини, а и законъ нѣгове землѣ, кое є онъ свагдавнѣй чланъ; па онда да то дѣло треба судити и рѣшити по ономъ одъ та два закона, кои выше тако одређує, да се оно разположенѣ у важности одржи, т. є. кои є одъ та два закона наклоніи, да се дѣло оно у сили одржи.

Поставимо случай, да странаць, кога отечественый законъ зактева петъ сведока, да за вѣщтаніє важи, начини овде у нашої земљи

свой тестаментъ и нѣга са три сведока утврди; таково завѣщаніе, у колико србски судови рѣшавали буду о нѣговой тврѣи, проглашено ће наравно быти, да важи, ерѣ нашъ Законикъ узима, да е довольно три сведока на тестаменту. (§ 433).

Исто тако узмемо, да странаць какавъ учини кодъ насъ устный поклонъ безъ да ону стварь, кою покланя, и преда; по нашемъ Законнику (§ 564) тай поклонъ нема обвезателне силе; али при свемъ томъ, ако отечественный законъ странца незактева ни писмено за таквыи поклонъ, ни предаю поклонѣне ствари, нашъ Судъ могао бы рѣшити: да онаи устный поклонъ важи.

Ніе тешко онаи основъ бранити. Законъ треба да заштићава право собственности, па и волю господара ствари; а не дае се предпоставити, да ће разуманъ человекъ предузети што безъ цѣли. — Странаць, кадъ е чинію онаи устный поклонъ, имао е узрокъ држати, да ће се нѣгово дѣло судити по закону нѣгове землѣ, а тай законъ, као што смо предпоставили, устный поклонъ оглашава да важи; стванаць е обычно свомъ закону подчинѣнъ, па нѣга болѣ и познае; — но онъ бы исто тако имао довольно узрока, кадъ бы мислио, да ће се законъ текъ ономъ формомъ задовольити, коя се ту у земљи употребљава.

Овимъ се неограничава то призрачїе само на онаи случай, кадъ странаць намысли нашемъ комъ саграђанину што оставити, него е исто тако и онда, кадъ странаць свомъ саграђанину, или грађанину друге кое странне државе што дае.

Цѣль є овогъ поступка, не да се законъ наклонъ покаже ономе, кои што прима, већь да се одржи воля онога, кои што предає, одкуда само посредствено послѣдує полза за онога, коме є што наменѣно и опредѣлено.

Но на то се зактева, да є странаць свое дѣло у нашої земли учиніо.

Поставимо случай, да є странаць у нѣговой домовини, гди се зактева, као што смо узели, петъ сведока' да завѣщаніє важи, учиніо сръбскогъ жителя своимъ наслѣдникомъ са завѣщаніємъ одъ три сведока; онда нашъ землякъ не може у той странной држави свое право добыти, ерь є странаць наравно дужанъ, да се у своіой домовини саобразує пропису свогъ земальскогъ закона.

Овде се предпоставля, да є свагда питањь: важи ли таково дѣло или неважи кодъ наши Судова? Оѣ ли странна држава судейска рѣшенія ове земль признавати, оѣ ли н. п. она хтети издати нашемъ земляку оно наслѣдіє, кое є са завѣщаніємъ одъ само три сведока тамо оставѣно, то є друго питањь; рѣшеніє овоземальскогъ Суда извршитѣ се барь у онолико, колико одъ оногъ иманя буде было на нашой области. —

Ако є странаць у нашой земли заключіо са сръбскимъ грађаниномъ какавъ посао, кои обвезує обе стране, кое што међу собомъ предузимаю, онда се то дѣло суди по овоземальскомъ закону, ерь се сръбекій житель у своіой земљи може само по свомъ отечественомъ закону обвезати, и као што се предпоставля, да се онъ и оѣ да обвезує само по свомъ отечественомъ

закону, кои онъ непрестано предъ очима има; то є очевидно, да є ово таково обстоятелство, кое не може умаћи ни странцу, кои се са србскимъ жителѣмъ у какавъ посао упушта. Зато мора странаць, кои у нашої земљи н. п. подъ кирію обиталиште узима, пристати, да му се суди по нашемъ закону.

Заклучи ли странаць са странцемъ каквыи посао, кои обе стране обвезує (узмимо н. п. да странаць свое обиталиште, кое є одъ овдешнѣгъ подъ кирію узео, другомъ странцу наново подъ кирію дає), онда се може држати, и то не безъ основа, да су они, кадъ су уговоръ везали, нашъ законъ предъ очима имали; а ако бы противно доказивали, да су по законима или обичайма нѣове земль тай уговоръ везали, вала имъ то доказати.

На последку, кадъ странаць у странной земљи са србскимъ жителѣмъ, или са странцемъ кое треће државе, кои се ту наоди, предузме какавъ посао, кои дође предъ нашъ судъ, да се ту рѣши по тому, што се н. п. нашъ землякъ овде противъ странца тужи, или што се обвезанныи странаць са єдиномъ части свогъ иманя овде наоди; онда се може држати, да су дотичне стране, кадъ су онаи посао заключавале, имале предъ очима законъ оногъ мѣста, гди є посао заключень, па по тому, да су и хтеле, да имъ се по томъ закону и суди. — Но неће се и онда тако држати, кадъ уговараюће стране докажу, да су другій какавъ законъ (н. п. нѣове домовине, ако су два странца изъ исте државе) предъ очима имале, кадъ су посао заключавале.

Али како у овомъ, тако и у другимъ случајма, које смо већ разгледали, свагда је стално правило: *да се лична способностъ dotyчны лица за какво дѣло мора испитати по његовимъ очевенимъ законима.*

§ 47.

Вообште у свима случајма, у којима странна држава са Србима поступа као са својима, сматраће и ови закони иностранце као и своје. У случају сумњѣ, мораће туђинацъ то доказати.

Узмимо н. п. да се у којој странной држави уобште закѣта петъ сведока, да завѣштанія важе, па было да в странацъ или кои земнородный тымъ завѣштаніемъ за наслѣдника опредѣлень; сада ставимо случай, да се комъ нашемъ земляку пресудомъ судейскомъ одказало тамо наслѣдіе збогъ тога, што је завѣштаніе, којимъ је његово наслѣдно право основано, имало само *три* сведока, дакле онолико, колико је по нашемъ закону довольно.

При свемъ томъ у таковомъ случају и пакъ бы требало странцу, кадъ бы онъ опредѣлень былъ за наслѣдника у нашої земли по сили каквогъ завѣштанія, које има *три* сведока, наслѣдіе кодъ насъ да се досуди; еръ она држава, које је онъ чланъ, са нашимъ землякомъ, што се тиче формалитета и тврђе завѣштанія, исто онако поступа, као и са својимъ жителяма, почемъ и њима тестаментално наслѣдно право само онда одобра-

ва и досуђуе, кадъ е завѣщаніе са *петъ* сведока' утврђено, дакле никакву разлику у томъ обзиру нечини између земнородны и странаца'; слѣдователно и наша држава треба и съ њима равно да поступа као и са своима; па сада, што е тамо требало *петъ* сведока да завѣщаніе важи, а нашъ землякъ наслѣдіе збогъ тога ніе добио, што е на завѣщанію само *три* сведока было, не треба кодъ насъ да се странцу наслѣдіе одкаже и онда, кадъ е завѣщаніе, по коме њму право наслѣдія пристои, утврђено са онолико сведока', колико нашъ законъ прописуе; еръ свака држава уређуе свое законе по своимъ особенимъ одношеньма, и мы не можемо зактевати, да она има исте онакове законе, као и наша држава. Праведно е, да се тиме задовољимо, *ако странна држава са нашимъ земляцима исто онако поступа као са своимъ собственимъ, па онда треба узаймно да се тако чини, као што и овај параграфъ нашегъ законика прописуе.*

Али поставимо случай, да странна држава своимъ грађанима дае наслѣдіе по овомъ или ономъ начину; но странцима не да, онда треба да и наша држава према житељима такове државе равно поступа.

Но кадъ ніе познато, како странна коя држава са странцима у призренію досуђиваня права' поступа, онда странаць, кои е радъ, да му се у нашей држави какво право досуди, мора доказати, да бы и она држава, кое е онъ грађанинъ, у подобномъ случаю нашимъ земляцима равно право одобрила; а то ніе нужно доказивати и онда, ако е и безъ тога познато, како она странна држава према нашимъ земляцима поступа; и.

п. ако су закони оне државе печатани, па се изъ њи то види.

Тако Французкій Законикъ (чланомъ 11) одређує: да странаць у Французкой ужива она иста грађанска права, која є трактатима одобрила, или ће у напредакъ одобрити Французу она држава, која є онај странаць грађанинъ.

Праизкій Ландрехтъ (у уводу § 43) одређує: ако странна држава за странце уобште, или за праизке грађане издає такове наредбе, по којима се странима већма него урођенима отештава да могу добити каква права, онда да се у Праизкой са грађанима те странне државе подобно поступа^{*)}).

Овде ћемо на последку повторити оно, што смо при концу предидућегъ параграфа већ казали: *да личну способностъ одређує законъ оне државе, којој ко принадежи*; тако н. п. србскій житељ по нашемъ закону пунолѣтакъ є (као што смо то видели) чимъ наврши 21-ву годину, а аустрискій Законикъ зактева за пунолѣтїє да се наврше 24 године; садъ рецимо да оде србскій житељ у Аустриске земљь, онъ ће се и тамо признати за пунолѣтна чимъ є навршио 21-ву годину; а на противъ, кадъ аустрискій грађанинъ у Србию дође, небы га требало овде за пунолѣтна признати, докъ ненаврши оне године, кое законъ њгове земљь за пунолѣтїє изискує.

§ 48.

Туђинка за србскогъ житеља удата добыа са самомъ удаіомъ сва права срб-

*) То се зове *retorsio* *Wiedervergeltungs-Recht*.

скогъ грађанства, у онима случаима, у којима странна држава Србкињи за њи-
ногъ поданика удатој иста права дае; као што и Србкиња за страннога подани-
ка удата сва права грађанства овдашнѣ-
га губи, у онима случаима, у којима стран-
на држава своју поданицу за Србина у-
дату свои права грађански лишава. Же-
на изъ друге области Турске у Србию
удата сматра се за овдашню, као и што
се Србкиња у другу турску област у-
дата у смотренію права грађанства за
свою*) држи.

Овако исто прописуе и французкій Зако-
никъ (чланомъ 12), само што неполаже онога
условія, кое нашъ Законикъ поставля, како
странна држава према нашој поступа, дакле
странна грађанка, чимъ се уда за Француза, тимъ
истимъ већ се и природила, еръ жена подъ
зависимостію свогъ мужа мора слѣдовати њго-
вомъ станю, па она исто задржава и као удови-
ца.

Тако е и у римскомъ праву: *uxor sequitur
statum mariti l. 9. C. (10. 30)*. т. е. жена слѣдуе
станю свога мужа. У Аустрији чимъ туђинка по-
ђе за Аустријанца, она е тимъ истимъ добила
право аустр. грађанства; но и чимъ се аустријан-
ка за странца уда, тимъ истимъ губи право ау-
стрийскогъ грађанства.

*) Овај последній изразъ врло е недостаточанъ. Болѣ
бы было, да е казано: као што се и Србкиња у другу
турску област удата сматра за тамошню.

§ 49.

Србинъ, ако се на страни налази, сматра се као *одсутствуюкій*, ако є место пребиваня нѣговога познато; ако ли то познато ніє, држи се за *несталого*. И као таковый не само негуби своя права, но долази подь особиту заштиту закона.

§ 50.

Ако таковый несталый заступника права' свои оставіо и намѣстіо ніє, дужанъ му є судъ ради обране права' нѣговы заступника или бранителя поставити.

§ 51.

Кога є нестало, па га нема и незна се за нѣга, а другоме бы поради права' свои за тимъ стало, да се зна, є ли живъ или мртавъ, те бы се тога ради Суду явіо; онда ће Судъ таковога судейски позвати, да дође, или да о своме животу извѣстіє даде. И на то ће му оставити рокъ одь єдне године дана.

Овай рокъ ако безъ свакога гласа и трага прође, онда ће Судъ таковога несталого прогласити за умрлога, и то у слѣдуюћимъ случаима : 1) Ако є одъ нѣгова рођења прошло 80 година', и одъ 5 година' небы се за мѣсто нѣгова пребываня знало. 2) Ако се за нѣга за 30 година' ништа знало ніє. 3) Ако бы се доказало, да є онъ у самртной опасности быо, и одъ онога доба за 10 година' се за нѣга прочуло ніє. Но ако бы се таковый и преко свега тога доцніє появію, онъ ступа у сва своя пређашня права, само сваку отуда себи причинѣну штету или изгублѣну ползу самъ себи приписати мора.

Мы ћемо ова три параграфа уєдно обяснити.

Овде є рѣчь о онима, кои' є нестало, т. е. о онимъ отсутствующимъ, кои су по обичной граници човечіегъ живота, и при околности, да о нѣјовомъ животу, или о смрти никаква извѣстія немамо, по свой прилици жртви.

Оно, што се по закону држи, да онай, кои се родію, іошть живи, докъ се противно не докаже, основано є на обичномъ теченію природе. Но и правило є природе, да човекъ неку точку времена непрекорачава, као што се и онда, кадъ се сабере выше онасны обстоятелства', може поуздано узети, да є преминуо, и ако оно

крайнѣ доба живота нѣ достигао. Онда се тиме обезснажава оно у почетку наведено предпоставленѣ: кадѣ се ко роди, да се узима, да и живи. Коѣ се године могу као край човечиѣмъ животу сматрати, у томѣ нису сви сложни, и то зависи много одѣ начина живота, занимања, положеня, поднебѣя и други мѣстны одношеня'. Но и пакѣ се међутимѣ може узети да люди обично 80 година непрелазе. Придружи ли се јошѣ томе, да одѣ дужегѣ времена, као што е у § 51 изложено; да одѣ 5 година никаква трага нема о животу онога, кои е већѣ 80 годину преживіо, премда се прилѣжно истраживало, онда се законодавацѣ нема плашити какве опасности, ако предпоставля нѣгову смртѣ, поне нестои ни у каквой тако основаной опасности, коя бы га могла побудити, да јошѣ и далѣ одкаже право онима, кои чекаю да после смрти тако несталого нѣгова права наслѣде и уживаю.

Исто е тако и съ онимѣ човекомѣ, кои истина нѣе живіо 80 година', но кога е одѣ 30 година нестало. Колико овде фали до 80 година' живота, толико е доцунѣно са выше година', како е таковога нестало.

Има на послѣдку случаева', гди опасность смрти равно грози скоро свакомѣ узрасту; као: кадѣ се ко у войни яко рани, гди ранѣни на бойномѣ полю безѣ помоћи остаю, или се и пре времена саране; тако е кадѣ се лађа подави, кадѣ вода поплави, кадѣ е кужно време, кадѣ е пожарѣ и т. д. На кадѣ узѣ све ово јошѣ и то дође, да кога одѣ 10 година' нема, онда се може праведно држати, да е онај, кога е тако нестало, умро. —

Кадъ се ово овако догоди, онда они, кои-ма предстои да уживаю право онога, кога е нестало, могу искати, да се онъ прогласи за умрла.

Судъ неће тако несталого изъ собственогъ побуђеня прогласити за умрла, него ће се нѣму поради тога они обраћати, кои се то тиче, као што су законни или тестаментални наслѣдници, вторый (мѣстозаступный) наслѣдникъ, или саюжени наслѣдници несталого, или дужници, кои обвезателство престае са личнимъ правомъ онога, кога е нестало, па се гаси са смрћу овога, ерѣ су ради, да се таковогъ дуга ослободе и т. д.

Такови, кои моле да се онай, кога е нестало, Судомъ за мртва прогласи, мораю доказати ма кое одъ оны обстоятелства, коя су подъ 1, 2 и 3 у § 51 изложена; слѣдователно безъ тога Судъ неће моћи нѣовомъ зактеваню удовлетьорити; али они немораю и то доказивати, да одъ времена, како е законный рокъ истекао, нѣ познато, живи ли или неживи онай, кога е нестало; но къ подкрепленю молбе, и да учине, да нѣ нужно, да Судъ изслѣђава, приноси доиста, кадъ они о томе, шта е дало повода, да онай, кога е нестало, одсутствуе, на комъ е месту одъ прилике последний путь живіо, и о другимъ обстоятелствама, коя стварь обясняваю, принесу сведочанства оны лица, съ којима е одсутствующій у близкой связи стоао.

За тимъ текъ слѣдуе, да ће Судъ по гласу § 51 тако несталого позвати своимъ прогласомъ (Едиктомъ), кои по уобичаеномъ начину средствомъ явны листова треба да се обзнани.

По смислу §-а 50 у исто време Судъ ће заступника или бранителя несталоме наименовати

у намѣри, да бы овај о одношењима онога и о средствама, како бы се дознало о онога животу, или смрти, точније распитао, и што сазнао буде Суду доставио, како бы се предупредили и даљи позиви и проглашењѣ несталого за мртва, или да онѣ основе оны, кои за таково проглашењѣ моле, опровергава.

Кадъ истече онај рокъ одъ године дана, зависи одъ онога, кои є за таково проглашењѣ молио, или да иште, да се по зактеваню нѣговомъ рѣши; али онѣ мора и сада навести нове основе, или да одъ тога одустане. У првомъ случаю Судъ преслуша заступника са нѣговимъ наводима, основима и противунаводима, испита писмена, саслуша сведоке и т. д., и после изрече о томъ пресуду, противъ кое и єдна и друга страна може апеллирати. До судейскогъ рѣшењія добра одсутствующегъ, ако већ нису обезбеђена, старатељ мора добро чувати и рачуне о њима уредно водити.*)

Кадъ се онај, кога є нестало, пресудомъ за мртва прогласи, и у случаю незадовољства кое тичуће се стране та се пресуда и одъ найвышегъ Суда потврди, онда се, али текъ одъ тога дана, онај, кога є нестало, сасвимъ за умрла сматра. Текъ одъ тогъ дана припада нѣговимъ наслѣдницима право наслѣдїя, саюзнимъ санаслѣдницима право прираштая са свакомъ ползомъ, коя є съ тиме скопчана; текъ одъ тогъ дана угинуло є одсутствующега само лично право (кое є онѣ

*) Французкїй Законикъ у члци. 120 — 128 дає јошть пре него што се онај, кога є нестало, за умрла прогласи, наслѣдницима одсутствующегъ врло велика права.

можда имао), а донде припадаю наслѣдницыма оногъ одсутствующегъ (кои е плодъ уживао) іоштъ непрестано та права, коя е одсутствующій имао.

Ако едномъ просителю неизиђе за рукомъ да докаже, да се онай, кога е нестало, прогласи за умрлогъ, отуда неслѣдуе, да другій то учинити неможе; само ако има законна и довольна сведочанства за то.

Проситель, или други участницы, могу и поздніе текъ изнађена сведочанства Суду поднети, н. пр. да е одсутствующій іоштъ пре умро; далъ, наслѣдницы несталога могу на свою ползу поздніе Суду поднети сведочанства, да е онай, кога е нестало, поздніе умро, него што га е Судъ за умрла прогласіо, па се тиме право оны, кои су изъ завѣщанія несталога испоруку (легать) примили, скраћуе што се тиче времена, колико уживаю исте испоруке; а на последку и самъ онай, кога е нестало, нѣговъ старатель, или мѣстозаступникъ може доказати, да е іоштъ живъ. Онай пакъ, кои е међутимъ у притязанъ целогъ иманя, или едне части одсутствующегъ уведень, мора се сматрати као поштены притязатель, и по тому мора се съ њиме поступати по пропису за поштене притязатель у закону изложеномъ. (Види § 204)

§ 52.

Само онай кои преживи другога, може у овога права, на случай смрти њѣму припадаюћа, ступити. Кадъ двоица заедно у истый тренутакъ умру, онда

неможе рѣчи о пренащаню права съ ед-нога на другога быти. У случаю неиз-вѣстности, држи се да є онай пре умро, кои є у раніой опасности быо; ако су пакъ у едновременой опасности были, онда се узима да є млађій старієга, и мужка глава женску преживила; докле се годъ противно недокаже.

Може се догодити, да се извѣстно зна, да є выше нѣй умро, али се незна часъ кадъ є кои умро; по тому може быти сумнително, ко є одъ нѣи пређе, а ко позніє умро, и та сумня може быти одъ велике важности, н. п. у призре-нію наслѣдія, ако є и отаць и синъ преминуо. Аустриски и Прайзки закони предпоставляю, ако є выше нѣи у едно време у опасности бы-ло, да су сви у исто време умрли, а по овомъ нашемъ, ако су у едновременой опасности бы-ли, законъ узима, да є млађій старієга, а мужка глава женску преживила, докле се годъ проти-вно недокаже; а ако обоица заедно у еданъ истый тренутакъ умру, онда наравно неможе рѣчи бы-ти о пренащаню права съ едного на другогъ.

Што се тиче оногъ предпоставляня закона, да є у едновременой опасности млађій старієга, а мужка глава женску преживила, мы држимо, да бы добро было, да є законъ овде изложіо годи-не живота у коима се може предпоставити да є *млађій старієга*, или *мужка глава женску* над-живила; ерь узмимо н. п. да су синъ и отаць у едновременой опасности были, н. п. на пото-цѣной лађи, па є отаць одъ 35 година' быо,

зарь се може ту предпоставити, да є неяко дете могло отца іошть у тако снажномъ добу преживити? —

§ 53.

Закони ови узимаю и права жителя Србски и иностранца' другога вѣроисповѣданія у заштиту, и допуштаю имъ и уживанѣ грађански права' у толико, у колико небы они закономъ нарочито ограничени были.

Разлика вере уобште нечини неспособнима ни Србске жителѣ, ни странце за уживанѣ грађански' права'; осимъ ако ніе закономъ ограниченѣ какво у томъ умишљно, као што н. пр. законъ одређує, да бракъ између христіяна' и нехристіяна' неважи, и да отаць свое дете, кое православно веру промене, наслѣдія лишити може.

§ 54.

Членови єдне родбине по различію степена и одношенія, као и членови за друге или задружне куће, по природи своіой, имаю особита међу собомъ права, коя ће се на свомъ мѣсту опредѣлити.

§ 55.

Подъ именовомъ родбине (породице, фамиліє) разумѣваю се предцы са свима

своимъ потомцѣма, были они у заѣдини или одѣлени. Они се зову међу собомъ родъ; свеза, коіомъ су везани, естъ сродство, лица су пакъ такова сродна или сродници и рођацы. Ови могу быти у ближемъ или далѣмъ сродству, по брою степена', у којима еданъ одъ другога одстоє. Ово су сродници по крви; но бываю и постаю сродни и по браку, коє се сродство зове тастбина; и то є сродство између мужа или жене, са сродница женина или мужевля рода по крви.

Главну часть личногъ права сачинява право *родбине* (породице, фамиліє), коє постои између чланова' едне и исте породице. Одношеиѣ породице оснива се, умложава се и разширує се *породомъ*. Лица, која одъ обштегъ стабла (одъ истогъ предка) произлазе, тешиѣ су скопчана међу собомъ съ своимъ предкомъ и съ овога потомцѣма свезомъ природе, која се зове *сродство*. — Свезомъ брака приближава се еданъ супругъ породици другогъ супруга. Ово се сродство зове *тастбина*, и то є сродство између мужа или жене са сродница женина или мужевля рода по крви. (То сродство по закону далѣ се непростирє; н. п. сродници мужа, иѣговъ отаць, братъ, са сродницама жене, ове отцемъ-братомъ, зову се *пріятельи*, и нестоє ни у како, вимъ правнимъ одношеиѣма).

3.) На праву черту долазе само она лица, одъ кои' є едно друго породило. Права она черта по различности одношеня, како се одъ породителя на порођене доле, или одъ порођены на породителъ горе иде, зове се у првомъ случаю *низходеће*, а у другомъ *уходеће* сродство. Тако су н. п. отаць, синъ, унукъ, праунукъ (у правомъ) *низходећемъ*; а синъ, отаць, деда, прадеда у (правомъ) *уходећемъ* сродству. (види 1 образаць).

4.) На косимъ чертама долазе онакова лица, која су истина одъ истогъ колѣна (лозе) порођена, али одъ кои' едно нїе оно друго породило. Ако су такви са стране (побочни) сродници са онымъ обштимъ предкомъ единако удалѣни, онда су у *равномъ*, а ако є коє одъ њи одъ оногъ обштегъ предка удалѣниє, онда су у *неравномъ са стране сродству*. Тако стоє овде н. п. браћа Б. и В. или њїова деца Г. и Д. у *равномъ*, а сыноваць Д. са своимъ стрицемъ Б. у *неравномъ са стране сродству*. (Види 2 образаць)

5. Будући є порођенїи или обште колѣно (шлеме, лоза), као што смо већ примѣтили, основъ свезе или сродства међу лицама, то зависи ближїи или удалѣниїи степенъ сродства одъ тога, єсу ли колѣну ближи или удалѣниїи. Найближи су колѣну и међу собомъ они, коє є основатељ колѣна самъ породїо.—Ко є одъ првопорођеногъ порођенїи, т. є. ко є рођенїи одъ непосредствено порођеногъ, већ є посредствено порођенїи, слѣдователно у далѣмъ є сродству, него онаї првїи; а онаї, кои се роди одъ овогъ посредствено рођеногъ, опетъ є јошть у далѣмъ сродству, него оваї, и т. д. Тако свако далѣ поро-

ђенѣ или расклођенѣ производи удалѣнии степенѣ сродства, и на томѣ се оснива у овомѣ §-у изложено правило, како треба рачунати степенѣ сродства. (Ово рачунањѣ степенѣ сродства оснива се на римскомѣ праву § 7 I de grad. cognat.) По тому као што показуѣ горњи образѣцъ подѣ № 3 изложенѣ, праунокѣ ѣ са прадедомѣ родѣ у трећемѣ степену праве лозѣ, ѣрѣ да дођемо одѣ прадеде до прауника, има три породе, т. ѣ. сишѣ, унокѣ и праунокѣ. Браћа и сестре родѣ су у другомѣ степену, стрицѣ и синовацѣ у трећемѣ, а деца браће и сестараѣ у четвртномѣ степену побочне или косѣ лозѣ, ѣрѣ у првомѣ случаю имамо два породе, т. ѣ. А и Б, у другомѣ три, Б, В и Д, у трећемѣ случаю чѣтири породе, Б, В, Г и Д.

б. Тастбина оснива се на тесној сѣзѣ међу супрузима, сбогѣ чега се еданѣ супругѣ сѣ другимѣ скоро као едно лице сматра, сѣдѣователно са родбиномѣ другѣ стране долази у сѣзѣу. Што ѣ ко дакле ближе или далѣ родѣ са еднимѣ супругомѣ, тимѣ ѣ ближе или далѣ *своѣ* са другимѣ. Одтуда постаѣ правило: *у комѣ ѣ ко степену са еднимѣ супругомѣ родѣ, у томѣ ѣ са другимѣ своѣ*. Тако ѣ н. пр. мужѣ са своимѣ тастомѣ, или бабомѣ (пунцомѣ) у првомѣ степену, са свастикомѣ (сестромѣ своѣ жѣне) у другомѣ, а са братаницомѣ (нећакомѣ, кћѣри одѣ брата своѣ жѣне) у трећемѣ степену своѣ (види образѣцъ 3), ѣрѣ, као што показуѣ пређашиѣ рачунањѣ степенѣ сродства, отацѣ, сестра, нећака у томѣ су истомѣ степену сродни са нѣговомѣ жѣномѣ.—Што се тичѣ усвоѣня за сина или кћѣрѣ,

видитъемо познiе како то бива кодъ § 136 до 148.

§ 57.

Подъ задругомъ или задружномъ куломъ разумѣва се выше лица' пунолѣтны' самы' или са своимъ потомствомъ у заѣдини живеѣи'. Они су у отношенiю међусобномъ задружни. Где такова заѣдинскога живота нема, зову се инокостни.

Законодавна власть протолковала е овај параграфъ подъ 16 Мая 1845 № 702 (види на 37-ой страни 3-ће свезке Зборника) у томъ смислу: „да се и после смрти пунолѣтны задружны глава' кодъ потомства њиногъ задруга настави ти може.“

§ 58.

Задруге сматраю се у призренiю виѣшњи отношенiя', као едно лице морално, и уживаю у скупи сва права, као инокостни. Задруга може у себи заключавати права инокостности и родбини припадаюћа. Инокостность разрѣшава отношенiя задружна, али не родбинска.

Премда се задруга састои изъ выше поѣдины (физичны) лица', и пакъ се сва она у обзиру права', коя она на ствари и ма на што имаю, сматраю као едно (правословно или морално) ли-

це, почемъ су сви задругари према томъ праву као едно лице, т. е. сви заедничко право на ту стваръ имаю.

Инокостна кућа зове се она, гди нема выше нѣи у заеднини да живе, него е ко самацъ, ма и быо са женомъ и децомъ; нема н. п. выше браће, стричева' и т. д. да заедно у кући у задруги живе.

Задругари кадъ се поделе, постаю инокостни, али су опеть *родъ*, еръ томъ деобомъ престало е међу нѣима оно *задружно* одношенѣ, никако пакъ оно *родбине*; а по себи се разуме, да задруга неуништава сродство; што выше задруге безъ сродства быти неможе.

§ 59.

Обштина една сматра се, у призре-
нiю приватны права', као едно морално
лице, коме сва она права припадаю, коя
единственима лицама, у колико то по
внутренѣмъ устројству небы се особито
опредѣлило.

§§ 57 и 58 бытѣ юшть изяснѣни на своемъ
мѣсту, и то у другой Части, глави XV.,
а за § 59 види, као што смо већъ навели, Уред-
бу о Устроєнiю обштина.

Г Л А В А П.

О правама и дужностама супружника.

§ 10.

Права и дужности супружника' проистичу изъ брака, кои се између два лица разнаго пола заключае и вѣнчанѣмъ чрезъ свештеника по пропису православне*) цркве свршуе, почемъ се она предъ два или три сведока изясне, да желе неразлучно живити, завѣтуюћи се уедно на вѣковѣчиту любовь и ненарушиму вѣрность.

Римско право опредѣлява бракъ (*matrimonium, nuptiae*), као најтешиѣ дружество између

*) Што законъ овде изречно каже, да се бракъ свршуе вѣнчанѣмъ по пропису православне цркве, не треба отудъ заключити, да неће у Србїи бракъ важити, ако кои србскїи житељ, кон е другоѣ коѣ вѣронсповѣданїя, сврши бракъ по обреду своје цркве. (О овомъ в Г. Шерогићъ примѣчава при §-у 91). Законодаваць се онако неразіо вальда збогъ тога, што су скоро сви србски житељи православноѣ вѣронсповѣданїя, па на ту већину и погледъ е свој управлѣнїи имао.

мужа (*maritus, vir*) и жене (*uxor*), у призрачно своју личны одношенія' живота, коя дружество тогъ рода дозволява.

Самимъ саизволенѣмъ обои' у бракъ ступаюћи' лица' заключенъ е бывао бракъ кодъ Римляна'.

Разни родови брака были су у пређашнѣмъ римскомъ праву; „*строгъ бракъ*“ быо е „*суппанди*“, коимъ е начиномъ жена ступала у породицу мужевлю, а „*сипенди*“, гди жена не ступила у сродство и фамилию мужевлю; остаяла е дакле у ономъ сродству, у комъ е и донде была. Бракъ е кодъ Римляна' быо сасвимъ чисто приватно дѣло, безъ садѣйствія и свештеника и власти; мужъ и жена могли су се растати едно одъ другогъ кадъ су годъ хтели; држава и црква у то се пису мешали; па ипакъ текъ у 520-ой години вароши Рима, догодіо се *првый* разводъ брака, и то е при концу Републике тако учестало, да е законодавство морало противъ тога мере предузети; нарочито за лакомислене разводе одређене су были штете у иманю; жена и. н. коя е крива што се одъ мужа пушта, морала е изгубити єдну часть свога мираза по брою деце, колико їй оставля мужу, а по обстоятелствама могла е изгубити и цѣо миразъ; по то е была найвећа казнь. А мужъ, кои е узрокъ томе, быо е тиме казнѣнъ, што е морао жени миразъ пређе вратити, него што бы по закону иначе дужанъ быо то учинити, а одъ части морао е вратити и плодове, кое е уживао одъ мираза. — Тако е было при концу классичногъ правословногъ римскогъ времена.

У Христiянско време римски' царева' узело є законодавство сасвимъ другiй правацъ; начело слободногъ развода брака све се выше и выше укидало. —

Французкiй Законикъ сматра бракъ као: законно друштво човека и жене, кои су се е'дрили свезомъ неразлучномъ да расплођаваю човечiу родъ, да се узаймно помажу сносити терете живота, и да деле свою обшту судбу.— Ту се бракъ узима као друштво безъ свакогъ верозаконногъ обзира.

Философно сматраюћи , бракъ є: *правично нравствена љубавъ*; тиме нестаетъ изъ брака свега оногъ, што є изчезавно и ћуди подложно; по тому бракъ нiє само грађанскiй уговоръ, нити само узаймно одношенъ пола и чувствена љубавъ, већ є *узаймна промена личности мужа и жене, преливъ едне личности у другу, спой два лица у едно.*

§ 61.

Пре вѣнчаня биваю обычно разговори и договори између младоженѣ и дѣвойке, и нѣговога и нѣнога рода, са уговаранѣмъ поради брака, у кои су ради ступити; а покрай овога или за овима бива обележiє, дарови и уздарiє,

§ 62.

Разговори ови и дарови немаю истинна никакова слѣдства на бракъ, ако се

небы заключію; но овако даривани немогу съ другимъ лицомъ у преговоре брачне упустити се, докъ пріймльный даръ одступаюћа страна неврати.

Бракъ треба да се заключи, ако ко жели да у браку спасителна слѣдства има, изъ истинне любви, почитаня, сагласія душа, и пуногъ узаймногъ повѣреня; дакле сасвимъ са слободномъ вольомъ, безъ икаквогъ нагоняваня, па зато они разговори и договори, кои биваю превѣчяны између младоженѣ и дѣвойке, и нѣгова и нѣвна рода, са уговаранѣмъ поради брака, немаю никаква слѣдства на бракъ, ако се небы заключію, премда даривани немогу съ другимъ лицомъ у преговоре брачне упустити се, докъ примльный даръ одступаюћа страна неврати.

Противупривродно бы средство было, кадъ бы се таквимъ разговорима и договорима обвезателна сила у томъ смислу дала, да се тиме порађа дужность, да се мора доиста у бракъ ступити. — Прайзкій Законикъ изъ такovy договора не дае право, да се ко може нагонити да у бракъ ступи, али приморава на одвећь строгу накнаду. — И по римскомъ праву, само збогъ тога, што е таково договаранѣ учинѣно, не може нико другу страну тужити и зактевати, да се бракъ заключи. — Кадъ такова предходителна брачна договараня никакве обвезателне силе немаю, тиме се засушув изворъ безбройнимъ, гаднимъ парницама, и тиме се обдржава непосредствена слобода ступаня у бракъ; предохраняваю се многостручне сметке, да се измамљиваю обе-

наня брачна; блудъ се непопешнава подъ покриваломъ обеѣаногъ брака, и слабъ полъ выше є обезбеѣенъ противъ намаме и развраѣеня. Да су такови разговори и договори између младоженѣ и девојке, нѣгова и нѣна рода доиста были, мора се доказати, да се то незаклучава само изъ тога, што ко држи и увѣренъ є да ко кога люби; или изъ учинѣна поклона, или изъ предходеѣе трудноѣе и т. д.

Кадъ бы Србскій грађанинъ у каквой странной држави, у којой бы они договори важили, таковый учинію, то га небы везало; ерь се овде неради о самомъ начину по себи важеѣегъ дѣла, него се нашемъ саграђанину узима способность, да таковимъ договаранѣмъ може себе, или другу страну обвезати. Изъ истога основа грађанинъ оне странне државе, гди таковый договоръ има обвезателну силу, кои у нашой земльи србску грађанку обележи, неможе се нашимъ Судомъ принудити, да у слѣдству тога обележія у бракъ ступи, или да оставльной страни какву накнаду учини.

§ 63.

За тимъ слѣдує прописаный испытъ, кои быва предъ своимъ свештеникомъ, одреѣенымъ одъ духовне власти начиномъ.

§ 64.

И овако учинѣнный испытъ остає снажанъ, нити коя испытана страна у нове

переговоре брачне упуштати се може донде, докле се духовномъ властію своимъ путемъ одъ овога испита неразрѣши.

§ 65.

У случаю одустанка невина страна добія трошкове поради брака учинѣне, и накнаду за претрпѣный уштербъ на трагъ.

Што они први разговори и договори никакве обвезателне силе немаю, благодѣтелна се слѣдства показую. Али такође е истина, да се у найвише случаева бракъ неможе заключити, докъ се напредъ што неуреди и неучини. Женикъ и невѣста набавляю себи покуѣство за домоводство, па кадъ се бракъ небы у дѣйство привео, онда бы то поради брака набавлѣно покуѣство, постало излишно, а и текобно; погоди се кадкадъ и будућа домаћа челядъ и служители. Овде пада штета на тереть не оне стране, коя е те преправе изъ обозрѣня чинила, или коя одустае по основу §§ 68, 69 и 70; него оне стране, коя е безъ основа одъ брака одустала.

По смислу овогъ § невина страна добія трошкове поради брака учинѣне, кадъ друга одъ уговореногъ брака одустане. По томе накнада може се искати не само кадъ друга страна несташно и своіомъ кривицомъ, него такође кадъ она съ основомъ, али ипакъ збогъ когъ догађая, основаногъ на иѣговомъ лицу или одъ нѣгове

стране, одустане, и. п. збогъ болести, коя му недопушта да у уговореный бракъ ступи. Шта выше накнаду може искати и сама она страна, коя одустае, кадъ она то чини единствено збогъ кривице противне стране, ма се она оснивала само на случайномъ догађаю са те стране; ово се чини по ономъ начелу: *да крива страна штету накнађа, и да случай пада на теретъ онога, на кога се страни онъ догоди.*

Правила о праву накнаде штете мораю се употребити, како уобште у овде назначенимъ случаевима, тако и у онимъ, кадъ су обе стране криве, или кадъ случайный основъ одустанка не може ни на едно ни на друго лице да се однесе. (види главу XXX у другой части.)

Овай § дае невиной страни, коя е остављена, право, да иште и трошкове поради брака учинѣне, и накнаду за претрпљену штету; али не накнаду онога, што бы она по свой прилици могла добити, да е и. п. у овај или другій бракъ ступила, и тиме бы свимъ спабдљвена была. Такове процѣне осниваю се не само на одвећь непоузданимъ доношеняма и рачуняма, него бы оне завеле безбройне тербе. Свагда пакъ невиная страна има такође право порећи оно, што е у призренію будућегъ брака обећала, или поклонила; а ако е намамомъ женска страна затруднила, може особиту накнаду за то тражити.

§ 66.

Натерати се она страна, коя одустае, да мора у истый бракъ ступити, ако драговољно неће, не може.

Мы смо видели, да она страна, коя безъ узрока одъ уговорена брака одустае, може быти осуђена, да плати трошкове и штете; али нагонити се никако неможе, да *мора у бракъ ступити*.

Ово се правда тиме, што е брачна свеза веома тврда и неразрешима, па кадъ бы се и *преко волѣ* у бракъ ступало, то бы дало повода многимъ несрећама у браку, и могло бы быти узрокъ да се мужъ и жена пуштати мораю.

§ 67.

Ако су обе стране невинне, онда свака своју штету носи.

Тако и. н. ако е момакъ испросио девојку, коя му е родъ, а ни онъ ни она нису знали за то сродство, па то после буде узрокъ, збогъ кога се венчати немогу, онда су *обе стране невинне*, па свака носи своје трошкове, које су имале докъ су се за бракъ спремале.

§ 68.

Изъ кои узрока црква бракъ и вѣнчанѣ забранюе, изъ оны исты, ако бы се пређе появили, немогу онакова лица законно испитивана быти, ако ли су испитана, испитъ ништа неважи, и крива страна, неможе одъ друге одуставше накнаду за причинѣну штету тражити.

Кадъ се зна изъ кои' се узрока' бракъ не може заключити, онда се већъ по себи одтудъ разуме, да ни испитъ не треба чивити међу онаковимъ лицама, кодъ кои се таковый узрокъ наоди; ерѣ е бољ да се и непочинѣ оно, што обстати неможе. На то треба особито свештеникъ да пази, па да и не испитуе оне, кои по закону у бракъ ступити немогу; тyme ће се предупредити неповољна обстоятелства, која бы морала слѣдовати.

§ 69.

У бракъ законно ступити и вѣнчани бити немогу :

а) Ако човекъ жену вѣнчану, и не по закону пуштену, или жена мужа непуштена по закону има.

б) Ако младоженя нѣ навршио 17 а девојка 15 година, осимъ случая разрѣшенія одъ надлежногъ Архиеерея учинѣногъ.

в) Безъ питаня, или допуштеня отчина или материна, или тоторскогъ, осимъ по полученомъ дозволеню одъ надлежне власти у случаю навршене 18 године момка и девојке.

г) Кои су неспособни и немоћни за дужности брачне.

д) Луди и бѣсомучни.

е) Отмицомъ патерани ако ослобође-
ни нису, или ако су заплашени и стра-
хомъ нагнани.

ж) Ако є преваромъ друго лице под-
метнуто.

з) Злочинцы на тежку робію осуђени
за време казни.

и) Између Христіјана и нехристіјана.

і) Између сродника у степенима прв-
вомъ забранѣнима.

к) Кои су збогъ браколомства међу-
собногъ, и своје супругу о глави раде-
ња осуђени.

Точке овогъ параграфа одъ а) до к) изло-
жене су поединце у §-ма одъ 71 до 81, па ће
тамо о томе обширніе говорено бити; овде само
кодъ точке подъ в) која гласи: „да се у бракъ
ступити и вѣнчати неможе безъ питаня и до-
пуштена отчина или материна, или турскогъ,
осимъ по добывеномъ дозволеню одъ надлежне
власти у случаю навршене 18-е год. момка и де-
војке“, — ніе се разумело, кое є *надлежна
властъ*, и законодавство є подъ 14. Юнія 1845.
Влѣ 858. ту точку тако протолковало: да се
подъ именовъ надлежне власти разуме *надлеж-
ный окружный Судъ*, кои ће у свакомъ даномъ
случаю дужанъ бити најпре извѣстити се, какви
су узроци, збогъ кои се родителѣи или турси
заклученю брака противе, и потомъ увѣрити се,

да ли су момакъ и девојка навршили 18-у годину, па текъ онда ће изрећи своерѣшеніе придржавајући се основоположенія закона. (види страну 63 подъ 1) треће свезке Зборника закона и уредба).

§ 70.

Има и други узрока, кои ако се догоде, остављѣна страна неможе никако тражити накнаду штете збогъ испита проузроковане, као :

а) Ако се примѣти особитый саюзъ и наклоностъ къ другомъ лицу.

б) Збогъ трудноће одъ другега.

в) Збогъ блудногъ и развратногъ владаня.

г) Збогъ јавно познатогъ и осведоченогъ пиянства.

д) Збогъ прилѣпчиве опасне болести.

е) Збогъ дугогъ отлаганя вѣнчаниа.

Свакій мора одобрити наредбу овогъ параграфа. Помислимо какавъ бы то бракъ био, кадъ бы се јоштъ пре него што испитани у бракъ ступе, дознала кодъ кога одъ њи наклоностъ према комъ другомъ лицу; или кадъ бы она девојка, која е испрошена и испитана, са кимъ другимъ затруднила, или бы се рѣво и блудно владала; или бы кое одъ испитани пиянству од-

дано было; или бы заражено было каквомъ страшномъ болешћу, коя прелазити на другога. Ово су яки узроци, кои сасвимъ сметаю добромъ брачномъ животу и срећи супружеской; съ тога овај § наређуе, кадъ се кои одъ нѣи догоди, остављена страна никако не може тражити да јој се навнади она штета, коя е збогъ учињеногъ испита проузрокована.

А тако е исто и онда, кадъ една испитана страна венчанъ дуго одлаже; еръ бы то дало повода сумњи, да се иде на обману и превару. Могу се догодити какве препоне, кое сметаю да се одма у уговореный бракъ ступи; али се никако одобрити не може, да се венчанъ *дуго* одлаже, было то збогъ каквы му драго узрока.

Истина точка подъ в) овогъ § нѣ сасвимъ опредѣлителна, еръ ту се само каже: „збогъ *дугогъ* одлаганя“, а не излаже се, кадъ е то дуго одлаганъ.

Но и нѣ могуће да се у закону одсѣчно за све случаи каже кадъ е дуго одлаганъ; еръ што бы се у едномъ случаю за дуго одлаганъ узело, небы у другомъ збогъ разны обстоятелства, коя се могу догодити. Мора се дакле Суду оставити, да онъ у поединимъ случаима, кадъ му тужбе у томъ обзиру дођу, рѣши кадъ е дуго одлаганъ, а кадъ нѣ.

§ 71.

Ко покрай жене живе законне другу узме, и вѣнча се, моратъ е ову другу одпустити: коя, ако то нѣ знала, добыя

накнаду за све трошкове, за уштрбъ и срамоту поднешену. Преко тога мужъ подпада подъ Судъ и казнь; као што ће и свештеникъ, ако є знао, па вѣнчао, или є могао знати, да є употребіо пристойно вниманіе, или ако прописаный редъ наблюдавао ніе, духовной власти зато одговарати.

Ова наредба закона правда се савршено, кадъ се само помисли, какве се несреће отудъ порађаю, кадъ мужъ узме жену, коя већ има мужа, или кадъ жена пође за онакогъ мужа, кои жену већ има; па зато да бы се предупредило, да се покрай живе законне жене, друга неузима и съ њоме се у бракъ неступа, одкуда после ништность тогъ другогъ брака по сили овогъ § слѣдуе; — треба онай, кои є већ быо у єдномъ браку, пре него што другій заключи, да докаже, да є првый бракъ престао дѣйствиелномъ (или по закону предпоставляюномъ се) смрћу другогъ супруга, или да є тай првый бракъ по пресуди проглашенъ да неважи, или да є изъ законы основа разведенъ и т. п.

Ко ступи у другій бракъ, докъ првый іонть трае, ако є то учинѣно са знаѣмъ, чини преступленъ, и поради тога подпада подъ Судъ. Невиной страни мора дати накнаду, и мора се вратити првомъ законно заключеномъ браку;— што выше оны неможе са томъ другомъ женомъ (види § 81) ни онда выше у законный бракъ ступити, кадъ бы онай првый законно престао, у колико є

онъ, докъ є нѣму жена жива была, или нѣой мужъ, съ нѣомъ смешнѣ имѣо, и по тому бра-
коломство учиню.

§ 72.

Ако младоженя при вѣнчаню нѣ быо навршю 17. а дѣвойка 15. годину, онда ѣе снажность таковога брака исподъ о-
вы прописаны година' власти духовной донешенога, зависити одъ опроштая Ар-
хіерейскогъ. А свештеникъ вѣнчавшій ако є знао, да немаю прописаны за
бракъ година', долази подъ Судъ, као и
сами родители, и други, кои бы све-
штеника преваромъ на савршенѣ вѣнча-
ня оваковы лица' навели.

§ 73.

Ако свештеникъ безъ допущеня ро-
дительска или турска вѣнча момка и
дѣвойку пре навршене нѣове 18. годи-
не, бракъ истина стои, но свештеникъ
оваковый подпада подъ одговоръ Суда
духовнога збогъ ненаблюдаваногъ про-
писа.

Г. Шероглић умѣстно примѣчава у свомъ
прегледу Законика нашегъ, да бы пуждно было
овде изложити, изъ кои' основа' родители, или
турси могу момку и дѣвойцы, и ако су 18. го-

дину (по смислу § 67 точке подъ в) навршили, забранити, да неступаю у бракъ, — као што то опредѣљаваю §§ 52 и 53 у аустрискомъ Законику. Истина у § 69 подъ в) подразумѣва се, да се момакъ и дѣвѣйка, ако су навршили 18 годину, па имъ родители, или тоторъ не даю да у бракъ ступе, могу Суду тужити. Ово е врло цѣли сходно, еръ законъ зактева саизволенѣ родительско, или тоторско за ступањ у бракъ, нарочно ради блага деце или пуниле; али то се несме тако узети, да може деци шкодити. Кадкадъ пресуђую тотори сређу свое пуниле, а и родители сређу свое деце, цѣло по мислима и жељама сходнимъ нѣовой старости, а не ставе се у положенѣ младости, да могу умѣстно судити о младостнимъ склоностима и оданостима. Збогъ предрасуђеня, збогъ поноситости свои предака и свогъ стая, збогъ сребролюбія, збогъ особите любви према другой одъ нѣи своевольной заключеной свези, могу се они завести, да несаизволе на онај бракъ, кон нѣова пунила тако ако жели.

Изъ тогъ узрока, кадъ родители или тотори неће да саизволе на волю дечию, требало бы да наведу довольне основе, збогъ кои то чине; као што § 53 аустрискогъ Законика опредѣљава, да родители могу свое саизволенѣ онда одрећи: кадъ онај, съ коимъ се оће у бракъ да ступи, нема нуждногъ доодка, кадъ се докаже и кадъ е обште познато, да се рђаво влада, да има какву приаљичиву болестъ, или ма какве цѣль брака отежтавајуће мане и слабости.

Да бракъ нестане тегобанъ и неспособанъ, нужно е здравлѣ и тѣла и душе, нужно е, да

се има доодка, одкудъ ће се потребе брака намиравати и породица издржавати; не треба да е врло велика разлика у годинама мужа и жене; да нису нарави одвећ различне; зато ваља нешто времена, да се све то разазна пре него се бракъ заклучи.—Оће ли Судъ у такомъ случаю, кадъ се момакъ и девојка њѣму оброте поради саизволеня, да у бракъ ступе, кадъ имъ родителъи забранюю, — најпре строго изслѣђенѣ учинити, или ће по самомъ дѣлу, како е оно већ предъ њимъ, свое дозволенѣ издати, или одрѣћи; или ће за одржанѣ мира и сагласія у дому родителъскомъ настати, да отца приволе, да на бракъ саизволи; оће ли званично свое рѣшеніе одма издати, или ће га до некогъ времена и до испуњеня неки условія' зауставити, то се све оставя расуђеню Суда; само му треба избегавати, да неиздае *условна* и *двослисена* саизволеня на бракъ, што може повода дати, да се позніе парнице породе, да ли бракъ важи или неважи.

Добию ли момакъ и девојка, кои се у томъ обзиру Суду обраћаю, дозволенѣ одъ овога, да могу у бракъ ступити, онда могу, и ако родителъи и пакъ саизволенѣ свое одричу, у бракъ ступити; а родителъима или тудору, ако нису задовољни са првостепеномъ пресудомъ, или ако Судъ момку и девојци саизволенѣ одрече, на су тиме незадовољни, остае право, да могу апелирати.

§ 74.

Бракъ са бѣсомучнима и лудима нема силе ни важности, и престае као да

ніє ни быо; а свештеникъ са знанѣмъ такове вѣнчавшій пада подѣ Судѣ и казнѣ.

Бракъ се оснива на саизволеню оны, кои у бракъ ступаю; слѣдователно є нужно, да они, кои у бракъ ступаю, и пре тога саизволенѣ на то дати имаю, мораю быти способни и тѣлесно, и душевно и морално, да могу на то волю свою изъвити; а да то учине нису способни: а) *младолѣтни*, кои по § 69 точки подѣ б), и § 72 нису, и то момакъ 17., а девојка 15. годину навршили*); па по тому ни бракъ заключити нису способни, ма да родителѣи или тоторѣ на то саизволе; а то имѣ се веѣ дозволява, кадѣ те године наврше. Разлика є та, што се кодѣ овы последнѣи може држати, да могу имати основану, постоянну склоность єдно према другомѣ, и да су по цѣли способни за породѣ, што се кодѣ оны недораслы неможе предпоставити. — Неспособни су да-лѣ: б) *Бѣсомучни* (згранути) и *луди*. Луди, (пре-лазила лудость у бѣсомучность, или не), за време, докѣ лудило трає, нису у станю чинити никавогѣ употребленя одѣ разума, слѣдователно немогу ни праву волю имати, ни право саизволенѣ дати. — Оуде се може само пытати: може ли онай,

*) Прайскій Законникъ зактева, да момакъ наврши 18-ту, а девојка 14-ту годину (II. Тѣст. I. Т. §- 37); а Французскій Законникъ зактева, да момакъ такоже 18-у, а девојка 15-у годину наврши; у Французској се пунолѣтїє сиршава истинѣ са пуномѣ 21-омѣ годиномѣ, али ипакѣ свиѣ пре навршене 25-те, а кѣи 21-ве годне, ако оне у бракъ да ступи, мора имати саизволенѣ одѣ родителя, или одѣ деде и бабе.

кой періодично, т. е. у извѣстно време лудъ бы-
ва, *докъ чисто време трає*, саизволити, да у бракъ
ступа? Оваково станѣ може оне, кои стварь не-
разуму, врло варати. Ту зависи одъ тога: є ли се
лудило породило збогъ тога, што су се чувства
затупила, или што є уображенѣ (фантазія) пре-
терано, є ли лудило постоянно или непостояно,
є ли оно спочвано са обштомъ забуномъ разу-
ма, или не, и враћа ли се оно после краћега
или дужега времена *).

Па и сами вештаци могу текъ онда, почемъ
є станѣ тако повремено безумногъ испитано, о-
сновано миѣніє дати, може ли тако повремено
безумный у ономъ привидно чистомъ времену,
за цѣло животь тако важно дѣло, као што є
бракъ, заключити, или не. Овде се дакле неможе
обште правило изрећи; но при поединомъ да-
номъ случаю, Судъ треба да саслуша о томъ
миѣніє вештака'. в) *Уманути* у ономъ степену,
да немогу постићи саѣдства свои дѣла', такође
су неспособни да саизволе на бракъ, кои се
простире на цѣло време њиногъ живота.

Но има и мањи степеній слабости разума,
на тако слабимъ лицама може врло спасително
бити, да имаю вѣрногъ друга за цѣлогъ свогъ
живота, и онда се приписъ овогъ параграфа не-
простире и ни оваковый случай.

И по тому може се дознати, има ли и у
комъ степену лудила, кадъ се они, кои пристаю
на бракъ, испитаю, и отудъ се види, познаю ли

*) Види Хеглову Философію духа, и *Seiffbauers Psychologie in
ihren Hauptanwendungen auf die Rechtspflege* §. 99.

они важность брака и дужности, коє отудъ произлазе.

Глуво-нели, кои недолазе у редъ безумны, немогу се изключити изъ брака, ако само могу свое саизволенѣ ясно представити и изяснити, ако н. п. свою волю могу писмено изяснити, или средствомъ знакова преко толмача.

§ 75.

Бракъ са онимъ, кои є неспособанъ и немоћанъ быо дужности брачне извршивати, престає и уништожава се, пошто се онакова неспособность савршено освѣдочи, као да ніє ни быо. Свештеникъ таковога вѣнчавшій подъ одговоръ недолази; єръ нити є дужанъ, нити му се пристои, у таковый испыть упуштати се.

И раћанѣ деце спада у цѣль брака; а будући да ово само смѣшеніємъ тѣлеснимъ бива, то бракъ престає збогъ савршено доказане неспособности за испуненѣ те брачне дужности. Ово тимъ пре бива, што друга страна, кадъ є на бракъ саизволила, ніє знала о той неспособности и немоћи, дакле є преварена у обзиру єдногъ одъ главны и вѣштествены свойства друге стране; она є саизволила на бракъ држећи, да друга страна има сва свойства, коя бракъ изискує, па кадъ ти нема, уништава се по себи оно саизволенѣ. Но само збогъ *неплодности* бракъ се неуништава и неразводи, єръ овогъ уз-

рока ни у § 93 ни § 94 непаодимо, а и предпо- ставленѣмъ обећава се не дѣйстви́телно плође- нѣ, што е природный догађай, кои независи са- мо одъ волѣ човека; већ се при саизволено брака предпоставля и обећава само тежня къ той цѣли брака. Зато се и неунунтаю закони у опредѣленѣ границе доба и старости, до кое се може у бракъ ступити, и изъ тогъ узрока закони налажу обоимъ брачнимъ странама, да се узаймно помажу, да се любе, да су вѣрни едань другомъ (§ 60), а не излаже и то да *мораю* и децу рађати.

Премда овај параграфъ нашегъ Законика неопредѣлява, мора ли та немоћ и неспособ- ность увекъ трајати; али се мора узети изъ срав- ненія ове II. главе, да се ту разумева неспособ- ность непрестано трајућа; еръ привременна бива и за трајая кое болести, па збогъ тога неће супружницима пасти на паметъ да зактеваю, да се по точки 4 § 93 бракъ уништа.

Кадъ вештаци, као што су лекари, бабиче и т. д. немогу известно да опредѣле, да ли не- моћ трае на свагда, или само за време, аустри- скогъ Законика § 101 одређуе: да супружници у такомъ случаю неизвѣстности мораю јошть *едну* годину, а по Юстицију јошть *три* године у бра- ну живити, па ће се текъ онда бракъ уништати, ако немоћ и за то време узтрае.

По аустрискомъ Закону § 60, ако е та не- способность само привремена, или е наступила у браку, онда то неможе свезу брака разрѣши- ти; а по духу и нашегъ Законика, привремена немоћ такође неунунтава бракъ.

§ 76.

Ако свештеникъ силомъ отету и неослобођену или великимъ страхомъ приморану дѣвойку вѣнча, таковой бракъ престае, као да ніе ни быо. Свештеникъ вѣнчавшій, кумъ и старый свать падаю подъ Судъ и казнь, а тако и отмичари казнить се строго за учинѣну отмицу као преступници.

Законъ предпоставля, и то праведно, да е отета, а неослобођена дeвoйкa, и ако е саизволила на бракъ, на то само угрожаванѣмъ отмичара, дакле приморана великимъ и основанимъ страхомъ саизволила, кое саизволенѣ као изнуђено не може важити.

Отмица е, кадъ ко дeвoйкy *дѣйствително* силомъ, или угроженѣмъ, или лукавствомъ одведе на какво (выше или манѣ удалѣно) место, гдѣ е она подложна сили отмичара.

Нашъ параграфъ неправи разлику, е ли ко дeвoйкy *непосредственно* силъ, или *чрезъ кого другого* отео, или отмицу, кою е другій учинио, на свою ползу употребіо. Овай параграфъ неправи разлику, е ли отмица учинѣна надъ малолѣтномъ или пунолѣтномъ женскомъ; — али нашъ Законикъ нигди неговори, да може женска мужбу особу отети, почемъ овай § изречно говори о отетой, а *неослобођеной дeвoйцy*.—

Да е отета дeвoйкa ослобођена, може ее само онда казати, кадъ она ніе выше изложена

сили отмичара, па е или доведена на нѣно старо, слободно мѣсто пребываня, или нѣной родбини или нѣнимъ бранителѣма, или уобште да е ставдѣна изванъ сваке даль опасности угрожаваня отмичара и нѣговы помагача'?

Одъ отмице разликуе се *налама* (Verführung), кадъ се ко *чувственимъ побуђенѣма* приволе, да ступи у бракъ, кои иначе небы заключію. Пунолѣтни немогу се позивати на такве слабости свое природе; а малолѣтни су одъ тога предохранѣни тиме, што родителѣи и тудоръ мораю саизволити на бракъ, у кои они ступаю.

Кадъ ніе было никакве спољне принуде при уговараню и саизволеню на бракъ, онда непомаже, кадъ се ко позива на каква *унутрашна побуђеня* и узроке, кои су га склонили, да у бракъ ступи.

Садъ да видимо, какавъ упливъ има *стра'* при саизволеню ступаня у бракъ.

Да е право саизволенѣ на бракъ, кои се заключава изъ наклоности и сагласія душа', дакле изъ сасвимъ слободне вољѣ, нуждно е, да ту ніе было ни силе или *стра'*, ни вештествене преваре или *вараня*, *обмане*.

Стра' се *порађа изъ плашиѣ предстојећегъ зла*. Да се може рећи, да е ко изъ *стра'* саизволио на бракъ, тај *стра'* мора бити *основанъ*, т. е. таковий, да се оно, таковимъ зломъ застрашено лице на свакој начинъ рѣшити могло, да (преко свое склонности) пређе на бракъ саизволи, него се изложи предстојећемъ злу. На тај конаць мора бити то зло не само као *близу стојеће*, и иначе *неуклонило*, него мора такође у

обзиру тогъ угроженогъ лица и *важно* (велико) *зло* быти.

Да се саизволенѣ на бракъ неможе уобште лако изнудити, а особито не явномъ, очевидномъ силомъ, о томъ се стараю закони средствомъ више наредба' (тако и. пр. § 61, § 69 подъ в) и т. д.) Међутимъ има случава' некогъ *скривеногъ*, *прелораваноућегъ* уплива, о коме судити треба одъ части (предметно) по величини и близкоћи силе, одъ части и нарочно (подложно) по нарави, по полу, по годинама узраста, по тѣлесномъ стану и по одношену оногъ лица, кое грози према ономъ, коме се грози. Тако бы н. п. Судъ савршено уважио казиванѣ какве младе девојке, да њој е какавъ суровъ, продрзљивъ човекъ грозио, да ће е убити, ако несаизволи на бракъ съ њиме. Особито мора се пазити, ако се докаже, да родителѣи злоупотребљаваю свою властъ, и гледе да свою нежку децу приволе на бракъ, гонећи њи свакојко, грозећи имъ, да ће њи одъ себе отерати, да ће њи лишити сваке заштите и тако далъ.

Законъ неразликуе овде, (као при другимъ уговорима, гди се може штета накнадити) е ли принууда учинѣна одъ друге стране (непосредствено или средствомъ родителя, татора, какве својте), или одъ кога трећегъ са вољомъ и знањемъ друге стране или безъ тога; *доста, да е саизволенѣ на бракъ изнудено основанимъ стра'олъ*. Ако друга страна не знала, да е по трећий оно лице, кое съ њиме у бракъ ступа, принудю, да у бракъ ступи, то таковий истина има право искати накнаду штете одъ оногъ, кон е саизволенѣ изнудю; но бракъ инакъ неважи.

§ 77.

Преваренъ, кои є друго желію, а друго му є лице подметнуто, ніє дужанъ задржати га. Ако се нетужи, но се своевольно склони, нека му буде, и бракъ нека є тврдъ. И ако дознавши да є друго лице, онъ непрестане, но у дужности брака заостане, да му се после тужба непрійма, почемъ є знао и драговольно се склонію.

Ясніє бы се прва точка овогъ § по примѣтби Г. Шероглића могла овако изложити; „ко се хтео да венча съ єднимъ лицемъ, а какво сасвимъ друго лице подметнуто му є, онъ као тако превареный ніє дужанъ тай бракъ држати.“

Правогъ саизволеня нема и при *обмани*, *превари* (лажномъ представленю). Превара кодъ уговора' тиче се или *предмета* или *побуђеня* или други' ванъ предмета стоећи' обстоятелства'.

Превара или є *вештественна* (главна) или *случайна* (споредна). Превара тиче се вештественности целогъ предмета, онда, кадъ се у место уговореногъ предмета оће да подмете какавъ сасвимъ другій; дакле сасвимъ другій, а не онай, на кои є уговараюћій саизволію. Овакова превара квари уговоръ, еръ тай предметъ нисмо нигда хтели, савдователно на то нигда ни саизволили нисмо.

Кодъ брачногъ уговора главный є предметъ: *опредѣлено лице*, кое изберемо, на кое желімо

да добиемо брачно лично право, и човеку паметномъ и поштенномъ не може бити свеодно (као кодъ други' стварй, гди една место друге заменути може), да живи у нераздвоимой свези са избранимъ, или ма съ коимъ другимъ лицемъ. Бракъ дакле неважи, кадъ бы се друго кое лице коме подметнуло да се съ нѣимъ венча, а не оно, кое е онъ избрао, као што се то може догодити при женитби или удатби слезы или са покривенимъ лицемъ. Изборъ, или опредѣленіе лица (особито кадъ се писмено уговара) може се учинити или означенѣмъ имена или другимъ коимъ яснимъ знакомъ или другимъ коимъ сасвимъ личнимъ свойствомъ. По тому бракъ бы и онда неснажанъ быо, кадъ бы ко за бракъ уговоріо прворођеногъ сина или кѣрь едне породице, а венчао бы се са другорођеномъ, еръ се овде обмана тиче таковогъ свойства, кое мена целу вештественость лица. Ё ли таково варанѣ у лицу кривицомъ или преваромъ друге стране, или кога овой принадлежећегъ; ё ли кривицомъ кога трећегъ, или случаемъ учинѣно, ё ли се таква превара могла избећи, или не, о томе нѣ овде говоръ; то ё све, да то може дати право на накнаду штете. Дакле, кога тако у лицу супруга преваре, тай може одъ тогъ брака одустати. Но по себи се разуме, ако онай, кои ё тако преваренъ, пристае и на то друго лице, да съ нѣиме у браку живи, и нетужи се одма, чимъ ё о томъ дознао, онда ће бракъ важити; еръ чимъ онъ и съ тимъ лицемъ у браку живити почне, ћутећи ё на то саизволю; а ако бы се другчіе узело, то бы могло повода дати разнимъ и многимъ скарелностима. Но сваг-

да таково варанѣ изключава саизволенѣ само о-нога, кои се вара, т. е. кои є преваренѣ а не и друге стране, ерѣ є ова за то знала, па дакле па то и саизволила.

§ 78.

Са злочинцемъ на тежку робию осуђенымъ за време казни заключеный бракъ има право невинна страна зактевати да се разрѣши, и накнада нъой даде. Свештеникъ долази подѣ одговорѣ Судейскій.

Мы јоште немамо казнителногъ закона, па незнамо, може ли злочинацъ на тежку робию осуђеный, одѣ дана осуде какво обвезателно дѣло уговорити. Овај § грађанскогъ законника ясно говори: да невинна странна т. е. она, која не знала, да є то злочинацъ на тежку робию осуђеный, съ коимъ є она за време досуђене казни у бракъ ступила, може зактевати, да се тай бракъ разрѣши, и она накнаду да добіе; а свештеникъ, кои є венчао, а за то обстоятелство знао, да долази подѣ судейскій одговорѣ.

§ 79.

Бракъ између Христіјана' и пехристіјана' нема силе ни важности, и уништожава се као да неє ни быо. Свештеникъ пакъ вѣнчавшиј долази подѣ одговорѣ и подпада подѣ казнь духовнога Суда,

Основъ є овогъ § тай, што међу христїяни-ма и нехристїянима (Евреїма, Мухамеданцима, и долопоклонцима) збогъ верозаконны понятїя различно є расположенѣ душе, разне нрави, и обичай, разный начинѣ живота, домашїй редѣ и т. д. што може имати врло шкодливя слѣдства у призренїю слободе савести, нераздноности дружства, слаганя душа, и неєдновидногъ, цѣли противногъ образованя деце.*)

Овай основъ, а по тому и забрана неможе се разпротрѣти на разне гране христїянскогъ верозакона.

§ 80.

Бракъ између сродника' у степенима црквомъ забранѣнима, ако є са знанѣмъ, престає и уништожава се, и они, кои су знали, долазе подѣ одговоръ и казнь соразмѣрну дужности преступлѣной и близости степеня сродства. Ако ли є у незнаню заключенъ, онда се супружници одъ заєдничкогъ живота одма разлучаваю, и снажностъ таковога брака зависитѣ одъ разрѣшенїя Архіерейскогъ.

Добро примѣчава Г. Шероглићъ, да бы цѣли сходно было, кадъ бы они степеня сродства,

*) У Французкомъ закону нема те забране; — а Прайзкїй у томъ обзвру гласи овако: Христїянинъ неможе у бракъ ступити са онаковимъ лицамъ, коима основи вѣюве пере сметаю да се подложе христїянскимъ брачнимъ законима.

у којима православна источна црква забраноу у бракъ ступати, у овомъ §-у по реду изложени были, као што то наодимо у другимъ Законикъма; тако н. п. Аустрискій Законикъ у §-у 65 забраноу бракъ међу сродницима у узходећој и низходећој линіи, међу браћомъ и сестрама одъ едногъ отца и матери, или само по матери, или по отцу; међу децомъ браће и сестара, као и међу браћомъ и сестрама родителя, као н. п. са стрицемъ, уякомъ, теткомъ одъ отчине и материне стране, па ма сродство постојало изъ брачногъ или небрачногъ рођења. — Французскій Законикъ у члану 161 забраноу бракъ међу сродницима у правој линіи, дакле између предака и потомака законны или природны, и међу своима по браку у истомъ степену сродства; међу отцемъ и женомъ синовлѣвомъ (снаомъ), међу синомъ и другомъ женомъ отчиномъ (маћиномъ) и т. д.; — далѣ чланъ 162 забраноу бракъ међу сродницима у косој линіи, н. п. међу братомъ и сестромъ законномъ или природномъ, и међу своима по браку у истомъ степену сродства, н. пр. између брата и братовлѣве жене, кадъ еданъ братъ умре; но законъ одъ 16-огъ Априла 1832 преиначіо є ту савршену забрану брака међу последњима и опредѣліо є, да є на то могуће добыти разрѣшеніє одъ Правительства; и на последку чланъ 163 забраноу бракъ међу стрицемъ и синовцомъ, међу теткомъ и братучедомъ; но бракъ међу стрицемъ и синовцомъ, теткомъ и братучедомъ по смислу чланка 164 може добыти разрѣшеніє одъ Правительства. Бракъ међу децомъ браће и сестара ніє забранѣнъ ни прайзкимъ, ни французскимъ Законикомъ.

По §-у 66 аустрискогъ Законика мужъ не може у бракъ ступити: а.) са предцима или потомцима њгове умрле жене; б.) са њномъ сестромъ; в.) са кћери одъ њногъ брата или сестре; — жена пакъ не може у бракъ ступити, на ако и ступи, бракъ неважи: а.) са предкомъ или потомкомъ њногъ умрлогъ мужа; б.) са њговимъ братомъ; в.) са синомъ њговогъ брата, или њгове сестре.

§ 81.

Бракъ између оны, кои су збогъ браколомства међусобногъ, или тога ради што су супругу о глави радили, осуђени были, престае и уништожава се као да ніе ни было.

И ово е препона само *односителна*, односећи се *цигло на лице*, съ коимъ е браколомство *ушићно*. Браколомна склоностъ надеждомъ будућегъ брака све више и више яча на највећу штету домаћегъ слаганя и благостаия породице; она намамлюе и коварномъ плетеню замкій, да се съ пута уклони онај супругъ, кои смета, да се испуни дугоранђно нестрпелъиво очекиванђ. Да се то зло јошть у клици угуши, законъ веома умђстно осуећава надежду будућемъ браку међу браколомнимъ лицама.

Да се збогъ браколомства не може у бракъ ступити, ніе нужно да су се браколомни пре тога *едно другомъ обећали*, да ће после смрти законногъ супруга у бракъ ступити; исто тако неизискуе се да су браколомна лица было оба,

или едно одъ нѣи' другомъ законномъ супругу о глави радила. Чимъ е доказано, да су браколомници, већь само збогъ тога забраноє имъ се у бракъ ступити.

Аустрискій законъ §-омъ 67 зактева узъ то, да се браколомство докаже пре заключеня брака, на свакій начинъ збогъ тога, да ненависть, радость о туђемъ злу, или каква друга приватна користь незлоупотреблява законъ и да не дає повода изслѣдваняма, одкуда на послѣдку ништа непроизлази, него се честь, слаганъ и благостанъ фамиліе подкопава.

Овай параграфъ нашегъ Законика зактева, да су такова лица збогъ браколомства осуђена; а аустрискій Законикъ незактева управъ пресуду збогъ тога изречену, него вели, да се браколомство може и другимъ пуноснажнимъ начиномъ доказати.

А ако су браколомна лица супругу о глави радила, на кадъ су свою коварну цѣль постигла, у бракъ ступила, таковый бракъ престає и уништава се, као да ніє ни быо.

Законъ непредпоставля, да су браколомна лица, радећи другомъ супругу о глави, истогъ доиста уморила, еръ ту бы и друга казнъ, осимъ развода брака послѣдовала; довольно є, да су замке, ближе или удалѣніє, непосредствено или посредствено плетене одъ оба браколомна лица, или такође само съ вольомъ и знанъмъ другога лица.

По римскомъ праву нарушитель є брака онай, кои є као оженѣнъ съ туђомъ женомъ тѣлесно смещеніє имао, дакле збогъ тога, што є туђъ бракъ, а не свой собственный, нарушио, и

по тому є само жена могла быти браконарушителька, а она ніє имала право зактевати, да и мужь вѣрность брака храни. Но ово начело римскогъ права сасвимъ є изменѣно каноничнымъ и немачкимъ правомъ, особито Каролиномъ*), коіомъ су мужь и жена равно едно према другомъ брачномъ вѣрношћу обвезани.

§ 82.

Бракъ са онимъ, кои є са другомъ испытанъ, или бракъ са дѣвойкомъ подъ прстенемъ за другога, стои у своіой сили и важности. Испытъ пакъ реченый пада и разрѣшава се, и страна постоянна заоставша добыя подпуну накнаду за трошкове учинѣне и срамоту нанешену.

Овай § стои у связи са §§ 63, 64, 65 и 66.

§ 83.

Пре вѣнчаня дужанъ є свештеникъ парохіяльный момка и дѣвойку начиномъ одъ духовногъ начальства прописанымъ у три едно за другимъ слѣдуюћа празднична дана у цркви огласити или навѣстити, т. є. явити Христіянима поименце, кои се момакъ женити, и кою невѣсту за супруга узети намѣрава, ако

*) Тако се зове овай криминальный законъ, кен є подъ царемъ Карломъ V за Немачко Царство вздаты.

небы исти заручницы одъ свогъ Архіереа одъ оглашенія опростени были.

Може се догодити, да препоне брака нису познате свештенику и сведоцима, предъ коима се бракъ заключава, а може се догодити, да оне нису познате ни старіима, кои' се саизволенѣ мора добыти; гдикои путъ оне су непознате обоимъ заручницима; а напротивъ могу другима, као родбини, пріятельима, званичницима и т. д. познате быти. Да бы дакле ови дознали о предстоѣемъ браку, и добыли прилику да яве препоне брака, ако каковы има, и да бы се по тому предохранила, одъ части у явнимъ, одъ части у приватнимъ призреніама одвећъ шкодна заключеня неважећи' бракова', законъ одређуе: да е надлежный свештеникъ дужанъ момка и девицу одъ духовногъ началства прописанимъ начиномъ у три едно за другимъ слѣдуюћа празниша дана у цркви огласити, или навѣстити, осимъ ако бы Архіерей оглашенѣ опростио.

§ 84.

Они заручницы, кои бы у чію парохию са стране дошли, нити ће моћи испитани нити оглашени быти, докле се небы онде постоянно станили, и докле небы на нѣове изъ пређашнѣгъ мѣста пребываня набавлѣне довольне исправе одъ духовне власти надлежно къ томе одобренѣ послѣдовало.

Ово се збогъ тога зактева, што су заручници у своіой парохіи болъ познати, па се тамо може лакше дознати и одкрити, ако какве препоне постое, коє бы предстоѣемъ браку на пу-ту стояле.

§ 85.

Свакій, кои бы за каково препятствіе, коє бы оглашеномъ браку препону чинило, знао, дужанъ є то надлежномъ свештенику безъ одлаганя явити.

Истина никомъ се съ казни негрози ако неяви, а зна, да какве препоне за оглашенный бракъ постое, но то є дужность савести. Такове препоне, ако стварь нетрпи одлаганя, могу се най-безбѣднѣе явити свештенику, кои ће вѣнчати, или ако є овай непознать, ономъ свештенику, кои є бракъ огласію, па ће овай явити ономє, кои вѣнчава.

§ 86.

Ако бы се за време учищнога оглашенія, или и после при самомъ вѣнчаню открыло какво правилно препятствіе, коє бы заручницама забранъивало у бракъ ступити: то ће свештеникъ престати одъ савршаваня брака, и являтьє случай таковой своіой духовной власти.

Овай се параграфъ по себи разуме; само іошть, то да примѣтимо да заручникъ и заручница

нису дужни доказивати, да никаквы препятствія нема, како бы они могли у бракъ ступити; ерѣ зато се оглашава у цркви, да се тимъ путемъ дозна, ако каквы препона' има.

§ 87.

Свештеника на свршиванѣ брака правилами црковнимъ недозволѣнога на-теривати, или иначе приморавати да се нико неусуди; и кои бы то чинію, под-лећи ће строгой казни.

Кадъ будемо имали положительный казнител-ный законъ, ту ће морати казнь поименце из-ложена бити, коя ће постићи оногъ, ко примо-рава свештеника, да сврши бракъ, кои се по правилами црковнимъ недозволява; ерѣ у закону треба да є све точно опредѣлено; ніє довольно казати само уобште: кои бы то чинію подлећи ће строгой казни, него казнь треба опредѣлити.

§ 88.

Бракъ неможе законно заключенъ бити безъ узаямногъ и непринуѣеногъ согласія сачетаваюћи' се лица'; зато ро-дители и сви други дѣцу и млађе, сту-пити у бракъ противъ свое вољѣ да не-принуѣаваю; кое се нарочито подъ од-говоромъ строгимъ забраное.

Мы смо већь казали, да се бракъ оснива на узайномъ и непринуђеномъ сагласію оны лица, коя у бракъ ступаю; а казали смо и то, кадъ се деца могу Суду тужити, ако имъ родители недаду да у бракъ ступе; овде се такође разуме, да се деца могу надлежной своіой власти (т. е. своемъ окружномъ Суду) жалити, кадъ ѿ родителей патерую, да преко свое вољь у бракъ ступе; ово се нарочно отудъ разуме, што § овай на последку гласи: „*кое се нарочито подъ строгимъ одговоромъ забранюе.*“

§ 89.

Отиманъ дѣвояка ради ступаня съ нѣима у бракъ сматра се као преступленіе, кое ће се строго судити и казнити.

Овай § стои у саюзу са већь обяснѣнимъ §-омъ 76.

§ 90.

Ако свештеникъ пеймаюћи Архіерейскогъ опроштая пренебрегне навѣстити, на бы се после вѣнчаня появились препоне неопростиме, онда бракъ пада и уништава се, а свештеникъ долази подъ одговоръ и казнь; и сами заручницы, ако имъ є препона позната была, као и свидѣтели при вѣнчаню, ако су за ню знали, долазе подъ одговоръ и казнь; ако ли се кодъ духовне власти

препона опростима покаже, бракъ остае по добывеномъ Архіерейскомъ благослову у важности, а кривцы долазе подь одговоръ.

Овай § стои у связи са већь изясвѣнимъ § 83.

§ 91.

Законный бракъ свршуе се у цркви, у време црквомъ зато прописано, предь два или три свидѣтеля, заедно са обрученіємъ, и у свему сходно правилама и обрядима православне цркве. Само по нужди може се вѣнчанѣ изванъ цркве свршити на другомъ пристойномъ мѣсту.

Овай § ясанъ е по себи. Само при ономъ изразу: „на другомъ *пристойномъ* месту“ разумети треба, кадъ се венчанѣ у цркви збогъ каквы важны предна' свршити неможе, онда да се то учини у соби, а не на каквомъ непристойномъ месту.

§ 92.

По вѣнчаню дужанъ е свештеникъ свакій бракъ у кнѣигу вѣнчаны' увести, забележившиме и презиме вѣнчаны', пѣовы' родителя', и кума, нѣово станѣ и

мѣсто обитаваня, данъ вѣнчаня, съ додаткомъ, кои имъ е бракъ, и са подписомъ свештеника, кои е нѣи вѣнчао.

Цѣль, што се ово заводи у кнѣигу вѣнчаня, та е, да се и после смрти свештеника, кои е венчао, и сведока' као кума, старогъ свата и т. д. предъ коима е бракъ свршенъ, оснуе доказателство како е бракъ заключенъ. Ово е доказателство нужно не само у штатистичнимъ и политичнимъ призреиѣма, већъ поглавито у многоразнимъ правнимъ одношеняма, као н. н. за сведочанство порекла и еродства, законногъ права на наслѣдїе и т. д.

Нашъ Законикъ нигди неспоминѣ, да свештеникъ треба онда, кадъ се бракъ уништа, или разведе, и то да примѣти у протоколъ вѣнчаня, као што то Аустрискїй Законикъ §-омъ 122 прописуе. Но то не нужно и онда, кадъ бракъ смрћу престае; ерѣ онай, ко умре, долази у протоколъ умрлы, па се може отудъ знати.

§ 93.

Бракъ законнымъ начиномъ заключеный, осимъ смрти еднога супруга, којомъ самъ по себи престае, само се изъ особиты важны црквомъ прописаны узрока' уништожити, или развести може. Ови су узроцы у кнѣизи Кормчин, коя духовнымъ властима за управленїе служби, изложени, одъ кои' се овде наводе:

А) Узроцы, збогъ кои' се бракъ уништожава :

1) Ако є у време венчаня мужъ имао живу жену нераспуштену, или жена живога мужа нераспуштенога.

2) Ако момакъ 15. или дѣвойка 13. годину у време вѣчаня навршила нїє.

3) Ако є бракъ учинѣнъ са бѣсомучнима или лудима; на зактеванѣ невинне стране.

4) Ако є са неспособнымъ и немоћнымъ за извршиванѣ брачне дужности; на зактеванѣ друге стране.

5) Ако є са дѣвойкомъ отетомъ и неослобођеномъ, или неодолимимъ страхомъ примораномъ; на зактеванѣ приморане стране, или нѣны найближи'.

6) Ако є друго лице подметнуто, и невинна страна докаже, да знати нїє могла, и да є одма, како є дознала, тужила се.

7) Ако є са злочинцемъ на тежку робїю осуђенымъ заключенъ бракъ, па невинна страна зактева.

8) Ако є између Христїана' и нехристїана' заключенъ бракъ.

9) Између сродника' у степенима црквомъ строго забрањима.

10) Бракъ између оны', кои су супругу своме о глави радили, было пре, было после пресуде тога ради надъ нима изречене заключеный.

Овде се повторава оно, што є већ при §§ 71 до 81 казано и обяснѣно; само што у ономъ § подъ 2) стои: ако момакъ 15 или дѣвойка 13. годину у време венчаня навршила нїе; а у § 72 каже се: ако младеженя 17. а дѣвойка 15. годину и т. д. — На свакій начинъ та разлика може се тако изравнати, да се бракъ развести мора у ономъ случаю, кадъ момакъ 15, а дѣвойка 13 година у време венчаня нїе навршила; то се у другомъ случаю, ако є младеженя 17, а дѣвойка 15 година навршила, мимоићи може, ако Архіерейскій благословъ послѣдує.

Изречно у нашемъ Законику нигди нестои, да се бракъ уништава, кадъ мужъ *после венчаня* нађе, да му є жена *іоштъ пређе брака* одъ *другоєъ затруднила*, а онъ о той трудноћи нїе ништа знао; но може се узети, да се та прецона разумева по тому, што у § 106 стои: да мужъ губи право зактевати, *да се бракъ уништа изъ узрока пређебрачне трудноће* жене, коя се преудала недочекавши истеченїе прописаного времена за ступанїѣ у другїй бракъ.

§ 94.

Б) Узроцы, збогъ кои' се бракъ разводи.

1) Прелюбодѣйство доказано, коимъ є вѣрность супружеска нарушена.

2) Раденѣ о глави своѣмъ супругу, и дѣйствованѣ свирѣпимъ и убиточнимъ средствами противу живота нѣговогъ, као и онда, ако є знала само єдна страна о такомъ зломъ умнишляю и дѣйствованю другога противъ живота супруга и открила нїє.

3) Злочинство супругомъ єднимъ учинѣно, збогъ коєгъ є казнь узаконѣна на вѣковѣчиту робїю или таково заточенїє, за време траюѣе казни супругове; ако оставшїй невиный супругъ разведенїє иште; коє ако неиште, остає бракъ у своїой сили.

4) Ако єдна страна одъ Христїянскога закона одступи.

5) Неизвѣстно или злоковарно отсуство.

По нашемъ Законнику, кадъ се при § 93. говори, да се бракъ *уништава*, валя разумети, да су ти законни узроци збогъ кои' бракъ неважн, постоjali юштъ *пре венчаня и при венчаню*, па зато се ту каже: *бракъ се уништава*; — а кадъ се при овомъ 94 § говори: *бракъ се разводи*; ту се разуме, да су се узроци, збогъ кои' се бракъ разводи, за *траянн* брака породили.— Иначе небы ишакве разлике было између *уништеня и развода* брака, еръ се и єдно и друго чини текъ онда, почемъ є бракъ већъ постоjо; и у єдномъ и у другомъ случаю бракъ престає.

§ 94 излаже по реду узроке, збогъ кои' се бракъ *разводи*. Онъ е ясанъ. — Прайзкій Законикъ излаже петъ узрока' збогъ кои' се бракъ разводи; а ти су: кадъ еданъ супругъ постоянно неће да испуњава брачне дужности; кадъ има каква неизлечима немоћ и неспособностъ, која е постаяла за време брака; збогъ неуредногъ начина живота и обхођења; збогъ беснила и лудила; кадъ супругъ супруга неће да издржава; кадъ еданъ супругъ остави христјанску веру. (§§. 668 — 722). — По Французкомъ Законнику бракъ се могао развести: кадъ е жена браколомна; а одъ стране мужа само онда, кадъ онъ наложницу у обштемъ брачномъ дому држи; далъ збогъ свирѣпогъ злоставленя; далъ кадъ е супругъ осуђењ на какву обезчешћавајућу казнь; — и кадъ еданъ супругъ има нецобѣдиму одвратностъ прамъ свомъ супругу; но то пуштањ мужа и жене (о чему чланови одъ 229 до 303 говоре) укинуто е закономъ одъ 8-гъ Мая 1826 године.

На последку овде бы се могло јоштъ то примѣтити: да у некимъ случаима, збогъ кои' се по наредби §§ 93 и 94 бракъ уништава или разводи, то бива изъ *званичне* дужности ма да нико то нетражи; а за оне узроке, кодъ кои' стои „*на захтеванъ едне стране*“ то се нечини докъ кои' супругъ нетражи да се бракъ уништа или разведе. Но што се тиче точкій подъ 1) и 5) § 94 мора се узети, да се за та два случая бракъ само онда разводи, ако увређена страна то иште.

§ 95.

Ако бы кои супругъ или у робство пао, или бы по своме дѣлу са знанѣмъ власти куда отишао, па бы га нестало, нити бы се доказало, да е са зломъ на мѣромъ супруга свога изневѣрити куда тумарио, онда ће оставшій другій супругъ текъ по истеченію пуны 6 година' одъ времена отсутствия друга свогъ, моћи дати прошеніе духовноме Суду поради разведенія брака свогъ, кои ће Судъ, почемъ и средствомъ Новина', и иначе средствомъ земальски' властей отсутствующегъ потражи, и овај се за єдну годину ненађе, нити му се яви или предстане, къ разведенію брака приступити, и оставлѣной страни дозволенѣ за другій бракъ дати. Но при свемъ томъ ако се после оваковога дозволенія и заключенія другога брака супругъ отсутствующій поврати, има власть друга свога, ако хоће, у бракъ узети, ако ли неће, а онъ добыя дозволенѣ са другимъ лицемъ у бракъ ступити, као што ће то у првомъ случаю добыти и онај, кои е иначе певинѣ нащавшій се, са супружникомъ овога у бракъ ступіо, и съ нимъ живіо.

§ 96.

Ако ли кои супругъ, безъ знаня и допущеня власти*), изъ отечества побѣгне, и незнано куда тумари, или шта выше и довольно буде причине увѣрити се, да є съ намѣромъ друга свогъ изневѣрити удалю се, онда ѣе оставшій супругъ у првомъ случаю по истеченію 4. године, а у другомъ после 3. године одъ времена оногъ удаленія, моћи дати духовной власти прошеніе поради разведенія брака, кои ѣе Судъ, почемъ отсутствующегъ и средствомъ Новина' и средствомъ земальски' властей потражи, и овай му се за єдну годину неяви нити предстане, башъ да бы се мѣсто нѣгова задржаваня знало, къ разведенію брака приступити, и оставшой страни, ако се докаже да є невинна, и супругу своємъ узрока къ удаленію нѣговомъ недала, дозволенѣ дати у другій бракъ ступити: нити ѣе противна страна, ако бы се после тога появила, овай бракъ нарушити и друга свогъ натрагъ зактевати моћи.

*) Оно нів добаръ изразъ, ерь по томе могло бы се помислити, да се и са знанѣмъ и допущенѣмъ власти изъ отечества побѣги може! —

§ 97.

Ако се жена у случаю оваковогъ отсуства мужевля безъ наблюдаваня овы правила' и безъ допуштена власти, преуда, и мужъ се првый после появи, онда мужъ ню ако хоће, узима натрагъ, или на своє зактеванѣ, ако се невинъ нађе, онъ се одъ истога брака разводи, и добыя право на ново женити се. То бива и са мужемъ, ако бы му жена у робство пала, или онако отсуствовала.

Ова три параграфа прописую правила, како треба поступати, кадъ се за єднога супруга незна гди є, а другій супругъ жеми, да ступи у новъ бракъ. Овде се мора примѣтити, да последня точка § 95 несходно прописує, царєђуюћи „ако се и после дозволеня и заключена другогъ брака супругъ отсуствующій поврати, да има власть друга свога, ако хоће, у бракъ узети“. Мы држимо, почемъ су они Судомъ едан-путь разпуштени, да онда онай бракъ, у кои є тако разпуштена жена на ново ступила, обетати мора; а ономъ првомъ супругу може се дозволити, да съ другимъ лицемъ, ако хоће, у бракъ ступи.

Да се упытамо овде, како се односи § 51 према § 95? —

По смислу § 51. може онай, кога се тиче, искати, да се онай, кога є нестало, па се незна

еди е, за тамо опредѣлено време, прогласи за умрлога, па ће се онда нѣгово имањ сматрати као посмртно, те као таково и расположиће се. Тако ако бы жена тражила, да се нѣнъ мужъ за умрла прогласи, па да она добіе какавъ део нѣговогъ иманя на кои она н. п. уговорено право има, — бракъ ће се сматрати, као да е *сирѣу* прекинутъ; — а по смислу § 95. бракъ се сматра као да е *разведенъ*. По сили и едногъ и другогъ § жена добія равно право да може ступити у другій бракъ; далѣ и еданъ и другій § слажу се и у томе: : ако бы было међу супрузима брачногъ уговора за миразъ, или за оно, што буду обое заедно стекли, или за смѣсу иманя, жена ће и по едномъ и по другомъ §-у добити свой део. — А разлика е између ова два § у томе, што се по § 51. бракъ разводи *мирскимъ Судомъ*, а по § 95. *духовнимъ*; далѣ по § 51. добія жена право наслѣдія, ако е таково уговорено, или іој по тестаменту припада, а по § 95. нема права на наслѣдіе, почемъ се по овомъ § она не сматра као удовица, већ као разпуштеница, што ніе случай кодъ § 51.

Да се упытамо далѣ при § 96. оће ли жена онај даръ, кои е одъ првогъ мужа добила, пѣму натрагъ вратити, ако се по томъ § владала; а оће ли, ако се ніе владала? — Наравно да не ће вратити, ако се по пропису тогъ §-а владала, еръ тада бракъ ніе нѣномъ кривицомъ разведенъ; у противномъ случаю мораће вратити, почемъ се онда сматра као да е мужа оставила (§ 770), одъ нѣга раставила се пре закономъ одређенога времена.

Далѣ као што и Г. Шероглићъ умѣстно примѣчава § 97 квари оно, што е у § 95 и 96 наређено, почемъ вели: „ако се жена у случаю таковогъ отсуства мужевля безъ наблюдаваня тѣхъ правила и безъ допуштена власти преуда, а мужъ се првый после появи, онда мужъ но ако оће узима патрагъ, или на свое зактеванѣ, ако се невинъ нађе, онъ се одъ истога брака разводи, и добія право наново женити се“. — Оваковимъ начиномъ *една жена или два мужа; съ другилъ сирѣчь у драку живи, докъ се съ првилъ јоштъ не развѣнчала.* Ово е врло гадно и не-нравствено.

На последку морамо при §-у 97 примѣтити и то, да ту ненаодимо наређено, шта ће бити съ онимъ супругомъ, кои е жену у случаю сваковогъ отсуства мужевля *безъ наблюдаваня тѣхъ правила* узео; оће ли се њму дозволити, да може у другій бракъ ступити, ако онај првый њѣнъ мужъ дође и жену своју патрагъ узме? — Ово треба да се попуни; ерѣ иначе незна се, како ће се у подобномъ случаю поступати.

§ 98.

У случаю узрока за разводъ брака свагда ће се стране свомъ свештенику пріявити, кои ће дужанъ бити, њи примиривати, и ако у томъ неуспѣ, Протоіерею оногъ окружја упутити ій. Овогъ ће дужность бити у трипутъ, и то не едно за другимъ, но у некомъ соразмѣрномъ разстоянію времена, примиреніе

межу ними покушавати, опоменувши їй како на торжественно обе҃нанѣ при вѣнчаню узаямно дано, тако и на жалостна и на пагубна слѣдства развода брачногѣ. Ако їй и онѣ непримири, то се онда упућую съ тужбомѣ на духовный Судѣ, кои ће и самѣ найпре примиреніе покушати, па ако неуспѣ, текѣ онда о разводу судити, пошто сва доказательства тога ради наведена буду.

Законодавство съ пунимъ правомѣ предпо- ставля, да ће честитый священникѣ кодѣ не- сложны и спореѣи се брачны страна' моѣи най- выше успѣти у покушеню примиреня; ерѣ до- барѣ священникѣ има обично велико уваженѣ кодѣ свои парохіяна', а особито ако їй є онѣ вѣнчао, па їй опомене како су се при вѣнчаню еданѣ другомѣ заветовали на вѣчну любовѣ, кадѣ имѣ представи, како су рѣѣава слѣдства развода брака, особито ако іоштѣ деце има, како су бе- дна такова деца, немогуѣи збогѣ ѣине неслоге уживати благодѣтелну пегу и старанѣ отца и матере. — Често неможе священникѣ да успѣ, кадѣ првый путѣ покушава, да тераюће се су- пруге помири, ерѣ раздражени и огорчени духо- ви іоштѣ нису имали довольно времена, да аре- ліє разсуде о той важной ствари; зато овай § одреѣує: да священникѣ парниче суипруге упу- ти Протоерею оногѣ окружія, па ће овога дуж- ность быти, да у трипутѣ и то не едно за дру- гимѣ, већ у некомѣ саразмѣрномѣ растоаянію времена примиреніе покушава; а ако їй инакѣ

непримири, да їй упућує духовномъ Суду, кои ће и самъ найпре примиренїѣ покушати, па ако не успѣ, текъ ће онда судити о разводу, пошто сва доказателства тога ради надлежно прибере.

§ 99.

Сва дѣла спорна у смотренїю брака принадлеже Суду духовномъ, а тако и парнице, поради унищтоженїя и разведенїя предузиматѣ се, расправляти и рѣшавати одъ Суда духовногъ прописанимъ тога ради редомъ и начиномъ.

§ 100.

За време траяня парнице брачне дужность ће бити Суда духовногъ напредъ опредѣлити, припада ли невольной страни пристоянїѣ ужитакъ, кои ће се по могућству и иманю мужевлю свѣтскимъ Судомъ измѣрити. Такођеръ, ако бы деце былò, постаратѣ се о међувременномъ нїювомъ снабдѣнїю и воспитанїю.

Дакле у брачнимъ парницама истина *духовный Судъ* рѣшава; по почемъ оваї уобште пресуди да којой страни ужитакъ, или каква накнада и т. п. припада, онда о количини тогъ ужитка, те накнаде, рѣшава надлежный свѣтскїй (мирскїй) Судъ. —

§ 101.

У случаю, ако су обе стране подь кривицомъ, ни една недобія допуштенѣ у другій бракъ ступити; ако ли є една страна невинна, нъой ѣ се дозволити у другій бракъ ступити. Невинной страни присудитѣ се све користи брачне по закону, по природи брака, или по уго-гору нъой припадаюће.

§ 102.

Разлученѣ само одь заедничкогъ живлєня, коє бы се по нужди и на дуже време са ужиткомъ или безь ужитка опредѣлило, сматра се као и друго покушеніє примирєня између супружника', кои ако бы се опетъ састали, являю то само своме свештенику, а овай исто доставля своіой духовной власти.

Ови су параграфи иначе яснї; они показую како поступа духовный Судь при рѣшаваню брачны*) парница'. Овде сравни устроєніє духовны властей одь 23. Августа 1847 К. В. №' 1326 Сов. №' 521 на страни 100, 4-те сvezке Зборника).

*) У Французкой брачне парнице рѣшаваю мирскїи, а не духовни судовя, почемь свештенство и осїмь тога има свое и то велико полѣ дѣлана.

§ 102, кои говори о привременомъ разлученю одъ заедничкогъ живления супружника, као што и Г. Шероглић примѣчава, неопредѣлява, изъ каковы узрока' може то еданъ или другій супругъ искати. — Може бити, да Законодаваць и у овомъ обзиру, као и при §-у 93 упућує на књигу Кормчія, а о томъ бы се имало у положительномъ каноничномъ праву наше цркве обширно говорити.

Само привремено одъ заедничкогъ живота (обычно одъ трапезе и одъ постелѣ) растављени супрузи сматраю се ипакъ као да су у браку.

У онымъ земляма, гди се коначно развођенѣ брака изъ више узрока' дозвољава, ређе се догађаю овако привремени само разводи; а на противъ онде, гди се изъ разны обстоятелства и верозаконны начела' коначно развођенѣ недопушта, привременна разлученя одъ заедничкогъ живота чешће се догађаю*).

*) По Прайзкомъ записку немогу се супружници раздвоити само одъ трапезе и постелѣ, чимъ е, на еданъ одъ супружника, протестанскогъ верозакона. А ако се тако рѣши кодъ супружника, кои су католичкогъ верозакона, онда таково привремено разлученѣ има сва грађанска дѣйства коначногъ развода брака. Оне ли разведеный супругъ ступати у новъ бракъ, или не, остави се иѣговой савести (II 1. §§ 733—735.—) Французскогъ законика чланъ 306, дозвољива разлученѣ тѣлесно 1) збогъ браколомства одногъ или другогъ супруга; 2) збогъ безчиства, злостављаня, или грдиѣ и обиди велики; 3-ће збогъ осуђена когъ супруга на какву обезчешћаваоћу казнь. — Судови немогу дозволити тѣлесно разлученѣ и збогъ други каквы узрока'; а чланъ 307. одређує: да се тако разлученѣ тѣлесно неможе дозволити само узаймнимъ санзволенѣмъ супружника; истина они се могу међу собожъ на то сагласити, али

§ 103.

На разводъ брака немогу супружницы уговора чинити, нити се на уништоженъ или разведеніе, ни привременно, согласити могу. Но почемъ е тужба на разводъ дана или пресуда изречена, могу се у призрѣнію иманя свога, ако съ нѣмъ неограничено располагати могу, као и ужитка и снабдѣнія и воспитанія дѣце поравнати.

Већ смо казали, да супружници немогу међусобомъ о ономъ уговарати, што е цѣли брака противно, као што е н. п. разводъ, ма то само за време было.— Ако е кои одъ супружника' малолѣтанъ, па се бракъ пресудомъ разведе, онда они у призрѣнію иманя и ужитка свога немогу сами располагати, него е за то нужно саизволенъ законногъ заступника.

§ 104.

Она страна, којой е као невинной дозвољено у другій бракъ ступити, моћи ће то безъ сваке преоне по закону чинити.

Овде се може родити питањъ: могу ли се они супрузи, кои су надлежно разведени, — ма да е едной страни забранѣно да ступи у другій

то нема никакве обвезателне силе, и мужъ може свою жову, пады годъ оне, принудити, да у његовъ доми дође, као што и жена мужа може принудити, да ю прими. У французской по члану 311. раздвой тѣлесный доводи међу супружницѣма свагда и раздвой ималл.

бракъ, помирити, и наново бракъ по закону заключити, као што то § 118. аустрискогъ законика дозволява, прописуюћи да се онда на то мора сасвимъ новъ бракъ заключити, као што законъ о томъ наређує.

§ 105.

Жена разведена или пуштеница ако є трудна, не може пре порођая, иначе ако є трудноћа неизвѣстна, не може пре навршены' 9. месециј после развода, преудати се; осимъ ако по свѣдочби вѣштака' на Суду докаже, да трудна ніє, у комъ случаю по истеченію 6. месециј моћи ће у другій бракъ ступити.

Што є овде речено о жени разведеној или пуштеници, по здравомъ разуму узима се и о удовици, ако є трудна остала одъ пређашнѣгъ брака; па ако є трудноћа неизвѣстна, да се пре навршены 9. месециј после смрти мужевлѣ не може наново удати, осимъ ако по сведочби лѣкара, бабице, и т. д. докаже, да ніє трудна, у комъ случаю, кадъ истече 6. месециј, моћи ће се наново удати.

Основъ є овогъ § тай, да се зна, одъ кога є брака дете, одъ првогъ или одъ другогъ, еръ ако є дете одъ другогъ брака, а збогъ неизвѣстности, кадъ небы было оны ограничєня', држало бы се, да є одъ првогъ, онда се осталой деца првогъ брака неправда чини, почемъ имъ се намеће туђе дете, да съ нѣма заедно права дели,

коя оно нема; или обратно, ако е дете изъ првогъ брака, а другомъ се намете, чини се неправда онима, кои у другомъ браку права имаю. Дакле законъ има сасвимъ добаръ основъ у овомъ ограниченоу, докле мора удовица, или пуштеница чекати после свршетка првогъ брака, да може у другій ступити, а да се породъ непомеша. —

Чланъ 228 французскогъ законика одређуе: да жена неможе ступити у другій бракъ докъ неистече 10 месециј одъ престанка првогъ брака, еръ после кадъ истече то време, зна се извѣстно, е ли жена остала трудна одъ првогъ брака или не.

§ 106.

Ако ли жена недочекавши истеченіе овога прописанога времена преуда се, бракъ не задржати свою снагу, но она се лишава свию оны користій, коє бы одъ пређашиѣгъ мужа по разводу, и престанку брака имала; а мужъ, кои такову узме, губи право зактевати ништожность брака изъ узрока пређебрачне женине трудноће. И ако бы се у случаю рођая дѣтина сумня родила, да ли ніе у првоме браку зачето, мора се исто дѣте и нѣгова права средствомъ заступника или бранителя подъ заштиту и обрану законну узети.

Што ніє овай § одредію, да є другій бракъ неснажанъ и незаконнъ, кадъ се жена преуда, недочекавши да истече прописано предидућимъ § време, основъ є тай, да се неумложавая препоне, збогъ кои' се бракъ разводи. — Ако у такомъ случаю жена роди дете, о комъ се незна, є ли изъ првогъ, или изъ другогъ брака, мужъ се другогъ брака може бранити, да то ніє нѣгово дете, (а дете добія свогъ заступника), али не може иснати, да се бракъ разведе, еръ себи нека приише, што є узео жеву пре него што се навршило оно закономъ прописано време.

§ 107.

Што се годъ са намѣреніємъ и опредѣленіємъ брака слаже, оно све припада супружницыма као права и дужности, нити се што противу личны права' уговоромъ опредѣлити може.

Супружници ступаюћи у бракъ узаймно су променули личность за личность; єдна се личность споила у другу, као што смо већ у почетку ове главе о томъ говорили, на узимаюћи, да є то нераз двоима свеза, коя їй с'єдинява, мораю особито пазити на своє узаймне дужности и права.

На оно, што є противно личнимъ правама ма кога одъ супружника', они немогу учинити никаква уговора, еръ бы то было противъ цѣли брака; тако н. п. они немогу обвезателный уговоръ учинити, да заєдно неживе, или томе што

подобно, што е вештествено условіе цѣли брака и личногъ права супружника', као што то имено прописуе § слѣдуюћій.

§ 108.

Оба супружника дужна су любовно међу собомъ и нераздѣлно живити, дужности брачне извршивати, едно другомъ вѣрни бити, пристойно едно друго предсретати, и у свакомъ случаю у помоћи бити.

Нека права и дужности супружника' есу *обща* и за мужа, и за жену, а нека су *по наособъ* само за једну, или за другу страну.

Осимъ тога велика частъ права' и дужности супружника' основана е на *Моралу*, што се *принудити* не може, већ више одъ савести зависи.

Къ овимъ *общимъ* правама и дужностима супружника' *принадлежи*: да они имаю брачне дужности *узаймно* испуњавати; ту се особито *разуме брачно, нераздѣлно живленѣ и намиренѣ тѣлесногъ нагона*; но мера овогъ зависи одъ *тѣлесногъ* састава и *узаймне* склоности супружника'; тужити се Суду збогъ *недовољногъ* испуњеня ове дужности, могло бы довести *сасвимъ* противна *слѣдства*: *већу одвратностъ* супруга;— *ко се може Судомъ на то принудити?!—*

Далѣ *общте* и *узаймно* право као и *дужностъ* супруга' *есть*: *да су едно другомъ вѣрни*. Подъ (правословномъ) *вѣрношћу* чланова' когъ *дружтва* *разуме* се *уобщте*: *да они нахѣрно не-*

газе вештествена и главна условія ньовогоъ с'в-
диненя. Брачнои вѣрности противно є дакле о-
собито:

а) *Самовольно раздвоєнїѣ*, састаяло се оно у
томь, да се свеза сасвимь прекине, да се су-
пругь остави, или отера; или у томє, да супру-
га єдногь нема за неко, или за дуже време безь
основаногь узрока. Онаи супругь, кои є тимє у
праву своемь повређенъ (по § 95 и 96), има пра-
во средствомь Суда позвати другогь супруга,
да се врати, а ако се неврати, може одь духов-
ногь Суда искати, да се сасвимь одь тогь бра-
ка разведе.

б) *Браколомство*, т. є. тѣлесно смєшенїє єд-
ногь супруга са другимь коимь лицємь, было
оно такође у браку, или не.— Кадь будемо има-
ли положительный казнителный законь, ту ће се
имати одредити казнь браколомнику, кадь упре-
ђеный супругь (мужь или жена) то зактевао бу-
де; а казали смо већь, да се нарочно по сми-
слу §-а 94 точке подь 1) збогь доказаногь пре-
любодѣйства, коимь се вѣрность супружеска
нарушава, бракь може развести; а подь име-
номь прелюбодѣйства разуме се продужено бра-
коломство.

Юшть се већма мора казнити

в) *продужено браколомство*, блудь (види §
94 подь 1); или

г) кадь ко живи у два брака (§ 93 подь 1).
— Што више да бы се предупредила тако теж-

ка преступљена и јавна развратностъ, опредѣлитъ се казнителнимъ закономъ, оће ли се моћи полицайна властъ у помоћъ узети противъ онаковы поступака' и дѣла', која подстрекаваю, да се мора сумњати: оће ли се тиме нарушити брачна вѣрностъ. — На последку

д) и то є начинъ невѣрности, кадъ еданъ супругъ у случаю нужде, као н. н. болести, неће да буде у помоћи другомъ супругу.

Што овај § вели: да супружници имаю едно друго пристойно предусретати, то треба тако разумети, да они мораю избегавати све оно, што бы поступкомъ њинимъ могло или честь, или у исто време и тѣлесну безбѣдностъ другогъ супруга повредити. Овамо принадлеже: *обиде и безчестіе словомъ и дѣломъ нанесено*. Како се какъ тако нанесена безчестія осудити могу само по разуђеномъ својо обстоятелства', по општемъ миѣнью, по намѣри, по стано, и уобште по свимъ узаймнимъ одношењима, тако се мора и овде чинити, гди повѣрително брачно обхођење нека дѣла брише изъ броя увреда' чести нанесены, што бы се у другимъ одношењима морало као таково сматрати. — Тежка злостављана, или врло осетна вређања, на јоште кадъ се она повтораваю, сматраю се по обстоятелствама као злочинство, или као тежко полицайно иступање; о овомъ треба да опредѣли казнителный положительный законъ, кадъ га добіемо. — Мы примѣчавамо, да нашъ Законикъ ни гди неязриче, да се и збогъ злостављаня бракъ може развести; а ту се могу гадна свирѣпства догађати.

§ 109.

Особито пакъ мужъ се сматра као глава и старешина куће и родбине, и по томе његова е дужностъ поглавито, кућомъ и иманѣмъ управљати, за снабдѣніе своє супруге по могућству старати се, њо одъ сваке напасти бранити, и на свакомъ мѣсту заступати.

Цѣль брака доноси сама собомъ, да мужъ и жена мораю имати обште домоводство, па по разлики пола, и съ овимъ скопчане способности, една страна извршава ове, друга оне послове онако, како е природи сходно, као што умъ и обичай послове и дужности међу њима дели.

Међутимъ свако управљанѣ, па ма и домомъ, захтева неко слаганѣ волѣ, единство намѣре, ако оћемо, да има поредка и сагласія; зато мора една страна имати неко првенство, а то мужу припада по тому, што е онъ и по природи снажни, а и разумни; но изъ тогъ првенства, старењинства неможе се никако закључити, да онъ надъ својомъ женомъ господари; то се разуме тако, да његово миѣніе о домаћимъ пословима има преимућство, и да се жена тој волѣ мужев.ој повинуе, еръ онъ њо заштићава*).

*) Прајзкій законъ при § 184 вели: мужъ е глава брачногъ друштва, и како онъ закључи, то рѣшава обште домаће послове. — Французкогъ законика чланъ 213, гласи о томъ овако: Мужъ е дужанъ заштићавати своју жену, а жена е дужва мужу својомъ покоровати се.

Дакле по смислу овогъ § мужъ као глава куће и породице има право: *кућомъ и имањемъ управљати*; онъ може одредити начинъ живлења, онъ може домаћу челядь привољвати да раде и да издржанъ тиме олакшаваю; онъ може одређивати колико се може трошити по размери прихода, онъ може да не да жени, да лакомислено троши и да размеће, едномъ речи онъ може управљати надъ цѣлимъ домомъ.

Но мужъ е дужанъ старати се, да свою жену снабдѣ са свимъ онимъ што е нѣой нужно; да е рани, одѣва, и то станю нѣговомъ сходно и саразмѣрно.

Далѣ е дужанъ мужъ свою жену бранити одъ сваке напасти, и ню на свакомъ месту, (на се по себи разуме и на Суду) заступати (§771). Али ако жена има какво свое одвоено имањъ, она може другогъ кога осимъ мужа, за свогъ заступника избрати, ако е то мужу изречно одказано. Мужъ е законный и природный пуномоћникъ женинъ, па онъ може за ню апелирати, едномъ речи онъ може сва нѣна права и при Суду и ванъ Суда бранити.

§ 110.

Супруга пакъ дужна е мужа свога слушати, наредбе нѣгове наблюдавати, за нѣмъ ићи и где онъ за добро нађе еъ нѣмъ онде живити; нѣму по силама своима у отправляню домаћи' послова', у прибавляню, а нарочито чуваню имања припомагати, и кућевный редъ и чи-

стоту наблюдавати, и нарочито дѣцу намиривати, у чистоти и благонаравию садржавати и чувати.

Истина нашъ Законикъ изречно неодређуе, да жена удата добія презиме свога мужа, и права, која онъ по свомъ станю ужива; али то се може закљочити, почемъ § 108 опредѣљава: да жена дужна съ мужемъ заедно и *нераздѣлно* живити; а то значи съ њиме све делити, на слѣдователно и станъ и права њгова. У осталомъ, и ако се ово небы могло изъ нашегъ Законика закљочити, већ постон, а и постояо е обичај у земљи, да жена носи презиме мужевљъ и да ужива права, која мужу пристое по њговомъ станю.—

Жена треба да живи са своимъ мужемъ онде, гди и онъ живи, еръ иначе онъ небы био дужанъ њо ранити и издржавати.

Жена мора по своимъ силама помагати свомъ мужу у одираваљно домаћи послова, а особито она мора оне послове извршивати, кои су њномъ полу свойствени, као: децу намиривати, њи чувати, држати у чистоти; она може и права свога мужа заступати, кадъ онъ самъ неможе то чинити.

У свимъ случаима, кадъ еданъ супругъ повреди права другога, или неиспуњава свою дужность, увређена страна може се збогъ тога Суду тужити; но разумне судіе треба свагда најпре да покушаю да огорчене супруге помире, да њи ленимъ начинномъ поравнаю, те да се неупуштаю у парнице, што њи и трошка стае, а не служи чести ни породици, ни родбини.

§ 111.

У случаю ако бы супружници у задрузи живили, поглавито припада право кућомъ и иманѣмъ управляти, и о снабдѣнію старати се, старешина кућномъ, кои е у договору са пунолѣтнима задругарима дужанъ о кући и кућевнима пословима бригу носити; кућу пакъ и кућевне послове у реду држати и чувати, припада нарочито старешина, кою су дужне у томъ призраѣнію остале ма и пунолѣтне у кући жене слушати.

Овде сравни § 510. —

Свршиваюћи ову главу морамо примѣтити, како е она недостаточна и како врло многе празнине оставља, што бы необходимо нужно было, да се у закону опредѣлительно нареди; тако осимъ већ на поединимъ местима изложены недостатка, при § 100 каже се само уобште: да ће духовногъ Суда дужность быти, напредъ опредѣлити, припада ли *невољной* страни постоянь ужитакъ.— Мы неразумемо, шта се управъ оће да каже томъ речи „*невољной страни*“; еда ли свака пуштена супруга, была она *сирота* или *илућна*, има право тражити ужитакъ одъ свогъ мужа. Мы неможемо одобрити ту неопредѣленность нашегъ Закона; еръ законъ треба да е ясанъ и подпунъ, а не да при свемъ томъ, што законъ постои, човекъ незна на што право има, а на што не?

Све ово требало бы поцунити.

Г Л А В А ПІ.

**О правама и дужностама родителі
и дѣце.**

Одношеиъ любви између мужа и жене по-
стае предметнимъ (об'ективнимъ) текъ у деци,
коя се роде у браку, и у којой супрузи цѣлость и
испуну нѣвогъ с'единеня предъ собомъ имаю.
Мати любви у детету свогъ мужа, оваи у нѣму
свою жену. Обое нѣи имаю у детету предъ со-
бомъ остварену любовь. — Заедничко иманѣ из-
међу мужа и жене само е сиольна стварь, а у
деци е то с'единеиъ нешто духовно стварно, оно,
у чему се родители любе, и што они любе. —

Отчинска власть (*patria potestas*) была е съ
почетка кодъ Римляна' тако строга, да римскій
классичный правословъ *Гашъ* вели: да кодъ ня-
кавогъ другогъ народа отаць надъ своіомъ де-
цомъ ніе имаю такво прекомѣрно право; тако в.
и. кодъ Римляна' могао е отаць свое дете про-
дати, могао га е бацити, шта выше по обстоя-
тельствама могао га е и убити. Да е отаць пра-
во *собствености* надъ децомъ имаю, мнѣніе е, кое
млоги правослови и данасъ потврђаваю. — Г.
Вангеровъ*) то опровергава доказуюћи, да то

*) Знаменитый Профессоръ римскогъ права при Хайдел-
бержкомъ Свеучилишту.

право отца надъ синомъ ніе было право собственности (dominium); онъ вели у своимъ предаваніа, да синъ ніе быо робъ отчинъ, него да су се деца сматрала као слободна (liberi) за разлику одъ робова' (servi). — Онъ потврђава, да право отца надъ животомъ и смрћу деце (jus vitae et necis) ніе было самовольно право, него да е отаць имао казнително право надъ своіомъ децомъ; а право продати дете (jus vendendi) разуме Г. Вангеровъ тако, да е могао отаць свое дете дати подъ туђу отчинску власть. Онъ е миђнія, да е отаць имао само приватну власть надъ своіомъ децомъ, да имъ е могао заповедати (jubeere), а да ніе имао надъ њима право собственности; по тому отаць е имао дакле у старіе доба Рима іn регіум, а не dominiум надъ своіомъ децомъ.

§ 112.

Деца или су брачна, или ванбрачна, или усвоена; и по тој разлици имаю различитый видъ и отношеніе правично према родителыма и ранителыма своима.

Деца као умна створеня стое са свима своимъ ближњыма у правнимъ одношеніама. Но она имаю осимъ тога јоштъ нека особена, на одношеню порода њыногъ основана права и обвезателства спрoћу свои' родителя'; и скупа, збиръ исты сачинява *одношенъ права' између родителя' и деце*; то одношенъ садрки у себи одъ части *лична*, одъ части *стварна* права; али само лична принадлеже овамо, а о стварнимъ правама быће

речь у другой части Законика, кадъ будемо говорили о наслѣдію и о брачнмъ уговорима.

Одношенѣ права између родителя и дѣце разнo е, како е сирѣчь оно постало или изъ *брачногъ* или изъ *небрачногъ* смешенія мужа и жене, или изъ *уговора*, или ако се дѣце узме *на негу и раѣну*.

Права дѣце осниваю се пре свега *на порoду*. — Дѣца безъ стараня, безъ неге и образованя одъ стране родителя, или бы се врло брзо и бедно скончала, или бы пала на тереть другимъ лoдима; она правомъ дакле зактеваю одъ свои родителя, да ѿй небаце у тако бедно станѣ; а то зактева и држава, коя съ томъ намѣромъ и подъ тимъ условіемъ узима бракъ у особену заштиту.

§ 113.

Брачна су дѣца сва она, коя се у законномъ браку роде. За такову сматра законъ сву ону дѣцу, коя се после 180 дана одъ дана вѣнчаня, или за 300. дана послѣ смрти мужевлѣ, или конечпогъ развода брачне свезе одъ законне супруге роде.

§ 114.

Кадъ е дѣте овако у законномъ браку рођено, отаць неможе о законности нѣгова рођая посумняти, нити се дѣте-та одрећи, осимъ единогогъ случая, ако

ясно докаже, да за време законно одређенога рока одъ 180. и 300. дана' ніе могуће было тѣлесно смѣшеніе са супругомъ своіомъ имати. Ни сама супруга признаніемъ своимъ не може таково дѣте лишити законны права' према родителю своме. Ни само доказано блудочинство супруге ништа противу брачности дѣтета непомаже.

Природа неозначава никомъ знакомъ, ко е отаць детета; а необходимо е нужно у државномъ друштву, да се то зна. Па кадъ нема зато извѣстны знакова', избрано е неко предпоставляѣ, кое е доказателству найближе; а то е, као што почетакъ § 113 гласи: да су брачна деца она, коя се роде у законномъ браку, и као што § 114 гласи: да се отаць не може сумњати о законности иъгова рођая, осимъ единого случая, ако ясно докаже, да му за време закономъ одређенога рока одъ 180 и 300 дана ніе могуће было имати тѣлесно смѣшеніе са своіомъ женомъ; па шта више, да ни сама жена своимъ признаніемъ не може таково дете лишити законны права' према своме родителю; па ни само доказано блудочинство жене да ништа непомаже противу брачности детета (*pater is est, quem nuptiae demonstrant*).— *По времени рођена детета валя испитати, кадъ е оно зачето, па ако е (рачунајући по вишеозначеномъ законномъ пропису) зачето за времена брака, т. е. у браку, оно е брачно.* — Авкарска изслѣђеня доказала су, да е најдуже

время, колико може жена дете носити, десетъ мѣсецій или три стотине дана', а найкраће шесть мѣсецій, или сто осамдесетъ дана'. Узмимо п. п. случай, да є мужъ отишао одъ куће 20-огъ Декабра 1849 године, па га нема за четири слѣдуюћа мѣсеца, за Януарій, Фебруарій, Мартъ и Апрель 1850 год.; рецимо да се вратио кући 10 Мая те године; одъ овогъ времена нѣговогъ повратка јоштъ нестече ни шесть мѣсецій, и жена му се породила, п. п. 1-гъ Новаembra те године. У томъ случаю онъ се може тога детета одрећи, ерѣ є у стаю ясно доказати да пре закономъ одређены шесть мѣсецій одъ порођая ніе было кодъ куће, слѣдовательно да ніе могао имати тѣлесно смѣшеніе са своіомъ женомъ; ерѣ да є то нѣгово дете, требало бы или да є оно зачето пре нѣговогъ одлазка одъ куће, дакле пре 20 Декабра 1849 године, а то є немогуће, ерѣ бы на тај начинъ жена морала више одъ десетъ мѣсецій дете носити; или бы се морало зачети после нѣговогъ повратка, дакле после 10 Мая 1850 године, што є опетъ немогуће, ерѣ бы га жена онда мавѣ одъ шесть мѣсецій носила; — едномъ речи; неможе се држати да є то дете брачно, чимъ га жена роди пре *пуны* шесть мѣсецій (ерѣ ако се роди у почетку седмогъ мѣсеца већ є законно) одъ дана венчана рачунаюћи, или ако га роди после десетъ мѣсецій (дакле у еданайстомъ или комъ позніемъ мѣсецу, а не до свршетка десетогъ мѣсеца) одъ врмена смрти мужевѣ, или развода брака рачунаюћи.

Є ли се пакъ мужъ могао своіой жени приближити и при свомъ удаленю одъ нѣ, оставя се рассмотреню Суда, да онъ пресуди, є ли то у-

даленъ донело собомъ немогућность прибли-
женя едно другомъ.

§ 115.

Родители, подъ коима се разумѣва
отаць и мати, были они инокостни или
задружни, дужни су дѣци своіой быти и
ранители. Они треба да се стараю за
нѣовъ животъ и нѣово здравлѣ, да ѿ
ране и одѣваю, да имъ тѣло снаже и
подижу, воспитаваю и душевне способ-
ности развіяю, у закону Божиємъ обуча-
ваю, и наукомъ сердце и душу облагоро-
ђаваю, и у полезномъ труду придржа-
ваю, и тако за срећный животъ препра-
вляю, и основъ благостоянію нѣовомъ
положе.

Супружници ступаюћи у бракъ поредъ о-
сталого имаю и то за цѣль, да добию потомство
и да имъ се племе умложи; а да то буде, дуж-
ни су они децу свою, коя се тако немоћна на
светъ рађаю, да безъ неге небы могла нимало
обстати, по смислу овогъ §-а како ранити и об-
државати, тако и образовати за полезне и по-
штене будуће грађане своє домовине.

Физично негованѣ детета починѣ мати
іошть пре порођая, ерь се дете, и ако само за-
чето, у обзиру свои права' сматра као и рођено
(§ 43). Отудъ се рађа дужность за родителѣ, о-
собито за матеръ, да се уздржава одъ свега о-

нога, што бы могло породъ упропастити, или што бы имало шкодливъ упливъ на зачето дѣде; то е дужность, коя ако се покажи, казни-тельный положительный Законикъ одредитѣ за то казнь.

§ 116.

Ове дужности, коє поглавито на отцу леже, ако бы родители очевидно пренебрегавали на убитакъ среѣе дѣчѣ, онда има власть задружный старѣшина, кои е за добро владанѣ и поредакъ куѣана' подь одговоромъ, пристойнымъ начиномъ, кои ако непомаже, и самымъ судейскимъ путемъ, настаяти, да ови дужностима своимма задоста учине.

§ 117.

Ове дужности родительске за издржаванѣ дѣце траю донде, докле годъ дѣца небуду у станю сама себе издржавати. Законъ за таковой рокъ узима пунолѣтность, или навршену 21. годину кодъ мужкараца', а кодъ дѣвояка' удаю.

Пре свега треба се старати за рану и за здравлѣ неякогъ детета; дакле за тѣлесну негу. Отаць, као старешина дома треба да се уобште брине о обдржаню свое пороцице; за рану неякогъ детета стара се и сама природа изливанѣмъ

свои дарова њѣжной матери, која е обично чувствителнѣя него отаць.

§ 117 одређуе: да су родитељи дужни децу своју донде издржавати, докле годъ она не буду у станю сама о себи старати се, за рокъ тога узима пунолѣтностъ, или навршену 21-ву годину кодъ мужкараца, а кодъ девојка удаю.

Родитељи су дужни децу своју зато издржавати, што имъ е туђа помоћ нужна, и што безъ ове никако обстати немогу, па докъ е годъ деци то нужно, постои и она дужностъ родитеља. Докле ће родитељи своју децу издржавати, поредъ узраста деце то зависи јошть поглавито и одъ тѣлесны и душевны свойства и будућегъ позива и опредѣленія детета, као и одъ стана и имућства родитеља. Сиромашный посленикъ съ пунимъ правомъ упућиватће я свое јошть недорасло, здраво дете, да само за себе, или заедно съ отцемъ ради и тече; али то неће моћи чинити човекъ, кои е имућанъ и вышегъ реда, кога дете има право искати, да се боль и за дуже време преправи за какавъ благородни начинъ живота.

То исто важи и о ономе, какво ће и колико ће бити то издржанъ. Образованъ деце за њиовъ будућий позивъ и опредѣленіе, наиболь се може свршити обштимъ и узаймнимъ стараніемъ отца и матере; образованъ синова по наособъ стараніемъ отца, а кћери преимущественимъ стараніемъ матере.

§ 118.

Распра супружничка или и самъ разводъ не ослобођава родителъ одъ њиове

дужности спрама дѣце. Само у томъ случаю потреба є исте дужности на оба родителя разведена соразмѣрно подѣлити, тако, да ако се сами поравнали и сложили небы, законъ уређує, да дѣца мужка до навршене четврте, а женска до навршене седме године подъ материну рану и негу спадаю, а остала подъ отчину бригу долазе; ако небы особита обстоятелства сређе ради дѣчиє другу наредбу изискивала.

Уобште неможе се казати, да она страна, коя є узрокъ, те се бракъ развео, мора другой страни уступити, да децу негує и образує; ерѣ се неможе свагда заключити, да бы шкодно было, да она страна, коя є узрокъ да се бракъ развео, децу негує и образує. Па и онда, кадъ се обе стране сложе, или кадъ Судъ рѣши, да се сва деца, или неколико њи' преда єдној страни, неслѣдує отудъ, да є друга страна ослобођена одъ бриге-и надзирања надъ децомъ, и да то њой сасвимъ странно буде.

Али уобште, кадъ распре єдногъ супруга противъ другогъ, или деце и у њіово име родбине противъ родителя' предъ Судъ дођу збогъ образования деце, Судъ ће поступати врло обзорно и умѣрено, да духове іошть већма нераздражава и зло већимъ неучини; дакле болѣ є, да се неда поводъ правой парници, и да се гледа, да се стваръ лепимъ начиномъ у кратко и брзо изравна и измири по предосторожномъ и

мудромъ рассмотрено свою околина', а на свакій начинъ и по саслушаню присне родбине *)).

§ 119.

Све трошкове поради издржаваня и воспитанія дѣце дужанъ є поглавито отаць носити, а после нѣга мати, за нѣомъ дѣдъ и баба одъ отчине стране, а за овима стричеви, а после дѣдъ и баба одъ материне стране и уйцы; осимъ ако нису у задрузи: у комъ случаю ако уживаю иманѣ у заєдини, дужанъ є старѣшина кућный о снабдѣнню свою старати се; и после отца сву бригу поглавито носити.

Премда є поглавито отаць дужанъ трошити на издржанѣ и воспитаніє деце, ипакъ, ако отаць небы имао средства на то, спада матери као другомъ родителю у дужность, да издржава свое дете; а ако є отаць детету умро, или є неспособанъ да управля воспитаніємъ, она мора и воспитанѣ детета предузети (ма помоћу татора или старателя); али ако ни мати нема средства за то, онда нашъ § одрећує, да та дужность прелази на дѣду и бабу одъ отчине стране, а за

*) По французкомъ Законнику члану 405, 411 и 416 постои особито уређеный фамилярный савѣтъ, кон се састои въ средника' малолѣтниковы подъ предсѣдательствомъ приириетельногъ судіє, као некій видъ турскогъ надлежательства.

овима на стричеве, после на дѣда и бабу одъ материне стране и на уйце, осимъ ако нису у задрузи, у комъ случаю, ако уживаю имаѣ у заедни, дужанъ є старешина кућниій о снабдѣнїю свою старати се, и после отца сву бригу поглавито носити.

§ 120.

Дѣца су дужна родителѣ свое почитовати, и у свачему њима послушни бити, и противу волѣ њїове ништа нечинити, нити предузимати. И тако нико нема власти дѣцу туђу изгублѣну, или одбѣгшу противъ волѣ родителѣске задржати; но родителѣи ѣе такове и помоћю власти натрагъ повратити, шта выше развратну и непослушну дѣцу умѣреномъ домаћомъ казною каштиговати моћи.

Кадъ помислимо само, шта труда и терета родителѣ стане, докъ дѣцу свою одраше, кадъ представимо, да дете одъ колевке до узраста предъ очима отца и матере и само њїовимъ старанїемъ расте и напредує, и да бы безъ те родителѣске неге пропала, морамо бити убѣђени, да су дѣца дужна свое родителѣ почитовати, њима послушни бити и противъ њїове волѣ ништа нечинити.

Да родителѣи имаю власть одбѣгшу дѣцу натрагъ вратити у случаю потребе и помоћю власти, то є слѣдство тога, што родителѣи имаю

право и дужность децу свою образовати и съ нѣма управляти; дакле нѣи подѣ своимъ надзиранѣмъ држати, па да оно, што и како они на-реде, буде и испунѣно.

У салдству тогѣ права родительскогѣ они, кои туѣу изгублѣну или одбѣгну децу противъ родительске волѣ задржаваю, чине преступленѣ, за кое казнѣ иматѣе опредѣлити положительный казнителный законѣ.

Право родителя, да могу непослушну и развратну децу казнити, простире се само у толико, у колико є нужно, да се редѣ и честитость у породици одржава.

Ако родители границу овогѣ свогѣ права прекораче, по обстоятелствама, како личну безбедность детета выше или манѣ повреде, могу по саразмѣрности преступления одѣ власти выше или манѣ казнѣни быти, ерѣ представимо себи жалостно станѣ оне ядне деце, коя су изложена зоставляно суровы родителя; таку невольну децу треба власть да узме подѣ свою заштиту*).

§ 121.

Што годѣ дѣца подѣ родительскомѣ властью и нѣовимѣ управлѣнѣемѣ прибаве, то родительима своима прибавляю, како годѣ што наравно родители за

*) Французкогѣ Законика чланѣ 376—384 дає отцу власть, надѣ деца аче згреше и покажу се яко развратна, да могу одредити време, колико ће дете у аису быти, и власть є дужна ту отчину наредбу испунити, али по потреби и време затвора преиначити, умалити и т. д.

свою дѣцу иманѣ прибавляю, и нѣма оставляю.

Овде треба врло добро сватити разлику, кою овай § опредѣлява, т. е. само оно, што деца подѣ родительскомѣ влашкѣ и нѣвољѣ управомѣ прибаве, прибавляю своимѣ родительима исто онако, као што родители за свою децу иманѣ теку и нѣма оставляю. Зато оно условіе „подѣ родительскомѣ влашкѣ“ морамо добро разумети, ерѣ слѣдуюћій § другчіе наређуе, кадѣ деца не „подѣ родительскомѣ управомѣ“, већ „осимѣ исте“, што стеку. — Да примѣромѣ ову стварѣ яснѣомѣ учинимо. Узмемо случай, да е отаць дунђеринѣ, па свогѣ іоштѣ недораслогѣ сина, рецимо одѣ 10 година, обучава у томѣ занату, и кадѣ онѣ гди ради поведе и сина са собомѣ, те му помаже, и отудѣ отаць одѣ такове заслугѣ издржава свою породицу. Овде дете единствено подѣ отчиномѣ и влашкѣ и управомѣ нешто заслужуе, па оно паравно ону свою заслугу отцу прибавля, кои га и рани и издржава. Садѣ да видимо

§ 122.

Ако бы пакѣ дѣца осимѣ родительска управлѣнія што трудомѣ, или поклономѣ, или другимѣ законнымѣ начиномѣ стекла и прибавила, оно се сматра као нѣова собственость, премда до пунолѣтности подѣ отчино управлѣніе спада. И отаць е властанѣ приплодѣ дѣ-

чиє собственности употребити на нѣгово воспитаніе, главно пакъ дужанъ е сачувати, осимъ особита случая, ако бы се потрошакъ тога за осниванѣ среће дѣтинѣ изискивао, кое се онда са допуштенѣмъ Суда издати може.

Овай § одређуе: ако деца „осимъ родительскогъ управленя“ трудомъ или поклономъ, или другимъ законнимъ начиномъ што стеку и прибаве, оно се сматра као *нѣгова собственность*, премда до пунолѣтности отаць тиме управля. —

Узмимо садъ н. пр. Мозарта (Немачкій Музикъ рођенъ 1756, † 1791 год.), кои е јошть у детињству врао рано особиту вештину у свирано показивао. Бы ли се Мозартова заслуга одъ свирке, премда е онъ јошть дете, сматрала по овомъ нашемъ §-у да припада отцу или нѣму? — Мы мислимо да бы то морало Мозарту припадати, ерѣ то е чрезвычайность, и онъ е собственнимъ трудомъ, помаганъ тимъ особитимъ природнимъ даромъ, и безъ управе родительске заслуживао, на наравно себи; али по овомъ §-у отцу нѣговомъ припадало бы право, да тековиномъ свогъ детета управля до пунолѣтности нѣгове, и отудъ да га издржава.

Осимъ тога дете може и за живота свои родителя имати своя права собственности; н. пр. когодъ га учини своимъ наслѣдникомъ, или му ко учини какавъ поклонъ и т. д.

Овай § далѣ одређуе: да е отаць властанъ употребити приплодъ дечиє собственности на нѣгово воспитаніе, а главно да е дужанъ сачувати,

осимъ особита случая, ако бы нужно было, да се и то потроши за основаніе ереће дитинѣ, кое се онда може, али по смыслу §-а овогъ само са дозволеніемъ Суда издати.

Отаць є дакле у томе законный старатель свогъ детета; ерѣ деца, коя іошть стое подь влашћу родительскомъ, нису іошть зрела, и немогу се сама старати о своемъ иманію. —

По себи се разуме, ако отаць ніе кадарь быти таковой старатель надь иманіемъ свога детета, и. п. збогъ слабости или збогъ неспособности, онда ће се надлежномъ влашћу, а и договоромъ родителя другій старатель за иманіе дечиє одредити.

Овай § нашегъ Законика неодрѣхує, да родительма, т. е. отцу и матери принада право уживати добра свое деце, премда се у §-у 127 уобште вели: „ако бы родители у немоћь, или оскудицу пали, деца су дужна нѣи пристойно садржавати и са потребама снабдѣвати.“— Французкогъ Законика чланъ 384 одрѣхує: да отаць и мати до навршетка 18-те године детета имаю право уживати овога собствена добра, или до пунолѣтности детета; а одобреніемъ власти може се дете и пре 18-те године за пунолѣтно прогласити, кадъ законны узрока на то има; по смыслу тогъ чланка отаць и мати уживаю све плодове и приходе одъ добара дечиє, и рачунѣ даю само о главномъ; то є збогъ тога, да се у колико толико накнада учини отцу и матери за нѣово стараніе и родительске бриге и дужности; али отцу и матери природногъ (ваибрачногъ) детета, законъ ведає ово право, да уживаю икакве ползе одъ нѣовогъ преступленя (nemo ex suo

delicto debet consequi emolumentum). Исто тако лишава се овогъ права онай супругъ (чланъ 386), кои є узрокъ, што се бракъ развео; а и мати губи ово право, кадъ се по смрти мужа преуда.

§ 123.

Ово се све разумѣва о младолѣтнима, кое родители издржаваю и снабдѣваю; иначе пакъ што годъ таковый своимъ трудомъ себи прибави, оно є иѣгово.

Све ово, што смо у два предидућа §§ о прибавляю деце говорили, разуме се по смыслу овогъ § о малолѣтной деци, кою родители издржаваю и снабдѣваю; иначе по себи се разуме, кадъ дете као пунолѣтно изиђе исподъ власти родительске, да є оно иѣгово, што своимъ трудомъ прибави. — Сравни §§ 517 и 518.

§ 124.

Отаць нарочито има власть дѣте свое недорастло за оно станѣ живота преправляти и воспитавати, кое онъ за добро наѣ. Но почемъ дѣте одрасте и 14. свою годину наврши, и склоность къ другомъ начину живлѣня у себи осети и покаже, може пристойнымъ начинемъ отцу предложити, и зактевати, да га на онай начинъ живота окрене и у-

пути, за кои способностъ и склоностъ има, коє ако безъ успѣха буде, моѣи ће и самомъ надлежномъ Суду молбу свою тога ради представити.

Да дете избере себи начинъ живленя, одъ кога ће за цѣлогъ свогъ живота себи издржанѣ набавляти, то є врло важанѣ посао, за кои се закѣва више зрелости, него што може дете имати; зато се по смислу овогъ § отцу дає право, да недорасло дѣте своє преправи и воспита за оно станѣ живота, коє онъ за добро нађе.

Свако станѣ, свако за свагда, или поне за дуже време намѣрено занимаѣ закѣва, ако га желимо водити са добримъ успѣхомъ, да се за нѣга преправимо, на што се основъ често израва поставља, и на што се односи јошѣ прво развиѣнѣ тѣлесны или душевны моѣий.— При тако важномъ избору за цѣо животъ мора се пазити на тѣлесну снагу детета, на нѣгове душевне дарове, на нѣгову склоностъ, на имуѣство родителя, на одношеня породице и како се, по томе и по разнимъ другимъ обстоятелствама, више или манѣ види, да ће тај начинъ живота на избраномъ путу бити скончанѣ са добримъ напредкомъ. Садъ, како се неможе узети, да є незрело и недорасло дете у сташо о свему томъ, као што треба, разсудити, онда се мора то оставити старано родителя, а особито старано отца, кои сва она обстоятелства може најболѣ развидити.

Само ако изборъ отца небы одговарао тѣлеснимъ силама детета, или се очевидно небы слагао съ иманѣмъ и станѣмъ родителя, а дѣте

по смыслу § овогь 14-ту свою годину наврши, и склоность свою къ другомь комь начину живленя у себи осети и покаже, онда може оно пристойнымь начиномь отцу предложить и зактевати, да га окрене и упути на онай начинь живленя, за кои склоность и способность има, коє ако отаць нехте уважити, моћи ће дете надлежномь Суду молбу свою тога ради представити.

Ако Судь пађе, да молба ова детета ніе неоснована, онда ће онь саслушати наводе отчине, кои могу изъ каквы, другима непознаты, основа' и обстоятелства' молби детета противни быти, па ако и Судь неужможе уважити, онда ће се постарати, да отца побуди, да одустане одъ свое неумѣстне намѣре, а ако и у томь неуещь, Судь ће онда самь расположити о избору начина живленя детета, почемь може быти за сходно пађе, да саслуша и кога ближегь сродника, или и детвиѣгь учителя, кои познає овога способности и склоности; али да се збогь тога и до парнице дође, небы саветно было да се допусти.

Но у *судништвини* случаима, мы држимо, да бы инакъ болѣ было изборь отца предпоставити, ерь онь по свомь имашю и станю троши, докь се дете за овай или онай начинь живленя непрецрави и образує; а тежко є и помислити, да є икои отаць свомь детету злу радь.

§ 125.

Обвезателства, коя бы дѣца безь родительске волѣ учинила, немаю никакове силе ни важности; осимь ако небы

закони у особитомъ случаю такъова дозволявали.

Докъ су деца подь отчиномъ влашћу, она су подчинѣна вољи отца, као што смо изъ досадъ обяснѣногъ видели, како у обзиру нѣиногъ лица, тако и у обзиру нѣиногъ иманя; она се немогу обвезати ни о свомъ лицу (н. п. да се погоде да служе), ни о свомъ иманю и праву; дакле нѣіова обвезательства (н. п. уговоромъ) безъ родителскогъ саизволеня, немаю никакве силе ни важности, осимъ ако небы закони у особитомъ случаю такъова дозволявали, као што н. п. § 533 изречно гласи: да они, кои одъ отца, татора или старателя зависе, немогу ништа обѣћати, али ако што на користь свою приме, оно да важи.

Но не треба овде разумети, да су деца, докъ су подь родителскомъ влашћу; слободна одъ оны обвезательства, коя имъ самъ законъ прописує, или да имъ є слободно и недозвољна дѣла чинити; єрь се не може узети, да она туђа права по вољи врећати могу.

Оно најлоно призрєніє показує законъ према нѣима збогъ тога, да ѿ ко као јоштъ незрєле уговоромъ необмане и нештети; сь тога се зактева да родителѣи или законни заступници потврђиваю оно, што они уговоре, безъ чега савъ уговоръ нема обвезателне силе.

§ 126.

Отаць є дужанъ владолѣтну дѣцу свою у свакомъ случаю заступати.

Далѣ природно слѣдство отчинске власти есть „да отаць треба права свое дѣце да чува, њьова праведна потраживаня да обезбеђава и да се стара, да се ова и испуне, а повређена права свое дѣце да брани противъ неправедны зактеваня и присвааня; едномъ речи, отаць (а и мати) дужанъ е свою младолѣтну дѣцу у свакомъ случаю заступати и предъ Судомъ и ванъ Суда.

§ 127.

Родителъни немаю права одъ дѣце накнаду трошкова, на воспитаніе њьино учинѣны искати, ако бы дѣца доцніе иманя себи прибавила. Али ако бы родителъни у немоћъ или оскудость пали, дѣца су дужна њьи пристойно садржавати и са потребностима снабдѣвати.

И ако су издатци знаменити, и ако е великій трудъ и брига, кою родителъни имаю о образованю свое дѣце, и пакъ немаю они право искати накнаду трошкова учинѣны на њьино воспитаніе, ако дѣца доцніе имаѣ какво стеку; врѣ се вѣжно старанѣ родителя о благу свое дѣце у правомъ смислу нигда и ничимъ не може оцѣнити, нити повцемъ измирити; а као што смо већ имали прилику о томъ споменути, ако бы родителъни у немоћъ или оскудость пали, дѣца су дужна њьи пристойно издржавати и са потребностима снабдѣвати.

Колико ће пакъ дѣца и коимъ начиномъ сиротне родителѣ свое, еда ли и. п. у даваню

ра'не у природи, или одсекомъ годишнѣ, пристойно издржавати, зависи одъ обстоятельства, која се мораю добро испитати, а зависи и одъ узаймны отношеня, одъ нѣиногъ стая, одъ степена сиротинѣ родителя' и одъ тога, колику су они заслугу показали за образоваѣ деце; после зависи одъ имуѣства, одъ заслуге и тековине деце; па ако бы се после таковогъ опредѣленя за издржанѣ обстоятельства изменула, може се и то издржанѣ повисити или умалити. — Ако има выше деце, онда имъ свима у дужность спада то издржанѣ свой родителя; а ако е кое одъ нѣи сиротно, онда иста дужность остае само на имуѣвной деци. — Што се те дужности тиче, ту нема никакве разлике између позаконѣне, усвоене и роѣне брачне деце, ерѣ позаконенѣ и усвоенѣ уобште она иста права собомъ доводи, као и кодъ брачногъ порода, и што између оны родителя', кои усвояваю, и оне деце, која се усвояваю, по правилу равно правно отношенѣ постои као и међу брачнимъ родителѣма и децомъ. — А што се тиче небрачне деце, ту има разлика између отца и матере. Међу небрачнимъ дететомъ и матеромъ постои узаймно право наслѣдїя; они едно друго наслѣђую, па слѣдователно постои и то право на издржанѣ; напротивъ отаць небрачногъ детета изключенѣ е одъ овогъ права на имаѣ такогъ детета, па се слѣдователно онѣ и оногъ права издржаваня изъ имаѣна детинѣгъ лишава. —

Юшѣ то да примѣтимо, да се *оскудость* родителя' мери по нѣиовомъ првашнѣмъ станю, па ако е нѣиово имаѣ свагда врло ограничено было, немогу садѣ одъ деце много выше зактева-

ти, ако е т. е. оно колико толико за *простојно* издржаиѣ довољно.

Изречна опредѣленія о овомъ садржи и францускогъ Законика чланъ 208 до 210.

§ 128.

Ванбрачно дѣте или копиле е оно, кое е мати невѣнчана зачала и родила. За таково држи се и оно, кое е истина одъ матере вѣнчане у браку, али пре или после одређенога законнога рока одъ 180 или 300 дана' (§ 113) рођено; осимъ ако е недоносче, или е одъ отца за своје признато, или отацъ за 3 месеца дана' судейски одрекао се нѣга нѣ.

Кое се дете може држати за ванбрачно, или копиле, објаснили смо при § 113.

Уобште небрачно е дете оно, које е рођено одъ незаконны супруга; тако е небрачно дете 1) оно, кое се роди одъ *неудатогъ* женскогъ лица; или 2) кое се роди у *неважећемъ* браку; или 3) кое се роди одъ праве супруге, али не изъ тѣлесногъ смещенія са *законнимъ* супругомъ; или 4) кое се зачне одъ пређашнѣгъ супруга *по после прекинутогъ* брака, кое дакле нѣ рођено одъ законногъ супруга пре прекинутогъ брака; дакле уобште небрачна су она деца, које се роде одъ оваковы лица', које нису у браку, или које нису у оваковомъ браку, кои по закону важи.

Али докъ се ова условія безбрачногъ порода ванъ сваке сумиѣ непоставе, може се при

некимъ обстоятелствама правично предпоставляти, да е дете *брачно*, премда е оно у выщезначенимъ отношеніямъ рођено.— Исто тако при законнимъ обстоятелствама може се съ друге стране предпоставляти, да е дете *небрачно*, као н. п. ако се оно роди пре 180 дана' како е бракъ почео, или после 300 дана', како е бракъ престао или развео се; слѣдователно оно се дете може као небрачно предпоставляти, кое или не рођено у важећемъ браку, или е истина рођено у браку, али не за време закономъ одређено; дакле чимъ нема оба та условія, небрачность детета може се предпоставити. — Онај, кои се *законно* сумня, да ли е дете брачно, може ономъ, кои томъ противно потврђава, наложити, да докаже, да е дете доиста брачно.

Кадъ разчленимо оно горнѣ помянуто о небрачномъ породе, онда слѣдуе найпре, да се оно дете, кога сама мати потврђава, да не вѣнчана, или кое е вѣнчанѣ сасвимъ непознато, мора донде држати за небрачно, докле или пѣгови родители, или пѣговъ заступникъ не докаже, да е рођено у законномъ браку, ерѣ можда су родители имали узрокъ какавъ, да бракъ донде трае.

У неважећемъ браку рођено дете сматра се по правилу за небрачно; кадъ бы се пакъ препрове брачне по гласу прописа предидуће главе за уклониме оглашене своимъ путемъ уклониле, и бракъ, кои е пређе ништанѣ быо, за тврдѣ огласію се (види § 134 подѣ 1), онда се ипакъ такво небрачно дете чини законнимъ и са брачнимъ изравнява.

Далѣ за оно дѣте, кое е истина рођено одъ законне супруге, али пре законногъ времена

(пре 180 дана'), може се законно сумњати и предпоставити, па е незаконно, осимъ ако се докаже да е недоношче.

Исто се тако узети може и за оно дете, кое е рођено одъ бывше супруге, али у призрешно времена, кадъ е мужъ умро, или кадъ се бракъ развео, одвећъ позно (текъ после 300 дана'); осимъ ако се жена по другій путъ удала, па е дете зачето и рођено у другомъ браку.

Но нашъ § на последку одређуе, да се ванбрачно дете чини законнимъ, брачнимъ, ако га се отаць судейскимъ путемъ не за три месеца одрекао.

Мы држимо, да се овде рачунаю та три месеца одъ дана, кадъ е мужъ ма којимъ начиномъ дознао, да му се дете родило, еръ се другіе неможе узети, премда § о томъ нигди изречно неговори.

Дакле, и ако се дете роди пре закономъ одређеногъ времена, и по тому бы се могло као небрачно сматрати, инакъ е оно брачно, ако га се отаць за три месеца неодрече, т. е. ако отаць nebude за то време потврђивао, да е то небрачно дете; слѣдователно *ћутанѣмъ отца*, и ако е дете небрачно, постав оно *закошилъ*, еръ се може и то предпоставити, да онъ збогъ тога ћути и непротестира, што е можда то иѣгово дете, одъ иѣга пре заключеня брака зачето.

Друго условіе, кое се овде зактева, то е: да мужъ, кадъ е у бракъ ступао, не знао, да му е жена већъ трудна (по духу разяснѣногъ § 106); еръ иначе може се и то заклучити, да е онъ јоштъ пре вѣчаня родителъ тогъ детета био,

на онда неможе ни онъ, ни ко трећій законность тогъ детета опровргавати.

Далъ то опровргаванъ законности детета мора бити несумнителнимъ начиномъ, судейскимъ путемъ, и да права детета неостаю дуго у сумњи, мора бити за време овимъ § одъ три месеца одређено; у противномъ случаю губи се то право.

Али ако мужъ умре пре него што истече онај законный одъ три месеца рокъ, пита се овде, могу ли по нашемъ Законнику наслѣдници мужевљи чинити употребленъ одъ тога права, наравно докъ трае онај рокъ?

Истина нашъ Законикъ то изречно нигди неспоминѣ; но будући да на наслѣднике, неузимајући по § 33 само она права, која су за личность или особитый чинъ или условіе везана, сва друга права и терети њиногъ предка и завѣштателя прелазе, то се по духу и сравненію законика нашегъ (као што то § 10. дозвољава), ово безъ сваке сумњи узети мора, ерѣ бы иначе наслѣдници у свомъ праву штету тринити морали, кадъ бы имъ се наметуло какво туђе лице, као саучастникъ на њиномъ праву. Исто тако и то е безъ сваке сумњи, ако е ко почео опровргавати брачность детета, њгови наслѣдници, ако онај међутимъ умре, могу то продужити.

Ако е мужъ дете, кое му жена роди, изречно или ћутећи за брачно признао (непротестирајући за рокъ одъ три месеца) онда *нико другій* нема право сумњати се, е ли дете брачно; ерѣ кадъ бы се икоме другомъ то дозволило, онда бы свакій часъ могао ко доћи и упуштати се у изслеђенъ најтайнии одношеня супруга; то

се не може ни збогъ явны призренія о браку дозволити. — Шта се има ко у то плести, да дозна е ли дете, кое коме жена роди, доиста брачно или ніе? — Мужъ има право и небрачно дете за брачно признати, па кадъ онъ то учини, другога се то не тиче. —

§ 129.

Ванбрачно дѣте или копиле дужна е мати онако исто као и брачно држати, за нѣговъ животъ и здравлѣ старати се, нѣга добро воспитавати, и на путъ вѣре и закона и среће наставити.

Овай § стои у свези са § 131. и разуме се по начину § 119, само паравно съ томъ разликомъ, што е у овомъ 119 §. речъ о брачној деци, којој се и већа права даю.

Издржанѣ и образованѣ ванбрачногъ детета налаже се прво матери, еръ се за небрачно дете може више рачунати на любовъ матери, него отца; али у колико мати небы могла то збогъ стая свогъ учинити, или бы јој помоћъ у томе нуждна была, онда отаць небрачногъ детета мора у томъ притећи, да дете нужду не трпи. Та помоћъ отца мора паравно већа или мања бити, како детету по обстоятелствама, више или мањѣ треба, да се може издржавати и образовати; — но и овде треба разумети, да се то издржанѣ опредѣљава по имућству родитеља. — По себи се даљъ разуме, ако ванбрачна деца имаю свогъ собственогъ иманя, да ће се најпре то за њино

издржанъ узети, и то ако е могуће на край излазити да се у главно недира, добро; ако не, за благо детета може се и главно трошити и потрошити, као што смо видели, да е тако и кодъ брачне деце. —

Чимъ небрачно дете одрасте и кадро поставе само себе издржавати, тиме престае и она дужность родитеља, да га мораю и даљ издржавати и о њѣму бригу водити.

§ 130.

Кой е отаць дѣтинь, има право мати доказивати, и свакій онай, кога се тиче, истраживати. На само казиванъ материно, и доказателства, да е таковый за време прописаного рока смѣшеніе тѣлесно съ њомъ имао, неможе се нико за отца дѣтиня огласити, нити у протоколь црквений увести; ако самъ не признае.

Овај § нема никакве снаге, почемъ друга точка обезсначава оу прву; еръ прва гласи: „кой е отаць дѣтинь, има право мати доказивати, и свакій онай, кога се тиче истраживати;“ а друга точка оцетъ вели: „на само доказиванъ материно и доказателства, да е таковый за време прописаного рока смѣшеніе тѣлесно съ њомъ имао, неможе се нико за отца дѣтиня огласити, нити у протоколь црквений увести, ако самъ не признае.“ —

Законъ е на свакаїй начинъ хтео предупредити томъ другомъ точкомъ млога саблазнительна изслеђеня, почемъ непоштено женско лице, кое се ували у непоштенъ, и види се обтеређено ванбрачнимъ дететомъ, могло бы бирати мужка лица, коя бы тужило и оглашавало за отца дитиња; то съ едне стране ніе рђаво; али съ друге стране поредъ оваковогъ слога и садржая овогъ §-а види се да е немогуће дознати ко е отаць небрачномъ детету, па ако е законодавство хтело, да се неизтражуе отаць дитињ; (ванъ ако се ко самъ за таквогъ огласи), онда бы сходніе было просто одредити: *да се забранише изтраживати отца ванбрачномъ детету*, као што то францускїй Законикъ чланомъ 340 изречно забраћуе, осимъ случая, ако е женско лице одъ мужкогъ у силованю ванбрачно дете зачело, у томъ догађаю, ако се слаже време тогъ силована съ онимъ, кадъ е дете зачето, похититель на зактеванъ тичући се страна, може быти оглашенъ за отца ванбрачногъ детета. Ова нова одредба закона, коя е заменула место томе противуноложеногъ прописа старїи закона, види се да е цѣли сходнїя; ерѣ ко е управъ отаць детету, природа сасвимъ извѣстно, и у самомъ браку недоказуе, а те достовѣрности іонть мањ може быти ванъ брака, гди е родитель покривень непрогледномъ завѣсомъ. —

Друго е доказати, да е ко мати детету, ерѣ ту има стварны доказа, н. п. трудноћа, па онда ванбрачномъ детету треба само доказати, да е оно исто оно дете, коимъ е то женско лице трудно было, и доказъ е готовъ; зато француз-

кій Законикъ чланомъ 341 дозволява ванбрач-
номъ детету, да може тражити свою *матерь*. —

Нашъ Законикъ овимъ 130. §-омъ види се
да є хтео узети некій *средній пугъ* т. є. и доз-
волити, да се може тражити и доказати *отацъ*
ванбрачномъ детету; а съ друге стране опетъ то
отежгати и ограничити на єдино обстоятелство,
ако ко самъ призна, да є *отацъ ванбрачномъ де-*
тету. —

Узмимо случай, да є жена каква трудна, и
ли є већь родила ванбрачно дете, садъ она до-
каже предъ Судомъ, да є овай или онай у оно
време имао съ нѣомъ тѣлесно смешеніе, дакле
управо како рачунъ по законномъ опредѣленю
износи, да є то дете одъ истога могло быти за-
чето; то посведоче н. п. и сведоци; али тай чо-
векъ може по смислу друге точке овогъ §. са-
мо просто то да одрече, па є ослобођенъ одъ
тога да буде оглашенъ за отца томъ ванбрач-
номъ детету, и да буде ослобођенъ одъ терета,
да мора по смислу § 131. узъ матеръ и после
матере издржавати то ванбрачно дете; — а то
є одвећь лакъ поступакъ при обрани мужке
стране, о којой се потврђава, да є она *отацъ*
ванбрачногъ детета, само просто одрицати. —
Кадъ се ова стваръ бољь разчлени, искусство
показує, да кодъ већь напуштены у безчестію
женски лица, ніе немогуће, да су она и са ви-
ше нѣи *истогъ дана* тѣлесно смешеніе имала, и
тогъ дана зачала; — како ће се ту доказати,
одъ кога є одъ више нѣи то дете управъ заче-
то? — То є покривало, како смо казали да
французкій Законикъ вели, крозь кое око не-
продире. — Дакле на свакій начинъ судба не-

брачногъ детета жалостна є, и зависи одъ савести отца нѣгова, да га за свое призна и да га усрећи правомъ законногъ детета.

На онда, овде намъ се намеће јошть едно обстоятелство: законный рокъ, у комъ се може дете родити, єсть: *између седамъ и десетъ месциј*; садъ, кадъ се одъ тогъ времена порођая, потражи време, кадъ є дете зачето, у одстојно она четири месеца (између 6 и 10), колико є нѣмогло са женскимъ у безчестію напуштенимъ лицемъ имати смешеніє тѣлесно? — Ко ће се огласити по закону за отца ванбрачногъ детету?; кадъ законъ узима као доказъ законногъ порођая и за оно дете, кое се роди одма после 180, а и за оно, кое се чакъ до 300 дана' роди, а нигди нестой изречно, да се ванбрачни породи лишаваю тогъ благодѣянія, што се тиче закономъ одређеногъ рока. —

Аустрискій Законикъ §-омъ 163 одређує: да се онај већ по редовномъ теченію природе узима за отца детета, кои є са матеромъ дитињомъ тѣлесно смешеніє имао у времену тако, да се дете родило у ономъ законномъ року; само доказателства мораю пуноважећа, и судейски достовѣрна быти, и. п. признаѣмъ предъ Судомъ, да є ко доиста смешеніє имао у оно време, кадъ се дете зачело; далъ главномъ или допушительномъ заклетвомъ; а не да се то заключава изъ гологъ подозрєня или изъ непоузданы извођєня', као и. пр. само изъ тога, што є ко такову жену чєшће поодіо, што се съ њомъ повѣрителнїє и тєшнѣ дружїо, или што бы се ко ванъ Суда лакомислено пофалїо, да има съ кимъ любовъ и т. д.; али истый § аустрискогъ Закона

и *вансудейско* признанѣ смешенія *ееѣ* за *дo-вольный доказъ* сматра, да се ко за отца *ванбрачногъ* детета прогласи, ако то признанѣ не было онако у ветарѣ, *веѣ* на *пытанѣ* предѣ *лицемъ*, кога се то тиче, као и. н. ако е ко предѣ *ономъ*, коя е остала трудна, или предѣ *нѣномъ* *родбиномъ* и т. д. признао, да е смешеніе имао.— Далѣ по *аустрискомъ* *Законику*, ако бы се на *нѣи* выше законно сумњало, да су могли бити *отацъ* *ванбрачномъ* детету, па се кои одъ *нѣи* одъ те сумѣ ослободи, онда се противъ *осталы* може тужба у томъ *обзиру* *подиѣи*, па *противъ* кога се докаже, онай *ѣе* се осудити, да *испуњава* *дужности* *отца*.—

Нанѣ *Законикъ* *нигди* неопредѣлява, *чѣе* *ѣе* име *посити* *ванбрачна* *деца*, *материно* или *чѣе* *ли?* а као што смо *веѣ* казали, ни за *брачну* *децу* *нигди* *изречно* *одреѣено*, *веѣ* *морамо* *пред-*
поставити, да *брачно* *дете* *отчино* *име*, *права* и *одличія* *добія*, и то по *сравненію* §-а 133, гди се *каже*, да *ванбрачно* *дете* *текъ* *онда* *права* *отчи-*
на *добія*, *кадъ* се *законнимъ* *путемъ* *наише* за *брачно* *огласи*.

Ванбрачно *дете*, ако му се *отацъ* *незна*, *на-*
равно да *неможе* ни *посити* *нѣгово* *име*; а *мати* се *може* *увекъ* *знати*; *дакле* *нѣно* *име* и *може* *посити*, *осимъ* што *слѣдуюѣій* § *опредѣлява*, да е у *свима* *правама* *према* *ванбрачној* *деци* *пречій*
ранитель *него* *родитель*, *еръ* *онай* *га* е *одраніо* и *очувао*, а *овай* му е *само* *причинитель* *жизота*, *кои* *бы* *безъ* *издржана* и *безъ* *образовања* *морао*
бѣданъ *бити*. —

Дакле по *свему* *овомъ* *стварь* *тако* *стои*, да се *ништа* *непостизава* *изслѣђиванѣмъ* *ко* е

отаць ванбрачнoмъ дeтeтy, *почeмъ cвa дoкaзaтвa бeзъ пpизнaннa ништa нeвpeдe.*

Найбoлѣ бы Сyдoви y oвaкимъ cлyчaймa yчинили, дa oнoгa, зa кoгa жeнcкo лицe пoтвeрђaвa, дa e oтaць ванбрачнoмъ дeтeтy, пpизoвy и испытaю, пpизнae ли oнъ тo; aкo нeпpизнae, дa бaдaвa изслѣдeнѣ пeчинe, пoчeмъ и тaкo cаmo нa пpизнaннo мyжкe cтpaнe пpecyдy oснoвaти мoгy.

§ 131.

Узъ мaтeрѣ и пocлe мaтeрe дyжaнѣ e oтaць дѣтe ванбрачнo издржaвaти. A пocлe нѣи' дyжнa e кyђa и poдбинa, y кoйoй ce тaкoвo дѣтe poди.

Видимo дaклe, дa ванбрачнo дeтe мoрa нaйпpe мaти издржaвaти, a aкo oнa cаmа нeмoжe, oндa узъ ню и oтaць, aкo e пpoнaђeнѣ; oвa дyжнoстѣ нaдa нa oтцa и oндa, кaдѣ мaтeрe вышe нeмa. — A нтo ce тичe кyђe и poдбинe, y кoйoй ce ванбрачнo дeтe poди, нa oвy тa дyжнoстѣ тeкѣ пocлe мaтeрe и oтцa пpeлaзи. — Нa cвaкѣй нaчинѣ зaкoнoдaвcтвo e нa oвy дyжнoстѣ кyђy и poдбинy збoгѣ тoгa ocудилo, дa кyђa и poдбинa пaзи нa влaдaнѣ дeвoйкe y кyђи, нa кaдѣ ce нa тo дoбpo yзмoтpи, нeћe ни cлyчaeвa' oнaкoвы быти.

§ 132.

Акo cy бeзбpaчни poдитeльни cкyпa и paнитeльни дѣтeтy, oндa имѣ пpистoе

сва права и дужности спрема небрачногъ дѣтета и иѣгова иманя, као и брачнима. Иначе пакъ у свима правама према таковой дѣци пречій е ранитель него родитель.

Дакле небрачнимъ родительима, ако су они скупа и ранители детету, пристое сва права и све дужности према небрачномъ детету и иѣговомъ иманю исто онако, као и брачнимъ родительима; а о томе е већъ досады у овой глави говорено.

§ 133.

Небрачна дѣца неискључую се изъ уживаня грађански права. Права пакъ и отличія*) према отцу и родбини само онда добыяю, кадъ се законнымъ путемъ найпре за брачна огласе.

У пређашня времена небрачною е деци было као некій жигъ ляге ударень, кои ѿй е изкључавао изъ уживаня свою грађански права, званія, заната и т. д. — То е было сурово предразсуђенъ, кое е престоало и престае у новимъ законодаветвама, ерь по чему е таково дете криво,

*) Мы мислимо, да бы ова речъ „отличія“ сасвињъ могла изостати, почемъ у Србїи нема никаквы отличїя, коя одъ отца и родбини на децу прелазе; — другїя е у онимъ земляна, гдѣ има наслѣдногъ благородства и аристокраціе. —

што є ванъ брака рођено? а духъ времена зактева, да се свакій по собственой способности и заслуги оценоує, а не по наслѣженомъ и одъ другога пренешеномъ праву. Ако є тако ванъ брака рођено дете кадро по одличнимъ свойствама своимъ принети напредку државе, у којој живи, зашто бы му се забранило, да ради за общту стварь, и зашто после за заслуге свое небы и явна отличія имало? —

То є тако, што се тиче уживаня явны грађански права, а већь смо имали прилику споменути, да ванбрачно дете права (н. пр. наслѣдія) према отцу и родбини само онда добія, кадъ се законнимъ путемъ найпре за брачно огласи; а како то быва, видићемо садъ кодъ

§ 134.

Дѣца небрачна могу се законномъ учинити, и са брачномъ изравнати: 1) кадъ бы препоне брачне по гласу опредѣленія предидуће Главе за оклониме оглашене своимъ путемъ уклониле се, и бракъ пређе ништожанъ бывшій за тврдъ огласію се. 2) Кадъ бы родители таковогъ дѣтета доцнѣ у бракъ међу собомъ ступили. 3) Кадъ бы на зактеванѣ родителя таково дѣте безъ штете трећегга одъ вышше власти у отношеніе права брачне дѣце поставило се.

Грађанско законодавство своимъ строжимъ зактеваняма у обзиру вида и начина брака, и у призренію свойства или отношенія оны, кои бракъ уговараю, умложило є брой онаковы бракова кои неваже, па тиме є умложило и брой безъ помоћи остављене небрачне деце; съ тога се нужда породила, те су се и старіи и новіи законодавци помогли тиме, што дозвољаваю да се небрачна деца узети могу за законно брачну.

Деца, која су рођена у неважећимъ, ништимъ браковима, па су по томе небрачна, постаю законномъ, као што смо већъ подъ I) казали, кадъ или оне препоне брака престану, као н. п. ако бы постојо бракъ између сродника у степенима црквомъ строго забранѣнима, па ако се у томъ и дете роди, онда ако є бракъ у незнању у бракъ ступаюћи лица закљученъ, снажность истога зависи одъ разрѣшенія архіерейскогъ, па ако ово послѣдує, постаће и оно дете брачно; а ако се бракъ уништа, онда бы и оно дете остало небрачно.

Ако се пакъ препоне брачне по гласу касателны параграфа у предидућој глави немогу уклонити, као н. п. ако є бракъ између христіянина и нехристіянке закљученъ быо (види §§ 79 и 93 подъ 8.) и у томе се дете роди, онда се та препона неможе уклонити; тай се бракъ мора уништати, и оно дете остає небрачно.

Другій є начинъ, коимъ небрачна деца могу постати брачна: кадъ бы родители таковогъ детета доцнѣ у бракъ ступили.

Овај начинъ предпоставля, да є човекъ, кои таковый бракъ предузима, ванбрачный отаць тогъ детета, ерь иначе отуда, што бы ко узео

за жену особу, коя є ванъ брака одъ другогъ дете зачала или родила, неслѣдує, да є мужъ таково дете за свое законно признао. Да є оиъ отаць детета, може или изречно признати, почемъ даде исто у протоколъ црквеный увести на свое име (§ 130), или ѣутеѣи, кадъ оиъ родительску власть надъ тимъ дететомъ упражнява и дозволява му, да иѣгово презиме носи.*) Да и дете на то саизволи, ниє нуждно, ерѣ тай начинъ како се дете законнимъ чини, слѣдує по себи чимъ родители произвольно у бракъ ступе-

Како Французкій Законикъ чланомъ 332, тако и аустрискій §-омъ 161 дозволяваю, да се оваи начинъ, коимъ ванбрачно дете постає законнимъ, простире и на потомство оногъ ванбрачногъ детета тако, да, ако є ово као ванбрачно роѣено, и као таково оставше дете, кадъ бы оно порода имало, и умрло пре него му се ванбрачный отаць и мати венчаю; онда, ако му се отаць и мати после венчаю, а оно є свою децу оставило, иѣгова деца (уиуци отца му и матере) постаю законна.

Мы држимо, да се ово мора разумети и по овой точки подъ 2 §-а 134 нашегъ Законика, ерѣ то се изречно незабраноє, а природно є да права одъ отца на децу прелазе, ма да отаць и ниє

*) Французкій Законикъ чланомъ 331 зактева, да родители небрачно дете пре ступавя у бракъ, или у самогъ брачногъ акту (не текъ познѣв, ерѣ то небы важно) за свое признаду, в то ако то вису деца, коя су роѣена изъ смешенія измеѣу сродны (incestueux) или измеѣу браколошвѣка'.

доживію онай тренутакъ, кадъ се то право набави*). Деца своє родителѣ представляю.

Исто тако морамо узети, као што то и аустрискій Законикъ наведенимъ §-омъ, и французкій чланомъ 333 одређує: да деца, која су тимъ начиномъ постала законна, имаю онако иста права, као да су рођена у томъ браку, дакле она добиваю право законности текъ одъ оногъ дана, кадъ су имъ родителѣи у бракъ ступили, а не одъ кадъ су рођена. — Узмимо овај примѣръ: Јованъ има ванбрачно дете са Јованкомъ; после се онъ ожени са Стойномъ, съ којомъ роди брачно дете; садъ му Стойна умре, и онъ се по другій путь ожени са Јованкомъ; оно њіово пређе небрачно дете *сада* є постало законно; али оно се не може сматрати да є старіє одъ оногъ детета, кое є Јованъ у првомъ браку са Стойномъ родио, еръ оно пређе небрачно дете сматра се, као да се родило у овомъ другомъ браку. Ово обстоятелство може бити врло важно онде, гди законъ старіємъ детету какво преимуществено право дає. — Трећій є начинъ, како се небрачно дете може учинити брачнимъ: кадъ бы се на зактеванѣ родителѣя' такво дете безъ штете трећегъ одъ выше власти у правно одношенѣ брачне деце поставило.

*) Овогъ є мѣстія Г. Цайлеръ, види § 161, № 2 на страни 357 прве свезке пѣрогогъ дѣла: Commentar über das allgemeine bürgerliche Gesetzbuch für die gesammten deutschen Erbländer der österreichischen Monarchie; а противногъ су мѣстія Г. Винивартеръ, види страну 401 прве части пѣрогогъ дѣла: Das österreichische bürgerliche Recht systematisch dargestellt und erläutert; — и Г. Еллингеръ, види страну 108 пѣрогогъ дѣла: Handbuch des allgemeinen österreichischen Civilrechts, четврто издавѣ, erste Lieferung.

Овай трећій начинъ сасвимъ е подобанъ начину усвоєня, о чему ћемо мало ниже одъ §-а 136 до 150 говорити.

§ 135.

Само у случаю ако се ванбрачно дѣте прописанымъ начиномъ као законно и брачно огласи, добыя и отаць отчинска права надъ њимъ. Иначе ово припада матери, или ономе, кои га е раніо и воспитавао, или кои га заступао буде (ранителю или заступнику нѣговомъ), нити отаць противъ волѣ материне себи то присвоити може.

Овай е параграфъ само слѣдство предидућегъ; еръ ако се ванбрачно дете еднимъ одъ она три прописана начина као законно и брачно огласи, оно е постало законнимъ дететомъ свој родителя, и ови имаю надъ њимъ иста она права, као што смо то видели кодъ брачне деце и родителя (§ 119 до 128).

Иначе, ако ванбрачно дете неостане законнимъ, већ као ванбрачно остане, мати има надъ њимъ право и дужности (§ 129), или онај, кои га е раніо и воспитао (§ 132), или онај, кои га заступао буде, и наравно, да у таковомъ случаю отаць противъ волѣ материне себи то дете присвоити неможе, еръ мати и најпоглавитіе дужности према ванбрачномъ детету носи, слѣдователно іој и најпоглавитія права надъ истимъ припадаю, као што е едно одъ главны права; *детѣ*

при себи држати и за будуће опредѣленіе нѣгово образовати га.

§ 136.

Дѣца туѣа, ако се прописанымъ начиномъ усвоє, равнаю се рођеной, или сасвимъ или одъ части.

Съ правимъ отношеніемъ између брачны родителя' и деце, како по имену, тако поне одъ части и по дѣйству слаже се оно, кадъ се туѣе дете узме подъ свое, усвои (adoptio) и кадъ се узме на негу и рану.

Усвоєнїѣ в уговорѣ, коимъ се коме даю права брачногъ детета.

Юмѣ римски законодавци дозволявали су усвоєнїѣ (изъ политичногъ основа да се людство умложавя) само овима, кои истина имаю личну способность добити брачне деце, али нема вѣроятне надежде, да ће иѣ добити, а ипакъ желе, да име и имаѣ свое на другогъ пренесу.

Нашъ Законякъ нигди неговори, коя лица немогу, коя нису способна туѣе дете усвоити, и цѣло ограниченїѣ, кое ставля при усвоєнїю, есть што § 140. прописує: *да усвоєно дете мора баремъ 15 година' млађе быти одъ онога, кои га усвоєва.*

Аустрискїй пакъ и французскїй законци излажу више ограничєнїя; тако н. п. Аустрискїй §-омъ 179, недозволява, да може усвоити онаѣ, кои збогъ природне слабости какве и збогъ недостатка, или по сили закона неможе обвєзателный уговоръ заключити. — Оваѣ узрокъ мо-

же и по нашемъ законнику быти пренона, ерѣ ко уобште неможе обвезателанѣ уговорѣ заключити, онай неможе ни усвоити, почемѣ смо казали, да е и усвоенѣ уговорѣ, и то обвезателанѣ. — Далѣ Аустрискій Законникъ забраное усвоивати онима, кои су се завѣтовали да у цѣломудрїю и ванѣ брака животь свой проводе, као н. п. Монасима; ерѣ усвоенѣ нїе ништа друго него подражаванѣ природы, као да е усвоитель родїо брачно дете; а онай да га роди, кои неможе у бракъ ступити, было бы противурѣчїе. — Далѣ истый Законникъ недозволява онима да туђе дете усвоиваю, *кои већь имаю свою рођену брачну децу*, синове, кѣри, или унуке; ерѣ кадѣ свою децу имаю, нашто имѣ она нужда да туђе дете усвоиваю, и брачной деци тиме штету у цѣловомѣ праву нанесе, а кои бы збогѣ тога, што нема свога мужкогѣ потомства, туђе мужко дете поредѣ постоеће свое женске деце усвоити хтео, морао бы по духу тогѣ законника збогѣ тога дозволенѣ одѣ владателя искати. Далѣ усвоитель быо поочимѣ или помайка, по § 180 аустрискогѣ Законника мора навршити 50 години, ако оне да усвои, ерѣ до тогѣ времена може имати свое деце.

Овоме више или манѣ подобна ограничена прописуе и французскій Законникъ одѣ члана 343 до 347; а изречно јошѣ чланомѣ 344 опредѣљава: да нико неможе быти усвоенѣ *одѣ више или*, осимѣ ако то нису супрузи, (мужѣ и жена) кои засдно дете усвоиваю, ерѣ се неможе ни у образено имати више отчева или више матерїи; ту се опредѣљава, да оба супруга, т. е. и мужѣ и жена мораю саизволити на усвоенѣ, осимѣ а-

ко ко кога завѣштаниємъ усвои, у комъ случаю нетреба саизволеня другогъ супруга, почемъ се таково усвоєнѣ у дѣйство приводи текъ после смрти усвоителя, слѣдователно онда, кадъ е бракъ између мужа и жене престао.

Узрокъ, што вашъ Законикъ никаквы подобны ограничєня' за усвоєнѣ неодређує, вальда ће бити тай, што законодавство нїє хтело ограничавати волю грађана' србски, оће ли ко кога да усвои, или не.

§ 137.

Усвоити се пакъ могу на три начина: 1) Кадъ човекъ или жена узму мужко или женско дѣте мѣсто сына или кћери безъ свакога условія и изятія, и онда е таково равно сасвимъ рођеномъ дѣтету, и зове се *посынакъ* или *поћерка*, а *родителъи* *поочимъ* и *помайка*.

Овай § гласи, да усвоєнѣ може бити на три начина: 1) кадъ човекъ или жена узму мужко или женско дѣте мѣсто сына или кћери *безъ свакогъ условія и изятія*, и онда е оно сасвимъ равно рођеномъ детету, и зове се *посынакъ* или *поћерка*, а *родителъи поочимъ* или *помайка*.

Дакле изъ овогъ се § види, да и жена може туђе дете усвоити; ерѣ одма съ почетка § стои: „кадъ човекъ, или жена усвои и т. д.“

По римскомъ праву жени е было дозвољено, да може усвоити само подъ тимъ условіємъ, ако е имала своє рођене деце, па су јој помрла,

те за утѣху владооць іој дозволява, да може туђе дете место свога усвоити, кое шо после и наслѣђава. По овомъ § нашегъ законика кадъ при усвоєню нема никаквы условія' између дотичны лица' н. н. између усвоителя и природно законны родителя' усвоєнога, или између усвоителя и самогъ усвоєногъ, ако є пунолѣтанъ, онда се по себи разуме, да тако усвоєный ступа у исто одношенѣ према свомъ поочиму и помайци, као што рођена деца стое према своимъ правимъ родителѣма; т. є. *никакве разлике нема више између природно законне деце и оне, коя су тако усвоєна.*

Узмимо да кой грађанинъ србскій, кой има више кћерій, а нїедногъ сына, усвои себи чїе мужко дете за посинка, па при томъ усвоєню нїе никаквы условія' было; поставимо случай, да є тай усвоитель врло богатъ человекъ и да умре безъ завѣштанія; пытанъ є, ко ће га по нашемъ законнику наслѣдити, или оно туђе мужко дете, кое є онъ посино, или рођене кћери нѣгове? — Овде є краткій одговоръ; — наслѣдиће га онай посинакъ по гласу § 396, по коме мужка деца изключаваю женску децу, у комъ случаю женской деци принада само уживанѣ, издржанѣ, снабдѣнїе и пристойно удомленѣ.

Ту бы оно туђе усвоєно дете исклочило дете рођене кћери усвоителя, еръ начиномъ подъ 1) у овомъ § изложенимъ, усвоєно дете постає право законно дете као и рођено безъ сваке разлике.

§ 138.

Овако усвоєно дѣте добїа и име и презиме свои' пародителя', негубећи и

своє родбине име, ступа у родъ ньіовъ, и добія сва права, была она лична или уговорна или наслѣдствена, коя према своимъ рођенима родителъима и родбини има, коя съ тимъ негуби, но и после задржава.

Садъ се и овај § по себи разуме, почемъ смо у предидућемъ већъ казали, да онако усвоєно дете добія сва права законногъ детета; тако усвоєно дете добія презиме свои' пародителя', но негуби ни име своє родбине; ступа у родъ свои' пародителя' и добія сва права, была она лична, или уговорна, или наслѣдствена, коя има према своимъ рођенимъ родителъима и према своіой родбини; но тако усвоєно дете негуби ни она права, коя е имало кодъ свои' природно законны родителя', докъ ніе было усвоєно одъ поочима, или помайке; слѣдователно, ако што има одъ свои' родителя', наслѣђава и њи и пародителъ; единомъ речи такова деца имаю права у две породице, али разуме се по себи, да како права тако и дужности деце имаю, као што то већъ знамо изъ оногъ, што е о томъ казано.

Г. Шероглићъ пита при овомъ §, какво ће име добити посинокъ и поћерка онда, кадъ се туђе дете само одъ жене усвои? презиме њіовга мужа, или њієне родбине? —

Мы смо већъ примѣтили, да нашъ Законикъ нигда изречно невели ни то, да жена добія презиме свога мужа; но почемъ видимо, да у земљи нашој и безъ тогъ изреченогъ опредѣлена закона жене презиме свогъ мужа носе, мора се

отудъ заключити, да ће и њина усвоена деца исто презиме имати.

Далъ истый Г. Шероглићъ при овомъ §-у примѣчава, да е много речено: „усвоено дете ступа у родъ пародителя' и добія *сва права*, која има према своимъ родителѣма и родбини.“—

И мы држимо, да бы болъ было, да е у томъ обзиру тако наређено: да се усвоено дете срођава *само са своимъ поочинимъ* или помайкомъ, и да добія само према овима сва права, као и рођено дете, почемъ е праведније, да се то одношенъ између пародителя' и усвоене дече непростире и на другу родбину поочима или помайке. Овако бы цѣли сходније было, као што тако и аустрискій законъ §-омъ 183. опредѣлява, да се лична и стварна права посинка и поћерке ограничаваю цигло на свезу са поочинимъ или помайкомъ, изкључуюћи усвоено дете изъ своју личны и стварны права' и према супруги усвоителя, ако га е само супругъ усвоио, а не скупа и супругъ и супруга; или обратно изъ права' мужа, ако га е само супруга усвоила, а не уедно и мужъ, кое се видити може изъ уговора при усвоеню. Исто тако педае аустрискій законъ усвоеной деци ни стварна ни лична права ни према родителѣма усвоителя, ни према његовой осталой деци, премда се они зову *браћа* и *сестре*, нити имъ икакво право дае према икомъ сроднику усвоителя. — У овомъ се слаже и французскій Законикъ у члану 350, еръ по смислу тогъ члана усвоено дете не ступа у фамиљу усвоителя, почемъ овай не може своимъ уговоромъ, кон онъ одъ свое стране чини, об-

везати и своје сроднике према детету, које е оиъ усвоіо. —

По римскомъ праву може свакій онай, кои ніе подъ туђомъ влашћу, и право надъ собомъ има, кадъ е (sui juris) усвоити, само ако е 18 година' старіи одъ усвоенога. — А да се небы и грачка чинила са усвоениѣмъ, римско право одређуе: кадъ усвоитель усвоено дете еданпутъ исподъ свое власти испусти (еманципира га), дага по другій путь неможе више усвоити. Далъ забраное исто право да се може ванбрачно дете усвоити, почемъ се оно може законнимъ учинити (као што смо видели). — Ово ніе рђаво ограничениѣ, почемъ за любавъ деце, да ова постану брачна, више бракова' везало бы се између оны, кои су живили ванъ брака. — Да Судъ развиђава оће ли то усвоениѣ бити полезно за оно дете, које се усвоева, незактева римско право, почемъ оно оставља то рассуђеню законногъ отца, предпоставляюћи, да е природно, да отаць любви свою децу и да имъ нежелы зло. — За усвоениѣ римско право зактева, да на то саизволи онай, кои усвоева, природно законный отаць оногъ детета, које се усвоева, и оно дете, које се усвоева; но довольно е, ако се ово томе непротиви; нетреба дакле на то иђгово изречно саизволеніѣ. — То су по римскомъ праву стварна зактеваня при усвоеню. —

По старомъ римскомъ праву усвоениѣ е было кодъ мужке деце, кадъ е природный отаць исту у три путь продавао, а усвоитель куповао, на кадъ се и трећій путь то учинило, дете е дошло подъ власть усвоителя. Кни и унукъ само су еданпутъ продавани и одъ усвоителя

купцѣни бывали, чему є морала послѣдовати тако названа *in jure cessio*. — Усвоенѣ є было предѣ *преторомъ*, ерѣ є было нужно, да власть садѣйствує при усвоеню. Онаѣ, кои усвоява, говорю є предѣ преторомъ: аю *Titium* (или како є кме) *filium meum esse ex jure Quiritium* (Тяциє є мой синѣ по праву Римляна), а природный отацѣ детета на то є саизволю.

Изѣ познѣегѣ римскогѣ права овай начинѣ усвоеня изчезао є; Юстинианѣ га є укннуо; по овога наредби усвоитель оно дете, кое се усвоява, и отацѣ овога оду предѣ надлежногѣ судю; ту се то усвоенѣ узме на протоколь, на се тиме сврши цѣо тай посао, и онда усвоеню дете пада подѣ родительску власть поочима, и долази у правно отношенѣ са родбиномъ по крви поочима, али само по *мужской* лози; тако са женомъ поочима и са матеромъ нѣговомъ нѣе усвоеню дете никакавѣ родѣ, али доиста есте и са мужкомъ и са женскомъ децомъ поочима, и сѣ остальмъ *агнатима* нѣговимъ. Юстинианѣ є о усвоеню (I. 10. C. de adoptionibus VIII. 48) одредю: кадѣ се дете свомъ роѣenomъ деди или прадеди (асценденту, предку) на усвоенѣ даде, да є то *пуно усвовиѣ* (*plena adoptio*) и само при таковомъ усвоеню ступаю сва дѣйства усвоеня у животь, иначе не, ако се дете даде коме другомъ подѣ свое, на ма и самомъ брату отчиномъ, стрцу, (ерѣ овай нѣе предакѣ детету); у томъ случаю *нѣе пуно усвовиѣ* (*adoptio minus plena*), неслѣдую сва она дѣйства усвоеня, о коима смо казали, да бываю по римскомъ праву.

Гошть ћемо примѣтити, да се одѣ адопциє (усвоеня) разликує по римскомъ праву *аггоса-*

tio, ерѣ се овимъ послѣднимъ начиномъ усвоиваю люди, кои нису подѣ туђомъ влашћу, него су свога права (sui juris); а адопціомъ се усвоиваю деца, коя немаю права надѣ собомъ.

Мы се не можемо овде упустити у даљ разлаганѣ римскогъ права о усвоєно; а ово мало, што смо споменули, нека служи само за сравненіе у овомъ обзиру са новимъ законодавствама.

§ 139.

Оваково дѣте ступа подѣ родительску власть свои пародителя, и обвезано е свима онима дужностима, којима е према своимъ рођенима обвезано было. Осталя и крестно име свои родителя, на слави поочимово и помайчино; кое и у самой пунолѣтности задржава, ако му е и на волю оставлѣно преславляти свое крестно име.

Овай се параграфъ разуме изъ оногъ, што е већь казано.

§ 140.

Посынакъ и поѣрка мораю бити баремъ 15 година млађи одѣ свога поочима и помайке,

О овомъ параграфу већь смо кодѣ §-а 136 говорили, кадѣ смо излагали ограниченя при усвоєно деце.

§ 141.

Младолѣтно дѣте противу волѣ свои родителя, ако су у животу, ако ли нису, противу волѣ татора или заступника, не може се овимъ начиномъ усвоити. И сама пунолѣтностъ не ослобођава дѣте одъ дужности саизволенѣ одъ родителя у томъ случаю искати, које ако не добыве, усвоениѣ безъ судейска опредѣленія нема силе ни важности.

То е наравна стварь, да се малолѣтно дете безъ саизволенія свои родителя, ако су у животу, ако ли нису, противу волѣ татора или заступника, не може усвоити овимъ начиномъ, кои е при §-у 137 подъ I изложенъ; ерѣ малолѣтно дете не уме јошть судити, шта му е полезно, шта не, па отаць има власть, да о томъ разсудити, оће ли се дете коме подъ свое, и подъ коимъ условіама дати; онъ може разсудити о сташи, иманю, о личнимъ свойствама, и о осталимъ одношењима онога, кои усвојава, па да види губи ли што дете тиме, што излази изъ породице свогъ природногъ отца и што туђе име презима.

Ако дете нема отца, или овај збогъ ма какве неспособности небы могао то развидити, онда његово мѣсто заступа таторъ или заступникъ детета. ♣

Почемъ овај параграфъ невели, да дете мора имати саизволенѣ само „отца“, већъ „роди-

тега", отудъ се по себи разуме, да се и одъ матере мора саизволенѣ искати, особито ако дете отца нема; а ако є дете ванбрачно, мора се тимъ пре саизволенѣ матере искати; ерѣ она таковомъ детету место отца заступа, и што уобште та важна промена станя при усвоєнїю дѣта, иѣжномъ материѣмъ срцу неможе быти равнодушна.

Па и да є дете *пунолѣтно*, ишакъ мора оно по смислу овогъ §-а саизволенѣ свои' родителя' искати; ако родители на то несаизволе, а дете драж, да родители иѣгови немаю у томъ довольного основа, онда се оно може обратити свомъ надлежномъ Суду, кои ће разсудити, бы ли то усвоєнѣ за пунолѣтно дѣте было пробитачно, па ако то за добро паѣе, рѣшиѣе, да се усвоєнѣ и преко саизволеня родителя' сврши; ако ли пакъ Судъ паѣе, да то усвоєнѣ не пробитачно, оно се неће моћи учинити.

Нашъ Законикъ истина изречно невели, треба ли при усвоєнїю и саизволенѣ дѣтета, кое се усвоява; но изъ сравненїя дотичны параграфа' може се заклучити, да малолѣтно дѣте не мора саизволяти, ерѣ јошть неможе о ползи или шкодљивости тога судити; пунолѣтно пакъ треба да саизволи, ерѣ се неможе ни предпоставити, да ће усвоявајућїи отаць или мати желити дѣте усвоити, ако нису увѣрени, да оно њи воле.

§ 142.

Ако се поочимъ или помайка у задрузи неподѣлѣни налазе, мораю имати саизволенѣ одъ куѣне задруге, т. є. ста-

рѣшине, и остальы участника' законны у правама куѣарскимъ. Но ако ови на то несаизволе, могу они на то допуштенѣ одъ Суда зактевати, коє ако имъ се и пакъ одрече, могу изъ задруге са своимъ деломъ изступити.

Овай § говори о случаю, ако се поочимъ или помайка у задрузи неподѣлени наоде, а жедали бы дѣте усвоити. У такомъ догађаю они мораю имати саизволенѣ куѣне задруге, т. е. старешие и остальы задругара'.

Законъ наређує овако безъ сумнѣ збогъ тога, да се у задружной куѣи збогъ усвоеногъ дѣтета, ако сви задругари на то несаизволе, неслота и кавга непорађа, што бы могло дати повода разнимъ незгодама и неприликама, коє ће се наравно онда избећи, ако сви задругари саизволе, ерѣ онда имъ се то неможе криво чинити, почемъ су на то пристаи.

Ово є прва точка овогъ §-а; — но истый § нїе опеть хтео такво усвоенѣ сасвимъ оставити вољи и ћуди остальы задругара', него оне праведну волю и желю поедины задругара' такође снажномъ да учини, почемъ даљь прописує: ако задругари на то усвоенѣ несаизволе, онда овай, кои жели усвоити, може на то допуштенѣ одъ Суда зактевати, па ако Судъ то дозволи, задругаръ ће моћи усвоено дѣте у задружну куѣу увести; а неодобри ли то Судъ, као што ће у найвише случаєва' таково рѣшенїе морати послѣдовати, почемъ нїе саветно уводити у задружну куѣу оно, што ће, како є већь мада више

примѣнено, дати повода раздору домаћемъ, — онда онай, кой постоянно жели да дете какво усвои, може изъ задруге са своимъ деломъ изступити по начину, као што ћемо о томъ доцнѣ видети, кадъ будемо о задруги говорили.

Изъ ове последнѣ точке овогъ §-а види се, да законъ поедине задругаре нѣ хтео лишити нѣјовы поедины права, кадъ се ова неслажу са вољомъ осталы заедничара; и доиста неумѣстно бы было подврћи испуненѣ желѣ поединогъ задругара рѣшенію заедничара тако, да му се у томъ никако помоћи неможе; ерѣ е могуће, да кои одъ задружника порода нема, па е радъ за утѣху туђе дете да усвои, а остали задругари можда се томе изъ свое користи противе; садъ да се онай мора посве рѣшенію овы повиновати, было бы доиста сурово и дирало бы у вѣштествену права задругара.

§ 143.

Усвоити се може 2) са погодбомъ и на нека условія, коя се или съ родителыма младолѣтника, или съ тудоромъ и заступникомъ и Судомъ, или са самымъ пунолѣтникомъ учинити могу. И права овога усвоєня толкую се одъ части по изложенима основима горњыма, одъ части пакъ по природи посла и погодбе. У случаю сумнителности прече е толковаѣ на корысть усвоєнога него усвоителя.

Овај § излаже другій начинъ усвоєня. Начело є нѣгово: како се стране, кои се посао овај тиче, т. є. усвоитель, онај, кои се усвоєва и овога природни родителѣи, или у недостатку овы тоторъ или заступникъ нѣговъ, при усвоєню погоде, онако нека буде, и по тому ће се стварь и судити, ако до тога дође. Ако н. п. усвоитель усвоєно дете, као одрасло већ узме подъ тимъ условіємъ, да съ нѣиме посао какавъ ради, на трећій део добити одъ тога да му дає, а усвоєно дете да є дужно усвоителя после смрти нѣгове саранити и малолѣтне унукє нѣгове подржавати и т. д., онда онај, кои є усвоєнъ, дужанъ є уговоръ у свему испунити; но равно и усвоитель одъ своє стране; иначе ће се крива страна осудити по смислу уговора и по природи тогъ посла и погодбе; тако н. п. ако є усвоєный збогъ небреженя у послу штету усвоителю проузроковао, осудиће се по начину ортаклука, кадъ еданъ ортакъ ништа друго у ортаклукъ не да осимъ свога труда (види Главу XXVII). Но по себи се разуме, да условія при уговору усвоєня несмеду така бити, коя бы природу усвоєня нарушавала, као н. п.; да дете не носи име усвоителя, еръ бы усвоєнъ онда прєлазило у раиѣнштво, о чему ћемо одма у слѣдуюћемъ § говорити. Далъ при такомъ уговору несмеду се ставлати онака условія, коя бы нанєла штету праву трећєга, кои се у тай уговоръ немєша, као н. п. деце усвоителя, нѣгове жєне или родбинє; да узмємо н. п. у призрєню наслѣдія и т. п. — Судови, кои потврђаваю таковє уговоре, треба на то да назє, да се ту такова условія неставляю, коя или природу усвоєня потиру или

могу дати повода будућимъ грднимъ распрама и парницама. При такомъ уговору усвоєня условія могу бити и. п. како ће се дете воспитати, колико ће се на издржанѣ његово трошити, како ће оно за свою будућностъ снабдѣвено бити, коимъ ће начиномъ усвоителя наслѣдити и т. п. па се о томъ тако и суди, ако до Суда дође.

Овај § на последку опредѣљава, да € у случаю сумнителности прече толкованѣ на користь усвоєнога, него усвоителя.

Ово € безъ сумнѣ збогъ тога, што се по природи усвоєня, истимъ неко добротчичество оће да учини усвоєномъ, а не усвоителю, па наравно при сумнителномъ догађаю више се мора пазити на пользу усвоєнога него усвоителя.

§ 144.

Или се 3) усвоити може безъ изясненія првога ни другога, и онда се такви усвоители смотраю као ранители, а усвоєни као раиѣници, имаюћи само право на пристойно издржанѣ и упутствованѣ, а не на име и остала права родбинска.

Овај § опредѣљава трећий начинъ усвоєня, когъ бива кадъ при томе нема никаква изясненя ни одъ усвоителя ни одъ усвоєнога, па такове усвоители смотра законъ као *ранители*, а усвоєне као раиѣнике, кои осимъ пристойногъ издржана и упућеня на добаръ путь, немаю никаквы други

ни лични ни стварни права', т. е. нити носе име ранителя, нити га наслѣђују; едномъ речи то не усвоениѣ, већ негованиѣ, чуванѣ онога, кои се прими у домъ ранителя.

Обично имућнии, а доста пута и сиромашнији люди сажале се на сироче какво, које остане безъ отца и безъ майке, па га узму на негу, докъ дете прирасте и одяча, и на добаръ га путъ наставе, да се после може само издржавати.

Законъ за овако усвоениѣ нечини никаква ни најмани ограничења; сваки може кога на негу узети, быо онъ одъ нѣга 15. година' старији или не, нити се ту обично опредѣљава рокъ, докле ће нега трајати; све зависи одъ наклоности ранителя'.

Ранитель неузима такогъ раниника подъ очинску властъ, као што то бива при усвоению, него има надъ њимъ само ону властъ, коя проистиче изъ права воспитанія; дакле може га за поправку накарати и т. д. — Али ако бы ранители очевидну немарность према ранинику свомъ показали, у крайшѣмъ неатаню запустили га, да му се зло и штета чини, онда се по себи разуме, да су они дужни одговарати или природнимъ родителѣма раниника, или родбини нѣговой, ерѣ въ таково дете за свою срећу и добро дато ранительма на негу, а не на зло и на несрећу нѣгову.

Може се догодити, да се и уговоръ учини о овомъ негованю између ранителя и родителѣ или ближи сродника' раниника, и. п. могло бы се уговорити, да раниникъ, кадъ одяча, за опредѣлено, уговорено време остане у кући ранителя, и ту што заръ изъ благодарности привреди, или

да ранителѣя ранѣницима што дати имаю и т. д.; но овакове уговоре небы нигда требало строго узимати и судити, да се добри люди нецмаше надъ изъ милосрдїя сирочадъ на рану и негу узимаю.

Дакле кадъ се ко узме на рану, то е *дроговољно приманѣ сирочета на негу о своѣ трошку*. Ово приманѣ на негу стои у средини између титорства и усвоєня; одъ титорства се разликуе по томе, што титоръ неиздржава повѣрено му малолѣтно дете (пуциду) о своѣ трошку, као што то ранителъ чини, а одъ усвоєня тиме се разликуе, што ранѣникъ или ранѣница нема оны личны и стварны права, коя по сивакъ или поѣрка има; слажу се пакъ у томе, што и титорство и ранѣништво престае са пунолѣтиємъ ранѣника, и што може и ранителъ имати дужность, да управля иманѣмъ особенимъ своѣ ранѣника, ако онъ такво има, као што е то и титору дужность; исто тако и усвоєнѣ и ранѣништво слажу се у томе, што обое бива изъ добре вољѣ, а не изъ обвезателства, и што се ово ранѣништво може у право усвоєнѣ претворити, кадъ се поступи прописанимъ за то начиномъ.

Французкїй Законикъ чланомъ 361. наређуе: да ранителъ треба да има 50. година, да нема свое деце ни своѣ законногъ потомства; у кратко овај чланъ изискуе при ранѣништву скоро она иста условїя, као и при правомъ усвоєню, ерѣ узима усвоєнѣ за главну цѣль ранѣништва; тако зактева, ако су ранѣнику родители умрли, да на то санзволи фамилярный советъ детета, ерѣ при ранѣништву свагда се малолѣтно дете

на негу узима, а усвоити се по члану 346 нико не може, докъ нѣ пунолѣтанъ, почемъ е усвоєнъ уговоръ, кои се не може порећи, кои доноси важне промене за усвоєногъ, па и то не само у добрама и имаю, већ и у обзиру лица, и кои такође усвоєномъ намеће важне терете, као н. п. раниги у случаю нужде отца усвоителя; дакле по французкомъ Законику треба бити пунолѣтанъ, да се може подписати уговоръ усвоєня.

§ 145.

За првый и другій случай усвоєня свагда е нужно писмено доказателство, кое ће свештеникъ и кметъ, почемъ испитаю, да ли е случай усыновлѣня, и да ли какове препоне нема, подписати; и стране ће то Суду свомъ Окружномъ ради потврѣня поднети.

Овај § прописує: да е за првый (§ 137.) и другій случай усвоєня (§ 143.) свагда нужно писмено, кое ће свештеникъ и кметъ подписати, почемъ испитаю, да ли е то доиста случай усвоєня, т. е. да ли то нема на себи природу другогъ каквогъ посла, н. п. да ли то нѣ само раѣништво, или старательство; далѣ, почемъ испитаю да ли какве препоне нема за усвоєнъ, н. п. е ли усвоитель 15 година' старія одъ усвоєногъ, да ли е усвоитель таковий човекъ, кои ће кадаръ бити усвоєно дете одраниги, образовати, на добаръ путь извести и срећнимъ училиги, — онда ће

се дакле, почемъ о свему томъ промотре, надлежный свештеникъ и кметъ, кои обстоятелства и усвоителя и усвоеногъ обычно найболѣ познаю, на о ползи тогъ усвоєня найболѣ и судити могу, подписати на оно писмено, кое ће дотичне стране надлежномъ окружномъ Суду потврђена ради поднети.

Овде се може родити питањь, ако є усвоитель изъ едногъ, а усвоеный изъ другогъ окружїя, кога окружїя Судъ треба таково писмено да потврди? —

Мы држимо да се мора при усвоєню пазити више на стаиѣ усвоителя него усвоєнога, почемъ онаѣ овога усвоєнїемъ треба да усређи и цолзу му неку принесе; и цѣль оногъ писмена та є поглавито, да се поредъ утврђєня условїя усвоєня и то развиди: оће ли за дете то усвоєнѣ бити пробитачно т. є. є ли усвоитель у стаю ползу какву детету усвоєнїемъ принети; стаиѣ пакъ усвоителя болѣ є познато Суду оногъ Окружїя, у коме онѣ живи, на слѣдовательно цѣлогогъ окружїя Судъ треба и то писмено да потврди тимъ пре, што є при усвоєню усвоитель и важниє и више обвезано лице него усвоеный, и што ће се на свакиѣ начинѣ слѣдства тогъ усвоєня, ако до суђєня ма у чемъ дође, кодъ оногогъ Окружногъ Суда судити, подъ коимъ усвоитель стои, а и усвоеный ће, као што природа усвоєня собомъ доноси, такође подъ истимъ Судомъ бити.

Ова побуђєня насъ доводе мнѣнїю, да Судъ, коме усвоитель (а не усвоеный) поднада, писмено усвоєня треба да потврди; а и Французкїй Законикъ чланомъ 353 зактева, да усвоитель и

онай, кои оће да се усвои, треба да предстану предъ примирителногъ Судію оногъ места, *гди усвоитель живи*, да се ту сачини писмено на што су се сагласили.

Кадъ смо мало пре говорили о начину, којмъ се по римскомъ праву усвоєнѣ чини, споменули смо, да при усвоєню надлежный Судъ *немора* испытивати, оће ли то усвоєнѣ пробитачно быти за усвоєнога. То є умѣстно, еръ законъ може поуздано предпоставити, да отаць свое дете любви, па кадъ онъ на то саизволи, (што се изискує), излишно є, да се и Судъ о томъ стара.

§ 146.

Ако бы ко посредствомъ тестамента кога усвоити желію, то се онда сматра као єдноставна воля поочима или помайке, за коє савршену снагу изискує се іоштъ саизволенѣ друге стране, којмъ є оно условлѣно.

Овай § излаже начинъ, како ће се поступати, ако бы ко кога хтео *тестаментомъ* усвоити. У такомъ случаю сматра законъ волю завѣштателя као єностранну, па да то пуноважно постане, изискує іоштъ саизволенѣ оне друге стране, и текъ кадъ и ова, почемъ іой се садржай тестаменту достави, на то пристане, може се сматрати, да є усвоєнѣ свршено.

Наравно, да ко мене тестаментомъ своимъ усини, то неможе имати снаге безъ мога саиз-

воленя, ерѣ н. п. можда є могоь усвоителя станѣ такво, да за мене нѣгово усиненѣ не само неће быти одѣ ползе, него ми може іоштѣ одѣ ште- те быти; масса му н. п. може по смрти преза- дужена и заплетена остати; кадѣ самѣ му я на- слѣдникѣ, као таковый морамѣ се старати, да се она разчисти; а іоштѣ ако бы као пунолѣтний наслѣдникѣ наслѣдіє безѣ пописа (инвентара) примію, по смислу §-а 488 морао бы безѣ сва- когѣ изговора све дугове и терете умрлого по- очима сносити, необзируѣи се на то, залеже ли имаѣ нѣгово дугове, или не; али реѣимо да при- мимѣ наслѣдіє са пописомѣ, и ако небудемѣ мо- рао изѣ мое собствениости плаћати за умрлого поочима, опетѣ ћу имати бриге и труда, докѣ му се масса разчисти; дакле текѣ онда, ако я сам- волимѣ на такво усиненѣ, кое се тестаментомѣ чини, сматра се исто да є *свршено*; иначе є само едностранно, и за мене нема никакве обвезателне силе.

§ 147.

Усвоєнѣ таково добья силу одѣ да- на потврѣеня Судейскогѣ, осимѣ ако се небы стране другоячїє изясниле. И ово усвоєнѣ само се онда раскинути може, кадѣ обе стране, кое су утврдили и за- ключили са допуштєнѣмѣ Судейскимѣ, одѣ тога одступе. И онда младолѣтно дѣте опетѣ подпада подѣ власть свога родителя, кои и за време траяня усвоє- ня свагда остає као наравный заступ-

никъ права' уговорны' свога дѣтета пре-
ма поочиму или помайци.

Казали смо већъ при § 145, да се за усвое-
нѣ по начину § 138 и § 143 зактева, да се пис-
мено, (кое се тога тиче) надлежнимъ Судомъ по-
тврди. Садъ, овај § 147 одређуе: *да усвоенѣ си-
лу добія текъ одъ дана потврѣна судейскогъ,
осилъ ако се небы стране изречно другѣмъ из-
силе; као, н. п. кадъ бы у писменомъ уговору
изречно стаяло: ово усвоенѣ постае снажно одъ
дана, кадъ е усоенѣ уговорено; еръ та точка §-а
нѣ хтела стране у томъ ограничити, већъ по од-
редби §-а 13 законъ е хтео наклапати волю и на-
редбу тичући се лица', ако ове изречно нема;
дакле ако нема у писменомъ уговору никакве
изречне наредбе, кадъ ће усоенѣ постати снаж-
но, онда се разуме по смислу ове точке нашегъ
§-а, да усоенѣ постае снажно текъ одъ дана
кадъ Судъ исто потврди.*

Законъ е овде и то имао у виду, да при по-
тврѣноу писмена и Судъ изелѣћенѣ чинити мо-
ра, е ли усоенѣ умѣстно, па текъ ако се за та-
кво вађе, одобритѣ се, и наравно оно важи одъ
тогъ времена, кадъ е већъ извѣстно, да неможе
никаква прекона више усоеноу на путъ стати.—

Садъ § овај прелази па то, како се заклю-
чено усоенѣ раскида, па одређуе, да то бити
може само онда, кадъ обе стране, кое су усое-
нѣ заключиле, са допуштенѣмъ судейскимъ одъ
тога одустану.

Дакле нѣ доволжно само узаймно санзvole-
нѣ дотичны страна', већъ мора и судейско доз-
воленѣ томе приступити. — Збогъ чега то? —

Мы држимо, да е то збогъ тога, што е законодавна власть хтела да усвоене подь особиту заштиту узме, како се усвоеныи ма коимъ обстоятельствомъ или изъ чіе користи или збогъ каквы сплеткій, или збогъ незрелогъ разсудка небы оптетію; а може се поуздано држати, да ће Судь, кадъ стварь предъ нѣга дође, имати у виду праву користь усвоенога, и по томъ да ће *одобрити или неодобрити, да се усвоениѣ раскине.*

Кадъ се усвоениѣ судейскимъ допуштениѣмъ раскине, и усвоеныи е іошть малолѣтанъ, онда онъ по дальоѣ наредби нашегъ §-а опеть подпада подь власть свогъ родителя, кой и докъ е усвоениѣ траяло, свагда остае наравный заступникъ уговорны права' свога детета према поочиму или помайци.

Отцу дакле и природа и законъ дае то право, да у свакомъ случаю буде заступникъ свогъ детета, па и у овомъ, кадъ дете изъ куће усвоителя (по наведеномъ) изиђе, кудъ ће пре, веѣ своимъ родителямъ. —

§ 148.

ОвOME усвоению подобно може се посредствомъ уговора безъ неправде и штете трећемъ учинѣне и побратити и посестрити. И онда се права побратима и посестриме по сили и изясненію учинѣна уговора мѣрити мораю, у колико небы закопнима уредбама противна была.

Овимъ се §-омъ одређуе: да се посредствомъ уговора нечинећи штету праву кога трећегъ, усвоено подобно може и *побратити* и *посестримити*, па се онда права побратима и посестриме мораю мерити по учинѣномъ уговору, у колико небы то законнимъ уредбама противно было; тако у задрузи н. п. гди задругари еданъ према другомъ и према обштой кући узаймна права и дужности имаю, могло бы се найлакше догодити, да бы се тиме задружной кући штета нанела, кадъ бы кои одъ задругара' хтео кога побратити и посестримити тако, да побратимъ и посестрима пуна права правоъ брата и сестре добю; н. п. да братъ по начину, закономъ прописаномъ, кадъ на иѣга редъ дође, наслѣди, сестра да се станю сходно издржава, опреми и удоми. —

Природна е желя имати порода, па ако овогъ нема, праведно е, да се усвоенѣмъ нека утѣха дозволи онима, кои се тога лишаваю; но не тако природный нагонъ, да ко брата из' сестру има, премда е и то велика радость и милица имати брата и сестру.

Мы дражимо, да изъ овы призренія' законодавна власть не толико заштите и наклоности побратимству и посестримству указала, колико усвоено.

У нашемъ народу то е побратимство и посестримство више нека *морална* свеза, коя се чини завѣтованѣмъ братске любви и пажнѣ; но ако то правимъ уговоромъ постане, и при томъ се побратиму или посестрими каква права опредѣле, наравно да ће то имати свою снагу, ако се само тиме штета трећемъ комъ нечини, и ако

су уговарајући способни уговоре закључити, ерѣ свакиѣ, кои пуну способностъ има, може са своимъ правомъ располагати како оне, невређајући тиме само туђа права.

Г. Шерогићъ пыта овде у своемъ прегледу Србскогъ Законика: кадѣ е побратимство и посестримство усвоениу подобно, чіе ће име усвоєный побратимъ и посестрима носити? да ли онога, кои е нѣи побратіо и посестриміо, и важе ли овде они исти прописи, као и кодѣ усвоєня? —

Мы држимо да побратимъ и посестрима не носе име онога, кои е нѣи побратіо и посестриміо, ерѣ и рођена браћа и сестре не носе име еданъ другогъ, већъ име свогъ общегъ предка, а узетый побратимъ и посестрима нису потомци онога предка, кога е онаѣ, кои е нѣи место брата и сестре узео. Што се пакъ тиче права узетогъ побратима и посестрима, већъ смо казали, ако имъ се какова *уговоромъ* безъ штете трећегъ одреде, да ће та и добыти; иначе безъ уговора не може ни побратимство поставити, ерѣ изречно оваѣ § говори, да се ко може *само средствомъ уговора* побратити и посестримити.

А оно ограниченъ у §-у 140 за усвоєнѣ прописано не може по томе важити при побратимству, што природа незактева, да е братъ одъ брата поне 15 година старіи, као што е то кодѣ усвоєня, ерѣ е тежко узети, да може ко барѣ пре 15-те године отаць бити; дакле тиме се природи подражавало, кадѣ е узето, да поочимъ мора одъ посинка или поћерке старіи бити; а браће и сестара има и старіи и млађи, па и за

побратимство и посестримство ніе нуждно оно
ограниченъ збогъ година'. —

§ 149.

Одъ овы разликую се по Богу отаць ,
по Богу майка, по Богу брата , по Богу
сестра, коя само єдну свезу любви и
благодарности осниваю, а у кругу пра-
ва грађански' никакове промѣне нечине.

Овай § нема никакве важности за грађан-
ска права; то є обычай народа нашегъ, да се
при некимъ обстоятелствама, н. п. при указаной
великой любви или помоћи такова лица међу
собомъ заветую, ако су наблизу у годинама, да
су по *Богу* браћа, или при разлики пола по *Богу*
братъ и сестра, или ако су у великомъ одстоя-
но у годинама, да су по *Богу* отаць, майка, по
Богу синъ, вѣи. — То є чисто морална свеза
безъ свакогъ правногъ значеня.

§ 150.

Како пунолѣтностъ дѣтета настане ,
таки и родительска власть престає, т.є.
кадъ дѣца 21. годину наврше, онда муж-
ко може изићи изъ куће, и за себе на
свою руку радити, нити га родители
задржати могу, као што и оно неможе
се противити, ако га родители отпу-
штаю исподъ своє власти; такођеръ и
вѣи одъ 18. година' може се удати, нити

іой родителън забранити или на путь стати могу.

Већъ смо казали при § 37, да су по нашемъ Законнику пунолѣтна лица она, која су 21-ву годину навршила, а при § 38 видјали смо, да се законно држи, да су пунолѣтници зрели и да они могу сами собомъ и са правама своимъ располагати. Тако и овај § одређуе: *како пунолѣтностъ дѣтета настане, тако и родителъска власть престае*, т. е. мужко дѣте може онда безъ свакогъ далѣгъ поступаня изићи изъ очине куће и за себе на свою руку радити, нити га родителън могу задржати; као што се съ друге стране и оно неможе противити, ако га родителън одуштаю изподъ свое власти, еръ § 117 обвезуе родителъ, да се донде за издржанѣ деце свое стараю, докъ ова небуду кадра сама себе издржавати, што се съ наступкомъ пунолѣтности законно предпоставля, осимъ ако се непокаже, да дете и при свемъ томъ што є пунолѣтно, ніе устаню себе издржавати, као што ћемо то видити у слѣдуюћемъ §.

На последѣу овај § 150 одређуе, да се и кѣн одъ 18 година' може удати, и да іой родителън то забранити немогу.

Законодавна власть хтела є овимъ сачувати кѣнери одъ користолюбія или други недозвольны призренія родителя', кои н. п. небы хтели удати кѣерь само зато, да имъ дуже у кући ради, немотрећи на благостанѣ свогъ детета, или кои бы за кѣерь свою дарове*) искали одъ просіоца' свое

*) Правительство е рѣшило, да се испанѣ в даванѣ деволичкогъ, као обичай противанъ достоинству човечивѣ сасвимъ уквие; види 185-у страну 4-е свезке зборника.

кѣри веће, него што ови пристаю да даду, па се збогъ тога бракъ небы заключіо; или ма и изъ други обзира', ако бы н. п. родители по ограничености своіой држали и оно за неприлику удадбе кѣри свое, гди є доиста срећа за ню, или кадъ девойка одъ 18 година' држи, да є то срећа за ню.

Но дѣца су свагда дужна, ма у комъ стању и добу она была, изъ благодарности и високопочитаня према родительима или за саизволенѣ при ступаню у бракъ пытати, па текъ ако ови безъ основа то одреку, као што смо то разяснили при § 69 подъ в), и као што смо то и изъ учинѣногъ о той точки законодавномъ властѣ толкованя видели, онда се сынъ или кѣи, ако су, као што смо већъ споменули, 18 годину навршили, свомъ окружномъ Суду могу обратити, па овай, почемъ развиди какви су узроци, збогъ кой' се родители или татори противе заключеню брака, и почемъ се увѣри, да су момакъ и девойка навршили 18-ту годину, рѣшиће, могу ли родители противустати да се бракъ заключи, или не.

§ 151.

Но ако бы нужда изискивала, да дѣте и у пунолѣтности подъ родительскомъ властю остане, може га отаць задржати; но ако бы се дѣте Суду потужило, дужанъ ће быти отаць, узроке тога задржаня навести и доказати, коє ако учинити неузможе, губи власть роди-

тельску. Узроци такви важни само се у недостатцима тѣлеснима и душевнима полажу, и онаковима освѣдоченима поступцима, кои показую, да дѣте безъ надзираиія своима пословима управљати ниє кадро, и само на погибель свою и иманя свога дѣла предузима. У томъ случаю остаю таква дѣца подъ родительскомъ властю донде, докле се годъ ови узроци уклонили небы.

Деца стое подъ родительскомъ влашћу, докъ нису збогъ незрелогъ узраста и збогъ неразвѣеногъ јошть ума кадра сама собомъ и пословима своимъ управљати, па престане ли овај основъ, онда наравно по себи већъ и оно престае, што є на ономъ основано, т. є. родительска властъ; но природа ниє овде доволньо ясно границе опредѣлила, па гдикоя деца постају способна да собомъ управљаю пре 21 године, а гдикоя нису зато кадра ни после тогъ доба. Законодавство оне, да се нити превременимъ уступленѣмъ права младежи, да сама собомъ управља, штета истой нанесе, нити пакъ да се предугимъ одлаганѣмъ тога, права истой вређаю; оно є истина одредило неку сталну точку, кадъ се држи, да є Србинъ зрео, т. є. свршетакъ 21 године, као што и остала европейска законодавства чине, али се она у томъ неслажу, еръ римско право, као што смо то већъ споменули, зактева пуны 25 година, Французкїй Законикъ зактева као и нашъ пуны 21 годину (чланъ 488);

аустрискій Законикъ зактева 24 године, а толико и прайзкій; но аустрискій у некимъ догађаи-ма по изузетку пунолѣтность дозвољава, кадъ се наврши 20-а година. Аустрискій законъ почетый последній данъ 24-те године сматра за већь свршеный по ономъ правилу римскогъ права: *dies coeptus habetur pro completo*, (почетый данъ узима се као да е свршенъ), ерѣ ни у крштеномъ писму нестоя часъ, у коме се дете родило. —

Како Србскій грађанинъ 21 годину наврши, по себи е пунолѣтанъ, нити е за то потребно, да га Судъ за такова прогласи, ерѣ законъ изречно то нигди незактева.

Обиштый провисъ онай нашегъ законодавства, да се са навршеткомъ 21 године пунолѣтность постизава, оснива се на узетомъ обичномъ теченію природе, но се мѣгу изузетци догодити, да дете при свемъ томъ што е достигло године пунолѣтности, ипакъ ніе кадро собомъ управљати, ако бы само себи остављено было, и у оваковомъ случаю, отаць може таково дете по сили овогъ §-а и далѣ подъ своіомъ влашћу задржати; но ако бы се дѣте Суду збогъ тога потужило, отаць ће дужанъ быти узроке тога навести и доказати, коє ако неузмогне учинити, дете излази исподъ нѣгове власти, као што му законъ то дозвољава. — Но отаць неће моћи онима, кои су се са тако пунолѣтнимъ, али јошть недозрелимъ дететомъ у послове упустили, свое мнѣніе, да оно јошть ніе кадро своимъ правомъ располагати, као законъ наметнути, нити ће моћи забранити, да се законна наредба на сина нѣговогъ однесе, т. е. синъ се нѣговъ сматра као

пунолѣтанъ, и да по тому са своимъ правомъ располагати може, докѣ се недокаже, да при свемъ томъ, што є пунолѣтанъ, инакѣ ніє кадаръ собомъ управляти.

Кадъ Судъ стварь ову изслѣди (држећи испитъ надъ синомъ, испитомъ њгове способности, саслушанѣмъ лѣкарскогъ миѣнія, укућана, сродника и т. д.) и увѣри се о неспособности детета, онда изриче свое рѣшеніе: да дете при свемъ томъ, што є достигну пунолѣтіе, инакѣ мора іоштъ подъ родительскомъ влашћу остати; па кадъ се ово рѣшеніе обзнани, онда се нико неможе извинити, да ніє о томъ знао, и нека свакій себи приише, ако се у посао какавъ са таковимъ пунолѣтникомъ упусти, и одтудъ штету какву искуси.

Нашъ Законикъ неспоминѣ изречно, да ће Судъ таково свое рѣшеніе обзнанити обичнимъ начиномъ; но мы држимо, да се то мора предпоставити, ерѣ безъ тога могли бы се многи съ њиме у посао упуштати, кадъ знаду да є онъ по закону пунолѣтанъ, а незнаду о ономъ судейскомъ рѣшенію: да се онъ има одъ свакогъ као іоштъ малолѣтанъ сматрати.

Овакимъ судейскимъ рѣшеніемъ непрелази досадашня очинска власть у туторство, већ се родительска власть продужава, и то донде трає, докле годъ непрестану они узроци, кои се показую у тѣлеснимъ и душевнимъ недостатцима, и у онаковимъ осведоченимъ постуцима, кои доказую да дете безъ надзирања ніє кадро своимъ пословима управляти; дакле та продужена родительска власть донде трає, докѣ се годъ тѣи узроци неуклоне, кое се опетъ може видети изъ

поступка таквогъ лица, кадъ се саслуша лѣкаръ и т. п. па онда се и оно рѣшеніе судейско опетъ явнимъ путемъ, као што е обзанѣно, уништа, да се зна свакій управляти.

§ 152.

Но дѣца могу пунолѣтностъ добити и пређе законнога рока. И ово бива, кадъ на зактеванѣ младолѣтника, кои треба да е 17. годину навршио, и нѣговогъ родителя Судъ одобри. За важне узроке опредѣлюю се: кадъ бы мужко оженѣно было, на свою руку кућу држало, занатъ или трговину уредно водило, или службу явну са платомъ добыло.

Изъ праведны узрока' може се траявѣ малолѣтности исто онако прекратити, као што смо у предидућемъ § видели, да се оно могло продужити, и онда се дете пре навршетка 21. године одъ родительске власти ослобођава. То бива: кадъ се увиди, да нема узрока плашити се, да ће таково лице злоупотреблявати свою самосталностъ, него да се може одтудъ надати правой ползи детета.

Но таквый малолѣтникъ мора по смислу овогъ § 17 годину навршити, и надлежный Судъ мора одобрити ту превременну пунолѣтностъ.

За важне узроке тога, овај § узима: кадъ бы мужко было оженѣно, кадъ бы на свою руку кућу држало, занатъ радило или трговину у-

редно водило, или явну службу са платомъ добило.

Дакле овај § предпоставля: како ко явну службу са платомъ добіе, да е одма пунолѣтанъ; само да му мора пуны 17. година' быти, ерѣ то е прво условіе; одобренѣ Суда ніе му онда нуждно, кадѣ га владаоцѣ своимъ указомъ званичникомъ учини.

Упытаймо се овде, да ли и они званичници и служительи, кои правителство безѣ Указа служе, као што су н.п. практиканци, латови и т.д. кои дакле нису Указомъ княжескимъ, већ поединимъ надлежнимъ Попечителствомъ по уредби одѣ 23-гѣ Юліа 1845 год. № 1117 (види страну 82 друге свезке зборника) у службу узети, и нека имъ се плата одреди; да ли и такови званичници, чимъ таку плату добию, а 17. годину навршили су, по себи безѣ одобреня Суда пунолѣтни постаю, или не?

Мы држимо, да такови непостаю пунолѣтни, премда неку плату уживаю, ерѣ ѿ она уредба несмотря за чиновнике, већ као оне, кои се текъ преправляю за чиновнике, слѣдователно оно нѣгово званіе ѿіе явна служба, као што нашѣ § то зактева.

Но по себи се разуме, да су они практиканци и званичници одма пунолѣтни, чимъ 17-ту годину наврше, кои су Указомъ за такве наименовани.

Аустрискій Законикъ по § 174. явне званичнике, ако нису пунолѣтни или незаслужую оногѣ призренія, коимъ се рокъ за пунолѣтіе прекраћуе, неослобођава одѣ очинске власти, премда су они у испуненю свое дужности одѣ

нете независни; — а чланъ 485 франц. Законика одређує: да се онај, који є пре пунолѣтїа за таковогъ проглашенъ, може оногъ ослобођаваюћегъ призренїа лишити, ако се тога недостојанъ покаже, єрѣ нѣгово рђаво владанѣ и управлянѣ показує нѣгову неспособностъ, и то бива онимъ истимъ начиномъ, како є и ослобођенѣ учинѣно, т. є. отаць или мати, ако живе, предстану примирительномъ Судїи и изразе се, да они узимаю натрагъ дано оно пре законногъ времена ослобођенѣ детету; ако родителя' нема, онда то чини фамилярный советъ: но ако є дете дозволенѣмъ, да у бракъ ступи ослобођено, онда се то више не може порећи, єрѣ се неслаже, да є оно супругъ, а можда и отаць, па ипакъ да стои подъ родительскомъ влашћу свогъ отца.

§ 153.

Дѣвойка іошть младолѣтна удата излази исподъ родительске власти, и ступа у отношенїє супружнички' права' и дужностей супруга свога и нѣгове родбине или задруге. Ако ли бы мужъ іошть за време малолѣтности нѣне умро, онда она остає подъ родительскомъ властью мужевльи' родителя', у прежиѣмъ отношенїю нѣгове родбине; осимъ ако сама небы се тога одрекла: у комъ случаю опетъ подпада подъ власть родительску свои родителя'.

Свака жена мора сматрати свогъ мужа као свою главу (§§ 109 и 110), а ово є тимъ нужднѣе, ако є она јошть малолѣтна; ерѣ по овомъ § девојка, чимъ се уда, излази исподъ родителске власти и ступа у одношенѣ суиружнички права' и дужностейъ свога супруга и нѣгове родбине, а ако є у задрузи, и задруге.

Умре ли мужъ докъ му є жена јошть малолѣтна, она онда остає подъ родителскомъ влашћу мужевљи родитеља', у пређашнѣмъ одношеню нѣгове родбине*), изузимајући случај, ако се она сама тога одрече, и онда опетъ поднада подъ родителску властъ своиродитеља', па ако бы се као малолѣтна хтела опетъ удавати, морала бы искати саизволенѣ свога отца (особито ако нѣ навршила 18 годину).

§ 154.

Изъ важны и довольны узрока' може се одредбомъ Судейскомъ властъ родителска надъ дѣцомъ одъ отца и одузети. Такови бы узроцы были: кадъ бы отаць съ ума сишао, и у згранило или лудило пао; кадъ бы збогъ учинѣна злочинства па дуже одъ єдне године дана' у тавницу допао; кадъ бы се некудѣ степао, и за годину дана' ни гласа ни трага му было небы; кадъ бы онъ као

*) Аустрискій Законикъ § 175 одређує: да она онда поднада подъ родителску властъ свогъ отца.

распикућа, пропалица и скитница судейски оглашенъ быо. Но како бы ове претпоне престале, онда бы и родительска власть опетъ настала, и свою прежню силу добыла.

Овай § прописуе, изъ кой' се узрока' може наредбомъ судейскомъ одъ отца узети власть родительска надъ децомъ.

За таке узроке узима параграфъ: кадъ бы отаць съ ума сишао, и у згранило или лудило пао; кадъ бы збогъ учиѣна злочинства на дуже одъ едне године тавнице допао; кадъ бы некудъ тумарио, и за годину дана' небы се о њѣму ништа разабрало; кадъ бы као распикућа пропалица и скитница судейски оглашенъ быо.—

По себи се разуме, да у овимъ случаима отаць неможе упражнявати родительску власть надъ децомъ, почемъ у првомъ случаю као у лудилу неможе ни самимъ собомъ управляти, у другомъ и трећемъ случаю нѣ дома, да бы могао децу свою надгледати и съ њима управляти; а у последњимъ случаима, кадъ е судейски за распикућу, пропалицу и скитницу оглашенъ, слѣдуе по себи изъ таковогъ судейскогъ рѣшенія, да они, кои нису кадри собомъ онако, како треба управляти, немогу ни съ децомъ своіомъ онако управляти, као што се иначе честитимъ родителѣма и самомъ природомъ, а и закономъ право дае.

Ко ће Суду доставляти, кадъ се догоди кое одъ онаквы обстоятелства', о коме Судъ

званично 'извѣстія нема, видићемо одма у саѣ-
дујућемъ §-у.

На последку овай § прописуе: чимъ пре-
стану оне преоне, збогъ кои' неможе отаць съ
децомъ своіомъ управљати, и. п. отаць оздрави
одъ лудила, изъ затвора се пусти, са стране
кући дође, или се оно Судомъ оглашено распи-
кућство истимъ путемъ уклони, онда и родителъ-
ска властъ надъ децомъ опеть настае, и свою
пређашню силу добія.

§ 155.

Ако бы отаць дѣцу злоставіо, или
бы њи на зао путъ живота упућивао,
или воспитаніе њино сасвимъ прене-
брегавао, то ће се моћи не само дѣца,
и мати, но и сродници и старѣшине и
добри люди Суду потужити; и ако се
нађе, да є тужба основана, таковоме от-
цу хоће се властъ родителъска одузети,
а за дѣцу сходна наредба учинити.

Овай § опредѣљава далѣ, да ће се отцу од-
узети родителъска властъ, и за децу сходна на-
редба учинити, и. п. старатель или заступникъ
одредити онда, ако бы отаць децу злоставіо, и.
пр. прешао меру, како може отаць децу за не-
правленѣ накарати и казнити, ако бы ишао про-
тивъ тѣлесне безбѣдности, противъ чести деце,
или бы и противъ самогъ живота њиногъ поку-
шенѣ учиніо, или бы њи на рђавъ путъ живота
упућивао, и. п. на неправствена дѣла, на крађу

наводіо, или чистоћу нравій кваріо, или воспи-
таніе њино сасвимъ занемаріо, или децу одъ
себе терао, и беда и нужди излагао; у свимъ о-
вимъ случаима моћи ће се надлежномъ Суду ту-
жити не само деца, и мати њива, но и сродни-
ци њини и старешине кућне, ако се то у за-
друзи догоди, а едѣомъ речи и сви добри люди;
па онда ако Судъ нађе, да е тужба основана,
казали смо већъ, да ће се тако рђавомъ отцу
одузети родитељска властъ; еръ е родитељска
властъ за срећу и благо деце, па кадъ бы отаць
свое дужности пренебрегао, или свою родитељ-
ску властъ злоупотребљавао, онда ніе достојанъ
тогъ права, и за децу треба се постарати као и
за сваку, коя немаю отца.

ГЛАВА IV.

Туторство и старательство.

Туторство е бреме, коме закономъ, или во-
льомъ и наредбомъ човѣка наложено, да сходно
пуопису закона лицемъ и иманіемъ малолѣтника
управля. — Туторъ долази одъ латинске речи
tuegı, што значи бранити, надгледати, и тако се
зове онай, кои носи ово бреме.

Главный значай туторства есть: *заступаніе*
или обрана каквогъ лица, коле в обрана нужно;
али оно само себи ту обрану и заступаніе неби-
ра, ерь чимъ бы оно само бранителя и старате-
ля избрало, одма бы нестало понятія туторства;
*потреба дакле тогъ заступанія и обране есть ос-
новъ туторства.* — Далъ туторство се поставилъ
за користь недораслогъ сирочета, а не тутора,
дакле оно е у користи оногъ, коц е подчинять,
а не оногъ, кои управля, и то у томъ смислу, да
онай првый инакъ за себе тече и прибавля
средствомъ овогъ другогъ. — Та е разлика из-
међу родительске власти и туторства, што дете
подъ родительскою влашћу и управомъ отцу на-

бавля (§ 121), а дете подъ туторствомъ стоѣе, као што рекосмо, *себи* тече и набавля. —

У старіемъ римскомъ праву было е случаевъ, гди е постојало *законно туторство* (*tutela legitima*) надъ малолѣтниками, а особито надъ лицами женскогъ пола (*tutela muliebris*), и онда е туторство было право, а не дужность; т. е. ближайій по крови сродникъ, кои има право такву жену или малолѣтника наслѣдити, да то право свое чува и да предохрани да они иманъ свое нераспу, быо е нѣма законный туторъ; дакле таково туторство было е *право не само на користь онога или оне, коя подъ туторствомъ стои, него и самогъ тотора*; — но овога е у новіемъ Юстиніановомъ праву сасвимъ нестало као и *tutela muliebris*, и овако е сада у свимъ законодавствама просвећене Европе. —

По аустрискомъ и прайскомъ закону туторство е явно дѣло и явна дужность, а по французкомъ више е фамилярный посао и дужность. —

§ 156.

Малолѣтну дѣцу безъ отца оставшу, као сироте, узима законъ у заштиту тако, да добыю заступника, кои ће за њи и за иманъ њіово мѣсто отца до њіовне пунолѣтности бригу носити.

Малолѣтнима уподобляваю се и она лица, коя збогъ недостатка умногъ, моралногъ, или препоне законне собомъ или иманѣмъ своимъ управљати немогу.

Малолѣтна лица узима законъ у заштиту, а овима подобно и она, коя збогъ законногъ недостатка, или какве законне препоне нису у станю собомъ или иманѣмъ своимъ управляти, а отца или природногъ бранителя немаю, па се лишавая стараня нѣювогъ; таковима дае законъ заступника, кои ће за нѣи и за иманѣ нѣюво кодъ малолѣтны место отца до нѣюве пунолѣтности, а кодъ оны други, докъ оне препоне не стане, бригу носити.

А у чему се управо то старанѣ и заштита састои, видићемо у овой глави. —

Она пакъ лица, коя су обично у станю сама своимъ пословима управляти, па само за кратко време, збогъ каквогъ пролазногъ или напредъ предвиђеногъ узрока небы могла то чинити, не узима законъ у онакову заштиту; она могу сама себи заступника наредити.

§ 157.

Таковий заступникъ ако скупа о личности и о иманю бригу носи, зове се тоторъ; ако ли се само о иманю стара, назива се старатель; ако ли о единственомъ послу и поступку, зове се заступникъ или бранитель.

Има два реда оны, коима дае законъ тако особиту заштиту, т. е. такови или су малолѣтни (или се за такове сматраю, ма да су и пунолѣтни), па имъ се збогъ тога, што су недорасли, заштита дае па то, да се воспитаю, а поредъ тога, да се

брига и старанѣ води и о осталимъ нѣговимъ правама и пословима; — или су већ пунолѣт-ни, кои' є воспитаніє свршено, на имъ є по сми-слу §-а 41 и друге точке предидућегъ §-а 156 ипакъ заступникъ нужданъ на то, да заступа нѣова права и да управља нѣовимъ иманѣмъ; у првомъ случаю дає се *туторъ*; а у другомъ *кураторъ* (старатель); — дакле туторъ се дає малолѣтнимъ сиротама, кое се лишаваю родителскогъ стара-ня, а кураторъ (старатель) дає се пунолѣтнима, кои збогъ каквы законны пренона' нису кадри управљати са своимъ иманѣмъ, као што су н. п. они, кои су Судомъ за расликуће и раскошнике проглашени и т. д.

У римскомъ праву обично се каже: *Туторъ се дає лицу, а кураторъ ствари* (*tutor datur personae, curator non personae, sed rei*); то є исти-на, али ово нетреба рђаво разумети, еръ бы ти-ме дошли до погрешногъ понятія, почемъ бы се по онакомъ изразу могло држати, да туторъ има посла *само са лицемъ* малолѣтника, а ништа и нимало са *нѣговимъ иманѣмъ*, а то нїє истина; еръ се туторъ старати мора осимъ лица и о свимъ нѣговимъ стварнимъ правама; дакле онај изразъ треба овако разумети: да туторъ тимъ своимъ явнимъ званіємъ и уваженїемъ допуњава неразвїену јоштъ личностъ малолѣтника, кои є нѣму на старанѣ повѣренъ, а не да се онъ ста-ра само о личности нѣговой.

Ово особито у римскомъ праву треба до-бро разумети, иначе се цѣло понятіє туторства помрачава, еръ кодъ Римљана' были су само они савршено подпуно лице, кои су способни, да

могу носити оружів, а деца и жене не, па е титоръ морао то допунити. —

На противъ кураторъ непопунява личность, еръ онай, кои е подь нѣговимъ старанѣмъ, тако-ву има већ савршену, него онъ у пословима овога *сало свое саизволенѣ дае* (tutor auctor fit, curator consentit).

Ово понятіе римскогъ права за то наводи-мо, еръ врло помаже, да подпуно ясно сазнамо, ко е титоръ, а ко кураторъ или старатель.

Дакле титорство састои се у стараню о воспитанію малолѣтника; но съ тиме е обично скопчано и старанѣ о иманю малолѣтника, осимъ ако онъ или никаква иманя нема, или ако е на-именованъ особеный старатель, кои ће о иманю бригу водити. — А старательство састои се у стараню о иманю малолѣтниковомъ, т. е. да се права малолѣтникова заступаю; съ тиме ніе скопчана дужность и о воспитанію бригу водити. —

Нашъ § у последньої точки говори о за-ступницима, па онога *заступникомъ* или *брани-тельмъ* назива, кои се о *единственомъ* и *опредѣ-леномъ послу* стара, и. п. о парницама, о надгле-даню добара и т. д.

Найпре ће се говорити о титорству, па ста-рательство иде по тимъ истимъ правилама, ако законъ какво одступаѣ одъ тога за старатель изречно неизлаже.

§ 158.

Надлежный Судъ окружный дужанъ е старати се, да у случаю потребе лица сиуждна и невольна неостану безъ ту-

тора, старателя, или заступника. Случае такове дужни су сродници найближи, знанцы и пріятели, сусѣди и свештеницы старѣшинама общтинскимъ, срезскимъ и окружнымъ, или и самомъ надлежажномъ Суду окружномъ неотложно на знанѣ дати; кое ако неучине, и одтуда се какавъ уштербъ догоди, долазе подѣ одговоръ.

Да туторство нужно постане, найобичниі е случай, кадъ умре отаць, па остави за собомъ сироте; па да тако невольна лица небы безъ татора, старателя или заступника остала збогъ тога, што Судъ небы о томъ случаю знао, овай § одређуе: да су дужни найближи сродници, знанцы, пріятели, сусѣди и свештеницы старѣшинама общтинскимъ, срезскимъ и окружнымъ (па ће ови то Суду доставити), или и самомъ надлежащемъ Суду неотложно явити, а ако то неучине и отудъ се догоди штета каква сиротама и оима, коима е заштита нужна, долазе подѣ одговоръ. —

Требало бы да законъ изречно одреди казнь за оногъ, кои неиспуни ту дужность, ерѣ уобщте онако рећи: долазе подѣ одговоръ, по све е неопредѣлено. —

Да се туторъ зактева (*petitio tutorum*), то е у римскомъ праву завео Императоръ Северъ, и та е дужность найпре матери наложена, тако, да ако она то неучини, губи право наслѣдія према свомъ детету, кое е безъ отца остало.

Доцни римски цареви превели су ту дужност и на све оне сроднике, кои по закону имаю право наслѣдія, и то начело постои и у најновиѣмъ римскомъ праву, и они исти, кои су дужни татора искати, дужни су у исто време способна татора представити, еръ ако представе неспособна, или оногъ, кои се може извинити одъ таторства; едномъ речи ако ту дужност у свему *за годину дана* неиспуне, губе своѣ право наслѣдія. Ова казнь изостае онда, ако є малолѣтникъ умро онда, почемъ є постао пунолѣтанъ; ако никаква иманя нема, ако оно пренебреженіе малолѣтнику никакве штете привело и т. д.—

То є правило, кадъ Судъ за смртъ кога грађанина разбере и иманъ нѣгово судейски попише и попечати онако, као што ће о тому земаљскій поступакъ судейскій прописати, онда ће разчытати томъ прилякомъ одъ сродны или одъ кућана', ако овы има, є ли кое дете остало, па ако є остало, сазнао овъ ма коимъ начиномъ да є гди таторъ нужданъ, поступиће по своіой званичној дужности као што прописъ ове главе наређує.

§ 159.

Но међутимъ докле случай таковій до знаня судейскогъ недође, по самой природи дужни су испуњавати таторске дужности нека лица овимъ редомъ: а) мати, б) кућный старешина, где га има, в) дѣдъ одъ отчине стране и баба, г) стриць, а за нѣмъ дѣдъ и баба одъ

материне стране, после уякъ; за нѣма остала родбина по близости степеня, д) обштіи титоръ, кои буде при Суду окружномъ изабранъ; е) где овога нема, онде примирителный Судъ.

Овай § излаже редомъ она лица, о коима се може предпоставити, да имъ збогъ ближегъ сродства благо заоставшегъ сирочета веѣма на срцу лежи, и коя су по самой природи дужна титорске дужности испуњавати, докле Судъ о томе недозна. — Та су лица законни титори, кое самъ законъ одређуе за веѣу безбедность сирочадій, да она нимало небуду безъ титора и безъ старателя.

§ 160.

На ова лица треба при поставляню титора и Судъ призрѣніе да има; осимъ ако ніе отаць способна титора тестаментомъ наименовао и опредѣлио, у комъ случаю оваи првенство има. Свакій онаи, кои є одъ матере или одъ страннога за старателя опредѣлѣнъ, на оно иманѣ, кое бы они оставили малолѣтнику, прво мѣсто заузима.

Она лица, кои су у предидуѣемъ § изброяна, Судъ треба по гласу овогъ § у виду да има кадъ поставля титора; осимъ ако ніе отаць

способна татора тестаментомъ наименовао, у комъ случаю тай тестаменталный таторъ првенство има, ерь е то отца изречна воля, коя се наравно увидити може и изъ кодицилла, изъ уговора, или ма коимъ нибудь довольнимъ и несумнительнимъ начиномъ, коимъ е онъ волю свою изавіо. — Тако отаць по своіой очинской власти нареѹе, па се то мора уважити, ерь се предпо- ставля, да ће отаць кои своя и свое куће обстоя- тельства наиболъ познае, и свомъ е детету най- више добру радъ, оногъ изабрати, кои ће най- болый таторъ быти.

Но кадъ отаць татора наименоуе, то не дае ономе, кои е тако наименованъ, безусловно пра- во на таторство, ако е онъ иначе неспособанъ, нити му съ друге стране дае безусловну дуж- ность да се мора примити таторства, осимъ ако е онъ пристао на то, или ако има за нѣга какво особито обвезательство, да се мора примити ту- торства; ерь безъ тога и онъ се може извинити као и свакий другий (§ 165).

Овай § 160 у последнѡй точки одреѹе: да свакий онай, кои е одъ матере или одъ кога страннога одреѹенъ за старателя на оно иманѣ, кое бы они оставили малолѣтнику, заузима пр- во место, па да се и самъ отаць, ако бы мало- лѣтникъ јошть живіо, може изключити да не- буде старатель, и да се оно лице за старателя постави, кое е наименовао онай, кои то иманѣ малолѣтнику оставля; то е збогъ тога, што се отаць не може у то мешати, почемъ то добро нѣговомъ детету недолази одъ нѣга, већъ одъ другога. Али ако е таковомъ детету и отаць у- мро, па му е тестаментомъ татора одредіо, а ма-

ти или ко другій, као што смо поставили случай, оставіо му иманя и за то понаособъ старателя одредіо, онда ће тоторъ, кои е одъ оца наименованъ, старати се о личности малолѣтника и о ономъ иманю, кое му е отаць оставіо, а онай другій быће понаособъ старатель само надъ онимъ иманѣмъ, кое е малолѣтнику другій ко оставіо и нѣга за старателя одредіо. Ако пакъ отаць детету никаква тотора нѣ оставіо, нити таковогъ по природи има, Судъ може оногъ понаособногъ старателя, ако е иначе способанъ, уобште и за тотора малолѣтнику одредити. —

§ 161.

Ако способнога нема ни по опредѣленію нити по природи, онда е дужанъ Судъ, сматраюћи на честность, способность, союзъ и пріятельство са родителѣмъ и малолѣтникомъ, као и на иманѣ и мѣсто пребываня, тотора, или старателя наименовати.

Ако нема способнога ни по опредѣленію (§ 160, т. е. ако нема тестаменталногъ тотора), ни по природи (§ 159, т. е. ако нема законногъ тотора), онда е надлежный Судъ дужанъ наименовати тотора или старателя, сматраюћи на честность, способность, союзъ и пріятельство са родителѣмъ и малолѣтникомъ, као и на иманѣ и место пребываня онога, кога мисли да одреди за тотора или за старателя.

Ово дакле чини Судъ по потреби само онда, ако е по смислу она два предидућа §§ ма-

малолѣтнику тоторъ нужданъ, и оваковый тоторъ зове се Судомъ данный.

Ако бы Судъ одма самъ дао тотора непазећи на то, е ли тестаментомъ или закономъ тоторъ већ одрећенъ, а овай е готовъ да се приими тоторства, онда онъ може збогъ тога надлежнимъ начиномъ Суду тужбу поднети; ако пакъ онъ одъ тогъ права свогъ неучини никакво употребленъ, т. е. ако самозволи, да другій буде тоторъ, онда може обстати онай, кога е Судъ наименовао; но овде треба добро пазити; ако н. п. нема тестаменталногъ тотора, али нѣ выше има, кои могу по закону тотори бити, н. п. малолѣтникъ има више сродника, да узмемо, да му е жива мати, дѣда одъ очине стране, и стриць, уякъ; рецимо да Судъ одма необзирући се на ове законне тоторе самъ наименоуе тотора, па онай сродникъ, кои првый право по § 159 на тоторство има, противъ тога непротестира, пытаиъ е: оће ли одма важити оно судейско наименованъ? — Неће важити, еръ има јоштъ више сродника, коима законъ право дае, да могу бити тотори; дакле, ако мати н. п. противъ наименованя судейскогъ непротестира, онда право тоторства припада деди, као другомъ најближемъ сроднику малолѣтника, па непротестира ли овай, онда може стриць, и т. д. протестирати, и текъ на последку ако ни уякъ противъ тога непротестира, моћи ће остати онай за тотора, кога е Судъ наименовао. Дакле такова лица, те сроднике малолѣтника Судъ, ако нема по тестаменту тотора, (еръ овай најпрече право има као што смо већ казали), најпре позива на тоторство по реду, по близини степена сродства,

па текъ онда узима друге, ако се они немогу тога да прим ; но просто одбѣиѣ невреди ништа; и они мораю имати законный узрокъ извиненя по смислу §§ 165 и 166; еръ кадъ се и други, кои нису сродни, турства мораю да приме, ако се по закону извинити немогу, колико су више сродни дужни неотресати се те, колико съ 'едне стране богоугодне, толико с' друге и тегобне дужности. —

Ако по наведеномъ Судъ има право, да самъ турса избере малолѣтнику, онъ онда нѣ дужанъ слушати, ако му ко кога за турса предлага, веѣ има право самъ турса наименовати; али ѣ саветно, да Судъ испита такова предложеня, особито да се извѣсти одъ оны лица', коя станѣ и обстоятелства малолѣтника ближе познаю, и. п. одъ сродны, па ако за сходно наѣе, онда да оно предложено лице за турса наименоуѣ.

Кадъ Судъ бира турса, мора пазити, да овай има сва она свойства и све способности, коѣ су нуждне за управляѣ онымъ малолѣтникомъ, за кога се турсъ тражи; и. п. ако таковый малолѣтникъ има замршену массу, коя се састои найвише изъ трговачки рачуна', ту ако небы више турса' одреѣено было, наравно да небы цѣли сходно было, да се узме за турса онай, кои има научна знаня, али нѣ вѣштъ у трговачкимъ пословима и рачунима; дакле ту бы требало да се тражи вѣштъ трговаць, кои ѣ познатъ као добаръ и поштень человекъ; на противъ, ако бы масса чиста была и малолѣтникъ бы узео путь да се воспита за учена человека, овде бы требало, да му се человекъ одъ учена реда за турса наѣе, еръ не овай болъ разуме-

ти, како ће воспитаниємъ малолѣтника управляти. Дакле нїе довольно, да є таторъ само човекъ здрава разума и поштена владаня', него се іоштъ поредъ тога зактева, да є онъ способанъ, да управля и личношћу и иманћмъ повѣреногъ му малолѣтника; или поне, да є толико у томъ способанъ, да може способна лица налазити, коя ће знати надлежне послове вешто израђивати. По тому најболъ є тражити за таторе оне, кои су оногъ истогъ станя, кога є и пунила, или съ малолѣтникомъ у свези и прїятељству стое, еръ тако ће се добити и способни, а и станю пуниле сходанъ таторъ.

На последку мора Судъ назити, да знамените массе неда у руке онаковимъ таторима, кои немаю довольно ємства, да ће поштено рачуне водити, и да ће повци и иманћ быти ванъ сваке опасности.

Да се упытамо: мора ли Судъ на ово назити кодъ оны татора', коє отаць тестаментомъ остави; и кодъ оны еродны, кои су по закону природни татори?—

Мы држимо, да кодъ тестаменталны татора' немора Судъ гледати на ту сигурность татора, еръ се предпоставля да є отаць малолѣтника знао измерити, коме предає таторство надъ своимъ дететомъ; а кодъ законны татора', ако ии' више има, па н. п. ближій еродникъ, да узмемо стриць, непоказує толико сигурности и ємства, колико уякъ, онда Судъ стараюћи се о безбедности пуниле, може овогъ другогъ, премда є онай пречій на реду, предпоставити првомъ; или ако ви едногъ одъ природны татора' нема, кои бы довольно способности и ємства дали, може

самъ изнаѣи онога кои е способанъ и сигуранъ за татора.

§ 162.

Кое отаць нарочито одъ таторства или старательства изключуе, онима ни законъ недозволява. Равнымъ начиномъ Судъ да непушта нити да поставля оне, кои су са родителъима малолѣтника или съ нѣимъ у омрази живили, или съ малолѣтникомъ парницу какову имаю, или имати могу; такођеръ и оне, кои збогъ малолѣтности или тѣлесны' и душевны' недостатака', или и други узрока' своя собствена дѣла отпращяти немогу, или су збогъ злочинства каковогъ као кривци осуђени.

Судъ несме уважити и примити онога за татора, коме е то отаць забраніо тестаментомъ, кодициломъ, или ма коимъ нибудъ начиномъ, кои волю нѣгову доволно показуе, па ма ко быо; н. п. мати, деда, стриць малолѣтника неможе се позивати на таторство по закону и по природи, ако е отаць малолѣтника забраніо да се они за татора узму; то е преимуществво очинске власти, кою законъ почитуе и уважава.

Далѣ наређуе овај §, да Судъ непушта, нити да поставля за таторе оне, кои су са родителъимъ малолѣтника, или съ нѣимъ у омрази живили, или съ малолѣтникомъ имаю какву парни-

ду, или могу унапредакъ имати. Збогъ парнице се обично и непријателство и омраза порађа, па е болъ избегавати она лица, съ којима пушила или већь има парницу, или е изгледа, да може до парнице доћи. —

Овде законъ предпоставля, да овакови тудори небы искрено дужность свою испуњавали, и да бы могли нанети штету пушили ма коимъ начиномъ, и. п. онде, гди Судъ неможе увидити ньово неискрено и за пушину штетно поступањь. — Ђдномъ речи болъ е и саветнїе такове за тудоре постављати, кодъ кои' се неможе ни мало подозревати, да ће се збогъ ньї штета пушили нанети; а казали смо већь у предидућемъ §., да Судъ оне за тудоре бира, кои у саюзу и прїятелству са родителъмъ малолѣтника и са овимъ стое, ерѣ е тудорство и тако тегобно званїе, па ако јошть искренности нема одъ стране тудора, пре се дае заключити, да ће се ма чиме и ма колико пушили штете нанети, као што се то особито лаво предпоставити мора, ако бы тудоръ са пушиломъ у парница быо, ерѣ бы онъ као заступникъ исте на свою ползу, користь пушїле изъ вида губїо: тако и. п. могао бы стварь одуговлачити, или доказе, коє пушила о спорномъ предмету има, неупотребљње остављати и т. п. — Но ако се непредвидїо догоди, да пушила са тудоромъ у парницу дође, онда треба да Судъ за тай случай пушили особеногъ заступника наименоує. —

Па последку оваї § прописує: да Судъ не поставља за тудоре оне, кои збогъ малолѣтности или тѣлесны и душевны недостатка, или и други узрока' своя собствена дѣла немогу да одправляю; ерѣ таковима е по опредѣленїю зако-

на и самима тоторъ или старатеаь нужданъ, па како да бы они могли другима тоторъ быти и друге заступати, кадъ ни сами собомъ нису кадри управяти.

Далъ, ко е као кривацъ осуђенъ збогъ каквогъ злочинства, нетреба да се за тотора узме збогъ тога, што § 161. зактева: да тоторъ мора быти честанъ грађанинъ; а ако е какво злочинство учинио и збогъ тога осуђенъ, ниє поштень већ рђавъ, па ма да е онъ досуђену му казни издржао, и ма да се држи, да се преступленъ, издржанъмъ казни, изглађава. Болъ е за тотора узети онакогъ човека, кои е безъ сваке ляге. — За рђавогъ човека може се съ пунимъ правомъ држати и онай, кои е едномъ пуиломъ већ несавестно и непоштено управляю, па збогъ тога наравно и казниъмъ быо; еръ законъ небы могао гледати да ко безъ казни гази права малолѣтника, коме онъ особиту заштиту дае, и то јошть онай, коме е повѣрено, да га брани и заступа.

§ 163.

Такођеръ лица женскога пола, монаси и жители иностранны' држава', безъ особита узрока и призрѣнїя да се неоставляю.

Основъ е ове наредбе, безъ сумнѣ тай, што та лица обично или немаю о томе нуждногъ знања и способности, или немаю онолико времена, колико е нужно, да се испуњава тоторска дужность. Тако н. п. женска лица обично немаю искуства, а често ни способности, да могу

воспитаніемъ и иманіемъ малолѣтника управлять; а нѣе ни обычно, да жене Суду иду и париче се, што е тотору често нужно. — Монасима оскудѣва често у светскомъ познаваню, а ово се изискуе, ако ће се воспитаніемъ добро да управля; нѣима и неприлични, да суду иду и тераю се, што е тотору често нужно. — А странци се збогъ тога немогу за тотора узети, што су далеко и неподлеже земальскомъ Суду, кои надъ тоторствомъ бди. Тоторъ треба да нѣе баръ врло далеко одъ пушиле, ерѣ иначе неможе нѣоме добро управляти; а нужно е, да подлежи земальскомъ Суду, ако штету пушили учини, да се на накнаду осудити може.

Што се тиче оногъ израза у овомъ параграфу *„безъ особита узрока и призренія“* мы мыслимо да е законъ хтео тиме то да каже: ако бы сродникъ малолѣтника, женско лице, монахъ или житель странне државе быо, а иначе нико другій небы са веѣомъ ревншоу и сигурншоу тоторску дужность одправляо; или бы они тестаментомъ за тотора наименовани были, онда да се и они могу поставити; тако може се догодити, да странаць у нашой земљи са своимъ иманіемъ постоянно живи, па кадъ е іошть присный родъ малолѣтнику, а иначе е врло добаръ, отиѣнъ и поштень человекъ, онда та обстоятелства могу учинити, да се изузетакъ одъ оногъ законногъ прописа учини, почемъ особитый узрокъ повода томе дае.

§ 164.

Матери тоторство надъ дѣцомъ своіомъ безъ особита и важна узрока

да се не одузима. Али у призраѣнио томе свагда да іой се помоћникъ опредѣли; осимъ случая, кадъ то отаць нарочито изключуе.

Као годъ што отцу законъ дае особито преимувствена права, да може наименовати татора свомъ детету, исто тако и на матеръ као на другога родитеља особито призраеіе има, почемъ недозвољава, да іой се туторство безъ особитога узрока одузима. Тако е њой § 159 подъ а) и § 160 прво место дао на законно, природно туторство, па се она тога лишити не може безъ основаногъ узрока. Садъ, ако отаць малолѣтника шо за татора тестаментомъ одреди, она има право на то и по томъ тестаменту и по закону и по природи; а ако е онъ ніе наименовао, она е по сили закона туторъ; дакле само ако отаць малолѣтника шо *изречіо* изключи одъ туторства, онда не може бити туторъ, еръ § 162 уобште вели: ди онај не може бити туторъ ни по закону, кога отаць одъ тога изключи, а о матери ніе ту никакавъ изузетакъ учинѣнъ, дакле може се узети, до и шо отаць одъ туторства изключити може. Но и иначе, ако бы се матери осведочено тако рѣаво владала, да незаслужуе материѣгъ почитаня одъ свога детета, или бы неспособна была за ту дужность, лишила бы се тога права.

§ 165.

Туторско е званіе предъ Богомъ и предъ законима угодно дѣло; зато коме

се поднесе, одбацити га неможе, осимъ важны' извиненія', која се уважити мораю кодъ слѣдуюћи' лица': Мірски свештеника', воєсны и државны' чиновника'; кодъ оны', кои су 60 година' прешли, кои се за петоро дѣце или унучадій већь бринути имаю, или кои већь єдну потежку или три манѣ тоторине имаю.

Кадъ Судъ тотора бира, дужанъ є мотрити, да способногъ наименує; а способанъ є онай, коме никакве препоне на путу нестое, да може дужности тотореке по пропису закона испуњавати. — Гдишкой путъ наименує се онай за тотора, кои є способанъ за то, али му законъ дає право, да се може извинити. То извиняваніѣ могло бы се поделити на *нуждно* и на *произвольно*. Подъ првимъ разуму се такова обстоятелства и узроци, збогъ кои' се ко тоторства *примити неможе*, ма да бы и хтео; а подъ другимъ разуму се такова обстоятелства и узроци, збогъ кои' се ко *неможе принудити*, да се мора тоторства примити. Они први узроци ошетъ су двояки, т. є. или они изключаваю кога одъ свакогъ тоторства, или само одъ кога извѣстногъ; они се могу назвати *савршени*, ови *односительни*. — Тако § 162 излаже, ко неможе бити тоторъ збогъ опаки препона', кое се као *савршене* могу сматрати; § 163 излаже, ко неможе бити тоторъ збогъ препона', кое се могу као *односительне* сматрати; а ова лица, која су у овомъ § 165 изложена, могу се извинити, ако оће, да небуду тотори. То є *своєвольио* извиненіѣ, и оно се о-

свива на таковимъ обстоятелствама и отношенияма, коя оное, кои се на тоторство позива, отештаваю, да се може тога примити збогъ каквы други' дужности, кое онъ већъ има, или збогъ велике старости, съ коіомъ су обично и слабости скончане; такова обстоятелства више се дакле као наклонна показую оное, кои се за тоторство позива, него малолѣтнику, на кадъ онай, кои бы се тиме ползовати и збогъ тога одъ тоторске дужности ослободити могао, ипакъ неће да учини употребленъ одъ тогъ свогъ права, нека му буде, и онъ онда тоторско бreme своевольно на себе намеће, премда небы морао. Тако мирски свештеници, военни и државни чиновници могу се извинити, еръ се они мораю обштимъ посломъ занимати, на бы дужности тоторске могле остати неиспуняване на штету пушиле, или поне не онако испуняване, како бы ѿ свршивао онай, кои небы имао званичну дужность, коя често петрпи одлаганя; но (као што смо већъ примѣтили) ако се кои мирскій свештеникъ, државный или военный чиновникъ тоторства драговольно прима, нѣма се то незабраное, еръ § овай гласи само, да се они могу извинити, а не, да имъ се забраное, примити се тоторске дужности.

Далъ § овай одређуе: да се извиненя одъ тоторства мораю уважити кодъ оны лица', коя су прешла 60 година', почемъ су такова обично већъ немоћна, на бы се збогъ старости нѣове могла пушили штета каква догодити; за тимъ кодъ оны грађана', кои већъ имаю да се брину за петоро деце или унучадій, или кои већъ едну потежку или три манъ тоторине имаю; еръ бы

неправо было іошть већу дужность навалывати на оне, кои већь довольно брѣге имаю, по-чемъ се мораю старати за своѣ петоро деце или унучадій; у брой деце спадаю и усвоена деца; но она деца, коя као пунолѣтна исподъ отчине власти и стараня изиђу, неброе се. Исто тако извинити се могу и они, кои већь имаю какву тежку титорину, или вище маньи; ерѣ не треба, да на едногъ грађанина одвећь много терета падне.

§ 166.

Но свакій онай, кои мысли да є неспособанъ, или да довольно узрока' извинителны', кои га одъ титорства ослобођаваю, има, дужанъ є то Суду за 14 дана' одъ добывеногъ налога представи ради уваженія, кое ако неучини, сматраће се да є пріймію, и долази подъ одговоръ; ако ли є представію, онда є дужанъ Судъ неотложно изяснити се, є ли то уважію или не. Кое ако бы Судъ учинити пренебрегао, као и ако бы неспособнога са знанѣмъ опредѣлію, навлачи савъ одговоръ за уштербъ, кои бы се чрезъ то малолѣтнику нанео, на себе.

Овай § оставля 14 дана рока ономъ, кои мысли, да є неспособанъ, или да има довольно извинителны узрока', кои га одъ титорства ослобођаваю, да одъ дана добывеногъ одъ Суда на-

лога, за то време свою неспособность и те узроке извиненя Суду представи, кое ако неучини, сматраће се, да се приміо туторства, и одговара за сваку штету тиме малолѣтнику проузроковану. Ако е то Суду предложено, онда е оны дужанъ безъ свакогъ одлаганя изяснити се, е ли то уважію, или не, кое ако Судъ пренебрегнетъ учинити, као и онда, ако са *знанѣмъ и хотимице* онога одреди за татора, кои е неспособанъ, да одправля те дужности, онда Судъ навлачи на себе савъ одговоръ за штету, коя се збогъ тогъ одлаганя малолѣтнику нанесе.

Ово законъ са пунимъ правомъ за Судъ одређуе, еръ се Судъ за оживљѣный законъ сматра, па ако бы іоштъ и овай хотимице ишао на штету пушила, коя сву заштиту одъ нѣга очекуе, онда ће свакій за право наѣи, да е таковый Судъ заслужио да тегли сву штету, коя се роди пушили збогъ нѣговогъ противузаконногъ поступка, као н. п. кадъ бы Судъ знао, да е онай, кога оны за татора наименоуе, рѣавъ человекъ, да е крадљиваць, да е небрежљивъ или томе што подобно, па таковый доиста што одъ повѣреногъ му пушиларногъ добра, узмиме, да оно, што одъ прихода у нѣгове руке дође, претан и т. д.

Или рецимо да пушила има непокретны добра, коима е нужданъ надзиратель; Судъ е татора истина наименовао, но оны се извинява и поднео е Суду узроке извиненя, а Судъ тай предметъ забаци и тако дуго безъ рѣшенія остави, уважава ли се то извиненѣ или не, да пушили збогъ ненадзираваня неизиђе онака и онолика полза одъ тогъ добра, какве бы и колико бы

иначе было, онда е опетъ Судъ дужанъ да то надокнади, т. е. то пада на она судейска лица, коя су свою дужность пренебрегла, и пушларный предметъ онай тако дуго забацила и нерфшень оставила, еръ таковый по наредби закова треба одма рѣшити, па ако наименованный титоръ извиненъ свое подкреплява са побуђеняма, коя законъ уважава, онда треба да се безъ одлаганя другій за татора наименуе.

§ 167.

Кои бы се безъ довольна узрока извлачио, као и онай, кои бы се самовольно у каквово тоторство утискивао и наметао, подпада подъ одговоръ за сваку и найманю малолѣтнику проузроковану штету.

Дужность е свакогъ поштеногъ грађанина, да се прими сирочадій нѣговы саграђана, еръ бы то исто имао и другій нѣговима учинити, па кадъ безъ узрока неће ту дужность да испуњава, и збогъ тогъ извлачени малолѣтнику се штета каква догоди, и. п. неможе Судъ одма другогъ способногъ тотора да нађе, онда е праведно, да онъ сву ту штету потегли. Одговоранъ е дакле онай, кои нема основаногъ извиненя, или ако га и има, али га за закономъ опредѣлено време Суду неспредстави, а тимъ затезанѣмъ пушили се штета каква нанесе*).

*) А Аустрыскій Законикъ по § 203 таковогъ јошть сходниѣмъ принудителнимъ средствомъ и. п. повчаномъ казни или затворомъ примора да се тоторства прими.

Ово се мора јошть пре разумети о ономъ, кои се самовольно у тоторство намеће и утискуе, н. п. кадъ то учини какавъ близкій сродникъ малолѣтника, и себи право тоторства присвоива, онъ одма навлачи на себе сумню, да има каквы споредны намѣра; збогъ тога, што онъ иіе правый и законный тоторъ, може смести разправляѣ массе и пунилу тиме у нередъ довести, па се тиме може истой штета нанети, почемъ се н. п. сва добра уредно и као што треба непопашу, непроцѣне, а међутимъ се изгубе, покваре или исподъ цѣне продаду, или се капитали даду подъ лихву на небезбедно место, или се какавъ посао продужи, кои може лако штету донети, или се на малолѣтника несаразмѣрно великій трошакъ учини и т. п.

Дакле у тоторство нико не треба да се силомъ утискуе, а ако бы се ко самовластно утискивао, имао бы одговарати за сваку штету, коя бы се пунила и ѣговомъ рѣавомъ управомъ, или тиме проузроковала, што се неспособный удалти, и новъ тоторъ наименовати мора. —

§ 168.

Свакій тоторъ треба да се на Суду обећа и завѣтуе, да ће тоторске дужности спрама свога питомца и и ѣвогъ иманя, као роѣный отаць спрама дѣце свое испуњавати. Само се одъ матере ово обећанѣ и завѣтованѣ неизискуе.

Ово се разуме; тоторъ, кадъ му Судъ изяви, да е онъ за тотора одреѣенъ, и кадъ му

изкаже какве су дужности турске, — предъ Судомъ има се изяснити, да ће те дужности по савести испуњавати. Тимъ изясненѣмъ турсоръ се већ обећао и заверіо.

Последня точка овогъ § опредѣљава: да се одъ матере то обећањ и заветованѣ незактева, еръ се предпоставля, да е природно, да мати свомъ детету добро жели, па да ће и безъ свакогъ обећања све оно чинити што у дужность савестногъ турсора спада. —

Аустрискій Законикъ § 205 поредъ матере ослобођава одъ таковогъ обећања и заветованя іоштъ и деду и бабу малолѣтнику; и то заветованѣ узима да е свршено: кадъ турсоръ да руку Судии, да ће повѣреногъ му малолѣтника честности и добродѣтели упућивати, да ће га изобразити сходно иѣговомъ станю за добра грађанина, да ће га заступати предъ Судомъ и ванъ Суда, да ће имањемъ иѣговимъ верно и прилжно управљати, и да ће се у свему владати по пропису закона.

§ 169.

Дужности турске спрема личности питомца малолѣтны есу: да се стараю, да имъ питомцы живи и здрави буду; да се ови наставе на путъ честности и добродѣтели, да се обуче науци и закону Христовомъ, да према своме станю, племену и способности душевне силе развію, и полезна знаня себи прибаве, да постану трудолюбиви и благопотреб-

ни членови граѓанства, како бы себи и обштини полезни были, и на срећу свою и обшту живили; при томъ дужни су татори нѣи одъ свакога зла бранити, и на Суду и ванъ Суда заступати. У призрѣнію иманя пакъ таторова є дужность, коя и на старателя спада: да иманѣ нѣіово вѣрно чува, приплодомъ умножава, и стара се, да капиталы у безбѣдності пребуду и плодъ свой приносе, одкуда бы се питомаць снабдѣвати и воспитавати могао.

Главне дужности татора єсу: *воспитанѣ малолѣтника и управленѣ нѣговимъ иманѣмъ*. Како за едно, тако и за друго зактева се, да се планъ сачини, како се мисли то воспитаніє и управленѣ са иманѣмъ извршити, т. є. ово се небы дадо очекивати, ако бы више нѣи татора' на томъ тако радило, да єданъ незна, шта другій намѣрава, као н. п. кадъ бы татору повѣрено было само старанѣ о личности малолѣтника, а старателю само старанѣ о управленію нѣговимъ иманѣмъ, а ови се небы узаймно договарали и споразумевали. Таторъ мора одъ старателя дознати, колико може дете по мери иманя трошити на воспитаніє, ако оѣе по намишлѣномъ начину да се образує и т. д.; єрь се трошкови за издржанѣ и образованѣ намирую изъ малолѣтничовогъ иманя, коимъ старатель управляє. Съ тога нѣе рѣаво, кадъ є надзираванѣ и надъ особомъ и надъ иманѣмъ малолѣтника, на и онда, кадъ овы

више има, единомъ човеку, дакле тотору повѣрено, и то найвише збогъ тога, што се старательство и тоторство едно у друго прелива.

Премда нашъ Законикъ нигда неспоминѣ, но по себи се разуме, да може и више тотора бити, ако е нуждно; и. п. има више малолѣтника, кои, може се догодити, да удалѣни еданъ одъ другога живе, па овда или е Судъ тоторима поделіо дужности, и сваки за своју дужность одговара, или сви скупа дужность тоторску одправляю, па се разуме, да овда и сви заеднички одговараю, ако какву штету пунили учине, те ту и надокнаѣати мораю, као што законъ прописуе.

§ 170.

Судъ тоторскій, заедно са тоторомъ наравнымъ, наименованымъ или поставлѣнымъ дужанъ е постарати се, да се своимъ путемъ учини пописъ одъ свега иманя малолѣтникова; и по томъ са поразумѣніемъ тотора опредѣлити, шта е за држанѣ и причуванѣ, шта ли за продаю; и што е за продаю продати, остало пакъ тотору за чуванѣ предати.

Судъ тоторскій дужанъ е са тоторомъ, био овај ма кога одъ она три начина, (т. е. или по тестаменту, или по закону и природи, или одъ Суда наименованъ); постарати се: да се попише сво иманѣ малолѣтниково.

Иманѣ малолѣтничково треба гледати не само да се сачува, већь ако е и колико е могуће да се и примложи.

А да бы Судѣ, као надлежателство, кое пунилу заштићава, могао знати, како е управљано иманѣмъ пуниле, треба да поинше и по томъ процѣни цѣло добро малолѣтничково, како е оно было, кадъ се тотору предало на управљанѣ, да бы се после могло видети изъ рачуна, кое ће тоторъ Суду подносити, расте ли или се умалява иманѣ пуниле; а и за поштена тотора болѣ е, кадъ се онакѣй списакъ и процѣна учини, ерѣ тиме удалява одѣ себе сваку сумню, а и безбѣднѣ е, почемъ свагда може тимъ спискомъ доказати, шта му е и колико предано; а шта онѣ кадъ се сврши тоторство предае, показую рачуни, на се лако прегледа, са каквомъ е ревнѣшћу дужность тоторску одправляо; поредѣ тога, кадъ има оваковѣй списакъ (инвентарѣ) иманя, лакше се може по станю пуниле опредѣлити, колико ће се трошити на издржанѣ и образованѣ малолѣтника. —

Покретне ствари пуниле такође се поиншу и процѣне, на се до далѣгъ расположења или подѣ судейско непосредствено надзираванѣ ставе, или се све прикупе на едно место, на на ово судейскѣй печать удари.

Едномъ речѣ одма, како се гди пунила появи и Суду достави, поиншу се све и непокретне и покретне ствари, и оно што се нађе готова новца; исто тако ако има да се коме што плаћа, т. е. дугова' страдателны; ако има драгоценостѣй каввы, одеда, посуђа, и т. д. и то се све процѣни, али безѣ свакогъ одагання; а ако

е теже познати вредность стварій, онда вештаци процѣнюю.

Таковый пописъ задржи се при Суду, кои ће служити за основъ свему ономъ, што ће се за пуцилу предузимати, а прещисъ одъ тогъ пописа изда се тугору као и другимъ лицама, ако се кога то тиче, и. п. санаслѣднику, или онима, кои имаю да што по тестаменту добию, повѣрительима и т. д.

Кадъ Судъ предъ собомъ има оваковый пописъ и процѣну цѣлогъ иманя пуциле, онда ће у договору са тугоромъ опредѣлити, шта е за држанѣ и причуванѣ, шта ли за продаю, па што е за продаю продаће се, а остало тугору на чуванѣ предати.

§ 171.

Непокретна добра, као куће, нъиве и ливаде, виногради, воћниязы, башче, такоћеръ и дућане и воденице, равно и адићаре и друге драгоцѣнности по закону за малолѣтника причувати валя, ако обстоятелства небы противно совѣтовала и налагала.

Обычно и по закону непокретна добра, као куће, нъиве и ливаде, такоће и дућане и воденице, равно и адићаре и друге драгоцѣнности треба за малолѣтника причувати, ако обстоятелства небы противно саветовала и налагала.

Найглавниі узроци, збогъ кои се законъ стара, да се непокретна добра малолѣтницима

одрже, есу ови: што су такова добра обично много мањ него новацъ и друге покретне ствари изложена промени и умаленю цѣне; а често родителѣи јошть при куповини непокретногъ добра имаю намѣру, да тиме деци постојане приходе набаве; али се може и то догодити да се збогъ каквы обстоятелства' мора другчѣе да поступи.

Пупилна непокретна добра мораю се онда продати, ако повѣрителѣи, кои имаю што да примаю, немаю одкудъ иначе да се намире, а на то навалюю; или ако такова добра имаю више господара', па гдикои одъ нѣи продаю зактева, а законъ то незабраное; или ако е завѣштатель наредіо, да се непокретна добра продаю; или ако имањ пупиле ніе тако снажно да може оправке за иста измиривати. Полезно е за пупилу, да се непокретно добро прода, кадъ ово служи више на увеселенѣ него на ползу, а пупила ніе яко имућна; или ако бы интересъ одъ оногъ капитала, за кои бы се то добро продало, много већій быо, него што е приходъ таковогъ добра; или ако то добро малолѣтнику, почемъ одрасте, по свой прилици неће требати. Зато у многимъ случаима може правда зактевати, да се малолѣтникъ, кои ће скоро постати пунолѣтнимъ, или нѣгови најближи сродници упытаю, како они мисле, да ће бољъ бити: или да се непокретно добро прода, ил' да се задржи.

Пупилна добра продаю се обично на јавной аукциаци; али ако Судъ са тоторима за добро нађе, да се и другимъ начиномъ то учини, ако е съ ползомъ скончано, зашто бы было забрањно? —

Непокретнимъ добрама уподобляваю се и она права, коя су скопчана са имаовиномъ какве непокретне ствари.

Овай § гласи: да се и адиђари и друге драгоцености причуваю; ово се разуме само онда, ако продај исты ніе нужна за пристойно издржанѣ малолѣтника.

Обичай є кодъ нашегъ народа, да се и оружіє мушкой деци причува, ако иначе какво обстоятелство незактева, да се и ово прода.

Имамо єдну Уредбу одъ 23-егъ Юнія 1847 В. № 1132, (види страну 39 4-те свезке Зборника), коя више постушку судейскомъ грађанскомъ принадлежи; она наређує: кадъ се о продаи непокретны пупилны добара', или о трошењу самогъ главногъ ради, да и одъ времена установлења Вр'овногъ Суда (одъ 9-огъ Јануарія 1847 год.), као што є доцде было, пресуде Апеллаціоногъ Суда постаю извршителне, и само онда изъ званичне дужности да се шило и Вр'овномъ Суду на коначно расматранѣ, кадъ се неслаже Пресуда Првостепеногъ и Апеллаціоногъ Суда; ерѣ кадъ се ради о продаи непокретногъ пупилногъ добра, или о трошењу и капитала, ма да бы се тичућесе страхе и задовољиле са Пресудомъ Првостепеногъ Суда, ипакъ мора овај свою Пресуду послати и Апеллаціономъ Суду на разсмотрєнѣ и рѣшеніє, а то све збогъ тога, што законъ дає пупилама особиту заштиту.

§ 172.

Што є за чуванѣ, о томе непосредствено тудоръ старати се мора, а Судѣ

надзираніє имати, коме ће таторъ за своє поступке одговарати. Готови новци да нележе, но да плодъ носе, дужанъ є поглавито Судъ бригу носити; па съ поразумѣніємъ татора на добра мѣста намѣштати и обезбѣдити.

Наравно таторъ, кои пуцилу najbolj познає, кои є ту быо, кадъ се цѣло иманѣ пописивало и процѣнило, кои мѣстна обстоятелства najbolj познає, има право дати Суду своє миѣніє, шта бы добро было да се прода, а шта да се задржи; Судъ ће то предложенѣ добро разсмотрити, па ако за умѣстно нађе, миѣніє татора или ће одобрити, или у нечемъ преиначити, или сасвимъ одбацити; едномъ речи таторъ не сме ништа преко рѣшенія судейскогъ чинити, ерѣ тиме сву могућу штету на себе навлачи.

Далѣ § говори: готови новци да нележе, но да плодъ носе, дужанъ є поглавито Судъ бригу носити, па у договору са таторомъ на добра мѣста давати.

Не само одма при наступку таторства, него докле годъ оно трає, треба татору у рукама одъ готовогъ новца само толико оставити, колико є нужно, да се обични трошкови повѣреногъ му малолѣтника намириваю; остали новци мораю се кодъ Суда чувати, да се одма, чимъ се добра прилика укаже, па законно безбедно

место подъ лихву даду, о чему се поглавито Судъ стара; но и тоторъ може Суду предложити, гди онъ мисли, да ће се новци моћи безбедно издати.

По нашимъ Судовима обично они, кои новаца' подъ лихву траже, дођу Суду са закономъ процѣномъ свои' добара', или ѿ Судъ упућуе, да процѣну надлежно учиниѣну донесу, кадъ се они Суду поради новаца' обрате; па ако Судъ изъ процѣне види, да е доволно безбѣдности за пушилне новце, са договоромъ тотора такове издае. —

Мы имамо неке Уредбе о пушилама. Тако постои една одъ 27-огъ Августа 1848 В. № 999 (на страни 162, 4-те свезке Зборника), у обзиру правила', по којима ће се процѣњивати непокретна добра, па која се новци изъ пушилне массе издаю. По той Уредби има се процѣњиваѣ добара' за даванѣ новаца' подъ лихву изъ пушилне массе, одсадъ чинити по онимъ истимъ правилама и съ онимъ истимъ предосторожностима, које су прописане Уредбама одъ 12-огъ Септембра 1839 год. $\frac{\text{Нам. № 1158}}{\text{С. № 1597}}$, и одъ 10-огъ Фебруара 1843 $\frac{\text{К. В. № 143}}{\text{С. № 125}}$ за процѣњиваѣ добара', па која се новци изъ правителствене кассе издаю; т. е. непокретне ствари процѣне се одъ вештака' пошто се могу у то време продати, па па пљиве, ливаде, воћняке (шерачунајући дрва) дае се новаца па две трећине вредности; куће одъ тврдогъ матеріяла зидане и виногради са половиномъ вредности имаю доволну сигурностъ; куће дрвене не даю никакве сигурности;

но само се вредность землѣ исподъ нѣи' у процѣну узима; (види § 845 Законика).

Далѣ постои Уредба одъ 27. Октобра 1847 године В. № 1707 (види страну 139, 4-те свезке Зборника): да се одсадъ пушилни новци подъ лихву одъ 10 на сто одъ Судова' издаю; а до тогъ су доба по 12 на сто годишнѣ издавани. —

Поредъ овогъ, што смо казали о томъ, како треба готове пушилане новце подъ интересъ давати, јоштъ ћемо ово неколико речій о томъ да проговоримо.

Како пушилна масса предъ Судъ дође, одма треба да се Судъ постара, да се она разправи (ликвидира), т. е. треба обнародовати судейско рѣшеніе, којимъ се одређуе сходанъ рокъ до когъ се Суду пријавити имаю сви они, кои што изъ те массе тражити имаю, ерѣ имъ се каснја потраживаня, као што ће законъ поступка судейскогъ то опредѣлити, неће уважити.

Тимъ начиномъ Судъ ће до тогъ одређеногъ рока имати цѣло прегледъ пушиле; т. е. цѣло имањ већ е пописано, зна се можда изъ нађены рачуна' и књига' кућевны, шта ко масси дугуе, а дозволао се изъ пријављены потраживаня' и то, (као што смо споменули), коме она и колико дугуе.

Садъ треба Судъ са туторомъ пре свега да гледа да се поплаћаю дугови пушиле, да се можда лихва неплаћа, а то е добро и збогъ тога учинити, што треба гледати, да малолѣтницѣ, кадъ одрасте, нема главоболъ са старимъ дуговима. Но ако бы се догодило, да пушила малу лихву плаћа и да дугу неће скоро рокъ плаћаня истећи, капиталы су пакъ нѣни уложе-

ни у какву радню, коя доноси већий приходъ, а при томъ друга обстоятелства пушале саветую, да бы добро было, да се иста радня продужи, онда треба поплаћати оне дугове, кои су чисти и којма е рокъ већъ истекао, или имъ истиче, али све по реду онако, како кои повѣритель *прече* право има, да буде намиренъ, еръ иначе на случай да масса дође подъ стецинте, ако се небы назило на тай редъ, могли бы повѣрительи, кои бы *прече* право имали да се наплате, а ни-су наплаћени, парницу подићи, на наравно сва штета отудъ, пала бы на несмотрена татора и на Судъ.

Мы се неможемо овде упуштати у обширно излаганъ о томе, еръ то снада у поступакъ судейскій.—

И остале покретне ствари, кое Судъ у договору са таторомъ ненађе за цѣли сходно да се за малолѣтника чуваю, особито оне, кое могу иструлити и пропасти, треба безъ одлаганя на *левой* лицитацији распродати, или другимъ коимъ начиномъ, али тако само онда, кадъ Судъ то нарочито дозволи.

§ 173.

Туторъ ће дужанъ быти на свршетку сваке године, рачунъ Суду подносити, а Судъ ће дужанъ быти одма прегледати, и или одобрити, или примѣтбама снабдѣти ради изясненія, или самимъ одбацити; кое ако за годину дана' неучини, савъ одговоръ на себе прійма.

Дакле тоторъ е дужанъ на свршетку сваке године подносити Суду рачунъ, а Судъ мора истый рачунъ одма прегледати, па га или као умѣстанъ одобрити, или ако е што у нѣму неясно, примѣтити, да се тоторъ о томъ изясни; или ако су рачуни рђави, или недостаточни и т. п. да њи савимъ одбаци, *кое ако Судъ за годину дана неучини*, навлачи на себе савъ одговоръ за сваку штету, која се пунила збогъ тога породити може. —

Као што е свакій пуномоћникъ дужанъ свомъ властодавцу рачунъ дати о свомъ поступку, тако е тимъ више и тоторъ дужанъ Суду дати рачунъ о повѣреной му пунили. Ако има више тотора', па е дужности и послове њиове одвојно или завѣштатель или Судъ, онда е свакій одъ њи дужанъ дати на свршетку сваке године*) рачунъ само одъ оногъ, што е онъ чинио и чиме е онъ управљао; а изъ својо поедини рачуна', онај, кои е главни тоторъ, саставља еданъ цео, обшты рачунъ.

У рачуну мора бити изложено, колика е масса была по попису, кадъ е тотору повѣрена; после долазе издаци, шта е за пунилу потрошено, па на послѣдку као слѣдство, колико јоштъ у маси остае, изъ чега се види, да ли се одржава масса у истомъ станю, или расте, или се умаљава. — Свакій издатакъ мора се у рачу-

*) Чланъ 469. францускогъ законика зактева, да тоторъ текъ при свршетку тоторства рачунъ даде, према му се по потреби обстоятелства и иначе може рачунъ изискати, па ња самъ отаць ни мати, кадъ одређую тестаментомъ тотора, немогу га ослободити одъ дужности полагања рачуна'.

пу надлежнимъ писменомъ засведочити, и пр. признаниѣмъ онога, кои є шта примію, изузимаюћи врло мале и незнатне издатке, за кое бы немогуће и тегобно было такове доказе прибрати; а исто тако издатци, ако су већи и знаменитіи, мораю быти одъ Суда одобрени.

Кадъ се сравни приходъ са расходомъ, онда се види има ли и колико новаца у готовини кодъ татора, на како се за добро нађе, да се ти новци или при нѣму оставе за обичне трошкове пушле, или ако є сумма већа, да се Суду издаду на надлежно расположењ.

Ако се види изъ рачуна, да се издатцима што одъ главногъ окрњило, треба одма Судъ да се посаветує са таторомъ, бы ли се то могло како надокнадити.

Ако пушила трговину какву има, таторъ є дужанъ сваке године подносити Суду билансъ одъ исте по ономъ начину, како є казано, да треба рачуне предавати.

§ 174.

Таторъ пре него точаиъ рачунъ ѿ таторованію преда, неможе се таторства оставити нити одрећи; иначе подпада подъ одговоръ за све одтуда произићи могуће штете.

Дакле ако бы се ма какавъ случай, ма и неспредвиђеный догодію, да таторъ неможе више ову дужность да одирава, онъ є дужанъ рачунъ дати ѿ свомъ татореню, а Судъ ће, ако є пушили таторъ іоштъ нужданъ, новогъ наимено-

вати по познатомъ начину. При овакомъ случаю може бити нужно, да се овомъ тотору рачунъ пређашниѣгъ тотора заедно са пописомъ пушле на увиђенѣ, или у препису изда, да одтудъ позна станѣ пушле, на да се зна по томе управляти.

§ 175.

Одъ рачуна неможе се тоторъ ослободити, осимъ особиты' случаєва', као ако бы плодъ одъ главнога незнатанъ быо, или бы отаць нарочито наименовао тотора, и напредъ одъ рачуна одрешю. Но свагда се одрешенѣ то разумѣва о приплоду; ерѣ главно сачувати се мора,

Видимо да отаць може ослободити тотора само одъ тога, да недає рачунъ о приплоду, почему се главно мора сачувати, на слѣдователно и рачунъ о томъ у свакомъ случаю давати.

А што се тиче у овомъ §-у оногъ израза: „ако бы плодъ одъ главногъ *незнатанъ* быо“; — то є сасвимъ неопредѣлена наредба; добро бы дакле было, да се изречно каже, шта и колико плода законъ као што *незнатно* сматра.

§ 176.

Отаць, мати, дѣдъ, рођеный стриць, или другій рођакъ у задрузи живећий и задружну сироту имаюћий, по закону не-

ће бити дужанъ о приплоду пуниле рачунъ давати; само главно сачувати мораю; осимъ ако небы особита обстоятелства противну наредбу зактевала.

Законъ е узео у призреніе, да родитеља, кои по самой природи свою децу liebe и свакомъ су имъ добру ради, као и присни сродници, неће чинити злоупотребленъ одъ повѣреногъ имъ имања малолѣтногъ детета или сродника њивногъ; но тако е наређено само што се приплода тиче; а за главно имао е законъ већу предосторожностъ, и оће, да су малолѣтници, што се главногъ тиче, у највећој сигурности.

Али ако особита обстоятелства зактеваю, да се и главно дирне, н. п. малолѣтникъ нема се иначе одкудъ издржавати и образовати, онда ће се морати и одъ тогъ трошити; но турской Судъ мора о томъ знати и то одобрити.

§ 177.

Безбѣдно ће се новацъ пуниле онда издати, кадъ онај, коме се повѣрава, доволно непокретны добара има, на којима се капиталъ обезбѣдити може, или кадъ такове емце за себе стави, кои са доволнымъ добрама за дугъ емствую.

Наши Судови, као што имъ е прописано, нигда безъ надлежне хипотечне сигурности немогу пуниле новце дати коме подъ лихву.

У осталомъ сравнимо овде оно, што е казано при §-у 172.

§ 178.

Будући да е титорство дѣло трудно, зато се опредѣлюе за трудъ особита титорска награда, која ће се состояти у десетой части одъ чиста приплода и прихода (н. п. одъ 1000 гроша чиста прихода 100 гроша), тако, да одъ добара', која титору на теретъ и састаранѣмъ даю, деветъ частій одъ ове десетине (т. е. 90 гроша одъ стотине) припадну титору, а една десета часть (т. е. 10 гроша) Суду титорскому у фондъ пупиларный; одъ прихода пакъ готовы новаца', кои непосредствено подъ састаранѣмъ Суда стое, деветъ частій одъ ове десетине (90 одъ стотине) пупиларному фонду, а една десета часть (т. е. 10 гроша) титору постављеномъ припадне. Ова се награда разумѣва наравно за оне титоре, кои су даваню рачуна одъ прихода и приплода подложни.

Овај § одређуе онимъ титорима, кои мораю рачунъ давати, (§ 176) неку накпаду, која се лако разуме изъ обширногъ слога тогъ §-а и изъ примѣра', кои су ту изложени.—

Но болѣ бы было да нема ове наредбе у нашемъ Законнику; нама се види, да є довольно награде тотору, кадъ помисли, да тиме испуњава велику грађанску дужность, и да бы у ономъ случаю, да є онъ свое сироте оставио, другій саграђанинъ нѣговъ подобно према нѣговой деци учинио; съ тога намъ се опредѣленѣ те награде као нешто тврдосрдно чини, тимъ више, што бы се збогъ тога нашемъ народу могла не найсветлія черта у карактеръ ставити, као да се у нѣму дужности тоторске неће безъ награде да испуњаваю; а мы држимо, да бы се и безъ награде тотора палазило као и съ наградомъ.

Мы дакле съ наше стране одобравамо примѣтбу г. Шероглића у нѣговой реплики о нашемъ Законнику на страни 43 о ономъ §-у изложеноу.

Шта бива съ онимъ процентомъ, кои се пупиларномъ фонду дає, види рѣшеніє законодавне власти одъ 17-огъ Октобра 1847 В. № 1603 на страни 123, 4-те свезке Зборника.

§ 179.

Како пунолѣтность пупиле настане, таки тоторство престає, осимъ ако небы изъ особиты' узрока' Судъ за добро нашао, пупилу свою и далѣ подъ тоторствомъ оставити; кое изъ оны узрока' учинити треба, изъ кои се случай поставляня старательства догађа изванъ малолѣтности.

Одавде почиѣ Законикъ о томе говорити, како престае туторство, па онда прелази на старательство. —

Кадъ младолѣтникъ 21. годину наврши, или ако га пре тога по §-у 152 законнимъ путемъ за пунолѣтна прогласе, одма и туторство престае.

По себи се разуме, да пунила и онда престае, кадъ младолѣтникъ умре; у овомъ случаю престае туторство за умрлогъ младолѣтника, али туторъ се одъ туторства текъ онда ослобођава, кадъ савршеный и коначный рачунъ одъ туторства да, као што се уобште неможе туторъ одъ туторске дужности ослободити, ма коимъ начиномъ оно престало, докъ савршенъ рачунъ одъ туторства Суду и надлежнимъ лицама не преда. Ако туторство престане збогъ смрти татора, њгови наслѣдници дужни су рачунъ место њга положити, па Судъ онда новогъ татора наименуе, поступаюћи по онимъ правилама, коя о томъ већъ познаемо; далъ кадъ отаць, кои е збогъ неспособности по §-у 15 изгубио родительску власть надъ младолѣтномъ децомъ, и збогъ тога морао се њима туторъ или старатель да наименуе, — после опетъ способанъ постане за испуњаванѣ родительске власти, туторство и онда престае, еръ последня точка §-а 154 изречно вели: „како препоне родителя престану, онда и родительска власть опетъ настае, и пређашню снагу добья“; дакле одгудъ се види да е очинска власть яча одъ туторске, и да ова оной мора уступити, чимъ она у свою силу дође.

Овай § опредѣљава далъ, да се ово сироче, кое стои подъ пуиломъ може и далъ, почемъ

пунолѣтно постане, подѣ туторствомъ оставити, т. е. да се туторство може продужити изъ оны исты узрока' и онимъ истимъ начиномъ, изъ ког' се и родительска власть надъ децомъ и после пунолѣтности може продужити (§ 151), и у томъ случаю продужава се туторство или старательство и преко пунолѣтности пушиде донде, докъ се неуклоне они узроци, збогъ ког' е оно продужено.

§ 180.

Такођеръ и старательство престае, како узрокъ, збогъ кога е оно опредѣлено, престане.

Нашъ Законикъ врло мало наређуе о старательству (§ 50, 106, 157); мы смо о томъ при § 157 нешто обширније говорили.

Овај § опредѣљава да и старательство престае, чимъ престане онај узрокъ збогъ кога е оно постављено; н. п. ако Судъ онога, ког' е пређе за разкошника оглашенъ био, прогласи да се не сматра више за таковогъ; или онај, ког' е съ ума сишао, па зато старателя добио, опамети се и своимъ иманѣмъ може самъ управљати.—

Правила о туторству важе и за старательство, као што се о старательству уобште судино пропису туторства. Тако н. п. старатель може оне исте узроке извиненя одъ старательства навести, као и туторъ, осимъ случая, гди бы законъ другчије за старательство наредіо.

§ 181.

Кадъ е случай, да се поставлѣнный тоторъ у самомъ теченію одъ тоторства удалити мора, оставя се на разсмотреніе и пресуду тоторскога Суда, кои е Судъ Окружный.

Кадъ тоторъ дужность свою као што треба испуњава, или кадъ се такви узроци появе, кои бы га јоштъ съ почетка одъ тоторства изключили (§ 162), или ако му се у теченію тоторства узроци извиненя доцуне, н. п. добіе пето дете или унуче, па то Суду предложи, онда, ако Судъ то уважи, тоторъ мора заключительный рачунъ предати, па се одъ тоторства ослобађа, а Судъ познатымъ начиномъ новогъ тотора наименуе.

Исто тако ако е завѣштатель тестаментомъ тотора само *за извѣстно време* одредіо, па то време истече, онъ се тоторства ослобођава, и другій се наименуе, ерь е тако воля завѣштателя, а овай може имати довольне узроке, зашто е тако наредіо, н. п. може бити да е за оно одређено време тоторъ са младолѣтникомъ у свели стаяо збогъ каквогъ обстоятелства, кое после престае и т. д.

Кадъ се, докле тоторство трае, тотору руди какво обстоятелство, кое му забрануе да може бити тоторъ, или е онъ за то обстоятелство текъ садъ дознао, а оно е и одъ пре постојало, онда онъ мора то Суду явити; н. п. ако се пар-

ница роди између татора и пушле. Судъ ће тада по обстоятелству рѣшити, оће ли за ту парницу особеногъ заступника пушили одредити, на туторство у осталомъ да остане; или ће, ако є то какавъ знаменитъ предметъ, збогъ кога се неможе држати, да ће тоторъ унапреданъ на праву користъ пушле радити, — татора тога, почемъ надлежно рачунъ преда, другимъ замѣнути. —

Овимъ смо свршили нашегъ Законика ову прву часть, која є дѣйствовала о *личнимъ правама*; но пре него што пређемо на другу часть, да непропустимо овде споменути ову уредбу одъ 12. Юнія 1847 године $\frac{\text{К. В. № 838}}{\text{С. № 501}}$ одъ 1847 г. (види страну 32-у 4-е свезке зборника), којомъ се одређує: да оно сироче, кое бы после смрти отца и матере младолѣтно и безъ свакогъ имања остало, на га се нико небы изъ милосрдія приміо — надлежна община издржава. Правителство подкрепљава ову уредбу тиме, што є оно общинама знатна благодѣанія и приходе устудило.

ОБЯСНЕНИЈЪ

ГРАЂАНСКОГЪ ЗАКОНИКА

ЗА

КНЯЖЕСТВО СРБСКО,

ИЗРАДИО

ДИМИТРИЈЕ МАТИЊЪ.

Прегледала и одобрила школска коммиссія.

ДРУГЕ ЧАСТИ

ПРВО ОДДѢЛЕНІЕ.

С. М. Матија

У БЕОГРАДУ

у Княжества Србскогъ Књигопечатњни.

1851.

„Добри и праведни закони есу душа државе.“

С А Д Р Ж А Њ

За 1-во Оддѣленіе друге Часті Объясне-
ня грађанскогъ Законика.

Ч А С Т Ъ Д Р У Г А

О правама стварнима.

О Д Д Љ Л Е Н І Е І.

Г л а в а І.

О стварима и правама на ствари.

	<i>страница</i>
§ 182. Шта се разуме подъ именовъ ствари? - - - - -	274
§ 183. Како се оне деле? - - - - -	275
§ 184. Које су тѣлесне, а које безтѣлес- не ствари? - - - - -	—
§§ 185 — 189. заключ. Које су непокрет- не, а које покретне ствари? -	277
§ 190. Како се права сматрају, као по- кретне, или као непокретне ствари? - - - - -	284
§ 191. Више стварій скончанъ подъ ед- нимъ именовъ како се сматрају?	286

	<i>страна</i>
§ 192. Кое се ствари зову непотрошне, а кое потрошне? - - -	288
§ 193. Кое се ствари зову процѣнне, а кое непроцѣнне? - -	289
§ 194. Кое е цѣна едне ствари; кое е обична цѣна, а кое чрезвычайна? - - - - -	291
§ 195. Кое су ствари пунте или ничіе, кое су свачіе; а кое е народно добро? - - - -	293
§ 196. Кое су приватна добра, а кое общинска? - - - -	295
§ 197. Каква е разлика између права чисто-стварны и права лично стварны? - - - -	296

Г л а в а П.

О државини и праву држаня.

§§ 198 и 199. Ко е државаць или притяжатель какве ствари? - -	301
§ 200. Кады е државина тврда? - -	305
§ 201. Кады имашь право стварь држати? - - - -	306
§ 202. Кады е распра о праву на државину, о коме законь предпоставля, да има право на то? -	307
§ 203. Ко е поштенъ или савестанъ државаць? - - - -	308
§ 204. Кады се стварь враћа, каква е разлика између савестногъ и безсавестногъ државца? -	310

- § 205. Кады се мора накнада чинити по оной цѣни, кою самъ притяжатель опредѣли? - - - 318
- § 206. Кады задружна кућа, или дружина заедничара' и т. п. што туђе држи, савестность кой' узиматће се у призреніе? - 319
- § 207. Кады се и одъ когъ времена савестный државаць сматра за безсавестна? - - - 320
- § 208. Можешъ ли твою стварь натрагъ искати, гди е годъ нађешъ? 321
- § 209. Кады се ко препире о државини ствари, ко ће е до пресуде чувати? - - - - 322
- § 210. Кады стварь изгубишь, престае ли тиме твоя државина, а престае ли твоє право? - - 323

Глава III.

О своини, т. е. праву собственности, нарочито праву баштинскомъ.

Како се разликуе државина одъ права собственности? - - 326

- § 211. Є ли свакій Србинъ савршеный господарь одъ свои' добара'? 327
- § 212. Кое е право баштинско? - 328
- § 213. Могу ли се спаилуци, тимари и зіямети у Србиі опеть увести? 329
- § 214. Предпоставля ли се да е право собственности ограничено? - 334

	<i>страна</i>
§ 215. Кадъ е имаѣ заедничко?	- 335
§ 216. Кадъ е ко господаръ какве ствари, каква права онъ онда има према нъой?	- - - 337
§ 217. Кадъ е и како е дужанъ србскій жителъ свое добро правителству уступити?	- - - 338
§§ 218 — 220. заключ. Ако твою стваръ кодъ другога наѣнешъ, какво право онда имашъ, и шта треба да чинишъ?	- - - 340
§ 221. Кадъ немора обтуженый државаць кое ствари, но нъномъ правомъ господару вратити?	342
§ 222. Оно, што се неда разпознати, може ли се као свое тражити?	346
§ 223. Како се сматра свакиъ, кои стваръ какву држи; и кадъ се може државаць изъ државине избити?	- - - 347
§ 224. Каква законна слѣдства постижу онога, кои е обтужень, а онъ трагъ ствари замеће?	- - 348

Г л а в а I V .

О прибавляню стварій.

Шта се изискуе за сваку набавку стварій?	- - - 350
§ 225. Шта се зактева, да ко постане господаромъ какве ствари?	- —

- § 226. Шта е то пуноважнѣи основъ и законнѣи начинъ? - - 351
- § 227. Ёсу ли различни начини, којма се ствари пабавляю? - - 353
- § 228. Које ствари може свакиъ заузети? 352
- § 229. Чја су пуеста места? - - —
- § 230. Које се место за пуесто држи; како се слаже овогъ §-а точка подъ в) са §-омъ 929? - - 354
- §§ 231 и 232. Кои се дугъ може крчити и присвоити? - - - 357
- § 233. Ко може крчити дозвољну честу, и како се дели крчевина? 358
- § 234. Шта немогу поедина лица заузети? - - - - - 359
- § 235. Какво право има онај, кои ува-ти или убіе дивѣ зверѣ? - —
- § 236. Докле е дивячѣ уваћена или припитомљена онога, кои е ува-ти, или припитоми? - - - 361
- § 237. Како се риба сматра? - - —
- § 238. Губи ли се право на питу животину, кадъ она и исподъ власти господара изиђе? - 362
- § 239. Како се сматраю ровни домаћи и голубови? - - - - - 363
- § 240. Рой одъ преседа, докле е онога, кои га е досадъ држао? - —
- § 241. Како се сматра рой шумскій у грму? 364
- §§ 242 и 243. Како треба наодникъ са наћеномъ ствари да поступа? - 365
- § 244. Какву награду законъ наоднику одређуе? - - - - - 367

- § 245. Каква права има наодникъ, ако се господаръ ствари непокаже? - 370
 Може ли наодникъ нађену стваръ застарелостѣу прибавити, и кадъ може? - - - - - 372
- § 246. Шта се сматра за непоштено мишленѣ наодника? - - - - - —
- § 247. Ако е њи' више какву стваръ нашло, каква права и дужности они имаю? - - - - - 374
- § 248. Шта неможе нико присвоити? —
- § 249. Које се јоштѣ ствари узимаю за изгублѣне? - - - - - 375
- § 250. Шта се изискуе, да се нађена каква стваръ може за сакровиште сматрати? - - - - - —
- § 251. Како се дели сакровиште? - - - - - 377
- § 252. Ко нема право на законный део наодника сакровишта? - - - - - 378
- § 253. А наймлѣни надничари, кадъ *случайно* сакровиште нађу, имаю ли они право на законный део наодника сакровишта? - - - - - 379
- § 254. Какво право има ко на оно, што е опалѣно? - - - - - 380
- §§ 255 — 257 заключ. Какво право има онай, кои туђу покретну стваръ одъ пропасти спасе? - - - - - 381

Глава V.

Прибавляиѣ стварій прираштаемъ и припаткомъ.

	<i>страна</i>
§ 258. Шта е прираштай иль припатакъ, и како онъ бѣва? - - -	384
§ 259. Кое е природный прираштай а) на производима природе? - -	385
§§ 260 и 261. Кое е природный прираштай б) кодъ животниа? - - -	—
§ 262. Како се сматра оно острово, кое на рѣчици постане? - - -	387
§ 263. Како е, кадъ вода каква пресуши, или се на више кракова разцепи, па се острови начине, или се землѣ полю? - - -	389
§ 264. А шта бѣва, кадъ вода каква свое корито остави? - - -	390
§ 265. Кома припада она земля, кою вода помало на обалу нанесе? -	391
§ 266. Кома припада она земля, кою вода силомъ одъ едне обале одкине, а на другу нанесе? - - -	392
§ 267. Шта е властанъ чинити противъ урова онай, коме вода землю рони? - - -	393
§ 268. Како ће се судити, кадъ се брдо срони, па на туђу землю нанесе? -	394
§§ 269 — 276 заключ. Како бѣва прираштай рукотвориномъ; кои су познатіи видови овогъ начина прибавляя, и како се у таковимъ случаима суди? - - -	395

- § 277. Како се суди, кадъ ко на своіой
земљи зданіе какво одъ туђе
грађе начини? - - - 404
- § 278. Како се суди, кадъ ко на туђой зем-
љи зданіе одъ свое грађе начи-
ни? - - - - - 405
- § 279. Како се суди, кадъ ко на туђой
земљи зданіе туђолъ грађолъ на-
чини? - - - - - 407
- § 280. Како се суди, кадъ ко на туђой зем-
љи што награди са знаѣмъ и
уговоромъ? - - - - 408
- § 281. Како се суди, кадъ ко са своиль
семеномъ туђу нѣвву засеє, или
своиль саѣеницама туђу землю
засади? - - - - - —
- § 282. Чіа є она воѣка, коя є на меѣама
сусѣдны земаля? - - - 409
- § 283. Ако плодъ съ гране на туђу землю
опадне, сме ли господарь древе-
та тражити га? - - - 410
- § 284. Оѣе ли важити, ако се стране о
томе поравнаю? - - - 411

Г л а в а V I .

О прибавляю стварій предаюль.

- Одъ какве є важности предая у
римскомъ праву? - - - 412
- §§ 285, 286. Како се могу набавити оне
ствари, кое веѣь имаю господаря? 413

§§ 287—291	заклоч. Кои су начини предае кодъ покретны стварій?	- - -	414
§§ 292—303	заклоч. Како се непокретне ствари одъ едногъ господара на другогъ преносе?	- - -	420

Глава VIII.

О залози.

§ 304.	Шта е залога?	- - -	431
§ 305.	Коя стварь може быти залогомъ?	-	435
§ 306.	Шта предпоставля свака залога?	-	436
§ 307.	Кадъ е покретна стварь у залози, а кадъ непокретна?	- - -	437
§ 308.	Како се предаю у залогу оне покретне ствари, кое се немогу предати изъ руке у руку?	- -	440
§ 309.	Може ли се право на залогу и условно прибележити у књиге?	-	441
§ 310.	Може ли онај, кои има залогу, ову опеть другомъ заложити?	-	442
§ 311.	На непокретну залогу, кою ко има, може ли ко другій заложно право добити?	- - -	444
§ 312.	Какво право дае залога?	- -	—
§ 313.	Може ли залогодавацъ, ако е залог у треће руке као пазалога са нѣговимъ знањемъ прешла, дугъ свой безъ знаня тогъ пазалогопримца, исплатити?	- -	445
§ 314.	Важи ли залога, ако е туђа стварь заложена?	- - -	—

- § 315. Право залогѣ на стварь садржава ли у себи и право на плодове ствари? - - - - 446
- § 316. Може ли онај, кои има право залогѣ, па се дугъ изъ њѣ неможе намирити, — искати одъ дужника другу доволъну залогу? - - - 448
- § 317. Ё ли дужанъ залогопримацъ заложѣну му стварь чувати? - - - 449
- § 318. Сме ли залогопримацъ употреблявати заложѣну му стварь? - - - 450
- § 319. Како одговара онај, кои држи залогу, ако онъ ту опетъ другоме заложѣ? - - - - 451
- § 320. Какво право има займодавацъ, ако га дужникъ на рокъ ненамири? —
- § 321. Ако се заложѣна стварь скупљѣ прода, него што дугъ износи, кудъ ће се са тимъ вишкомъ? - 452
- § 322. Ё ли дужанъ залогопримацъ дану му залогу изъ руку' пустити, докъ га дужникъ ненамири, ако бы ѣ овај међутимъ другомъ уступѣо? - 453
- § 323. Престаѣ ли дугъ, ако ѣ залогѣ случајно нестало? - - - - —
- § 324. Престаѣ ли право на залогу, ако ѣ она на извѣстно време ограничена? - - - - 454
- § 325. Може ли заложный повѣритель, кадъ му се дугъ исплати, залогу и далѣ задржати за какво друго потраживанъ? - - - - 455

- § 326. Како се добія право залогѣ на непокретна добра? - - - 457
- §§ 327—330. заключ. Докле е интабулираний дугъ за то добро везанъ? 458

Г л а в а VІІІ.

О службеностима (сервитутима).

- Важность службеностей у грађанскомъ животу; како се сматраю службености по римскомъ праву? - 460
- § 331. Шта су службености, како се оне могу разделити? - - - 461
- §§ 332 и 333. Зашто е везана свака службеность; меня ли се она, кадъ се промене господаръ ствари? - 464
- §§ 334—337 заключ. Колико стручне су службености; кое су польске, а кое кућне? - - - - 466
- § 338. Кое су личне службености? - - 469
- § 339. Быва ли, да службености одступе одъ свое природе? - - 471
- § 340. На чему се осниваю службености? 472
- § 341. У коме случаю законъ чіе право собственности службеношћу ограничава? - - - - 473
- § 342. Како се прибавляю службености? 474
- § 343. На што е обвезанъ онай, чіе е служеће добро? - - - - —
- § 344. Ко е дужанъ служећу стварь издржавати и оправляти? - - 475

- § 345. Може ли онај, који има право канве службености, исто на даљ разпрострети? - - - - 476
- § 346. Може ли се службеностъ, која є за стваръ єдну везана, одъ исте одделити, па на другу пренети? - 477
- § 347. Може ли єдна стваръ и неколицини служити? - - - - 479
- §§ 348—370. Како ће се судити и опредѣљивати правна одношеня кодъ оны разны струка' службености, кое су у тимъ §§-ма изложене? 480
- § 371. Колико има личны службеностій, и кое су то? - - - - 499
- §§ 372 и 373. Каква су права и какве дужности скопчане са личноу службеностіу употребленя? - - 501
- §§ 374—383 заключ. Каква су права и какве дужности онога, који има личну службеностъ *уживаня*? - 505
- §§ 384 и 385. Шта се разуме подъ службеностіу *обываня*? - - - 519
- § 386. Какве тужбе могу се догодити кодъ службеностій? - - - - 522
- §§ 387—389 заключ. Кадъ престаю службености? - - - - 525
- § 390. Кадъ престає службеностъ, ако є ономе, који є њо уредіо, то само на неко извѣстно време принадлежало? - - - - 528
- § 391. Кадъ престає службеностъ, кадъ є она коме дана само донде, докъ ко другій извѣстне године стигне? —

- § 392. Кадъ престав службеностъ лична,
коя е за лице какво везана? - 529
- § 393. Шта се разуме подъ годишњимъ у-
житкомъ, и на кога се онъ од-
носи? - - - - - 531

Глава IX.

О наслѣдію.

- Шта се разуме подъ наслѣдіемъ; ка-
ко се дели наслѣдіе; колико има
начина' наслѣдія? - - - - - 534
- § 394. После смрти сръбскогъ жителя, на
кога прелазе добра нѣгова? - 538
- § 395. Кома по реду наслѣдіе по закону
припада? - - - - - 539
- §§ 396—400 заключ. Кома е прва лоза? - 540
- §§ 401—403 заключ. Кома е друга лоза? - 549
- § 404. Кома е трећа лоза? - - - - - 552
- § 405. Кома е четврта лоза? - - - - - 553
- § 406. Кома е пета лоза? - - - - - 554
- § 407. Кома е шеста лоза? - - - - - —
- § 408. Кадъ прелазе наслѣдіе на материнъ
родъ; чиме е допућивъ овај па-
раграфъ? - - - - - 555
- До когъ колѣна нашъ Законикъ дае
право наслѣдія? - - - - - —
- § 409. Кадъ имаю ваибрачна деца право на
наслѣдіе? - - - - - 556
- § 410. Наслѣђуе ли усвоено дете поочима
и помайку своју, и ко нѣга на-
слѣђуе? - - - - - 557

§ 411. Наслѣђую ли небрачни родители свою небрачну децу? - -	558
§§ 412—415 заключ. Какво право има удовица на мужевальмъ иманю? -	559
§ 416 и 417. Ко наслѣђуе иѣно иманѣ, кое она мужу донесе, после иѣне смрти? - - -	561
§ 418. Уколько се одступа у задрузи одъ общты правила' о наслѣдїю? -	566
§§ 419 и 420. Оѣе ли убица наслѣдити иманѣ оногъ убїеногъ? - - -	567
§ 421. Збогъ убиства на обрани, губе ли се наслѣдна права? - - -	570
§ 422. Може ли се ко конфискаціомъ наслѣдногъ права лишити? -	—
§ 423. Кадъ, како и кои странци могу добра сръбскогъ жителя наслѣдити? -	571

Глава X.

О тестаменту или завѣщанїю.

Завѣщанїя кодъ Римляна' пре дванайст-табличны закона' - -	574
§ 424. Шта є тестаментъ или завѣщанїе? -	577
§ 425. Како ѣе се судити, ако се два лица о наслѣдїю едно другомъ на случай смрти обвежу? - -	579
§§ 426—428 заключ. Ко може, и о чему правити тестаментъ? - - -	—
§§ 429 и 430. На колько начина' законъ дозволява, да се може тестаментъ начинити? - - -	585

§ 431. Коя є разлика између кодицилла и тестамента? - - - -	588
§§ 432—442 заключ. Коя є разлика између тестамента писменогъ, устменогъ и предъ Судомъ начинѣногъ? -	589
§§ 443—447 заключ. Какве люде треба узимати при тестаменту за сведоке; ко не може быти сведокъ; кадъ є доволно и два сведока? -	602
§ 448. Може ли завѣштатель свой тестаментъ меняти? - - - -	607

Глава XI.

О садржаю, смислу и толкованю тестамента.

§§ 449—460 заключ. Коя су правила о толкованю тестамента? - - -	608
§§ 461—464 заключ. Кадъ и како бива заступно или подставлѣно наслѣдіе (субституція)? - - -	622
§ 465. Шта є завѣтина (фидеикоммиссъ)?	627
§§ 466 и 467. Ко може чипити завѣтину и како? - - - - -	629
§ 468. Кадъ пада завѣтина? - - - -	630
§ 469. Шта є изпорука (легать)? - - -	631
§ 470. Може ли завѣштатель своимъ наслѣднику поредъ наслѣдногъ дела и изпоруку оставити? - - -	632

- § 471. Ко е дужанъ изпоруку исплатити, кадъ се она остави коме, кои ніе наслѣдникъ? - - - - 634
- § 472. Сматра ли се као наслѣдіе или као изпорука, кадъ се наслѣдницима остави цело имањ, и поименце изброи, шта е коме остављено? 635
- § 473. Ако наслѣдникъ иль изпорукопримаць умре пре завѣштателя, прелази ли онај њима остављеный део на њіове наслѣднике? - 636
- § 474. Коя се условія, подъ којима завѣштатель што коме остави, сматраю као да њ и нема? - - 637
- § 475. Шта се разуме подъ тимъ, кадъ се коме оставе милькови, баштина, кућа, покућство? - - - 644

Г л а в а XII.

О томъ, како завѣштатель о својъ имању располагати може.

- § 476. Може ли се слободно располагати и са онимъ имањемъ, кое е наслѣђено? - - - - 646
- § 477. У чему се састои законный део, и кадъ се онъ окрива? - - 647

- §§ 478 и 479. Могу ли се мужка деца жалити, ако имъ се законный део о-
кръни на ползу женске деце? 649
- § 480. Изъ кой' узрока' може отаць дете
свое изъ законногъ дела исклю-
чити? - - - - - 651
- § 481. Имаю ли остали, по реду законномъ
назначени наслѣдници право на
законный део? - - - - - —
- § 482. Докле се може поступати противъ
завытанія? - - - - - 652
- § 483. Пада ли завытаніе, ма и небыло
по закону начиніе, ако су сви
они, кои' се тиче, тиме задоволь-
ни? - - - - - 653
- § 484. Ко се изяснява за младолѣтне и за
оне, кои свою волю изявити не-
могу? - - - - - 654

Глава XIII.

О попису заоставшегъ иманя.

- § 485. Мора ли се наслѣдіе примити безъ
пописа? - - - - - 659
- §§ 486 и 487. Кады є Судъ дужанъ пописа-
ти заоставше иманіе? - - - - - —
- § 488. Ако пунолѣтный наслѣдникъ наслѣ-
діе безъ пописа прими, каква об-
везателства тиме на себе намеће? 661

- § 489. Шта ће бити, ако ко као наслѣдникъ одъ заоставшегъ иманя што затаи? - - - - - 663
- § 490. Кадъ се може знати, колико е иманѣ умрлога? - - - - - —
- § 491. Може ли наслѣдникъ, или извршителъ завѣщанія искати, да се опредѣли рочиште за све займодавце заоставшегъ иманя? - - - - - 664

Глава XIV.

О деоби.

- Шта е деоба? - - - - - 666
- § 492. Мораю ли се наслѣдници делити? —
- §§ 493 — 499 заключ. Како се при деоби поступа? - - - - - 667
- § 500. Узима ли се при деоби у рачунъ оно, што су отаць или мати детету комъ за живота поклонили? 672
- § 501. Да ли се при деоби одбію они трошкови, кои су на рану, одело и воспитаніе учивѣни? - - - - - 674
- § 502. Ко мора при деоби бити за малолѣтнике? - - - - - 675
- § 503. Кадъ се деоба сврши, може ли свакій са своимъ деломъ располагати? - - - - - —

§ 504. Одговараю ли смѣсници еданъ за другогъ за тврђу права деобногъ дела? - - - - - 676

§§ 505 и 506. Коликій рокъ законъ оставя, за кои се противъ деобе поступи може; како се слажу ови §§ са §-омъ 937. — - - - - 677

Г л а в а XV.

О наследственимъ правима и одношењима у задрузи.

§ 507. Шта е задруга; каква е разлика између задруге и друге какве смесе заедничкогъ живота? - - - - - 679

§ 508. Чие е оно задружно добро и иманѣ? 680

§ 509. Које су ствари само поединогъ задругара? - - - - - 681

§ 510. Ко располаже задружнимъ добромъ? 682

§ 511. Како е законодавна властъ протолковала овај §? - - - - - 683

§ 512. Како се сматра онај, кои се оддели и свой део изъ задруге узме? - 684

§ 513. Шта е съ онимъ, кои самовольно задружну кућу остави? - - - 685

§ 514. Могу ли задругари оддвоити онакогъ задругара, кои е задрузи одъ штете? - - - - - 686

§ 515. Може ли задругарь цѣлу задругу задужити? - - - -	687
§ 516. Меня ли се стаѣ задруге, кадъ умре старешина, или кой другій изъ задруге? - - - -	688
§ 517. Деца мужа, коя у задрузи живе, какво право имаю на задружно имаѣ, кадъ наврше 15-ту годину? -	—
§ 518. А у каквомъ правномъ отношеніи стое она до 15-е године? -	690
§ 519. Ко є наравный титоръ малолѣтне дѣце у задрузи? - - - -	—
§ 520. Кадъ ће се пописъ у задрузи чинити? - - - -	691
§§ 521 и 522. О чему може поединый задругарь на случай смрти располагати? - - - -	692
§ 523. Каква права има удовица, коя после мужа у задрузи остане? -	693
§§ 524 и 525. Шта она носи, ако се преуда, или родительима своимъ врати? - - - -	694
§ 526. Има ли разлике у правама и обвеза-телствама задругара, были они сродни, были усвоени общитимъ договоромъ? - - - -	695
§ 527. Како треба поступати у случаю наслѣдія и деобе у задрузи? -	—

- § 528. Има ли сродство *у задрузи* при наслѣдію првенство надъ сродствомъ изванъ задруге, ма ово было и ближе сродство? - 696
- § 529. Каква права имаю девојке, коє у задрузи иза свои' родителя' остану; како є законодавна власть протолковала овай §? - - 697
- Каква є рѣшенія правителство досадъ издало о деоби задружны фамилія'? - - - - 700

Глава XVI.

О наслѣдію у недостатку наредбе законне и законны наслѣдника'.

- § 530. Кадъ припада држави заоставше иманѣ? - - - - 702

ЧАСТЬ ДРУГА

ГРАЂАНСКОГЪ ЗАКОНИКА.

О ПРАВАМА СТВАРНИМА.

Прва часть Законика гласила е о *личнихъ* правама. А ова друга часть има за предметъ стварна права, т. е. збиръ онаковы права, коя човеку неприпадаю збогъ иѣговы личны свойства и отношеня' (види 50 страну прве части Объясненя), него изъ когъ другогъ основа.— Стварна права деле се опеть, као што ћемо то видити при § 197 на *чисто стварна*, и на *лично стварна*. (Види што смо о овомъ казали, кадъ смо ступили у прву часть нашегъ Законика.) Но найпре морамо говорити уобщте о понятію, шта е то стварь, о главнимъ видовима стварій, и о томе, како се оне деле.

О Д Ъ Л Е Н І Е І.

Г Л А В А І.

Нашъ Законикъ има овде насловъ :

О стварима и правама на ствари.

Но почемъ ова глава говори само о томе, какве ствари могу быти и како се оне деле, бо-

лъ бы было, по примѣтби Г. Шерогића, дати оной глави насловъ:

О стварима и о томе, како се оне по закону деле.

§ 182.

Подъ именовъ ствари разумѣва се у законномъ смыслу све оно, што нѣе человекъ, или нѣе лице, и на потребу човеку служи.

*Дакле стварь е све оно, што постои по природи или морално, изузимајући човека, као лице, ерѣ в. п. гди робства има, као што е то кодъ Римляна' было, робови су као и ствари. — Наука о праву занима се са стварима у онолико, у колико њи человекъ може присвоити, и тако могло бы се казати, да право сматра за ствари: *све оно, што се може притлажавати*; ерѣ све оно, што нѣе умно, по самомъ расположеною природе опредѣлено е на то: *да умнимъ створеняма (лицами) служи на постиженѣ њиове цѣли*. Човекъ, по § 18 нашегъ Законика, ако бы онъ и самозволю, нигда се не може противъ свогъ умногъ достоинства понизити, да се узме за *голо средство, за стварь*; но инакъ онъ може своѣ тѣлесне и душевне моћи дати, за постиженѣ туђе дозвољне цѣли. — Кадъ се каже „стварь“, подъ тимъ се у ширемъ смислу разуме све оно, што е опредѣлено да као средство служи умнимъ створеняма, како ће она своѣ цѣли постићи; у*

редъ стварій долазе дакле 1) *све бездушне, мртве ствари*; 2) *сва животиња, која живи, а нје умна*; 3) *дѣла и способности умны створеня*; па по тому 4) *и она права, по којима може ко одъ другога зактевати, да му што ради, или да што нечини.*

§ 183.

Ствари, које на потребу човеку служе, могу се у разномъ виду сматрати, и по томе, ради јаснога понятія и законнога употребленія, дѣле се на разне родове, кои се овде опредѣлити мораю.

Ствари по ономъ лицу, коме оне принадлеже, и по ономъ како су оне различие, разио се и деле. —

§ 184.

Ако такове ствари у очи и остала чувства падаю, зову се *тѣлесне*, као што е земља, кућа, виноградъ, воћникъ, алатъ, плодъ, одѣло и пр. ако ли подъ чувства неспадаю, зову се *безтѣлесне*, као н. п. право ловачко, право рыболова и пр.

Међу многостручнимъ раздѣленіяма, која се могу учинити о стварима што се тиче тога, какве су оне унутрашњѣ, излажу закони само она подделена, која су за њѣово полѣ нужна.

Тѣлесне су ствари оне, кое у простору постоје, противуположено онима, кое се само помишљају, као што је н. п. право наслѣдія, залоге, службености, или право по каквој куповини, закупу и т. д.

Раздѣленіе, по комъ смо у овомъ §-у видили, да су ствари *тѣлесне* и *нетѣлесне*, показује намъ, да су такође права и правна одношеня, као и оно, каква је која стваръ, н. п. пріятно положеніе дома, слободанъ изгледъ и т. п. — неки родови или видови ствари, а и количине да се подразумевају подъ именовомъ ствари. Што се дакле у законима о ствари изрекне, мора важити и за та именована одношеня и свойства, а *особито за права*.

У осталомъ често се едномъ истомъ речи, по нѣномъ двозначеню, разуме која стваръ часъ као *тѣлесна*, а часъ као *нетѣлесна*. Тако н. п. новацъ, кадъ се сматра као нешто скупно, само као нека изречена количина, н. п. сто илада, нешто је нетѣлесно, а на противъ у самој ствари правый скованый новацъ, монета, тѣлесна је стваръ.

Римско право овако опредѣљава тѣлесне и нетѣлесне ствари; за тѣлесне узима: *res, quae tangi possunt, quae sunt* (ствари, кое се могу додирнути, оинати, кое заиста постоје); а за нетѣлесне *res, quae intelliguntur* (ствари, о којима се само мислити може, кое се представљају); као н. п. право наслѣдія, или право службености какве; — на кратко: *сва права по римскомъ праву есу ствари нетѣлесне*, изузимајући право собственности, кое је тѣлесна стваръ; еръ право собственности споява се савршено съ

ономъ ствари, која е у собственности, почемъ собственость нѣе ништа друго, него савршено господаренѣ надъ ствари, која е по тому сасвимъ подчинѣна волѣи господара пѣногъ. Сасвимъ е едно исто или рекао: я имамъ право собственности надъ овомъ пѣивомъ, или: ово е моя пѣива.

§ 185.

Ствари оне, коѣ се немогу съ еднога мѣста на друго кренути, или премѣстити, а да се у своимъ саставнимъ частима и изгледу ненаруше, есу непокретне. Коѣ се пакъ у цѣлости своіой могу премѣстити, оне су покретне.

Ово раздѣленіе, коѣ се може *само кодъ тѣлесны стваріи* употребити, врло е важно са више обзира', особито што се тиче начина, како се набавляю ствари (§ 287 до 296) и у обзире закономъ прописаногъ времена за застарелость (§ 928 и 929). Разлика између какве по себи покретне и непокретне ствари зависи одъ тога, каква е она, може ли се собственомъ или туђомъ силомъ и снагомъ съ едногъ места на друго пренети, а да се у своіой сунтини (субстанціи) ненаруши. Подъ *сунтиномъ* какве ствари разуме се оно, што е *стално и траје на нѣой*, дакле како вѣштествене саставне части, тако и изгледъ, кои стварь каква има. Сунтина какве ствари остае непроменѣна, кадъ она задржава своѣ саставне части, и јошть непрестано остае оно, што треба да представля, или каква по нѣномъ опредѣле-

нію треба да є. Тако и. п. животня, преправлѣна средства за прежитаніє, аљине, покућство, покретне машини, воденице на лаѣама єсу покретне ствари; све ово и кадъ се премѣсти на друго место, остає оно исто, што є было, и іошть непрестано одговара свомъ преѣашнѣмъ опредѣленію. — Нѣиве, стална зданія као такова немогу се преносити, па єу непокретна. — Покретне ствари каквогъ притяжателя зову се нѣгово *покретно иманѣ; покретный малѣ.*

§ 186.

Стварь може по себи покретна быти, и опетъ у законномъ смыслу као непокретна сматрати се, коє бива, кадъ или закономъ опредѣли се, или самъ и маоць ствари уреди, да она као придодатакъ непокретне ствари буде; и онда се таковый придодатакъ као и сама стварь за непокретну стварь држи. Тако є припатакъ и прираштай, докле є годъ неоцеплѣнъ одъ ствари, тако и све оно, безъ чега се стварь употребити неможе или є законъ или имаоць за непрестанно ствари употребленіє опредѣлію.

Да каква покретна или непокретна стварь по наредби господара као *споредна стварь* прими свойство оне ствари, коя узъ главцу пристає, мора она а) *са главногъ ствари доиста скотчана*, или у неку, премда само мѣстну сvezу доведена

быти, почемъ се она обдържава или у другой, или поредъ друге на тай конаць, да се може ова употреблявати.

Ніе довольно къ томе само гола намбра, (коя се може често и изменути) да се она стварь са другомъ сконча; а и чимъ се споредна стварь одъ главне за свагда (но не изъ мимогредногъ узрока на неко време) оддвои, губи одма оно свойство да е придодатакъ.

Осимъ тога б) мора притяжатель главне ствари *свою собствену* стварь съ нъоме скончати, еръ онъ нема право туђу стварь безъ воли нъногъ господара преобратити у придодатакъ свое собственности.

На последку в) зактева се, да е придодатакъ скончанъ съ главною ствари у намери, да тако *на свагда* остане; а то се мора предпоставити кодъ оны стварій, безъ кои' се главна (стварь) по нъномъ опредѣленію не може употребити; дакле ту нетреба особитогъ изречногъ или бутаећегъ изасненія.

Римско право ставля овде начело: *pertinentia sequuntur rei principalis* (придатакъ иде за главнимъ).

Кодъ Римляна' бую е обичай, кадъ ко купи уобщте коня, или какво животно, да се узъ ту уобщте погодбу по себи већъ разумевало, да и такумъ коньскій иде; кодъ Немаца' неважи ово начело; намбра тичући' се страна' при погодби мора се изнаћи, па се по томе и суди.

Главно е правило при придодатку: ако каква стварь нема никаквогъ самостояногъ опредѣленія, но само служи на то, да се може друга

коя стварь лашче употребити, онда є она придодатакъ.

Придодатакъ може бити и кодъ покретны стварій, тако н. п. кутія иде са ономъ ствари, која є у њо смештена; кавезъ са тицомъ, зейтинско буре са зейтиномъ, ключъ са вратима и т.п.

О припатку и о прираштаю быће јошть обширниє речъ у глави V ове части, особито при § 258.

§ 187.

Трава, дрва, плодови, и све, што земля издає, єсть непокретно добро, докле се годъ одъ землѣ неоддвои. И саме рыбе у води, и дивячь у шуми постаю текъ онда покретнымъ добромъ, кадъ се рыба улови и дивячь увати или убіє.

Овай и два одма слѣдуюћа параграфа понятіє о придодатку, и оно начело: да покретни придодатци каквогъ непокретногъ добра законно свойство те непокретне ствари примаю, — обраћаю њ на *землѣ* (милькове), на *воду* и на *зданія*. Особито настоєћій § изяснява овай начинъ придодатка, кои се састои у природномъ прираштаю, или у плодовима.

У строжіємъ смислу *плодъ* се разликує одъ *прираштая* тиме, што првый *унутрашньомъ силомъ* какве ствари у свези съ ньоме стои, као н. п. плодъ на воћки; а прираштай напротивъ *сполашньимъ* силама, као н. п. кадъ вода на мою землю наспе песка и т. п. на то ньой прирасте. Плодови су органични производи какве ствари.—

Римско право дели плодове, на *природне* (*fructus naturales*) и на *грађанске* (*fructus civiles*); *природни* су они, које природа сама производи; а *грађански* су сви доодци одъ какве ствари, као што су н. п. новци за закупъ, (аренду) и т. п. Јошть се деле плодови и на индустријалне (рукодѣлне), кои да се произведу човечија е рука нужна; али ово раздѣленіе у законномъ смислу нѣ ни одъ какве важности; разлика е између плодова' јошть *неодвоєны*, *необраны* (*fructus pendentes*), *одвоєны*, *узбраны* (*separati*), и *већь одиешены*, *свежены* (*perccepti*); далъ разлика е између плодова', кои *јошть нису потрошени* (*exstantes*) и оны, кои *су већь потрошени* (*consumti*); особито у науци о набавлянио стварій ова е разлика у римскомъ праву важна.

Што овај § наређуе: да текъ онда, кадъ се рыба улови, дивячь увати, постае побретнимъ добромъ, то е изъ тогъ узрока, што текъ кадъ се то учини, оно поедино животно управъ набави се, а донде се само уобште могло узети у призреніе, да има рыбе у води, или животинъ у шуми.

§ 188.

Она рана, дрво, пића, стока, лесъ и тежачкій алатъ, и сви занатски или фабрични и руководѣлни алати, кои су за обычно употребленіе ствари или домоводства потребни, сматраю се као нѣовъ придодатакъ, слѣдователно као непокретна стварь,

Обычно природный прираштай и плодови нису више придодатакъ, чимъ се оддвое одъ землѣ или одъ воде, и. п. кадъ се плодови саберу, кадъ се дрво одсече, кадъ се животно увати и т. д. Но све то задржава свойство придодатка, у колико се за даль обдѣланѣ и употребленѣ главне ствари обычно чува и одржава, као и. п. што има ране у преправности и готовини за семе, или колико се одъ посечены дрва чува да се продужи домоводство и економія, докъ се из тогъ добра небуду могла друга нова дрва сећи.

Поредъ природногъ прираштая сматраю се уобште и оне по себи непокретне ствари за придодатакъ непокретногъ добра, дакле узимаю се као да су непокретне, кадъ њи њиовъ господарь на свомъ добру чува да продужи економію. Тако є теглећа марва заедно са ономъ младомъ стокомъ, која є опредѣлена не за продаю, за клапѣ, или за увеселеніе, већ да се пати она марва, која є нужна за обдѣланѣ землѣ; исто тако и алатъ, судови, зданія, која су нужна за економію; тако є посуђе и алатъ за обдѣланѣ землѣ, шуме, винограда или баште; тако судови, кои су нуждни за бранѣ грошѣа и држанѣ кљона (али не они судови за чуванѣ вина); по баштама судови за цвеће, подъ ведримъ небомъ подигнуте штатуе, споменници и стубови и т. д.

А ако се воли господара неувиђа, и ако има сумњѣ, є ли каква стваръ придодатакъ кое друге, онда бы се морали о томъ вештаци са-слушати, како они о томе мисле; држе ли они ту стваръ за придодатакъ кое друге.

§ 189.

И она се свака стварь за непокретну сматра, која е са главномъ ствари скопчана тако, да се безъ нарушеня главне ствари одъ нѣ оддвоити небы могла: тако су све куће и остале зграде и зданія; тако и све, што е у земљи укопано или узидано, или прилепљено или приковано, као: казани, узидани рафови, и све, што е за обичну потребу цѣлога опредѣљено, као: ђерма, кабао, уже, лапаць на бунару, и т. д.

Што се тиче зданія непокретне су ствари а) главне саставне части истога, съ тиме скопчана споредна зданія и зграде, развалине, као и сва она грађа, која се одъ развалѣногъ зданія јошгъ на месту наоди.

Као придодатакъ когъ зданія држи се за непокретно б.) све оно, што е нужно да се одржава и да се уредно употребљава какво зданіе уобште, или в.) што е нужно да се одржава какво зданіе извѣстно опредѣленогъ рода и начина, на што е можда одъ господара одређено, које се закључити може изъ својства те свезе. Тамо спада уобште сва грађа, која се наоди на месту грађевине, и која е одређена на оправку зданія; даљ уковане браве са ключевима; укопане, узидане, залишене, прилепљене ствари. Особито су придодатци дома за обитавањ: пећи,

утврђеный обложай дувара (н. пр. измаланомъ артиіомъ или платномъ), прозори, канци одъ прозора; али не наменштай, покућство; а на каквомъ занатлискомъ и посленичкомъ дому, као и. пр. на воденици, фабрики или пивари, крчми, дућану, уобште сви алати и посуђе, кое є нужно да се продужи тай радъ, сматра се за непокретно.

Оне ствари, кое законъ изречно као придодатакъ именує, не треба да се доказую да су придодатакъ; а за друге, кое нису као такове именоване, треба да се доказує, да се по њіовомъ опредѣленію као придодатакъ сматрати имаю.*)

§ 190.

Права се сматраю као покретне ствари, ванъ ако нису са непокретнымъ добромъ скопчана.

Само *тѣлесне* ствари деле се на покретне и непокретне; права, као нешто мислено и не-тѣлесно, немогу се назвати ни покретнимъ, ни непокретнимъ, почемъ се понятіє промене мѣста не може однети и на оно, што є само мислено, а не тѣлесно. Но покадкадъ нужда є права едномъ или другомъ реду стварій придодати, и. п. да бы се по томе могло рѣшити, кои є Судъ за тай предметъ надлежанъ. За такове случає важи наредба овогъ параграфа. — Кадъ нема дакле никакве законне потребе, да се права при-

*) По наредби французкогъ Законика одъ члана 517 до 526, по римскомъ праву и по прайскомъ Законику (I. 35. 2. 31. § 48—102) јоштъ се многе друге ствари сматраю као придодатакъ.

додаду едномъ или другомъ роду, а јошть више, кадъ се она одъ обои' изречно одвое, онда се права неприброяваю ни едномъ, ни другомъ реду; као н. п. кадъ завѣштатель наименоуе Петра за свога наслѣдника, а Павлу свое покретно, Јовану непокретно иманѣ остави, онда наслѣднику Петру остаю само права, ерѣ су само она за нѣга одвоена. А у случаю, кадъ бы завѣштатель имао двое деце, па едно одъ нѣи' учини наслѣдникомъ свога непокретногъ, а друго покретногъ добра, онда бы се морала и права, како се она или на непокретно или покретно добро односе, едномъ или другомъ реду придодати.

Овай § поставля правило: да се права сматраю као *покретне* ствари. То лежи у нѣјовомъ природномъ свойству; ерѣ е право: *власть* (правно качество) *какоогъ лица, коя власть то лице свудъ прати.*

Одъ овогъ правила изузима нашъ § ове случае: ако су права са каквимъ непокретнимъ добромъ скопчана тако, да нѣи може упражнявати само притяжатель непокретне ствари. Такова права чисто су привезана за стварь (она пристоје лицу само посредствомъ притяжанія непокретне ствари); она су една часть, придодатакъ непокретне ствари; дакле, премда бы она по себи покретна была, опеть се држе за непокретна; тако е н. п. право службености на каковомъ туѣмъ непокретномъ добру, или право меане, да може вишо, ракию точити и т. д. Такова права даю уедно ономъ посуѣу, кое е нужно да се упражнява то право, као што су у шивари, гди се пиво пече, тавица, лонци, каза-

ни, бурадъ и т. д. — свойство придатка непокретне ствари, и тиме законно свойство непокретны стварій.

Но изъ овогъ бы се погрешно заключило, да сва стварна права треба држати за што непокретно; тако се сматра право собственности надъ непокретнимъ стварима за непокретно, аме само донде, докле собственость надъ истимъ трае; тако службеность надъ каквимъ туђимъ польскимъ добромъ такође е као и непокретна стварь; но не право собственности надъ каквомъ *покретномъ* ствари.*)

§ 191.

Выше стварій скончаны подъ единымъ именовомъ чине одну само стварь и сматраю се као едно цѣло.

Ствари, кои саставне части по природи су едно съ другимъ скончане, зову се *повдине*, састојале се оне изъ природно састављены однородны частій, као што е н. п. дрво или земля; или изъ разны художно састављены частій, као

*) По римскомъ праву стварна права, коя се односе на непокретне ствари, сматраю се као што непокретно, а исто тако и право примати аренду (плаћанѣ закупа) на землю. — Французкій Законикъ сматра као што непокретно: право уживаня каквогъ непокретногъ добра, право службености или право на миллкъ какавъ; тужбе, кои е цѣль, да се посредствомъ нѣя присвее, да се съ нѣяма добию какве непокретне ствари; на противъ за покретне ствари држи обвезательства и тужбе, кои имаю за предметъ какву покретну стварь.

што є н. п. сатъ, кућа и т. п. — Поєдинимъ стварима противуположене су скупне ствари.

Дакле скупна стваръ єсть збиръ више нѣи поєдины стварій, коє пису механично една съ другомъ састављене, али уєдно узете као єдно цѣло. сматраю се и єднимъ обштимъ именовъ означаваю се. Тако є кућа поєдина стваръ, а дућанъ съ еспапомъ, библиотека, стадо, наслѣдіє єсть скупна стваръ.

По томе ствари или су *повдине* или су *скупне*, такова скупа може бити или већа или мања, као н. п. дућанъ съ еспапомъ, наслѣдіє, цѣло и мањ и т. д. Уобште све поєдине ствари, коє иду у ту скупу или одма съ почетка, или су после томе придодане, имаю иста она права и терете, коє има та цѣла скупа, и то донде, докъ се оне одъ те скупности неодвое, па и ако се поєдине ствари одтудъ одвое, и пакъ она права и терети остаю на онима, коє су іоштъ у скупи-

То цѣло, та скупа зове се у римскомъ праву: *universitas*, гди поєдине части н. п. поєдина овца у стаду, поєдина кнѣга у библиотеци, као у својой самосталности и цѣлости у призрење долазе; а што су оне части тогъ цѣлогъ, тогъ скупа, то є изузетакъ. Поєдине части н. п. куће. спадаю у понятіє куће, еръ є цѣла кућа єдно єдинство; напротивъ кодъ стада поєдина овца нешто є за себе цѣло; кућу притяжавамъ я као нешто цѣло, а не сваку нѣну греду понаособъ; кодъ библиотеке напротивъ притяжавамъ сваку поєдину кнѣгу, као нешто цѣло.

§ 192.

Ствари, коє се могу употребити, да се непотроше, называю се *непотрошне*, коє пакъ безъ потрошка ползе о-бычне нечине, зову се *потрошне*.

Све, поне све *тѣлесне, покретне* ствари уништаваю се кадъ се *дуго*, премда *уредно употребляваю*, као што є посуђе, альине и т. п. Има пакъ неки стварій, као што су н. п. прешителна средства, коє се мораю, и кадъ се уредно употребляваю, *одма* потрошити, или као што є новаць, да се неможе употребити, докъ га не издамо. Само ове ствари, коє су у другој точкѣ изложене, єсу управо *потрошне*.

Дакле разлика између потрошны и непотрошны стварій нїє основана у томе, што се стварь каква употребленѣмъ мало помало тарѣ уништава; єръ ако бы се по томе разликовало, онда се никаква стварь небы могла непотрошпѣмъ назвати; него се она разлика чини по томъ обзиру, нестас ли оне ствари одма, чимъ се о-бычно употребленѣ одъ нѣ учини.

Тако за потрошне ствари узимаю се: средства за прешитанїє, новаць и т. п. а за непотрошне: хальине и т. д. єръ оне прве ствари немогу се употребити да се непотроше, а ове друге могу.

Може се догодити, да онај чїя є стварь и оно, што є по себи потрошно (као н. п. новаць) по природи свое намере за непотрошно сматра, као

н. п. кадъ онъ новацъ коме позайми, не да се потроши, него само као пакитъ. —

Разлика између потрошны и непотрошны стварій особито є одъ важности, кадъ се пыта-нѣ роди, ко тегли штету кадъ стварь случайно пропадне, и како се враћа она стварь, коя є на послугу дана; и по тому разликує се уговоръ на-ручи и закуна одъ займа.

Потрошне ствари имаю то свойство: *да єд-на другу може заменити*^{*)}, слѣдователно у слу-чаю намирення може се єдна место друге дати, само ако су исте онаке, и онолико ѿй има; а кодъ *непотрошны* стварій тако ніє. Замениме ствари *по najveћој части* єсу и *потрошне*, и о-братно, чимъ су *потрошне*, обично су и *замениме*, али и пакъ има стварій, кое су *замениме*, а ни-су *потрошне*, као н. п. стакла изъ какве стак-ларне фабрике могу єдно друго заменити, али ни-су *потрошна*.

§ 193.

Кое се ствари цѣна испытати и о-предѣлити може по вредности други

*) Ствари овы свойства' зову Римляни *res fungibiles*, *quasi una fungitur vice alterius*, и то су *замениме* ствари противно *незаменимимъ*, кое Римляни зову *res non fungibiles*, кодъ кои' се мора иста стварь вра-тити; н. п. ако самъ коме кова дао на послугу, не може ми онъ после ма каквогъ кова вратити, већъ оногъ и-стогъ, кога є одъ мене прамію; а кодъ стварій, кое єд-на другу *заменяю*; ако самъ н. п. 100 ока жита коме позаймію, не мора ми после то исто жито вратити, већъ друго, само управо онояко и исто онако жито.

стварій, оне се зову прецѣнне, иначе су не прецѣнне или безцѣнне.

Ствари, које стое у узайномъ саобраћаю, т. е. које међу људима пролазе, менаю се уговоромъ една за другу, или се у накнаду даю една за другу. Да бы се ствари една према другој измериле, морамо њ њедну съ другомъ споредити, па видити есу ли оне, односећи се као средства къ цѣли, равне у ползи, или у вредности; морамо њ дакле процѣнјавати, и зато се зову *процѣнне**) ствари. —

За стваръ какву каже се, да е одъ какве вредности онда, ако се њоме може коя потреба човека намирити. И услуге, послови и рукодѣлни и умни спадаю међу процѣнне ствари, еръ кадъ се вредность њ њова опредѣљава, непыта се о оной способности, коіомъ су таква дѣла произведена, него само о производу и ползи исты, коя е тиме добивена.

Што е напротивъ по себи самомъ добро, њма *савршену* (не само као голо средство према каквой цѣли *односительну*) вредность, као што су н. п. права, добра, (чисто морална) воля, добродѣтель, душевна блага; то е надъ свакомъ процѣномъ, то е *непроцѣнне*; исто тако способности, осећаня и склоности, као што е љубавь и пріятельство, као и вавредни редки природни

*) Болѣ е казати „процѣнне“ него „прецѣнне“. еръ бы могао човекъ мислити, да се онимъ последњимъ оне да каже „прецѣнне“, као кадъ се зашто преко цѣне нште; а о томъ нѣв речъ при ономъ параграфу.

производи, а и послови какве врло особите умѣтности или наука, то е све непроцѣнимо, ерѣ нема никаквогѣ мѣрила, по коме бы се вредность тога могла опредѣлити.

§ 194.

Кадѣ се вредность ѣдне ствари опредѣли, зове се нѣна цѣна, која ако се узме обычна полза по мѣсту и времену у расуѣенѣ, цѣна е обычна; ако ли се и друга особита обстоятелства, свойства и угодности лично у прирѣнѣ узму, онда постае цѣна чрезвычайна. Гдѣ друго што уговорено нѣе, разумѣва се цѣна обычна.

Само у саобраћаю, кадѣ се ѣдна стварѣ за другу меня или дае, нужно е, да се ствари за измиренѣ процѣною, те да се нѣова узаймна вредность опредѣли, т. е. да имѣ се цѣна изнаѣе и постави. Дакле само оне ствари, коѣ су у саобраћаю*), само процѣнине ствари имаю свою цѣну.

Сѣ почетка, у она времена одвећѣ простогѣ саобраћаја, сравнявале су се ствари (као што се данасѣ чини при промени § 632) непосредствено ѣдна сѣ другомѣ.

*) Σ Оваке ствари зове римско право *res in commercio*, а коѣ непролазе међу людима, *res extra commercium*, коѣ се немогу заузети ни присвоити.

За олакшањ и разграненј трговине уведенъ е познѣ *новацъ*, кои представя свакиъ еспапъ, *обшту мѣру цѣне*. При вансудейскомъ приватномъ саобраћаю зависи одъ волѣ оны, кои се тиче, коимъ начиномъ цѣну да утврде; при судейскимъ процѣнама (у парницама, при явнимъ продајама и т. д.) процѣна се чини у новцу.

Кадъ се опредѣлюе *обична цѣна*, мора се пазити на *време* и на *место*, ерѣ често ствари уобште свакомъ притяжателю у извѣстно време или на каквомъ опредѣленомъ месту одъ веће су ползе, него у кое друго време, или на комъ другомъ месту. Тако е н. п. обична цѣна пшенице, у селу и кадъ е родна година, много нижа, него што е у удалъној вароши, или у години, коя нероди. А и на оне прѣятности, или угодности, кое су свакомъ притяжателю одъ вредности, пази се кадъ се тражи обична цѣна.

Но кадъ се опредѣлюе *чрезвычайна цѣна*, пази се уедно на ону вредность, кою стваръ за господара има, више него каква друга стваръ истога рода и исте струке у нѣговимъ особецимъ (личнимъ) одношењима; или господаръ ствари нѣой какво првенство дае збогъ случайны свойства нѣны, коя се само нѣга тичу. Тако н. п. яшаѣй конь, кои е угоданъ господару нѣговомъ збогъ нѣговога састава, збогъ нѣгове ячине, или што е добро навикнутъ, или што га е добио на поклонъ за награду и споменъ збогъ каквога славнога свога дѣла, па га онъ збогъ тога необычно ѣкучно цѣни.

Обычно се како при уговорима (кадъ ко н. п. еспапъ, безъ да му е цѣна изречно опредѣлена, па веру узме), тако и при накнади штете,

гледа на *просту*, *обычну* цѣну, ерѣ се у првомъ случаю неможе држати, да е ко хтео пристати на *необычну* цѣну, а у последнѣмъ случаю, кадъ бы се штета строго процѣнила, небы было саразмѣрно преступленю.

Чрезвычайна цѣна узима се: а) кадъ е тако погођено, и то да нѣе при погодби ко лукавство употребію, да наредбу закона осуети, или б) ако е преступленѣ тако велико, да то строгость закона зантева (§§ 819 и 820).

§ 195.

Ствари оне, коє никоме непринадлеже, но коє свачіє быти могу, ко іѣ пре заузме, зову се *пусте* или *ничіє*. Ствари, коє сви употребити могу, и нико никога исклучити одъ нѣи неможе, зову се *свачіє*, као друмови, путови, рѣке, обале рѣка'. Што е за обшту потребу народну опредѣлѣно, оно е народно добро.

Кадъ бы се строго разсудило, у држави неможе быти *пусты* или *ничіи* стваріѣ, почемъ све, што се на државной области налази, принадлежи скупности, коя државу сачинява; па бы се могло у кратко рећи: све ствари, коє се на државной области налазе, есу или државно или приватно добро; оно принадлежи самој држави, а ово поединимъ члановима државе, кои су или физична или правословна лица.

Но нашъ § изречно узима и пугте ствари, па се мы по тому управлѣти морамо.

Кое су ствари пугте или ничіе види §§ 229 до 233; после §§ 235 до 238 и § 241.

Ствари ничіе оне су, кое іоуштъ нико ніе заузео, и кое свакій присвоити може.

Оне ствари, кое су државна собственость, деле се на *явно добро* и на државно имаиѣ. Подъ онимъ разуму се онаке ствари, кое држави принадлеже, по којма се сви служити могу; то су оне ствари, кое нашъ § зове *свачіимъ*; а подъ овимъ другимъ разуму се онаке ствари, кое су и државна собственость, а и за државну потребу опредѣлене су. —

Има стварій, кое римско право зове *res communes omnium*, кое по самой природи нїговой свакій може уживати и употреблявати; таке су ствари н. п. *воздухъ*, *море*, *обале морске* и *текућа вода*.

Но само текућій воздухъ свачія е стварь; а не онай воздушный просторъ, кои е надъ ономъ земљомъ, коя има свогъ господара, ерѣ истый овоме припада. Просторъ надъ моремъ обшта е стварь, а обале морске сматра римско право у оволико за свачію стварь, докле највешій приливъ обале заплюскава; свакій има право подићи зданіе на обали морской, па ако ко ту н. п. кућу начини, онда докле годъ иста постои, оно е место нїгово, а падне ли зданіе, онда то место постае оветъ обште, свачіе.

Текућа по рѣкама вода, такође е стварь свачія, т. е. *стрель воде*, а не и она вода, коя се сада наоди на ономъ простору обале рѣчне, кои коме као собственость принадлежи.

Оне ствари, кое § 195 за свачіе узима, римско право зове ствари *явне* (*res publicae*), којма јошть додае явна зданія, явна места.

§ 196.

Приватна су добра она, која припадаю єдинственимъ лицама. За єдинствена лица узима се и народъ у скупни, и Правителство у призрѣнію свои' собствены добара'. Одъ овы се разликую добра общинска, која на употребленіе общинне служе; и общинска касса, која на подмиренѣ общински добара' служи.

Добра су дакле или *приватна*, или *народна*, или *общинска*, по одношеню, у коме она стое са приватнимъ лицама, са Правителствомъ или съ общиномъ.

Собственность владателя сматра се исто о-нако за приватно добро, као и свакогъ другогъ поединогъ грађанина. — Све што є правителствено, оно є и народно добро, в. пр. народна касса, явна зданія, землѣ правителствене и т. д. — Общинска су добра она, на која су жители кое общинне право добыли по пропису закова.

§ 197.

Права на ствари могу быти такова, да се само на стварь односе, неузимаюћи у призрѣніе оно лице, чія є стварь.

и та су права чисто - стварна, која у себи закључују право државине (притяжанія), право баштинско (собствености), право залогѣ, службености и наслѣдства. Где се пакъ кодъ права' на ствари има у призрачїе и лице, чїя є стварь, она су права лично - стварна.

Стварно право односи се свагда на ствари, и то тако, да се оно може упражњавати несматрајући на какво извѣстно лице, или да се мора на то сматрати, и по тому оно се дели на *чисто-стварна*, и на *лично-стварна права*.

Чисто - стварно право предпоставља, да є или сама стварь набављена, или да є набављено оно право, кое ту стварь непосредствено за предметъ има; па ако се то већ набавило, онда се нико не сме противити упражњаваню тогъ набављеногъ права, ако законъ у извѣстнимъ догађајима изузетакъ одъ тогъ правила не чини, као што є наредба § 221 у обзирѣ собствености. — По сили чисто - стварногъ права я се могу дакле тужити противъ свакогъ државца оне ствари, и одтудъ се изводи, кадъ какво чисто-стварно право у обзирѣ чега мнозини пристоятн може, као што є то могуће кодъ права залогѣ, права службености, да онда свагда првенство има онај, кои є то право пређе набавио; еръ онај, кои га є пређе набавио, изключава одтудъ све друге, па слѣдователно и оне, кои су равно право, али доцнїе, набавили.

А лично - стварно право предпоставља, да е ко по сили каквогъ особенногъ основа обвезанъ, да што учини или неучини; лично-стварно право састои се дакле у власти, која се према ствари само посредствено, посредствомъ учинѣногъ обвезательства упражњава. Основъ обвезательства постављенъ е дакле или непосредствено у томе, што законъ тако прописуе, као што е н. п. обвезательство платити наоднику награду за нађену стваръ (§ 244), или на уговору, или на повреди туђегъ права. —

Стварно право разликуе се одъ лично-стварногъ а) у призрѣнио *основа*, б) у обзиру *лица* на која се оно односи, и в) у обзиру *садржая*.

Лично - стварно право предпоставља а) какво особито дѣло, кое се мора доказати да постои према ономъ лицу, према коме право треба да важи. Таково дѣло естъ какво дозвољно, законно, н. п. уговоръ, или противузаконно, н. п. повреда, оштећенѣ; или какавъ другій поступакъ, за кои су закони непосредствено какво право свезали. (Примѣре последниѣгъ начина наодимо у §§ 109, 115 и 477). —

И стварно право предпоставља истина да е оно набављно, добывено; али ако е ово еданцутъ већь доказано, онда то право (н. п. право собственности) важи неопредѣлено према свакомъ притяжатељу или повредитељу права, и неје нужданъ никакавъ доказъ, да е наступіо какавъ особитый обвезуюћій догађај за лице, према коме то право мора постати пуноважно.

Лично - стварно право естъ дѣйство и производъ каквогъ обвезательства, т. е. обвезательство е

условія тогъ лично-стварногъ права; а напротивъ стварно право есть узрокъ обовязательства, и пр. ако самъ я господаръ ове градине, онда те обовезуе свакогъ другогъ, да то мое баштинско право према той градини невређа. —

Кодъ лично-стварногъ права каже се: *„ты си се мени особитимъ дѣломъ (н. п. уговоромъ или повредомъ могъ права) обовезао: дакле я имамъ неко право према теби.“* А кодъ стварны права каже се: *„я имамъ ово право (н. п. право собственности, службености, залогѣ), дакле и ты си обовязанъ то признавати.“* —

Средствомъ лично-стварногъ права стои б) онай, кои право има са каквимъ (иѣму нарочно обовезанимъ) лицама у некомъ особенномъ правомъ одношено. — Стварно право оснива неко общте, за све друге люде равно важеће, законно одношенѣ. Лично-стварно право порађа лично, само према некимъ лицама важеће, а стварно право неко стварно, према свима равно дѣйствующе право.

~ Сadržай лично-стварногъ права есть: какво законно зактеванѣ према комъ опредѣленомъ лицу, да оно има нешто чинити, или нечинити; а содержай чисто-стварногъ права есть: позиванѣ на законну власть и слободу, да ме нико не сме у упражняваню могъ права ограничавати.*)

*) У римскомъ в праву ова разлика између стварногъ и личногъ права основъ разлике између стварны и лично тужбій. Actio in rem — стварна тужба ова ѣков ѣ цѣль: да се стварно право пуноважимъ учини;

Као стварна права узимаю се : право државино, право собственности, право залогѣ, службености и наслѣдства. Разлика овогъ оснива се на слѣдуюћемъ : стварь, надъ којомъ право имамъ, или е моя собствена, или е туђа; у овомъ случаю имамъ право надъ нѣомъ или текъ после смрти господара нѣногоъ (то е наслѣдіе), или іоштъ за нѣговогъ живота, и то, или да се нѣоме само *послужилъ* (то е службеность), или да нѣоме само *обезбедилъ* мое потраживаніе (то е залога). — Право наслѣдія односи се свагда на неку скупну стварь, т. е. на иманіе умрлога; а она друга именована права имаю обично за предметъ само поедине ствари, и то право собственности састои се у збиру свію права, коя се надъ ствари каквомъ упражнявати могу; съ тога господарь ствари може по воли съ нѣоме разнолагати и свакогъ другогъ отудъ изключити. — Право залогѣ и службености есу поедина права, коя су за извѣстну цѣль на туђой ствари дозвољна и уступаљна, по сили кои права стварь само на ту опредѣлену цѣль служи, и то кодъ права залогѣ, да се повѣритель отудъ намирити може, ако дужникъ свой дугъ неплати; а кодъ права службености, да служећа стварь поедине користи дае. Оба ова последия права ограничаваю

нѣоме се тежи да се докаже, да е нешто наше (*qua intendimus aliquid nostrum esse*); а лична тужба — *actio in personam*, (*qua intendimus adversarium nobis aliquid praestare oportere*) — односи се на то, да се испуни какво обвезаніе, и. п. да дужникъ плати свой дугъ и т. д. Свака е тужба стварна, коя нѣ лична. — Прайзкій Ландрехтъ узима такође ту разлику, а Французкій Законикъ нема тогъ раздѣленія,

туђе право собственности, ерѣ кадѣ та права на туђой ствари постое, онда є тиме една часть власти господара прешла на оногѣ, кои є оно право добыю.

Почемѣ су сва стварна права или *чисто-стварна* или *лично-стварна права*, то се ова друга часть нашегѣ Законика дели на два одѣленія, одѣ кои' прво дѣйствує о чисто - стварнимѣ, а друго о лично-стварнимѣ правама.

Г Л А В А II.

О државини и праву држаня.

§ 198.

Кадъ єдну стваръ држишь и волю имашъ задржати є за себе, и то згоднимъ знакомъ означишь и покажешъ, ты си државаць или притяжатель такове ствари.

Дакле притяжаніє єсть држанѣ какве ствари. Наука о државини и притяжанію врно є важна. Притяжаніємъ се осниваю не само она права, коя су изложена у овой глави, него такође набавляиѣ стварны права* (§ 223) и застарелость (§ 926). Главна цѣль законодавства овде є та: да се за обезбеђенѣ саобраћая државина *означи ленимъ знацима*, и да се државаць у истой брани и заштићава.*)

*) Ова є наука у римскомъ праву одвећь пространа. (Г. Савиня дѣло о притяжанію, классично є.) Прайзвїй Ландрехтъ има о државини влога одвећь єдва понятія; а у французкомъ Законнику овай се предметъ савиниѣ у кратко вглаже у члану 2228.

Аустрискій Законикъ §-омъ 309 чини разлику између државине и притяжанія. За државину довольно е, кадъ ко стварь какву у својој власти има тако, да се у такомъ станю наоди, да може њоме непосредствено, самъ или чрезъ друге искључително располагати, несматрајући на то обстоятелство, има ли онъ на то какво право или такође и волю поступати са томъ ствари као са својомъ.

А за притяжаніе зактева се по аустрискомъ Законику, а) да се стварь или непосредствено, или посредствомъ другога држи, па после б) да се уедно изяви и воля (премда можда и противузаконна) да оћемо да поступамо са томъ ствари као са својомъ собственомъ, па придружи ли се томе и право, онда смо законный притяжатель. —

Нашъ Законикъ неправи разлику између државца и притяжателя; али у § 200 одређуе: *да е државина текъ онда тврда, кадъ е правична*, т. е. кадъ се туђа права тиме невређаю; овако правичну државину назива Аустр. Законикъ притяжаніемъ; а кадъ се стварь само држи, државиномъ. Тимъ начиномъ притяжатель е уедно и државаць, али обратно државаць не уедно и притяжатель. Тако н. п. онай, кои туђу стварь вађе, и поштенимъ начиномъ држи, или кои е њѣнъ чуварь, њѣнъ управитель, или кои е њо узео у заимъ, или подъ кирію, закупъ, онда су сви ови по Аустр. Законику само државци; а господарь ти' стварій, кое онъ средствомъ оны речены држи, остае (мислено) законный притяжатель исты'. Ако е пакъ онай државаць тако непоштенъ, да оће съ ономъ ствари као са својомъ и

као правый господарь да поступа, онда онъ истина постае притяжатель, али *незаконный* притяжатель.

Међутимъ изъ онога, што се обычно догађа, и по природномъ праву, да се нико не може за правога сматрати, докъ се то недокаже, узима се, као што и нашъ Законикъ одређуе, државацъ за притяжателя, и притяжатель, да е законный, докъ се противно недокаже. Често се текъ по изясненію државца, или ближимъ изслѣженѣмъ обстоятелства' право свойство његово сазнае. Отудъ бива, да се обычно у животу за истоветно узима, и господарь куће и. н. зове се и притяжательмъ исте.

§ 199.

Тако ћешъ одъ покретне ствари, као повца, ране, марве и т. д. државацъ или притяжатель бити, кадъ то у рукама своима имашъ, у својој кеси, врећи, у кући и т. д. и то држишъ као свое, и то ће бити твоя државина; одъ непокретне пакъ ствари, као куће и кућнипта, њиве, ливаде, воћника, винограда, банче, воденице и т. д. онда си државацъ или притяжатель, кадъ заузмешъ, обележишъ, као заградишъ, окрчишъ, израдишъ, засадишъ и т. д.

Ако су ствари безтѣлесне, као права, онда ћешъ државацъ или притяжатель бити, кадъ њ њ уживашъ у свое име,

Да притяжаніє буде дѣйствително, нужно є, да є стварь, тако да рекнемо, *обуваѣна*, заузета, т. є. нужданъ є какавъ спольный посту- пакъ, коимъ се у станъ поставлямо, да можемо или сами непосредственно, или посредствомъ ко- га другога исключительно са ствари, *али као на своіомъ* располагати. Само воля (неизявљна), да оѣемо да сматрамо стварь као свою, не може бы- ти законъ за друге; та воля мора се изјавити каквимъ спољашњимъ знацима, кое свакій може познати, н. п. ловомъ си само онолико дивлячи у притяжаніє добіо, колико си ѿ убіо, или ува- тіо; или одъ пуге земљь онолико си у притя- жаніє добіо, колико си окрчіо, заградіо, или ко- лико обдѣлавашъ.

Но начинъ тога заузета ствари, како є ова тѣлесна или нетѣлесна, покретна или непокрет- на, мора бити сходанъ свойству предмета; то намъ є показао и овај параграфъ.

При томъ се предпоставля, као што смо већь мало пре само наговорили, да онај, кои стварь заузима, то чини у намери, да ню *као свою* задржи; далъ да то чини у *свое*, а не у туђе и- ме, и да му никаква законна препона на путу нестои да ту стварь себи прибави (§ 200).

Ако ко жели, да себи притяжаніє посред- ствомъ свога пуномоћника набави, онда мора овај способанъ бити, да може притяжаніє наба- вити, и да то доиста учини у намѣри, да стварь *не за себе*, него за другога набавля.

§ 200.

Држава онда є тврда, и има силу и важность, кадъ є правична, т. є. на праву основана, кое ће онда бити, кадъ туђа права съ тымъ остаю невредима, нити се нарушаваю.

Тако ствари, кое нису ничіє, свакій слободно и правично заузети може. Ако ли су ствари туђе, безъ волѣ онога, чіє су, или безъ пресуде судейске, или опредѣленія закона, неможешь їй заузети ни правично држати.

Одвѣшь є нуждно да се притяжаніє подели на *правично* и *неправично*, на *поштено* и *непоштено*; ерть ови разни видови притяжанія даю притяжателю сасвимъ разна права и обвезательства.

Да притяжаніє *правично* буде, мора постојати на *законномъ* основу, кои є сходанъ за набавленъ права собственности: тако н. п. притяжаніє може се оснивати на наслѣдїю, на поклову, на куповини. Мы можемо држати стварь какву изъ *правичногъ* основа, но изъ кога *правично* притяжаніє неможе произићи, кадъ ніє могућа *правична* намѣра, да поступамо съ томъ ствари као са своіомъ собственошћу. Тако н. п. овай, коме є туђа стварь предана, да є чува, да съ њоме управля; или овай, коме є она дава подъ кирію, стварь доиста држи, но ніє *правичный* притяжатель.

Зактева се дакле правичный основъ да притяжаніе постане законно и поштено; као н. п. кадъ стварь нема господара, свакій е може заузети по природной слободи и на основу § 195 и 229; дакле то, што стварь іоуштъ ніе подъ властїю и подъ правомъ кога другогъ, него е пуста, то е тай правичный основъ; а кодъ други' опеть стварій оснива се тай правичный основъ на воли преѣшаниѣ притяжателя, кои н. п. свою стварь уговоромъ или завѣщаніемъ и т. д. другомъ устуци; или се оснива на закону, као н. п. што мора отаць мужкомъ детету оставити законну часть наслѣдія, ако нема законногъ узрока, да га одъ тога може изключити (§§ 477. 480).

§ 201.

Кадъ єдну стварь правично држишь, имашь право држати є, и другога одбити и изключити. Ако ли ты имашь право на државство или притяжаніе, а другій стварь држи, то силомъ ниси властанъ онога изъ државине избити и изключити, него ѣнешь одъ Суда помоћи тражити.

Ово е збогъ тога, да бы се избегла насилія; еръ Петаръ н. п. мысли да има право да ужива какву баштину, а Павле е сада држи, на ошъ оѣе собственомъ силомъ онога изъ државине да изтера; али овай неѣе баштину да упусти, те бы се у томъ криеню, и кадъ бы человекъ самъ себи право досуѣивао, могло итаково што

догађати, што је незаконно; а судови су на то опредѣлени, да они право досуђиваю, и да се та пресуда после помоћу полицајне власти изврши.

Али наравно, да је другчије, кадъ велика опасностъ собствениу помоћъ и самообрану зактева, кадъ ми н. п. доповъ што украде, и я идемъ за њимъ у потеру; или кадъ каквогъ насилника одбіемъ, да ми штету какву неучини, да ми што неоднесе и т. д.; тиме се гледа, да се зло и штета предохрани и избегне.

§ 202.

Где се распра о праву на државину дигне, на се сумња роди, онда се држи, да је на онога страни право, кои управо стваръ држи. Онај, коме то драго није, и противослови, нека противно докаже.

Овај § иде на оно: *Срећанъ е онај, кои притяжава* (beati possidentes). — Кадъ самъ се дакле я затекао у притяжанію какве землѣ или какве ствари, нико ме одтуда пре дигнути неможе, докъ на државину тогъ мѣста, свое право, кое мора бити яче и прече него што је мое, судейски недокаже*), на онда текъ мора мое слабіе право иѣговомъ ячемъ уступити; а донде я остаемъ притяжатель ствари.

*) Видя Указъ Попечителству Правосудіа подъ 7 Февруара 1849 В. № 148 изданный (у брою 18 одъ 1. Марта 1849 год. Београдски Новина').

§ 203.

Кои єдну стварь држи као свою, незнаюћи да є туђа, онай поштено мысли, и єсть поштень или совѣстанъ државаць или притяжатель; кои пакъ зна, или по обстоятелствама дознати може, да є она стварь туђа, и опеть є непушта, онай поштено немисли, и єсть непоштень или безсавѣстанъ државаць или притяжатель.

Разлика є између притяжанія правичногъ и неправичногъ (§ 200), поштеногъ и непоштеногъ, премда су она у сродству и тесной свези. Почему поштено или непоштено притяжаніе зависи одъ свести или миѣнія притяжателя, што оу судіе ніе откривено, а уедно има великій упливъ и на расправу између оногъ, кои држи стварь, и господара, кои исту као свою тражи, то законодавство мора добро пазити, да оно необирући се на ограниченъ човечиєгъ разума и на особена обстоятелства, за єдну или за другу страну одвећь строго неодреди, само обштимъ опредѣленіємъ и прописомъ.— О томъ нема сумнѣ, да се онай мора сматрати за непоштена притяжателя, кои є (кадъ призна или кадъ се докаже) іошть сь почетка притяжанія знао, да стварь, кою є онъ као свою задржао, ніе нѣгова, већь туђа, као н. п. кадъ айдукъ, варалица, лопонъ, или кои са знаніємъ отету, украдену или неверствомъ (н. п. кодъ кога є стварь на остави быда, на є онъ на еданпутъ као свою стане држати.)

стварь присвои; а исто тако и онај, кои се *позније* о неправичности свогъ притяжанія (н. пр. *судейскомъ* объявомъ или кадъ господарь ствари надлежно засведочи), убѣди, поне одъ овогъ времена, како е то сазнао, постао е непоштенъ притяжателъмъ.

Овако се сматра и онај притяжатель, кои бы по околинама, кое у очи падаю, морао знати или поне посумняти, да е то туѣ стварь, па само извѣтомъ, као да то не знао, на сваки начинъ тражи да сакрие свою рѣаву намѣру; — исто тако за таковогъ се сматра наодникъ, кои наѣну стварь задржи, а недоступи съ њоме по наредби § 242; или кадъ ко такову стварь наѣе, коя носи име или други подобный знакъ господара иѣногъ, па исту не преда ономъ чіа е.

Има притяжателя, кои се мораю за поштене држати, *докъ се противно недокаже*, и то тимъ више, што се то предпоставлянѣ поштеногъ притяжанія оснива јошть и на другимъ веројатностима; кадъ н. п. какавъ наслѣдникъ притяжава стварь какву, коя му е остала одъ њоговогъ завѣштателя, кои е общепознатъ за поштена човека, или ако е ко стварь какву одъ онакогъ човека купіо, кои такове ствари продае, или иј онъ самъ и прави.

Али е могуће, да е онај, кои е пре мене ову стварь притяжавао, и одъ кога е она на мене преншла, бы поштень притяжатель, а я, да поставемъ непоштень притяжатель, ако н. пр. онај, докъ е стварь кодъ њѣга была, не дознао, да е то туѣ стварь, а я то позније дознамъ, онда самъ я одъ тогъ времена постао непоштень

притязатель, премда самъ съ почетка быо поштенъ и савестанъ.

Но ако е онай, одъ кога е стварь на мене прешла, быо непоштенъ притязатель, а я самъ ню поштенимъ начиномъ одъ иѣга набавію, незнаюћи о ономъ иѣговомъ непоштению, онда непоштенъ онога неможе мени шкодити, почемъ е неправичность иѣгового набавленя изъ незнаня, — кое се мени у кривицу уписати неможе — мени могла незнана быти. Што самъ се я преварию, те нисамъ знаю, и. п. да онай, одъ кога е стварь на мене прешла, ніе быо правичный притязатель, или да стварь ономъ, кои е ню одъ господара примію, ніе поклонѣна, него само позаймѣна и т. д. по различности обстоятелства може се десити, да се ніе могао избеѣти, и да е безъ мое кривице.

§ 204.

При враѣаню и накнади разлика се чини по закону између совѣстногъ и безсовѣстногъ државца или притязателя. Онай, т. е. поштеномыслѣій, враѣа стварь, на выше ништа; за оно, што е употреблявао, уживао, трошію или потрошію стварь, ніе дужанъ одговарати; ерь иѣму припадаю сви плодови веѣ сабрани, и све друге уживане корысти за време свога притязаваня; шта выше, иѣму припада и накнада за трошакъ поради обдржаваня и веѣга плодородія у-

чинѣный, у колико е съ тимъ цѣна исте ствари порастла. Преко тога таковый има право и ону цѣну, кою е за стварь дао, натрагъ зактевати. Овога свега прирѣнїя безсовѣстный притяжатель лишава се; ерь онъ не само све изгублѣно покрай ствари накнадити, но и ону ползу, кою бы првый притяжатель имати могао, поунити мора, по обычной прецѣни вештака.

Законна дѣйства притяжанїя завясе поглавито одъ тогъ обстоятельства, е ли притяжанїе *поштено* или *непоштено*. Овай нашъ § ослобоѣва поштеногъ притяжателя не само одъ свакогъ одговора за нѣгова дѣла, учинѣна на сущтвїи (субштанціи) ствари; него му іошть одобрѣва и уступа и све отудъ уживане плодове*), ерь е бригомъ и трудомъ поштеногъ притяжателя земля п. н. обдѣлавана и нѣговимъ старанѣмъ и мукомъ плодъ донела, па бы было неправо, да садъ доѣе господарь землѣ, кои е пренебрегао свою стварь, и плодове поштеномъ притяжателю одузме. —

*) Римско право обезуе поштеногъ притяжателя, да врати ове плодове, кои су истина снешена, но іошть се у природи наоде (l. 22. C. de rei vind.); а мораю ли се вратити и они, кои се вредность іошть налази, распра е меѣу православима. — Чланъ 508 Франц. Законика гласи: „плодове, кои е стварь произвела, припадаю господару исте само онда, кадъ онъ плати све трошкове рада и семена, кои е по трекїй на то издао.“

Наравно непоштеныи притяжатель лишава се овы призренія; ерь е требало да врати стварь ономъ, чїа е, а не, да е обдѣлава за себе. Законъ невели, да поштеныи притяжатель добїа плодове по праву придодатка и припатка; ерь бы онда требало, да е онъ господарь главне ствари, те да оно, што она произведе, или се съ нбомъ сконча и сиси, нѣгово постане по силн самогъ права собственности: да придодатакъ иде за главнимъ. —

Што се тиче саме ствари (нѣне субштанціе), поштеныи притяжатель (премда се иначе мора одговарати кадъ се употреблява и поквари туѣа стварь) недае рачуна, што е употреблявао стварь по своіой вољи, и као што е цѣль нѣгова зактевала; што е ню своимъ поступцима или безбрижнимъ напуштаемъ покваріо, смаяо, или ма коимъ начиномъ рѣавіомъ учиніо, или на последку и сасвимъ потрошіо и уништао. На кратко: *поштеныи притяжатель враѣа стварь у ономъ станю, у комъ се она нашла, безъ обзира шта е она вредила и каква е была онда, кадъ з онъ ню набавіо.*

У строгомъ смислу плодови, кои по органичнимъ законима произтичу изъ какве ствари съ обдѣляванѣмъ или безъ обдѣляваня, (као што е трава, билѣ, млада стока) разликую се одъ друге ползе, кою стварь каква доноси, (оно, што ко трефій има господару ствари, као таквомъ да плаѣа) и. п. интересъ или какво друго плаѣанѣ кїріе, и т. ц; они први плодови држи се да су *сабрани, кадъ су одъ стабла* (намѣрно, или случаемъ) *одвоени, и съ истимъ више нису скончани*; последњи су *прибрани и скуплѣни, кадъ*

ій узмемо у своє притяжаніє, а рокъ є наплате истекао већь онда кадъ имамо право да ій збирамо, н. п. при концу времена, кадъ є или закономъ опредѣлено, или погођено, или кадъ є уобичаєно да се плаћа интересъ, или кирія.

Поштеномъ притяжателю долазе сви они плодови, кои су, докъ є онъ поштено притяжавао, већь сабрани, и то одъ оногъ тренутка, кадъ ій є сабрао, и ако іошть нису ни потрошени, или продани, ни на опредѣлено место за чуванъ, н. п. у амбаръ и т. п. свежени; но и ако су плодови већь зрели были за сабиранъ, а онъ то збогъ ма каквогъ обстоятелства ніе могао учинити, онда нема право собственности на те плодове, већь само може тражити накнаду оны трошкова, кое є на то издао.

Исто тако задржава поштений притяжатель, све сабрание ползе, ако имъ є истекао рокъ да се сабираю, и онъ тиме добио право да њи може зактевати. Ако є іошть пре, него што є рокъ истекао, поштений притяжатель те ползе наплатіо, или є то онай, кои є обвезанъ (н. п. онай, кои є у заямъ или подъ закунь што узео), пре него што є рокъ истекао, своєвольно издао; онда поштений притяжатель мора то господару ствари вратити; на оно, што онъ іошть ніе наплатіо, премда є рокъ томе већь истекао (као н. п. на остатакъ пенанплаћеногъ интереса, киріє или закупа), кадъ се сврши њгово поштено притяжаніє, нема онъ никаквогъ далъ права; іошть манъ може зактевати, да се по саразмѣрности времена, колико є њгово поштено притяжаніє траяло, између њга и господара такове ползе деле.

Само *сабрани* плодови и ползе, остаю по намѣри законодавства поштеномъ притяжателю; а оно што юшть постои и што се застане одъ главне ствари или нѣне сущтине, и што юшть има одъ несабраны плодова, то принада госнодару ствари.

Право поштеногъ притяжателя на накнаду трошкова' ограничава се овимъ условіама: а) тай трошакъ треба да є учинѣнь на *обдржанѣ* ствари и поради нѣногъ *вѣнегъ плодородіа*, и б) да є и *у колико є съ тиль цѣна исте ствари порасла*. Таковый трошакъ морао бы учинити и самъ госнодаръ ствари, као што се може предпоставити о добромъ управителю дома, на ако онъ небы тай трошакъ поштеномъ притяжателю накнадіо, онъ бы противъ опредѣленія закона, у толко постао богатіи туђимъ добромъ и трошкомъ, што бы доиста неправо было.

Дакле а) трошакъ є морао быти учинѣнь на *обдржанѣ* ствари, безъ кога бы она пропаде; тако н. п. да се поправи зданіе, кое бы се иначе срушило; или є тай трошакъ быо нужданъ да стварь постане плодороднія и одъ вѣне вредности; тако є н. п. каква грађевина, којомъ є кирія повишена; ерь є тиме учинѣно, да стварь чимъ издаткомъ юшть постои, да вѣну ползу и приходъ юшть садъ дає, или нове по уредномъ теченію ствари обећава да ће давати, или се збогъ тога та стварь може по вѣну цѣну продати. —

Накнади нема места онда, кадъ є издатакъ остао безъ успѣха и безплоданъ, али ако се онъ изъ сабраны плодова' и ползе могао измирити, или ако су ти издатци више служили на ползу

поштемогъ притяжателя него што ће моћи отудъ уживати господаръ, кои међутимъ дође, као што су н. п. трошкови за семе или за обдѣлацъ већ сабране жетве, или као што су обични трошкови за поправку зданія, за рану стове и т. д.

Трошакъ ће се б) само у толико поштемомъ притяжателю намирити, колико є тиме порасла цѣна исте ствари, т. е. колико є тиме господару эта стварь постала одъ веће ползе. На то є нужно да вештаци процѣне, колико є збогъ трошка, кои є притяжатель учинио, стварь постала скупља и полезнија, а колико бы она вредила, да притяжатель нїе оне издатке учинио; на колико се нађе да є тиме цѣна те ствари порасла, платитће се поштемомъ притяжателю. Но по себи се разуме, ако є стварь безъ трошка притяжательвогъ по себи у вредности порасла, да му се то веће накнађати; та полза припада господару, чїя є и стварь.

Изъ смисла овогъ нашегъ §-а види се, да се поштемомислећемъ притяжателю, кадъ му се дає накнада за трошкове и издатке, неможе урачунати оно, што є онъ одъ уживаны плодова већ добио; еръ § просто и ясно вели: „нѣму припадаю сви плодови *већ сабрани* и т. д.; што више, нѣму припада и накнада за трошакъ поради обдржаваня и већега плодородїя учинѣный, „у колико є съ тиль *цѣна исте ствари порасла.*“ — На ово последнїе условїе мора се позоръ добро обратити.

Нашъ § неговори о онимъ трошковима, кое є поштемомислећїй притяжатель на то издао, да стварь *лепша* постане, и да на *веће увеселенїе*

служи; као и. п. ако є зданіє съ поля украсіо; изъ тогъ ѣутаня морамо дакле заключити, да господарь ствари ніє дужанъ и такове трошкове притяжателью измирити; по исто тако неможе се мислити, да се притяжателью може забранити, да онъ све оне украсе са ствари нескине, ако се т. є. тиме небы сама стварь покварила.

Узмимо н. п. да поштеномислеій притяжатель набави оной земљи, кою є онъ поштено држао, веіій и леншіій изгледъ, или више светлости; тиме є истина пріятность те землѣ увеличана, но одрећи се неможе, да и полза нѣва ніє тиме умложена; зато ће вештаци на свакій начинъ такову пріятность при процѣняваню у ползу рачунати, за кою ће господарь землѣ притяжателью накнаду учинити, почемъ є и цѣна те землѣ тиме порасла.

Нашъ § далѣ одређує: да поштеномислеій притяжатель преко свега веіѣ казаногъ, има іоштѣ право и ону цѣну, кою є за стварь дао, натрагъ зактевати. — Ово Аустр. Законикъ у §-у 333 неодообрава, изузимаюћи само случай, кадъ ѣе може та дана цѣна сматрати као искупленіє ствари н. п. одъ непріятельске войске, одъ морски разбойника' и т. д., премда законъ незактева, да є притяжатель то учиніо у намѣри, да господаря ствари изнађе и стварь му нѣгову преда, него предпоставля, да ће онъ то онда учинити, ако му господарь свою стварь узинше, а невиди се да є онай быо у договору съ онимъ зликовцима, или се непокаже, да жели стварь притаити, да у нѣговимъ рукама остане. —

Досадъ смо говорили о *поштеномислелель* притяжателю; садъ да видимо, шта быва са *непоштеномислелель*.

Збогъ тога, што непоштеномислелій притяжатель са званѣмъ или збогъ велике немарности (§ 203) туђу стварь држи, кою нѣтъ господарь има право да ужива, — одговара онъ по обштимъ начелима кривице не само за *дѣйствителну штету*, не само за саму стварь, него и за сву ону *ползу*, кою бы господарь исте могао имати, да се нѣ лишавао притяжанія; неузимаюћи у прирѣнїе, е ли найближїй узрокъ тога, што е виновтены притяжатель што на ствари и окоу ѣ учинїо, или е изоставїо што учинити, што е требало да учини; едномъ речи виновтены притяжатель нема никаквы права, него има она *обвезательства*, коя параграфъ излаже.

Свагда се узрокъ, поне удалѣнїе, приписуе виновтеному притяжателю; — небыо се пачати у туђу стварь.

Безсавестный притяжатель мора дакле на трагъ вратити не само све оне плодове и ползе, кое се їошть у природы (у натури) наоде, него онъ мора накнадити по тадашнїей *обычнїей* цѣни и све оно, што е уживао, што е продао, или што е пропало; што више онъ мора накнадити и оно, што бы господарь, да е онъ стварь држао, н. п. као художникъ, или по уредномъ газдованїю и обычїемъ току ствари добїо, н. п. законный интересъ на главно (капиталь); што му е безъ ползе лежало.

Што се тиче саме ствари (нѣне сущїине), одговара безсавестный притяжатель, кадъ е збогъ тога, што е онъ нешто чинїо или е пропустїо

да што учини, цѣла стварь пропала, или одъ свое вредности изгубила; одговара за све господару теgebне промене; што више одговара и за случай, ако се недокаже, да бы се онъ по природи и онда десіо, да е стварь была кодъ господара.

§ 205.

Ако ли е безсовѣстный притяжатель іоштъ преко тога забранѣнымъ или злочинственнымъ начиномъ на државину туђе ствари дошао, онда ће по оной цѣни, кою самъ притяжатель изъ особыта за себе уважаваня полагао буде, накнаду учинити дужанъ быти. У призрѣніе пакъ особытогъ трошка за добро ствари учинѣногъ сматраће се као онај, кои се безъ налога и пуномоћія за туђу стварь заузео.

А ако тако безсавестный притяжатель какъ ве трошкове на стварь учини, онда, као што е право, да онъ господару ствари у свему по прописаномъ начину штету плати, тако е исто право, да се и господарь туђимъ добромъ и трошкомъ небогати, него да га намири по прошеу ономъ, кадъ се ко безъ пуномоћія туђега посла прими (§ 629).

Кадъ се ко безъ пуномоћія туђегъ посла прими, нашъ Законикъ по §§ 628 и 629 различуе два случая, а) кадъ се ко туђегъ посла у *нужди* и б) на *оцого ползу* прими. Первый случай немо-

же се однети на безсавестногъ притяжателя збогъ тога, што се безсавестный притяжатель не прима туђе ствари у намѣри, да господара исте одъ предстоѣће штете сачува, него то чини нѣгове собствение ползе ради. — Другій пакъ случай (§ 629) може се на безсавѣстногъ притяжателя однети у толико, у колико се предпо- ставля, да є безсавестный притяжатель на туђу стварь учинио какавъ трошакъ, кои є господару ствари одъ ползе, на кои дакле господарь ствари накнадити има у онолико, у колико є нѣму тай издатакъ одъ чисте ползе; но онъ небы быо дужанъ ту накнаду дати, ако є безсавестный притяжатель своевольню на туђой ствари тако важне измене учинио, да є та стварь господару нѣномъ по цѣли, на кою є досадъ обраћена была, непотребна постала.

Но и безсавестномъ притяжателю оставя се, да све оно, што є на ствари поленшао, ски- не, ако се то учинити може, да се самой ствари шкода неучини; то є збогъ тога, што се ма и збогъ неопштеня нико неможо свое собствено- сти лишити.

§ 206.

Кадъ задружна кућа, или дружина заѣдничара', или общтина єдна, или и само Правительство што туђе држи, он- да се совѣстность или безсовѣстность оны' у призреніе узима, кои именовъ ньювымъ држе, и кои су зато задрузи и остальымъ заѣдничарима подъ одговоромъ.

Што се тиче община', задруга', правитель-
ства као и остали православны лица', пита се,
ко њи по њиномъ устроению законно предста-
вля, т. е. ко се ту има сматрати, као органъ об-
ште вољѣ цѣле общине, задруге и т. д., на ако
такови представници, као што су кодъ насъ об-
щинари и кметови за общине, а кућне старе-
шине за задруге, што за цѣлу общину или за-
другу заузму, онда сви чланови те общине или
задруге отудъ ползу имаю; но исто тако сви од-
говараю и за непоштено притяжаніе оны свои
представника'; а ови опеть одговараю за то за-
други и осталимъ задругарима и савестивимъ
члановима общине, или задруге, кои нису криви
збогъ оногъ безсавестногъ притяжанія.

§ 207.

Ако ко и совѣстно єдну стварь др-
жи, опеть одъ онога дана, кадъ є одъ
правогъ притяжателя судейски на враћу
опоменути, сматра се као и безсовѣст-
ный притяжатель, и одговара за све као
и овај.

Премда є ко стварь поштенимъ начиномъ
набавіо, инакъ кадъ є одъ господара *тужбомъ*
опоменути, да стварь врати, тиме є уєдно опо-
менути на неправичность или двоумленіе и њго-
вогъ доиде савестногъ притяжанія. Одъ овогъ
часа мора се онъ сматрати као непоштенъ при-

тяжатель, кои мора све онако накнађати, као што смо последню точку § 204 обяснили.*)

§ 208.

Где годъ твою стварь нађешъ и познашъ, можешъ е натрагъ искати; и теби се твоє вратити мора. Али силомъ да не узимашъ, осимъ ако нїе ња обрани или на гонѣню. Иначе, ако ти другїй непушта стварь, да га Судомъ имашъ натерати.

Зато су Судови у држави, да изричу и досуђую свакомъ свое право, да немора сваки самъ себи судїя бити, коимъ бы се путемъ могла догађати млога насилїя и несходна средства како ће се добавити своя стварь; дакле твою ћешъ стварь добити, кадъ ти Судъ досуди, ако ти е онай, кодъ кога е нађешъ, не да добровољно; али ако е збогъ застарелости твоя стварь по законномъ проиису последнїе главе нашегъ Законика у иђгову собственость пришла, нећешъ е добити, него ће ономъ остати, кои е ию за прописано закономъ време држао.

*) Чланъ 550 французкогъ Законика наређуе: да савестность притязателя одма престас, чимъ неправичность притаженїя притязателю позната постане; али ово бы могло дати повода многимъ распрама у томъ обзире, кадъ е притязатель сазнао неправичность иђговогъ притажанїя.

§ 209.

Кадъ се два или выше нѣи' препиру о томе, коме државина ствари єдне припада, до пресуде причуватѣе є Судъ, или онай, чѣимъ именовъ когодъ стваръ држи.

Уобыте природа грађански парница' у томъ се састои, што обе парничне стране држе да имаю право на спорный предметъ; парница грађанска може се узети као какво погрешно рассуђенѣ, у коме понятіе ніе истинито. — Садъ, кадъ єданъ парничаръ каже: моя є то стваръ, а другій то исто потврђава, докъ се пресуда неизрече, т. є. докъ се оно погрешно рассуђенѣ непоправи у истинито, да спорный предметъ небы быо поводъ свађе, кавге, а можда и неѣи преступленя', а и сама стваръ да небы штету тршила, нашъ § одређує, да є Судъ до пресуде причува, ако є то н. п. каква покретна и ніе огромна стваръ, као што су н. п. новци, адиђари, какво оружїе и т. д.; а ако є више стварїй, а покретне су, могу се ставити подъ судейску забрану, подъ судейскїй печатъ, да нѣи ни єданъ ни другій парничаръ до пресуде неможе употреблявати; ако є пакъ то какво непокретно добро, н. п. нѣива, или землѣ, какви испусти или кућа, дућани и т. д., онда Судъ може ономъ, кои є ту стваръ досадъ чѣимъ именовъ држао, као ако є испусть подъ закупъ арендатору датъ, или кућа, дућани кирайцин, овай ѣе уговорену кирїю Суду полагати, докъ се невиди, коме ѣе

стварь припасти, на ће после онъ поредъ главнога и придодатакъ добити. Или, ако спорну стварь еданъ одъ парничара' држи, н. п. ливаду, око' коє є парница поведена, на се незна, ко ће да є коси, онда Судъ може наредити, да еданъ одъ парничара', кои више сигурности дає, плодъ скупля, на да се овай или одма прода и кодъ Суда новци положе, или да се процѣни и по той процѣни тай парничаръ плодъ да задржи; на ако пресуда на нѣгову ползу изиђе, то ће быти нѣгово; буде ли на ползу противника нѣговогъ рѣшено, онда ће онъ истоме онолико платити, колико є процѣна плода оногъ изнела. А може се овде и іоштѣ какавъ сходанъ начинъ изнаћи, н. п. ако оба парничара нису сигурна, може Судъ кога трећегъ одредити, кои ће бригу о спорной ствари водити, да она штету какову нетрши, на ће се овай о свему старати и рачунъ и одъ прихода и расхода водити; ко стварь Судомъ добіє, добитѣ и онай сувѣшакъ прихода, кои се преко расхода покаже.

§ 210.

Како стварь изгубишъ или оставишъ, твоя државина престає. Ал' право зато непрестає, но стои, докле годъ воля трає. Ёрь ако се стварь нађе, или се таковый*) на своє врати, опетъ државину добья, нити смета, што употребля-

*) Ова речь „таковый“ нѣ овде на своѣмъ месту; боля бы было у место тога ставити: „господарь.“

вао и уживао ніє, осимъ случая застарѣлости.

Я изгубимъ п. п. мой прстенъ, сать т. п., тиме га нисамъ отурію одъ мене, да га не ѣу више у моіой собственности да имамъ, онъ є іошть обузеть моіомъ правичномъ, законномъ вольомъ собственности, али ніє више у моимъ рукама, недржимъ га више; садъ, ако се тай прстенъ, или сать нађе, я га опеть добіямъ, вить то момъ праву што смета, што се онъ за то време, докъ є быо изгублѣнь, ніє наодію у моимъ рукама. (види § 242 до 247).

Исто тако ако я мою ніву неко време не обдѣлявамъ и шо необилазимъ, я нисамъ хтео тиме, да небудемъ више нѣнь господаръ, него то самъ учинію по ономъ правилу § 22. да могу мое право употребити или не; садъ, ако међутимъ дође ко другій, па почне ту мою ніву обдѣлявати, опеть самъ за то я нѣнь господаръ, могу є узети подъ мою власть кадъ годъ ошу, а оногъ другогъ одгнати, осимъ кадъ є случай застарелости (§ 929).—

Овде при свршетку ове главе, да проговоримо кою речъ о државини и притяжанію са погледа научногъ безъ обзира на положительный законъ.

Є ли притяжаніє право, или не, о томе се унытаймо; о томъ є особито у новіє време међу найзнаменитимъ православима велика борба.

Мы потврђавамо, да притяжаніє у праволъ елислу ніє право, него само онако обстоятелствъ, коє право истомъ порађа.

Г. *Савиньи* вели: притяжаніе є и оно обстоятелство, кое право пораѣа, а и само право; онъ є хтео тиме оно исто казати.

Гансз у нѣговомъ дѣлу: *über Grundlage des Besizes*, вели противъ наведеногъ миѣнія *Савиньеговогъ*: онъ є узео притяжаніе као право *по чинюће собственности*, дакле *почетакъ права собственности*, то бы было притяжаніе; но како може текъ *заетакъ* права быти стално право? еръ вели: право, кое ће се истомъ родити, јоште ніе право, премда то текъ може быти.

И *Пухта* є дао притяжанію карактеръ права; онъ узима примеръ на вели: право на собствєну свою особу, на свою личность, и то є притяжаніе.

Дакле мы држимо, да притяжаніе ніе истинито право, него да є законно, важно и право пораѣаюће обстоятелство, кое є изворъ права; притяжаніе є *сполъна страна права, тѣлесна државина ствари; а собственность є савршено право, подпуно господарєнѣ надъ ствари.*

Г Л А В А III.

О своини т. е. праву собственности, нарочито праву баштинскомъ.

У она времена, кадъ ніе было законны наредба, свака е стварь была онога, кои првый нуо заузме, па докъ е држишь твоя е, а чимъ е испустишь, или ти се измакне изъ руку, поставне онога, кои е опеть првый заузме. Тимъ е начиномъ државина са правомъ собственности была сасвямъ смещана; но закони су то точно одвоили и понятія и за едно и за друго опредѣлили. *Државина*, казали смо, ніе ништа друго, него тѣлесно обуваѣнѣ какве ствари; а собственность е право, морална свеза између ствари и господара; свеза, коя се не може више раскинути безъ волѣ господара, па ма да та стварь и ніе више у нѣговимъ рукама; па кратко: когодъ може быти господарь ствари, а да е непристяжава, и може е притяжавати, а да ніе нѣтъ господарь. Мой е сатъ н. п. у твоимъ рукама, ты га држишь, то е твоя државина; но онъ е при свемъ томъ опеть моя стварь, онъ е моя собственность, и я могу съ нѣиме располагати, могу га продати, поклонити; то е право *собственности*.

§ 211.

Све ствари, добра, и права, коя Србину принадлеже, есу нѣова своина или собственость, коє ће рећи, да є свакій Србинъ савршеный господаръ одъ свои' добара', тако, да є онъ властанъ ова по своіой вољи уживати, съ нѣима по вољи располагати, и свакога одтудъ изключити, наравно по пропису закона'.

Савршена власть надъ каквомъ ствари, то є понятіє собственности. Ово понятіє собственности састои се изъ две саставне части;

1.) кадъ самъ я господаръ какве ствари, онда я могу одъ нѣ *свакогъ другогъ* изключити: — може бити више господара' едне ствари, алж онда свакій одъ нѣи' има *саразмѣрну* часть одъ исте, никако пакъ *сви сву*, ерь є то немогуће.

2.) Право собственности садрижи *збиръ свію могући' права'* надъ ономъ ствари, коя є предметъ собственности. Я, као господаръ, могу ту стваръ притяжавати, могу є уживати, употреблявати, могу съ нѣомъ располагати како оћу, кварити є, утаманити є, потрѣшити и т. д.

Право собственности може се узети у *подложномъ* и у *предметномъ* смислу; *подложный* є, кадъ и у колико ко надъ ствари каквомъ као господаръ може располагати; а *предметный* є сама она стваръ, коя подпада подъ собственость.

§ 212.

Право собственности на производе сила' човечески, и остале покретне ствари, кое се силама човеческимъ придржаваю, оснива се на самой природи, слѣдователно већъ е то закономъ природнимъ опредѣљено; право пакъ собственности на непокретна добра, као землѣ засађене и нарочито незасађене, обезбѣђено е Уставомъ земальскимъ и закономъ грађанскимъ.

Ово право собственности на непокретна добра, назива се право баштинско, или едномъ рѣчию баштина.

По себи се разуме, да по смислу закона са моимъ силама и способностима нико безъ могъ саизвољена не може располагати, нити ми њи може отуђити; а исто тако и покретне ствари лакше се закриљаваю човечимъ силама; непокретна пакъ добра, која се немогу непосредственно надзиравати, и која бы могла страниомъ на сртаю лакше и чешће изложена быти, обезбѣђена су, као и уобште сва добра свакогъ Србскогъ жителя, чланомъ 27-имъ (съ почетка) и особито 46-мъ Устава земальскогъ и §-омъ 15. грађанскогъ Законика.

§ 213.

Како годъ што су спахилуцы, тимари и зѣметн укинуги у Сербѣи, тако ни-

ти їй има, нити се у напредакъ увести могу, но свакій в Србинъ одъ свога добра (мала) савршеный господарь, или правый банштинникъ, у комъ се закономъ обезбѣжава и заштићава.

Чланъ 59 Устава изречно о овомъ говори, додавајући, да се снахилицы, тимари и зїямети неће моћи нигда више у Србинъ уводити; дакле свакій сръбскій житель есть одъ свои' милкова' и одъ свога добра савршеный и неограниченый господарь, ако т. е. никаквогъ законногъ ограниченя то добро на себи нема, н. п. ако нема чинитя какву службеность другомъ комъ добру и т. д.

Овде сравни законъ на повраћай земаля' одъ 28-гъ Юлія 1839 $\frac{\text{Н. № 627.}}{\text{С. № 1132.}}$ (види на 103 страни прве сvezке зборника), и толкованъ, однесеће се на 9-ту точку те уредбе на страни 206 друге сvezке зборника, и толкованъ 11-е и 12-е точке те уредбе на 358 страни друге сvezке зборника; исто тако ново толкованъ 11-е точке тогъ закона на стр. 105 треће сvezке зборника. — Види далъ старию Уредбу за одкупльиванъ турски земаля' одъ 16-гъ Декаembra 1843 В. № 1385 (на страни 169, треће сvezке зборника); и новию Уредбу за одкупльиванъ турски земаля' одъ 1-гъ Августа 1845 год. В. № 1212 (на страни 85-ой треће сvezке зборника). — Види далъ Указъ одъ 22-гъ Юлія 1847 год. В. № 1059 (на страни 37-ой четврте сvezке зборника). —

Што се тиче наредбе у смотренію турски земаля, кое Срби садъ притяжаваю, а Турци траже, да їй као свою собственость продаю, врло ясна и добра опредѣленія садржи оваї Расписъ Попечительства Правосудія, кои овде збогъ тога печатати за нужно наодимо, што ће одъ велике ползе быти, да га свакій ради надлежногъ управленія зна, а досадъ іошть нигди печатанъ ніе. Онъ овако гласи:

Свимъ Судовима.

„Да бы Судови при изрицаню пресуда у смотренію Турски земаля, кое Срби сада притяжаваю, а Турци траже, да їй као свою собственость продаду, знали каковогъ имъ се основа придржавати треба, Попечительство Правосудія нашло є за нужно описати станъ земаля у Србиї у оно време, докъ іошть нису были истекли высочайши Хатишерифи о правама Србскогъ Народа, и после по полученію таковы.

У време оно докъ іошть нису были истекли высочайши Хатишерифи Нѣговогъ Величества Премилостивогъ Султана нашегъ о правама Србскогъ Народа гласєћи, све су земль у Србиї были: или подъ спахилуцѣма, тимарима, зіяметима и мукадама, или су были слободна притяжанія, милькови. Кадъ є Србскій Народъ правя своя получію, онда му є Высока Порта и тимаре и зіямете и мукаде и проче овогъ рода земль уступила, и тако овимъ начиномъ постао є Народъ Србскій господаромъ овы земаля, а сва отношенія Турака на овакове земль, кое су они имали изванъ места пребываня свогъ, было то подъ видомъ притяжанія, было пакъ подъ ви-

домъ уживаоца, или ма на кои начинъ, престала су и укинута по пуномъ праву; за слободна пакъ притяжанія — милькове — заключено є у высочайшимъ на Народъ Србскій упућенымъ Хатшперифима, да ий Турцы могу продавати.

Како су дакле овимъ начиномъ укинута и забрањени у Србији чифлуци, Турци немогу имати свои земаля по селима, осимъ само у ономъ месту, гди кои живи; а што су неки такове земль и чифлуке држали по селима до излазка свога изъ Србиє, то є было на силу и по злоупотребленію Турака.

Ако є Турчинъ имао господарско на ону землю, коя є на атару другогъ села, а не оногъ гди є онъ живіо, и кадъ село существуете на оной земљи, такова се земля сматрати мора за чифлукъ, и такову землю Турчинъ, почемъ ніє нѣгово слободно притяжаніє — милькъ —, нема права сада продавати. Ако є подъ зіяметомъ земля была, на комъ є кой Турчинъ живіо, и одтудъ несльдує, да онъ мора на исту землю право собственности имати, и по томе неможе ю продати; єрь свакій зіяметъ има више села, а свако село има свой атаръ, и жители едногъ села немогу се мешати у атаръ другогъ села, ако и єсу подъ однимъ зіяметомъ. Има и таковы зіямета, кои имаю више села, и свако село у другой нахи, и заимъ има на свако еднака права; али зато и селяни имаю свое право на своемъ атару, нити снани или заимъ може давати нѣову землю коме другомъ са стране, єрь они даю царскій данакъ на ню. Но преко свега тога, снаниє су противъ благае волѣ царске, на штеду царске рає чинили са дарованымъ имъ тима-

рима злоупотребленіе и давали су другимъ Турцима на различите начине, а многи су, кои су ячи были, или заштиту одъ власти имали, и отимали одъ спаия' нѣве и ливаде по селима. одъ овы су неки косили ливаде, неки пакъ давали Србима подъ кирію, као своє милькове, и узимали на нѣхъ господарско; просто рећи: они су себи начинили чифлуке, безъ да су плаћали и єдну цару данка цару или спаиѣ десетка, но то є све рая давала и плаћала, а они само насилно глобили и узимали господарско, безъ никаквогъ на то права, еръ чифлук-сайбія плаћа цару данакъ и све проче трошкове, што спадаю на нѣгову землю, а нѣгове чифчіє не даю ништа, осимъ арача, и ово є уреданъ начинъ држани чифлука. Напротивъ тога овдашњи су се Турци договарали са спаиѣомъ, те имъ є онъ за нешто новаца издавао таиѣ на кое парче землѣ у нѣговомъ селу, сидомъ кое се они по томе учили господарима, надъ готовымъ селянима, никомъ никакве даціє не даюћи, кое нити є пређе смело постояти, нити сада обстати може. Што се пакъ спаиски таиѣ тиче, спаиѣ су могли такове издавати своимъ селянима, или ако є кои одъ нѣхъ имао одвище празне землѣ, кои селяни нѣгови нису могли обрабативати, онъ є такову и другима могао дати, да му десетакъ таиѣ дође. Но такове таиѣ кадъ другій спаиѣ на оно село дође, немаю никакве важности и силе, ако ѿ и онъ не потврди, чему є узрокъ тай, што ни еданъ спаиѣ нїє наследственный господарь одъ дарованогъ му тимара, еръ су тимари царски, а спаиѣ су само *аланетциє* и *уживаюци* исти' тимара', докъ цара служе, а како то престане, или

онъ умре, онда се тимаръ даде другомъ, и тако непрестано иде.

По предизложеномъ постои то, да е Народъ Србскій, кадъ му е царъ право дао, и по томе и *тиларе* и *зілмете* и *лукаде* и проче, ступио у право спаија', коимъ ползуюћи се немора признавати прошаста' спаија' тапиє, коє су издане Турцима, неживећимъ у ономъ селу, у комъ су они држали какве земљъ по таковой тапи; ерѣ оне земљъ остаю сеоске; а бине, воћно дрвеће, или виноградеко чокоће, могу Турцы као свою собственость продати, ако су њи имали и изванъ атара места пребываня њіовогъ, коє се тимъ потврђує, што спаије имаю власти, недати да онај у њіговомъ селу земљу какову држи, кои у њіму неживи, коє и само искуство насъ учи, да су се Срби изъ едногъ села у друго, или Турцы изъ села у варошъ преселявали, на у томъ случаю онај спаија, чія е земля остављена, ніє давао, да е онај, кои ю е оставіо, и у напредакъ као свой милькъ држи, него е на такову одма, чимъ се еданъ съ њѣ изселіо, другогъ населіо, да му дає спаиске данке, по чему се садъ то іоштъ манъ дозволити може, будући да Турцы немогу имати непокретна добра у Срби.

Напротивъ тога Правителство Србско признає све оне тапиє, быле оне спаиске или войводске, или чіє му драго, коє Турцы имаю на земљъ лежеће у атару онога места, гди су они живили, до излазка њиногоъ изъ Србіє; шта више, кадъ се догоди и докаже, да е какавъ Турчинъ у месту пребываня свога неку земљу притажавао, на банъ и да нема тапиє на ню, Пра-

вительство му дозволява такову землю продати, судећи да е онъ нѣтъ сайбія, по самомъ уживаню, а не по злоупотребленію, као они, кои живе у варошима, а оће да држе землѣ и селима.

Настоећимъ препоручуе се Суду, да се и подобнымъ парницама, касателно Турски земља по преднаведеномъ изложенію управљати за дужность свою сматра.“

А. № 1244. У Београду 1844 год. Априла 15-огъ. Попечитель Правосудія и Просвѣщенія Паунъ Янковичъ с. р. Началникъ Одѣленія Поп. Правосудія Савва Шилићъ с. р.

§ 214.

Ограниченость права собственности никадъ се не предпоставля, но кои бы такову потврђавао, мора њо доказати.

Кадъ я н. п. мою крчевину као нѣтъ господарь држимъ и обдѣлявамъ, разуме се по овомъ §, да самъ я нѣтъ неограниченый господарь, т. е. нисамъ дужанъ трнѣти, да ми се ко у мое стварь меша, н. п. да преко мое крчевине иде и т. п., него могу свакогъ одбити, да съ моіомъ крчевиномъ никаква посла нема. — Ако бы пакъ ко, н. п. сусѣдъ мой, кои има нѣтъ до мое крчевине дошао и казао: я имамъ право прелазити преко твое крчевине да до мое нѣтъ долазимъ, онъ то право службености мора доказати, иначе се я по смыслу овогъ § предп-

ставляемъ као неограниченый господарь мого добра.

§ 215.

Стварь една покретна или непокретна може и неколицима принадлежати, и онда се они на цѣлу стварь односе као едно лице. И право ньново бива право заедничко, ако нѣ коме одъ нѣи' особита часть назначена, коя исклучително нѣму и принадлежи.

Тако може више нѣи наследника' на неподелѣно юшти наследіе заедничко право имати. А ако су одъ тогъ наследія коме особите, вѣштествене части оддвоене, као н. п. свакомъ еданъ део землѣ, или свакомъ еданъ сирать куће, онда свакій таковый има оддвоено право собственности на тако особито означеной му части одъ цѣлога; онда е дакле иманѣ поделѣно и нѣ више заедничко.

Заедничко е иманѣ онда, кадъ една иста стварь уедно неколицини припада, а то може бити или тако, да се свакій одъ ти' поединны сагосподара' сматра као господарь цѣле ствари, као н. п. кадъ бы се една иста стварь завѣштаниемъ неколицини оставила^{*)}; или тако, да свакомъ саучастнику опредѣленный део мислено припада, као н. п. половина, една трећина^{**}). А

*) То е оно, што се зове *condominium in solidum*, или *pro indiviso*.

***) То се зове *condominium pro diviso*.

ако су части не само по њиовомъ одношењу према цѣломъ, него и природно опредѣлене тако, да е н. п. одъ баштине єдномъ саучастнику део до потока, другоме део съ оне стране потока, или єдноме десетъ плугова, а другомъ део десетъ те исте баштине одређено, онда е тие заєдина прекинута, и свакій одъ њи' господарь е оногъ дела, кои е њѣму опредѣленъ.

Кадъ е иманѣ *заєдничко*, онда свакомъ поєдиномъ сагосподару на заєдничкомъ иманю *припада мислена (идеална) равна или неравна частъ* (како е кадъ случай), коя се простире надъ свимъ частима те заєдничке ствари и на сваку истомъ скопчана права. *Цѣло принадежи свимъ участницима заєдно; о цѣломъ могу располагати текъ сви скупа, сматрани као едно правословно лице.* Но свакій поєдиный може надъ своіомъ части, у колико е то могуће, да се нешкоди цѣломъ и осталимъ саучастницима, права собственности упражнявати.

Докле заєдина трає, другимъ лицама, кои се то не тиче, свєєдно е, е ли та стварь єдногъ или неколицине њи' заєдно, па се тие ни чисто-стварна (н. п. залоге или службености права) ни лично — стварна права, (н. п. право по уговору закупа) неменяю. —

А што се тиче поєдины мислены частіи, треба свакогъ саучастника за себе сматрати, и онъ може са томъ части по вољи располагати, и свое право другомъ уступити исто онако, као кадъ е ко самъ господарь надъ цѣломъ стварію.

§ 216.

Кой е господарь одъ ствари какове, тай има право и употребити, и уживати е, и сваку ползу одъ нѣ вући; а и по своіой вољи неупотребити, неуживати, сасвимъ или одъ части на другога пренети. Кой е томе противанъ, или кои то себи присвоява, мора доказателства имати, или у закону, или у изяснѣной вољи господара.

Кадъ смо разяснили понятіе собственности при § 211, іошть онда видили смо, да понятіе собственности већь собомъ доноси, да господарь са своіомъ собственною ствари може у найобширнѣмъ смислу по вољи располагати, само да тиме не вреѣа кругъ права другога; тако онъ може свою стварь уживати, све ползе одъ нѣ вући, шо обдѣлавати, поправляти, може е трошити и потрошити, може е употреблявајући е изтрошити, а исто тако и безъ нужде стварь рѣавіомъ учинити. Онъ може свою стварь продати, може е другомъ уступити са условіемъ или безъ свакогъ условія, за новце или одъ части за накнаду, или безъ сваке накнаде, може на другогъ пренети савршено или несавршено право собственности, или само поедина права, чиме се онъ у своіой собственности ограничава, као п. п. кадъ какву службеность на свое добро намете и т. д. — А исто тако може онъ свою

стварь оставити т. е. или изречно или ћутећи изяснити се, да неће више, да е то њгова стварь, а ни на кога е непренесе.

Да господарь ствари може ова права испунавати, њму пристои власть, да свою стварь изключительно самъ притяжава, и одбіе свакогъ оного, кои бы хтео насртати на њгово право, или бы хтео њгову стварь употреблявати.

Право собственности непрестае, кадъ бы господарь нека права на свою стварь другомъ уступіо; тако н. п. кадъ бы њо другомъ на уживаніе дао или у залогу оставіо, или на њо службеность какву наметуо и т. п.; онъ е инакъ њнъ господарь, и ако е она у туђимъ рукама; еръ оно најпоглавитіе право, да е та стварь са њговымъ личношћу споена, кодъ њга е.

Нашъ § у последньої точки гласи: да се свагда разуме, да господарь сва ова изброена права има надъ своіомъ собственошћу, а кои бы то одрицао, или бы потврђивао да онъ кое одъ ти права има, мора доказати да њму пристои то право или по наредби закона, или да е тако са господаромъ уговоріо; — безъ тога ништа не вреди што говори, као што смо то видели и кодъ § 214.

§ 217.

Нико несме натерати другога, да свою стварь, или свою баштину или едну часть уступи, было туне, было упрѡмћу или за новце. Само ако бы обштенародно благо изнекивало, и то бы

Князь у согласію са Совѣтомъ за добро и право нашао, да се чіе добро на общте благо землѣ и народа употреби, мора поединый житель общте благо своемъ собственомъ предпоставити, и свое добро држави уступити, почемъ подпуну накнаду зато одъ државе добые.

Прва точка овогъ § као слѣдство предидућегъ разуме се. — А што се тиче друге навештемо іошть само то: да се свакій саграђанинъ љутећи обвезуе, да ће помагати общте благо и общту стварь, па ма и са личнимъ жертвама; но терети државни мораю се подеднако сносити, а та бы се еднакостъ порушила, кадъ бы се само еданъ или некои могли приморати, да чине жертве онакве, какве остали грађани общтности не приносе; отуда се изводи оно, што нашъ § прописуе: да онай, кои общте благо своемъ собственомъ предпоставля, и свое добро држави уступа, *подпуну накнаду* за то одъ државе добія. —

Кадъ е случай, да се чіе добро мора за общте благо употребити, рѣшава законодавна власть; дакле о томъ се поединый грађанинъ не може спорити; но по себи се разуме, да то доиста мораю бити общтеполезне потребе, као н. п. да се на той земљи начини школа, зданіе за Судь, болница и т. п.; а не да та общтеполезность има видъ само какве спекулаціе и т. п. А при наплати, ако бы се ова умалила, или бы была недовольна, не подпуна, може се Суду тужити.

Да се упытамо овде, каква се накнада може овде искати или по *обычной* цѣни уступаѣне ствари, или по *чрезвычайной*, т. е. по оной, како ко той своіой ствари по свомъ држаню вредность опредѣлява? —

Мы судимо, кадъ се свое добро тако уступа, да се тиме нека жертва общности чини, онда нетреба, да онай, кои уступа, какву и найманю штету трпи поне у ономъ, што га та стварь стае, ерь е довольно одъ нѣга, што се мора раставити одъ свое ствари, коя му може збогъ разны узрока' мила быти; али е исто тако право да ни онъ неможе ту стварь по своіой воли и претерано цѣнити.

§ 218.

Ако ты твою стварь кодъ другога наѣшь и познашь, а ты е ниси уступію, имашь право искати на Суду, да ти се твоя стварь изда,

Овай § стои у свези са § 208, о комъ е у предидуѣой глави речь была.

§ 219.

У томъ случаю мораѣшь на Суду доказати, да е стварь твоя и кодъ кога се налази, кое ако яснима знацима покажешь, стварь ѣшь твою добыти.

Овай § прописуе: да тужитель све оно, што наводи, мора судейски доказати, ако оне

да му се веруе; дакле пре свега мора доказати, да е онъ господарь оне ствари, кою тражи; а да бы Судь знао, гди ће е тражити, мора далъ доказати, кодъ кога се она налази. О овомъ поступакъ судейскій обширніе наређуе. Овде бы се имало само іошть то примѣтити, да тужитель немора доказати, да е онъ господарь тражене ствари до самогъ тогъ тренутка; довольно е ако докаже, да е онъ но законимъ путемъ набавіо, н. н. но наслѣдію, купіо и т. д.; а обтуженый, ако мысли, да тужитель ніе више господарь те ствари, него да е она на нѣга законно прешла, нека то доказуе.

§ 220.

Шта выше, ако е онай непоштеннымъ начиномъ стварь твою себи присвоио, моратѣ ти осимъ ствари и сву штету накнадити, и изгубльный плодъ или добытакъ попунити,

Овай § стои у связи съ онимъ, што смо разяснили, како безсавестный притяжатель (§ 204) и онай, кои е *забравишилъ* или *злочинственилъ* начиномъ туђу стварь заузео (§ 205), правомъ господару стварь враћаю.

§ 221.

Но ако бы таковый обтуженый, кодъ кога се туђа стварь нашла, доказао, да е онъ ту стварь купіо или на явной

продан, или одъ торговца, кои обычно съ таковимъ стварима тргуе, иди одъ занатліе, кои такове ствари прави, или одъ онога, коме е господарь исту стварь на послугу, или на оставу, или у залогу дао, или коме бы стварь иста подъ каковимъ годъ видомъ повѣрена была тако, да купаць о нѣима ніе могао зло помыслити, или о поштению нѣовомъ посумняти; онда тужитель ту стварь, ако е обтуженный своеволью непусти и съ накнадомъ се одъ свои предака' незадоволюи, Судомъ добыти неће, него ће право имати накнаду тражити одъ оны, кои су одговарати дужни.

Наредба овогъ § одступа одъ оногъ природногъ правила: *да господарь може свою стварь узети, еди в годъ нађе, као што и у римскомъ праву за господара ствари постои jus vindicandi: ubi rem suam invenit, ibi vindicat dominus*; т. е. да господарь може свое право собственности у сили одржати противъ свакогъ притяжателя, быо онъ савестанъ или несавестанъ, и то безъ сваке накнаде. — Прайзкій Законикъ (I Theil 15. 7 §§ 42—44) одређуе: да господарь, кон своимъ стварь натрагъ узима, мора поштеномъ притяжателю све оно накнадити, што е овай за нѣ дао или учинио. — Французкій Законикъ види се такође, да кодъ покретны стварій обычно, изу-

зимаюћи неке случаеве, то враћанъ недозволява;
Члан. 1238, 1599, 2102, 2279, 2280.

Ову наредбу нашегъ Законика правда то, што грађанскій саобраћај зактева, да немора човекъ двоумити, кадъ годъ што купуе, мислећи свагда, да ли е продавацъ правый господаръ оне ствари коју продае, еръ бы то могло быти узрокъ, да саобраћај (циркулація) ослаби, почемъ бы се купацъ лишавао безбедности, да ће му купљена стваръ у собственности остати, и да се свакій часъ може коме надати, кои ће рећи: то е моя стваръ, дай е овамо. —

Ова наредба нашегъ § може се и тиме правдати, што треба да свакій господаръ свою стваръ добро чува да му се она како неутуђи и неоднесе, еръ ако му се то догоди иѣвовомъ собственомъ кривцомъ, самъ е томе узрокъ, на нека ссмъ себи и штету свою припише. А съ друге стране, довольно е предосторожности, што овај § прописуе: да е купацъ текъ онда у своіой куповини безбеданъ, кадъ стваръ купи одъ онога, кои обично тргуе са таквимъ предметима, или иѣ и самъ прави, или е стваръ продавцу одъ иѣвогъ господара кояму вибудъ начиномъ повѣрена, па е купацъ могао мислити, да е на продаю предана. Дакле праведніе е начело: *да пре онај тегаи штету, кои е на кояму начиномъ узрокъ иете, него онај, коме се збогъ тога неможе ништа приписати.*

Но по себи се разуме, да овај нашъ § само оногъ притяжателя у притяжанію купљене ствари наведенимъ начиномъ брани, кои е ну поштенимъ начиномъ набавіо; дакле ако самъ я н. п. прстенъ са драгимъ каменомъ, или прстенъ

на коме стоє изрезани какви знаци, купио одь каквогъ човека, кога спољашній изгледъ, нѣгово одело и т. п. ясно показує, да то неће бити нѣгова собственость, или ми онъ ню одвећь яко исподъ нѣне праве цѣне дає, онда лако могу помислити: да є тай прстенъ или украденъ, или да га є продавацъ ма колигъ незаконнимъ начиномъ добавио, па нетреба да га купуємъ; ерѣ иначе, ако после господаръ прстена нѣга при мени позна, па га узме, па јошть безъ сваке накнаде, самъ себи да припишемъ, што самъ се полагомио да узмемъ оно, о чему самъ могао лако држати да не продаваца. — Али, кадъ я сатъ купимъ кодъ саціє, па ма на истомъ и какавъ знакъ, или име изрезано было, могу ли ту предпоставити да ће то бити украденъ сатъ, или томе што подобно? — Сація ми може казати: продао ми га є господаръ; па зато кадъ га тако купимъ, ма да после господаръ дође и свою стваръ позна, казатѣу му: я самъ ню купио одь онога, кои съ нѣоме обычно и уредно ради. Но по себи се разуме, ако ми є драго, да на то пристанемъ, да ми господаръ онолико да, колико самъ я саціи платио, па да му нѣговъ сатъ вратимъ, добро; иначе онъ нека пыта сацію, ко му є сатъ продао, па текъ, ако є овай одь онавогъ истый купио, кодъ кога се могло држати, да га є украо и т. п., може накнаду искати одь саціє, а овай нека тражи онога, одь кога є тай сатъ купио.

Али мене неће законъ бранити, ако самъ одь чизмара альину, а одь крояча туђе чизме купио; ерѣ кроячъ нешнє чизме, већь альине, а чизмаръ не альине, већь чизме. —

Исто е тако нужно бранити ону продаю, коя е учинѣна подъ полицейнымъ надзиранѣмъ явнымъ начиномъ, *ко да више*. — Свакій купаць предпоставля, да ту неможе доћи она стварь, коя е крадена и т. п., па кадъ што тимъ начиномъ купи, треба да е безбѣданъ. Тако е съ *покретницилъ* стварима. —

А како ћемо съ *непокретницилъ*? Е ли довольно мени безбедности, кадъ я купимъ н. п. кућу на явной продаи? — Ёсть, ерѣ то § изречно каже; али ако я купимъ землю какву приватнымъ путемъ, па продаваць нѣе правый господарь, како е ту? — Та се продая наравно правогъ господара ништа нетиче, а я, кои самъ тако не-предосторожанъ быо при той куповини, те нисамъ хтео да одемъ у Судъ и да разберемъ, има ли каква терета на томъ непокретномъ добру, кое се продае, или нисамъ отишао примирителномъ Суду, или кодъ сусѣда' нисамъ хтео упытати, е ли доиста то земля продавца, — я ћу те-глити и слѣдства мое немарности. Поредъ тога позоръ се обычно обраћа и на тапѣе, ако тако-вы има. —

Ако е дужникъ свомъ повѣрителю какву стварь у залогу дао, и я одъ овога ту купимъ, пытанѣ е: може ли после дужникъ доћи и казати: то е моя стварь, дай е овамо? — Неможе, ерѣ нашъ § изречно вели: кадъ се купи стварь одъ онога, коме е господарь исту на послугу, или оставу, или у залогу дао, или коме бы стварь иста подъ каквимъ годъ видомъ повѣрена была (н. п. опонумоћію самъ кога да моіомъ ствари управли и т. д.) тако, да купаць о нъой нѣе могао

зло помислити, ту є купаць у своіой куповини безбѣданъ*).

§ 222.

Што се не да разликовати и разпознати, оно се не може као своє ни тражити; него се само накнада одъ онога, кои є зато одговарати дужанъ, путемъ судейскимъ искати може.

Ствари *тѣлесне* разликую се обично по свомъ *веществу*, по свомъ *изгледу*, по *величини*, по *бои*, или кодъ *животиня'* и по *роду* (полу). Сада, ако є о тима распра, па противникъ одрече оно, што друга страна потврђує, стварь се може разпознати по обележенімъ знацима. — *Непокретне ствари* у двоумнимъ догађаима разпознаю се по положенію, по границама, далъ изъ явны судейски кнѣига', или други писмена' и сви-

*) Овде ћемо јошть споменути, како бы добро было, да марва по сели носи жигъ свогъ господара, или баръ онога села, одкудъ бы се лако дознати могло чія є; тѣме бы се нашимъ Судовима у пресуђиваню подобни случаива' велика олашница учинила, а ово нѣ тежко испунити). —

Законодавна власть протолковала є међутимъ овај § Законика подъ 24 Юлія 1849 год. В. №' 739, гди се нарочито за стоку наређує: да є купаць сигуранъ само онда, ако є одъ онога купію, кои обьявленіа одъ стране правителства има као трговаць са живомъ стокомъ. — Но мы из то пытамо, заръ свакій селякъ, кои свиня' є т. п. на чаршію за продаю догона, обьявленіє трговачьо има? Па како ће онда бити? —

дѣлства'. — Кадъ бы се таква стварь, коя се не да разликовати ни разпознати, потраживала, и. п. я самъ мой новаць, мое жито, пасуль и т. п. неразпознаеме ствари коме на чуванѣ, на оставу повѣрю, на овай то коме другоме дао, уступю, и то у треће руке дошло, онда я немогу истый одъ тога тражити, него се обраћамъ на оного, кои є узрокъ, те є тай новаць, (или тако неразпознаема стварь) изъ мой' руку изишао. —

§ 223.

Свакій, у кога се рукама, или у чіой се државини стварь єдна налази, држи се за поштеногъ држателя, докле се годъ противно недокаже. Само доказано яче право може кога изъ држаня ствари єдне избити. У случаю равногъ права првенство припада притяжателю ствари.

Кадъ я стварь какву држимъ као мою, нико неможе на мене насртати, говорећи, да я ню непоштено држимъ, докъ годъ то недокаже; ерь безъ тога притяжатель ствари разнимъ и неосновнимъ зановетанѣмъ трећегъ кога лако бы се у своіой државини могао узнемиривати, што законъ оће да предупреди. Ако си радъ дакле да ту мою стварь изъ мой' руку узмешъ, морашъ найпре доказати, да є я непоштено држимъ, или да ты на ню *вече* право имашъ, него я; ерь и ако равно са многъ право имашъ, она ће у моіой државини остати, почемъ се у моіой руци заста-

ла, а нашъ § то у последньої точки изречно прописує.

Тако н. п. ако и тужитель и обтуженый имаю равне законне основе, обоица су н. п. стварь (у разио доба) поштено, уреднимъ и закону схопнимъ начиномъ набавили, али стварь є у рукахъ обтуженога, кодъ нѣга ње и остати; ерь кадъ нема каквогъ *надмоћавајућегъ* основа, нема ни узрока, да се правно одношенъ измене. *У судънъи првенство се дає оногъ, кои стварь држи.* — То може быти н. п. кадъ бы ко дивльій рой увагю, но овай му умакне, а онъ га є вио, али се мануо тога, па другій ко даль га вио и увагю га; овога є рой, ерь равно право обоица на тай рой као дивльій имаю; но последня точка § оногъ, кои стварь притяжава, дає првенство.

Нама се види, да бы се наредба овогъ § бољ могла ставити у предидућу главу (као што є томе подобанъ прописъ § 202), коя говори о државини; ерь чимъ є своина, собетвеность, то є већъ право, кое ма да є како малено, негуби се ни према већемъ, него се као светиня почитує (види § 32.).

§ 224.

Ако обтуженый трагъ ствари замече: говори, да стварь ніє кодъ нѣга; или є иста стварь кодъ нѣга была, а како є тужитель тужю, а онъ є ню уклонио, или одъ себе одметнуо; онъ се већъ зато свакога призрѣнїя лишава, и стварь се одъ нѣга одузима, и тужителю као правоме господару предає.

Законъ овако наређуе збогъ тога, што е обтуженый радъ, да своимъ лажнимъ наводи-ма тужителя нѣговогъ права лиши.

Овде се разуме, да се обтуженый озбиљно и на онакомъ месту, гди знати доиста надлежи, гди се спорна стварь налази, н. п. при Суду или самъ или средствомъ пуномоћника, дакле съ расудкомъ изрази, да стварь ниє кодъ нѣга, а ова се кодъ нѣга нађе. Да е обтуженый истину казао, да е стварь кодъ нѣга, па ако е онъ поштеныи државаць, н. п. ако е исту кушио по смислу § 221, стварь бы му остала, осимъ ако бы е онъ самъ господару уступити хтео; а овако мора е тужителю предати. —

Чимъ притяжатель зна, да се ко тужио збогъ оне ствари, кою онъ држи, онъ мора ту стварь у некомъ обзиру већъ као туђу сматрати, па нема право съ њоме располагати; а ако онъ то учини, почемъ е н. п. уклони, или одъ себе одметне, како ће се онда поступити? —

Овде се показуе, да е, као што и Г. Шеро-гляћъ примѣчава, немогуће поступити по смислу друге точке овогъ § онда, кадъ обтуженый стварь после тужбе уклони, или одъ себе одметне; ерь како бы се садъ стварь одъ обтуженогъ узети и тужителю предати могла, кадъ е више кодъ нѣга нема? — Аустрискии Законикъ у овакомъ случаю наређуе: *да обтуженый мора уклонѣну или одметнуту стварь о своиъ трошку натрагъ добавити, како ће се она тужителю натрагъ вратити моћи; или да онъ мора особиту цѣну за ту стварь платити, ако господаръ веће да се држи онога, у чиє е руке та стварь допала.*

ГЛАВА IV.

О прибавляню стварій.

За свако прибавлянь стварій изискуе се 1) *подлогъ права*, 2) *предметъ права* и 3) *само дѣло и поступакъ прибавляня*.

По нашемъ законнику *свакій сръбскій грађанинъ* има право, да себи може прибавляти, у колко се само закона придржава, и туђа права тиме невређа.

Што се тиче *предмета права*, свака се стварь може прибавити, *коя већъ нѣ подъ рукоу и влашћу кога другога*; но законъ оглашава, да се може присвоити.

А што се тиче *самогъ дѣла и поступка* како се набавля, найобичнии е (премда не *единый* начинъ, кои се свагда изискуе) начинъ: *кадъ се стварь заузме*.

§ 225.

Да ко постане *господаромъ* какове ствари, мора такову себи законно прибавити.

То ће рећи, ако оћешъ да себи што поуздано набавишъ, морашъ при набавляню пазити на све

оно, што законъ у томъ обзиреу прописуе; иначе ако то нечинишь, нећешъ постати господаръ те ствари, већъ онай, чія е, може доћи и свою стваръ узети, као што смо то видели, кадъ е речъ была о несавестнимъ државцима.

§ 226.

За свако законно прибавлянѣ ствари едне изискуе се пуноважанъ основъ и законный начинъ.

Да ко себи што прибави, треба найпре да е та набавка *законно могућа*; она несме дакле ни *законима природе* противна быти (еръ на оно, што е немогуће, неможемо ни права имати); ни *ти законима правде*. Та *законна могућностъ*, или болъ *тай основъ*, коимъ се прибавленѣ може правдати, есть то, што нашъ § зове *пуноважанъ основъ* (*titulus*) и *законный начинъ*.

Да се што доиста прибави нужно е, као што смо већъ мало више споменули, неко *дѣло*, некій *догађай*, некій *поступакъ*, еръ безъ тога ствари бы остале човеку непрестано ванъ домашая. Пре свега мора ко поне *волю имати*, да какву стваръ *себи* набави, еръ безъ тога свакій бы могао ню слободно употреблявати, и тиме небы нико могао рећи, имаюћи изключительно право на исту, да е повређенъ у свомъ праву. Она воля дакле, ако оћемо да она друге ограничава, како се они небы за ту стваръ машали, мора се означити ма коимъ *дѣломъ*, ма коимъ постоянно траюћимъ *знакомъ*. Па *тай поступакъ*, то *дѣло*, коимъ се стваръ каква подъ свою власть дово

ди, и поимъ се означава, да ту стварь оѣмо као свою да држимо, зове се начинъ *набавленя*, (modus acquirendi), као н. п. кадъ се стварь заузме, или плодъ одъ главне ствари оддвои. У томъ е смислу дакле за прибавленѣ поредъ пуноважногъ основа и тай законный начинъ набавленя нужданъ.

Међутимъ може се кадкадъ то обое уедно слити тако, да е еданъ истый поступакъ и пуноважанъ основъ и онай начинъ; као н. п. кадъ се коме *на молбу* стварь поклони; ту се пуноважный основъ (уговоръ) и начинъ набавленя (предая ствари) уедно свршава; то се исто често догађа, као што ћемо то видити у слѣдуюћој глави, кадъ се стварь набавля прираштаемъ и припаткомъ.

§ 227.

Као што су ствари различитога рода и реда, тако су и начини, којима се исте прибавляю, различни.

Наравно да ћу другимъ начиномъ набавити стварь, кадъ видимъ да е ничія, и себи е при своимъ; а другимъ, ако е она већъ подъ чііомъ влашћу, па е куповиномъ, уговоромъ и томе подобнимъ начиномъ добавимъ; а исто тако другчіе се покретне, а другчіе непокретне ствари набавляю; покретне се предаіомъ изъ руке у руку предаю и преносе, а непокретне уступаю се сходнимъ знакомъ.

§ 228.

Неке ствари, коє ни у чиіой власти нису, може свакій заузети и задржати, и тимъ самимъ оне прелазе у нѣгову собственость, и онъ постає нѣовимъ господаромъ.

Овай параграфъ стои у свези са слѣдующимъ.

§ 229.

Пуста мѣста нису ничія, и такова свакій заузети и освоити може.*)

Оба ова §§-а ствоє опетъ у свези са §-омъ 25 и § 195.

Кадъ стваръ каква іоштъ ніє ни у чиіой руци, кадъ іоштъ нико на ню права нема, онда важи оно начело: *стваръ ничія постає онога, кои првѣй ню заузле и присвои.* (*res nullius cedit primo occupanti*).

Начинъ набавленя или є *непосредственъ* (првобитанъ), коимъ се стваръ изъ наручія природе добія, или є *посредственъ*, коимъ се стваръ каква (првобитно еданутъ већъ набављѣна) одъ едногъ лица на друго преноси. Дакле само оне ствари, коє іоштъ нису ничіє, могу се непосредственно набавити.

*) Франц. Законикъ чланомъ 539 проглашава сва пуста мѣста, као и она, коя су безъ господара, на собственость државе.

Пуноважанъ основъ тога, да се могу набавити оне ствари, коє іошть нису ничіє, утврђенъ е съ єдне стране (*предметно*) на томъ: што оне іошть немаю господара, и што е опредѣленіє стварій, да се оне као средство за постиженіє цѣли употребљаваю; а съ друге стране (*подложено*) у томъ, што е свакомъ одъ природе слободно, да такво што подъ свою власть стави, ерь тиме неће ничіє изключително право повредити.

Тай непосредственный начинъ како се ствари набавляю, састои се дакле у томъ, кадъ се стварь она, коя іошть ніє ничія, подъ свою власть узме, т. е. онъ се састои у каквомъ поступку, коимъ се изьявлює воля, да оѣемо такву стварь као *свою* да сматрамо; то е *присвоєніє*. На кои бы хтео, да ту исту стварь на ново притисне, заузме, насрнуо бы на оно лице, коє е ту стварь већь заузело, напао бы дакле на његово право, и по тому таковый поступакъ његовъ быо бы противузаконнъ.

§ 230.

За пусто мѣсто држи се и оно, коє е своєвольно остављено, съ намѣромъ невратити се натрагъ. И ово се држи: а) ако правога господара за 10 година нема, нити му се за то време трага ни гласа зна, осимъ ако му ніє могуће было вратити се или явити се; б) ако е толико времена протекло, да е мѣсто запуштено у лугъ обрастло, и зато се

на ново крчити морало; в) ако є правый господарь оставіо, па дознавши да є другій заузео, за годину дана' противань показао се ніє, а могао є.

Исто тако ствари, коє су већ прешле у чію собственость, ако їй господарь *безусловно остави или напусти*, враћаю се натрагъ у првобитно станѣ, па їй може свакій набавити, као што смо то видели у предидућемъ §-у.

Но кадъ помислимо на природный нагонъ човека и пѣгову лакомость за иманіемъ, онда се недає предпоставити, да є ко свое добро за свагда напустио, чимъ га є за неко време оставіо; зато овај § изречно опредѣљава, кадъ се оно место за пусто држи, коє господарь своевольно остави, у намѣри да га више подъ свою власть неузима. Кадъ се незна, є ли господарь свое добро за свагда оставіо, у намѣри да га неузима више за свое добро, а међутимъ когодъ другій дође и себи га присвои, обстоятелства су пакъ такова, да се изъ прописа закона неможе та стварь поуздано рѣшити, онда свагда онај, кои такву стварь присвоєва, мора доказати, да є пређашній господарь доиста ту стварь тако оставіо и напустио, *да є више недржи*.

Господарь се може изяснити или *изречно или ћутећи*; ово последнѣ бива *поступкомъ*, и увиђа се изъ обстоятелства'. Тако н. п. кадъ я ствари какве одъ мале вредности на такво место оставимъ, гди се оне обично бацаю, кадъ їй ође човекъ одъ себе да отури; ту се може пра-

ведно предпоставити, да е она бачена и остављена на свагда.

А кадъ я мою собственость у каквимъ опаснимъ и навалнимъ обстоятелствама, н. п. кадъ се лађа дави, кадъ кућа горе, или у бѣгству, бацимъ; одтудъ се неможе заключити, да самъ то учинио у намѣри, да стваръ одъ себе одметнемъ исто онако, као што се, кадъ бы та стваръ случаемъ каквимъ одъ мене отргнута была, па е после ма коимъ начиномъ одъ пропасти спасена, неможе заключити, да самъ се одказао те ствари. Али збогъ тога, што ми е стваръ тако избављена, може се за онога, кои е ню избавио, родити право, да му накнаду збогъ тога дамъ (§§ 255, 256, 257).

Но ако господаръ свое добро неупотребљава, или за обдржањъ тога небрине се, тимъ обстоятелствомъ нецорађа се право за другога, (ванъ ако то законъ изречно неодређуе) да онъ то добро може употребљавати, еръ по смыслу § 22: *ко има право какво, одъ њѣга зависи употребити га, или неупотребити.*

Све ово што смо уопште изложили о стварима, важи за непокретна добра, о којима овај § преимуществено гласи, кадъ њи господаръ оставља необдѣлана; а и за зданія, кадъ њи онъ, веживећи у њима, остави те опадаю, у колико се изъ други околина невиди, да њи онъ безусловно посве оставая, или ако прописъ овога §-а то изречно неодређуе. —

Да се овде упытамо јоштъ о томе: како се слаже овога §-а последня точка подъ в) са §-омъ 929, гди се каже: да се непокретна права добијо *застарелостију* одъ 24 године, ако е при-

тяжаніе безъ ташіе, а ако в съ тапіомъ, за 10 година?

Ово се равна тиме, што се узима, да онай, кои право на какву стваръ застарелостіу губи, ніе знао да има право на ту стваръ; или е знао да има право, аль незна гди е та стваръ, или зна гди е стваръ, аль незна да е другій ню заузео; па за ове случаи прописано е време застарелости у §-у 929.

Напротивъ овай нашъ 230 § узима, да онай, кои губи, зна гди му е стваръ, и види да е ко другій ню заузео, па опетъ ню нестражи, те тиме показуе, да ю е оставіо, па е зато у таквомъ случаю застарелость одъ едне године опредѣлена; као што е уобщте при овомъ §-у съ обзира общтегъ благостаня сматрано на то, да земаѣ напуштене и необдѣлане неостаю.

§ 231.

Само онай лугъ, кои се по одредби Правительства за крченѣ опредѣли, може свакій, почемъ окрчи, себи присвоити; и онда да му е крчевина у баштину.

Правителство има право одредити, кои се лугъ може у баштину обратити; еръ оно са свогъ общтегъ погледа може најболѣ знати, е ли тай лугъ нужданъ народу, или бы полезніе было, да се учини у баштину. —

§ 232.

Забранити лугъ ради крчевине, и томъ забраномъ или заватиномъ себи

присвоити, слободно ніє, нити се то безъ особита и нарочита допуштена надлежне власти чинити може.

Овай є § само природно слѣдство оногъ предидућегъ, еръ кадъ се може крчити само онай лугъ, кои Правителство на то одреди, наравно є слѣдство, да поединый сръбскій житель неможе самъ по своіой вољи лугъ какавъ за крчевину обележити, и томъ забраномъ присвоити га. — Надлежна є власть овде срезко и окружно Началничество, а Ово може и Попечительство Финансіє упытати, ако є за то вышій одговоръ нужданъ.

§ 233.

Крчити позволѣну честу прече є сусѣду него другомъ. Између два усередна сусѣда дѣли се крчевина на поле дужъ границе ньювы земаля', а тако и са сусѣдомъ са зачеля' или увратина'. Съ крчевиномъ у бокъ туђе землѣ нико да не заглази, но свакій да се држи свога премачеля, осимъ ако му сусѣдъ дозволи.

Кадъ надлежна власть већ дозволи, да се каква честа може крчити, онда овай § одређує: да на то сусѣдъ прече право има него ко другій, па § изречно излаже, како се та крчевина дели између сусѣда'.

§ 234.

Што є годъ свима жителяма земальскимъ или єдне цѣле общине на уживанѣ опредѣлено, оно поєдна лица немаю права заузети, ни сасвимъ ни одъ части.

Овай § стои у свези са другомъ точкомъ §-а 195, гди се вели: да се оне ствари, кое сви могу употребити, и нико никога одъ нѣи' исключити неможе, зову *свачіе*, као што су друмови; путови, рѣке, обале рѣка'.

Общность є свагда преча и старія одъ поединости, па кадъ є стварь каква одређена да ню ужива цѣла общность, онда поедино лице нема право ту стварь заузети исключительно за себе, као што є н. п. друмъ; исто тако ако община свой общтый забранъ има, поединый чланъ те общтине нїе властанъ самъ исключительно нагоницу чинити, или дрва ту сећи и т. д., него по саразмѣрности права свакій чланъ те общтине може то чинити, ако сви равно и общте право на тай забранъ имаю.

§ 235.

Дивѣ звѣрѣ шумско, као медведи, курацы (вуцы), зецови, дивїи вепрови и т. д. онога су, кои їй увати или убїе; а тако и дивѣ птице, быле оне за єло или пе, онога су, кои їй увати или убїе. Кадъ

и где ніє слободно ловити, опредѣлитѣ се особытомъ уредбомъ.

Еданъ начинъ присвоєня єсть ловъ животиня'.—Законикъ говори у овой глави и о томъ, кадъ се нађу туђе изгублѣне ствари, и сакривена сакровишта, еръ те ствари, кадъ имъ се господарь неможе да изнађе, узимаю се као да су равне онима, кое су ничіє. После се у овой глави споминѣ и о илѣну, еръ по мишленю Римляна' ствари неприятеля држалє су се као да су безъ господара, на се уобичаило, да се и о илѣну говори онде, гди є речъ о присвоєню. —

Кадъ се каже ловъ животиня', онда се подъ тимъ разуме присвоєнѣ животиня', кое немаю господара; подъ ловомъ животиня' разуме се дакле ловъ дивячи, риболовъ и тицоловъ. — Начєла о присвоєню уобште важе и овде.

Наредба овогъ § 235 важи само за дивѣ зверѣ, кое бега одъ човека, кое по свомъ природномъ нагону тамо амо тумара, а іоштѣ га нико ніє уватио и у своє притяжаніє узєо; или є было, али ніє више у туђемъ притяжанію. —

Но Правительство имаюћи у виду у кое доба ловъ животиню одвећѣ или посве затирє, као и п. у време котєня; а исто тако, ако бы оно држало, да небы цѣли сходно было, да се на комъ месту животиня лови, може уредбомъ ловъ у то време и на томъ месту забраити. — Види уредбу о лову невредоносны дивлячій одъ 25. Мая 1840 год. В. № 640, у другой сvezки Зборника на страни 6. —

По римскомъ праву ловити се може и на туђой земљи, но господарь ове има право за-

бранити, да се ту нелови, и може се тужити противъ онога, који и преко тога на нѣговој земљи лови. Далѣ по истомъ праву, кадѣ ко замкомъ или клопкомъ животно какво увати, онда се мора разликовати, е ли онъ то на својој земљи учинио, или на туђој са дозволенѣмъ господара исте; јошѣ се мора разликовати, е ли животно тако тиме уваћено, да се отудѣ неможе извући, па ако е то обов уедно, онда одъ оногъ тренутка, како е животно тако уваћено, онај, који га е уватио, постае господаръ, и има право тужити се противъ онога, који бы животно отудѣ пустио и ослободио; ако пакъ тогъ обовгъ уедно нема, недобѣ се право собствености па тако удовлѣной животињи.

§ 236.

Дивичь уваћена или припитомлѣна донде е наша, докле се у нашој власти налази; како пакъ природу дивячине па себе узме и исподѣ власти наше изиђе, престае бити наша, и припада ономе, који ѣ првѣй увати или убиѣ.

За ловъ уобите важи начело: да се може свако животно, *ков нѣ питомо, или нѣ припитомлѣно*, присвоити; али за савршено присвоѣнѣ нѣ доволно, да се животно само рани или убиѣ, него се мора и заузети.

§ 237.

И риба се сматра као шумско зверѣ онде, гди особитомъ уредбомъ пра-

во риболова ніє забранѣно, или коме уступлѣно.

Дакле и за риболовъ важе она иста правила, коя и за ловъ уобште, ако особитомъ уредбомъ право риболова ніє забранѣно, или коме и. п. подъ закупъ дано, на онда на томъ месту не може и когодъ другій рибу ватати, ерь у место што бы сви то могли чинити, едномъ се то право устуци, а овай плаћаюћи аренду свима накнаду за то дає; тако и. п. ако община риболовъ коме подъ закупъ да, онда аренда цѣлой общини служи као изворъ прихода. Види уредбе оне о уступленю общински благодѣянія' одъ 19. Юнія 1839 В. № 115 у првой сvezки Зборника на страни 68, 6-ту точку, по којой се риболовне аренде осимъ Дунавски и Савски и іоштъ неки риболовны бара', общинама уступаю; — види далъ уредбу одъ 17. Септембра 1840 В. № 1640 у обзиру опредѣленія казни за оне, кои рибу трую, у другой сvezки Зборника на страни 11.

§ 238.

Животиня питома, као коньи, волови и т. д., гуске, патке, кокоши, ћурке и т. д. ако и исподъ власти наше изиђу, оцетъ остаю наше, и право намъ припада на повраћай и свакій є дужанъ издати.

Ово є правило узето уобште за питому и домаћу животиню; ерь кодъ припитомлѣне по-

стои сасвимъ друго начело. Ако самъ и.п. я зе-
ца припитоміо, па онъ на еданпутъ узме свою
стару дивлю природу, подивля и умакне, ніе ви-
ше моя собственость, чимъ га више негоцимъ;
па ако га другій после убіе, нѣговъ є, ніе мой.
А ако бы што одъ мое домаће питоме живине
умакло, инакъ то остає моя собственость, и сва-
кій, кон то увати, дужанъ ми є вратити. — *Пи-
тома* є животиня оно, коя и у слободи, по свомъ
природномъ нагону свомъ господару обично на-
трагъ долази, као што є уобште стока, пилежъ
и сва марва, коя се чопоромъ на пацу гони. —
Припитомљена є животиня оно, коя се обуче-
нѣмъ, при свемъ свомъ првобитномъ дивляштву;
навикне, да опеть господару свомъ дође, ако и
оде; тако су елени, срне и т. п. Кодъ припи-
томљене животинѣ господаръ негуби на нѣи пра-
во, докъ годъ она натрагъ долази.

§ 239.

Роеви домаћи и голубови наши су
тако, као и друга питома животиня.

Дакле и домаћи роеви и голубови долазе у
редъ питоме животинѣ, па се и о нѣима суди по
предидућемъ §.

§ 240.

Рой одъ твога преседа твой є; и ты
имашъ власть устоице віяти га, и где
годъ нађешъ, узети га. Но ако ты нѣ-
га за 24. сата віяти пренебрегнешъ,

престає бути твой, и припада као и друга дивячь ономе, кои га увати.

Овде се наравно разуме, ако є твой рой онде, гди се станіо, или ако си ты віяюћи га штету какву коме нанеє, да као господарь ройу накнадити морашь, ерь ты или твоя стварь нанели сте ту штету, а нико ніє дужань тринити, да му ко штету наноси. — И римско право одређує да є рой досаданѣгь господара донде, докле га онь узастопце гони и надь нѣимь бди; иначе може га свакій слободно присвоити.

§ 241.

Рой шумскій у грму сматра се као стварь ничія, и припада ономе, кои га првый нађе и грмь закрести.

Ово се разуме, ако є рой у *обштой шуми*. Мы држимо ако є у забрану когь поединогь човека, онда чій є грмь, онога є и рой, по правилу: *да придодатакь иде за главниль.*

§ 242.

Стварь изгублѣну туђу ако нађешь, ніє твоя. Ако се по знаку каковомь позна чія є, да є одма ономе вратишь; ако ли се непозна, па є стварь мале вредности одь едногь двадесетака до 12.

да явишь мѣстной власти, коя ће по обычаю свакоме на знанѣ дати, небы ли се како господарь исте ствари нашао; ако ли бы стварь выше одъ 12. двадесетака' вредила, онда ћешь морати явити Срезскомъ или Окружномъ Началнику, кои ће своимъ начиномъ по потреби и чрезъ Новине объявити.

Ствари, коє су господара већь имале, само се онда присвоити могу, ако ий є онъ оставио; а да є то тако, мора се изъ речій или дѣла' господара ясно увидити.

Разлика є, кадъ се она стварь нађе, коя иошь подъ ничію власть неподпада, и кадъ є то случай съ ономъ ствари, кою є нѣнъ господарь само изгубио, а не, да є ню одъ себе одбаціо; оно прво ніє ништа друго, већь еданъ начинъ присвоєня.—

Несме се предпоставляти, да є ко стварь свою одъ себе отурио, него се то мора по обстоятелствама доказати и осведочити; па се то неможе ни онда узети, ако є господарь истина стварь свою одъ себе баціо, али преморапъ неповольнимъ станѣмъ и обстоятелствомъ, у комъ се наоди, или ако му є само случай какавъ исту отргао.—

Кадъ се стварь каква нађе, разликовати се мора пре свега, є ли господарь или притяжатель ствари ономе, кои є ню нашао, познать, или ніє; па ако є познать, кадъ є нађена стварь н. п. означена именовъ, или другимъ конимъ яснимъ знакомъ нѣногъ господара, или ако є ню оваѣ

предъ очима наодника или на таквомъ мѣсту или у дружтву изгубіо, да господарь не може остати непознать,— у таквомъ случаю мора се стварь одма вратити господару, и ако оупно нѣ искао.

Ако пакъ господарь ствари наоднику нѣ познать, онда се мора пазити на вредность ствари; на ако є та одъ 1 до 12 двадесетака', мора се явити мѣстной власти, коя ће обзнанити сходнимъ и уобичаенимъ начиномъ, како ће іой се моћи господарь наћи. А ако є стварь одъ вредности преко 12 двадесетака', онда ће се већој полицейной власти то явити, као срезкомъ Началнику или окружномъ Навалничтву, кое ће прописанимъ путемъ, а ако є потреба и у Новинама объявити, али само съ *уобщте* описанимъ знацима, да є така и така стварь нађена, неизлажући поединости, каква є то стварь, ерь тиме бы се отежтало, да се правый господарь изнађе, почемъ бы и другій ко могао доћи и потврђивати, да є то нѣгова стварь. Тако и. п. ако су новци нађени, може се уобщте казати: да є една сума новаца' нађена; на ко є правый господарь, знатће казати, koliko є управъ новаца', у каквой монети, у каквомъ завою, на комъ су одъ прилике путу и мѣсту новци изгублѣни и т. д. — На ово мора се пазити.

§ 243.

Ако бы после объявлѣня нађене ствари прилично време протекло, и господарь се ствари показао небы, онда ће

се речена стварь или кодъ наодника, а-ко бы безбѣдно было, оставити, или кодъ Суда, или кодъ кога другогъ причувати; ако ли се нста стварь сачувати небы могла, онда ће се явно продати, и цѣна уставити и причувати.

Ако се господарь ствари одма появи и свое право достаточно докаже, оно полицайно надлежателство издатће му стварь, придржаваюћи се прописа одма слѣдуюћегъ §; nebude ли тај случай, та власть оправитће ту стварь надлежномъ Суду, кои ће то на протоколъ узети; па ако е наодникъ сигуранъ и поузданъ човекъ, а стварь нађена ние изложена квару или пропасти, може се кодъ нѣга причувати; ние ли наодникъ сигуранъ, причуватће се кодъ Суда; а ако стварь ние за стаянъ, продатће се на явной лицитацији, а цѣна, коя се добіе, оставитће се кодъ Суда.

§ 244.

Ако се господарь ствари покаже, и свое право яснима знацыма докаже, онда ће се нађена стварь, или цѣна исте нѣму издати, и онъ ће дужанъ быти свечинѣне збогъ ствари нѣгове трошкове платити, и іоштъ 20. одъ стотине вредности као награду наоднику дати.

Кадъ ко Суду предстане и потврђуе, да е обявљена изгубљена стварь нѣгова, Судъ ће мо-

рати добро пазити, зактева ли онъ исту стварь као нѣнъ господарь, или као притяжатель, или као уживаоць, или као чуварь, коме е господарь нѣнъ но само на чуванѣ оставіо и т. д. на равно, да ће се строжи докази зактевати, ако ко стварь као господарь зактева, да може слободно съ нѣоме располагати, или као уживаоць да е може уживати, него кадъ ко само као државаць ствари зактева, да се господарь нѣнъ о томъ извѣсти. Кадъ се то догоди, Судъ ће свагда пазити на свойства и на станѣ оны лица, ко му предстаю и свое право на ту стварь потврђую, а исто тако и на друга одношеня, обѣ ли се стварь безбедно моћи предати. Кадъ има сумњѣ, особито кадъ нѣи' више право свое на стварь потврђуе, оставя се да Судъ рѣши, чіи е управъ стварь, а Судъ може ако е нужда и старателя наименовати, да онъ донде, докле парница трае, права непознатогъ господара брани и заступа.

Што нашъ § одређуе награду наоднику, то се може правдати тиме: што наодникъ, кадъ зна, да ће награду по вредности наћене ствари одъ господара нѣногъ добити, онда ревностије тражи господара; далъ, таква награда побуђава наодника, кои се јоштѣ колеба, да а' да јви или нејви шта е нашао, опредѣлява га да воле поштену награду, него да стварь непоштено затаи; а на последку ни за самогъ господара стварь таква награда нѣе неправедна; быо свою стварь бољ чувати; а господару наравно остав на волю, ако ће наодника и бољ наградити, него што овај § прописуе; па онъ може, кадъ му стварь нестане, и *velu* награду обећати ономе, ко му

стварь нѣгову донесе и преда, и онда мора то одржати, ерѣ е постало уговорено обвезателство, ако е наодникъ обећану награду као поднашанѣ приміо и стварь тражену доиста предао му. А ако се господарь ствари покае, што е већу награду, (него што законъ прописуе) обећао, може то овимъ истимъ путемъ објавити, коимъ е већу награду обећао, па онда неће морати наоднику ту већу награду платити, али тако ће бити само у ономъ случаю, ако е онъ то објавіо пре, него што се изгубљѣна стварь нашаа; ерѣ ако господарь после то порече, невреди му ништа, мора обећану награду платити; као што господару ни то помогло небы, ако бы онъ објавіо *лаию* награду, него што законъ прописуе, н. п. за ону стварь, коя 2000 гроша вреди, обећао бы само 100 гроша; то е зато, што законъ већу награду опредѣљава, па то обвезателство, да се толико плати, господару ствари самъ законъ прописуе; садъ, ако бы се у томе што преиначити хтело, то бы се могло само онда учинити, ако бы обе дотичне стране на то пристале; а што бы една страна другчіе хтела, то другу певеже.

Да се упытамо: е ли господарь наћене ствари дужанъ наоднику прописану овимъ §-омъ награду и онда дати, ако се господарь пре учинѣне објаве показао? —

Мы држимо, да мора и тада платити, ерѣ законъ ту награду наоднику ніе опредѣліо по томе, оће ли онъ више или манѣ муке имати, докъ господара изнађе; али овде и то примѣтити треба, да ће се наодникъ тогъ права лишити, по смислу § 246, ако е онъ збогъ непоштеногъ мишленя или преваре пропустио явити да е стварь

нашао, па е случајно господарь за то сазнао, и своју стварь одъ нѣга натрагъ иште.

§ 245.

Ако се господарь ствари за едну годину дана' непокаже, онда ће се стварь нађена или цѣна предати наоднику, кој ће властанъ бити ню као совѣстный притяжатель употребити, и нѣомъ ползовати се; тако, да онъ дужанъ буде стварь или цѣну, ако бы се господарь за три године показао, нѣму натрагъ вратити, задржавши ползу и корысть за себе; ако бы се пакъ господарь ствари текъ после три године явио, да већ не за саму стварь одговарати дужанъ небуде, осимъ случая непоштена мышлѣня или преваре, коя варалици нетреба да помаже.

Ако Судъ нађену стварь одма съ почетка наоднику преда, онда е онъ само чуваръ те ствари, па текъ ако се господарь ствари за *едну годину* (разумева се наравно одъ дана објаве) непокаже, онда се нађена стварь, или ако се морала продати, оно што се за ню добило, предае наоднику, и онъ е може уживати, нѣоме ползовати се, али тако, да стварь, или ако му е вредность нѣва предана, та сумма као главно у цѣлости остати мора, а онъ може само приходѣ отудъ по својој вољи уживати; тако и. п. наод-

никъ може тада, преданный му наѣный прстенъ или сатъ носити, а съ потрошнимъ стварима, па и съ новцемъ, може по вољи располагати; дакле онъ може новаць н. п. у трговину, у економію уложити, или подъ лихву дати; само треба гледати, да е наодникъ сигуранъ да ће моћи толико вратити; па то треба Судъ да пази. — Дође ли господаръ ствари докле неистеку три године, наодникъ е дужанъ нѣму стварь или вредность уступити, а ползу и корысть за себе задржава; но господаръ му е *осимъ тога* дужанъ по смислу предидућегъ § и награду дати и све трошкове збогъ ствари учинѣне платити, н. п. трошкове за обдржанѣ ствари, за објаву и т. п. — Наодникъ треба да пази, да повѣрену му наѣну стварь безъ одобрена судейскогъ не дае ономъ, ко бы му се као господаръ исте явио, иначе може онъ за губитакъ одговарати, ако бы е предао ономъ, кои нема на то право, а временомъ бы се правый господаръ показао; дакле најбезбеднѣ е за наодника, да онъ текъ онда, почемъ Судъ рѣши, стварь ономъ изда, па кога рѣшеніе судейско гласи.

А ако бы се господаръ ствари текъ онда, кадъ истеку три године появио, наодникъ му више ни за саму стварь неодговара, ако бы е и отуђио, продао; н. п. тропио, потрошио и т. п. него добія оно, што *застане*, осимъ ако е наодникъ непоштено мислио или па превару ишао, (н. п. ако бы онъ кадъ дозна да се господаръ наѣне ствари явио, исту стварь изъ руке издао или па страпу уклоніо), па као варалица стварь шѣрдао или потрошио, онда е ишакъ дужанъ одговарати;

еръ непоштенъ законъ не може нигда заштићавати.

Да се уиытамо овде: може ли наодникъ нађену стварь *застарелосту* прибавити? —

Мы мислимо да може, и то за *друге три године*, кадъ истеку оне прве три године, за које бы онъ ту нађену стварь морао господару вратити, кадъ бы се овај явио. — Наодникъ дакле за прве три године мора чувати саму стварь, а за друге три године може ню и потрошити, а господарь, ако дође, добитће што нађе; истеку да пакъ осимъ те прве три године, јошће друге три, онда се и застарелостъ свршава (§ 928), и наодникъ немора пређашнѣмъ господару ни оно вратити, што застане одъ нѣгове ствари, еръ ѣиста по застарелости нѣговомъ постала*).

§ 246.

За непоштено мышлѣнѣ узима се и оно, кадъ наодникъ наведене предписе

*) Ово е важно питањѣ; православи нису сви еднакост миђниа у томе; аднѣ веле: чимъ истече три године, наодникъ постае господарь ствари; и неки чланови школске комиссiе при прегледаню овогъ § были су тогъ миђниа позваваюћи се на последню точку у § 245, гдѣ се каже: ако бы се пакъ господарь ствари текъ после три године явио, да већъ ни за саму стварь одговарати дужанъ nebude и т. д.; но мы држимо, да ово не може обстати, еръ за те три године наодникъ одговара за саму стварь, нити е продати сме; онъ зна да е то туђа стварь, слѣдователно, ако ће му она у собственостъ да пређе, то се зактева као за покретну стварь друге три године кадъ истеку оне прве, еръ онъ онда по наведеномъ смислу закона, не одговара више на за саму стварь, а такова чиста државяна зактева се за застарелостъ. Мы овимъ основима наше миђниа подкрепляемо.

чинити пренебрегне; у комъ случаю є и за сва пагубна слѣдства одговарати дужанъ, нити му икакова награда припада; но шта выше, оваковый и подь казнь соразмѣрну подпада.

Штета се може догодити, кадъ или стварь посве пропадне или одъ части, или постане го-ра, него што є была. — Узрокъ тога може быти или наодникъ, кои нїє, као што законъ прописує, обзнанію власти, да є стварь какву нашао, или є повѣрену му стварь запустио; а може и сама власть узрокъ тога бити, ако є пренебрегла, н. п. да одма обзнани, чимъ іой є явљно, да є така стварь нађена; а могу обое заєдно, и наодникъ и власть, узрокъ штете бити, као н. п. кадъ бы Судъ непередосторожанъ бью, те нађену стварь подозрительномъ и непоуздатномъ наоднику на чуванѣ предао, а овај є упрошастіо; па онда, ако има кривице и наодника и власти (н. п. чланова' Суда), а штете има, онда су по смислу § 804 дужни сви заєднички, єданъ за све и сви за єдногъ, штету господару ствари накнадити. —

Наодникъ има право да зактева свою законну награду само онда, кадъ се онако владао, како законъ прописує. Ако нїє власти явіо, да є стварь нашао, ако се са повѣреномъ му ствари, пре него што година дана' истече, као са своіомъ собственшћу служію, онда му господарь нїє дужанъ ону награду дати, и ако се за нїга нїє отудъ никаква штета родила; доста да є наодникъ непоштено мисліо, па се већ тиме сва-

когь права на награду лишю; а ако е наодинкь нађену стварь хтео да затаи, онда ће за то јоштъ и саразмѣрно казниѣ быти по величини вредности такве ствари.

§ 247.

Ако е нѣи' више єдну стварь заєдно нашло, то нѣима свима єднака права и єднаке дужности припадаю. Да е стварь єдну заєднички нашао, држи се и онаѣ, кои е првый оназіо, и за ню се машио, макаръ да бы е другій пређе добавіо.

И то веђь приноси, да се изнађе каква остављѣна или изгубљѣна стварь, кадъ ко ню опази и тиме веђь покаже, да е радъ ню и домашити. Кадъ ко дакле што првый уочи и за то се маши, и ако га другій претече и пре ту стварь дочена, нашъ § сматра и нѣга, да е заєднички съ овимъ другимъ ту стварь нашао, па му и заєдничку користь студъ опредѣљава.

Права санаодника' по нѣіовомъ равномъ участію заєдничка су; но исто тако они су заєднички и обвезани да испуне све оне дужности, кое законъ наодинку прописуе, еръ ће морати заєднички и за штету одговарати.

§ 248.

Што е годъ по природи своіой или по уредби земальской обштенародно или правителствено добро, оно нико себи

присвоити неможе, као што су рѣке, острови, обале, руде, нѣке шуме и нѣковъ родъ и т. д., што се особитимъ уредбама опредѣлѣуе.

Што е общетезародно, оно е већь общте, па се ни я као поединый изъ уживаня тога не изключуемъ; али нико поединый тако общте добро неможе *исключително* за себе присвоити; то е *свачиѣ*, као што смо то видели у другой и трећој точки §-а 195 и кодъ §-а 234.

§ 249.

За изгублѣне ствари узимаю се и оне, које су закопане, узидане, или како другче сакривене, да имъ се правога господара незна, съ койма, кадъ бы се нашле, онако исто поступати валя, као и са изгублѣнима и нађенима стварма по горе изложенимъ прописима.

За овај § важи све оно, што е већь казано одъ §-а 242 до §-а 248.

§ 250.

Ако бы се такве закопане, узидане, или другче сакривене ствари састаяле у новцу, злату или сребру, у накиту, драгомъ каменю, или другимъ драгоценостима, које су тако дуго сакривене лежа-

ле, да се њиовъ господарь дознати и пронаћи неможе, онда се такве ствари изнађене зову сакровиште (закопано благо), и ово се мора явити Началству окружномъ, одкуда ће извѣстіе учинити се вр'овной власти.

Сакровиште є скривена стварь, коя обично ніє случайно притяжатељу изъ руке изишла. —

Сакровиште разликує се одъ *други сакривены стварій* особито прво по томе, што є оно *дуго скривено* лежало, на му се *неможе господарь да нађе*; друго, што є сакровиште *кака драгоцѣнна стварь одъ велике вредности*; еръ ако стварь ніє драгоцѣнна, па и ако є тако дуго лежала, да іой се господарь незна, ипакъ непоступа се съ њоме као са сакровиштемъ, него као са каквомъ просто изгубљеномъ ствари, као што смо пропише закона о томъ видили одъ § 242 до 248.

А да се испита, є ли што сакровиште, или ніє, нужно є често да се о томе дубль разсуди и изслѣди. Често су само вештаци у станю изрѣчи є ли каква стварь древна, или ніє, и є ли она одъ велике (премда не унутрашињ) вредности; затѣ чимъ се изнађу какве укопане или узидане ствари, мора се то окружномъ Началству явити, како ће ово моћи о томъ надлежно Попечителство извѣстити, да се наредба учини за изслѣженъ вредности ствари, одъ чега ће зависити, оће ли се то за сакровиште узети, или не. —

По римскомъ праву зактева се, да є стварь, коя оће да се узме као сакровиште, лежала затрпана крозь више поколеня', или поне за едно,

само да се може рећи: да она нела више господара; а може се десити, да е стварь случайно или хотимице одъ негдашиѣгъ господара затрпана, да е покретна или непокретна, (тако е оно, што е у *Херкуланулу* изкопано, право сакровиште).

§ 251.

Одъ оваковога нађенога сакровишта припастье една трећина Правителственой касси, една трећина ономе, кои е нашао, а една трећина ономе, на чиој се земљи нашло. Ако е пакъ ово двоє у едномъ лицу скопчано, онда ономе обадве ове трећине припадаю.

На сакровиште управъ никакавъ приватанъ човекъ нема права, почемъ му се неможе господарь да нађе; и по тому право државе на исто неподлежи сумњи; но при свемъ томъ справедливость и други обзирн саветую, да и наодникъ и господарь земљь, по едну часть отудъ добию. На томъ се оснива опай у овомъ §-у одређеный начинъ деобе нађеногъ сакровишта.^{*)}

Изъ овогъ се види, да една часть сакровишта може често *млозини лица*, а исто тако *више чистій едномъ лицу* припасти. Првый е случай, кадъ бы се сакровиште нашло на границн

^{*)} Прайзкїй и Французкїй Законикъ (чланъ 716) дѣли сакровиште, равно као и римско право (§ 39 I. de R. D.) између наодника и господара земљь.

више милькова', или кадъ бы савршена или не-савршена собственость оногъ добра, гди се сакровиште нађе, међу њи' више подѣлена была (§ 215); — а последний е случай, кадъ ко нађе сакровиште на свомъ собственомъ, или на њпомъ добру (§ 195). Изъ овогъ се може такође сазнати, да нема права на сакровиште онай, кои нема право собственности надъ каквомъ ствари, него е само ужива, или е узео то добро подъ закупъ; исто тако онай, кои има право само на површину, као н. п. кадъ се коме земља само на обдѣланъ да (ако се сакровиште нађе на површини, таковый има право, али никако, ако е оно было закопано); а исто тако и купаць какве землѣ нема право на сакровиште, кадъ се оно нађе пре него што се преда и уступи купцѣна земља.

§ 252.

Ова трећина неприпада ономе, кои бы на траженъ сакровишта наймлѣнъ быо, или кои бы нађено притаяо, па бы се после дознало; еръ у првомъ случаю наймлѣнцы добіяю наямну награду, а другомъ случаю трећина припада ономе, кои бы за таквога наодника подбѣзао, или ако таквога небы было, припада общтенародной касси.

То е наравно, да онай, кои се погоди, да сакровиште копа, никаква права на то нема, еръ е онъ исто онако на тай радъ наймлѣнъ, као и

за свакиј другій посао; копао онъ рупу да се вади сакровиште, или копао за бунаръ и т. д., њему е свеедно.

А ако ко неяви надлежательству, као што § 250 прописуе, да е нашао сакровиште, губи право на онај законный део исто онако, као и наодникъ изгубљене ствари, кадъ непоступи по пропису закона, и покуша, да стваръ затаи; еръ когодъ закону противно поступа, нема никаквогъ права на какву добить или награду; ова ће припасти или ономъ, кои га власти яви, или ако таковогъ нема, общенародной касси.

Ако се догоди, да се сакровиште нађе на земљи общине какве, по себи се разуме, да ће трећина сакровишта касси те общине припасти; а ако е *иъи' више* на сакривено тако благо наишло, онда се наоднику припадајућа часть на равне части међу њима дели, т. е. ако се они могу сви поеднако као наодници сматрати.

§ 253.

Но ако работници наймљни случайно на сакровиште наиђу, онда њима као наодницама една трећина припада.

Кадъ су работници наймљни за какавъ сасвимъ другій посао, п. п. да што копаю, па случайно оно радећи, благо нађу, онда се међу њи део наодника' дели по ономъ правилу: како више њи наодника' одъ нађене ствари као заедничкогъ добра, и то безъ особеногъ уговора о начину деобе, еднакй део добияю.

Узмимо случай, да слуга, н. п. баншованъ у градини господара што копа, па случайно нађе сакровиште; трећина нѣму као наоднику припада; или н. п. когодъ даде свой, ко зна како сторый орманъ столару, да га преоправи, и овај кадъ истый развали, нађе у нѣму сакровиште; део трећий нѣму као наоднику припада; ерь е и ово сакровиште, почемъ саданый господарь тогъ ормана ніе то благо у нѣга метнуо, него ко зна кои одъ нѣговы предака', нити може свою собственность на исто засведочити и оправдати.

Чимъ се пакъ тако нађеномъ благу господарь може да нађе, онда то већь ніе сакровиште, него само изгубльна стварь. —

§ 254.

Каково ће право ко на плѣнъ одъ непріятелиа добывеный имати, опредѣлитъ ће се у военно-полицайнимъ законима.

Овде су начела римскогъ и уобште старогъ међународнѣгъ права: да су грађани оне непріятельской државе, која е побѣђена, безъ свакогъ права; непріятель се *непризнае за лице*, нѣгово е *иманѣ стварь ничїа*, и по тому може га свакий заузети.

Ово су признавали Римляни и противъ себе.— Увађеный непріятель быо е робъ.— Кадъ е каква стварь когъ Римляна одъ непріятелиа римски освоена была, па се после иста опеть на трагъ добила, ніе се она више давала пређашнѣмъ господару, него е припадама ономе, кои е ню освоїо; особито за оружїе важило е то

правило; (*Ius postliminii* важило е само іоштъ по изузетку).

То су начела римскогъ права о военномъ присвоенію (*occupatio bellica*).

Саданшѣ право рата спада у међународно право. Ту е правило: *да грађанинъ непријатељске државе ніе лишениъ права; онъ е лице и нѣгово се имаиъ признае.* Обычно нема више права пљива, осимъ случая, кадъ се што одузме и опљачка непријателю докъ іоштъ наоружанъ супротивъ стои; одъ тога онай, кои уграби, постае господаръ; ово е и онда случай, кадъ военачалникъ дозволи своимъ войницима, да плячкаю; но ово е свирѣпо и сурово. По новомъ европейскомъ обычаю: *мирный грађанинъ непријатељске државе не сме се плякати.*

§ 255.

Кои туђу стварь покретну одъ пропасти спасе, онай само има право одъ господара, кои стварь прійма, зактевати накнаду за трошакъ учинѣный, и соразмѣрну награду за трудъ. Тако :

§ 256.

Овца моя, кою ты одъ вука отнешь, ніе твоя, но моя, ако ти трудъ наплатимъ и штету, кою си претрпію, накнадимъ; кое не може выше извети одъ вредности овце.

§ 257.

Кой изъ пожара што изнесе, ніе се би изнео, већь ономе, чіе є; и изъ сакрушене лађе спасено онога є, чіе є было. Али за трудъ и штету припада плаћа и накнада, наравно коя не може быти већа одъ спасенога добра.

Ова три § 255, 256 и 257 истога су правила; зато се могу уедно разяснити.

И ако бы стваръ каква, коя є туђа, пропала господару, да є мы нисмо спасли одъ пропасти, као н. п. овцу одъ вука; тако ствари одъ пожара, или изъ сакрушене лађе,—ипакъ є неможемо себи присвоити. — Докле годъ такве ствари јошть постое, докъ се могу разазнати, и господаръ њихъ не напустио, припадаю оне њіовомъ првашинѣ господару. Но нико се не може приморати, да туђу стваръ спасава са пожертвованіемъ свое собственности и своей сила. Ако жели господаръ, да свою тако одъ кога другога спасену стваръ натрагъ добіе, праведно є, да потегне и трошакъ, кои є око' тога учинѣнь, а не да на туђу штету користъ какву вуче.

Право, да може зактевати накнаду за учинѣный трошакъ и саразмѣрну награду, има онај, кои є стваръ спасао, само онда, ако є онъ 1) туђу стваръ избавіо одъ неизбежиле пропасти; као н. п. кадъ онъ избави дрва, растѣнія, имаовину, кою є навала воде одпела, или оно што є притяжатель баціо, кадъ се лађа давила и т. д. А кадъ

ко безъ случая нужде, само на пользу господара, или 2) не да спасе какву покретну стварь, (о којой є овде речъ), него да сачува какво непокретно добро, или савезомъ и употребленѣмъ своє ствари за туђу, трошакъ какавъ учини; — онда се то рѣшава по ономъ правилу: кадъ ко безъ налога господара ствари око' ове што на нѣну пользу потроши. —

Далѣ 3) господарь тако избавлѣне ствари има право или да свою стварь оное, кои є ню избавіо, остави, и онда му ніє дужанъ ништа за трошкове и за накнаду нѣгову дати, или ако є радъ, да свою стварь натрагъ добіє, мора намирити ономъ, кои є ню избавіо, све трошкове, кое є овай имао, као и саразмѣрну награду за поднешеный трудъ или опасность око' тога, и то по вредности избавлѣне ствари, или у случаю неизвѣстности колико Судъ за право нађе; али ови параграфи изречно веле, да то, што се плаћа за трудъ, за штету и за накнаду, неможе нигда бити веће, него што вреди сама она стварь, коя є спасена.

Г Л А В А V.

Прибавленіѣ стварій прираштаєсь и припатакомъ.

§ 258.

Све оно, што изъ єдне ствари проистиче, или се само собомъ ньой прилаже тако, да одъ другога кога недолази, зове се прираштай или припатакъ исте ствари. Ово бѣва или самоомъ природомъ или рукотвориномъ (художествомъ), или и єдномъ и другомъ.

Кадъ бы прираштай или припатакъ у грамматикальномъ смыслу означавао све оно, што человекъ себи у своіой имаовини примложити, онда бы то означавало све начинє набавленя. Но у правовословномъ смыслу припатакъ є само овай начинь набавленя, коимъ господарь *главне стварь*, другу какву као *споредну* збогъ тога добія, што є та са оноомъ нѣговомъ сvezана, с'єднѣна. Овай се дакле начинь набавке разликує одъ прибавленя, кое бѣва предаіомъ, о чему ће одма у слѣдуюћой глави речъ быти.

Прираштай или припатакъ оснива се дакле на томъ: 1) да стварь каква произлази изъ друге, *коя е већь наша*, слѣдовательно тиме постае наша собственость, безъ да е нужно было, да се стварь присвоева, или да намъ ко другій шо преда; по томе 2) нужно е, да се *туђа* стварь *безъ волѣ господара* са нашомъ с'единила, и да е закономъ за нашу проглашена (као што ће се у слѣдуюћимъ параграфима то обяснити); дакле ипакъ безъ свакогъ присвоена или предае.

Прираштай или припатакъ бива или самомъ природомъ, или човечіимъ силама, или обоимъ уедно.

§ 259.

Сви производи или плодови землѣ, као траве, гљиве, ягоде и т. д., које земля безъ труда и раднѣ човечіе издае и избія, принадлеже наравно ономе, чія е земля.

§ 260.

Тако и савъ приплодъ и добытакъ, кои одъ животинѣ едне долази, као теле, ягиѣ, вуна, млеко и т. д. принадлеже ономе, чія е животиня.

Ова два параграфа (259 и 260) само су слѣдства оногъ §-а 258; ясна су, нетреба їй толковати, ерѣ смо већь казали, да е прираштай, припатакъ онда; кадъ се каква стварь съ нашомъ

тако с'єдини, да се наша као главна, владајућа, а она друга као служећа, као споредна сматра; онда и та друга постає наша собственость, кадъ постои оно обое, што смо казали.

Шта є главна, а шта споредна стварь, казали смо кодъ § 186.

§ 261.

Мужко животно при приплоду не узима се у рачунъ; нити господарь животинѣ мужке, одъ кое є приплодъ зачетъ, дѣла тражити може, осимъ случая особите погодбе.

Природни плодови, или природни производи, єсу првый природный прираштай и припатакъ, кои се сами по себи порађаю изъ собствение ствари безъ свакогъ обдѣланя и рада, као што є н. п. на земљи трава, дрвѣ и многи други подземни производи, или они, кои се на површини порађаю. Они се разликую одъ оны, кои се и радиношћу добываю, кои дакле смешаномъ приплатку принадлеже; а разликую се исто тако и одъ грађански плодова (види § 187) кои' собственость текъ предаіомъ добія се. — Природни плодови єсу єдна часть главне ствари, кое (плодове) господарь главне ствари желіо є добити іоштъ онда, кадъ є ову набавіо; да при свои те природне плодове, господару главне ствари ніє нужно ни да їй набавля, ни да му їй ко' предає.

То исто важи и о онимъ приплатцима, кои произлазе изъ каквогъ животногъ, као што є

млада животиня одъ женскогъ животногъ, млеко, вуна и т. п. —

Само бы се могла сумня породити, да ли и господаръ мужке животинѣ, одъ кое е приплодъ зачетъ, може дела тражити? — Но кадъ се помисли на то, да е женско животно, кадъ носи земакъ, за дуже време или сасвимъ, или одъ части неспособно за свако употребленѣ, и кадъ се даль посмотри, да е редко извѣстно познатъ господаръ мужке животинѣ, одъ кое е приплодъ зачетъ, видитѣмо, да е праведна наредба овогъ §: да господаръ мужке животинѣ по правилу не може тражити у приплоду дела, но нѣму се незабраное уговорити са господаромъ женскогъ животногъ, о накнади за оно, што ће се одъ нѣгове мужке животинѣ приплодъ зачети.

§ 262.

И острово на рѣчици, кое постане, сматра се као прираштай оны земаля, кое дужь обѣ обале леже. И у томъ случаю господари земаля према новопоставшемъ острову лежећи имаю право по мѣри дужине своѣ земаля исто острово, ако бы на средни лежало, подѣлити; ако ли бы исто острово на одной страни ближе одной обали постало, онда господаръ исте обале има право цѣло острово задржати. Острови на корабљьносима рѣкама поставши принадлежатѣ Правительству, а са Дунавскимъ

и Савскимъ новопоставшимъ островима поступатѣ се по смыслу явны' трактата'.

Само кодъ § 259 и 260 споменути начини природногъ приплода, а одъ части и помешаный приплодъ (види § 281), есу таковый припатакъ, кои произлази изъ наше имаовине. Сви други начини прираштая произлазе изъ туѣегъ иманя, и по тому нужданъ имъ е основъ, коимъ ће се моћи правдати таква набавка. А овай основъ, као што ће показати начини припатка, кое ће мо у слѣдуюћимъ параграфима изложити, одъ части е у томъ, што се непознае господарь приплоћене за насъ ствари, одъ части, што е то справедливо, одъ части што е то нужно, да се собствево иманѣ обезбеди, а одъ части у политичнимъ узроцима. —

Острова, тако се зове каква мања водомъ обкоаѣна земля —, постае изъ частій оны земля, кои' господарь неможе да се изнађе, чиме дакле држава може цунимъ правомъ располагати. — Таково острова стои у тешной связи са онимъ земляма, кое дужъ обе обале леже, на га могу дакле найудобниѣ присвоити они, чія е обала, а они често збогъ рѣке штету трпе; на томъ побућеню оснива се дакле прописъ овогъ нашегъ §. — Но тай прираштая землѣ немора свагда поединый притяжатель обале добити; онъ може и другима припасти, кадъ се господарь тога одваже, кадъ то остави, или у случаю застарелости.

Правителство острове на пловитнимъ рѣкама за себе задржава особито збогъ тога, што

пловитне рѣке, као общте ствари, држави принадлеже, па слѣдователно и на њима порођени острови принадлеже држави, као и свакој другій прираштај на рѣци. А ти острови могу се разнимъ начиномъ употребити и на то, да се уреди правилно теченије рѣке, па се они гдикои путъ мораю сасвимъ укланяти.

Велика е разлика у томе: е ли острово на средини рѣке, или е коіој обали ближе.

У првомъ случаю припада острово онима, чије су обе противуположене обале; а у другомъ случаю припада оно само онима, чија е она обала, коіој ближе острово лежи; но ово треба јошть у нечемъ објаснити:

1.) О острову каже се онда, да е оно на средини рѣке, кадъ се повуче права черта, која ширину рѣке дели на две равне части, па кадъ та черта оно острово *ма гди* засече.

2.) Да е острово какво ближе едной, него другой обали, каже се онда, кадъ оно између едне обале и оне черте, која ширину рѣке на две равне части дели, тако лежи, да ни една часть тогъ острова недошире на противуположеној страни до и преко те на полу делеће черте.

Лежи ли острово ближе едной обали, па е ово собственостъ више њи' господара', онда свакомъ поединомъ одъ њи' припада она часть острова, коју означаваю са граничны точкји њи'ове обале повучене отвѣсне черте.

§ 263.

У случаю, кадъ вода една пресуши, или се на выше кракова' или рукава' раз-

цепи, и тако се острови начине, или се землѣ полію и поплаве, онда пређашнѣ право господара оне землѣ мора остати невредимо.

На оне землѣ, о којима знамо, кои имѣ є господарь, и кое само видѣ острова узму, немогу се употребити они основи, кое смо пре навели о томѣ, како се острови деле, ерѣ такве землѣ небы се безѣ неправде могле одузети онима, кои право на нѣи имаю.

§ 264.

Кадѣ вода єдна своє корито остави, онда они сусѣдни господари, кои бы се таковомѣ променомѣ оштетили, имаю право изѣ оставлѣногѣ корита штету свою накнадити; а после ће се съ нѣимѣ онако поступати, као и съ новопоставшимѣ островомѣ.

Премда господарь какве воде може свакогѣ другогѣ изключити изѣ нѣногѣ корита, али изѣ тога іошѣ неслѣдує, да нѣму єдномѣ за свагда, па и онда, кадѣ ту воде више нема, постоянно право собственности надѣ коритомѣ пристои, ерѣ є обично, да се онда, кадѣ се каква вода бабавля, купує и т. д., призреніє има само на воду, а не и на употребленѣ сувогѣ корита нѣногѣ. Праведніє є да се ово корито подели међу оне, кои трпе штету збогѣ тога, што є вода оставила своє корито, и то *по мѣри нѣіове штете*. Ако

пакъ никога нема, коме бы требало дати накнаду за такву штету, онда се остављено корито дѣли као и острово (§ 262).

Но ни у овомъ случаю пређашній господаръ негуби свою землю, кадъ в вода исту само за време, а не на свагда поплавила. Само кадъ бы та поплава тако дуго трајала, да се господаръ поплавлѣне землѣ већъ заборави, или ако е онъ за свою землю већъ приміо накнаду, онда бы се она, кадъ бы после сува остала, сматрала као остављено корито, и дѣлила бы се као и острово, кое е постало.

§ 265.

Она земля, кою бы вода мало по мало на єдну обалу нанела, припастьє господару исте обале.

Овде е нужно условіє, да се земля *мало по мало* и непримѣтно на єдну обалу наноси, ерѣ ако нїє тако, него се она на єданпутъ нанесе, онда она непристає господару обале. —

Ово, што овај § излаже, зове се у римскомъ праву *alluvio*, гди се такође зактева, да се нїє могло примѣтити ни кадъ се почело на-ширати, ни кадъ се то продужило, па се текъ после некогъ времена види, да е обала разширена. По римскомъ праву собственость такогъ постепеногъ панашаня пристає господару разширене обале.

§ 266.

Она пакъ земля, кою бы вода сломъ одъ єдне обале одкинула, и на другу пренела, неће принасти одма господару обале, куда є однешена, но само у ономъ случаю, ако бы пређашній господаръ ню оставіо; кое се разумѣва онда, кадъ ню за годину дана' радіо, или нѣомъ ползовао се небы.

Овай нашъ § слаже се са 559 чланомъ французкогъ Законика. —

Ово се зове у римскомъ праву *avulsio*, подъ коимъ се разумева оно парче землѣ, кое вода у своемъ теченію на єданпутъ навалио одкудъ отргне. Узмимо случай, да рѣка тако одвалѣно парче землѣ догони моіой обали. Пређашній господаръ те землѣ по римскомъ праву донде ће задржати право на исту, *докле се онай коладъ не художествомъ, већъ природомъ са моіомъ обаломъ нес'єдини*. А одъ тогъ є времена мой. —

А што є кодъ насъ у овомъ параграфу онако малый рокъ одъ єдне године за застарелость одређенъ, намѣра є, да се избегну оне парнице, кое бы тяжело было рѣшити, кадъ се две землѣ скопчаю.

§ 267.

Свакій онай, чію землю вода рони или односи, властанъ є такову противъ

урою утврдити; но само у толико, у колико бы нужно было, да свою землю спасе и сачува. И зато коєкакве зграде метати, дрва засађивати, и тако токъ рѣке промѣнити, коимъ бы се пловитви, воденицама, рыболову и другимъ туђимъ правама штета нанети могла, неће смети. Зато таково што безъ допущенія срезкогъ или окружногъ Началника неће се предузимати.

Кадъ се дрва засађую и зграде међу у намери, да притяжатель обале свой прираштай подпомогне или утврди, или кадъ то чини притяжатель противулежеће обале у намѣри, да прираштай другога за унапредакъ препречи, или да га и разруши, или чиме се гледа да се одклони роненъ земль, — да се небы дакле тиме ни обштемъ добру, ни приватнимъ правама шкодно, могу се дрва засађивати и зграде на обаду метати само са дозволенѣмъ надлежногъ срезкогъ или окружногъ Началника, кои ће по обстоятелствама саслушати и вештаке, или ће дотичне стране упутити уредномъ судейскомъ изслѣженю и рѣшеню.

§ 268.

По овима основима судитће се и случай, кадъ се брдо срони, или водояжомъ однесе, на туђу землю нанесе. Ако бы горня земля сронѣна дойню та-

ко поклопила, да она преѣашный видъ свой изгуби, губи се и припада ономъ, чія є земля дойня, ако ли задржи свой преѣашный видъ, остає преѣашнѣгъ господара, но овай є дужанъ ономе штету накнадити по процѣни вештака'.

Казано є при § 258, да прираштай и припатакъ по начину, како постає, бѣва или природомъ, или вештинномъ казвомъ (художествомъ), или смешано и еднимъ и другимъ. — Природомъ бѣва, кадъ намъ што самомъ природомъ прирасте; вештинномъ, кадъ се што туѣе съ онымъ, што є наше, намѣрно састави и саєдини; а смешано и еднимъ и другимъ бѣва онда, кадъ передъ намѣре човека и природа садѣйствує тако, да независи одъ воли човека, оѣе ли му за рукомъ испасти, да се оно саєдини. — О природномъ прираштаю веѣъ є говорено, и то найпре о плодовима и патеню стоке одъ § 259 до § 261 (закљоч.); после о томъ, како прираштай бѣва кадъ се острово начини §§ 262 и 263; после кадъ вода свое корито остави § 264; после кадъ вода мало по мало наноси § 265; после кадъ вода силомъ землѣ одъ єдне обале одкине, а на другу принесє § 266; и на последку видѣли смо овай 268 §, како бѣва природный прираштай кадъ се брдо срони; — а садъ ћемо да видимо како бѣва прираштай художествомъ.

§ 269.

Онай, кон бы туѣу стварь прерадію, ню са своіомъ саставію, споію, смѣшаю, недобыя съ тимъ право на туѣу стварь.

§ 270.

У случаю такове смѣше, ако се ствари смѣшане или састављене оддвоити или разставити, и тако у пређашиѣ станѣ поставити могу, ствари ће се о трошку онога, који је смѣшу учинио, подѣлити, и свака ће се своме господару повратити.

§ 271.

Ако се пакъ ствари смѣшане небы у пређашиѣ станѣ повратити могле, онда по мѣри смѣшаны стварій иматће сви, чије су ствари смѣшане, заједничко право донде, докле се исто неопредѣли и неразстави.

§ 272.

Ако бы се та смѣша безъ знаня и волѣ господара ствари учинила тако, да бы помѣшатель на превару ишао, и онога оштетити намѣравао, онда помѣшана стварь припастьће невинноме. И кривцу никаково друго право неприпада, но накнаду по мѣри најманѣ цѣне зактевати, која ће му се и присудити; но и соразмѣрну казнь за превару своју избећи неће.

§ 273.

Неће ли невинна страна цѣлу смѣшану стварь да задржи, онда има право накнаду одъ кривца по мѣри najveће цѣне, и саму штету, или ползу, кою би имати могла, зактевати.

§ 274.

Ако бы обе стране у томе невинне были, и та бы се смѣша или случайно догодила, или бы другій ко безъ нѣгова зная учинио, и ствари се смѣшане, састављене, или споене небы разставити и оддѣлити даде, онда остае право ономе, чия е стварь скупощинія, или стварь смѣшану задржати, и другога по правој вредности нѣгове ствари исплатити, или се подобномъ наплатомъ свое ствари задовољити.

§ 275.

Кой туђу стварь на свою потребу употреби тако, да само свою стварь оправи или поправи, па се небы она оддѣлити могла безъ порушениа, онда онај неможе добити стварь своју, но само нѣну вредность, кою ће му овай, ако е

навалице учинію, двоструко наплатити, ако ли є нехотице или у незнаню учинію, само єдноструко, осимъ ако поправка ніє веће вредности него сама стварь; онда наравно стварь уступа поправки.

§ 276.

Кой туђу стварь на свою потребу употреби тако, да она сасвимъ другій, и то скупощный видъ добыє, то ће онда онъ дужанъ быти, ако є хотимице учинію, двоструко, ако ли у незнаню, єдноструко вредность нѣну накнадити.

Мы ћемо све ове параграфе одъ 269 до овогъ 276 уєдно обяснити.

Другій начинъ прираштая и припатка, као што є при § 258 казано, бива обично само човечиємъ рукомъ, а не природомъ или свољнимъ случајма, т. е. онъ бива *рукотвориномъ* (художествомъ). Познатіа видови тога начина єсу: облаганъ (окиванъ, уметанъ), уткиванъ, ушиванъ, прилепљиванъ и спаянъ; писанъ, маланъ (живописанъ), или подизанъ зданія (о чему ћемо за себе одъ §-а 277 до 281 говорити); кадъ се смешаю сува и течна тѣла, и прерађенъ, чиме се каквой ствари сасвимъ другій видъ да.

Дакле художествомъ прираштай бива или тиме, кадъ човекъ свою вештину или посао на то употреби, да туђой ствари другій видъ да, као н. пр. кадъ се одъ туђега сребра какавъ єудъ начини (то є *specificatio*); или тиме, кадъ се

туђа стварь са собственомъ тако саєдини, да обе заєдно само єдну стварь саставляю (то є *admixtio*), а то може быти ушиванѣмъ, облаганѣмъ, уткиванѣмъ, ушиванѣмъ, маланѣмъ, писанѣмъ, везомъ и т. д.; или тиме, кадъ се туђа стварь са собственомъ помеша, али тако, да оне недѣљу у свезу (то є *commixtio*); или кадъ се течна тѣла уєдно слію (то є *confusio*).

Да туђа стварь собственомъ постане, т. е. да се прираштай учини, на то ніє доволно да се само туђа стварь измене, єрѣ неможе зависѣти одъ волѣ онога, кои што ради, да онѣ другога нѣгове ствари лиши.

Да такво саєдиненѣ више стварій особеныи начинѣ набавляия постане, нужно є: а) да се наша стварь са *туђомъ ствари* саєдини; єрѣ шє єдну свою собствену стварь са другомъ своѣмъ састави, или свой радъ и трудъ употреби на то, да свою собствену стварь веѣма усаваши, онѣ єсть и остає господарь свега оногѣ, што є произведено, исто онако, као што є преѣе было господарь поєдины саставны частій. б) Кадъ се тако собственна стварь са туђомъ скопча, зактева се, да то буде *безъ саизволеня господара туђе ствари*, иначе безъ тога то ніє набавки прираштаємъ, него уговоромъ закупа, найма или ортаклука, или предаіомъ. На последку в) извѣскує се, да се тако спобне и скопчане ствари ели *никако* немогу више оддвоити, или да єто *правно* немогуѣе. —

Ако се тако смешане ствари могу удобно раставити, онда є (§ 270) право, да се свакомъ своѣмъ поврати. То се често догађа, кадъ се п. п. умете каменѣ у претень. Но често се тако сає-

дниѣне ствари немогу да раставе безъ труда и трошка, или се то неможе учинити, а да се вредность ти' стварій неумали; у такомъ случаю валя поступати по правилу о накнади учинѣне штете. — Онай, кои є штету проузроковао, мора є теглити, мора платити трудъ, учинѣне око' тога трошкове, и колико є той ствари вредность тиме опала; или ако су обоица томе узрокъ, тегле ту штету обоица по ономъ, колико є кои кривъ. —

Ако се тако смешане ствари (§ 271) небы могле у првашиѣ стаиѣ повратити, онда треба по начелу права собственности и по начину накнаде штете судити господарима саединѣны стварій (овамо принадлежи такође спаяиѣ материє и форме, или рукотворни производи). Ово се може догодити особито кодъ каквогъ живописа (лика), рукописа', или кадъ се смешаю течне ствари. Свакій господарь има право на саставну часть цѣлогъ производа или нѣгове вредности. Дакле такова стварь постає *общте заводничко добро свио или'*, али не на равне части, него *по мѣри* саставны частій или участія; на се могу намирити, ако оѣне да такву стварь было на добыть или на штету продаду. —

Што § 272 господару, безъ кога є зная и воля нѣгову стварь ко другій помешао, съ томъ намѣромъ да помѣшатель онога оштети, томъ невномомъ дає право, да помешану стварь задржи, а кривцу нѣгову стварь по *найманьой цѣни* исплати, — ова наредба закона оснива се на томе, што нико не дужанъ туѣномъ кривцомъ лишити се свогъ иманя; (али и онъ не треба да се богати штетомъ другога), па ма како овомъ

было тежко, да се лиши свое скупощініе ствари и свогь посла, ипакъ е праведніе, да штертегли онъ, а не онай, кои е у томе невинъ. —

Невина страна (§ 273), ако веће да задржи смешану стварь, може искати одъ кривца какнеду не само по *обычной* вредности нѣгове ствари него, кадъ е помѣшатель намѣрно на превару ашао, може зактевати по *найвећой* цѣни, по кою е н. п. онъ међутимъ ту свою стварь могао продати. —

На правди е и оно основано, што § 274 одређуе: ако се та смеша догодила или случајно или бы ию ко другій безъ знаня онога, чія е стварь, произвео, да онда онай, чія е стварь *скупощіній*, може или смешану стварь задржати и другога по *правой* вредности нѣгове ствари исплатити, или ако веће стварь да задржи, онда да се подобномъ наплатомъ за свою стварь задовољи.

О тако обштой заедничкой ствари перѣшава се по брою глава' участника', него по величини участія. Но тиме се онай, кои има веће участіе, неприморава, да стварь за себе задржи, почемъ онъ може зактевати, да се стварь прода; а ако е ко трећій узрокъ, те се таква смеша на нѣгову штету учинила, онъ има право одъ тога накнаду тражити.

Одъ оногъ правила: да придатакъ иде за главиномъ ствари, овде се чини изузетакъ, кадъ е тай придодатакъ много скупльій одъ главне ствари; господарь премда тогъ придатка, даже само споредне, но много скупль ствари, него што е главна, (разуме се већъ изъ казаногъ ако се саедињіне ствари немогу раставити) може и

ону главну стварь задржати, кадъ да накнаду другой страни. Таковый случай быо бы, кадъ бы н. п. ко безъ могъ знаня или безъ могъ са- изволеня мой драгій камень, кои вреди 300 талира, у крсть, кои вреди само 100 талира, тако у- метао, да се безъ штете отудъ извадити и раз- ставити неможе. Овде е тай драгій камень у крсту истина споредна стварь, али е скупоцѣ- нія; слѣдовательно ће цѣла смешана стварь по вишенаведеномъ начину мени принасти.

Обычно е оно главна стварь, коя да се у- потреби, украси, или да се допуни, узима се как- ва друга; тако н. п. везъ е придатакъ альине и т. п. — Ако се неможе овимъ начиномъ разлико- вати главна стварь одъ споредне, онда нема ни главне ни споредне ствари, него е главнія она, коя е скупоцѣнія; па ако се ни овимъ другимъ начиномъ неможе разликовати, онда се она стварь узима за главну, коя е обимомъ већа.

Може се догодити, да и одъ едне и друге стране више нѣи участника' буде; ураћена н. п. матерія може више нѣи' бити, а може и више нѣи' но урадити и прерадити. Овде е узаймно од- ношенѣ дотичны страна' оно исто, као што е при заедничкомъ, смесничкомъ иманю; прописъ § 271 односи се на обе стране, еръ е таква стварь *заед- ничка нѣи' свію*; а у двоумнимъ случаима може се рѣшити коцкомъ, произвольнимъ Судомъ (компромиссомъ), или и судейскомъ пресудомъ.

Правило § 275 оснива се на предпоставле- ню, да е много већа вредность оне ствари, на кое поправку употребљна е каква друга, као споредна, па зато господару главне ствари дае право на ону, кою е онъ на поправку свое ства-

ри употребію, а оддвоити се небы могле а да се не поруше; но онъ мора, ако е то *навалице* учинію, господару употреблѣне ствари вредности исте *двоструко* платити; а изъ овогъ, што е казано, већ се разуме, ако е поправка одъ веће вредности, него што е сама стваръ, онда наравно ова уступа оной.

У свимъ овимъ изложенимъ случаима предпоставља се, да е смешомъ (коя бива узрокомъ друге стране) єдне ствари съ каквомъ другомъ, вредность њїна увеличана, а не умалѣна. Безъ тога не може бити речи о накнади, него само о томе, да се стваръ доведе у првациѣ стапѣ трошкомъ онога, кои е ту смешу учинію, и да онъ штету накнади; а кадъ се штета догоди само случајномъ смешомъ, онда наравно морамо тежити и єдна и друга страна. —

Прираштај уобште бива или *кадъ се непокретна стваръ склопча съ непокретномъ*; о томе смо већ говорили у § 262 до 269. — У римскомъ праву овамо принадлежи: *alluvio*, *avulsio*, *alve mutatio* и *insula in flumine nata*; или *кадъ се покретна стваръ састави съ покретномъ*, о чему смо говорили у § 269 до 277. — У французскомъ Законнику при овомъ реду има три начина прираштаја:

1.) *Придаванѣлѣ* (*adjonction*, чланъ 566 до 569), т. е. кадъ се просто склопчаш ствари, које се могу свагда раставити, и могу сачињавати оваке ствари, које се разликују;

2.) *Прерађенѣлѣ* (*spécification*, чланъ 570 до 572), т. е. кадъ се употреби туђа матерія да се начини сасвимъ новъ видъ ствари;

3.) *Смешанъ* (*mélange*, чланъ 573 и 574), т. е. кадъ се смешаю матеріе, које су собственостъ више нѣи' господара. — Кодъ сва ова три начина законъ предпоставля, да то с'единеніѣ, та смеша, ніе учинѣна саизволеніѣмъ господара ствари.

Тако н. п. кадъ бы се камень туѣъ уметную у прстенъ, то е *придаваніѣ*; а кадъ бы кроачъ начинію аѣвину одъ чое, кою самъ л изгубіо, или бы ливацъ саліо судъ какавъ одъ массе злата, или сребра, које е мени украдено, то е оно *прераѣеніѣ*; а смеша разликуе се а) одъ *придаваня* тиме, што се при смени ствари нес'единяваю тако, да се могу разликовати, него се спое уедно по свимъ частима; тако н. п. кадъ се злато и сребро, бакаръ и коситеръ уедно сліе; тако кадъ се нешто мога жита помеша са житомъ другоѣ кога. — Смеша разликуе се б) одъ *прераѣеня* тиме, што се при смени никаква вештина неизискуе за то с'единеніѣ: тако н. п. кадъ мое злато са твоимъ сребромъ сливено представля какавъ ликъ, образъ, штатуу, то е прераѣеніѣ, еръ се на то изискавала нека вештина; а ако се мое злато са твоимъ сребромъ тако слило, да оно само неку уедно смешану массу представля, то е смеша, коя е учинѣна безъ сваке вештине.

Уобште може се реѣи, да законъ французскій кодъ сва ова три начина поставля начело: *да придатакъ иде за главниѣмъ*, ако главне ствари има, но господаръ ове мора наплатити господара споредне ствари. —

Овомъ другомъ начину прираштая у римскомъ праву принадлеже: *scriptura* (писаніѣ),

picturna (маланѣ), *partus ancillae* (породѣ робкинѣ) и *adjunctio* (придаванѣ).—

Садъ намъ остае юшть трећій начинъ прираштая: *кадъ се што покретно съ непокретнымъ скотча.*

У римскомъ праву овамо принадлежи *inaedificatio* (узићиванѣ), *plantatio* (засаћиванѣ) и *satio* (сеянѣ).

Нашъ Законикъ говори о овомъ трећемъ начину прираштая одъ § 277 до края ове главе. Садъ да развидимо и ово.

§ 277.

Ако ко на својой собственой земљи зданіе какво или зграду одъ туђе грађевине сагради, и то учини у незнаню, онда истина таква зграда припада нѣму, чія е земля, али мора ономе, чія е грађевина, платити по цѣни, као што е међу людма; ако ли е то знаюћи да е грађевина туђа, или и противъ волѣ онога, чія е, учиніо, онда ће морати исту грађевине цѣну двоиномъ платити и еву штету, ако бы кою господаръ грађевине трпіо, накнадити.

Грађевиномъ бива прираштай, кадъ е земля еднога, а грађа, којомъ се гради, другога. Случай се може троякимъ начиномъ догодити, по чемъ се градити може на својой земљи са туђомъ грађомъ, или на туђой земљи са својомъ грађомъ, или на туђой земљи са туђомъ гра-

домъ. Ова три случая разложена су у §§ 277, 278 и 279. Овде се суди истина по више изяснѣнимъ већъ основима, али ипакъ съ некимъ изузетцима, кои се могу оправдати тиме, што законъ обраћа особитый позоръ на землю, и да се полезна зданія одржаваю, да се неруше; одтудъ є обитый прописъ овде: *да се зданія уступа земљи, као главной ствари, а ономе, кои чини грађевину, дав се накнада.*

Изъ овогъ се изводи: да є онай, кои на својој собственности земљи съ туђомъ грађомъ (кадъ господаръ ове на то несаизволи), зданіе или зграду какву начини, господаръ тогъ зданія или зграде, а онай, чія є грађа, нема право исту на трагъ искати, премда бы се она могла оддвоити. Но онай, кои зграду тако подиже, премда є можда у малој погрешки (коя се може опростити) ту грађу за свою држао, мора ономе, чія є грађа, ту платити по *обычной* цѣни; а ако є онъ туђу грађу, знаюћи да є туђа, тако непоштено узео и на свою зграду употребіо, онда ће морати ту грађу двоиномъ цѣне платити и накнадити сву штету, ако бы какву господаръ грађе трпіо.

§ 278.

Зданіе, кое бы ко одъ свое грађеви-не на туђој земљи саградіо, иде тако же за земљомъ и припада нѣномъ господару, само є овай дужанъ, ако є онай то у незнаню учиніо, нѣму по *обычной* цѣни зданіе исплатити; ако ли є онай то знаюћи и хотећи, или противъ волѣ

овога учинію, онда му на вољи стои, или по обичной цѣни задржати, или ако му ніє на ползу, нагнати га да грађеви ну своју крене, и нѣму штету накнади. Но ако бы господарь землѣ онога, кои бы незнаюћи таково зданіє градію, гледао и опоменуо небы, или бы дозволио, и почемъ є саграђено, после противію се, губи то право, и онай може му место нѣгово обичномъ цѣномъ исплатити, и заедно са зданіємъ задржати.

Ко прави зграду са собственомъ грађомъ на туђој земљи (безъ саизволеня онога, чія є земля), ниѣти може ту грађу натрагъ искати, ниѣти може зданіє задржати; оно ће бити господара землѣ; но овай ће дати накнаду за то оному, чія є грађа, ако є овай зграду подигао незнаюћи да є то туђа земля, на свакој начинъ онолико, колико вештаци кажу да зданіє по обичной цѣни вреди, ерѣ бы неправо было, да онъ на штету другога добить има. Но господару стои на вољи да зданіє са земљомъ, или безъ ове прода. —

А ако онай, чія є грађа, зданіє на туђој земљи подигне, знаюћи да є то туђа земля, онда се нѣму строжіє суди; господару землѣ стои на вољи, или да зданіє по обичной цѣни задржи, да му плати дакле само оне трошкове, коє є онай као нуждне око' зданія имао, а трошкове, кои су више полезни, него нуждни, платиће само у онолико, колико є полза тиме очевидно у

мложена; или ако му ніє на ползу, може оногъ нагнати, да грађу свою крене*), а нѣму накнади штету, коя му се збогъ тога проузрокує. —

Законъ предпоставля, да є овай, чія є грађа, зданіє подигао безъ знаня господара землѣ; ерь ако є овай гледао, како овай, незнаюћи да є то туђа земля, зданіє гради, па га ніє опомєнуо, онда ради непоштено; зато га овай § осуђує, да мора свою земљу истоме по обичну цѣну уступити.

§ 279.

Кои бы съ моіомъ грађевинномъ на туђой земљи зданіє градіо, тай є дужанъ мени грађевину, ако є знаюћи учиніо, двоинномъ цѣне, ако є незнаюћи, єднострукомъ цѣномъ наплатити, а зданіє остає оногъ, чія є земля, па ће се поступати по пропису преднаведеногъ члена 278.

У овомъ трећемъ случаю, кадъ ко съ туђомъ грађомъ и на туђой земљи зграду подиже, постаю два правна одношеня. Прво постои између онога, *кои зданіє гради*, и онога, *чія є земля*, и оно се рѣшава по предидућемъ §, ерь у овомъ обзиру нема никакве разлике, єда ли ко са своіомъ, или са туђомъ грађомъ што гради.

*) Прайзкій Законикъ дає право господару землѣ, да онога, *коя зданіє подиже у незнаню да є то туђа земля*, принуди, да свою грађу увлони (§ 327). — Французкій Законикъ слаже се у томе са нашимъ (чл. 555).

А друго е правно одношенѣ између онога, чія е грађа и онога, кои зграду подиже; ово се рѣшава по § 277. —

§ 280.

Што се тиче особитога случая, гди е са знанѣмъ и уговоромъ одъ пређашњи времена ко зданіе на туђой земљи саградіо, за таковий постои и особита

Уредба одъ 3. Апр. 1840. $\frac{\text{К. В. № 227.}}{\text{С. № 387.}}$

Види страну 210. 1-ве свезке Зборника закона и Уредба.

Сада слѣдуе смешанный прираштай сеянѣмъ и засађиванѣмъ.

§ 281.

Ако ты твоимъ сѣменомъ туђу ниву засѣешь, плодъ ніе твой, но онога, чія е нива, само ако си незнаюћи учиніо, добытѣешь накнаду за сѣме и радню, ако ли си знаюћи и навалице учиніо, губишь и сѣме и радню. Тако исто ако твоимъ сађеницама туђу землю засадишь, нису твоє, но онога, чія е земля, ако су већ жиле пустиле. Ако ли туђу ниву туђимъ сѣменомъ засѣешь, или туђу землю туђимъ сађеницама засадишь, одговарашъ и оноу, чіе е сѣ-

ме, и ономъ, чія є земля, по смыслу § 297.

Овде се могу догодити сва она три случая, кои и кодъ грађеня зданія, о чему є говорено при § 277 до 280, на иста она правила и овде важе.— Семе, чимъ є оно по земљи разсуто, и сађенице, чимъ су већъ жиле пустиле, припадаю свагда ономъ, чія є земля. — Само последня точка § 278 не може се однети на овай §. — Кадъ се досућує она накнада, кою господаръ земль господару семена или засеђеница' давати има, валя уедно имати у виду и тропкове, кои су на обдѣланъ учинѣни.

§ 282.

Онога є воћка или дрво, на чіой є земљи стабло, ма се жиле и у туђу землю пустиле, или гране надъ ову надвеле. Само є свакій властанъ, жиле туђега дрвета у своіой земљи пресећи, и гране надъ свою землю надведене скресати. Дрво, коєга стабло на међама стои, єсть общте онима, чіє су међе.

Дрво, коє жиле кадкадъ на туђу землю разшири, онога є, на кога є мильку стабло. Зато, ако є стабло на граници, дрво є заєдничко сусѣда, на ако оно плодъ доноси, и овай є заєдничкій.

А ако є дрво свое жиле или гране разпрострао и на землю сусѣда, то неће быти основъ

да збогъ тога и сусѣдъ заедничко право собственности надъ нѣмъ има. Но као што господарь землѣ има право и на воздухъ, кой е надъ нѣговомъ земљомъ и надъ дубљиномъ свое землѣ, то отудъ слѣдує, да онъ може надъ нѣговомъ земљомъ надведене гране дрвета сусѣдвогъ скресати и жиле туђега дрвета у својој земљи пресећи.

§ 283.

Плодъ ако съ гране на туђу землю опадне, господарь дрвета да нѣе властанъ тражити га, нити зато сусѣда прети.

Господарь, чіе е стабло дрвета, нѣе властанъ прибрати оно воће, кое е съ нѣговогъ дрвета спало на сусѣдову землю, (съ грана' надъ туђу землю надведены), што више онъ нѣе властанъ ни савіяти такве гране, на тимъ начиномъ плоды са нѣи' брати. Али ако бы такво дрво каквоу спольномъ силномъ, и. п. олуіомъ пало на землю сусѣда, онај, на кога е земљи стабло дрвета не само да има право као господарь исто съ туђега плаца однети, разуме се съ накидомъ проузроковане тиме сусѣду штете, него е и дужаъ то чинити, ако сусѣдъ зактева.

§ 284.

Ако се стране у преднаведенымъ случаима другчіе поравнаю, кое ће сво

гда совѣтно и добро чинити, онда нека
нимъ онако буде.

Ако за свакій поединый случай нема из-
речвогъ у закону правила, онда Судіе по
смыслу § 10, путемъ аналогіе (види § 8) по об-
щимъ основима овогъ Законика нека случай
таковый рѣше; а ако бы се десило, да се у За-
коннику изложени основи као одвећъ строги чи-
не, нека се озбыльно потруде, да парничне стра-
не склоне да се поравнаю.

Г Л А В А VI.

О прибавлянію стварій предаіюнь.

У римскомъ праву *traditio* (предая) найчешій є и найважній начинъ прибавляня; уговоромъ право собственности нигда се ніе могло набавити, него требало є погођену стварь узъ уговоръ и предати; єръ само уговоромъ постає ко *поверитель*, но не *господарь*. Ако мени ко обећа, да ће ми што поклонити, онда имамъ право искати; али *господарь* ћу тога текъ онда бити, кадъ ми се то преда. *Jus ad rem* порађа се уговоромъ, а *jus in rem* текъ предаіюнь. —

Одъ тако велике важности дакле предая є у римскомъ праву. —

У французкомъ Законику о предаи на разнимъ местима разсеяно споминъ се; а да се право собственности одъ едногъ лица на друго пренесе, предая ніе нужна.

§ 285.

Ствари оне, коє већь имаю *господара*, могу се прибавити, кадъ законнымъ *начиномъ* одъ еднога пређу на другогъ, и овоме се предаду.

Само оне ствари, коє немаю господара, коє су ничіє, могу се *непосредственно* прибавити. А оне ствари, коє у оно доба, кадъ ій набавлямо, свога господара имаю, могу се *посредственимъ* начиномъ прибавити. И овде є нужданъ одъ части цуноважный основъ или законна могућность, да туђа стваръ постане нашомъ собственомъ, одъ части неко дѣло и поступакъ, коимъ каква стваръ нашомъ постане; ерь ко бы ствари, коє су кога другога, самъ по своіой вољи набавити хтео, тиме бы наертао на право онога, чія є стваръ; ствари се мораю дакле набавляти онимъ начиномъ, кои законъ прописує (§§ 225 и 226).

§ 286.

Ово бива, или кадъ два или выше нѣи' међу собомъ уговоръ учине, или кадъ ко наредбу учини на случай смрти, или кадъ Судія тако рѣши, или кадъ законъ самъ тако опредѣлява.

Туђа стваръ може наша постати законнимъ начиномъ, т. є. безъ повреде права, или кадъ господаръ (§ 216) тако оће, или кадъ онай тако расположи, кои є властанъ располагати. Господаръ ствари може изявити свою волю или едностранно, или се дотичне стране узаймнимъ санзволенѣмъ погоде.

Истина, праведна судейска пресуда мора быти утврђена на каквомъ законномъ основу, или на праведномъ зактеваню оногъ парничара, кои є парницу добио, н. пр. на уговору; но то

право, о комъ е пређе споръ быо, тиме се сваке сумњ ослобођава, и онај, кои побѣди у парници, не треба више да се позива на онај удаљный законный основъ, него само на рѣшеніе судейско, кое е закону сходно.

Праведно законодавство опредѣлявајући права собственности има истина природне законне основе предъ очима; али правичность и мудрость изискуе, да оно уреди (грађанске) основе прибавленя, кои ванъ грађанскогъ дружтва неби могли обстати. Примѣре о томъ имамо, кадъ се плодови поштенимъ и савѣстнимъ притяжаніемъ прибавляю (§ 204); као што е законна награда наодника (§ 244), законно наслѣдіе; застарелость и т. д. Поглавити основи посредственногъ прибавленя собственности есу дакле: 1) *уговори*, коима се собственность предае, као што е поклонъ, промена куповина и т. д.; 2) кадъ ко завѣщаніемъ или кодицилломъ *начини последню наредбу на случаі смрти*; 3) кадъ *судія тако рѣши*, и 4) кадъ *самъ законъ непосредствено тако наређуе*; овде се зато каже *непосредствено*, еръ на последку сви основи прибавленя у држави осниваю се на закону као на цигломъ и поглавитомъ извору права.

§ 287.

Оне покретне ствари, коє се предати и узети могу, прелазе на другога онда, кадъ се изъ руке у руку другоме предаду.

Предаја у пространомъ или обычномъ смислу естъ свако дѣло и поступакъ, коимъ се при-

тяжаніе или државина на кога другогъ преноси; а у православномъ смислу она бива, кадъ се притяжаніе уступи или што учини, чиме се преноси притяжаніе едне ствари на кога другогъ, у намъри, да онъ собственость (§ 211) на исту стварь добіе. За предаю изискуе се дакле 1) да се уступа стварь, коя ніе одъ кога трећегъ заузета; 2) да ню уступа правый нѣтъ господарь; или 3) кои у име онога има право съ ньоме располагати; и 4) да тако предану стварь онай другій прими. Поглавитый знакъ предае состои се у томъ, да се примаць у тацво станѣ постави, да може самъ съ томъ ствари располагати, и то такимъ начинномъ, одкуда и други могу дознати, да е право собственности на нѣга прешло.

Као што су по различности ствари, како е она тѣлесна или нетѣлесна, покретна или непокретна, поедина или скупна, начини државине различни, исто су тако и начини предае разни. Найприроднии начинъ предае кодъ покретны стварій есть, кадъ саму стварь коме у руке предамо, и овай е прими и заузме. Съ тога се собственость покретны стварій обычно овимъ начинномъ предае. Томъ подобный поступакъ кодъ непокретны стварій быо бы, кадъ бы се примаць у ню увео и у ню наступіо. Но законъ е опредѣлио за непокретне ствари другій начинъ предае, кои е іошть више сходанъ за безбѣдность иманя и саобраћая.

§ 288.

Оне пакъ покретне ствари, коє се немогу изъ руке у руку предати, као што

су дугови, товари велики, дуџански еспапи, предаю се знакомъ каковымъ сходнымъ, као што су писменна доказателства, ключевн одъ дуџана или одъ магазе еспапске и т. д.

Само кодъ оны покретны стварій, које се немогу никако изъ руке у руку предати, или се то учинити неможе безъ велике неугодности и одуговлаченя, законъ дозвољава да се оне предати могу згоднимъ знакомъ, съ коимъ примацъ може доказати, да е онъ притяжатель и господарь.

Предмети таквогъ рода есу: капиталы, кои по нѣиовомъ опредѣленію имаю јошть остати у рукама займодавца или дужника; товари, т. е. еспапи, кои се наоде у путу за превозъ; или каква скупна стварь, као што е дуџанъ съ еспапомъ, подрумъ съ виномъ, збирка образа (микова), кнѣига или стварій за покуџство и т. д.

Знаци за предаю есу: 1) *писмена сведочанства*, съ којма се стварь предае, као што су обвезанице, путничко писмо еспапа, или уговори о скупној ствари заедно са спискомъ комада, кои се подъ тимъ разуму; 2) *справе*, съ којма се може искључително и по вољи доби до ствари, да се оне могу употребљавати, као што су н. п. ключевн одъ дуџана, одъ затворене зграде; или 3) са ствари скопчаный *знакъ*, кој означава право собственности, као што е н. п. удареный печатъ.

Законъ излаже овде само найобычнѣ ствари и начине предае средствомъ знака (символа);

и тиме неизключава и друге ствари или друге на-
шине означена; само ствари мораю таке быти, да
се немогу лако предати изъ руке у руку, а зна-
ци ометъ мораю се такви избрати, да су сходни
за пренашенѣ права собственности; а исто тако
да примцу никаква сметня нестои на путу, да
може стварь пренешену заузети. А у двоумнимъ
случаима мора Судь рѣшити, како небы штету
трила поштена и пажљива лица збогъ непо-
штена или збогъ небриге други.*)

§ 289.

Покретна стварь прелази на друго-
га и онда, кадъ онай, кои є пре стварь
какву у свое име као свою собствену
држао, изясни се савршено, да ће у на-
предакъ у име другога, кои стварь исту
прима, држати.

Трећій начинъ предає, кои се зове предає
краткилъ путемъ (*brevi manu*) састои се у томъ,
кадъ ко у слѣдъ каквогъ изясненя стварь какву,
кою є досадъ држао на туђе име, одсадъ као

*) Јоштѣ римски правослови препирали су се о томе, могу
ли се бирадѣ съ ввномъ, кој обично у подруму затво-
рена стое, згодно предати, кадъ се на њи печатъ при-
ца удари, или се и ключевн одъ подрума мораю примцу
предати, као што се тиме може грађа, (коя обично не-
затворена лежи) предати. (L. 1. § 2. D. de peric. et
com. rei. vend.) — По немачкомъ обичаю каже се да
є шверъ одъ прага зданія или зграде служіо за знакъ
предає зданіа, а грудна землѣ за знакъ предає мнѣлка.

господарь притяжава; или обратно, кадъ ко стварь, кою е досадъ имао као правый господарь, одсадъ само на туђе име држи; ерѣ и ако се несме основъ државине своєвольню менати ипакъ се то може учинити, кадъ господарь ствари саизволи; или основъ притяжанія може се оставити, и стварь одсадъ држати само на туђе име. —

У првомъ случаю дакле онай, кои е стварь какву досадъ у туђе име (н. п. као займопримаць, закушитель — кирайція —, хранитель), држао, упућуе се одъ господара ствари, да онъ ту стварь у напредакъ као правый господарь притяжава. А у другомъ случаю изяснявамо се, да ону стварь, кою смо досадъ као *собствену* имали, са саизволенѣмъ другога (было едностранно или двостранно обвезуюћимъ уговоромъ) одсадъ оћемо у нѣгово име да држимо. То изясненѣ може бити или *изречно речима*, или писмено средствомъ каквогъ *писменогъ* доказа, чиме у исто време предаѣ средствомъ знака быва; или то бива *ћутећи*, почемъ у напредакъ стварь само уживамо или е употреблявамо. Безъ такогъ изречногъ или ћутећегъ изясненя предаѣ не може бити. У оба случая нетреба тѣлесне предаѣ, али е нуждно несумнително изясненѣ, при комъ се неможемо плашити каквогъ притаиваня или рѣаве намѣре, да оћемо другогъ да оштетимо. А особито у обзиру непокретны стварій изясненѣ се мора у явне кнѣиге завести (§ 292).

§ 290.

Ствари непокретне, ако се послати примцу мораю, онда су нѣгове, кадъ ѿ овай прими, ако онъ ниє наредбу учиню, како да се пошлю; еръ ако є онъ наредю, како да се пошлю поименце, постаю нѣгове одма, како се изъ руке прилици предаду, и ако тако пропадну, нѣму ће пропасти.

Кадъ онай, коме се има стварь послати, лице, или што є едно исто, начинъ, како ће се стварь послати, опредѣли, или у подобнимъ случаемъ јоштъ унапредъ то одобри, онда се то поедино, или по начину одређено лице сматра као нѣговъ пуномоћникъ или представникъ, и држи се да му є стварь већъ уступљна, чимъ є ономъ опредѣленомъ лицу предана; осимъ тога узима се, да є стварь предана и примљна текъ онда, почемъ є непосредствено у руке добивена.

§ 291.

Стварь непокретна постає онога, коме є господарь нѣнъ најпре преда; а ако бы исту стварь и другомъ обећао, или дати му изясню се, то ће онъ зато одговарати.

Овай § одређує: да є онай господарь ствари, коме се она *најпре* преда. Но стварь се

може двоци предати, едномѣ *знакомъ*, а другомѣ *самомъ предаіомъ*.

А како законъ и еданъ и другій *начинъ* предае као законный сматра, то ће у оваком случаю рѣшити не начинъ како е, него оно време, кадъ е *предая учинѣна**). Да е ово овако, види се ясно изъ тога, што овај § изречно вели: стварь покретна постае *онога*, коме е господарь *пѣнь* *наипре* преда; а ономъ другомъ, коме е та стварь такође *обећана*, дужанъ е одговарати онај, (т. е. преноситель), кои е оно *обећанъ* учиніо.

§ 292.

Као што е опредѣљено, да се непокретне ствари у књиге баштинске кодъ Судова окружны уводе, тако ће при свакой промѣни господара морати на новогъ баштинника исто непокретно добро пренети се, и уписати.

Законъ е јоштъ вѣрма предосторожанъ при предаи непокретны стварій, едно да чува господара, друго за опомену свію оны, кои се о непокретнымъ стварима съ киме у послове *какве* *упуштаю*, а и зато да власть може знати, ко ће давати порезу на добра. Тай уписъ, коимъ *ко* *одма* (непосредствено) господаромъ постае, *зове* се *убаштиненъ*, за разлику одъ *условногъ уписа* или *прибелѣжая*.

*) Прайзкій Законникъ дае првенство тѣлесной предаи.

Кодъ насъ іошть нема бащински кнѣига', премда овай § о нѣима говори и нѣи' наређуе. Истина кодъ наши Судова' постое интабулаціони протоколи; но разлика е између бащински кнѣига' и интабулаціоны протокола'; а безъ оны првы и ови други немогу савршено осигурати оне, кои се интабулираю. —

Изъ овы обзира' и наше Правительство рѣшило е сала, да се и бащинске кнѣиге по Судовима уведу, као што и овай § прописуе. Можемо се надати, да ће се ова наредба скоро у дѣйство привести. —

Рѣшеніе законодавне власти у обзиреу бащински кнѣига' овако гласи:

Попечительству Правосудія.

„Попечительство Правосудія имаюћи у виду, одъ какве е велике ползе заведеніе бащински кнѣига' како за сигурность иманя и кредита, тако и за финансиалне мере, као што су ове кнѣиге у свима европейскимъ добро уређенимъ земляма заведене и као што е наша законодательна власть у грађанскомъ Законнику §§ 292, 303. овомъ многоважномъ заведенію позоръ посветила, подъ 27. пр. Фебр. А. № 791. представило е Совѣту, да се законодательнимъ путемъ преднише, да унапредакъ никакво пренашанѣ непокретны добара' неће силу и важность имати, ако таково ніе у бащинске кнѣиге уведено.

Узевши Совѣтъ ово представленіе у разсужденіе нашо е за добро, сходно истомъ представленію одобрити, да се нареди, да поредъ тога што унапредакъ неће моћи пренашанѣ непокретны добара' имати силу и важность, ако се таково ніе у бащинске кнѣиге увело, одсадъ

свакій, кои мысли себе своимъ правомъ собственности по смыслу уставногъ и грађанскогъ закона обезбѣдити, свако добро, кое на себе и свое име пренаца, у бантинске кнѣге завести не пропусти. Но да бы се ова правна безбѣдность юштъ и выше у народу разиространила, поредъ тога є Совѣтъ юштъ за добро нашао заключити, да се далѣ народу совѣтователна напомена одъ стране правительства одпусти, да свакій Србинъ ускори добровольно своя непокретна добра, коя притикава, у бантинске кнѣге завести, и о њима се обезбедителнимъ писмомъ надлежне власти т. е. уредномъ тапѣомъ снабдѣти, како бы тымъ сходно пропису земаљскогъ устава и грађ. Законика своя права на иста добра за себе и свое потомство уредно обезбедю. Наипосле є Совѣтъ и то за нужно нашо рѣшити, да се одъ садъ изъ явны земаљски и общински касса', такође поради нуждне њине законне безбедности само на она непокретна добра повца на заемъ издаю, кадъ су ова њгова добра у бантинске кнѣге заведена.

На послѣдку Совѣтъ є миѣнїя да се едапутъ, кадъ се буде све потребно съ выше изложенимъ опредѣлило и обнародовало, и форма бантински кнѣга' устрои и пропише; по чему ће онъ очекивати, да му Попечительство и проектъ ове форме и правило о вођеню бантински кнѣга' ради надлежногъ њговогъ увиђеня и поступка поднесе.

Съ миѣнїемъ овимъ Совѣта подъ 16 марта т. г. № 133, саобщенимъ Ми, Я се соглаша-

вамъ; о чему Попечительство ради нѣговогъ по овоме управленія извѣщавамъ. — В. № 571. 16. Априла 1850. год. А. Караѳорђевићъ с.р.“ —

И по Прайзкомъ Законнику мора свакій, кои набави какавъ милькъ, завести свое право у хипотечну кнѣику (1. 1b. 10. 1. § 6 f. f.) — По Французскомъ Законнику то уписиванѣ у явне кнѣиге неизискуе се; но инакъ оно дае разна преимущства. — (Члан. 938, 941, 1280, 8181).

§ 293.

Свакій, кои на другога добро какво непокретно, као кућу, нѣиву, ливаду, виноградъ, воћњакъ и т. п. преноси, мора самъ господаръ или баштинникъ одъ истога добра бити; иначе пренашанѣ таково нема силе ни важности.

Прво е дакле условіе, да е онај, кои какво непокретно добро на другога преноси, самъ господаръ истога; ерѣ иначе не може онѣ право собственности, кое самъ нема, на другогъ пренести. Кадѣ се дакле непокретно добро убрзо опетъ прода, на при скорой промени господара преѳашниій набавитель іоштѣ ніе у баштинску кнѣику заведенѣ, онда се садашниій набавитель мора пре свега постарати, да се онај, кои е пре нѣга господаръ бую, заведе, ерѣ иначе праведно неће му се дозволити, да се онѣ одма после оногъ, одъ кога е на нѣговогъ преносителя (съ кимѣ онѣ никаква посла у обзиру набавленія и-

мао ніе) собственость прешла, у кнѣигу баштинску уведе.

§ 294.

Да се непокретно добро на другога преписати може, нужно є да господарь добра, по учинѣномъ уговору или изясненію, самъ Суду лично предстане, и на то соизволи. У случаю немогућства или немоћи моратће то чинити или преко доволно на то опуномоћенога лица, или ће предъ два изъ Суда изелата члена свою волю изяснити, и писмено заключеніе предати, кои ће то Суду доставити.

Као што мора свака предаја на законномъ и пуноважномъ основу утврђена бити, исто тако и предаја непокретны добара' уводомъ у баштинске кнѣиге. Поглавити су основи: уговоръ, последня воля, судейска пресуда и наредба самогъ закона (§ 286). Овай нашъ § пропуску шта треба господарь да чини, кадъ уговоромъ свое непокретно добро оће на другога да преписице. — Наредба овогъ § ясна є.

§ 295.

Стварь непокретна, као кућа, виноградъ, нѣива, ливада, коя се на другога преноси, мора точно назначена и опре-

дѣлена быти, тако, да се разликовати одъ свою други' може: као мѣсто назначити, гди лежи, границе и меѣе означити, сусѣде уписати; преко тога назначити и мѣсто и време заключителнога посла.

Писмена сведочба, којомъ се непокретна стварь на другога преноси, треба да садржава: 1) *Лица*, која су тай посао заключила; 2) *ону непокретну стварь* са точно означенимъ иѣнимъ границама, гди и како она лежи, ко су њој сусѣди и т. п.; 3) *пуноважний основъ* преноса на другога (н. п. е ли то уговоромъ, или поклономъ, или променомъ, или куповиномъ и т. д.); 4) *мѣсто*; 5) *време* (година, месецъ, данъ), кадъ е посао заключенъ, и 6) на последку долазе *подписи* дотичны лица.

§ 296.

Ако бы се промѣна таква, или пренашанѣ на другога оснивало на пресуди судейској, или деобномъ писму, или на тестаменту, то се и таква доказателства приложити и навести мораю.

Кадъ се непокретна стварь на кога препоса збогъ тога, што е онъ наслѣдникъ по завѣщанію, или што му судейско рѣшеніе, поравненѣ, или самъ законъ (н. п. законнимъ наслѣдіемъ или застарелошћу) то досуђуе, овда су и тако-

ви письменни докази нуждни, ако оѣемо, да се таква стварь у баштинске кнѣге на наше име заведе. Такова писмена єсу: извршителна *судейска пресуда*, или *судейско поравненѣ*, деобно *писло*, или *писмено* тестаменталногъ или законногъ наслѣдія. На текъ на основу таквы писмены доказа', онаѣ, коме приетой право собственности, постає господаромъ непокретне ствари.

§ 297.

Ако ко довольного и ясного доказа-телства за уводъ у кнѣге баштинске нема, а нѣму бы на срѣцу лежало, у кнѣге увести се, то онъ може меѣутимъ зактевати, да се уведе подъ условіемъ, ако свое право непокаже Суду, да се опеть избрише, кое ако бы онъ по пропису доказао, онда првенство добія као правый господаръ одъ дана условногъ уведенія у кнѣге.

Одъ *убаштиненя* разликує се *прибелѣжаніе*, кои бива, кадъ се заводи какво *вѣроятно*, али за *убаштиненѣ* іоштъ *недовольно* писмено, конѣ се тежи, да се добіє и обезбеди само *условно* право собственности (или друго какво стварно право) на непокретну стварь. Тако є н. п. писмено о заключеной куповини куће, па збогъ тога, што купаць продавцу новце іоштъ не положио, продаваць *убаштиненѣ* іоштъ *недозволенъ*; али ако купаць зактева, та продаѣ може се меѣутимъ на ту кућу баръ *прибелѣжити*. — То

исто бива, кадъ се какавъ уговоръ заключи подь *одлажућилъ* условіемъ, или са *опредѣленія* временемъ.

Да се учини *прибелѣжай*, и то на право собственности, о чему є овде речъ, изискує се: 1.) *писмено*, т. е. *писменный доказъ* да є право собственности основано, т. е. *писмено*, кое є истина достовѣрный, али іоштъ не савршеный доказъ; 2.) ту се *предпоставля*, да такво писмено не доволно за *убащтиненъ*, еръ бы се иначе могло одма ово зактевати; но то зависи одъ вољ онога, кои то тражи, оће ли се задовољити са *прибелѣжаємъ*. Такова писмена єсу или *уговори*, кои су заключени, да се имаѣ какво одъ єдногъ на другогъ пренесе, или *судейска писмена* о ономъ, како су сведоци предъ Судомъ саслушани, кое є учинѣно, ако временемъ то узтреба.

Кадъ се ко тако *прибелѣжи*, онда добія *привремено* или *условно* право собственности, кое постає *безусловнимъ*, *свагдашнимъ* правомъ, ако онъ свое право по пропису подиуно докаже; тако може быти, кадъ н. п. у слѣдъ саслушаны сведока' повольна пресуда изиђе; а докъ пресуде не было, могао є на основу такве сведочбе само *прибелѣжай* постояти.

Далъ, кадъ се ко тако *прибелѣжи*, онда му 1.) не треба наново *убащтиненъ*, него само да се у явной кнѣзизі примѣти, да є онъ доказъ допуніо; 2.) тада добія онъ *првенство* као правый господарь одъ оногъ дана, кадъ є онако *условно* у кнѣзигу *прибелѣженъ*; слѣдователно 3.) тако *прибелѣженный* пречій є одъ свію оны, кои

су после иѣга *убаштинѣни* или *прибелѣжени*, или кои су познѣ тражили да се убаштине, или да се прибелѣже. Овде важи начело: кои е пре то учинио, онога е и право аче.

Што законъ дозвољава, да се ко може овако условно прибелѣжити, основъ е тај, што е могуће: да ко има већ несумнително изключително право на какву туђу непокретну стварь, али е то право одложено на неко извѣстно време, или јоштъ садъ има право, али га јоштъ не може подпуно да докаже, и то збогъ каквогъ узрока, кои одъ иѣгове волѣ независи; могуће е да се та стварь међутимъ прода, или другомъ обтерети, те да се иѣгово стварно право свимъ осуети, или одвећ отешта, а иѣму оставе (можда безъ свакогъ дѣјства и успѣха) само лично право према пређашнѣмъ притязателю, или према ономе, кои е кривъ збогъ тога; а кадъ се онако прибелѣжи, онъ е онда безбеданъ; ерѣ се тиме свакомъ обзnanуе, да се не упушта у онакве послове, кои су штодливи пречемъ, првашнѣмъ праву.

Но тако исто право е, да се такимъ прибелѣжаемъ иштета нечини ономе, кои сада притязавъ; треба му дакле јавити, да се ко тако прибелѣжио, како бы онъ могао зактевати, да онај, кои се прибелѣжио, свое право докаже, а у противномъ случаю да се то уништа.*)

*) Законодавна властъ протолковала е подъ 23. Новембра 1899 В. № 1551, 6-ту точку Уредбе о нитабулацији гдѣ се наређуе: да Судъ за дугъ посве неопредѣленъ и неизвѣстанъ, кои се ни актомъ каковимъ ни сведочанствомъ непоказуе, — неможе ни прибелѣжені о прѣ-

§ 298.

Кои пре на єдну стварь непокретну у кнѣиге явне уведенъ буде, онога є стварь.

Овай прописъ истиче непосредственно изъ оногъ уобште постављногъ начела у §-у 291 у призеренію предає. Убаштиненъ є тогъ начела само особеный начинъ, кои се на непокретне ствари односи.

Овай § предпоставля, да су оба примца убаштинѣна; еръ безъ убаштинена има се само лично право према преносителю, кое съ правомъ онога, кои є убаштинѣнъ, неможе доћи ни у какавъ с'ударъ. Међу убаштинѣнима, онай, кои є пређе искао да се убаштини, има прече право, еръ и ако є пређе, а противузаконно убаштинѣнъ онай, кои є позніє искао да се убаштини, то неможе шкодити праву онога, кои є пређе убаштиненъ искао; само се мора то тражити онако, како законъ прописує; иначе, ако збогъ тога убаштиненъ изостане, нека свакій своіой собственой кривици приище.

Али исто тако прибельжай, кои є пређе учинѣнъ, а позніє є уредно оправданъ и доказанъ, има прече право одъ позніегъ убаштинена (§ 297). Они, кои су убаштиненъ или прибельжай, не само истогъ дана, но и истогъ трепутка искали, имаю *сасвимъ равно* право.

мати донде, докъ се ово обичнимъ поступкомъ невластади и неповаже. — Овимъ толкованѣмъ ограничава се у жлога и смисао овогъ параграфъ а аособито § 309.

§ 299.

Са уведениємъ новогъ господара у кнѣге явне баштинске онъ и законну државину добыя, коя се по обычаю и получава.

Одъ оногъ времена, како е ко у явну кнѣгу баштинску уведенъ или прибелѣженъ, (како е ово последнѣ познѣ оправдано), добія онъ право собственности, а уедно, безъ да му е другій начинъ предае (н. пр. да се уведе у непокретно добро) нужданъ, и законну државину, а съ тиме и сва права и све ползе законногъ притяжателя.

§ 300.

Како е ко стварь прійміо и добыю, онъ и сва права съ ньомъ скопчана добыя, съ којма не треба смѣшати права на саму личностъ предавателя односећа се; она слѣдую за лицемъ.

Онај, кои прима непокретну или покретну стварь, добія са собственошћу и притяжаніємъ такође *придодатакъ* (§ 186) и сва права, коя су скопчана са собственошћу или притяжаніємъ те ствари, као што е н. п. право стварне службености и т. п.; али не и она права, коя су везана само за личностъ онога, кои предае права, коя пристоје прећашнѣмъ притяжателю само

збогъ нѣгови личны свойства, коя примаць нема, као н. п. лично преимунство за ванредно време застарелости (§ 931).

§ 301.

Тако исто и бремена са стварю скопчана на явнымъ кнѣигама осниваюћа се прелазе на новога господара заедно са стварю. Зато кой стварь како-ву прійма, валя добро да се извѣсти и о правама и бременама съ нѣомъ скопчанима; иначе слѣдства самъ себи нека припише.

Стварни терети, стварномъ праву одговараюћи, везани су такође са покретномъ или непокретномъ ствари, они су свуда съ нѣомъ; прелазе дакле на свакогъ оногъ, кои нѣи притяжава, као што е н. п. залога, или службеность. Но да право на стварь *стварниъ* постане, мора стварь ономъ, кои на ню право има, предана, или ако е стварь непокретна, мора нѣгово право у явне кнѣиге убащтинѣно или приделѣжено быти. Онай, кои прима какву непокретну стварь, смчи дакле за све тако уведене терете, и ако му они при предаи нису у рачунъ ставлѣни, или ма да су и префутани. Онъ иъ е могао видити, почемъ су они у явне кнѣиге заведени были, на зато нека самъ себи припише штету, ако какве збогъ тога имао буде.

Но онай, кои добро прима, узима на себе само оне терете и обвезателства, коя су уведене

на; онъ неодговара дакле ономъ, кои има какве право, кое е по својој природи само лично, као што е н. п. право, кое проистиче изъ необезбеђеногъ займа, нити одговара за онакво право, кое е истина по себи стварно, али не у јавне књиге заведено, као н. п. за какву одъ предшественника обећану, али неубаштинѣну залогу.

Овде, гди е речъ о предаи стварій, законъ неспоминѣ понаособъ предаю нетѣлесны стварій или права. Али то не е ни нужно. Права, која су скончана са притязаніемъ какве ствари, предаю се заедно са самомъ ствари: а она права, која се односе на непокретна добра, на су предметъ јавны књига, мораю се увести у књиге.

§ 302.

Собственостъ стварій губи се или кадъ е таква воля господара, или кадъ законъ прописуе, или кадъ пресуда судейска тако гласи. И онда непокретне ствари преписуюсе на другога, коме исте ствари по основу реченомъ припадаю.

Почемъ стваръ каква, ако се пренесе на другога, не може више бити у собственности претѣлашнѣгъ притязателя, то се и начини, како се собственостъ ствари губи, слажу уобште са посредственимъ начиномъ набавляя собствености.

А ови су: 1) *воля господара*, кои, као што има право са својомъ ствари располагати, тако исто може њо оставити, да е другій заузме, или е може другима уступити последњимъ распо-

женѣмъ, или уговоромъ и предаюмъ. 2) Собственность се губи непосредственно *по закону*, кадъ стварь каква прирасте туђой собственности, дадь *застарелашу*; 3) *по судейской пресуди*, коіомъ се собственность єдномъ одузима, а другоме дає.

Доку се годъ старый пређашній господарь непокретне ствари изъ багтинске кнѣиге неизбрише, доуде се онъ непрестано за правоу господаря држи, и ко се дотле съ нѣиме упусти у какаву посао, н. п. у куповину, или узме такво добро у залогу, мора быти у свомъ праву заштићену.

§ 303.

Начинъ пакъ, кои при пренашаню стварій, нарочито непокретны кодъ Суда наблюдавати валя, зависитѣ одъ особитоу пропису и упућеня.

У овомъ законнику изложено су само оне наредбе, коє треба свакой да зна, да може чувати своя права. А прописи, како се то убаштинену кодъ Суда уводи и како се оно брише, излажу се особенимъ Уредбама, као што ће то и кодъ насъ быти, кадъ се Уредба за багтинске кнѣиге изда.

ГЛАВА VII.

О з а л о з н.

§ 304.

Стварь она, на кою займодаваць таково право има, да ако дужникъ по обвезателству на време нѣга намирию небы, онъ себе изъ нѣ намири, зове се з а л о г а.

Почемъ смо свршили право притяжанія и собственности, треће стварно право есть залога. Ово є зато стварно право, што є залога везана за стварь и важи прѣма свакомъ притяжателю или држаоцу заложене ствари. Онаѣ, кои стварь дає у залогу, као господарь ствари има право съ истомъ располагати и свое право ограничити, на онъ уступа свою стварь *повѣрителю*, было да оваѣ има одъ нѣга што тражити збогъ займа, или збогъ ма каквогъ другогъ рада, да се повѣритель отудъ наплати, ако га дужникъ, заложитель, на *време* и *подпуно* ненамири. Тимъ се дакле повѣрителю недає право собственности или службености, него само да заложену стварь држи за свою безбедность. Стварь, коя се дає у залогу, была она тѣлесна или нетѣлесна, по-

кретна или непокретна, зове се уобште *залога*. По овомъ дакле главна е цѣль права залогѣ, да повѣрителя и саобраћај међу људима обезбеђава, а дужникъ остае господаръ заложене ствари.

§ 305.

Свака стваръ, која годъ међу људма пролази, и овима на потребу естъ, може служити као залогѣ. Ова ако е покретна, рађа залогѣ покретну, ако ли е непокретна, рађа залогѣ непокретну, и свака своју природу задржава.

У залогѣ може се дати само она стваръ, која се може продати, ерѣ залогѣ није ништа друго, него начинъ (условне, будуће) продаѣ, и само овако може се залогѣ сматрати као цѣли сходно средство, којимъ се повѣрителъ може обезбедити и намирити. —

По римскомъ праву *залога* (*pegno*, ручна залогѣ) разликуе се одъ *хипотеке* (непокретне залогѣ) тиме, што се повѣрителю са залогомъ уѣдно заложена стваръ дае, да е онъ држи; а кадъ е хипотека, онда се заложена стваръ не предае ономъ, који оће њоме да се обезбѣди; но обе залогѣ и еднаке су, едниогъ су права и дѣјства. Ручна залогѣ не дае више права него непокретна.

По нашемъ закону, по комъ се ствари право само средствомъ предае набавля, разликуе се ручна залогѣ одъ непокретне, не по предан, него по ономъ, каква е заложена стваръ.

Ако е стварь непокретна, предава бива кадъ се заложно право заведе у явну кнѣгу, на то обезбѣжава повѣрителя, ма да онъ ту стварь у рукама не држи, тако, да е онъ онда у своѣмъ праву сигуранъ, ма се заложена стварь после тога и продала. Само кадъ е стварь покретна, а онъ е нема у рукама, изложенъ е опасности, да му нѣгово право непропадне, ако е прода онай, кои е но у залогу дао, а она му е у рукама остављена.

§ 306.

Свака залога предпоставля дугъ. Но свакій дугъ неводи за собомъ право на залогу. Ово право мора бити или већь закономъ опредѣлено, или на уговору или последной воли господара основано, или текъ пресудомъ судейскомъ добывено.

Цѣль е залогѣ, да се право и потраживанѣ какво нѣоме обезбеди. Залога може постоити само онда, ако какавъ дугъ или потраживанѣ постои; безъ тога неможе бити залогѣ; а какво е то право потраживаня, како се оно породило, то нѣ ни одъ каквогъ уплива на залогу. Свако право, свакій дугъ може се обезбедити залогомъ, па и ове донде има, докле е оногъ права, кое смо ради да обезбедимо. Но свакій дугъ немора бити обезбѣженъ залогомъ; то зависи одъ тога, е ли повѣритель свое право тиме обезбедіо; а и иначе повѣритель немора бити у опас-

ности, да ће свое право изгубити, ако нема залого.

Само онај, који право има располагати са каквом ствари, може своју собственост ограничити, или ствар под условіем продати, т. е. своју ствар коме у залогу дати. Залогу може дакле господар ствари коме дати или уговоромъ, или последњомъ вољомъ, или по наредби самогъ закона, или по судейској пресуди.—

§ 307.

Покретна ствар онда є у залози, кадъ є управо предана већ; а непокретна онда, кадъ є као и друга собственост у књиге судейске уведена.

Овде ніє речъ о законној залози*), коју самъ законъ наређує безъ особитогъ уговора

*) У римскомъ праву има много случаєва' права залогу по закону (I. XX. Т. 2); исто тако по Призкомъ Законику (I. 20. 7. § 399 и слѣд.). — У Французкомъ Законику о овомъ наређує се у књизи трећој, заглавію XVIII, коє гласи о привилегіама и хипотекама. — По смислу члана 2092 и 2093 сва добра дужникова єсу обшта залог вѣгови повѣрителя; но њїова права на та добра могу бити различна, како су они повѣрителни или хирографни, или хипотечни или привилегирани. — Хирографни су сви они повѣрителни, кои имаю основъ свогъ потраживања, по овай нема званничногъ потврђења, него има само приватный подписъ, на томе законъ не дає никакво стварно право на непокретно дужниково иманѣ. Такви повѣрителни могу по свил свогъ основа лично тражити свогъ дужника, могу на свою ползу продати вѣгова добра, докъ су ова

дотичны лица'. Закономъ може се заложно право на два начина основати, или тако, да оно повѣрителю одма пристои, чимъ се каква правна одношєня породе, као што н. п. § 686 такву залогу дає закуподавцу на унешене ствари заупопримца; или тако, да наредба закона непосред-

у нѣговимъ рукама; но ако в оиъ съ иствмъ неѣе учинио какво расположенїе, онда они немогу тражити одъ оны', на кое су нешта добра прешла. — Они се наплаћую по саразлїрности свогъ потраживана. — Хипотечни су повѣрителни они, кои имаю стварно право на непокретно иманїе нѣовогъ дужника, па ма оваї свої иманїе и на другогъ пренео, они се инакъ могу отуд наплатити пре хирографна повѣрителя'. Они се тако зову по грчкої речи, кое значи залога, ерѣ они ипако на непокретномъ дужниковомъ иманю збогъ свогъ потраживана особену залогу. — Они се намириваю по првєнству у цѣло, на посаѣдуюћимъ другимъ повѣрителнимъ ништа неостало.

На последку привилегирани су повѣрителни они, којма законъ дає особено преимувство, да се наплате изъ иманя дужникова пре и самы хипотечни повѣрителни. Они се наплаћую, ако су истогъ реда, равнмъ правомъ; тако н. п. ако в лѣкаръ лечио болника, а апотекаръ в давао лекове, па в болникъ остао дужанъ свакомъ по 500; а кадъ су се судейски и погребни трошкови исплатили, нїе остало више, него свега 500; онда неѣе имати лѣкаръ прече право на исплату одъ ипотекара, ни оваї прече право одъ оногъ, они се наплаћую по равномъ праву потраживаня, и тако ће свикїй добити по 250. — Та преимувства могу бити на покретномъ или непокретномъ иманю.

Преимувства на покретномъ иманю или су обшта, или особена на извѣстно означенимъ покретнимъ стварима. Привилегирана потраживаня на цѣломъ покретномъ иманю по члану 2101 наплаћую се слѣдуюћимъ редомъ: — 1-о Судейски трошкови; ово су трошкови, кои су учинїени за обшту ползу свию повѣрителя', као

ствено могућност оснива, да се може залога одма добити, чимъ законъ пуноважнѣй основъ на залогу дае; за примѣръ овога могу служити наредбе §§ 316 и 317.

Мы сада говоримо о онимъ случаима, кадъ се залога оснива на вољи господара, или на судейској пресуди. Овде ако е стваръ покретна и поедина, мора се повѣрителю предати, да тако свакиъ, кога се тиче, може увидити, да е господаръ ствари свою собственостъ тиме ограничио.

А ако е залога каква непокретна стваръ (или какво право, кое се може завести у јавне књиге), онда треба да се право залогѣ заведе

и. п. трошкови добъ су се ствари запечатиле и понисале, продаде; за разправу рачуна' (ликвидацију) и т. д. — 2-го Погребни трошкови; за коѣ сама човечност налаже, да имъ се да преимућство, како бы се последња дужност могла човеку указати у умѣреномъ погребномъ издату, на ма да се тиме повѣрительима и нека незнатна штета нанесе; но само умѣрени и станю умрлогъ сходни погребни трошкови имаю то преимућство, — други се одбиљу. — 3) Неки трошкови учинѣни за трајна последицъ болованя, као и. п. трошкови апотеке, лѣкара и т. п; али ово застарѣва, ако се не тражи за годину дана (Члан. 2271 и 2272). 4) Плата служительима за последню истеклу годину, и ово, што имъ се има давати за текућу годину, но овде се разумеваю служители, коѣ су погођени на годину, а не на данъ, као што су надничари. — 5-о Дугови учинѣни за равну и издржанѣ дужника и његове породице за последњи 6 месециј, и то онимъ продањима, коѣ продаю на мало и на парче, као што су пекари, касани и други; а за последню цѣлу годину трговцима, коѣ продаю на много. — У далѣ излаганѣ привилегіа' не можемо се овде упустати. Ово принадлежи више поступку судейскомъ; но неће шкодити, што смо и овде оводико изложили. —

(интабулира) у јавну (хипотечну) књигу, на сва-
кѣй, кога се тиче, може отудъ увидити, има ли
какавъ теретъ на комъ непокретномъ добру. —
Коме е стварь пређе предана, или кои е инта-
булаціомъ пређе право залоге добио, овај има
на заложенной ствари првенство и преимућство
према познимъ повѣритeljима, еръ се њѣ-
му њгово право залоге противъ њгове вољѣ
неможе више укратити и умалити.

§ 308.

Покретне ствари, коє се немогу пре-
дати изъ руке у руку, предаю се као и
кодъ права собственности сходнимъ или
уобычаєнимъ знацама.

Како за набавку залоге, тако и за обдржа-
нѣ права собственности, законъ незактева предаю
изъ руке у руку кодъ оны покретны стварѣй,
коє се немогу тако пренети, као што су дугови
(дѣйствителни), велики товари, дућани съ еспа-
помъ и друге ускуше ствари. Кодъ таковы
предмета' задовољава се законъ симболичномъ
предаіомъ средствомъ згодногъ знака, одкуда
може свакѣй (и безъ особитогъ позора) лако
сазнати, да е коме залога уступљѣна. Таковы
сходни знаци изложени су у § 288. Есу ли они,
кој' се то тиче, у томъ сходне знаке избрали, по
ономъ какве су то ствари и по другимъ околи-
нама, то се мора оставити безпристрастномъ раз-
виђешо Суда.

Ко при овомъ нїє доволъно предосторожанъ,
нека рђава слѣдства тога самъ себи припише.

Тако ако онај, коме се таква залога дае, при избору знака за предају не доволно пазіо, па се после јста стварь другоме са надлежнимъ сходнимъ знакомъ у залогу преда, онъ неће моћи противъ овогъ ништа чинити. А ако когодъ трећій nebude пазіо при избору знака за предају залоге, туђа кривица не може шткодити ономъ, кој залогу добія.

Кадъ се господарь ствари изясни ономъ, кој е досадъ држао њгову стварь безъ свакогъ ствариногъ права, да онъ њо одсадъ као залогу држи, тиме е овомъ основано право залоге предаіомъ, коя е учинљна краткимъ путемъ, и то не другачіе учинљно, него као да е стварь господару враћена, па онъ њо после наново овомъ предао. Напротивъ, кадъ бы се изясніо повѣритель, да њговъ дужникъ стварь оју, кою му е намѣранъ дати у залогу, при себи задржи, но као залогу (у име повѣрителя), ово небы было сходно средство да се объяви, и да се зна да е стварь у залогу дана.

§ 309.

Право на залогу може се и међу тимъ прибележити у књиге, кој бива као и при условной прибележки права бащтинскога.

На непокретно дужниково добро могу се не само стварна права, коя се на њо односе, него и лична, или потраживаня, произтицала она непосредствено изъ закона, или изъ уговора, или по последњој волји, или по праву накнаде за

учинѣну штету, — за обезбеђењѣ и ако не са-
вршено убащинити (интабулирати), поне *прибе-*
лѣжити. Условія су овде она иста, као кадѣ ко
своѣ право собственности прибелѣжава (§ 297).

И прибелѣжай за обезбеђењѣ каквогъ (лич-
ногъ) потраживана може се учинити а) само на
непокретно дужниково добро. *Покретне* ствари
неводе се у јавне књиге, и на њи добія се
право залогѣ само у некимъ случаима, кадѣ за-
конѣ то прописуѣ, или кадѣ се има судейско
пресуда да изврши, а осимъ тога само онда
кадѣ господарѣ ствари оне да своју покретну
стварѣ у залогѣ да; б) кадѣ оѣемо какво потра-
живанѣ да прибелѣжимо, и за то ѣ нужданѣ ка-
кавѣ достовѣрнѣй доказѣ, ма да таковѣй небы
бы доволянѣ за *безусловно* убащиненѣ (инта-
булацию); в) Овај прибелѣжай мора се *оправда-*
ти, ако прибелѣжителѣ желѣ, да само *условно*
право залогѣ постане *безусловнимѣ*, па ако ѣ то
учинѣно, онда се сила те безусловности узима
одѣ оногъ дана, кадѣ се онако само условно
прибелѣжило.

§ 310.

Кои има залогѣ какову, тај може
исту опетѣ другомѣ у залогѣ дати, ако
му одѣ нѣговогъ заложителѣ ниѣ нарѣ-
чито забранѣно.

Како се могу у залогѣ дати све ствари
тѣлесне и нетѣлесне, коѣ иду међу лудима, то
се и залога може опетѣ далѣ заложити, чимѣ ѣ

най, коме е залога дана, може опетъ свое повѣритель обезбѣдити. Такова залога зове се *пазалога*, ерѣ она по времену и по реду за ономъ првомъ иде.

Но да бы тако трећий ко могао право залогѣ добити, осимъ пуноважногъ основа нужданъ е јоштѣ и начинъ прибавленя, т. е. предая, коя кодъ покретны стварій, као што знамо, бива изъ руке у руку, или посредствомъ каквогъ згодногъ знака, а кодъ непокретны добара' (§ 311) нужно е, да се пазалога заведе у явну кнѣгу; то е *паинтабулација* или *паприбелѣжай*, кои бива, кадъ се убащтини или прибелѣжи достовѣрный доказъ потраживаня притяжателя пазалогѣ на већѣ тамо заведено хипотечно право првогъ повѣрителя, кои е оцетъ иѣговъ дужникъ.

Нико не може више права на другогъ пренети, него што самъ има. Цѣль е заложногъ повѣрителя та, да се продајомъ залогѣ намири у онолико, колико му дужникъ дугуе; н. пр. 1000 гроша, на онъ може такође само онолико, на колико му е залога дана, на свогъ повѣрителя пренети. Садъ, ако бы се залога за већу сумму, н. н. за 1500 гроша у пазалогу дала, онай, кои има пазалогу, за онай вишакъ одъ 500 гроша не може се држати господара залогѣ, већѣ само пазаложителя.

Другіе бы было, кадъ бы онай, кои има пазалогу, пазаложителя изъ незнаня, кое се дае извинити, држао за господара иѣму повѣрене ручне залогѣ, и исту бы збогъ тога узео за већий дугъ; ерѣ правый господаръ, да е залога садашнѣмъ поштеномъ државцу сасвимъ продава была, морао бы цѣлу залогѣ изгубити (§ 221).

Изъ слога овогъ § видимо далѣ, да се само онай залогопримацъ лишава тогъ права да може свою залогу другоме у пазалогу дати, коме є господарь исте нарочно то забраню.

§ 311.

Тако и на залогу непокретну може другій безбѣдности ради за себе право заложно прибавити, ако своимъ путемъ исто у кнѣгу судейску уведе.

О овомъ смо већъ говорили у предидућемъ параграфу.

§ 312.

Ко залогу има, онай право има на одређеный рокъ, ако дужникъ дугъ не исплати, цѣномъ залогѣ себе намирити; ако што претече, вратитѣ дужнику.

Оно право безбѣдности, кое є пристало заложномъ повѣрителю пре него што є рокъ исплате истекао, после тогъ рока постає извршителнимъ, и онъ се изъ залогѣ за свое потраживанѣ заедно са припадаюћомъ погођеномъ или законномъ лихвомъ подпуно намирити може.

Съ друге стране законъ наређує, да заложный повѣритель на штету дужника недобіє више, него што му по праву припада; зато ако што претече одъ проданѣ залогѣ, вратитѣ се дужнику. —

§ 313.

Ако є залога у треће руке, као пазалога, прешла са знанѣмъ господара исте, онда овай неможе дугъ свой исплатити безъ знаня трећега, у чѣма се рукама залога налази.

Пазалога є зато, да се онай, кои но држи, намири за онолико, колико *правий* заложитель (т. є. господаръ залогѣ) свомъ заложномъ повѣрителю има на одређеный рокъ да плати, ерѣ иначе онъ ће се наплатити изъ залогѣ. На то є пакъ нужно, да онай, кои држи залогѣ, онога, кои є господаръ залогѣ, о пазаложеню извѣсти, и тиме опомене, да неплаћа нѣговомъ првомъ повѣрителю, него нѣму, и то онимъ истимъ начиномъ као и свомъ повѣрителю; а ако бы се десило, да се онъ што двоуми о томе, є ли нѣгова стварь доиста у пазалогѣ дана, нека онолико, колико заложный дугъ износи, кодъ Суда остави. Ако бы пакъ господаръ залогѣ при свемъ томъ дугъ свой исплатио свомъ првомъ повѣрителю, а не државцу залогѣ (т. є. пазалогпримцу), залога бы нѣговомъ кривцомъ инакѣ ономъ за нѣгово право потраживаня ємствовама.

§ 314.

Свакій само свою собствену стварь заложити може. Залога на туђу стварь неважи ништа, и уништожава се на тужбу господара ствари, коме припада

право на повраћај своје ствари, коју онај издати мора, имајући право накнаду одъ заложителя тражити.

Кадъ ко трећій своју собствену стваръ за дугъ кога другогъ повѣрителю овога заложи, онда истина онъ неодговара као емацъ за цѣло дугъ него по понятію и цѣли залоге (§ 304) за онолико, колико залога вреди.

Али кадъ дужникъ *туђу стваръ* своєвольнѣ заложи, онда господаръ може своју стваръ и одъ самогъ поштеногъ државца одузети, и немора ни истомъ одкупљивати; но онъ може и оће своју стваръ и оставити тако у залоги, и накнаду тражити одъ заложителя. — По строгој слѣдственности, у овимъ истимъ случаима, у коима (§ 221) остае снажна куповина туђе ствари у тимъ истимъ морало бы и залаганѣ туђе ствари снажно остати. Нашъ § о овомъ неговори, а као што и Г. Шероглићъ примѣчава, ово не требало да се изъ вида изгуби. —

У осталомъ овај § може се односити само на покретне ствари, еръ Судъ нигда неће дозволити, да се ко уище на какву туђу, заложителю ни у хипотеку непредану непокретну стваръ трећегъ кога.

§ 315.

Право залоге на стваръ садржава и себи и право на плодове ствари, и све што изъ нѣ произлази. Само сабрани и оддвоєни већъ плодови несмотря се као са стварю скончани.

Кадъ се заложи каква покретна или непокретна стваръ, већъ се подъ тимъ разуме, (еръ се никакавъ изузетакъ нечини), и по обичномъ и по правословномъ начину говора, цѣла стваръ са свимъ частима и са свимъ онимъ, што нъой принадлежи, гди е узетъ и будућий прираштай, дакле и стојећи (неоддвоени природни, или јоштъ непокупљени грађански) плодови.

Но ипакъ ограничава се ово правило у толико, да заложителъ може само у онолико заложити части и додатке главне ствари, у колико онъ власти има съ тиме располагати, еръ онъ неможе више права уступити, него што самъ има. Премда дакле санаслѣдникъ или несавршеный господаръ само свою часть може заложити, ипакъ и онай, кои е самъ господаръ, неможе заложити одъ главне ствари и оне части, кое е већъ продао, или другомъ коме заложію.

Право собственности истина ограничава се залогомъ, но оно се тиме неуништава. Заложителъ може дакле заложену стваръ (са заложнимъ теретомъ, кои на нъой лежи) продати, и кадъ стваръ свою у залогу дае, онъ се тиме неодриче права, да вуче ползе одъ ствари, колико е то могуће, а да се неосуети право залогѣ или обезбѣженя. Онъ може, докъ повѣрителъ одъ свогъ заложногъ права употребленѣ неучини, плодове прибирати, нѣи трошити, продати или коме другомъ заложити.

Ако е дужникъ заложію најпре плодове каковогъ добра, па е после другомъ само добро у залогу дао, онда овај другій нема никаквогъ права на плодове, кои су уреднимъ и надлеж-

нимъ путемъ веѣь заложени, па ни на оне па-
дове, кои іошть постое. —

Садъ ће да се говори о правама и дужно-
стима повѣрителя.

§ 316.

Ко има право залогѣ, па бы се по-
казало, да ѣ вредность залогѣ т. ѣ. за-
ложене ствари тако малѣна, да се дугъ
изъ нѣ намирѣти неможе, онда тай има
право искати одъ свога дужника другу
довольну залогѣ за свой дугъ.

Може се догодѣти, да повѣрителю дана за-
лога нѣе довольна да се намирѣ у нѣговомъ по-
траживаню, и то кривѣцомъ заложѣтеля, што мо-
же нарочно случай быти при каквомъ хипотеч-
номъ добру, кое дужникъ и онда држи, почемъ
га ѣ заложію, па му злоупотребленіѣмъ или не-
марношћу у обдѣланю цѣну побіѣ; но то може
быти случай и безъ кривѣце заложѣтеля и ово-
га, кои залогѣу прѣма, кадъ се мана и недоста-
такъ заложене ствари, н. п. коня, текъ пос-
(почемъ ѣ у залогѣу данъ) одкріѣ, еръ ѣ уговорѣ
но, да онака стваръ буде залогѣ, коя нема нѣвѣ-
кѣ манѣ.

У оба ова случай може зактевати повѣри-
тель или другу залогѣу, коя ће поцунѣти вред-
ность залогѣ; или ако бы се опасность показ-
ла, да ће хипотека горомъ постати и у цѣни по-
губѣти, по правилу судѣйскогъ постушка може
зактевати, да се добра дужникова узанте (секви-

стрираю). Но ако е залога *случайно* гора постанала, а повѣрителъ е изречно *цѣло ту стварь* за залогу избрао и узео, онда може и онъ нешто штете потеглити.

Ако е повѣрителю изъ погрешке одвећъ велика залога дана, оће ли се сада нѣму у место те друга сходне вредности моћи дати, мора се пресудити по обштимъ начелима о уговорима.

Ако бы или заложителъ, или ко трећій повѣрителя залогѣ лишио, или ако бы она ма случайно дошла у руке другога, повѣрителъ може по сили свогъ стварногъ права ту залогу свакомъ притяжателю одузети, (у колико се то слаже са §-омъ 221).

§ 317.

Онай, кои добые залогу за сигурность свога дуга, дужанъ е стварь заложѣну позорљиво чувати, да се небы како изгубила, или порушила и покварила; ерь у томъ случаю онъ ће за кривицу свою или небреженіе одговарати, и залогу накнадити морати. Само ако бы заложена стварь сасвимъ случайно изгубила се или порушила и покварила, онъ се одъ одговора и накнаде ослобођава.

Цео садржай овогъ § показуе, да е овде речъ само о ручној залози, а не о каквомъ непокретномъ добру, кое служи за залогу, и кое

се обично оставља у притяжанію и уживаню заложителя. Ручна залога предає се повѣрителю само за безбедность иѣговогъ потраживаня; а онъ нема право заложену стварь употреблявати, особито ако бы се тиме стварь кварила. Доки рокъ плаћаню неистече, сматра се повѣритель више као чуварь туђе ствари, па се на њга више правила о остави (глава XIX друге части) могу однети.

Не само дакле, да повѣритель залогу не сме кварити, него мора исту као иѣму повѣрено туђе добро одъ сваке штете и квара чувати, па ако є она иѣговомъ кривицомъ покварена, онъ мора ту штету накнадити. А ако є стварь иѣговомъ кривицомъ сасвимъ пропала, или губитань какавъ претршила, онда надокнађава вредность. Само *случайну* штету тегли самъ господарь залоге, а займодаваць губи тиме свое (стварно) заложно право; но тиме нелишава се (личногъ) права на свое потраживань.

§ 318.

Заложену стварь займодаваць употреблявати, и њомъ се служити не властанъ; осимъ ако не то одъ господара заложене ствари нарочито дозвољно.

Кадъ бы се займодавцу изречно саизвољило, да онъ може дапу му залогу употреблявати и њоме се служити, онда бы се то учинило уједно уговоромъ залоге и наручи.

§ 319.

Ако бы држатель залогѣ стварь заложѣну другомѣ у залогѣ дао, онда онъ у случаю кадъ бы заложѣна стварь пропаала, или се порушила и покварила, свакояко зато одговара, и онда кадъ кодъ нѣга иста стварь небы пропаала, порушила се или покварила.

Премда законъ дае право заложномъ повѣрителю, да може (§ 316) исту опетъ другомъ у залогѣ дати, инакъ га неослобођава одъ дужности, да нази, коме ће повѣрити туђе добро; онъ одговара дакле за онога, кои пазалогѣ какву штету нанесе, а онъ нека тражи накпаду одъ онога, кои е узрокъ те штете; заложитель држи се онога, коме е онъ залогѣ дао; па што више, овай одговара и за ону штету, коя случайно (ш. пр. пожаромъ, поплавомъ, явнимъ насиліемъ) стварь свађе, кадъ кодъ нѣга иста стварь небы ту штету претршила или пропаала. Основъ е овога тай, што е стварь врло често више изложена случаю кодъ едногъ, него кодъ другогъ, — и што законъ пазалаганъ, кое се телько извести дае изъ понятія залогѣ и изъ намѣре првогъ заложителя, — не хтео толико разширити, да оно господару ствари одъ штете буде.

§ 320.

Ако бы време одређенога рока за исплату дуга прошло, и дужникъ займо-

давца намирію небы, нити бы залогу некупію, онда овай има право са знанѣмъ Суда заложену стварь продати, и себе намирити.

Овай § стои у связи са §-омъ 312; види, шта є тамо казано.

Заложена стварь, кадъ се повѣритель изъ нѣ мора да намири, *свагда* се са знанѣмъ Суда, и *обычно* на явной продаи ономъ прода, ко за ню найвише да, како бы се за ню онолико добило, колико є пайвише могуће.

§ 321.

Ако бы се заложена стварь скуплѣ продала, него што дугъ износи, онда ће се сувишакъ издати дужнику; ако ли цѣна одъ продане залогѣ небы залегла, онда займодаваць може остало, што іошть недостає, одъ свога дужника тражити.

Ако се займодаваць ма съ кое стране намири за оно, што онъ има тражити, онда се заложена стварь несме продавати; но ако до продає дође, па се за ню више добіє, него што заложитель займодавцу дугує, онда се онай вишакъ ономъ предає; а ако се за продану заложену стварь мапѣ добіє, него што дугъ износи, онда за тай остатакъ дужникъ свомъ займодавцу инакъ дугує.

§ 322.

Ако бы господаръ заложене ствари за време, докъ іоштъ залога трає, исту стварь на другога пренео, то овај ніє дужанъ пустити є изъ руке донде, докъ нѣга дужникъ ненамири.

Заложена стварь служи займодавцу за сигурность нѣговогъ потраживаня; та стварь везана є за тай дугъ донде, докъ се годъ истый неисплати; ручну залогу има обично займодаваць у рукама, па є одъ себе непушта, докъ га годъ ненамири нѣговъ дужникъ; а кадъ интабулација на непокретномъ дужниковомъ добру збогъ дуга постои, оно се неможе никако пре продати, докъ се нескине онај тереть, кои лежи на нѣму збогъ тогъ дуга; или ако се и прода, тай тереть ипакъ постои; дакле и у єдномъ и у другомъ случаю займодаваць се мора пре намирити, него што се она стварь, која є нѣму заложена, може на другогъ законно пренети.

§ 323.

Ако стварь заложена пропадне, или се займодаваць права на залогу одрече, или є безусловно дужнику поврати, онда и залога престає, премда дугъ и после остає.

Право на залогу престає дакле а) као и сва друга на поедину стварь односећа се права,

кадъ та стваръ пропадне, или кадъ се она тако промени, да се збогъ тога нѣоме неможе више потраживаѣ намирити или обезбедити, као н. пр. кадъ е она повређена, или збогъ забране међу лодима више неиде (§ 305). Заложитель, осимъ случая у § 316 изложеногъ или особитогъ уговора, нѣ дужанъ дати нову залогу.

б) Право залогѣ губи се, кадъ се займодавацъ, на кога е ползу залога дана, ове изречно одрече, или и само ћутећи, почемъ онъ н. пр. ручну залогу дужнику преда, а незадржи право на залогу. Но ако се ко одрекао права залогѣ, нѣ се тиме одрекао и свогъ права потраживаѣ, које се одъ оногъ разликуе.

§ 324.

Ако е залога на нѣко опредѣлено време ограничена была, онда како исто време протече, престае и право на залогу.

Како нико нема више права, него што му е одобрено, то се свршуе право залогѣ такође в) чимъ наступи оно време, на кое е право залогѣ ограничено, на было да то ко трећий или самъ дужникъ учини.*) Ово се особито догађа кодъ оны кауциѣ, које се коме даю, да ће ко свою дужность точно и вѣрно одиравати. Такови емствуо само за оне недостатке, кои се учинѣ за означено време.

*) Прайакій Законикъ наређуе, да оно ограничеѣ неваже, које дужникъ учини.

Путећи право залогѣ и онда е ограничено на извѣстно време, кадъ и самъ заложитель има на заложѣну стварь само привремено право, дакле оно се на дуже време не може ни другомъ устушити. Тако е и. п. кадъ само привременый притяжатель или уживаоць или закупитель (арендаторъ) заложити какво добро или што юшть узъ ово иде.

§ 325.

Кадъ се дугъ исплати, престае залогѣ; тако да како годъ што е дужникъ дужанъ дугъ платити, тако е и займодаваць одма дужанъ залогѣ издати, нити е властанъ задржати е збогъ другогъ каквогъ дуга. Онъ у томъ случаю може себе само съ тимъ обезбѣдити, што бы заложѣну стварь у Судейске руке предао, и зактевао, да се сигурности своѣ ради задржи, и узапти, да небы међутимъ нѣговъ дужникъ ню упропастити могао.

Залогѣ предпоставля евагда юшть неисплатеный дугъ или какво обвезательство. Губи се дакле право залогѣ г) чимъ се исплати или уништа дугъ, за кои е залогѣ дана.

Предосторожность зактева, да дужникъ или заложитель, чимъ дугъ исплати, ручну залогѣ на трагъ иште, ерь е повѣритель могао исту изгубити, упропастити, или продати, или е онъ у напредакъ на штету дужника може продати или другоме заложити. Зато дае законъ право дуж-

нику, да дугъ пређе неплаћа, докъ му се ручна залога неврати.

Исто е тако нуждна предосторожностъ, да се дугъ само онда исплати, почемъ се повѣрителъ законнимъ начиномъ тако изясни, да се може нѣгово заложно право изъ явне бащиневе кнѣнге избрисати, па нека гледа, да се то одма и избрише; еръ докъ се годъ то неучини, ово добро непрестано емчи за потраживанѣ, кое е кодъ Суда уведено.

По римскомъ праву и по многимъ другимъ законцима, повѣрителю се дае властъ, и ако му е дугъ плаћенъ, да може ипакъ залогу задржати за свою сигурностъ збогъ каквогъ другогъ потраживаня. Ово право задржаваня дае се државцу туђе ствари јоштъ и у многимъ другимъ случаима збогъ каквогъ потраживаня, кое се односи на стваръ особито збогъ каквогъ на ню учинѣногъ нуждногъ или полезногъ издатка (н. п. кадъ кираиѣ, арендаторъ и т. п. потроши што на оправку оне ствари, коя му е подъ закупъ дана*).

Но будући да се ово право врло лако може злоупотреблявати, кадъ е ко радъ, да стваръ и дуже у рукама задржи, или да јоштъ и далѣ затаи оно, што е на ствари покваріо и оштетіо; — и како омицляиѣ и брига збогъ оваковогъ злоупотребленя може узайномъ повѣреню и саобраћаю млого сметати; — далѣ како е одвећ сурово лишити господара државине и ужитка нѣгове ствари збогъ тога, што се потражуе одъ нѣга, можда и оно, што јоштъ ни до-

*) Прайскій Лавдрехтъ (I. 20. §. 2. 26[фн.]) — Французскій Законикъ (Члавиъ 2082).

казано ніє, и збогъ чега займодаваць често ни у каквой опасности ніє; на последку како ономъ, кои залогу у рукахъ има, ако бы онъ доиста быо у опасности збогъ свогъ потраживаня, по правилу поступка судейскогъ іюштъ и друга средства на руци стое, да се обезбеди: то нашъ Законикъ неодобрава, да займодаваць може збогъ каквогъ другогъ потраживаня залогу задржати, него мора исту заложителю одма издати, а онъ има право себе обезбедити тиме, што може заложену стварь у судейске руке положити, зактеваѣи, да се она узати ради нѣгове безбедности.

§ 326.

Право залогѣ на непокретна добра, коє се ипотекѣ или баштинскомъ или милячкомъ залогомъ назива, добыя се, кадъ се дугъ, или ти писменна исправа, на коіой се дугъ оснива, у кнѣигѣ Судейске своимъ путемъ уведе, т. є. убаштинни (интабулира).

§ 327.

Кадъ є дугъ какавъ у кнѣигѣ Судейске уведенъ, и на непокретно чіє добро уписанъ, или убаштинѣиъ (интабулиранъ), онъ є онда тако за оно непокретно добро везанъ, да ово свагда за подмириванѣи истога дуга служити мора безъ при-

зрѣнія на особу, чіє є или у чїма се р-
кама налази исто добро.

§ 328.

Ако се таково подъ баштинскомъ
залогомъ (интабулаціомъ) налазеће се
добро на другога пренесе, то оно и дугъ
уписаный са собомъ носи. Ко таково
добро исплати, и немотри, да ли дугъ
на нѣму убаштинѣнога (интабулираногѣ)
нема, самъ себи нека припише, кадъ не-
тый дугъ плаћати морао буде.

§ 329.

И ово добро остає допде за дугъ у
баштинѣный (интабулираный) подвезано,
докле се годъ истый дугъ изъ Судейскы
кнѣига' своимъ путемъ неизбрише.

§ 330.

Кадъ выше дугова' на єдномъ добру
непокретномъ убаштинѣны (интабулира-
ны) има, онда се исти дугови онымъ ре-
домъ наплаћивати мораю, коимъ су уве-
дени, тако да онай дугъ првенство имѣ-
кои є пре уведенъ. Први се дугови та-
кови мораю подпуно намирити, ако дру-
гима позднїма и ништа недотегне.

§§. одъ 326 до края ове главе, кои говоре о интабулаци, врло су ясни, па ніе нужно да їй обяснявамо, и то тимъ више, што смо говорили о у-общтвеню у предидућой глави одъ § 292 до 300, а и у овой глави на разнимъ местима, и што имамо и особене уредбе за интабулацию; види Уредбу одъ 14. Септембра 1839. гедине Наз. № 1157 на страни 122 прве свезке зборника, и види Указъ Попечителству Правосудія одъ 6-огъ Марта 1842 В.№ 266 као додатакъ къ уредби о интабулаци на страни 163 друге свезке зборника.

Г Л А В А VIII.

О Службеностима (сервитутима).

Службености су одъ врло велике важности у грађанскомъ животу. Земљдѣліе бы често рђаво стаяло безъ помоћи службености, и има-нѣ бы кадкадъ губило одъ свое вредности, да службености неумложаваю нѣгову полезность и пріятность. —

По римскомъ праву службености су *непф-лесне**), ерѣ оне несачиняваю часть сущтине оне землѣ, коіой се оне имаю чинити; оне нису ништа друго, него права привезана за ту землю: *Servitus non est pars substantiae sive fundi, sed accidens*; нити су оне дробленѣ каквогъ непокретногъ добра, коима е оно обтереѣено, него е само ограниченѣ права собственности. Како оне постое кодъ непокретны добара', зато се узи-маю као ствари *непокретне*. — Службено-сти састое се у томъ, да се што трпи и да се дозвољава да другій што чини, а нигда: да на самъ што чини, ерѣ су оне везане за непокрет-

*) А како е по нашемъ законнику, види толкованѣ § 340.

но добро, а ово се нигда не може обвезати, да што чини. Службености су везане за непокретна добра, а не за лица. Отудъ се пораћаю разлике, које постоје између *службености* и *обвезателства*; *службеностъ* е право на стваръ (*ius in rem*), које постои ма ко био господаръ те ствари, и које е везано за стваръ, ма се она у чимъ рукама надила; а *обвезателство* веже само оно лице, које е саизволило на тај уговоръ и нѣгове наслѣднике; напоследку *обвезателство*: да кошта чини или нечини, престае, кадъ онај, који се обвезао, плати штету и накнаду, еръ мы не можемо нѣга нагнати, да онъ банъ мора то учинити; али напротивъ господаръ непокретногъ добра може се приморати, да сноси *службеностъ* и т. д. —

Службености се деле на *стварне* и на *личне*; *стварне* су, које мора едно непокретно добро другомъ добру да чини; оваковы *службеностий* има безъ броя; а *личне* су, које непокретна стваръ каква има комъ лицу да чини, као што е: *прибиранѣ* и *уживанѣ* прихода съ каквогъ добра, даљъ право служити се съ непокретнимъ имањемъ кога другогъ и право обитавати у туђемъ дому. —

После овогъ, што смо само уобште овако казали о *службености*, да пређемо нашемъ Законику.

§ 331.

Службеностъ вообште естъ неко време, коимъ се *уживанѣ* чіегъ права собственности (имовине) ограничава тако,

да є овай дужанъ на ползу другога, коме право припада, у своіой ствари нешто тринти, и ономе допустити, или нечинити, што бы иначе чинити право имао.

Господаръ ствари има право а) свою стварь држати; б) ю сасвимъ или одъ части, безусловно или условно, за живота продати, или на случай смрти уступити; в) свакогъ отудъ исключити; г) съ нѣоме по своіой вољи располагати (§ 216). Отудъ се порађа правична државина (§ 200), набавляиѣ права собственности (228, 258, 285), право залоге (§ 306), и отудъ се такође може разяснити право службености, и у слѣдуюћой глави право наслѣдія. --

Службеность се противуполаже слободи или независимости, и уобщте састои се у ограниченю слободе. Кадъ бы се то ограниченъ тичало личне слободе, почемъ бы ко морао своя дѣла управляти по вољи и на ползу другога; то бы была службеность лица (робство, поданность). Тиче ли се то ограниченъ какве ствари, и то тако да господаръ ствари неможе другога отуда да изключи, или збогъ ползе другога неможе са своимъ непокретнимъ добромъ по своіой вољи да располаже, онда ово спада у стварно право, и само ће о овимъ службеностима овде речъ бити.

Службеность састои се дакле у томъ, кадъ є господаръ непокретногъ добра обвезанъ, да коме другомъ у обзиру те ствари што дозволи, што иначе небы морао тринти; или на ползу о-

нога мора онъ да се уздржава одъ чега, што бы иначе по свомъ праву собственности могао чинити. Обычно се онай првый начинъ службености зове *потврдителанъ* (affirmativae), а другій *одрицателанъ* (negativae servitutes). При овомъ раздѣленію службености имало се у виду отношенъ оны, кои су *обвезани*. Потврдителна службеность є онда, кадъ господарь служеће ствари мора *трпѣти*, да се што на нѣговомъ добру чини, што иначе безъ службености небы морао трпѣти; као н. п. кадъ мора трпѣти, да ко преко нѣгове ныве иде; а ако є господарь служеће ствари обвезанъ, да *што нечини*, на што иначе безъ службености небы **быо** обвезанъ, то є онда *одрицателна* службеность; као н. п. кадъ ко не сме свое зданіе на више подизати, да тиме сусѣду неодоуме изгледъ или светлость.

То су та два раздѣленія при службености, съ обзира онога, кои є службеношћу обвезанъ; трећег не може бити.

Јошть бы се могле службености раздѣлити, узимаюћи у обзиръ права онога, коме се службеность дає; и онда су службености тройке (више њ не може бити); а) службеность *да могу што чинити* (servitus faciendi) н. п. да моя стока може на туђој земљи пасти; б) службеность *да могу што имати* (servitus habendi), н. п. да могу греду одъ мое зграде уметути у туђе зданіе, и в) службеность, *да могу коме што забранити* (servitus prohibendi) н. п. кадъ могу момъ сусѣду забранити, да онъ свое зданіе више недиже. Све службености могу се у ове редове довести.—

Право, да можемо зактевати одъ свакогъ господара или притяжателя какве опредѣлене

непокретне ствари, да чини кою одъ наведены службеностій, то се зове *право службености*; то є дакле *стварно* право (§ 197). Истина господарь ствари може свое обећанѣ, да ће што сносити, или да неће што чинити, тако ограничити, да се само онъ и нѣгови наслѣдници тиме обвезую, а не и други, кои бы ту стварь притяжавали; но онда се отудъ непорађа право службености, него лично право потраживаня, коє се мора рѣшити по другомъ оддѣленію ове друге части, гдѣ є речь о *лично-стварнимъ* правама.

§ 332.

Свака службеность по своіой природи везана є за стварь, коє право собственности ограничава, нити се са промѣномъ господара ствари мѣня; но истымъ правомъ и бременомъ прелази съ єдногъ на другогъ.

Наредба овогъ § односи се само на стварне службености; ерь кодъ овы на обоемъ странама и на дѣйствительной и на страдателной, т. е. и на оной, коя има право, и на оной, коя є обвезана. мораю быти землѣ; дакле и подлогъ и прилогъ овде су землѣ, одъ кои' се єдна показує као она, *коя има право* (*praedium dominans*), а друга као она, *коя служи* (*praedium serviens*); на свакой, ма ко притяжавао те землѣ, има право или бreme, по ономъ, како држи или ову землю, коіой се службеность чини, или ону, коя службеность чини.

§ 333.

Ако ли бы само на неко лице, коме бы право на ограниченъ чіе имовине припадало, ограничавало се, онда то нарочито мора изражено быти.

Овай § потврђава наредбу предидућегъ тиме, што гласи: да се онда разуме, да е службеность само на какво опредѣлено лице ограничена, кадъ е то нарочито изражено, иначе се разуме, да е службеность везана за стварь, ма се она у чіимъ рукама надила.

§ 334.

Службености такове или леже на польскомъ добру, као нъиви, ливадг, и служе на удобность другомъ польскомъ добру, или леже на кућама и кућнимъ земляма, и служе на удобность другой кући или кућной земли.

Стварне службености обично биваю само на непокретнимъ стварима; — како господареће, тако и служеће добро естъ земля.

Раздѣленіе на *польске* и *кућне* службености бива по опредѣленію, или по ономъ, какво е *господареће* добро; т. е. ако е *господареће* добро *польско* или *кућно*, онда се и та службеность зове *польска* или *кућна*; по то раздѣленіе нити разликуе земальске службености тако ясно, да се

иста службеность небы могла часъ единомъ часъ другомъ виду придружити, нити в оно одъ тако велике практичне ползе, и служи скоро само за лакшій прегледъ.*)

§ 335.

Польске службености обичне и главне бываю слѣдуюће:

1) На ту҃хой земли држати стазу, путаню за стоку или за кола, и нѣма се за свою удобность служити.

2) Съ ту҃гегъ бунара или извора воду носити, ту стоку понти или воду одводити.

3) Стоку на ту҃хой земли држати и пасти.

4) Дрва ту҃жа се҃ни, суво гранѣ купити, огранке кресати, жирѣ купити и листь брати.

5) На ту҃хой земли дивячѣ ловити, птице ватати и рибу ловити.

6) Камень вадити, песакѣ копати, кречѣ палити.

Обычно польске службености есу *потвердителногъ рода*, а по ономъ другомъ раздѣленію есу службености, *да ко може што чинити*; те службености изьявлюю се дѣлима, *коя се одъ вре-*

*) О оловъ раздѣленію у французскомъ Законнику глася члавъ 687; а прайзній Законникъ тога нема.

мена на време повтораваю, што ніе случай кодъ кућны службеностій; а неке одъ ти' могу се представити и као кућне службености; као што е п. п. право воду носити, или право слободно пролазити крозь какво зданіе, куда немогу други ићи.

§ 336.

Кућне службености обычне и главне есу:

1) Имати право, свое зданіе на туђе наслонити.

2) Греду, рогъ или другу градльику у туђь зидъ увући.

3) Прозоръ у туђемъ зиду отворити, было то збогъ свѣтлости, было збогъ изгледа.

4) Стрею или натремакъ надъ земљомъ или кућомъ свога сусѣда наводити.

5) Димъ крозь димнякъ свога сусѣда пропуштати.

6) Кишницу са свое стрее на туђу землю наводити и проводити.

7) Свакояке течности на землю свога сусѣда проливати и тамо пропуштати.

И ово су све такове службености, коима еданъ право има штогодъ на земљи сусѣда свога предузимати, што овай трпити мора.

§ 337.

Друге су опетъ кућне службености такове, коима є притяжатель служеће землѣ обвезанъ штогодъ нечинити, што бы му иначе по пространству понятія права баштинскога чинити слободно было, као што су:

8) Да я збогъ угодности другога, коме то право припада, немамъ власти кућу мою на выше подићи.

9) Да немогу кућу мою нижомъ начинити, него што є.

10) Да немогу ништа на момъ кућишту подизати, чимъ бы другога зданію, коме то право припада, светлостъ или воздухъ одузети могао, или

11) чимъ бы се изгледъ нѣговъ заслонію.

12) Да кишницу са стрее мое куће немогу одъ землѣ сусѣда, коме бы иста на заливанѣ башче, или другимъ начиномъ на ползу служила, одвести.

И ово су службености обычне, коє су за стварь везане, и прелазе съ єдне особе на другу.

Овде изложене кућне службености, кои се понятіє само по себи изясњава, єсу одъ части

потвердителне, одъ части одрицателне. Прве се у томъ састое, да господаръ служеѣегъ добра мора што *трпиги*, што онъ по сили свогъ права, да нема службености, небы быо дужанъ спосити, да другій што на ѣгъговомъ добру чини.

Другій родъ службености (§ 337) есть, да се слобода господара служеѣе землѣ ограничава у томъ, да е обвезанъ штогодъ *печинити*, што бы иначе по свомъ праву собственности могао на свомъ добру чинити. Но осимъ изброяны обичны овы службеностій може ѣи быти юшть и више.

§ 338.

Но бываю службености и такове, кое се само за особу одну вежу, и не прелазе на другу; такове су обичне: кадъ ко право добые, да стварь туѣу употреби, да ужива, или да у куѣи туѣой обитава.

Лична е службеность, кадъ се каквомъ физичномъ или правословномъ лицу каква службеность да; а какавъ е предметъ службености, до тога нѣ стало, была то стварь покретна или непокретна; тако се може коме дати на уживанъ стога, марва; на употребленъ одеѣа, кнѣиге и т. д.; али одъ овогъ ѣе лица службеность несме на друго пренети; дакле овде е службеность везана само за оно лице, коме е таково право дано.

У призренію *предмета* разликую се личне службености одъ *стварни* тиме, што се *стварне*

свагда односе на *непокретне* ствари; а *личны* службеностій има и на покретнимъ стварима; само кадъ ко у туђој кући обитава, ту е *свагда* лична службеностъ везана за непокретну стварь.

Польске и кућне службености и по *подлогу* и по *прилогу* стварне су. Као што тереть службености прелази на свакогъ притяжателя служећегъ добра, исто тако прелазе и права службености на свакогъ притяжателя господарећегъ добра. Зато се ту каже: *земля земли служи*.

Напротивъ личне су службености оне, кои тереть истина мора на себе примити свакиј притяжатель служеће земль, но кои' уживанї ограничено е на лице онога, коме е то право дано, на кадъ онъ умре, она престае. Земля служи овде само извѣстномъ каквомъ лицу, докъ оно живи.

При овомъ § именоване три личне службености, — кои' понятіе разяснитће се позніе при §§ 371 до 386, — іошть у римскомъ законодавству узете су за *одвећ лична права*, па већ изъ овога, какве су оне, види се, да е онај, кои такву службеностъ установлява, почемъ онъ збогъ тога свою стварь неможе више ни мало, или одъ части уживати, — тиме хтео, да кога или за време, или за цѣлогъ живота съ потребама снабдѣ. Те три службености по нїіовой природи само су дакле личне тако, да онај, кои одређуе такову службеностъ, кои и. пр. завѣщаніемъ одреди, да ко ужива какво польско добро, не треба томе да додае, да онъ ту службеностъ ограничава само за живота уживаоца, ерѣ се то већ разуме изъ понятія те службености;

зато се оне обично зову редовне или правилне личне службености, противуположено неправилномъ, о којима ће одма у овомъ слѣдуюћемъ §-у речъ бити.

§ 339.

Быва пакъ често, да службености ове одступе одъ своје природе, тако да оне, које су за стваръ везане, само се лицу едноме дају, или се само на неизвѣстно одъ волѣ зависеће време опредѣлюю. Но онда у случаю сумњѣ или распре свагда се отступањѣ таково доказати мора.

Стварне или земаљске службености по њиховој природи есу сталне, и преносе се на свакогъ, и само почастногъ наслѣдника господарећегъ добра. Но законъ дозвољава, да се могу те службености ограничити на лице онога, који њи први набави. Я могу н. п. момъ сусѣду уступити службеностъ, да само онъ за његова живота иде, вози се и т. д. преко мое земљѣ. Тако е стварна службеностъ постала неправилномъ личномъ.

Што више, право стварне службености, које е по својој природи стално, или право личне службености, које се даје обично ономъ, који на то право добије, само докъ онъ живи, може се установити само *на молбу* (прекарно), или тако, да се може порећи, те да се та службеностъ ужива само донде, докъ е воля ономе, који е њо

уступію, или нѣговимъ наслѣдницима. Тако е; кадъ ко дозволи свомъ сусѣду, да прозоре отвори, но съ условіемъ, да ѿ онъ свагда зазидати може, кадъ му е годъ драго.

Но ова одступаня одъ правила и одъ природе службености непередпоставляю се. Што више, напротивъ законно предпоставля се, да нема тѣй изузетака, и то ніе нужно доказивати. Ко дакле стварну службеность само као личну, или ко ма какву службеность само на молбу и съ условіемъ, да то право порећи може, оће да уступи, треба да себе и своє наслѣднике у томъ обзиру обезбеди писменимъ доказима или другимъ коимъ начиномъ, на ту изречно тѣй изузетакъ одъ правила да ясно изложи, подъ коимъ е условіемъ службеность установлѣна, те да само привремено дана службеность небы застарѣла као она, која е за свагда уступлѣна.

§ 340.

Свака службеность или се оснива на закону, или на уговору, или на последньої вољи, или на пресуди Судейской, или на застарѣлости.

Кадъ се коме службеность каква да, то е онда као некій видъ уговора продає, чиме господаръ ствари своє право собственности ограничава, умалява, или часть кою истога на кога другогъ преноси; збогъ чега е и право службености, као и право собственности, *стварно* право (§ 331).

Одкуда слѣдуетъ, да они исти основи и начини, којима се собственость *посредствено* набавля (§ 286), имаю места и онда, кадъ се службеность набавля. Основи, на којима се утврђуе службеность, есу дакле: а) *вдностранно* или *двостранно обвезуюћий уговоръ*; б) *последнѣ распоряженѣ*, којимъ ко право службености добѣя као наследникъ, или као испорукопримацъ (легатаръ, коме се што тестаментомъ поименце остави); в) *судейска прасуда*, али не само у колико се тиме признае другій какавъ пуноважный основъ, него такође у колико Судъ има право, као н. п. при дѣленю заедничке землѣ, опредѣлити службеность; в) *напоследку законъ*^{*}), особито прописомъ, за кое се време службеность може добѣти застарелостѣу; или као што слѣдуюћий § одређуе.

§ 341.

Законъ ограничава право собственности чіе само у ономъ случаю, кадъ другій свое добро или сасвимъ или одъ части употребити небы могао, н. п. кадъ ко на ниву свою неможе другоячіе доћи, ако преко туђе непређе, онда овай по закону мора путаню преко свое ниве оное допустити.

Ово е службеность, кою законъ одређуе, кадъ ко свомъ добру небы могао другчіе доћи, докъ непређе преко чіе землѣ. Ово се особито разуме у случаю деобе смѣсичке землѣ.

^{*}) Таковій е начинъ службености, кадъ жена ужива одну часть иманя мужевалъвогъ после нѣгове смрти (§ 417).

§ 342.

Службености прибавляю се онымъ начиномъ, као што се вообщте собствености различны стварій или добара добываю.

То ће рећи: стварно право службености може се на непокретна добра добити, кадъ се службеность у явну кнѣгу уведе, а на друге ствари онако, као што смо казали у 6-ой глави ове части, да се ствари прибавляю предаюмъ; овако є кодъ личны службеностій, гди є каква непокретна стварь предметъ исты.

§ 343.

Вообщте при испытываню и суденю о службеностима валя се држати главнога понятія, по коме онай, коме служеће добро принадлежи, ніє обвезанъ што чинити, но само є дужанъ допустити другоме, да овай какво право ту има, или є дужанъ штогодъ нечинити, што бы иначе као господарь у своіой ствари чинити право имао.

Никаква дакле службеность (коя принадлежи стварномъ праву), несастои се у (положителнимъ) дѣлима, коя бы ишла на ползу онога, кои има право на службеность.

Уобщте прописи о праву службености теже на то, да онай, кои право има на службеность, ову може само тако употреблявати, да се тиме ни ономъ, кои е обвезанъ, право собственности, ни безбедность саобраћая, ни общте благостанъ невређа (особито да се земљдѣліе незанемарава).

§ 344.

По томе се и питањъ о садржаваню и оправляню ствари служеће рѣшава, т. е. садржаванъ и оправлянъ ствари служеће спада на онога, кои исту употреблява, дакле по реду на онога, коме право на службеность припада. Но ако бы исту стварь и онай, чія е, употреблявао, то и онъ по мѣри употребляваня и къ трошку притећи мора.

Прва часть овогъ прописа само е слѣдство поставленогъ начела у предидушемъ §-у 343, и јоштъ е яснја, кадъ томе придодамо, да се она власть, коя е дана ономъ, коме припада право на службеность, сматра као нѣгова собственность, а господаръ ствари не може зактевати, да ко другій тегли онай трошакъ, кои се има чинити на свою собствену стварь, или на то, да онъ нѣгово право собственности може употреблявати.

Правичность зактева, да у ономъ случаю, ако обоица стварь употребляваю, и ако е она обоици одъ ползе, т. е. и ономъ, коме право на службеность припада, и ономе, чія е стварь, да

обоица по саразмѣрности участія на ползи, и трошакъ око' те ствари деле, о чему ће вештаци моћи Суду болѣ обясненѣ дати.

А да онай, чія е служећа стварь, одъ нѣ никакве ползе нема, показатѣ тиме, ако е онѣ готовъ исту оставити, или уступити ономъ, кои има право на службеность, коимъ обстоятельствомъ трошакъ око' ствари пада на овогъ послѣднѣгъ.

§ 345.

Кои право на службеность има, онѣ истина то по вољи може употребити на онай начинъ, кои се нѣму најсходнији види; али му никако неприпада право службеность распростраити на далѣ; но мора се задржати у границама онима, које су или по самой природи, или по израженой вољи господара служећега добра опредѣлене.

Свакій господарь, слѣдователно и свакій онай, кои на што право има, може оно право, које нѣму пристои, извршивати подцую и како му е воля. Али докле се простире то право, мора се испитати изъ онога, како е изречно службеность уређена, или како се по правилу толкованя види и заключи изъ смисла те наредбе: слѣдователно уедно изъ понятія опредѣленогъ начина службености, и изъ цѣли, за кою е службеность набављена.— Онай, кои е на службеность

обвезанъ, несме дакле ништа предузимати, што бы оное, коме припада право службености, сметало, да своє право упражнява; по тому онъ мора нѣму дозволити, да може сва она средства употребити, особито сва нужна расположена и поправке чинити, што му є за уживанѣ нѣговогъ права нужно, и неможе тражити никакву накнаду, ако му се случайно роди каква штета отуда, што онаѣ службеность упражнява, кои на то право има.

Но упражняванѣ права нетреба да се изопачи у злоупотребленѣ, и тиме да се ненаноси шкода праву собственности онога, кои є обвезанъ да службеность сноси; у случаю сумнѣ законъ предпоставля слободу собственности и изъ политичны обзира', да се подиже землѣдѣліє и радиность. Право службености може се дакле упражнявати само у опредѣленимъ границама, и начиномъ, коимъ се тереть обвезаного олагшава, а не отежтава, и кадъ онаѣ, кои има право на службеность, оће што да предузима, мора то за времена явити обвезаноме, како бы се могле уклонити штете, коє бы отуда произишле, и кадъ онъ што чини, мора тако поступати, како ће, колико є могуће найманѣ штете одтуда за обвезаного произићи.

§ 346.

Службеность свака, коя є за стварь єдну везана, остає постоянна: она се неможе по вољи одъ ствари оддѣлити, нити на другу стварь или на друго лице

пренети. И тако се свака службеность држи за нераздѣлимую зато, што право оно, кое ко на служебной ствари има, не може се ни преиначити ни подѣлити, ма се иста стварь умножила или умалила, или изкомадала.

Службености се немогу преносити, и то ни у обзире обвезаного, ни онога, коме право на службеность пристои; у обзире обвезаного зато не, што ономъ, кои има право на службеность, ніе свѣдно, надъ којомъ ће ствари онъ можи свое право упражнявати: а у обзире оногъ кои право има, зато не, еръ польске службености сматране као право, везане су за какво определено добро, коме се служи; а личне службености установляваю се по обзире потреба' онога, кои добіе право на службеность.

Власть онога, кои има право на службеность, обтереѣвава служеѣе добро, слѣдовательно ако службеность ніе ограничена за какву определену часть, онда се обтереѣвава цѣло добро уобште, на нити се може с'узити или уништати, ако се служеѣе добро меѣу нѣи' више подели, нити тиме, ако се оно каквимъ самовольнимъ поступкомъ обвезаного у чемъ измене; но право службености уѣдно везано є за цѣло оно добро, коме се служи. Кадъ то добро неколицини у притязаніе доѣе, право службености може свакој одъ нѣи упражнявати, ако се тиме веѣій тереть не намеѣе обвезаноме, као што є то н. и. кодъ права на изгледъ, на пролазакъ и т. п., и ако то ніе противно цѣли, на кою се службеность уста-

новила (§ 345). — Како право, тако и теретъ службености *єсть нераздѣлно и ускупно*, на се участници служеѹегъ добра као заеднички дужници, а участници господареѹегъ добра као они сматрати имаю, коима заеднички право припада.

§ 347.

Єдна стваръ може не само єдномъ но и неколицини служити, само ако онай, кои є право исто пре добію, съ тимъ уштербъ нетрпи.

Кады се установи службеность, тиме се истина ограничава слобода собственности, али се она тиме неуништава, и премда право службености по понятію службености лежи на цѣлой служеѹой земльи, ипакъ она се косява по свойству службености, по мѣри потребе, и по цѣли, на кою се службеность установила, само єдне части служеѹе землѣ. Господаръ землѣ властанъ є дакле допустити службеность іошть єдномъ, или млозини, и то не само разногоъ, т. є. службеность когъ другогъ, но и истогъ рода. Примѣре о овомъ имамо кодъ службеностій при § 335 и 337, изложены.

У колико бы се пакъ тиме старія и пречій господаръ у свомъ праву повредію, онъ бы могао то свое право као и свако стварно у сили одржати, како противъ оногъ, кои є ту познію службеность установію, тако и противъ свакогъ треѹегъ, кои бы радъ быо да отудъ какву ползу има.

По више нѣи' личны службеностій, као што ћемо то после на свомъ мѣсту показати, немогу лако една поредъ друге обстати.

§ 348.

И по овима основима валя судити и опредѣльивати отношенія права' кодъ различны родова' службености. Тако:

Кои на свомъ зиду, стубу, или диреку, сусѣда свога зданіе наслонѣно држи; или ко у своме зиду, стѣни (дувару), диреку, туђу греду увучену трпи; или туђь дымъ крозь свой дымнякъ пропушта; тай мора одъ части истый зидъ, стубъ или дирекъ и дымнякъ и оправляти. Али се одъ нѣга никако зактевати неможе, да онъ и господарѣе зданіе подушире, или греду или дымнякъ сусѣдовъ оправля.

Овде се говори о кућевнимъ службеностима. Наредба овогъ §-а у обзиру кућны службеностій оснива се на горнѣмъ начелу (§ 344), да и онай, кои е службеношћу обтерећенъ, саразмѣрно приноси мора на оправку и одржанѣ оне ствари, којомъ се служи и онъ и онай, кои службеность има. — У првой точки овогъ параграфа речъ е о томе, како се издржава она стварь, коя е полезна и одной и другой страни; а у последной точки говори се о ствари, коя

є полезна само оноуь, кои има право на службеность.

Но ако бы греда отрулила, па постала неупотребителна, онда онай, кои има службеность, може то истина своимъ трошкомъ поправити; но онъ несме натоварити на зидъ ячій тереть, него што є быо онай првый, нити може уметути више греда' у зидъ, него што є пређе было.

§ 349.

Онай, коме само припада право на прозоръ, може само свѣтлость и воздухъ имати, а нема заедно право и на изгледъ. И зато господаръ служебегъ добра може све оно у своеме добру чинити, што само свѣтлость и воздухъ сусѣду неодзима, шта више онъ може зактевати, да се на таковый прозоръ решетка метне, у колико свѣтлости и воздуху несметта; ерь изгледа нетреба да има.

Свакій ко є господаръ зида, може у своемъ зиду новъ прозоръ пробити, и ако бы овай на туђу земљу изгледъ имао (§ 216); али исто тако сусѣдъ, осимъ ако службеность постои (§ 337 подь 10 и 11), ако што ново назида или подigne, може нѣму тай изгледъ одузети. — Само, да бы ко могао на оноуь зиду, кои є сусѣдовъ, или кои є заеднички и нѣговъ и сусѣдовъ, новъ прозоръ отворити, на то се зактева службеность, коя є збогъ тога нужна, да ко добіе више свѣт-

лости и воздуха, него што е досада имао ; а то доволянь е и онай прозоръ, кои има решетку,

Али ако се право на прозоръ изречно простире и на сасвиць слободанъ изгледъ, на слѣдователно да се може гледати и наниже на землю, коя кодъ прозоромъ лежи, онда сусѣдъ не може зактевати, да се на таковый прозоръ решетка мете.

Ко има право на прозоръ, може веѣь по сили истогъ зактевати, да му сусѣдъ не одузима воздухъ и свѣтлость, или ако се то право прозора и далъ простире, да му, подикуѣи какве зграде, и. п. юштъ еданъ спратъ на куѣи, или садеѣи дрва, изгледъ нескраѣива и неумалява (§ 345). — Али, ако ко по самомъ положению свое землѣ, безъ особитогъ права на прозоръ, има свѣтлости и воздуха, или и изгледъ какавъ, онда ако сусѣдъ пѣговъ на своіой землѣ шта подигне, тиме се ономе свѣтлость, воздухъ или изгледъ неукіда, ерѣ сусѣдъ може то чинити на своемъ добру по праву собственности.

§ 350.

Ко годъ има право на прозоръ, на онога спада и дужность пробой (прозора) таковый садржавати; и ако то небуде чинію, па бы одтуда штета произишла, мора за исту одговарати.

Веѣь смо казали при §-у 344, да онай о-правля и садржава служеѣу стварь, кои се нѣо-

ме служи; тимъ начинамъ дакле овај § ништа ново ненаређуе; но као што и Г. Шероглићъ примѣчава, на свакој начинъ овде се не хтело казати: да онај, који има право на прозоръ, таковъ и садржавати мора, него да онъ осимъ обдржаваня прозора истый и чува, да се небы ко крозь нѣга провукао и штету нанео ономъ добру; кое службеность дае.

§ 351.

Онај, који има право на капанъ стрее, може кишницу са свое стрее на туђу стрею пустити, било само по себи, било на олуке да тече. Онъ може свою стрею и подићи, али на тай начинъ, да нѣгова кишница служећемъ зданию не падне на већій теретъ него пре што е било. И будући да бы многій снегъ нагомиланъ на већій теретъ быо, него кишница, зато мора овај нѣга почистити за времена. Такођеръ и олуке за одтицанъ воде треба да садржава у добромъ станю, да се небы кваръ служећемъ добру учиню.

Онај, који има право службености, да се кишница са нѣгове стрее на сусѣдову землю слива, гледа да се тиме ослободи тегобне кишнице, и не да намете туђој земљи. Олуци на стрей нѣгови су, и само на нѣгову ползу служе; саѣ-

дователно онъ ий мора и набавлати и у добромъ станю одржавати (§ 344).

Кадъ се стрея подигне, тиме е падъ и стремъ отичуће воде већий, на то и служећемъ добру тегобније може бити; зато треба гледати, да се вода олуцима тако спроводи, да службеность тиме нестане теретнија. А съ тога, кадъ многій снегъ на стрею напада, треба га одма счистити, ерѣ иначе, ако бы се оставио, кадъ почне спадати и топити се, могао бы служећемъ добру какву штету нанети.

§ 352.

Кои има право кишницу са сусѣдне стрее на свою землю или башчу наводити, онай мора и олуке, и све зато одреѣне згоде и направе о свомъ трошку садржавати.

Са оваковомъ службеностју стрее, одриче се господаръ права, да може ватати ону кишницу, која бы падала на њгову землю, па мора исту да уступи сусѣду на њгову полу (§ 337. кодъ 12.), и ништа да нечини, чиме бы се оно право скратило; но и све што е нужно да се чини, како бы вода отицала на господарећу землю, и да службеность нестане ономъ, ко е обвезанъ, теретнија, него што треба да е, о томъ се мора старати онай, кои има право на службеность (§ 345).

§ 353.

Равнымъ начинаемъ ако бы за проводъ течностей нужди были ендеци и водояже, то такове мора онай начинити, коме господареѣа земля принадлежи; онъ ий мора, ако потреба съ собомъ доноси, и покрити, и чистити, и тимъ тереть служеѣой земли олакшати.

Све ово, што смо казали (§§ 348 до овогъ §) може се однети и на оне друге горе помену-те куѣне службености (§§ 336 и 337); као што е н. п. право имати стрею или балконъ надъ сусѣдовомъ земљомъ, или дужность да неподижемо или неспуштамо наше зданіе, како се тиме ономъ, ко има право на службеность, небы украѣивао воздухъ, свѣтлость или изгледъ, ерь у овакомъ садаѣмъ станю то зданіе н. п. ветаръ зауставля или сенку, ладъ набавля и т. д. — А право течности одводити слаже се са польскомъ службевощѣу: воду са туѣ землѣ на свою наводити, о чему ће се говорити кодъ § 360.

§ 354.

Кои има право на стазу на туѣой землѣ, онай може преко туѣ землѣ иѣи, или и друге люде пуштати, да къ нѣму туда долазе. Али яшити или возити се неможе.

§ 355.

Кой има право, да путаньомъ преко туђе землѣ свою стоку прогони, онай може истомъ путаньомъ и колица терати. Али тежка бремена туда вући не може.

§ 356.

Кой има право само на путъ на туђой земљи, онай може туда кола возити съ два, четири или и выше коня', волова', бывола' и т. д. а и марву везану проводити; но марву или стоку пуштену чопоромъ преко исте землѣ претеривати не може.

У свима овима случаима мора се овай строго опредѣлѣне стазе и путанѣ држати, а не веругати, и нове путове правити, и нарочито на то мотрити, да небы марва или стока пролазећа штету служећой земљи чинила.

О овимъ §§-има уедно ћемо кою речъ проговорити.

Садъ се пренесе више изложена начела на польске службености (§ 335), и то прво на право имати стазу на туђой земљи; после да се може гонити стока преко туђе землѣ, и да се и

на право на путь на туђой земљи, гди нема начинѣне стазе и пута за свакога. На ово односи се ово начело, кое є изложено у § 345: да є онај, кои има право на службеность, властань своимь правомь служити се онолико и онако, као што цѣль по природи службености зактева, да службеность непостає теготнѣя, него што природа исте собомь доноси. —

Право на стазу не дає се само за лично уживань овога, кои право има на службеность, него на екѣномичну ползу господарѣне землѣ, па кадь имамо стазу, нетреба да заузимамо више места на служећой земљи, него што є нужно, да можемо туда пролазити; или кадь имамо право да можемо стоку проговити, нетреба да заузимамо више места него што є нужно да се може туда терати стока, или да могу колица туда проћи; или ако имамо право на путь, да можемо проћи съ два, четири или и више коня', волова', бивола' и т. д.

Єдномь речи, све ово што смо казали, тежи на то, да онај, кои има право на службеность, непрекорачава у томь означене му границе, и да његово право неупражнява онако, како ће то бити теретнѣе служећемь добру; а уобщте да гледа да се предупреди служећемь добру свака и найманя штета (н. п. да марва, коя се преко служеће землѣ гони, усеве негази, да нечини потрицу, и т. п.).

§ 357.

Путове, мостове и прелазе службености подложне мораю сви соразмѣрно

обдржавати, кои се годъ нѣма служе; слѣдователно и онай, коме земля служе-ћа принадлежи у онолико, у колико се истима ползуе.

И ово е само слѣдство оногъ начела, кое е при § 344 изложено, одкуда се уедно изводи и то, да онай, кои е обвезанъ, онда, кадъ ни онъ, ни нѣгови тиме неслуже се, недае ништа за издржанъ служеће ствари; а исто тако онай, коме право на службеность припада, не дужанъ зато плотъ подићи, да неможе свое право злоупотреблявати, или ако господаръ служеће ствари на свою ползу што заграђуе, онъ немора томе ништа принети.

§ 358.

Ако бы се ови путови и прелазни каковымъ случаемъ, н. п. изливомъ, буицомъ, одрономъ покварили, онда се мора друго мѣсто зато опредѣлити, докъ се они необнове и у преѣашиѣ ставѣ непоставе.

Као што се и кодъ други послова' оно, што е споредно, узаймногъ погодбомъ дотичны страна' наређуе; тако исто савѣтно е, да се и кодъ изложены службеностій чини, т. е. да се точне назначи како место, тако и просторъ, куда ће се пролазити; а кадъ то не учинѣно, онда се мора у томе по често споменутимъ начелима, а

особито у спорнимъ случаима, при размеру простора пазити на потребу и на цѣль, изъ кое е службеность установљена; далѣ на то, каква е то земля, коимъ се начиномъ марва туда гони, каква се кола туда обычно тераю, и на друга обстоятелства и одношеня, а могу се и вештаци довести, да они стварь развиде*).

Ако се догоди, као што овај § излаже, да се покваре путови и прелази, како су досадъ постојали, тиме се негуби службеность (види § 388), ерѣ по правилу цѣла служећа земля служи (§ 346); него се онда мора одредити друго сходно место, поне доиде, докѣ се старый путь или прелазъ неоправи.

§ 359.

Кой има право съ туђега бунара или извора воду заитати, тай мора имати право и доћи до бунара.

Али тиме недобія право на службеность стазе *убитге* да може и иначе туда пролазити, а јошть маиѣ право да може туда стоку гонити, да но на бунару пои. — Ко ће бунаръ оправляти, зна се изъ онога, што е казано при § 344.

*) Римско право по наредби закона' 12 таблица', узима за колескйи путь 8 стопа', а гди се кола савіаю, 16 стопа' ширине; (l. 8. D. de serv. rust.).— Прайскйи Законикъ на савитку узима само 12 стопа', за прогонъ марве двугубу ширину колескога пута, а за стазу 3 стопе (l. 22. §. 78 и 79.)

§ 360.

Кой има право, воду са туђе землѣ на свою наводити, или са свое землѣ на туђу одводити, онай мора имати и право, нуждне олуке, чункове, и уставе о свомъ трошку правити и намѣштати. И ово све у толико, у колко землѣ господареѣой све то на опредѣлѣну ползу служн, а служеѣой землѣи веѣегъ уштерба нечини.

Право, да се може вода са туђе землѣ на свою наводити, уговара ко за економичну потребу онда, кадъ самъ нема воде; а право са свое землѣ воду одводити онда, кадъ му е земля баровита, или да може течности одъ ирана, поміе и т. п. изъ свогъ зданія пропуштати (§ 336 подъ 7). За ово нуждне справе мора пабавляти онай, кои има службеность, и нѣи тако намѣштати, да то служеѣой землѣи, колко е годъ могуѣе, одъ маиѣ штете буде (§ 346), и по тому те справе, ако се обе стране непогоде, ве-смеду быти сазидани канали, него чункови или олуци, ерѣ докъ се канали начине, ту се служеѣой землѣи више замета чини; а чункови и олуци лагне се праве.

§ 361.

Ако бы ово право воду наводити не едномъ, но неколицима допуштено было.

па бы се оскудость у води показала; онда е прече ономъ, кои е пре то право добыю, или ако су заедно добыли, па еднако право имаю, онда ће се соразмѣрно између нѣи' вода подѣлити.

А ако е неколицима дозвољно, да могу воду съ туђе землѣ на свою наводити, па воде оманя, онда онај има прече право, коме е пређе службеность уступљна (§ 347), или ако они имаю равно право, онда треба да се вода међу нѣи' равномерно дели.

§ 362.

Оиоме, кои право на попану има, припада право свою стоку на туђу земљу нагонити, онде држати и пасти, наравно тако, да се кварь самой земљи нечини, и да господарь служеће землѣ може обычнымъ начиномъ слободно и неограничено земљу свою обработавати и нѣомъ се ползовати. И у овомъ случаю ако нѣе опредѣљно, какова стока и колико комада', и кадъ и докле пасти може, мора се онако држати, као што е за време застарѣлости исто уживанѣ мирно и ненарушимо было.

Иначе ако се и по томе опредѣлити неможе, но јоштъ бы сумня остала, онда ће слѣдуюћа правила за праваць служити.

Право на попашу, кое бива, кадъ стока, кою ко има на свомъ добру ради економіе, на туђой земљи може безъ препоне пасти, — разликуе се одъ службености прогона стоке, ер по сили овогъ права може стока преко туђе земљь само прелазити, али никако ту бавити се, или да се тамо амо по земљи вїя и тера. — Колико се и докле се право попаше простире, зависи одъ части одъ тога, *каква е стока, и колико е ила*, одъ части одъ тога, *кадъ се и колико се она на попашу гони*; а ово се може сасвимъ, или одъ части изречно, кадъ се службеность у-становлява, опредѣлити уговоромъ или застарелостиу.

§ 363.

Подъ правомъ на попашу као службеность разумѣва се, да свакій родъ те-глећи' животны', и говеда' и оваца' па-сти може, само не свинѣ и пилежъ, а тако и козе у младимъ шумама. Нездра-ва пакъ и туђа марва сасвимъ се одъ ове паше изключуе.

Уобште правомъ на попашу може се ко само тако служити, да тиме господаръ служеће земљь штету нетрпи, ни што се саме земљь ти-че, ни по уобичасномъ начину на обдѣлаванио свогъ добра, и да ползу отудъ имати може само господареће добро, а нико више (§§ 334, 346).

Дакле само се она стока на попашу прима, коя е нуждна за економію, па и одъ ове се из-

ключава она марва, која рје, и која може бити шткодна збогъ нѣногъ гризућегъ гноя, или збогъ приаѣчивости и заразе; а исто тако неприма се ни она стока, која нје овога, право на понашу имаюћегъ, него туђа, па бы онъ радъ было, да туђу стоку на пашу тера.

§ 364.

Ако нје опредѣлно число, колико комада стоке да пасти може, онда се мора оно число држати, кое е за време застарѣлости (10. година) было; ако ли се ово меняло, онда се мораю три прве године узети, и среднѣ число држати. Ако ли бы и то непознате было, онда треба гледати на то, колика е и каква е паша, па по томе число опредѣлити. Но у свакомъ случаю нетреба да се допусти выше стоке на пашу землѣ служеће, него за колико на господарейой земљи ниће за зимницу добыти се може. Подмладакъ на сиси у ово число не бронсе.

Што се тиче броя стоке найпре се мора пазити, како е *изречно одређено*, или како е было за време *застарелости*. Ако е у разне године разный брой быо, онда се гледа, колико е терано за прве три године кадъ се застарелость започела, па се изъ овогъ узима средный брой; тако и. п. ако е найпре было 80, после 96, па

последку 118 комада; узеће се 96. Тај средњи број може се рачуномъ изнаћи, кадъ се најпре поедини броеви све три прве године уједно саберу, па онда тај збиръ са три раздели.

Прве три године зато се за правацъ и мјесто рило узимаю, што се може предпоставити, да се службеностъ за *прве три* године по наредби и вољи дотичны страна' упражњава.

А ако се неможе ни по томъ опредѣлити, онда се мора најпре предъ очима имати горе наведена при § 362 наредба закона и праведно штеђењъ оне земљѣ, која попашу дае. Па ако се ни съ овимъ неизиде на край, онда онај, коме припада право на службеностъ, неможе више марве на пашу гонити, него што онъ може преко зиме изранити ономъ пићомъ, коју добіе са оне пѣгове земљѣ, која е господарећа; то е збогъ тога, што се службеностъ установљава само на економичну ползу господареће земљѣ.

Број стоке, несме се дакле опредѣљавати ни марвомъ, која бы за трговину была опредѣлена, ни ономъ, која преко зиме пићу добыва са друге које земљѣ, осимъ господареће, или оне, која е позніе овой присаєдићна.

Али подмладакъ на сиси нерачуна се у број оне стоке, која се на пашу пусти; еръ е подмладакъ придодатакъ оне животинѣ, одъ које е произишао, а таковый подмладакъ, докъ сиса, мало пасе или нимало, и нерани се одъ паше, него сиса.

§ 365.

Стока на пашу служеће земљѣ неможе се изгонити свагда, но само у опре-

дѣлено за такову пашу време; коє є или уговоромъ означено, или како є гди уобычаєно. У случаю сумнѣ узима се свагда за правацъ то, да се польскомъ уредномъ обработаваню небы препоне съ тимъ чиниле, или да се небы противъ каковы у томъ призрѣнїю постоещи' уредба' поступило.

Право службености уобште несме се далѣ разиростирати, него што природа службености зактева (§ 345); зато има време, у коє неможе быти понаше; то є збогъ тога, што се неможе предпоставити, да є господаръ оне землѣ, коя є съ понашомъ обтерећена, плодове или уредно обдѣлаванѣ исте напустити хтео, а и сами државни закони таково злоупотребленѣ права понаше на штету економїе немогу допуштати и трѣтити; има доба, кадѣ понаша неможе обстати.

Кадѣ ово доба настає и докле оно трає, зна се изъ обичая оногъ места, или се увиђа изъ уговора, ако є овай о томе заключенѣ. При томъ се особито пази на ону земљу, коя служи за пашу, є ли то нѣва, ливада или шума; после се гледа каква є она, н. п. коси ли се ливада єданпутъ или двапутъ, є ли ливада подводна (гди є паша у есенѣ већь шкодљива), — па се стока на пашу текъ онда пушта на стрѣнке, кадѣ се усевъ пожнѣ, и на отаву, кадѣ се ливада покоси, или кадѣ се молодой шуми неможе шкодити, ако є стока брсти, као што козе чине.

§ 366.

Право ово ограничава се само на пашу. Слѣдователно нити оваковий, коме право на пашу припада, може траву косити, нити господара служеће землѣ исклучити може, да и нѣгова стока за едно непасе, нити саму землю кварити сме; шта више онъ е дужанъ служеће добро одъ сваке штете и квара чувати, и зато на стоку пастыра давати.

По ономъ начелу, кое е у предидућемъ §-у повторено, онај, кои има право на пашу, не сме никакве друге ползе са служећегъ добра вући, као што бы н. п. было, кадъ бы се косила трава, трска или рогозъ, нити може забранѣвати господару землѣ, да овај нечини оно, што е онъ властанъ чинити по свомъ праву собственности и што не смета нѣговой службености понаше.

Збогъ тога се господаръ служеће землѣ по правилу не може исклучити, да и онъ на својој земљи своју стоку на пашу петера; осимъ ако е онда, кадъ е службеность установљѣна, само онолѣ, кои право на исту добіе, ова изречно уступљѣна, или е онъ то добіо, кадъ му господаръ служећегъ добра то не забранѣвао за оно време, кое е за застарелость прописано (но кое се мора разликовати одъ онога, кадъ господаръ своју земљу само неупотребљава). —

§ 367.

Но ни господарь служеће землѣ не-
треба ништа да предузима, чимъ бы се
уживанѣ права службености попаше о-
граничити могло. И ако бы се случай-
но паша умалила, онда се соразмѣрно
ограниченѣ учинити може.

А и господарь служеће землѣ не може у
својој економіи, или умлажавајући свою стоку,
такове промене чинити, чиме бы се онай, кои и-
ма право на службеностъ, у пашаи ограничио. (§
345).

Но ако бы се десило, да збогъ случайны
промена' обоица немогу више свою стоку пасти,
онда се по соразмѣрности право господара слу-
жеће землѣ ограничава по опомъ, *што в одређе-
но* колико стоке господарь господареће землѣ
може пуштати; иначе и еданъ и другій по сораз-
мѣрности попушта одъ свогъ права.

§ 368.

По изложенимъ основима судити се
мора и обычно узаямно допуштенѣ, да
сусѣдъ еданъ на другога земљи у одре-
ђено време свою стоку пасти може; ков
за избећи распре могу и села едно дру-
гомъ допустити, а и Срезови и Окружія
међу собомъ уредити.

По овимъ истимъ правилами суди се оно право попаше, кое господари сусѣдны земалъ *узаймно* (не само на молбу) еданъ другомъ одобриваю; ово е збогъ тога, да се предупредѣ чѣсте распре међу њима. Ако е право попаше неколицини заеднички на встой земљи дано, онда се они односе еданъ према другомъ као ортаци (смѣсници) по начелима ортаклука, (глава XXVII.).

§ 369.

По преднаведенимъ основима и прописима мораю се судити и случан остальы службеностій, као право на сѣченѣ дрва', жировницу, бранѣ листа, на ловѣ и рыболовѣ, на ваѣнѣ камена, копанѣ песка, паленѣ креча.

Кадъ ко има право да сече дрва, да лови дивячѣ и рибу, кадъ има право на жировницу, по себи се разуме, да мора пазити на оне уредбе, кое е законодавна власть о томе издала. Мы смо те уредбе на свомъ месту споменули; а овде јошть наводимо уредбу одъ 16-гъ Новембра 1842 године $\frac{\text{К. В. № 106}}{\text{С. № 150}}$ о уступленю общтинама жировнице, види на страни 193-ой друге части зборника закона' и уредба; види далѣ уредбу о сѣченю шума' одъ 22-гъ Юлія 1839 $\frac{\text{Нам. № 561}}{\text{С. № 1098}}$ на страни 101 прве части зборника; — и Указъ одъ 28-гъ Марта 1843 год. В. № 454, коимъ се

доунива та уредба о сѣченю шума', на страни 354 друге части зборника. —

Осимъ досадъ изложены може іоштъ быти многи други' родова' службеностій. Како ће се судити права и обвезателства, која отудъ проистичу, може се знати: а) по ономъ, како е опредѣлено, кадъ е службеность установљена (§ 340); б) често се природа службености опредѣљава по самомъ наименованю и њномъ; в) помоћи се можемо са обштимъ начелима о службеностима (§§ 343 до 347); г) далъ можемо се помоћи са онимъ правилами и прописима, кои се изъ ти' начела' изводе, па се односе и на оне службености, које су у овой глави изложене, по аналогіи, или по већемъ подобію какве неименоване службености са овде наименованима.

§ 370.

Одъ овога права на службеность какове ствари разликовати валя право саучастія у собственности, које по основима смѣсничества судити валя.

Кадъ се ко по тому, што и онъ има право *собственности* на какву стварь, може њоме служити, онда се о томе несуди по правилами службеностій, које постоје само на туђој земљи (§ 331), него по пропису смѣсничества (ортаклука). —

§ 371.

Одъ овы службеностій разликую се личне службености, при којима ніе една

стварь другой на ползу опредѣльна, но стварь е за користь лицу каковомъ назначена. Ово бѣва одъ три струке, кадъ една стварь каковомъ лицу само а) на употребленіе, б) на уживанѣ, в) за обыванѣ служи.

Стварнимъ службеностима (§ 334 337 заключительно и § 348 до 370 заключ.) противуположене су личне (338). Обе се у томъ слажу, што оне као и сва права и обвезательства, само лицама, умнимъ створеняма, могу пристаати; она правила, коя су одъ § 343 до 346 изложена, могу се уобште и на личне службености одпети.

Но ова два вида службености и разликују се исто тако вѣштественно како по *подлогу*, тако и по *предмету*; ерѣ а) *стварне* службености установляваю се зато, да се каква земля или кућа може болѣ и пріятнѣе употреблявати; личне напротивъ само на ползу каквогъ лица (докъ оно живи). Кодъ стварны' служи *една земля другой*, т. е. свакомъ ономъ, кои годъ држи господарећу землю; ово е право дакле и по подлогу (субѣкту) *стварно*; а кодъ личны службеностій: стварь служи каковомъ опредѣленомъ лицу; б) кодъ стварны службеностій везана е службеность за какво *непокретно* добро (§ 334); а кодъ личны могу се оне везати и за *покретну* стварь.

Правилне и обывне личне службености есу: кадъ ко право добіе, да може стварь тућу *употреблявати*, *што уживати*, или у кући тућой *обывати*. Све три ове личне службености имаю общый вѣштественый значай: а) да су оне по

предмету стварна; и б) по подлогу лична права, и ненаслѣђују се одъ отца на сина. — Осимъ тога имаю поедини видови ти' службеностій особита вештествена опредѣленія, чиме се одъ други' разликују. Но уобште кадъ се те личне службености установаљавају, могу се по вољи измене учинити; по те измене немогу бити такове, да су противне вештественимъ опредѣленіяма службеностій уобште, а особито лични', и да оне не уништавају попятіе оне службености, која се управъ хтела установити. —

Сада ће се редомъ говорити о овимъ трима личнимъ службеностима, и то најпре о употребењу.

§ 372.

Ко има право едну стварь употребити, онај може према своме станю безъ призраћія на своје остало имаиѣ истомъ стварю ползовати се по потреби, која се узима одъ оногъ времена, кадъ е право речено почело. Но саму стварь таковий неможе измѣнити, нити на другога пренети.

Ово е лична службеность, по сили кое онај, који право на њу има, може онолико, *колико е њму нужно*, употребљавати туђу стварь, само да њѣну суштину т. е. саму стварь, непоквири, или неизмени.

Употребљавати се може уобште туђа стварь, покретна, или непокретна; тако зданія, дућани,

землѣ, шумѣ; рогата марва, овце, конѣи яшаѣи или теглеѣи; кола и конѣи, одѣло, накитѣ, новацѣ; или право лова, право дрва сеѣи и т. д.

Ово право употребленя двояко е ограничено, а) да се суштина служеѣе ствари ненаруши, и б) да онай, кои на то право има, ово *сало* у онолико употребљава, колико е иѣму нужно; онимѣ првимѣ разликуе се ово право одѣ собствености (§ 216), а овимѣ другимѣ одѣ личне службености уживаня туѣе ствари (§ 374).

Да бы се могло пресудити, докле се простире ово право да ко може туѣу стварѣ употребљавати, морамо имати предѣ очима правило § 345: да онай, кои има право на то, може одѣ тога по природи и по цѣли службености, подпуно употребленѣ чинити. Кадѣ се ово начело односи на службеностѣ употребљаваня туѣе ствари, мора се пазити и на предметѣ и на подлогу.

Што се тиче *предмета*, онай, кои има право да туѣу стварѣ употребљава, може то чинити онако, као што се стварѣ по ономѣ, каква е, и по иѣномѣ природномѣ опредѣленю, обично употребљава.

А што се тиче *подлога*, пази се на лична и граѣанска одношеня дотичногѣ лица, и свагда се предпоставља, да е дозвољно, да ко стварѣ какву онако и онолико употребљава, како е сходно станю, достоинству, породичнимѣ обстоятелствама, домоводству и пристойности онога, коме е то право уступљно.

§ 373.

У осталомъ сва друга полза принадлежи господару ствари, кои є дужанъ све терете са стварю скопчане носити, и исту у добромъ станю обдржавати. Само у колико бы полза ова маня была него тереть, мора онай, кон право на употребленіє има, додати, или одъ употребленія престати.

Господару служеће ствари остає не само суштина и собственость ствари, него му остаю и све друге ползе, коє се могу слагати са онимъ правомъ употребленія, коє є комъ другомъ уступљиво. Имаюћи у виду то ограниченъ, господарь ствари може исту, што се тиче суштине и њне, поправляти и меняти, па онъ може и неколицима то право употребленія, или поредъ овогъ коме другомъ право уживанія уступити.

Ова права, коя остаю господару ствари, обично су яча одъ ползе онога, кои има ту службеность, да може туђу стварь употреблявати, и по трајню и по величини, и то у толико яча, да се ове уступљиве ползе єдва могу у призреиє узети. Изъ тогъ узрока, и да се предупредетежки рачуни и заплетене распре, одступа овде законъ одъ обичногъ правила и рѣшава*): да

*) У римскомъ праву што се тиче оправкїи, мора се разликовати: єда ли поредъ права употребленія остає што господару за уживанъ, па онда господарь чини све поправ-

господаръ ствари тегли све и *обычнє* и *ванреднє терете* и *трошкове* за обдржанїѣ ствари, као што е н. п. данакъ на земљу, поправке и т. д. (али не и оне трошкове, коє онаї, кои право на употребленїѣ има, чини на то да плодъ добїе).

Но кадъ се службеность употребленя устанавља, може се и другїє одредити. Видимо, да се и самъ законъ справедливо састарао за онаї случаи, кадъ бы они трошкови, коє господаръ ствари по правилу теглити има, были велики по саразмѣрности нѣму остављене ползе. Ово се може особито догодити, кадъ се што веће зида, у комъ случаю судїя у спорнимъ случаима може се управљати по онимъ правилама, коя су прописана за овомъ подобну службеность о уживаню туђе ствари. —

Ако бы се употребленїѣмъ по потреби онога, кои право на то има, трошили све ползе служеће ствари, онда бы се службеность употребленя преобратила у уживанїѣ, о чему ћемо одма говорити.

У осталомъ службеность употребленя, при свимъ овимъ овде о томъ изложенимъ прописи-

ке о своѣмъ трошку; а ако в нѣму само голо право собственности безъ свакогъ уживаня остало, онда мора онаї све оправке чинити, кои има право употреблена. — Французскїй Законникъ чланомъ 635 одређує: ако онаї, кои има право употребљавати туђу стварь, таме добїа све плодове земљѣ, или ако заузима цѣлу кућу, онъ тегли све трошкове за поправку и обдржанїѣ, за плаћанїѣ данка, исто овако, као и уживаоць. А ако онъ добїа само едну часть плодова, или ако заузима само едну часть куће, онда плаћа трошкове по саразмѣрности онога, што онъ ужива.

ма, по самой своіой природи тако е неопредѣлена, да ова може повода дати многимъ распрама, зато е саветно, да се онда, кадъ се та службеность установлява, по особенимъ одношеняма што точніе опредѣли и она стварь, коя ће служити, а и мера*) koliko ће се она моћи употреблявати.—

Толико о праву употребленя. Садъ се прелази на службеность уживаня.

§ 374.

Коме припада право на уживанѣ туђе ствари, онај може туђу стварь, само суштностъ и ѣну ненарушавајући, безъ свакогъ ограниченя уживати.

Друга лична службеность естъ *уживанѣ*, кое е таково стварно право, да ко може туђу стварь, штедећи и ѣну суштину, уживати *безъ свакогъ ограниченя*. Ова се службеность разликуе одъ права употребленя, еръ се она неограничава само на *потребу*, него уживаоцъ има *свршено* употребленѣ и уживанѣ, и ѣму су одречене руке, да може располагати са свимъ онимъ, што отудъ добіе. Само се мора стварь, кадъ се службеность са уреднимъ ползованѣмъ (безъ

*) И у римскомъ и праву наука о службености неопредѣлена и нестазна безъ свезе едногъ съ другимъ. — Прайзкій (I. 35, 18, 3, §§ 22 и 24 — 28) и французкій Законикъ (II. 3. 2 глава) имаю о томъ врло мало прописа, кои се скоро посве слажу са овима, кои су овде изложени.

злоупотреблена) сврши, господару вратити у ономъ истомъ стану, како му е предана. Тиме се разликуе право уживаоца одъ права, кое има господарь: да може вући ползе одъ свое ствари безъ свакогъ одговора, ма како онъ са истомъ поступио, и ма е и уништао (§ 216).

§ 375.

Свака стварь мора се по својој природи употребити и уживати. Тако и потрошне ствари, као што су готови новци, мораю се потрошити, да се употребе, па се само у вредности враћаю; осимъ ако е где новацъ подъ лихву данъ, онда се само лихва искати може.

Кадъ законодавство оставља грађанима сввршену слободу при уређењу службености уживања, оно то чини само подъ тимъ условіемъ, да се тиме неуништава право господара на сущину ствари (§ 374). Зато кадъ се ужива и п. каква шума, особито е нужно позити (и изъ явны общты обзира'), да се дрва секу тако, да се шума неупропашћава.

Кодъ потрошны стварій, као што е н. пр. естиво, или готовъ новацъ, да се одржи и полатіе уживања и право собственности, за разлику одъ поединны (потрошны) комада', сматра се она количина или вредность стварій као сущина, која се господару враћа, и ако е уживаньмъ дозвољно, да се поединни комади могу трошити.

Они новци, кои су редки (као и п. кабинети редки и древны новаца), и кои' се уживањѣ у томе са-стои, да се ко изъ њѣи' учи, мораю се вратити у природи ови исти, кои су дани.

Одъ новца, кои е подъ лихву данъ, уживаоцѣ може само лихву као ползу вући; главно (капиталъ) сматра се као суштина, која се несме трошити ни меняти.

Оне ствари, кое се употребленѣмъ истина нешто кваре, али се тиме одма непотроше, као што е н. п. одећа, мораю се вратити овакве, какве су, почемъ њѣ е уживаоцѣ употребљавао; и онъ одговора само онда, ако њѣ е по-кваріо уживаюћи њѣ неуредимъ и необичнимъ начиномъ.

§ 376.

Кои има право службености на уживанѣ, ономе припадаю сви приходи одъ едне ствари, и обычни и чрезвычайни, у најпространіемъ смыслу. Изузима се сокровиште, ако бы се у земљи, која за уживанѣ служи, нашло, кое господару земљѣ припада по прописанимъ опредѣленіама.

Уживаоцу припада дакле одъ оне главне ствари, која му е дана на уживанѣ, на слѣдоватељно и одъ цѣлогъ њѣногъ прихода и прираштаја, и савршено и подиуно употребленѣ (а не као кодъ службености употребленѣ само ограничено, колико е употребителю нужно); онъ

има и савршено уживаиѣ, вуче савѣ приходѣ све ползе и плодове одгудѣ; онѣ може и сам стварѣ (штедеѣи само нѣну суштину) као средство за свое цѣли употребљавати; тако н. п. алатѣ, покућство, зданіе и т. д.

Уживаоцу припадаю све ползе, сви природни или грађански плодови; не само они, кои се саберу докѣ уживаиѣ трае, него и они, кои се у оно време, кадѣ се службеностъ уреди, неодноврени одѣ главне ствари затеку, или ако имѣ юштѣ нѣе рокѣ да се саберу (§ 187). Нѣму припада и све оно, што е природный прираштай и приштакѣ, изузимаюѣи оно, што саму стварѣ увељчава (§§ 262 до 267), одѣ чега онѣ може само плодове уживати, ерѣ главна стварѣ са свем своимѣ саставнимѣ частима мора остати господару. Онѣ има право лова, тицолова, риболова по оной земљи, коя му е уступљѣна, да шо ужива, а исто тако и све оне службености, коѣ та земля има.

Уживаоцѣ има право и на *редовне* плодове збогѣ кои се каква главна стварѣ тогѣ рода набавља, и кои у свое време доспеваю, а исто тако и на *ванредне*. Онѣ има право на она дрѣва, коя су оборена у шуми, не идуѣи тиме на то да се шума утаманѣ; онѣ има право на све пољне земне производе (§§ 259 и 260), на наравно савѣ начисто добивеный доодакѣ одѣ рудокопства.

Но сакровиште нѣе плодѣ, нѣе производѣ или доодакѣ, на зато уживаоцѣ нема право на нѣга, осимѣ у колико бы му одѣ истога као подинку припало (§ 251).

Почемъ уживаоць може стварь (наравно штедећи нѣму суштину) *безъ ограниченя* (а не само онолико, колико є нѣму нужно, као што є то кодъ онога, кои стварь какву само употреблява) уживати, и савъ приходъ одъ исте заузе-ти, то онъ може свое право ограничити, наме-таюћи какавъ тереть и службеность, а може исто тако свое право заложити, подъ назмъ да-ти, или коимъ другимъ начиномъ коме другомъ уступити у виду личне службености, али то не-може са *самимъ правомъ* учинити тако, да ко *другій место нѣга уживаоць постане*; зато ужи-ваоць одговара за свако злоупотребленѣ, кое бы ко другій на самой ствари учиню.

Господарь ствари може истина по сили свогъ права собственности, употреблявати сва нужна средства да сачува саму стварь, али не-може ништа самовольно чинити, што бы уживао-цу сметало у уживаню нѣговогъ права. Онъ несме ништа меняти на ствари, што бы уживанѣ или умалявало или лошимъ чинило; оно главно, кое є дано подъ интересъ за уживанѣ, несме се дуж-нику одказати, и безъ сигурности при себи задржа-ти, или коме другомъ подъ лихву дати; несме се ништа безъ потребе задати; несме се одустити службеность, кои земля или кући принада, ни-ти на томъ нова службеность, на штету уживао-ца, установити. Но господарь може главно стварь продати, али само са теретомъ (уживаня), кои на томъ добру постои.

§ 377.

Но онъ и све редовне и чрезвычай-не трошкове, безъ кои се плодови има-

ти немогу, као и бремена, која стварь давати има, носити мора; осимъ случая, ако бы ова бремена плодове чисте превазишла.

Овай прописъ оснива се не само на общемъ православномъ правилу: да онай, кои све ползе одъ какве ствари вуче, мора теглити и терете, кои су съ тиме скопчани; него такође и на природи службености уобште (§§ 343 и 344), оснива се на понятію уживаня и чистогъ доода, као и на намѣри онога, кои уступа ову службеность уживаня, кои се тиме истина одриче сваке ползе одъ служеће ствари, али тиме неподвргава ни себе ни свое наследнике да осимъ тога јошть какве терете тегли.

Дакле све терете, кои су были на служећој ствари онда, кадъ е право на уживанѣ установљено, као што су службености, какви новци за издржаванѣ, или какви интереси, на капиталъ, везанъ за ону стварь, која е на уживанѣ уступљна; све ово тегли уживаоць а капиталъ плаћа господарь ствари. Нове пакъ терете, докъ право на уживанѣ трае, неможе господарь на служећу стварь наметати.

Но ако уживаоць небы свое право у явну кнѣгу увео, онда бы онъ съ приходима изъ оне ствари, која му е на уживанѣ уступљна, одговарао и онимъ займодавцима, кои бы се позніе на ту стварь са своимъ правомъ потраживаня уписали; а онъ бы могао накнаду тражити одъ господара ствари.

Уживаоць тегли далѣ све редовне или ванредовне (стварне) терете и бремена, која су за служењу стварь везана, као што є данакъ и т. п. Само ако бы могао доказати, да ови терети безъ нѣгове кривице превазилазе сву ползу, кою є онъ одъ те ствари имао, докъ є годъ шо уживао, онда за тай вишакъ може искати накнаду одъ господара ствари.

Особито уживаоць тегли све трошкове, кои се мораю чинити да се плодови добию, али не и оне трошкове, кои су нуждни за обдржанѣ или поправку саме ствари. У осталомъ ови терети, кое по правилу уживаоць тегли, могу му се уговоромъ или вољомъ завѣштателя олакшати.

§ 378.

Онъ є дужанъ саму стварь као добаръ домаћинъ чувати, и садржавати, ништа неумалити нити утаманити, и ако бы што угинуло, поцунити, да у свое време у истомъ станю, у комъ є пріймію стварь, врати.

Премда савъ чистъ приходъ и уживаѣ служење ствари уживаоцу припада, ишакъ се сама стварь или собственость мора уреднимъ управляѣмъ сачувати, тако, да уживаоць господару то у опомъ истомъ станю врати, у комъ є пріймію; дакле да кривицомъ уживаоца нити што пропадне, нити се измене, ни сманя.

Пре свега дакле мора се уживаоць старати, да стварь непропадне збогъ злоупотребе.

(што се особито кодъ покретны стварій може лако догодити), или збогъ немарности и запуште-
 ня да стварь мало по мало пропада, а да се го-
 сподару неяви. Уживаоць несме стварь на свою
 или на мниму ползу господара изменути (н. п. одъ
 ливаде нъиву, или одъ увеселителногъ дома ку-
 ћу за обитаванъ начинити); ниѣ сме премда о
 свомъ трошку своевольво чинити такве важне
 промене, кое бы могле господару познѣ терет-
 не быти тако, да се главна стварь неможе у пре-
 љашиѣ станѣ повратити безъ штете; ово бы бы-
 ло, кадъ бы уживаоць хтео садити дрва, на кои-
 ма плодови расту, у место оны, коя су само збогъ
 лада или увеселенія; кадъ бы хтео кућу по-
 диѣти, или што е несазидано было, довршити. О-
 вакове измене мора уживаоць, кадъ господарь
 зактева, јошѣ и докъ уживанъ трае, уклонити и
 учинити да стварь буде онака, каква е пре бы-
 ла.

Што е казано о главној ствари, разуме се
 и о онимъ придатцима, кое добарь домаћинъ о-
 предѣљава на то, да постоянно може одъ ствари
 доодака имати. Збогъ тога уживаоць неможе
 себи присвоити она поедина дрва, коя бы се нао-
 дила на нъивама или ливадама, на исто тако не-
 може онъ то учинити ни са шумомъ, коя ни е о-
 дређена да се сече, него само за нуждну еконо-
 мичву потребу; тако н. п. несме водити проше, в-
 рљике, чокоће; једномъ речи онъ е властанъ
 стварь само онако и онолико уживати, како е и
 на што е та стварь опредѣлена. (§ 374).

Придатакъ, кой е по самомъ свомъ строю
 за уживанъ одређенъ, може уживаоць уживати.
 Али онъ се мора као добарь домаћинъ старати,

да оно, што потроши, прираштаемъ и прина-
комъ накнади и допуни, као н. п. да потроше-
ну марву подрањиванѣмъ младе стоке попуни,
да уместо осушени дрва друга сади и т. п. —
Уобште уживаоць троши на све умѣрене (уред-
не) поправке, коє служе и на то да се стварь
обдрази, и да се може непрестано уживати; обы-
чно то су такви трошкови, кои се могу лако из-
мирити изъ служеће ствари, коя плодъ доноси*).

По горе изложенимъ обштимъ правилами
уживаоць одговара за све оно, чиме се служе-
ћа стварь сманя, па было то продајомъ, или
кривицомъ уживаоца, али онъ неодговара за оно,
што пропадне *само случајемъ*, н. п. кадъ маторо
животно лишне, кадъ ветаръ или олуя дрво о-
бори, или кадъ уживаоць служећу стварь закон-
нимъ начиномъ ужива, па се тиме она сманя и
поруши, као што се то догађа особито кодъ
оны стварій, коє се употребленѣмъ кваре, као
што є н. п. посуђе, алатъ и т. д.

§ 379.

Ако бы по случаю нуждно было,
ново зданіє подићи, или старо опало са
свимъ обновити, то ће зависити одъ о-
событе погодбе између уживателя и го-
сподара землѣ: еръ нити є овај дужанъ

*) По римскомъ праву умѣрене поправке чини уживаоць
(*modica relectio ad eum pertinet D. VII. Tit. I de u-
sufactu et quemadmodum quis utatur, fruatur* l 7 § 2.).
— Прајзкій Законикъ намеће уживаоцу оне поправке,
коє непревазилазе четврту часть ползе оне године, у
војој те поправке треба учинити (I. 21 § 52.).

туне градити, нити є ономе, ако само-властно таково подигне, дужанъ овај безусловно накнаду учинити. Нужда и потреба къ опредѣлѣномъ уживаню у овомъ случаю служитѣ за основъ пре-суђиваня.

Законъ говори овде о грађењу зданіа а) кадъ се што сасвимъ обнавля, или се чини каква главна поправка, која непада на уживаоца; б) кадъ се гради какво *нуждно* или поне *полезно* зданіе; и в) кадъ се томе поводъ да случаємъ, као збогъ старине, збогъ непогоде времена, а не збогъ какве кривице. Уживаоць дужанъ є најпре явити господару, ако се догоди какавъ случай, ако му то већ не познато.

Таква грађевина полезна є и уживаоцу, еръ безъ тога онъ или небы могао никако, или поне не сасвимъ стваръ уживати; а полезна є и господару, еръ тиме нѣгова стваръ добія већу вредность, на ће у будуће и нѣму стално полу приносити. Зато по ономъ начелу, кое є већ изложено (§ 344), трошкове *завднички* *соразмѣрно* тегли и уживаоць и господаръ ствара, на ако на то уговора небы было, а стране се немогу да погоде, колико коя треба да притекне за намиренѣ трошкова, порођена парница може се рѣшити по ономъ, како на лице места изаслани вештаци за право нају по точномъ развиђењу свою околина.

§ 380.

Но у свакомъ случаю, ако се господаръ ствари са уживателѣмъ у призрѣ-

нію накнаде трошкова' на повышенѣ ползе учинѣны небы поравнати могао, неможе му онай на путь стати, да безъ нарушеня стварѣ исте трошкове одцепи, или ако то ніе могуће, судейскимъ путемъ процѣпити даде.

При овомъ § ніе намъ нужно ништа друго наводити, него само упућуемо на оно, што е казано при § 204 о ономъ, шта и како враћа и накнада поштеныи и савестный државаць.

§ 381.

У каковома е станю уживатель стварь пріймію, у онаковомъ мора и господару вратити. Зато при предаи нужно ће быти ствари за уживанѣ точно описати и назначити; коє ако ніе учинѣно, онда се држи, да е уживатель све ствари у добромъ и употребителномъ станю пріймію.

Кадъ се ужива особито каква непокретна стварь, онда господарь и уживаоць, еданъ одъ другога нешто потражує. Господарь оће да му се стварь заедно са онимъ што узъ ню иде, у колико то редовно употребленѣ дозволява, врати у ономъ станю, како е уживаоцу предана, (а кодъ потрошны стварій вредность иѣна § 375); а уживаоць оће да му се изда све оно, што е оное у служеће добро уложію, и што се у при-

роди вратити може, као и оно, што онъ као дѣловодитель може искати, да му се плати одъ учинѣны на стваръ трошкова'.

Оба ова потраживаня осниваю се на обстоятелству, кое се, кадъ подуже времена прође, теже доказати може; зато овај § закрѣва, да се ствари, кадъ се на уживанѣ даю, означае у каквомъ списку, гди се опише каква е главна стваръ сасвимъ онимъ што узъ ню иде; па онда, кадъ се уживанѣ сврши, лако се знати може, у каквомъ су станю ствари примѣне, шта е на нѣи уживаоцъ уложію, и у каквомъ станю треба да ѿ врати.

Оне трошкове, кои су учинѣни, докъ су се ствари пописале, почемъ е ово и одной и другой страни одъ ползе, треба обе да деле.

А ако се ствари нису пописале, онда се може законно предпоставити, да е стваръ предана у обзиру количине са онимъ, што обычно узъ ню иде, и што се тиче, каква е она, да е у *употребителномъ станю* у средню руку, ни као найболя ни као найгора. Кадъ се ово предпоставля, то може одной или другой страни одъ штете быти; зато се тимъ више препоручуе, да се ствари као што треба попишу, али е допуштено да се и противно доказати може, да ствари нису такве, као што се предпоставля.

§ 382.

Сви плодови и све корысти собраны или само одъ ствари оддвоєне принадлеже при враћаню уживателю; несобранны пакъ и неоддвоєни припадаю госпо-

дару ствари; само є дужанъ трошкове на исте плодове учинѣне уживателю накнадити у ономъ случаю, ако овај ніє при прійманю стваръ заедно са плодовама безъ накнаде пріймію.

Кадъ време уживања изиђе, узаймна потраживава господара и уживаоца тичу се ползе и терета, или трошкова' последнѣ годише.

Они плодови, кои се у оно доба, кадъ се уживањ свршує, јошть неоддвоєни наоде. безъ разлике су ли већ зрели, и бы ли се могли оддвоити и сабрати, припадаю господару землѣ, ерѣ се они сматраю као часть или прираштај исте.

Напротивъ они плодови, кои су већ оддвоєни, были они већ сабрани или не (н. п. жетва, коя јошть ніє увезена, или дрва, коя су у шуми истина одсечена, али јошть нису однешена), припадаю уживаоцу, или пѣговимъ наслѣдницима. Но и пакъ у првомъ ономъ случаю уживаоцъ, или овога наслѣдници имаю право искати, да имъ се плате сви они трошкови, кое су они учинили, докъ су они плодови произведени*).

Друге ползе (грађански плодови, н. п. лихва одъ главногъ, кирія, аренда), којима јошть ніє рокъ исплате истекао у оно доба, кадъ уживањ престане, деле се између господара и уживаоца по ономъ, колико є трајло време уживања.

*) Французскій Законъ предає уживаоцу ни ову накнаду, ерѣ и онъ исто тако добиа ове плодове, кои се затекну кадъ се стваръ дає на уживањ, и господару немора накнађати трошкове, кои онъ учини око' обдѣлавана (Чланъ 585).

Ако е н. п. одкако е истекао последниѣ рокъ исплате, протекло три месеца, онда уживаоцъ добія четврту часть годишнѣгъ доодка, н. п. кириѣ. Ёрѣ и ако бы се тиѣ приходи могли наплатити текъ почемъ рокъ истече, опеть се добія права на то онолико, колико е времена траяло то право; и што, да та стварь нѣ коме другомъ на употребленѣ дана, н. п. кадъ мое повце другомъ позаймимъ, штогодъ подъ кирию или аренду дамъ, онда бы я самъ за то време исто уживао. Али се ово правило неможе употребити на оне доодке, кои су неизвѣстни; и уобште само се оно сматра као полза и чистъ доодакъ, што остане, кадъ се одбию издатци и терети, кои су на той ствари были.

§ 383.

У случаю ако бы самой ствари опасность упропашћеня предстојала, може господаръ ствари зактевати, да уживатель или употребитель стварь обезбѣди, да пропасти неможе.

По овомъ параграфу обезбеђенѣ (кауція) може се само при особенимъ обстоятелствама искати, кадъ се н. п. подозрева, да уживаоцъ какве покретне ствари може побѣћи, или кадъ чини злоупотребленѣ са ствари, но немарно напушта, или своевољно съ иѣномъ суштинномъ располаже.

Кодъ непокретны стварѣй господаръ добра може свое право собственности и тиме обезбеди-

ти, ако то право у јавне књиге уведе, па онда онај, кои то добро ужива или употребљава, не може га упронастити.

Неможе ли или неће ли уживаоцъ или употребитель да да обезбеђенъ, кое се по закону зактева, па ако се стране немогу да погоде, онда мора Судъ рѣшити, оће ли се, како обстоятелства зактеваю, непокретна стварь подъ судейскій заштъ ставити, или на ползу уживаоца подъ кирию или аренду дати, а покретна стварь господару на слободно расположенъ, онъ уживаоцу пакъ да да сходну накнаду, што му се стварь одъ уживаня и употребленя одузима.—

Оволико о личној службености уживаня, а слѣдујућа два параграфа говоре о службености обитаваня.

§ 384.

Ко има право обитаваня у чіој кући, онај може у кући живити, и што є за обитаванъ употребити, т. є. не само себе, но и куйну, таванъ, подрумъ; али не и дућане, магацине, амбаре, котарке и т. д. но зато изискує се особито опредѣленіє.

Службеность обитаваня по правилу єсть право, да се може у чіој кући живити, по начину службености употребленя.

Службеность *обитаваня* разликує се одъ оне друге две личне службености (употребленя и уживаня) тиме, што се обитавати могу само оне части куће, кое су за обитаванъ; као што

е куйна, таванъ, подрумъ, аръ, неподразумеваюћи подъ тимъ оне кућне части, кое се употребљаваю и безъ обитавања; а употребљавати и уживати могу се разне и покретне и непокретне ствари. Но ипакъ се обитаванъ са употребленѣмъ и уживанѣмъ у томъ слаже, што се оне установљава тако, да се суштина ствари не сме кварити.

Само оне части куће, кое се могу обитавати, кое су одређене за редовно пребыванѣ онеме, кои право на то добіе, и нѣговой породици, само то служи за *обитаванѣ* (сматрано као главна стварь). Узъ то иду и оне стае, кое су нуждне за уредно домоводство, као таванъ, куйна, подрумъ и т. д; али не дућани, магацини, амбари и т. п.

По правилу законъ предпоставля, да се онда, кадъ се службевость обитавања установљава, само онолико право на обиталиште дозвољава ономъ, кои на то право добіе, колико е *нѣлу* за обитаванѣ *нуждно*; дакле овде важе они исти прописи, кои су изложени, кадъ е речъ была о службевости *употреблена* (§§ 372 и 373). По чему онај, кои има право на обитаванѣ, може свое домаће и госте на обитаванѣ примити, али обиталиште по правилу ни сасвимъ, ни одъ части не може подъ кирию дати, нити и *безъ плана ни кирию* другомъ уступити*), нити има право, да збогъ случайны, изменѣны нѣговы обстоятелства, пространство обиталиште зактева. Напротивъ све

*) По римскомъ праву *titulo lucrativo* ніе могуће на другомъ превети, али *titulo oneroso* доста; т. е. обитаванѣ не може се другомъ безъ наплате уступити, али довета може се подъ кирию дати и т. п.

трошкове и терете за обдржанѣ куће тегли господарѣ исте.

Уступе л' се коме изречно или ћутећи све части кућне, кое се могу обитавати, онда се о томе у свему суди по онимъ прописима, кои су изложени о *уживаню* (§§ 374 до 383). Да бы се предупредиле распре, и овде е саветно, да се онда, надъ се право обитаваня уступа, точно одреди: докле ће обитаванѣ траяти, шта се тиме за обитаванѣ уступа, и т. п; ерѣ оно се често дае само привременно, или уместо едне части плате само за време званія, или као обитаванѣ удовици, или за цѣлогъ живота са већимъ или мањимъ обимомъ, а често само *повдиглимъ* лицама, не такође у случаю женитбе и домаћима.

Ова службеность обитаваня по својој природи ограничава се само на оне части зданія, кое се могу обитавати, и што узъ ово као придодатакъ иде; све остало остае господару зданія, да съ тиме по својој вољи може разнолагати. И тиме се разликуе службеность обитаваня одъ права на употребленѣ и уживанѣ каквогъ цѣлогъ зданія, кое има јоштъ какве стае, кое венду узъ обитаванѣ.

Узмимо да е каквомъ занатлии службеность обитаваня уступљна; онѣ онда има право само на оне части кућне, кое су за обитаванѣ, и кое су нѣговомъ станю и нѣговомъ реду сходне. А да е нѣму службеность *употребленя* те куће уступљна, онда бы онѣ могао искати, да му се уступе и све оне стае, кое су нуждне нѣговомъ занату. А онај, коме е дана службеность *уживаня* своју кућны частій, кое су за обитаванѣ, може њи уживати не само колико е нужно нѣ-

му и њговима, него то право свое може и другима за плату или безъ плате уступити.

По ономе, како се коме службеность употреблена или уживана куће уступи, рѣшава се и питањѣ о томе, ко е дужанъ стварь издржавати.

§ 385.

У свакомъ случаю господарь зданія има право свое добро надгледати, и о ономъ искључително располагати, што къ обитаваню неприкладежи.

Господарь задржава право собственности на зданіе, па слѣдователно и на то, да може надгледати, да се њгово добро небы кварило, и у обште да се право службености незлоупотребява (примаюћи н. п. у кућу невалале и рѣве люди).

§ 386.

Како годь што свакій, кои мысли да има право на службеность чіе ствари, може таково одъ господара ствари закътевати, и ако му овај недопусти, путемъ судейскимъ тражити; тако и господарь ствари има право, неправедногъ присвоителя изъ службености свое ствари искључити, и ако овај неће да одустане, путемъ судейскимъ њга изъ ствари свое избити.

Овде ніє речъ о ономъ случаю, кадъ ко потврђує, да се нѣму службеность текъ установити мора. То порађа лично право тужити се; такова тужба по основу обвезателства подиже се противъ онога, кои се обвезао, и нѣоме се тежи, да се службеность доиста установи; слѣдователно стварно право уступа се предаіомъ покретне ствари, или кадъ се оно упише на непокретну служећу стварь.

У овомъ параграфу говори се о стварномъ праву тужбе, кое се порађа или збогъ тога, што є коме право службености већъ уступљиво, на господарь служеће ствари неће то да призна; или што господарь ствари зактева, да се нѣгова собственость призна као слободна одъ сваке службености и одъ свакогъ ограничєня. — Овде уобште свагда мора онай доказивати, кои наводи, да є службеность каква установљена.

Ово обште правило односи се на два случая. Првѣй є случай, кадъ ко као тужитель противъ обтужєного наводи, да има право на какву службеность. Ову тужбу по римскомъ праву тако названу *actio confessoria* — *qua intendimus jus aliquod nostrum esse*) подноси Суду онай, кои има право на службеность, противъ свакогъ притяжателя служеће ствари у томъ смислу, да се оно право, кое као тереть лежи на томъ добру, призна, или да престане оно, чиме се нѣгово право запрєчава, и. и. каквимъ зиданѣмъ, и да се накнади она штета, коя є таквимъ узнемирєнѣмъ проузрокована. — Овде мора доказивати тужитель, кои наводи да има какво право противъ природногъ неограничєня права собствености.

Другу тужбу (*actio negatoria*) подноси Суду господарь добра противъ свакогь оногь, кои себи присвоива какво право службености, и тиме господара ствари узнемирава; а овомь тужбомь оће се то да изради, да онай, кои службеность тражи, одъ свогь зактеваня одустане, да све ово уклони, што е быо наместио, да службеность упражнява, и да тиме узнемиреномь господара у ствари проузроковану штету плати.

Ова друга тужба ниє ништа друго, него тужба, која се збогь тога подиже, да се слободно и неограничено право собственности одржи. Ова мора истина тужитель доказати, да га ко у иѣговой собственности узнемирава, но ако обтуженый напротивъ говори, да иѣговъ поступакъ ниє неправеданъ, него да онъ само упражнява свое право службености, онда онъ (т. е. обтуженый) мора доказати, да е право службености добио. У осталомь ова се тужба подиже и противъ онога, кои пређе границе свогь права службености, и. п. кои има право стазе преко нѣзве, а онъ и кола туда тера, или марву гони.

Обе ове тужбе могу се, поне съ почетка, подићи само на то, да се државина одржи; ту се пази на прописе §§ 208, 209; па за кога има ђе повољно судейско рѣшеніе, да онъ има службеность, онда противна страна мора доказати, да има право слободне собственности.

Обе ове тужбе могу се подизати како за стварне, тако и за личне службености. Кодъ стварны мора се најпре доказати, да е ко господарь оне земљ, за кою се иште службеность, или за кою се тражи, да буде слободна одъ тѣрета службености. Кадъ има нѣи више смѣсла:

на' и ортака', онда оно, што Судъ рѣши, важи за свагогъ одъ нѣи' према противнику, ерѣ е како службеностьъ, тако и право собственности нераздѣлимо (§ 346).

§ 387.

Службености, као съ єдне стране права, а съ друге обвезателства, престаю онимъ начиномъ, коимъ вообщте и остала права и обвезателства престаю. Нарочито пакъ престаю :

§ 388.

Кадъ или господарећа или служећа земля пропадне, онда престае и службеность. Но ако бы се земля или здаиє обновило, и у пређашнѣ станѣ поставило, онда и службеность се у пређашнѣ станѣ повраћа и свою прежню силу добыи.

Польске службености, гди єдна земля другої служи, свагда предпоставляю две земля, єдну господарећу, а другу служећу; а личне службености предпоставляю само єдну служећу стварь. Кадъ дакле кодъ польски службеностій єдна иль друга земля, а кодъ личны служећа непокретна или покретна стварь сасвимъ пропадне, дакле носе неспособна постане да іой се намете службеность, или да она ию испуњава, онда не може више ни службеность постояти; но тиме престае

и све оно, што є обећано и плаћано, што є давано за службеность, докь є она траяла.

У такомъ случаю онай, кои є обвезаниє дужанъ стварь обнавляти и штету накнаћати, осямъ ако стварь иъговомъ кривицомъ пропадне. — Али ако се господарєе или служеєе добро ма кадъ опеть обнови, онда и службеность опеть оживлява, ерь є она везана не за поврежденость, него за цѣлу землю (§ 346), ако т. е. она изъ явне кнѣнге нїє већ избрисана. Што више, кадъ онай, кои има право на службеность, служеѣу стварь своимъ трошкомъ обнови, онда и онай, чїа є служеѣа стварь, ако оѣе и онъ да опеть употреблява, по мери тогъ употребленїя мора и трошкомъ на то притећи.

Но ако стварь само *одъ части* пропадне, али ако се само измене, тако, да службеность што се тиче други частїй (§ 346), или при сменѣ томъ, што їой є видъ изменѣнїя, и пакъ обстаи може, онда службеность не престає.

§ 389.

Ако се господарєа и служеѣа земля састави, и припадну обе єдномъ господару, и онда службеность, као у собственой ствари, престати мора. И кадъ бы господарь доцнїє єдну одъ овы земаля на другога пренео, онда зависи службеность одъ иъговогъ соизволеня и новы условїя; ерь нѣму припада неограничено право са своимъ добромъ распорядгати.

Као што свако право има своју силу само према комъ другомъ, и као што собствена стварь себи самомъ не може бити (§ 331) предметъ службености (*nemini res propria potest servire*); тако престае службеность и онда, чимъ се две землѣ саставе и єдномъ господару припадну; или чимъ кодъ личны службеностій собственость служење ствари пређе на онога, кои има право на ту службеность. Али ако се само една часть землѣ с'єдини и састави, службеность може инакъ обстати (§ 346).

Гдикои путъ догађа се, да се землѣ присаєдине само на кратко време, или само у представленю (мысленимъ начиномъ), као н. п. кадъ онај, чїя є служења стварь, ону господаређу наслѣди, на одма чимъ наслѣди, (чиме се обе землѣ присаєдине) наслѣдіє другоме прода. Овде не намѣра, да службеность єдне землѣ према другой престане. Но при свемъ томъ, ако се службеность међутимъ изъ явне кнѣиге избрише, тиме она престае, нити онда ню више закевати може онај, кои є купію ону землю, којой се пређе службеность чинила. Али на противъ службеность неће престати, него ће и пакъ јошть постојати, ма да бы землѣ јошть одавно были присаєдишѣне, ако се службеность не изъ кнѣиге избрисала (можда у намери, да се землѣ опеть раставе); овде є купаць веруюћи явнимъ кнѣигама купію *господаређу* землю одъ онога, чїя є иста земля, на почемъ є у бантинской кнѣизи видію, да она службеность има, наравно да є землю са тимъ правомъ службености купію.

§ 390.

Ако е ономе, кои е право службености уредіо, само то привременно при надлежало, или и иначе на неко извѣстно време опредѣлено, онда како време истече, и службеность престае сама по себи.

Нико нема више права, него колико е прѣдѣлани господаръ ствари на нѣга могао и хтео пренети. Ово важи и за онога, кои има право на службеность; па коме е познато было, или му е морало бити познато (изъ явне кнѣиге) да е право онога, кои службеность уређуе и дае, ограничено; а то е онда, кадъ онай, кои првѣй службеность набавя, изъ устменогъ или писменогъ уговора зна, да е право онога, кои му службеность дае, почемъ нѣму припада само уживанѣ ствари, докъ онъ живи, — дакле само на неко време ограничено, или ако е нѣму право само на неко *опредѣлено* време уступљиво, па кадъ то време истече, онъ се онда мора уклони, ерѣ е нѣгово право престало.

§ 391.

Кадъ бы службеность, наравно лична, коме годъ донде само дана*), докъ небы другій неке одређене године до-

*) У почетку овогъ §-а слогъ нѣс добаръ; могло се зазати: „кадъ бы се службеность, наравно лична, коме годъ само донде дала“ и т. д. —

стигао, и. п. кадъ бы удовица добыла право у кући живити донде, докле сынъ пунолѣтанъ nebude, онда ово престае, ако бы онъ и пре пунолѣтности умро.

Аустрискій Законикъ §-омъ 528, и французскій члавомъ 620 наређуе: кадъ се службеность коме да донде, докъ ко трећий извѣстне године стигне, онда службеность трае до тогъ доба, ма онай трећий и умро пре, него што оне године стигне.

Нашъ Законикъ не овогъ начела; нама се чини, да бы умѣстие и цѣли сходние было, да и нашъ законъ овако прописуе, еръ онда, кадъ се службеность подъ такимъ условіемъ наређуе, животъ оногъ трећегъ не узима се за условіе, одъ кога уживанѣ уступљногъ права да зависи, него се тие године опредѣляю, докле ће оно уживанѣ траяти.

§ 392.

Службености личне, т. е. коє су за лице какво везане, престаю, како исто лице умре. Ако бы службеность такова на наслѣднике гласила, онда у случаю сумњѣ само се подъ тимъ први законни наслѣдници разумѣваю. Ако ли на цѣлу породицу гласи, онда се односи и прелази на све членове исте породице. Ако ли е дана едной задрузи или общини,

онда такова трає, докле годъ нста за друга или обштина постои.

Личне службености даю се ономъ лицу, конъи набавля, па кадъ то лице умре, оне престаю. Но може се и другіе наредити, па да оне и на наслѣднике прећу. Ако се ясно неопредѣли, кои се наслѣдници ту разумеваю, законъ одређує, да се онда разуму *први законни наслѣдници*, т. е. они, кои бы први онога, кои е службеность набавіо, као законни (не тестаментални наслѣдници) наслѣдили, кадъ бы онъ безъ тестаменту умро. Право овы првы законни наслѣдника неоснива се на вољи онога, кои е службеность набавіо и но уживао, него на вољи онога, кои е службеность устуіо; па слѣдователно тогъ права први законни наслѣдници немогу се ни онда лишити, кадъ бы онай, кои е први ту службеность набавіо, последњимъ разположеніемъ кога другогъ за наслѣдника одредіо. —

А кадъ се право службености личне целой фамиліи уступи, онда оно прелази на све чланове те фамиліе; а подъ члановима фамиліе и по обычномъ начину говора, а и по закону (§ 55) разуму се и они чланови те фамиліе, кои истини нису были рођени у оно време, кадъ е та службеность установљена, но после су се родили; то е зато, еръ се по смыслу § 55 подъ фамиліомъ (породицомъ) разуму предци са свима потомцима, па дакле и будући чланови породича одъ тогъ права немогу се изключити. —

По римскомъ праву службеность за православно какво лице, као н. п. за обштину и т. п. усту

новѣна, престае кадъ истече 100 година' (l. 56 D. de usufr.); а по Французкомъ Законнику (члану 619) кадъ истече 30 година', еръ кадъ законъ неопредѣлюе рокъ, као што е то у нашемъ Законнику, кадъ истиче таква службеность, онда гола собственость служеће ствари за господара иѣногъ была бы безъ сваке важности, почемъ община н. пр. може довека траати.

§ 393.

Годишній ужитакъ ако е наслѣднику или другомъ коме постоянно опредѣлѣнъ, па се ни изъ речій последнѣ волѣ или уговора, нити изъ смисла опредѣленого права, нити по прилицы потребе и мѣре опредѣлити неможе, да е на единствено лице истый ограниченъ, онда ће се и на све наслѣднике пренети моћи.

Подъ годишњимъ ужиткомъ разумеваю се уобште извѣстни доодци, кои се добиваю не као наплата за какавъ посао и услугу. Обично овај годишній ужитакъ дае се збогъ тога, што се коме каква земля или капиталъ уступи, да онъ тиме ради; съ тога поглавито разликуе се тај годишній ужитакъ по ономъ, како се онъ добія одъ земаля' или одъ капитала. Овомъ последнѣмъ принадежи особито онај годишній ужитакъ, кои се коме плаћа за какавъ капиталъ, кои е другоме уступлѣнъ подъ условіемъ, да се тај капиталъ више невраћа, него у место тога да се онај ужитакъ годишнѣ дае. Савъ приходъ, или и само една часть отуда мо-

же се опредѣлити за годишній ужитакъ, и онай, кои прима такво уживанѣ, нема право, да тай доодакъ или плодове *самъ* собомъ прибира; тиме се разликуе право примати годишній ужитакъ одъ личны службеностій употребленя и уживаня. Неможемо дакле узети, да се годишній ужитакъ укида смрћу онога, кои право на то има, као што е тако кодъ оны личны службеностій, него онъ обично и на *све* наслѣднике прелази. —

Међутимъ може се изъ састава речій у уговору или у последнѣмъ расположеноу, и изъ обима дозвољногъ права съ вѣроятностју увидити, да се примцу хтело уредити само лично право, кое непрелази на наслѣднике, као н. п. кадъ бы се коме одредіо ужитакъ по мери нѣговы потреба; или кадъ бы се коме сви приходи какве землѣ за ужитакъ одредили; ерѣ е у првомъ случаю право на личне потребе ограничено, а у другомъ случаю, исто онако, као кадъ бы се одредило, да службеность уживаня непреставо трае, право собственности остало бы сасвѣмъ безъ сваке силе и вредности. Чимъ се опредѣли *постоянный годишній ужитакъ**), онда се онъ може пренети на *све* наслѣднике, па и на тестаменталне, ерѣ се изъ понятія постоянногъ годишнѣгъ ужитка изводи, да право на то ніе ограничено само на едно лице, него оно принада сва-

*) У Французкой, гдѣ се то врло често чини, ограничаню се те ренте закономъ тѣже, што се оне могу одкупити, а и другимъ начиномъ замѣнути. (Чланови 530, 1911 до 1913).

комъ ономъ, на кога то право пређе было наслѣдіемъ, или коимъ другимъ правнимъ основомъ, и. п. куповиномъ, поклономъ и т. п. Дакле овимъ изразомъ §-а: „онда ће се и на све наслѣднике пренети моћи“, — неће да се означе само наслѣдници или чланови едне фамиліе, него уобште сви они, кои наслѣде то право ма подъ коимъ правнимъ основомъ.

ГЛАВА ІХ.

О наслѣдію.

Подъ наслѣдіемъ разумева се: *да илаци,* права и бремени каквогъ умрлога лица на кое друго лице, или на више ньи', прелазн. Тако опредѣлява и римско право: *Hereditas nihil aliud est quam successio in universum jus, quod defunctus habuit.*

Наслѣдити кога значи уобште: *заузети нѣгово место;* по чему се и кодъ свою *посредствомы* начина' набавляя казати може, да єданъ наслѣдує право одъ другога; тако н. п. кадъ я добіємъ по праву застарелости какву стварь, коя є твоя была, или кою самъ я одъ тебе купио, или кою си ты мени поклонію и т. д., у свимъ овимъ случаемъ я наслѣдуємъ одъ тебе ту стварь. —

Но осимъ овогъ *обштегъ* значеня, наслѣдіє има друго *особено*, конмъ оно изражава *особеннѣ начинѣ* набавленя, о чему є речъ у овой глави.

У овомъ смислу наслѣдіє є, као што смо већъ мало више казали, *преносъ свою имущественна бремена'* одъ каквогъ умрлогъ лица на друго, коє в нѣга надживило. —

Подъ наслѣдіемъ разумева се такође збиръ *права, добара и бремена*, коя иза каквогъ умрлогъ лица остаю, па на кога другогъ прелазе.—

У римскомъ праву разликую се два начина наслѣдія: *наслѣдіе по завѣщанію*, и *наслѣдіе по закону, безъ завѣщанія* (ab intestato). Наслѣдію по завѣщанію быо е законъ наклонни, него наслѣдію по *закону* (по сили и опредѣленію закона), и то тако, да ніе было честно кадъ ко умре, а да неостави себи наслѣдника, *кога е онъ избрао*. —

По римскомъ праву у свакомъ завѣщанію мора неизоставно бити наслѣдникъ одрѣченъ, ерь безъ тога небы было завѣщанія.

По истомъ праву наслѣдіе кадъ се дели по едномъ основу, или е *обште* (successio universalis), или *почастно* (singularis); а по другомъ основу или е *наслѣдіе непосредственно* (successio directa), или *посредственно* (indirecta).

Кадъ правна личность едного човѣка на другогъ пребе, то е наслѣдіе *обште* (successio in universum jus); ту се у правословномъ смислу лице никако и неменя.—Кодъ почастногъ наслѣдія непрелази на наслѣдника сво иманѣ, него само поедине части тога, па макаръ оне и све быле, али не у скупи, већъ само почастно и поедино; а кодъ обштегъ наслѣдія само се меня подлогъ права, али никако правна личность; *човекъ улире, а не лице*: ту се предпоставля, да онай умрлый у лицу свогъ обштегъ наслѣдника живи; и по римскомъ праву обштыи наслѣдникъ немора добити цело наслѣдіе, па е онъ ипакъ обштыи наслѣдникъ, само ако е наслѣдію правну личность онога, кога онъ наслѣдуе; е ли онъ

много или мало наслѣдію, до тога ніе стало; али то є вештественно условіе, да онъ мора *участвіи имати на цѣломъ иманю*, ков є остало, на ма у коіой части и вредности; пѣму ништа неможе быти странно ни у дѣйствителномъ, ни у страдателномъ станю онога, кога онъ наслѣђує. —

Као што смо казали, наслѣдіє є далѣ или *непосредственно* или *посредственно*.

Непосредственно є онда, кадъ између онога, кои се наслѣђує, и наслѣдника, никога трећегъ као посредственика нема; а гди има таковогъ посредственика, коме є какво бремя наложено у томе, да другомъ коме што изда, то є оно *посредственно наслѣдіє*. Свако посредственно наслѣдіє предпоставля, да є оно основано вољомъ завѣштателя; *но наслѣдникъ наслѣдника ипакъ ніе посредственный наслѣдникъ*. Посредственно є наслѣдіє, кадъ завѣштатель каже: *Петаръ* некъ буде мой наслѣдникъ, но онъ нека половину наслѣдія изда *Павлу*; да буде посредствено наслѣдіє, нужно є дакле, да *га завѣштатель установи*.

Има *четири* начина наслѣдія: 1) *непосредственный общій*, 2) *посредственный общій*; 3) *непосредственный почастный*, 4) *посредственный почастный* начинъ.

1. *Непосредственно общіе наслѣдіє* єсть наслѣдіє у правомъ смислу; наслѣдникомъ зову Римляни непосредственногъ общіегъ наслѣдника безъ свакогъ другогъ думетка, на было, да є онъ наслѣдникъ по самомъ закону, или по послѣдней вољи завѣштателя; садъ се таковій наслѣдникъ обично зове *непосредственимъ наслѣдникомъ*.—Само *грађанско* непосредственно наслѣдіє зову Римляни *наслѣдіємъ* (hereditas), а

преторско непосредственно наслѣдіе зову они *bonorum possessio*. Но у оба ова случая есть *непосредственно* обите наслѣдіе.

2) *Посредственно* обите наслѣдіе установлено е текъ одъ времена царева' (одъ Требелліановогъ Сенатус-Консулта; одъ тогъ доба основано е наслѣдіе: *hereditas fidei commissaria ex Senatus Consulto Trebellianico*, коє се садъ зове *обштый фидейкоммиссъ*); то быва, кадъ н. п. завѣщатель свомъ непосредственномъ наслѣднику наложи, да оны или цѣло наслѣдіе, или кою часть истога коме другомъ одма, или после некогъ времена изда. Онда е овай обштый фидейкоммиссаръ и обштый наслѣдникъ, али не *непосредственный*, него *посредственный*, еръ има измежу нѣга и завѣщателя онай требій, кои е нѣму морао по наредби завѣщателя оно издати, што е нареѣено; овай е начинъ примѣнь и у Юстиніаново право.

3.) *Непосредственно* почастио наслѣдіе есть, кадъ ко коме на случай смрти што покланя (*mortis causa donatio*). *Присутствующій присутствующель* (*praesens praesenti dat*) *дає што*; тако изражаваю Римляни овай начинъ наслѣдія; ту нема никогъ требегъ измежу онога, кои покланя и онога, коме се покланя. На последку

4.) *У посредственно* почастио наслѣдіе спадаю *испоруке* (*legata*), кадъ завѣщатель наслѣднику *заповедаючи* (*civilibus directis verbis*) наложи, да коме што изда; и *фидейкоммисси*, кадъ завѣщатель *молбено* (*precativis verbis*) онаку наредбу учини. Безъ посредственика неможе дакле быти ни испорука, ни фидейкоммиссъ. —

Ово су та четири начина, којима се може имањ урлога наслѣдити. —

§ 394.

После смрти жителя Србскога добра и њгова, и права и обвезателства, о симъ чисто личны, прелазе као наслѣдіе на другога, кога по реду законъ опредѣлюе, ако онъ уговоромъ или завѣштаніемъ ніе другојачіе уредіо.

Као што смо већъ казали, наслѣдіе естѣ збиръ цѣлогъ иманя, кое остане иза кога после смрти и њгове. Овамо спадаю дакле најпре свѣтѣлесне, непокретне или покретне ствари, као и сва (стварна или лична) права на ствари, која не престаю са смрћу, него се могу другоме оставити. Немогу се наслѣдити лична права, и она сасвимъ лична права на ствари, која се осниваю на само личнымъ отношеняма, или која су ограничена само за живота притяжателя, као што су н. п. она права, која се осниваю на званію, на каквомъ личномъ достоинству, или као што е право личне службености, или као што су само лична уговорна права — као што су поклонн, кои не прелазе на наслѣдише. —

Али као што су за имањ іонгъ живогъ човека везани сви терети, ограничєня, дугови и т. п., тако е исто и съ онимъ имањемъ, кое по смрти остае, ако т. е. обвезателства нису само за личность урлога везана, па да са и њговомъ смрћу и она престаю. — У осталомъ, што е

говори о посмртномъ иманю онога, кои е умро, то се исто разуме и о иманю онога, кои е за мртва проглашенъ (§ 51).

§ 395.

Наслѣдіе по закону припада найближима сродницима по крви редомъ у слѣдуюћимъ членовима опредѣлѣнимъ.

Има два начина наслѣдія: по *наредби умрлога*, или ако ове нема, по *пропису закона*. — Кадъ е по наредби умрлога, онда овога когодъ или *непосредственио* наслѣђуе, или текъ онда, *почемъ нема найближи сродника*; далъ или се наслѣђуе *цѣло иманѣ*, кое е иза умрлога остало, или само *коя часть* истога; далъ наслѣдіе или е *опредѣлительно*, или *условно и ограничено*. На послѣдку може наслѣдіе, као и свако друго стварно право, и *неколицима заеднички* припасти.

Нашъ Законикъ говори прво о *законномъ* наслѣдію, па онда о ономъ *по наредби умрлога*; исто тако и Французкій; а Аустрискій найпре узима наслѣдіе по наредби умрлога.

Мы држимо, да е нашъ Законикъ больій праваць узео него Аустрискій, и ако Г. Шеро-глићъ у свомъ прегледу нашегъ Законика вели, да бы болъ было, да е слѣдовано реду Аустрискогъ Законика; мы овако судимо збогъ тога, што е законно наслѣдіе обште правило, а послѣди наредбе поедини лица' мораю се у ономъ, што е главно и вѣштествено, закону саображати, и што намъ е после, почемъ законный редъ вѣћ познаемо, лакше и о томъ другомъ на-

чину судити. — Тако и при излаганю римскогъ права неки Списательи узимаю найпре законно наслѣдіе, као што чини н. п. *Вангеровъ* у нѣговомъ предаваню Пандекта', а *Гешенъ* напротивъ узима найпре тестаментално, на после законно наслѣдіе. —

Прописуюћи овај § Законика, да наслѣдіе по закону припада најближимъ сродницима по крви, онъ тиме природно поступа; тиме самъ законъ чини последнѣ расположенѣ (тестаментъ) у место оны, кои га немаю, на е законъ наклонни е онима, кои су умрломъ ближе сродни, и за кое се по тому узети може, да њи е онъ већма и любіо, и више имъ одданъ быо.

§ 396.

Дѣца мужка умрлога и њини мужки потомцы добыяю први наслѣдіе; они исключую сестре, отца и матеръ и све предке њине и њіово потомство или побочне сроднике.

У овомъ §-у излаже се првый редъ, прва линія законногъ наслѣдія; а у тай редъ долазе деца мужка умрлога и њини мужки потомци. — Докле годъ умрлыи има свое дете или потомка, кои е способанъ да га наслѣди, никакавъ другій сродникъ неможе га пре наслѣдити. А подъ именовъ деце разумеду се деца природно-законна (брачна) и усвоена, имаюћи у виду ону разлику, коју законъ између њи' чини (§ 136 до 147).

Но нашъ Законикъ не дає еднака наслѣдна права *мужской и женской* деци, као што уобште наше законодавство женскій полъ у томе ненаклонимъ окомъ гледа, што ниеданъ Законикъ неле изображеногъ света не чини; еръ сама природна правица изриче свою праведну пресуду, да су и женска деца исто тако одъ свои' родителя' рођена, као и мужка, па слѣдовательно да њи' родители равномъ любви треба да пазе. Шта е женско дете криво, што е оно женскогъ, а не мужкогъ пола? или чиме се праведни родители у правомъ смислу могу извинити, кадъ разлику између свое мужке и женске деце чине?! Ние ли у женскомъ детету исто онако крвь свои' родителя', као и у мужкомъ, и заръ кѣи не треба исто онако да буде срећна, као и синъ? а како е могуће да буде срећна, кадъ родители мањски съ истомъ поступаю, изключаваюћи е изъ наслѣдїя. — Може ли коя земля процветати, ако е у њой само мужкїй полъ образованъ, а женскїй душевно занемаренъ? — не може доиста; текъ човекъ и жена *завдно* сачиняваю породицу; па родители, кои имаю женску децу, и удатбомъ њи' у нову породицу пуштаю, зашто имъ небы помогли, да у той болъ и срећниѣ живити могу, зашто имъ, *ако имаю чиме и одкудъ*, небы помогли да се терети брака лакше сносити и да се деца болъ воспитати могу?

Говорећи о овомъ доиста више важномъ предмету, него што се млогима чини, немамо управљный позоръ само на благо женске деце, или оны мужава', кои бы са своимъ женама што добїали, кадъ бы се мужка и женска деца предъ закономъ у праву наслѣдномъ изравнала. — По-

єдини люди, којима є за тимъ стало, да са же-
номъ што добию, могу да пре у бракъ неступаю,
докъ имъ се миразь необећа; на видимо дакле,
да се то закономъ предупредити неможе. Нашъ
є погледъ управлѣнъ на благостанъ цѣлогъ На-
рода Србскогъ, на нѣгову срећу, али уєдно и
на природну правицу.

Мы знамо да се закони свагда пишу и из-
даю за Народъ, на да они мораю быти сходни
цѣломъ стану и природномъ и душевномъ тогъ
Народа; али треба и на то мислити, да закони онай
Народъ, за кои су прописани, треба благоста-
но да воде, да га и душевно узвишаваю; єдномъ
речи, закони треба Народъ да образую, на ако є
овай на тако низкомъ степену душевногъ развитка,
да бы хтео примити какву неправичну закону
наредбу, коя се нѣму пробитачна чини, онда є света
дужность владе, да Народу ту стваръ са вишегъ
погледа разясни, и донде око' тога ревностно
настане, докъ и самъ Народъ неувиди, да є до-
иста *болъ* оно, што є *праведнѣ*, и ако му се то
неће чинити да є за нѣга пробитачно. Народъ ће
разумѣти, онъ ће болю страну примити, кадъ му
се то добро и достаточно разясни.—И мы нисмо
мишля, да кѣи за садъ са синомъ баншину и ку-
ћу мора баншъ на полу делити; може братъ се-
стру свою праведномъ исплатомъ у новцу или у
покретнимъ стварима у име наслѣдія нѣногъ на-
мирити, на ма у којої части, ма за садъ и не-
было баншъ у єднакомъ делу наслѣдія; кадъ нѣ
другіє, *болъ є и ланъ, него сасвиљъ неправданъ
бити.*

Нама ће се овде одговорити: да зато овако говоримо, што стаиѣ нашегъ Народа непознаемо, ерѣ да то познаемо, небы могуће было, да о овомъ говоримо, што Народъ Србскій нежели и неће.

Мы бы смѣли на то казати, да бы се при свемъ томъ та очевидна неправда уклонити могла безъ да се Народу Србекомъ тиме штета нанесе. — Узмимо само Народъ Србскій у Войводству Србскомъ; у обе Србіе еданъ е истый Народъ, едногъ племена, одногъ имена, изъ едне колевке, па како тамо женска деца право наслѣдія могу имати, па како тамо народъ збогъ тога непропадне?

Мы овимъ некажемо, да законъ нашъ у овомъ обзиру ніе обвезателанъ; закона се морамо придржавати и по нѣму управљати се; но само кажемо, како мислимо да е праведніе, а Правленіе, као представничтво народа нека уважи, ако за добро нађе, ово, о чему смо ово неколико речій овде узгредъ навели.

На последку само ћемо јошѣ повторити наводъ Г. Шерогаиѣа, да е и самъ Муамедъ у свомъ Корану болѣ имао призреніе на женску децу, ерѣ одређуе: *да мужска глава у наслѣдію законноиѣ толико добіа, колико две женске*; па вальда се Србскій Народъ неће дати надвисити законодавствомъ оногъ времена, кадъ нама данасъ свѣтліе сунце просвете сіа, кадъ е сада другій духъ времена; а за умомъ и умнимъ напредкомъ треба да иду и Народи као и поедини люди. —

§ 397.

Колико *) мужке дѣце, на толико се дѣлова' дѣли иманѣ родительско, и свако дѣте мужко добыя раванѣ дѣо. А женской дѣци у овомѣ случаю припада уживанѣ, издржанѣ, снабдѣнїе и пристойно удомлѣнїѣ по постоеѣемѣ обычаю.

Између старїе и млађе мужке деце законѣ у обзиру наслѣдногѣ права нечини никакве разлике; а исто тако нема разлике ни између деце, коя нису одѣ истогѣ брака, као н. п. кадѣ бы жена каква умрла, и оставила два сина, едногѣ одѣ првогѣ брака, а другогѣ одѣ другогѣ, обоица ће имати равно право наслѣдїя на иманѣ свое матере, ерѣ свеза, коя їй с'единява съ њїномѣ матеромѣ, една е иста; но такова деца наслѣђују само њїногѣ *общегѣ* отца или *матерѣ*, а не и очуа или маћїю. —

Ону неправду, коя женску децу, кадѣ и мужке поредѣ њїи' има, у Србїи удручава, оваї § радѣ е тобожѣ тиме у нечемѣ да ублажи, што имѣ у место свакогѣ наслѣдїя дае право, да се могу изѣ родительскогѣ иманя издржавати, снабдѣвати и пристойно удомити. — Ово е доиста врло мала накнада.

*) Слогѣ бы больїи быо, кадѣ бы се овде казало: „колико има мужке деце“ и т. д.

§ 398.

Разлика се нечини између дѣце мужке, родила се она за живота, или после смрти отчине, само ако е у законно време.

Овај § стои у свези са §§ 43 и 113.

§ 399.

Унучадъ мужка безъ отца заоставша при наслѣдію представляю отца свога, и добыяю нѣговъ дѣо, т. е. онолико, колико бы онъ добыю, да е живъ, ма ньи колико было. Тако и праунучадма мужкима припада дѣо свои родителя' умрши'.

Овде морамо пре свега разяснити, шта е то *представлиѣ*, кадъ н. п., као што овај параграфъ гласи, деца при наслѣдію свогъ отца представляю. —

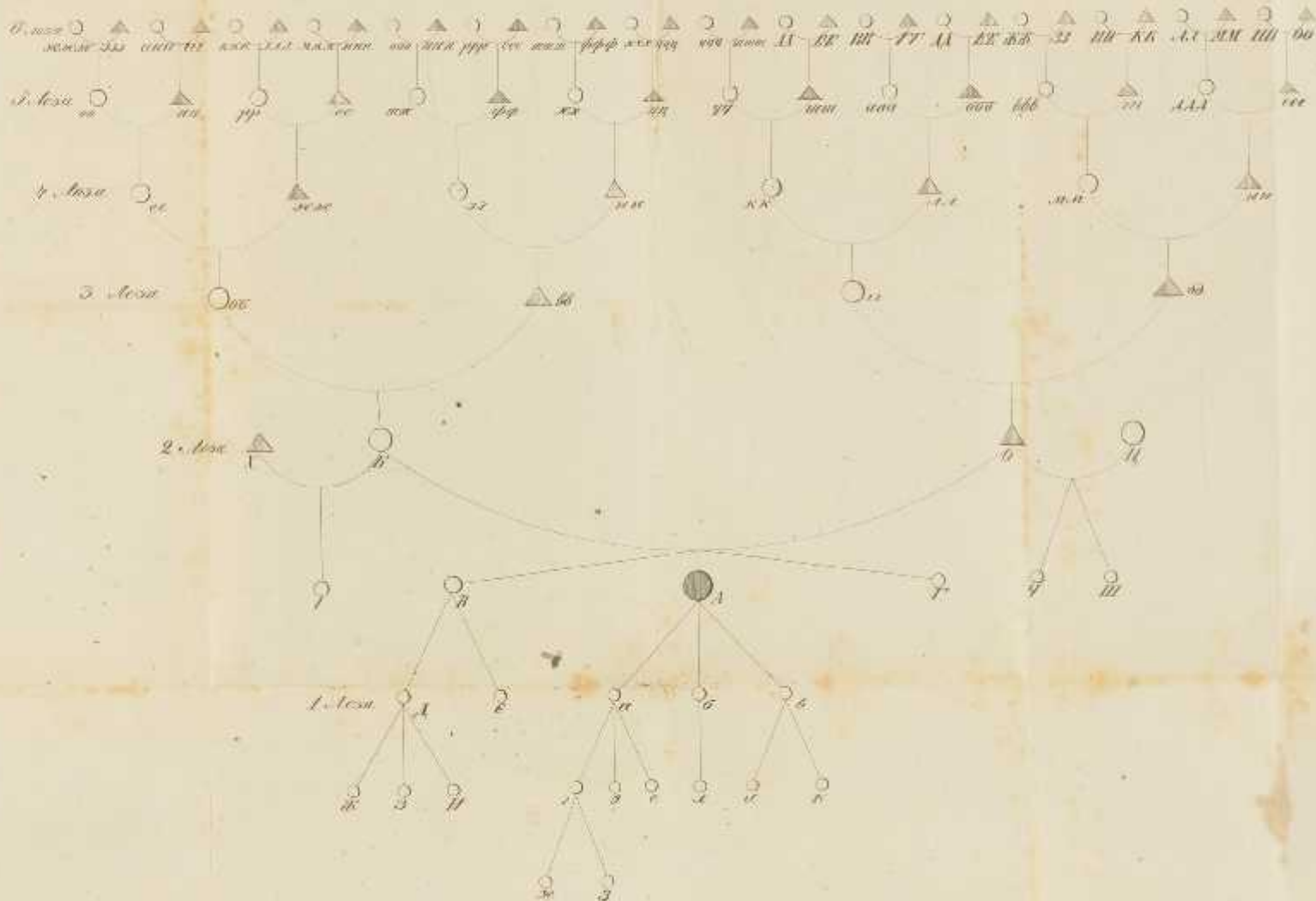
То *представлиѣ* не треба смешати са предаіомъ или *препосомъ* иманя при наслѣдію. Предај бива, кадъ ко умирући препоси на свое наслѣднике права, која е онъ већ имао, па ма было само за еданъ тренутакъ. Кадъ н. п. уда-та жена умре почемъ роди сина, па и овај од-ма после нѣ умре, ма да нѣ живіо више него два сата, онда у овомъ случаю то дете препоси на свогъ отца наслѣдіе (наравно неимаюћи ни мужка ни женска потомства), кое е онъ само за та-

ко кратко време имао; то е пренашанѣ или предаѣ наслѣдія. А представлянѣ е, кадѣ потомци умрлога у наслѣдію добию она права, коя тай умрлый нигда нѣ имао, но коя бы онѣ добию, да нѣ умро пре, него што е дошло време да се наслѣдіе добиѣ; рецимо н. п. да когодѣ умре и остави за собомѣ сына, и осимѣ овога јошѣ два унука, т. е. два детета одѣ другогѣ нѣговогѣ сына, кои е пре нѣга умро: ова два у наслѣдію свогѣ деде добию ону часть, кою бы добию нѣовѣ отацѣ, да е доживію то време, кадѣ се наслѣдіе делило; то се зове, *да еданѣ другогѣ у наслѣдію представя*. Ово представлянѣ оснива се на любви, за кою се предпоставя, да е умрлый имао према ономѣ, кои га представя; тако се предпоставя, да деда преноси ону любовь и нѣжностѣ, кою е имао према свомѣ умрломѣ детету, на свою унучадѣ, а стрицѣ на своѣ синовце ону любовь, кою е имао према свомѣ умрломѣ брату.

Ово представлянѣ у наслѣдію простире се све далѣ и далѣ у правой линіи потомства; (но кадѣ предци наслѣђую своѣ потомке, онда не-постѣи право представляня); тако н. п. праунуци ће у наслѣдію свогѣ прадеде моћи представляти свогѣ умрлогѣ деду, да приме ону часть, кою бы овај добию, да е живѣ.

Тако е исто, кадѣ ко умре, на остави за собомѣ н. п. два сына и троѣ деце (троѣ унучадій) одѣ трећегѣ сына, кои е пре нѣга умро: та три унука умрлога делитѣ нѣгово иманѣ са ова своя два стрица, као представници свогѣ умрлогѣ отца тако, да ће сви скупа онолико добити, колико бы онѣ примію, да е живѣ.

РОДОСЛОВНЫЙ ОБРАЗЕЦЪ.

Ово право представляя постои исто тако и на ползу потомака' усвоеногъ детета, као што то морамо закључити изъ овога, што смо о усвоєнју говорили. —

Овде се може ово кратко правило изрећи : деца првогъ степена наслѣђују свое родителѣ по главана, колико њи' има, а њигови потоци у дальнѣмъ степенима, по сили права представляя наслѣђују по племену, а не по главама, колико њи' има; па и то безъ разлике, еда ли они деле са децомъ првогъ степена или са удалѣнимъ потомцима.

Први су наслѣдници дакле мужка брачна деца, родила се она за живота, или после смрти отчине, само ако е у законно време (§ 398). Пасторчадъ ненаслѣђују очуа или маћину, али донста наслѣђују свогъ отца и матерѣ.

Ако е остало само едно дете, онда сво имањ њѣму припада, а ако њи више има, онда се наслѣдїе дели на толико делова', колико мужке деце има. Ако остане каквы' удалѣни потомака', онда онај, кои е по сродству ближїй, изкључава изъ наслѣдїя онога, кои е удалѣни; само кадъ ближи' сродника' нема, онда законъ дае наслѣдїе онима, кои су тога племена удалѣни.

Да намъ ово буде яснїе, и за упражњавањ узмемо јошть слѣдујуће примѣре на овомъ родословномъ образцу. (Види образацъ).

Кадъ ко, н. п. онај, кога смо у образцу са *A* означили, остави трое деце *a*, *b*, *c*, и 15.000 гроша, онда добїа свако одъ то трое деце по 5000 гроша; све унуке и праунуке, одъ *g* до *k* искључую њигови родителѣ, кои су јошть у

животу. Но ако бы *в* умро пре нѣговогъ отца *А*, онда нѣговъ таль дели се по сили права представляя *подєднако* међу нѣгову децу *и*, *к*; свако одъ ово двоє деце добило бы по 2500 гроша'. Тако бы исто было и са *г*, *д* и *е*, кадъ бы *а* пре свогъ отца *А* умро; свако одъ ово трое деце добило бы по 1666 гр. и 26 пара'.

А да и *г* нѣе доживіо данъ, кадъ се наслѣдіе дели, онда бы се нѣговъ део одъ 1666 гр. и 26 пара' поделио међу оне, кои нѣга представляю; слѣдователно *ж* и *з* добили бы свакій по 833 гроша' и 13 пара'.

На случай, кадъ бы поредъ *а* и *в* и онай синъ *б* са однимъ синомъ *л* умро пре отца *А*, онда бы нѣговъ део прешао на сина *л*, слѣдователно нѣму бы пришло сви 5000 гроша'. —

§ 400.

Ако нема мужке дѣце, но само бы женске дѣце было, онда женска дѣца наслѣђую заоставше иманѣ отчино све на равне части. Женско потомство дѣли са женскима по праву представляня.

Дакле, текъ кадъ нема мужке деце и нѣногъ потомства, онда истомъ женска деца и нѣино потомство долази на редъ онимъ истимъ начинномъ, како смо за мужку децу казали. —

Ово е довде была прва лоза*), а садъ долази друга.

*) Г. Петрановић у нѣговомъ преводу аустрискогъ граф. Законика при § 731 на страни 132 узима речь „Лоза“

§ 401.

Ако по смрти Србина небы остало ни мужка ни женска потомства, онда и-манѣ нѣгово наслѣђуе нѣговъ отаць.

§ 402.

Ако нема отца, онда припада браћи рођеной и нѣовой дѣци, начиномъ опредѣленнымъ; ако ли ни овы нема, онда матери и сестрама.

Браћа и сестре само по отцу или само по матери, участвую само у нѣио-вомъ дѣлу.

§ 403.

У овомъ случаю ако брата небы жи-ва было, или сестре, но было бы нѣи-ногъ потомства, онда бы потомцы по назначеномъ реду участвовали у наслѣ-дїю по праву представлѣня, то есть примаюћи сви скупа еданъ отчинъ дѣо.

Ова три параграфа могу се уедно изяснити.

у место „ли и и.“ И мы ћемо овако да кажемо, пре-да намъ се невиди, да в ово најточнѣе означенѣ. — Жао намъ е, што смо текъ садъ истый преводъ у руке добили, почемъ в Обисневѣ нашегъ Заковика доведе вѣкъ печатано; а иначе могли бы видѣти, како в и онъ техничке речъ назвао.

Дакле кадъ ко умре *безъ деце*, онда иманѣ нѣгово наслѣдуе *нѣговъ отацъ**)). По тому, ако су по ономъ родословномъ образцу, сви потомци онога *A* одъ *a* до *k* пре *A* изумрли, онда цѣло оно наслѣдїе одъ 15.000 гроша' принада отцу онога *A*; т. е. *B*.

Ако *A* нема отца, али овај има два сина *B* и *Г* (то су браћа онога *A*, иза кога е иманѣ остало**), онда ће наслѣдїе припасти нѣима двојци, дакле свакомъ по 7500 гроша; а ако е *B* умро, онда бы синови нѣгови *Д* и *Е* добили нѣговъ део, дакле сваки по 3750 гроша; а исто тако, ако е *Д* умро, а оставио три сина *Ж*, *З*, *И*, ови бы место нѣгово заузели, и сваки по 1250 гроша добили.

А да е *B* пре него што се по другій путъ са *O* оженио, быо у браку са *Г* и съ нѣоме сина *I* родио, онда бы нѣга наслѣдили по равнимъ деловима синови нѣгови изъ два брака, *B* и *Г* као рођена браћа и по отцу и по матери, и *I* као братъ нѣовъ само по отцу. —

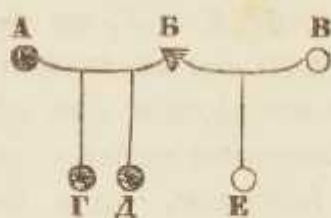
А да *A* нема ни деце свое, ни нѣина потомства, ни браће, ни нѣина потомства, онда бы га наслѣдила нѣгова мати *O*. А да е ова, пре него што се удала за *B*, у браку была са *Ц*, и съ нѣме сина *Ч* и кћерь *Ш* родила, онда бы, на случай нѣне смрти, нѣо наслѣдио тай нѣнъ синъ *Ч*, изключуюћи по смислу § 396 свою сестру *Ш*.

*) Не уедно и мати, као што е то у аустрискомъ и французкомъ Законнику.

**) Немци кажу то „*Seblaffer*“, а Г. Петрановић вели то србски „опоручитель“. Нека буде и тако, кадъ бољ незнаю.

— Но кадъ бы та *O* оставила по себи и изъ другою браку синове *B* и *G*, па бы безъ теста-мента умрла, а имало бы се шта наслѣдити одъ нѣ, онда бы ню наслѣдили ови нѣни синове, т. е. *B*, *G*, *Ч*; или ако они небы у животу были, а имали бы свое потомке, онда бы ови нѣово место заузели. —

На ону другу точку § 402, гди е наређено: да браћа и сестре само по отцу или по матери участвую само у *нѣвоомъ дѣлу*, да поставимо еданъ примѣръ; узмимо да су три брата, два и по отцу и по матери (рођена); а еданъ само по матери (братъ по млеку); еданъ одъ она два рођена брата умре безъ свогъ потомства, а отца немаю. Питањ е: како ће они то наслѣдје дели-ти, оће ли рођеный братъ онога по млеку из-ключити? — Онай *рођеный* братъ изключитѣ онога по млеку изъ наслѣдја по томе, што е онъ умрломе брату и по отцу и по матери братъ, а онай другий само по млеку. За подкрепленѣ овогъ мѣвнја служити може то, што бы непре-мѣнно тако морало бити и онда, да е отаць у-мрлогъ брата јоштъ живъ, у комъ бы случаю отаць сина свогъ по гласу § 401 наслѣдју, а по смрти отца то бы наслѣдје припало нѣговомъ рођеномъ сину, а не насторку, кои е ономъ умр-ломъ брату по млеку братъ; дакле и изъ тога види се, да рођеный братъ оногъ само по млеку изъ наслѣдја у братовлѣвомъ иманю изключава, као већий и ближій сродникъ, кои е слѣдовател-но и у наслѣдју пречій. — Да ово питањ яснѣ постане, начертатѣмо овде образаць на то.

Г и *Д*, браћа су рођена и по отцу *А* и по матери *Б*; а онај *Е* братъ е њиовъ само по матери *Б*; *Д* умре безъ деце свое, а отаць имъ не живъ. —

Ово е была *друга* лоза; слѣдуюћій § говори о *трећој*.

§ 404.

Ако нема ни мужке ни женске дѣце, ни отца ни браће ни њина потомства, ни матере и сестара, онда наслѣдје прелази на дѣда по отцу, и ако овога нема, на њгово потомство, т. е. стричеве по праву представлѣња, и ако овы небы было ни њина потомства, на тетке, съ коима на дѣо долази баба (као мати са сестрама), и њиово потомство, наравно разумѣваюћи свуда потомство најпре мужко, па кадъ овога нема, женско.

Садъ већ прелази наслѣдје на *трећу* лозу; али докле годъ у комъ племену ма едногъ мужкогъ потомка има, наслѣдје јошть не прелази на

другу лозу, него тай, ма онъ еданъ потомакъ те лозе быо, цѣло наслѣдіе добія.

За объясненіе погледаймо на нашъ родословный образаць.

Ако бы *А* умро, а да нема ни мужке ни женске деце, ни отца ни браће, ни нѣина потомства, ни матере и сестара', онда цѣло наслѣдіе одъ 15.000 гроша' добія нѣговъ деда по отцу *бб*, а не и баба по отцу *вв*, нити деда по матери *гг*, и баба по матери *дд*. —

А ако деда по отцу *бб* ніе више у животу, онда наслѣдіе прелази на нѣгове потомке познатимъ редомъ, и то тако, да деца првогъ степена, као што смо већ примѣтили по главами, а она у дальимъ степенима по племенима наслѣђую; — а ако *бб* потомства небы имао, онда наслѣдіе прелази на бабу *вв*, съ коіомъ на равный део долазе вѣри нѣне, (ако ій има) а тетке опоручителя *А*.

Садъ долази на редъ четврта лоза.

§ 405.

Ако небы было дѣда по отцу ни нѣгова потомства, онда прелази наслѣдіе на прадѣда по отцу, и нѣгове потомке, найпре мужке, па ако овы небы было, на женске и нѣино потомство.

Овде за объясненіе служи оно исто, што смо казали кодъ треће лозе. Дакле онда бы наслѣдіе припало прадѣду по отцу *гг*, а не и прабаби

жж; нити прадеди по матери *кк* и прабаби по матери *лл*. —

Садъ долази пета лоза.

§ 406.

Ако ни овы небы было, онда наслѣдуе прапрадедъ по отцу и нѣгово потомство мужко, и ако овога нема, женско.

И овде важи онай истый прописъ. — Ако одъ четврте лозе никога нема, онда бы наслѣдіо прапрадедъ по отцу *оо*, а не заедно и прабаба *пп*.

Садъ долази последня, шеста лоза.

§ 407.

Ако ни овы нема, онда наслѣдіе прелази на отчина чукундеда или другога прапрадеда и нѣгово мужко, и за овимъ женско потомство.

Дакле у овомъ случаю наслѣдіо бы отчинъ чукундеда *ж ж ж*, а не заедно и чукунбаба *з з з*. — И овде као и кодъ преѣашњи' параграфа' важе вишеизложени прописи о деоби наслѣдія међу законне наслѣднике.

§ 408.

И ако овы нема, онда прелази наслѣдіе на материнъ родъ овимъ истымъ редомъ и начиномъ до колѣна шестога.

Дакле, ако опоручитель у нашемъ родословномъ образцу са *A* означеный, умре безъ сродника у шесть степеній, онда нѣгово иманѣ прелази на родъ нѣгове матере, коя є у образцу означена са *O*, и отудъ далѣ редомъ на нѣногъ отца *eg*, (а деду по матери онога *A*), матеръ *dd*; (а бабу онога *A*), деду *kk*, бабу *ll*; на нѣногъ прадеду *чч*, прабабу *шш*; прапрадеду *ччч*, прапрабабу *шшш*. — Да неповторавамо, овде є оно исто правило, кое є и кодъ мужке стране, као што смо мало више видели како лозе редомъ долазе. Ко разуме како прва и друга лоза наслѣђує, тай ће лако разумети, како и далѣ до шесть степеній наслѣдіе одъ єдне лозе на другу прелази. — Онимъ изразомъ до шестога колѣна види се, да нашъ Законикъ ограничава право наслѣдія у еродству само до тога колѣна; то є збогъ тога, што се неможе предпоставити, да ће умрлыи имати особиту наклоность према врло удалѣнимъ сроднима, о којима єдва по чувешно што зна, и кои само єднако име съ нѣиме имаю, што се често догађа и кодъ сасвимъ странны лица; а испытыванѣ степеній еродства врло є тяжело, и често дає повода заплетенимъ парницама; — но исто тако и одвећъ велико ограниченѣ степеній еродства за наслѣдіе было бы

неправо. — Римско право и Прайзкій законъ (II 3 § 46 и далѣ) непоставляю границе сродству за наслѣдіе, а Франц. зак. ограничава на два найсть степеній (чланъ 755).

Найглавніе е при свимъ овимъ параграфима то, да се изнађе степенъ сродства онога, кои потврђава, да има право на законно наслѣдіе; а степені сродства рачунаю се по брою колѣна (племена); свако колѣно чини еданъ степенъ.

§ 409.

Дѣца изванъ брака рођена до быяю право на наслѣдіе као и други законни наслѣдници само онда, кадъ бы позднѣмъ бракомъ законнымъ она позаконѣна была.

Иначе ванбрачна дѣца као незаконна немогу имати права законнога на наслѣдіе ни отчно ни материно, но само са изяснѣномъ вољомъ отца или матере.

Деца, коя нису рођена у браку, изключую се изъ наслѣдія, ерѣ право наслѣдія ніе ништа друго, него право породице, а небрачна деца нису у породици свога отца; али законъ е њима у томе наклонъ, што се она могу брачномъ децомъ учинити. То бива, кадъ се дете истина ванъ брака родило; али е позднѣе у породицу ступило, почемъ су му се отаць и мати венчали (§ 134 подъ 2). Такову децу сматра законъ као да су у браку рођена; збогъ тога имаю она, као и њини потомци, сва

породична права, па и право наслѣдія, и то не само према њинымъ родителѣма, него и према свимъ другимъ члановима породице, но кои такође по праву узаємности имаю равно право наслѣдія према той деци исто онако, као да су она у браку зачета. Ђдномъ речи и на такову се децу простиру сви они прописи, кое смо о наслѣдію изложили.

Овако є исто и съ ономъ децомъ, која су небрачна збогъ каквы законны препона' брачны, па кадъ се после те препоне уклоне, и бракъ, кои пређе ніе важію, поставе сталанъ, овакова деца имаю подпуно право наслѣдія.

Г. Шероглићъ пита у њговомъ прегледу нашегъ Законика, еда ли имаю законно наслѣдіе и она деца, која су одъ выше власти на зактеванѣ родителя у одношенѣ брачне деце постављена?

Мы држимо, да се на ово питањѣ мора потврдительно одговорити, ерѣ § 134 подѣ 3) о томе говори, и такову децу са брачномъ изречно равна, слѣдователно имъ дає и равно право наслѣдія.

§ 410.

Дѣте усвоєно има право на наслѣдіе поочима или поматере своє. У случаю њгове смрти безъ дѣце и потомства не само одъ поочима и поматере наслѣђе-но, но и оно, што самъ стече и при-плоди, прелази на потомке поочима и помайке. Ако ли овы нема, онда є у те-

ковнини и приплоду нѣговомъ преча нѣгова него поочимова и помайчина родбина. Наслѣжено пакъ добро одъ поочима и помайке прелази на родбину нѣову по законномъ реду, а не на родбину нѣгову.

Усвоено дѣте принадлежи двема породицама, т. е. породици усвоителя, и оной, изъ кое е произишло; одовудъ се дакле изяснива право наслѣдія усвоене деце.

Усвоено дете има дакле равно право наслѣдія у породици усвоителя, као и брачна деца, па и то не само онда, кадъ е оно само, него и онда, кадъ съ нѣме има и рожене деце усвоителя. А у обзиру породице свогъ роженогъ отца, таково дете задржава право наслѣдія исто онако, као да у другой породици и нѣ усвоено.*)

§ 411.

По смрти вапбрачнога непозаконѣнога дѣтета безъ дѣце и потомства законнога нѣгово иманѣ ненаслѣжуе родитель, но ранитель. Моћи ће истина и отаць и мати наслѣдити, но то као ранитель и ранительница.

*) Овако исто нарежуе и прайзкій Законикъ, а и французкій (чланъ 350, но усвоено дете, као што то већ знамо, по франц. Законнику, а и по аустрыскомъ (§ 180) недобіа право наслѣдія на иманѣ сродника' усвоительвы).

Наслѣдна права *узављна су*. Ово правило оснива се на еднакости грађански права; ерѣ кадѣ самъ я съ киме родѣ, онда е и онѣ самномѣ; на томѣ се оснива законно наслѣдіе. Деца, коя наслѣђую свое родителѣ, а посредствомъ њи' и друге сроднике, мораю исто тако свое родителѣ и сроднике као свое законне наслѣднике признати. —

Ово начело важи и за право наслѣдія небрачне деце; кадѣ она свое родителѣ наслѣђую, онда и њи њіови родителѣи могу наслѣдити; узављностъ дакле главно е правило кодѣ наслѣдія.

Но у овомѣ е обзиру нашѣ Законикѣ неправеданѣ и недостаточанѣ; ерѣ у свакомѣ степену родбине најпре се дае мужкимѣ главама изключително, и текѣ гди овы нема, женскима законно наслѣдіе, премда мужки сродници женске могу наслѣдити. —

Садѣ ће законѣ у слѣдуюћимѣ параграфи-ма одѣ § 412 — 417 (закључ.) да говори о томе, какво право наслѣдія супрузи међу собомѣ имаю.

§ 412.

Како годѣ што е мужѣ дужанѣ свою жену за живота свога ранити и садржавати, тако се та дужностъ и после смрти њѣгове простире на удовицу, докле име њѣгово носи.

§ 413.

Жена дакле по смрти мужа остае као удовица на уживаню добара' мужев-

льн, и ужива заедно са онима, кои су и за живота мужевля участвовали; нити у томе разлике има, была она у првомъ или другомъ или трећемъ и т. д. браку, и зародила се она съ њимъ или неза-родила.

§ 414.

Ако удовица по смрти мужа на уживаню добара' мужевльн са дѣцомъ мужкомъ или женскомъ, или са родителъима нѣговимъ или браћомъ и сестрама заоставша небы се сложити могла, па бы или она или наслѣдницы ови деобу зактевали, то у таковомъ случаю припада њой на уживанѣ раванъ дѣо са истима законнимъ наслѣдницима, којма ће таковый после смрти нѣне, или у случаю преудае припасти.

§ 415.

Ако овы назначены наслѣдника' мужевльн (§ 414) небы было, то удовицу до смрти нѣне или преудае нико изъ мужевля цѣлога иманя кренути неможе. После смрти пакъ нѣне или после преудае прелази цѣло мужевлѣ заоставше иманѣ, коє є жена као удовица уживала.

на нѣгове законне по реду наслѣднике, ако онъ другоячіе расположію ніе.

Єдною речі, женама законъ правоъ наслѣдія никако неодређуе у мужевльмъ иманю, осимъ издржана удовичкогъ (§§ 412 и 413), и осимъ тога, што іой по смрти мужа § 414 одобрана на *уживанѣ*, али само на *уживанѣ* до смрти, или до преудае, *раванѣ део* са децомъ мужкомъ или женскомъ мужевльомъ, или са нѣговимъ родительма, или браћомъ и сестрама, ако се т. е. у *уживаню* добара мужевльи она съ нѣяма небы могла сложити; а ако овы сада изброяны законны наслѣдника мужевльи небы было, онда іой § 415 досуђуе до смрти или преудае *цѣло* иманѣ мужевль, али оцетъ само на *уживанѣ*, ерь после смрти или преудае нѣне, то добро мужевль предази на остале законне наслѣднике нѣгове по законномъ реду; на што више, и то іошть тако, да ни онда нѣой наслѣдіе у собственость непразази, кадь тій други законны наслѣдника до шестогъ степеня нема, него се умрлый у таковомъ случаю сматра као да е остао безъ свакогъ наслѣдника (разуме се већь по себи, ако онъ ніе другоячіе расположію), и нѣгово иманѣ припада правителственой касси (§ 530).

§ 416.

Оно добро или иманѣ, коє жена мужу ради лакшега живльня принесе, сматра се као нѣна собственость, и само прилодь одъ нѣга спада подъ потро-

шакъ, за кои мужъ нѣ дужанъ одговарати; а оно после смрти женине прелазн на нѣне законне наслѣднике по одреѣноме реду. И ако овы небы было, онда наслѣђуе мужъ, и мужевльи законни наслѣдницы.

Отудъ се види она неслѣдственость нашегъ Законика у обзире наслѣдія мужа и жене; жена нигда и ни у каквомъ случаю мужа не може наслѣдити (законъ нигди неизриче да може), а у овомъ параграфу на концу изречно стои: *ако жена небы имала свои законны наслѣдника*, онда наслѣђуе мужъ и нѣгови законни наслѣдници. Гди є ту она *узаимность*, коя є поглавито условіе права наслѣдія? —

§ 417.

Ово се разумѣва кодъ мужа и жене, кои по закону у браку живе; єрь ако су разставлѣни Судомъ, ако є жена свога мужа вѣроломно оставила, ако є мужъ по жестини срдца жену одъ себе отерао, или є ню вѣроломно оставіо, па се некудъ степ'о, онда и ово право у смотреію уживаня и узаимногъ наслѣдія нѣиногъ престає.

Овде морамо позоръ обратити на онай изразъ „*узаимногъ наслѣдія*“, кои наодимо при краю овогъ параграфа. Та мы се башъ жалимо

збогъ те *неузаяжности*, коя по нашемъ Законнику достои! Мы невидимо, да е узаяжность у наслѣдію између мужа и жене (као што бы требало да є) у нашемъ Законнику игди наређена. — § 415 неодређує жени наслѣдіє у мужевлѣмъ иманю, кадъ нѣговы други законны наслѣдника нема, као што то § 416 изречно мужу и нѣговымъ законнымъ наслѣдницима у жениномъ иманю, (кадъ она свои законны наслѣдника нема) прописує.

Овай предметъ требало бы да законодавна власть наша у достойно разсмотрѣнїѣ узме, па ако онай изразъ „узаяжноє наслѣдіє“ у §-у 417 оће доиста ту пожелану узаяжность да установи, онда бы се могло къ §-у 415 на последку додати: „а ако мужъ ни други законны наслѣдника до шестоє степеня нема, онда в жени нѣговъ законный наслѣдникъ,“ Текъ овако имао бы места онай изразъ у §-у 417; иначе мы га неразумемо.

Овако е досадъ было по нашемъ Законнику; по овомъ злу и неправди сада є поможено. Законодавна власть наша се побуђена рѣшенїємъ одъ 21. Октября 1850 године В. № 2085 допунити § 408 грађанскогъ Законника овимъ: „а ако ни материноє рода по реду до овоє (шестоє) колѣна небы было, онда прелази наслѣдство на заоставшу удовицу.“

Овимъ є и све оно испуњено, што смо мы кодъ овы параграфа примѣтили. Сада є дакле савршена узаяжность у наслѣдію између мужа и жене.

Мы излажемо овде цѣло оно рѣшенїє законодавне власти, еръ оно, као найновїє, іошть

ніе у зборницима печатано, а важно є и по то-
му, што се ту рѣшава и о томе, кадъ ће добро
кове прияворске фамиліе монастиру принасти. У
право требало бы, да є ово стављено при § 408,
кои є тиме допуњенъ, но онда га јошть нисмо
имали, а и овде є сходно место. Оно гласи одъ
речи до речи овако :

„Попечителству Просвѣщенія.“

„Новодомъ догодившегъ се случая изуми-
реня єдне фамиліе у Приявору Монастира Кале-
нића, Архидієцезална Конзисторія размотрила
є наредбу правителствене комиссіе одређене
бывше за опредѣленіе граница' монастирски о
наслѣдію монастирскомъ. Протоколъ комиссіе
ове наређує, да, кадъ коя фамилія Прияворска
изумре, добро њѣно припадне монастиру. Како
се у той наредби тай вопросъ рађа, кадъ се фа-
милія изумрломъ сматрати има, Конзисторія є
миѣнія, да є фамилія не само онда изумрла, кадъ
ни єдногъ више лица одъ изумрле фамиліе нема,
по и онда, кадъ удовица безчадна у изумрлой
кући остане. Право уживленя у добрама угас-
нувше се фамиліе има безъ сваке сумиѣ удови-
ца, коє по миѣнію Конзисторіе неможе се ника-
ко прострти и на право продавана непокретны
добра' прияворски, или отуђеня коимъ ибудъ
начиномъ, или пренашаня у другу кою кућу у-
датбомъ, удала се удовица у Прияворъ или из-
ванъ овогъ, иль пуштанѣмъ човека у свою из-
умрла кућу, почемъ у свимъ тимъ случаима веѣъ
прелази у другу фамилію, и те друге фамиліе име
узима на себе. При томъ Конзисторія є и тогъ
миѣнія, да дете женско оставше као последиа

ницка своє фамиліе, сходно закону нашемъ никаква друга права нема на неподвижна добра фамиліе своє, но само право уживаня и пристойне удатбе изъ добара' свое фамиліе, а сама добра нѣна непокретна по удатби нѣной да имаю монастиру припасти; а по себи се разумева, да о свима покретнимъ добрама може и последня гранчица фамиліе и оставша удовица по волли располагати.

Попечительство Просвѣщенія подь 26. Юнія т. год. П. № 713 представивши предметъ овай Совѣту на рѣшеніе, примѣтило є, да се Оно съ поменутиѣмъ миѣніемъ архидіецезалне Конзисторіе неслаже, єрь по миѣнію Нѣговомъ, удовица и у случаю свое преудає има право на заоставше добро мужа свогъ, почемъ други законны наслѣдника' нема, и да монастирь неможе имати овде веѣе право одъ државѣ, коя у овомъ случаю по миѣнію Попечительства небы заоставше иманѣ мужевлѣ себи присвоила, а удовицу изъ нѣга по удаи нѣной исключила. — Што се пакъ женскогъ детета тиче, Попечительство Ово наводи, да се неслаже зато съ миѣніемъ Конзисторіе, што по § 400 Зак. грађ. женска деца, кадъ мужке никако нема, наслѣђую заоставше иманѣ отчино безъ икаквогъ ограниченя.

Совѣтъ одобревши подь П. тек. месеца № 565 то миѣніе Попечительства, нашао є за добро рѣшити: да добро єдне прияворске фамиліе само онда може и има припасти монастиру, кадъ сва ова фамилія изумре, неоставивши после себе никогъ свогъ, на дакле не само ни кѣерь, него ни удовицу, и по томе, гди є одъ кое прияворске фамиліе остала или само кѣи или само без-

чадна удовица, онде, да добро те фамиліе наслѣди заоставша кћи већ по § 400 грађ. Законика, или заоставша удовица по аналогіи § 416 истога Законика, по коме мужъ наслѣђуе женино иманѣ, кадъ нѣны законны наслѣдника' небы было.

За нуждну потребну ясность и праваць по дѣлима и расправама наслѣдія, Совѣтъ се овомъ приликомъ побуђенимъ нашао § 408 Зак. грађ. овимъ допунити: „а ако ни материногъ рода по реду до овогъ колѣна небы было, онда прелазн наслѣдство на заоставшу удовицу.“ А. Карађорђевићъ.“ В. № 2085. 21. Октомврія 1850 у Београду.—

У осталомъ овай § 417 сасвимъ умѣстно коначно раздвоенимъ супрузима одриче свако право наслѣдія, ерѣ супругъ раздвоєнъ нѣ више супругъ, почемъ онда, кадъ се мужъ и жена пусте, нема више брака. Али раздвой *само тѣлесный* (одъ постелѣ и трапезе) неруши бракъ, него брачна сюза и поредъ тога цостои.

§ 418.

У колико се одъ овы постановлѣны общти' правила' у задрузи одступа, опредѣлено є у Глави XIV; (треба XV).

Ово су главна и общта правила о праву законногъ наслѣдія, и по томе се Судови уобщите управяти имаю, кадъ се по закону наслѣдіє досуђує; а у колико є за задруге другчіє наређено, изложено є на свомъ месту; оно што є тамо за задруге прописано, сматра се дакле

само као изузетакъ одъ главногъ правила о наслѣдію. И о задружномъ наслѣдію суди се дакле по главнимъ правилама, ако нарочитогъ особеногъ прописа за задруге нема.

§ 419.

Убийца вольный убієнога добро да ненаслѣди. И ако е са знанѣмъ само жєне мужъ убієнъ, жена да нема ужитка нити дѣла за ужитакъ изъ добара мужевльи; она губи у томъ случаю и писанный даръ. И ако мужъ убіє жену или е свирѣпо избіє, да она одъ боя умре, мужъ нема наслѣдія у нѣномъ миразу; а и оно, што бы дѣца младолѣтна у томъ случаю одъ матере наслѣдила, неће држати отаць таковый, но найближи способни сродници. Нити ће оваково наслѣдіє после дѣчїє смрти, ако законнога потомства имала небы, на отца или отчинъ родъ, но ће само на материнъ родъ прећи.

Нашъ Законикъ, као што и Г. Шероглић примѣчава, ограничио е овай узрокъ, кои одъ наслѣдія исклучава, само на *улишљиво убиство* и на жестокий бой, одъ кога ко умре. — Аустрискій Законикъ §-омъ 540 исклучава осимъ тога јошть свакога, кои бы умрлога, нѣгову децу, родителъ, или нѣговогъ супруга, у чести, тѣлу,

или имано намѣрно тако увредіо, да се онъ по казнителномъ закону окривити и осудити може; и таковій е донде недостоянъ наслѣдія, докѣ се изъ обстоятелства неможе увидити, да му е умрлый збогъ тога опростіо, кое бы се узети могло и. п. онда, кадъ бы га тако увређеный после панешене му увреде за свогъ наслѣдника одредіо. — Французкогъ Законика чланъ 727 проглашава као недостойне за наслѣдіе: 1-во онога, кои бы быо осуђенъ, да е убіо, или да е гледао да убіе умрлога; — 2-о онога, кои е противъ умрлога подигао тужбу, коя е ишла на то, да се онъ осуди на смръть, или на казнь, коя собомъ доноси грађанску смръть, на ако се та тужба огласи да е клеветничка; — 3-ће пунолѣтногъ наслѣдника, кои извѣштень о убиству умрлога, ово неяви Суду; но наслѣдникъ немора пронаћи и објавити убицу, еръ е могуће, да га онъ и неознае. — По франц. Закон. члану 730 кадъ деца онога, кои е недостоянъ да наслѣди, долазе на редъ наслѣдія *сама по себи као најближи сродници* умрлога и безъ помоћи права представляня, онда се она неизключаваяо изъ наслѣдія збогъ кривице нѣвогъ отца; као н. пр. кадъ бы одинацъ синъ оглашень быо као недостоянъ наслѣдія свога отца, а онъ бы имао свое деце, онда бы ова деца наслѣдила свогъ деду не представляюћи свогъ отца, него дошла бы на редъ за наслѣдіе као најближи сродници умрлога, еръ кривица отца нетреба да се односи и на децу; почемъ е погрешка лична нѣвогъ отца, нека се и казнь само на нѣгову личность односи. — А ако бы се десило, да су два брата, коя имаю право да наслѣде свогъ умрлогъ отца,

па еданъ одъ нѣи' буде оглашенъ да е недостоанъ за наслѣдіе, онда ни нѣгова деца неће моћи наслѣдити свогъ деду; стриць овы, *као найближій сродникъ* добитће цѣло наслѣдіе. — Она деца неће моћи представляти свогъ отца, ерѣ се непредставля онай, кои е іоштъ живъ, па и кадъ бы га представляли, дошли бы на место недостойнога, т. е. онога, кои е безъ права. — Аустрійскій Законикъ §-омъ 541 опредѣлява: да се потомци онога, кои се учиніо недостойнимъ права наслѣдія, кадъ овай умре пре онога, кои се наслѣдуе, т. е. пре опоручителя, неизключавая изъ наслѣдія, што бы по строгой правовой слѣдственности морало быти, али овай § неће, да потомци итету трпе збогъ кривице свогъ предка, на којой они нису участвовали.

§ 420.

Ако су отаць или мати вольно причинили смрть дѣтету, губе право на наслѣдіе; самый случай нелишава ій тога права.

И овде се иравно разуме, кадъ се *умишлено* смрть деци проузрукуе; ерѣ злочинство уобщте нигда се као *савршено* сматрати неможе, докъ 1-во умишляя за исто нема, и 2-о докъ умишляй ніе у дѣло приведенъ; то су два чинителя злочинства, почемъ дѣло какво безъ умишляя ніе ништа друго, него *случай*, а умишляй безъ удѣйствованя само е *покушенѣ*; а ово се нигда неможе казнити, као савршено злочинство.

Но ова опредѣленія, шта е злочинство, кадъ умишляй, кадъ покушенѣ и т. п. спадаю у казначителный законъ.

§ 421.

Случай убійства на обрани у нужди не сматра се као убійство, нити доноси са собомъ лишаванѣ права наслѣдны.

Исто тако, кадъ се я бранимъ у случаю напасти какве на мене, па у таквомъ станю нужде, не намѣрно, него таковимъ положенѣмъ приморанъ, проузрокуемъ коме смртъ, то не убийство, еръ нема онога главногъ условія за злочинство, нема умишляя.

§ 422.

Како годъ што се збогъ злочинства и преступленія не може ничіе добро конфисцирати (Устава Чл. 28.); тако се у казнѣ не може нико ни права наслѣдія конфискаціомъ лишити.

Овомъ наредбомъ, да ни у каквомъ случаю неће моћи Судови у Србији казнѣ конфискаціе изрицати, наше е законодавство слѣдовало духу времена; и доиста тежко е и помислити већу неправду одъ оне, кадъ бы невинна дѣца и сродници кривца за кривицу свои родителя' одговарали и казнѣ трпили, што изрекомъ и члавъ 29 нашегъ Устава забранюе.

Дакле по смислу овогъ §-а Законика, нико се не може конфискаціомъ права наслѣдія лиши-ти; т. е. збогъ каквогъ преступленія нико се неће моћи тако казнити, да не може добити наслѣдіе, које му по закону (или тестаменту) припада.

§ 423.

Кадъ, како, и кои иностранни житељи наслѣдити добра Србскога жителя могу, оснива се на политичнимъ отношењима са странимъ државама, и по тима ће се наслѣдія овакова опредѣљавати, и судити.

Право грађанско које земљъ само је за грађане те земљъ, па и право наслѣдія неприпада странцима, слѣдователно они се на нѣга могу само онда и у онолико позивати, кадъ је и колико је њима закономъ дозвољено.

Нашъ Законикъ придржава се правичне *у-закљности*, па по § 47 уобште у свима случајима, у којима страна држава са Србима поступа као са својима, сматра и онъ иностранце као свое; па то је начело и кодъ наслѣдія. —

Овако исто опредѣљавао је Чланъ 726 Франц. Зак.; по заковомъ одъ 14-гъ Јулія 1819 године обезбашенъ је и тај Чланъ, као и 912, који је подобно наређивао о способности странца за примањъ поклона или изпоруке, па сада по томъ новомъ закону странци имаю исто право наслѣдія као и Французи; а у случаю кадъ се исто наслѣдіе дели између више њи наслѣдника, одъ

кои' су неки странци, а неки Французи, па ако су санаслѣдници, као Французски грађани, изключени сасвимъ, или одъ части у ономъ иманю, кое умрлый опоручитель у странной држави има, онда могу они одъ оногъ иманя, кое е у Французкой, узети равну вредность ономе, кое е на страни, а одъ кога су они изключени ма збогъ когъ узрока, можда по сили закона или мѣстныхъ обычая'.

Што се тиче тога, кадъ ће наслѣђавати Аустриски жители у Срби и Срби у Аустрискимъ државама, о томе имамо пайновіе рѣшеніе, кое е Попечительство Правосудія свима Судовима разпослало.

Мы га овде одъ речи до речи излажемо; оно овако гласи:

„У 423 §-у Законика грађанскогъ гласи: „кадъ, како, и кои иностранны жители наслѣдти добра сръбскогъ сажителя могу, оснива се на политичнымъ отношеніама са страннимъ државама, и по тима ће се наслѣдія овакова опредѣлявати и судити“. —

У овомъ смотренію наше е Правительство водило са Аустрискимъ преписку о томе, да се сажителяма Србіе не само одъ Аустриски поданика' завѣштане имъ испоруке — легати — издаю, него да се и оныма, кои у свези сродства са аустрискимъ поданицыма стое, и сама нетестаментална наслѣдія издаю, почемъ е и наше Правительство, изъ призренія на саму човечность, у выше таковы прилика', гди су наслѣдници нашегъ сажителя аустриски поданицы были, овима како завѣштане делове, тако и нетестаментална наслѣдія издавало, и такове и данасъ

издає, и то правило узаймности наслѣђиваня да се одъ аустрискогъ Правительства тымъ пре при-
ми, што се таково и између ц. к. државе и кня-
жества Валахіе и Молдавіе већъ упражнява.

Слѣдство ове преписке и договараня было
е заключенъ то: *да, докле годъ наше Правител-
ство аустрискимъ поданицыма издає она иманя,
коя бы имъ овымъ начиномъ припадала, и аустрій-
ско Правительство према сажительыма Србіи, кои
бы што изъ Аустріи наслѣдити имали, подобно
и узаймно поступа; но како страни поданицы ни
у Аустрія ни у Србіи добра непокретна притя-
жавати немогу, то ће се и у напредакъ правило
то наблюдавати и у случаю, кадъ бы аустрійскій
поданикъ непокретно добро одъ овдашнѣгъ на-
слѣдити имао, таково ће се найпре на явной ли-
цитациі продати, и нѣму уместо непокретногъ
добра у натури, новцы за таково добієни издати.*

Ово заключенъ нашегъ и аустрійскогъ Пра-
вительства саобштаваюћи Попечителство Суду
као правило при расправляню масса' умерши
наши поданика', налаже му, да се по томъ у ка-
сателнымъ догађаима управя. А. № 6134. 1. Де-
кемвра 1850 год. у Београду. Попечитель Правосудія и Просвѣщенія, Полковникъ, Кавалѣръ
Алекса Симићъ (с. р.) Пр. Началникъ Димитріе
Црнобараць (с. р.)“

ГЛАВА X.

О тестаменту или завѣщанію.

Кодъ Римляна' пре дванайстѣ табличны закона*) ніе было завѣщанія и последнѣи распоряженя'; нико ніе могао о своімъ иманю после смрти располагати. (*Testamentum in Comitibus***)

- *) Они су основъ римскогъ и граѣанскогъ и явного права. Године 290 зактевали су народнѣи трибуни законъ, кои нѣ бы се самовольство благородника' (патриція') заудало; на то се породи жестока борба између благородства и простоте (плебея'). Године 300 (вароши Рима) оправа посланике у Грчку, да тамо познаду Солоново законе; они се врате после две године са своимъ дѣломъ. Они нису сасвимъ примил грчко право, него су се у томе саобразовали римскимъ нравима и обичаимъ. Кадъ су се тѣи посланици вратил, намштени су децемвирн, међу коима првый е было Апіе Клаудіе. Нѣма е препоручево, да у редъ ставе оне законе, кои су они посланици донели. Они су то учинил помођу знаменитогъ Херродора; и тако найпре се нѣгови законн изрежу на десетъ таблица' одъ туча; а после некогъ времена јоштъ се две друге таблице додаду. — Текъ са Юстиниановимъ законима укинуги су сви старн закони, на и ови дванайст - табличнн; савъ садржайт законн' нѣе познатъ, а што се зна изъ нѣя', дознало се само изъ неки' одложана', кои су нађени.

- **) *Comitia* су скупштине народнѣи, гдѣ се законн и уредбе издаю, или пре узаконѣне укидаю, или да се званія издаю и т. п.

могао е бити само по преимущественомъ праву — привилегіяма). — Пре Солоновогъ законодавства ніе было расположева на случай смрти ни кодъ Грка; — исто тако и кодъ Германаца' могла су се завѣштанија чинити текъ одъ оногъ доба, одкако е римско право кодъ нѣи' за свое примљвно.

Дванайсто-табличнимъ законима (*uti legasset super pecunia tutelave, ita jus esto*), закономъ сѹ уведена последня расположења, и то е изворъ римскогъ тестаменталногъ права. —

Уобште са своимъ иманѣмъ може ко двоакимъ начиномъ располагати; 1-во подъ *теретнимъ условіемъ*, т. е. да ко примаюћи што, обвезуе се, да другой страни за то или што да, или учини, као што е то н. п. при продаи, промени и т. д; — или 2-о *безплатно*, т. е. кадъ оно лице, на кога се ползу што располаже, за то у промену нити што чини, нити што дае; такова расположења овогъ другогъ рода есу: *поклонъ и завѣштаніе*. Поклонъ зове се такође и *уговоръ благодѣтельный*, или *доброчинный*. Међутимъ поклону или завѣштанију могу се привезати и каква бремена, каква условія; — по таково дѣло онда е *смешано*; т. е. оно е теретно у онолико, колико она бремена залежу, а доброчинно е за савъ остатакъ.

Начини расположења благодѣтелногъ были су кодъ Римляна' многобройни: тако разликовао се 1-во *поклонъ међу живима* (*donatio inter vivos*); 2-о *поклонъ на случай смрти* (*mortis causa donatio*); 3-ће *постановленіе* (непосредственно) *наслѣдника*; 4-о *изпоруке* (легати); 5-о *постановленіе фидеикомиссарногъ наслѣдника*, и 6-о *изпо-*

1-о *Тестаментъ* могао е садржавати свако последнѣ распоряженѣ, али е морао непремѣнно наименовати непосредственнаго наследника, и то по законнимъ строгимъ и торжественимъ начинима.

2-о *Кодициллъ*, кои е текъ одъ Августа дозвољивъ, нѣ морао бити начинивъ по онимъ строгимъ начинима, и требало е само, да е написанъ предъ петъ сведока; онъ е могао гласити о свакомъ распоряженю, изузимајући само наименованѣ непосредственнаго наследника.

На последку 3-ће довольно е било ма какво писмено, или само изјављена воля, било речима, било простимъ знакомъ, но предъ сведоцима. — Почемъ смо ово неколико речій уобште казали о завѣщаню по римскомъ праву, да се вратимо садъ нашемъ закону.

§ 424.

Тестаментъ, завѣщаніе или последня воля естъ ѣтакова наредба, којомъ ко на случай смрти распоряженіе чини о свему иманю или само о части єдној иманя свога.

Положителный законъ дозвољава свакомъ, да онъ може о свомъ иманю и онаке наредбе чинити, кое ће се текъ после њгове смрти испунити; такова наредба зове се *тестаментъ*, завѣщаніе, или последня воля.

При таковой наредби, коя последно волю садржи, главно е а) да се тиме учини расположе-

руке фидеикомиссарие. Ово двое последнѣ имало в общте име *фидеикомиссъ.* —

1. *Поклонъ међу живима* или *савршеный поклонъ* е онда, кадъ се што уступа тако да се неможе порећи, дакле начинаемъ чистимъ и простимъ. —

2-о *Поклонъ на случай смрти*, или *поклонъ несавршеный* быо е онай начинъ, коимъ се другоме што тако дае, да тай поклонъ неважнѣ ништа, ако онай, кой дае, неумре пре онога, кой тай поклонъ прима. —

3-ће *Поставленѣ наследника* (коє се делило на *главно* и *другостепенно* или *заступно*, прво е *institutio*, а друго е *substitutio*), бива, кадъ се завѣштаниемъзначи едно или више лица', коя е ко хтео да га она после смрти у *свему* т. е. и у правама и у теретима представляю.

4-то *Изпоруке* су подашность умрлога на тереть нѣговогъ наследника; т. е. да овай изпорукопримцу има то и то издати. —

5-то и 6-то *Фидеикомиссъ* (кой съ почеткание ништа друго быо, него молба — *fidei-commis-sum* — умрлога, управљна на нѣговогъ наследника, и та е за овога постала обвезателна текъ подъ императоромъ Августомъ) было е расположениеъ, коимъ е умрлый коме што оставио, али съ тимъ условіемъ, да онъ опеть другоме изда или цѣло наследіе, или кою часть истога, или што друго.

Последня расположения чинила су се или *тестаментамъ*, или *кодициломъ*, или ма коимъ начинемъ; само кадъ е воля завѣштателя довольно о томъ изьявљна.

нѣ о иманю, или о цѣломъ или о едной части, или о поединимъ стварима и правама, или о наредбама, кое треба да се испуне изъ иманя, или кое съ истимъ у свези стое.

То расположенѣ треба б) *само после смрти завѣштателя да се испуни*; тиме се разликуе последнѣ расположенѣ одъ наредбе и обећаня, кое се чини међу живима, и кое немора чекати, докле ко умре, па да се текъ онда испуни.

в) Кадъ се прави завѣштаніе, онда се изяснява само завѣштатель, дакле *еднострано*, безъ свакогъ договора са онимъ, коме се што оставля, ерѣ ако бы и то требало, то бы онда было уговорѣ поклона, или уговорѣ о наслѣдію (§ 425), а овај последнѣй истина има неке прописе онаке исте као и последнѣ расположенѣ, али е опетѣ у реду уговора, па се по томе и суди.

Изъ тога, што су наредбе последнѣ волѣ едностранне, слѣдуе по себи, да се оне могу порећи, ерѣ оно лице, коме се што оставля, безъ да е оно то примило, недобія тиме какво право онако, као изъ уговора, па да му се то не може више одузети. Чимъ се дакле зна, да е што последнѣ расположенѣ, онда не треба завѣштатель да себи задржава право, да може своерасположенѣ порећи, то се већ по себи разуме (§ 448); у томе се разликуе завѣштаніе одъ поклона, што завѣштанія чини самъ завѣштатель безъ саизволеня изпоруконримца; дакле ту нема ни съ едне, ни съ друге стране никаква обвезательства, нема никаква уговора; изпоруконримцацъ, кадъ завѣштатель умре, може изпорuku да не прими, и овај може шѣ докле годъ живи порећи; а поклонѣ се уобште и по реду не пориче.

§ 425.

Дакле ако се два лица едно другомъ ма на случай смрти обвезую, оно спада у уговоръ, и по пропису за уговоръ суди се.

Ово се разуме изъ оногъ, што смо кодъ предидућегъ параграфа подъ в) казали.

§ 426.

Кои нема свога собственога иманя, или нема власти съ њимъ располагати, неможе ни тестаментна снажна начинити, и ако начини, невреди ништа.

Ово е просто и ясно правило: да нико неможе другомъ дати оно, што самъ нема, или више, него што самъ има, па се ово разуме и о завѣщанію; — а кои су то, кои немаю власти о свомъ иманю чинити послѣднѣ расположенѣ, о томъ говори слѣдуюћій параграфъ.

§ 427.

Кои годъ разума и волѣ нема, тай ни послѣднѣ волѣ имати неможе.

Дакле кои нису при свѣсти, као згранути, бѣсомучни, луди, распикуће судейски за такове проглашене, младолѣтни

млађи одъ 15 година', немогу правити завѣштанія, и ако начине, нема силе и важности.

Нема никаквогъ уговора, никаквогъ дѣла грађанскогъ, за коє се неизискує, ако обемо да оно важи, да є учињено при здравомъ разуму; тако продај као и бракъ, признанїе небрачногъ детета за своє и т. д. све то небы важило, ако є учињено у лудилу, или уопште у станю, кадъ човекъ нїє быо при здравомъ разуму. Ово правило јошть є строжиє, кадъ се што покљаня и бадава дає, него при теретномъ уговору, кадъ се продає и за наплату уступа, еръ є обычно, да човекъ теже што дає безъ сваке наплате, него съ наплатомъ, па кадъ є што већъ уступїо безъ наплате, онда се мора строжиє извидити, є ли то учињено при чистой свести и здравомъ разуму, премда се здраво умно станїе кодъ човека као обычно и као общте правило предпоставля, а лишенїе умности као случай и изузетакъ; зато се обычно предпоставля, да є онај, кои последнїе расположенїе чини, при здравомъ разуму то учињено, а онај, кои наводи, да нїє тако, треба то да докаже, изузимајући оне случає, гдѣ є већъ о коме познато, да є лишенїе здравогъ разума и слободне волѣ, па ако таковый последнїе расположенїе учини, онда наравно, да бы измѣнило было то доказивати.

Али садъ да се упытамо, како се и коимъ начиномъ може доказати да є ко лишенїе здравогъ разума? — Као одговоръ може се овде рећи: свимъ сходнимъ начинима; тако свидѣтел-

ствомъ, сведоцима, вештацима, као лѣкаромъ и т. п., единомъ речи, свимъ онимъ, чиме се Судъ може увѣрити, да е доиста тако.

Шта е зграницо, бесомучность, лудило, о томъ смо говорили при § 40, а о распикућама при § 41. —

У осталомъ овај § неговори само о томъ, кадъ се постављаю наслѣдници, већ уобинто о изяву волѣ, на се односи и на оно, кадъ се ко изключава изъ наслѣдја; односи се на изпорукѣ и на оно, кадъ се уништава првацинѣ расположенѣ. — За све ово законъ поставља главно начело: *Воля утрлоги треба да се испуни.* А да е права воля, мора се предноставити съ ѣдне стране, да е она изявлѣна при здоровомъ разуму, да е слободна воля; а съ друге стране, да е изявѣ волѣ такавѣ, о коме се неможе сумњати.

Мора се дакле точно означити како оно лице, коме се што оставља, тако и она стваръ, која се оставља. А кои, кадъ му се какво предложѣнѣ учини, или већ саставлѣно расположенѣ прочита, само главомъ мане, или какавѣ краткѣй знакѣ одобреня да, ту има јоштѣ сумнѣ, е ли оно, што му е тако прочитано или предложено, добро чуо и сватио. Онѣ мора дакле то изречно као своју последню волю потврдити.

Онај, кои изявлюе своју последню волю, треба не само да е *обично* здравогѣ разума, него башѣ *онда*, кадъ своју волю изявлюе, треба да е при свести и разборитости, а не да су му умне силе збунѣне пѣанствомъ, болешћу, или каквомъ великомъ страшћу.

Иясненѣ треба да е добро размислѣно, треба да е учинѣно у озбиљности, а не у шали

или у очевидномъ лакомислію, треба да є изречно и *савршено*, а не само *намѣрено*. —

Слободне вољѣ нема, гдигодѣ є *принуда*, *превара* и *обмана*. Принуду треба разликовати одъ онога, кадѣ се коме само што предлагає, како да учини расположеніѣ; кадѣ се коме ласка, или кадѣ се ко коме намеће; ерѣ се то обіѣи може, и то никога неприморава, да што учини. Кои вара или нагонява онога, кои чини расположеніѣ, недостояніѣ є наслѣдія. Исто тако ако ко онога, кои располаже, приморава у ползу кога трећегѣ, и онда расположеніѣ неважи. — Гди є превара, ту већѣ има и обмане. Правило є: *да оно расположеніѣ неважи, кадѣ є превара употребљѣна, да се тако расположи.*

Вештественна обмана већѣ и уговорѣ обара и уништава, т. е. кадѣ се види, да є ко обманіѣнѣ, па є само у обмани оно хтео, што є уговорено; ту онда и нема праве вољѣ; иначе при уговорима ніє тако, особито, кадѣ ко самѣ себе обманює, држећи да є што тако, а оно є другчіє; ово є обмана, коя произлази *изъ побуђења*. — Но при последњимъ расположеніямъ и обмана *изъ побуђења**) уништава исто, као н. п. кадѣ завѣштатель, држећи да є нѣговѣ најближій законный наслѣдникѣ умро, у томѣ мишленію завѣштаніє начини, а после нѣгове смрти дође онай законный наслѣдникѣ, онда се обара оно завѣштаніє, ерѣ є у обмани начинѣно, па га та обмана уништава. — Али кадѣ завѣштатель у свомѣ расположенію зна шта оће, само неће то управо да каже, можда изъ каквы узрока, него

*) Error causam dans.

нађе какавъ извѣтъ, на подѣ овимъ изяви свою волю, онда ће то расположенѣ стално остати; као н. п. кадъ онъ оће коме странномъ што да остави, а неће своимъ наслѣдницима тиме на жао да учини, на каже: „я оставлямъ момъ займодавцу N. N. за дугъ мой толико“, а у самой ствари онъ му ніе ништа дужанъ.

Вещественна обмана може бити у лицу; н. п. кадъ бы ко подметнуто дете, кое онъ мисли да е нѣгово, за наслѣдника наименовао; а вещественна обмана може бити *у ствари*, кадъ бы завѣштатель коме оставіо какву стварь, држећи збогъ слабогъ памтеня да е нѣгова, а онъ е ю пре тога изгубіо или продао; у оба ова случая расположенѣ неважи.

Али ако е завѣштатель лице, коме што оставя, или стварь, кою оставя, само рѣаво именовано или означіо, онда расположенѣ остае стално; као н. п. кадъ бы онъ коме, кои е иначе добро познать, погрешно презиме или станѣ казао, или кадъ бы онъ казао, да свой златанъ прстенъ коме оставя, а овај ніе златанъ, него е само позлаћенъ, но онъ држи, да е златанъ; и тако обично о нѣму говори. —

Ко е глувъ, немъ, или ма и глуво-немъ, само ако може знати, шта е последнѣ расположенѣ, и ако може свою последню волю довольно изяснити, може чинити последнѣ расположенѣ.

Тимъ манѣ какве друге тѣлесне мане и слабости могу сметати, да ко неможе правити завѣштаніе, само ако се те слабости небы тицале саме моћи, да се може воля довольно изјавити.—

Онай, кои е судейски за распикућу и раскошника проглашенъ, збогъ тога неможе прави-

ти завѣщаніе, што бы могуће было, да то чини у ползу оны, кои нѣговимъ распустимъ и блуднимъ желаяма угађаю, а на штету нѣгове породице и нѣговы сродны.*) —

И гди су незреле године, онде се мора држати, да нема зрелогъ разсудка. Човекъ у младости обично наклонѣтъ е своимъ другарима, и онима, кои нѣговимъ желаяма угађаю, или кои су венити, да се ползую нѣговимъ слабостима, па ове предпоставля онима, съ којима га природа и дужность благодарности веже, што небы учинио, кадъ бы располагао у зреломъ добу, кадъ е кадаръ зрело судити. —

По аустрискомъ Законнику § 569 малолѣтны, кои іоштъ нису навршили 18-ту годину (и прайзкій Закон. зактева толико год.), могу само *устмено предъ Судомъ* последнѣ расположенѣ чинити; а по франц. Зак. (члану 903), кои нису навршили 16-ту годину, немогу *никако* располагати, (еръ умъ іоштъ нѣ довольно развѣнѣ, да бы се малолѣтникъ могао сматрати да е способенъ за тако важно право.) изузимаюћи оне поклоне, које будући супрузи брачнимъ уговоромъ себи чине; еръ се девойка може удати и одъ 15 година' (чл. 144), а и исподъ тій година', кадъ се године опросте (чл. 145), па слѣдователно може и поклонъ учинити свомъ будућемъ супругу, и ако іоштъ нема 16 година'. —

*) По аустрискомъ Законнику (§ 568) судейски за раскошныке проглашени могу само о полутини свогъ имавя свободно располагати, и могу свое пређе уредно начавиѣно завѣщаніе порећи.

У Србији чимъ ко наврши 15-ту годину, може правити завѣштаніе исто онако, као и онај, кои е пунолѣтанъ, безъ разлике, быо јоштъ подъ отчиномъ влашћу, или подъ туторствомъ. —

Дубока старостъ, ако се недокаже, да е скопчана са великомъ слабошћу ума, не смета, да се може изјавити последња воља.

§ 428.

Сва остала лица, была мужка была женска, могу правити тестаментъ, и быће снажанъ, ако е иначе у свомъ реду, и по пропису начинѣнъ, да законну достовѣрностъ има.

Почемъ смо у предидућемъ §-у избројали, ко не може и кадъ не може правити завѣштаніе, сада се уобште вели, да сва остала и мужка и женска лица, па и сами они, кои су на тежку робію и на смртъ осуђени (еръ се то ниједи незабраново), могу то чинити, само ако при томе важе на прописе закона.

§ 429.

Законъ допушта, да може на выше начина завѣштатель тестаментъ правити, како е коме згодније, и по томе тестаментъ може быти или писмений или устмений, предъ Судомъ и судейскимъ лицама, или предъ другимъ свѣдоцыма начинѣнъ.

§ 430.

Кои зна и може писати, найболѣе да самъ своіомъ рукомъ напише и подпише свою последню волю. Добро е и да назначи данъ и годину и мѣсто, гдѣ е писано, да се лакше избѣгну распрѣ, премда тестаментъ и безъ тога постои.

Законъ тежи, да се поуздано сазна, да е последню волю завѣштатель изявию, и да ніе што подметнуто; дакле, кадъ е завѣштатель цѣло завѣштаніе самъ своіомъ рукомъ писао и подписао, и ако е вештина туђъ рукописъ подражавати далеко дотерана, инакъ се не може тако много писанѣ лако подражавати, те да се треба бояти каквы злоупотребленя' и превара'. Да е и овай начинъ, кадъ завѣштатель самъ своіомъ рукомъ свое завѣштаніе напише и подпише, цѣли сходанъ, доказуе и то, што завѣштателю може за тимъ стати, да нѣгова воля непостане явна; и да онъ но по обстоятелствама меняти, допуњавати или ограничавати може, а да то нико не зна.

Али по овомъ начину небы довольно было, да ко другій завѣштаніе напише, а завѣштатель само подпише, почемъ се подпись лако подражавати може; нити бы довольно было, да завѣштатель само у почетку завѣштанія име свое подпише, а на краю не, еръ бы се отудъ могла сумня породити, да завѣштаніе іоштъ ніе довр-

шено, и да се може само као саставакъ (концентъ) сматрати.

Да бы се сумиъ избегле, и то много приноси, да се на завѣщанію стави данъ, година, кадъ е завѣщаніе прављно, и место, гди е прављно; ово често потврђава истинитость или неистинитость рукописа, и разяснява оно важно обстоятелство: кое е одъ више нѣи завѣщанія раніе, а кое *позніе* прављно; но инакъ, ако нема датума и места, гди е завѣщаніе прављно, неће оно збогъ тога неважити, еръ завѣщатель можда е заборавіо да то напише, или е можда мисліо доцніе то ставити, па одъ тога не треба да зависи, оће ли завѣщаніе важити или не. —

Аустрискій Законикъ §-омъ 578 незактева сведока' на онаковомъ завѣщанію, кое е сво собственомъ рукомъ завѣщателя написано и подписано, а тако е и у Франц. Законнику кодъ *олографны* завѣщанія', кое да важи, незактева се (чл. 970) ништа друго, већъ само, да га е у цѣло написао, датирао и подписао самъ завѣщатель, еръ се онда може за извѣстно узети, да е то нѣгова права воля; но ако бы ма една едина речъ на такомъ завѣщанію написана была странномъ рукомъ, то бы већъ уништало завѣщаніе; а ако бы што завѣщатель подписао или брисао, то неуништава завѣщаніе, само оне брисане и помрляне речи неваже ништа. —

По смислу §-а 434 нашегъ Законика види се, да се кодъ насъ сведоци зактеваю и у томъ случаю, кадъ завѣщатель самъ своіомъ рукомъ завѣщаніе напише и подпише; само што онда сведоци немораю знати, шта е и како е у нѣму расположено.

§ 431.

То се исто разумѣва и о додатку къ тестаменту (кодицилу), коимъ се тестаментъ или допуњава, или изяснява, или особыта каква наредба чини, необараюћи главну наредбу, и о предѣленіе наслѣдника.

Римски правослови разумѣвали су подъ именовомъ *Codicilli* писмену последню волю, састављену у виду писма, која се управљала по-наивише, премда не свагда, на наслѣдника. То е бью начинъ, коимъ су се Римляни најчешће онда служили, кадъ нису хтели да праве тестаментъ. Зато су обично римски правослови, кадъ говоре о последной воли, која нје тестаментъ, особито овај начинъ именовали и разумевали.

Кадъ завѣштатель поставља едногъ или више наслѣдника за цѣло имањ, или за кою (у обзиру на цѣло) опредѣлену часть имања, то е *тестаментъ*. Гласи ли пакъ последня наредба о чему другомъ, наређуе ли н. пр. другостепеневе наслѣднике (субституцію), ограничава ли или уништава оно, што е у пређашњемъ завѣштанию наређено, н. п. наредбе, изпоруке, наименованъ тьютора, начинъ погреба и т. п., то е онда *Кодицилъ*. Оно, што и како кодицилъ располаже, мора испунити наслѣдникъ, кои е или наименованъ у тестаменту, постоещемъ поредъ кодицила, или кои е законный наслѣдникъ безъ теста-мента.

Оба ова начина есу последня воля уобште, и све што се годъ говори о последнѣй волѣи, или о завѣштанио, а неограничава се изречно само на тестаменте или на поставленѣ наслѣдника, разуме се и о кодицилу.

§ 432.

Ако завѣштатель незна или неможе писати, онда може и другомъ казивати, да напише, кое ће онъ подписати ако може; иначе умолиће другога, да име пѣгово подпише, а онъ ће свой печать ударити, ако га има.

Ако завѣштатель истина писмено завѣштаніе прави, али га самъ своеручно цѣлогъ не напише, онда треба да га самъ подпише, ако уме или може, а ако неможе, другій ће то место пѣга учинити, а онъ ће ударити поредъ свогъ имена печать, ако га има; а ако га нема, то неће кварити завѣштаніе.

§ 433.

Къ томе треба да призове три способна свѣдока, кои ће свѣдочити да е оно завѣштателѣва последня воля. Ако свѣдоцы знаду писати, они ће име свое на тестаментъ подписати, и ако печать имаю, и печать ће ударити; ако ли кои незна писати, онъ ће поредъ имена свой печать ударити, а ако печата нема, онъ

ће поредъ имена свога крстъ назначити своіомъ рукою, а име моћи ће и еданъ одъ свѣдока' написати; но свагда треба да се назначи, чиомъ є рукою име написано.

Свѣдоцы треба да буду сви заєдно, а не свакій о себи при подписиваню.

Овай параграфъ зактева три способна сведока за завѣщаніє, кадъ се оно писмено начини. —

Предъ овимъ сведоцима треба да се завѣщатель изясни, да є оно завѣщаніє, кое овъ њима показує, доиста његова последня воля.

Обично иначе при парницама довольна су и два способна и несумнителна сведока, али при завѣщаніяма законъ зактева, да їй *три* буде за већу вѣроятность, ерь се завѣщатель, почемъ є већъ мртавъ, неможе више пытати, є ли то доиста његово завѣщаніє, или ніє, на збогъ тога є и ова већа предосторожность нуждна.

Далъ, сведоци треба да се подпишу, и то на самомъ завѣщанію, а не можда на завой, у кои є завѣщаніє увієно; тиме се увѣравамо, да є то доиста оно завѣщаніє, кое є завѣщатель начинио; а иначе бы се лако и друго разположенѣ могло наместо правоѣ подметути и метути у завой, на комъ су подписи сведока'.

Ако сведоци незнаю писати, ставитће поредъ имена свой печать, ако га имаю; а ако га немаю, онда место тога своеручный крстъ.

Еданъ сведокъ, кои зна писати, може и друге подписати, кадъ ови незнаю; али § овай зактева, да се у такомъ случаю свагда назначи, кои е сведокъ и друге подписао.

Напоследку законъ зактева, да сведоци буду сви завдно, кадъ завѣштаніе подписую.

Ово е оно, што се у римскомъ праву зове: *unitas actus, loci et diei*.

По римскомъ праву зактева се *седамъ способны, умоавны* сведока' за завѣштаніе: *septem testes idonei, rogati, voluntarii*, кои несмеду быти принуђени да сведоче, ерѣ свака принууда уништава завѣштаніе.

§ 434.

Ако е завѣштатель самъ писао и подписао тестаментъ своіомъ рукомъ, онда ніе нужно, да се предъ свѣдоцыма истый чита, нити мораю они знати шта у нѣму пише; доста е да они знаду изъ уста завѣштателѣвы, да е оно, на што се они подписую, нѣгова последня воля: само треба да се они подпишу на самъ тестаментъ, было на исту страну подъ саставъ, было на другу страну на саставъ.

Законодаваць ніе хтео приморати онога, кои самъ свой тестаментъ уцѣло напише и подпише, да мора свое разположенѣ сведоцима обзнанити; ерѣ се лако може догодити, да ко ніе

радъ, да се нѣгова последня воля пре смрти нѣгове зна. Довольно е дакле, да у такомъ случаю сведоци изъ уста завѣщательвы чую, да е то доиста нѣгово завѣщаніе, на они онда о томъ подписима своимъ и сведоче.

Кадъ се завѣщаніе састои изъ више табака, онда е добро, да се веће предосторожности ради завѣщатель на свакой страни подпише, или да се сви табаки якимъ концемъ прошию, па да се овай съ поля печатомъ утврди. Ово се збогъ тога саветуе, што се иначе поедини табакци лако извадити, и у место нѣи други подметути ставити могу; а кадъ се онако поступи, онда можемо быти поуздани, да се ништа подметути неможе.

§ 435.

Ако завѣщатель нѣе самъ писао и подписао, нити е самъ читати знао или могао, онда ће му се истый тестаментъ предъ свѣдоцыма одъ едногъ свѣдока прочитати, и онъ ће се изяснити, да е то нѣгова последня воля, коѣ ће се и назначити, да е нѣму читано, и да е то нѣгова последня воля.

Дакле по смислу предидућегъ §-а, ако е завѣщатель самъ тестаментъ писао и подписао, незактева се да се истый тестаментъ предъ сведоцыма прочита. Али ако онъ самъ нѣе завѣщаніе писао и подписао, онда се то зактева, како бы се извѣстнѣ знати могло, да е доиста то нѣ-

гова воля, и да в онъ тако хтео, збогъ чега се у такомъ случаю то на завѣштанію и забележити мора. — Ово в зато нужно, ерѣ онай, кои в умољитъ да завѣштаніе напише, може навалице, или изъ какве погрешке, другчѣ написати, него што му в завѣштатель казао. Што више и то, кадъ се тако одъ другогъ написано завѣштаніе предъ сведоцима прочита, не дае іошть довольну сигурность, ако се сведоци изъ собственогъ увиђеня неувѣре, да в у завѣштанію точно и савршено само оно изложено, што в завѣштателю прочитано, и што в одъ нѣга потврђено. —

§ 436.

Коме ніе згодно овако писмено тестаментъ правити, и овай прописъ наблюдавати, онай може устмено последню волю изяснити. И ово да обстане, мора предъ петъ способны призваны свѣдока' бити, одъ кои' баръ троица мораю заедно бити.

Свѣдоцы овакови истина немораю, али ће текъ добро и мудро учинити, ако такову устмену последню волю на писмено ставе; ерѣ они могу заборавити, а и умрети.

Устменяый тестаментъ прави се обично онда, кадъ завѣштателю ніе могуће было, да писменыи начини, као п. пр. кадъ завѣштатель ніе

писменъ, или кадъ у итнѣи нѣе было времена или прилике да се дозову сведоци, кои умеду писати, и кои бы по казиваню завѣштателя завѣштаніе написати могли.

Разлика између писменогъ и устменогъ теста-мента само е у спољномъ виду, како се последня воля изьявлюе. При устменомъ тестаменту нема истина оны обстоятелства, коя су изложена одъ § 432 до 436; али се при томъ мора наодити не само оно, што е уобште нужно за утврђеиѣ последнѣи наредбе, већъ јошть и у већемъ степену, него што се чини при писменомъ тестаменту, ерѣ при устменомъ нема никаквы писмены доказа о последнѣмъ расположеиу, и оно се ослаиа само на памтениу сведока, како они кажу, да е расположенѣ учинѣно. Збогъ тога мораю они савѣ садржай теста-мента добро познавати; а сведоцима писменогъ расположеи-може да се садржай и несаобшти, ако е завѣштатель самъ завѣштаніе написао и подписао (§ 434).

Такво устмено расположеиѣ могу сведоци или сами на писмено ставити, одма, почемъ су га одъ завѣштателя саслушали, или и после, или могу комъ другомъ казивати, како су чули, па да овај напише. Предосторожностъ зактева, да се то што пре учини, докъ сведоци јошть добро памте, шта имъ е и како завѣштатель казивао, како бы се посве одржала права и исти-нита последня воля. Али тиме се ипакъ устмено завѣштаніе непреобраћа у писмено, кадъ нема онога, што законъ за писменый тестаментъ зактева одъ § 432 до 436.

Може се догодити, да еданъ истый завѣштатель остави устмено завѣштаніе, а поредъ тога и писмено, коимъ оно првашиѣ допунява, преиначава, пориче сасвимъ, или одъ части.

Али ако бы поредъ уредногъ устменогъ разположеня остао какавъ писменный само саставъ (концентъ) безъ подписа и безъ осталого, што законъ за писменный тестаментъ зактева, онда тай саставъ невреди ништа, као што и иначе небы важіо, да и оногъ устменогъ нема, почемъ то ніе надлежно начинѣный тестаментъ, него само артія, на коіой се могао ко и упражнявати, како се прави и саставля тестаментъ.

§ 437.

Свѣдоцы на писменномъ тестаменту подписани немораю се заклети; нѣма се на подпись и печать и совѣсть вѣруе; осимъ ако изъ важны узрока Судъ пресудомъ за добро нађе и опредѣли, да се закуну.

§ 438.

Свѣдоцы устменого тестаментана зактеванѣ ма едногъ, кога се тиче, мораю заклетвомъ свое казиванѣ потврдити. И ако сви петъ немогну, или нису живи, баръ троица мораю быти и заклетву положити.

Да постои гди какво устмено разположеніе. Судъ може дознати званичнимъ путемъ; то му могу доставити они, кои имаю дела на наслѣдію, или сведоци тестамента, па се оно, што они изкажу, на протоколъ узме и участницима наслѣдія саобшти. Докле се нико, кога се то тиче, непосумня о истинности последнѣгъ разположеня, нема узрока, да ко двоуми о томе, есу ли сведоци истину изказали, нити е нужно, да се они о томе заклиню.

Али се може десити, да се сумняю о истинности устменогъ тестамента законни наслѣдници, коима е последнѣимъ устменимъ разположеніемъ што одъ права нѣногоъ украшено; тако кадъ бы се тиме наређивало, да наслѣдникъ по писменомъ тестаменту коме какве изпоруке изда, или да санаслѣднике призна; то се може догодити, кадъ се каквомъ изпорукопримцу изпорука устменимъ разположеніемъ преиначи; или то може и онда бити, кадъ се тужба подигне, да сведоци нису савъ садржай устменогъ расположеня изказали, и т. п. Кадъ сведоци што предъ Судомъ кажу, а заклетвомъ непотврде, па се ко о истинности те сведочбе нѣине сумня, и око тога парница роди се, онда такова сведочба не дае савршеный доказъ. Збогъ тога свакій, кога се то тиче, може зактевати, да се сведоци закнуу. Што више, онай, кога се тиче, и коме е то збогъ парнице нужно, може сведоцима поднети вопросне точки, на коє да се сведоци подъ заклетвомъ изясне; и то баръ тройца одъ сведока, ерь невреди ништа, ако бы само двоица, или еданъ то учинію.

Уредный, письменный тестаментъ оснива се на писменомъ документу, кои заслужуе, да му се веруе, па и ако бы помрли сви сведоци, кои су на њму подписани, никакавъ другій доказъ не може се ту тражити, осимъ ако бы се одрицало, да су подниси завѣштателя и сведока истинити. Ко наводи, да подниси нису истинити, показуе се као тужитель, па то мора доказати по пропису поступка судейскогъ; при томе и то долази, да онъ тамо подписане сведоке наводи као свое сведоке, да ће му они потврдити, како су они подниси неистинити.

§ 439.

Завѣштателю свакоме стои на вољи, и на судейској свѣдочби своју последню волю основати и утврдити. Ово бива, кадъ завѣштатель тестаментъ својомъ рукою писанъ или баръ подписанъ, быо свѣдоцыма утврђенъ или не, Суду надлежномъ преда, затворенъ, съ тимъ изясненіемъ, да є оно њгова последня воля. И Судъ ће то у протоколъ увести, и тестаментъ у свой завој завити и своимъ печатомъ затворити, и одозго назначити, чин є тестаментъ, и кадъ є Суду преданъ. И по томъ издатѣ истомъ завѣштателю признаніе, да є, и кадъ є тестаментъ предао, и подъ коимъ се числомъ чува.

Изясненї предъ Судомъ о последнїмъ разположенію разликуе се одъ овогъ ванъ Суда (§ 432 до 439) само у томъ, што е оно учинїно предъ явномъ влашћу, предъ Судомъ, на никакве далъ сведочбе о томе нетреба. — Законъ не зактева, да изясненї о последнїмъ расположенію мора банъ бити предъ надлежнимъ Судомъ завѣштателя, еръ у итнимъ случаима често е то немогуће, н. п. при путованію и т. п. Али завѣштатель, коя бы при свемъ томъ, што му е могуће свомъ Суду предстати, инакъ предъ другимъ Судомъ хтео завѣштаніе да чини, съ пунимъ правомъ могао бы бити упућенъ свомъ надлежномъ Суду.

Кадъ е писмено завѣштаніе, а завѣштатель га е ванъ Суда или у цело написао, или баръ подписао, оно се предае Суду, да га овай болъ чува, (да се завѣштаніе небы сакрило, затаило, уништало).

Нїе нужно да се тада Суду каже, шта е и како е у завѣштанію наређено, на зато га завѣштатель и запечаћено може Суду предати.

Али е непремѣно нужно, да завѣштатель самъ лично свое завѣштаніе Суду донесе и преда, како ће предъ Судомъ потврдити, да е то доиста нѣгова воля; еръ ако бы завѣштатель свое завѣштаніе по коме другомъ Суду послао, овай бы могао какво друго донети; а у осталомъ и зато завѣштатель самъ собомъ мора свое завѣштаніе Суду довести, како бы се овай увѣрити могао, ели онъ природно способанъ, да завѣштаніе прави.

Таково завѣштаніе, ма да га е завѣштатель већъ и у завој метуо и запечатіо, Судъ ће га

кође запечатити, па да бы се сачувало, да се завѣштаніе у каквој итњи и непажњи небы отворило, а и да бы се лакше нашло, кадъ дође време, да се оно отвори, па завою се забележи, чіе є то завѣштаніе, а стави се и нумера судейска. Цѣло ово дѣло узме се надлежно на протоколъ, гди се стави место, данъ и година кадъ є рађено, кое є тимъ нуждне, што се, кадъ се после нађе више завѣштанія, было предъ Судомъ, или ванъ Суда начинѣны, изъ тога увиђа, кое є расположенѣ последнѣ, па кое по томе и важи.

На последку Судъ изда завѣштателю свою признаницу, да є нѣгово завѣштаніе приміо, како бы после смрти завѣштателѣве овога наслѣдници съ истомъ признаніемъ Суду предстати могли, да се завѣштаніе отвори и последня воля умрлога сазна и испуни.

§ 440.

Завѣштатель може и устмено на Суду тестаментъ начинити, и онда ће є данъ писаръ предъ два Судіе или члена нѣгову последню волю написати, нѣму прочитати, кое ће онъ ако писати зна, подписати, ако незна, или неможе, а оно ће писаръ подписати, а нѣговимъ печатомъ утврдити; па исто назначити, кое ће два судіе са своима подписима, или ако писати незнаю, са печатима утврдити, затворити и у Суду чувати.

Кадъ Судъ такво устмено завѣщаніе на протоколъ узима, мора се пре свега старати, да се у лицу завѣщателя каква превара не догоди, да се нѣгова особа точно означи, да е онъ способанъ*) да може последню волю изјавити, и да се оно, што и како онъ изкаже, точно и верно свати и на протоколу безъ надписиваня и мрляна напише. Кадъ се све ово тако учини, и на тай протоколъ, кои сада завѣщаніе сачињава, стави место, данъ и година састава, онда се, као што овај параграфъ прописуе, подиси учине и тай Актъ у завој метне, и на завој онако исто надписъ стави, као што смо у предидућемъ параграфу казали.

Кадъ завѣщатель какавъ писменный отвореный саставъ Суду донесе, овај ће га морати пытати: држи ли онъ истый саставъ за савршено расположенъ, или само на то, да му е то као нека напомена за устмено расположенъ, на како се завѣщатель изрази, поступитће се или по предидућемъ, или по овомъ параграфу.

У осталомъ, кадъ ко Суду свое расположенъ предае на чуванъ, Судъ нека се уздржава одъ упыткиваня завѣщателя, шта е и како е у нѣговомъ расположеню изложено, ерѣ е можно, да е ко радъ, да се нѣгова последня воля до нѣгове смрти несазна.

А ако се деси, да ко збогъ итаия предъ страннымъ, нѣму ненадлежнимъ Судомъ таково

*) Породи ли се сумня, еда ли е завѣщатель доста способанъ да може правити заавѣщаніе, онда Судъ треба да га о томъ надлежно испыта, или вештака да призове и о томъ саслуша; а ако бы опасно было тако одлагати, онда треба да се то на протоколу забележи.

завѣщаніе чини, онда ће се цѣло дѣло надлежно Суду завѣщателя послати.

§ 441.

У случаю особитомъ нужде или не-згоде могу иста два Судіе са писаромъ и къ завѣщателю доћи, и онде нѣгову последню волю реченымъ начиномъ назначити, и са извѣстіемъ, кадъ и гди е реченый тестаментъ начинѣнъ, Суду предати, гди ће се чувати.

Ніе нужде, да збогъ тога, што бы завѣщатель быо у каквомъ вишемъ званію, Судіе нѣму на ноге кући нѣговой иду и нѣгову последню волю на протоколъ узму; само случай нужде, н. п. яка болестъ завѣщателя, може повода томе дати.

Кадъ Судіе последню волю овако саслушаю и на протоколъ ставе, то е као и другій званичный судейскій Актъ; слѣдовательно, ко бы се о томе сумняо, могао бы истина противу тога што наводити и доказивати, као што се и иначе противъ явногъ Акта, кои дае савршену сведочбу, то може чинити, али нико неможе зактевати, да се она судейска лица, коя су последню волю саслушала и написала, заклиню као какви само приватни сведоци.

У осталомъ последнѣ разположенѣ, быо то тестаментъ, быо кодицилъ, кадъ се учини предъ Судомъ, нема нимало више снаге, него оно, кое е ванъ Суда надлежно начинѣно, па и при о-

номъ може се парница повести, ако се нѣе на-
зидо на оно, што е нужно да тестаментъ важи.

§ 442.

Тестаментъ овако начинѣнъ остае у
Суду донде, докле смртъ завѣштателѣва
повода неда, да се истый за правацъ на-
слѣдника' отвори; кои се наравно сва-
гда у присутству оны, кои' се тиче, от-
вора. Но докъ е живъ завѣштатель, на
зактеванѣ нѣгово мора му Судъ теста-
ментъ издати, назначивши време, кадъ
му е изданъ, и узевши одъ нѣга призна-
нѣ, да е натрагъ прїймїо.

А ако бы се догодило, да завѣштатель свое
завѣштанїе, кое е Суду предао, натрагъ поиште,
да га, као што е властанъ, или сасвимъ уништа,
или у чему измене, онда се и то надлежно на
протоколъ узме; а завѣштатель судейску при-
знаницу Суду врати, или, ако е ову загубїо, про-
тивупризнаницу изда.

§ 443.

За свѣдоке при тестаменту валя у-
зети люде, колико е могуће, зреле, здра-
ве, поштене и разумне. Сумашедши,
слепи, глуви, неми, и они, кои завѣшта-
теля езыкъ неразуму; варалице и крад-

львивцы, кои су Судомъ као такви осуђени, немогу свѣдоцы завѣщанія быти.

Да онай, кои е съ ума сишао, сведокъ быти неможе, ясно е, еръ е лишенъ сваке умне моћи, па дакле ни сведочити нѣ кадаръ; слепъ невиди шта се ради, глумъ нечуе шта се говори, немъ неуме казати шта е чуо, башъ да предпоставимо и да е чуо; а кои езикъ завѣщателя неразуме, незна шта е и како е наређено; дакле ишданъ одъ тѣй неможе быти сведокъ на тестаменту; а исто тако и варалице и крадљивцы; но законъ предпоставля, да су као такви *осуђени*; еръ ако су, пре него што су осуђени, сведочили, сведочба важи, почемъ се нико до пресуде неможе за рђава човека сматрати; разуме се већ по себи, ако е ко збогъ крађе, вараня обтуженъ, па се збогъ недостатка доказа као слободанъ одпусти, да се таковый може за сведока узети.

Свагда се зактева, да се способни сведоци траже, кадъ се завѣщаніе прави; а за способне треба све оне сматрати, коє законъ као неспособне неизкаже, као што то видимо у овомъ параграфу, а и у слѣдуюћа три. —

§ 444.

Ни онай, коме е што у тестаменту остављено, неможе за себе свѣдочити, па ни нѣовъ најближій родъ, као родители, дѣца и браћа, као ни свойтина у томъ степену.

Правило є поступка судейскогъ : да нико у своіой собственной ствари , или у ствари своихъ сродника не може быти сведокъ. Наслѣдникъ дакле , или изпорукопримаць не може сведочити ономъ , што є нѣму оставлено , нити могу то чинити нѣгови родители , или деца , подъ коіомъ се разумеваю такође незаконна , усвоена , небрачна , коя су за свою призната , или браћа ; нити она лица , коя су имъ у томъ степену своихъ по женскомъ роду. Ако оће завѣштатель , да му завѣштаніе важи , нека зове онака лица за сведоке , коима ништа у завѣштанію неоставля , и коя нису у реченомъ степену родъ са наименованымъ у завѣштанію наслѣдникомъ или изпорукопримцемъ.

Али завѣштательни сродници у казаномъ степену могу быти сведоци , кадъ онъ на пользу кога другогъ што располаже , нити што шкоди , ако су сведоци међу собомъ родъ или своихъ вишеименованомъ степену.

§ 445.

Тако коме се што у тестаменту оставля , не може ни писати тестаментъ.

Кадъ смо казали , да онай , коме се што оставля , и нѣгови присни сродни немогу о томъ разположенію сведочити , наравно є , да они тако разположеніе ни писати немогу ; то є збогъ тога , што є законъ радъ избећи случай , у комъ бы они могли што на свою пользу , преко волѣ завѣштателя , коимъ вибудъ начиномъ дometути или дописати.

§ 446.

Ни жене, ни момци млађи одъ 17 година', као ни монаси да се не узимаю за свѣдоке, осимъ особыте нужде, и. п. на бродовы, гди е опасностъ потоплѣня, или на мѣсту, гди куга мори, или друга зараза влада.

Законъ, кои свагда тежи на еднакостъ, неће да зна ни за каква призренія и наклоностъ.

Но као што се слаже са еднакошћу и са правдомъ, да законъ она лица, која нису у станю да се сама бране, у особиту заштиту узима, исто е тако праведно, да се одпуштаю они невеществени формалитети, кои су истина за обезбеђењ права уобште врло полезни, али кое у особитимъ незгоднимъ случаима, као што њ овде параграфъ излаже, човекъ небы могао испунити.

На томъ се дакле оснива, што законъ кодъ такovy разположеня' призреніе има, да немораю быти онакови сведоци, каковы се иначе зактеваю, и да њ немора быти онолико, колико иначе (§ 447), него да е довољно, кадъ има оно, што е вештествено и преко нужно.

Такова необична положеня и случаи, на кое законъ оно ослобођењ ограничава, есу: кадъ се плови на бродовима, и кадъ се ко паоди на месту, гди куга мори, и гди е зараза какве друге приљпчиве болести. Овај изузетакъ законъ неразпростире и на особене опасности, у којма се не може да нађе онолико достовѣрны свѣдока', колико се проши-

суе, и то збогъ тога, што бы то дало поводъ многимъ распрама, и што бы се законъ тимъ скоро сасвимъ обезснажіо.

§ 447.

У оваковима случаима довољна ће бити за достовѣрностъ и два свѣдока; но кадъ већъ такова нужда мимоиђе, онда такви тестаменти само три месеца дана' после тога важе, а после вали њи или промѣнити или по пропису закона утврдити и са нуждномъ свѣдочбомъ снабдѣти.

По ономъ правилу: *кадъ падне основъ, пада и оно, што е на њему основано*, морало бы пасти и оно последнѣ расположенѣ, кое е безъ своју формалитета' у онакомъ ванредномъ стану начинѣно, па бы завѣштатель дужанъ био одма, чимъ она опасностъ прође, чинити друго расположенѣ са свима формалитетима, кое законъ зактева. Али збогъ тога, што трагови опасности обично јошть и дуже трају, и старо станѣ само се мало по мало опетъ повраћа, праведно е, да се ономъ, у онако ванредномъ стану начинѣномъ завѣштанию рокъ, докле ће важити, продужи јошть на три месеца после онога, кадъ прође она опасностъ, па кадъ то време истече, онда и онако расположенѣ више неважи, него се мора наново начинити онако, како законъ прописуе. По ако бы, докъ она три месеца неистеку, оно опасно станѣ опетъ ва-

стушило, онда се, кадъ оно опеть престане, на-
равно онай рокъ одъ три месеца (докъ завѣшта-
ніе важи), наново брои.

§ 448.

Завѣштатель докле е живъ, може
свою волю на случай смрти мѣняти.
Тестаментъ одъ завѣштателя уништо-
женъ губи свою силу и важность. Доц-
нїи тестаментъ обара првашный, башъ
да првый ніе уништоженъ, осимъ ако се
у последнѣмъ завѣштатель непозива на
првашный, у комъ случаю у онолико и
онай првый обстои, у колико съ дру-
гимъ у противорѣчію нестои.

О овоме смо већъ говорили на краю пара-
графа 424.

Г Л А В А XI.

О садржаю, смислу и толкованю тестаментъ.

§ 449.

Свакій тестаментъ валя у ономъ смыслу узети, како што гласи. Зато рѣчи и израженія валя онако узимати, као што е завѣштателю узимати у обычаю было, т. е. како што се онде узима, гдѣ е правлѣнъ тестаментъ.

§ 450.

Ако се сумня роди, у комъ ће се смыслу коя рѣчь или израженіе узети, онда треба онако толковати, како се са осталомъ наредбомъ сложити може, или како манѣ одступа одъ законно опредѣленого реда наслѣдія.

Уобште мора се и при толкованю тестаментъ, као и кодъ други правны послова, познати на она правила, коя су на природи основана,

и о којима смо при §-у 8 говорили, кадъ е речъ была о толкованю закона.

И овде најпре треба, да се речи завѣштателя у обичномъ значеню узму у оному смислу, у комъ су употребљаване, и како се обично разуму у оно време, кадъ е, и онде, гди е тестаментъ прављѣнъ. Ово важи особито, што се тиче мѣре, ваге и сортій новаца'.

Но изъ вишегъ начела: да треба слѣдовати вољи завѣштателя, ово правило ограничава се, ако се докаже, да е завѣштатель у некимъ изразима одъ обичногъ начина говора одступю, те ипакъ треба волю завѣштателя испунити. Ово се може доказати или сведоцима, или другимъ изразима истогъ завѣштаня, или другимъ писменимъ саставима завѣштателя, на кое се онъ односио, кадъ е завѣштаніе правіо, као што су н. п. направљени писмени саставци тестамента, по којима се при расположено управља. Особито кадъ е смисао речи какве двојкѣ, двоуманъ, морамо се освртати на оно, како е завѣштатель ту речъ употребљао, и на она одношеня, у којима е завѣштатель стаяо; тако н. п. кадъ онъ каже: остављамъ Јовану толико и толико, а не каже изречно комъ Јовану, онда се то рѣшава, кадъ испытамо комъ е Јовану онъ највише наклонѣнъ быо.

По поедине речи разуму се понавине текъ изъ свезе целогъ смисла. Зато треба за обясненіе у помоћъ узети не само савъ изразъ, него и ово, што е и пре и после тога казано, па и сва места, коя съ тиме у свези стое, а често и цѣло расположеніе, или и више наредбій и писама'

завѣштателя. Докъ се овимъ начиномъ смисао може ясно опредѣлити, нетреба волю завѣштателя по вѣроятности предполагати, и разширююће или сужаваюће толкованѣ употреблявати. Ясна воля завѣштателя треба да се испуни, и ако се она не може да разясни по побуђеняма, која су нама позната, или ма да се чини, да она колико одступа одъ онога, како е завѣштатель донде радю.

Текъ кадъ неможемо да изађемо на край са грамматикалнимъ толкованѣмъ речій, онда можемо приступити логичномъ или филозофномъ, како бы изъ цѣлога разположеня, или изъ други одношеня' намѣру завѣштателя дознали. Али ако е ясно, да е завѣштатель изяснио такову волю, која као противузаконна по закону не може обстати, онда неможемо таковомъ значеню, кое се изъ речій и намѣре завѣштателя дознае, другој смисао подметати.*)

§ 451.

Ако е завѣштатель едномъ наслѣднику све свое иманѣ безъ разлике оставио, онда ће нѣгово бити све.

Кадъ се каже „наслѣдникъ“, онда се подъ тимъ већъ разумева, да онъ наслѣђуе сва права, изузимаюћи она, која су за лице везана.

*) Кадъ се докаже, да речн друго говоре, него што е завѣштатель намѣравао, (вели Т и б о,) онда се уништала садржај такovy речій, али то не доноси собомъ, да се може у место тога узети нова наредба, која нис речима изражена.

Кадъ е дакле завѣштатель само едногъ наслѣдника *неопредѣлено* одредію, ако е н. пр. казао: Петаръ некъ буде мой наслѣдникъ, онда онъ добія *цѣло* наслѣдіе.

§ 452.

Ако ли е казао, да едномъ наслѣднику една само опредѣлена часть, н. п. пола, треѣина и т. д. припадне, онда ће све остало припасти законнима наслѣдницима.

Наслѣдникомъ зове се и онай, коме се извѣстно опредѣлена часть *према цѣломъ иманю* оставля; ако е дакле завѣштатель наименованогъ наслѣдника на такову часть ограничію, тако ће и быти. Остало одъ заоставшегъ иманя припаще законнимъ наслѣдницима, еръ наслѣдіе по закону онда места има, кадъ умрлый ніе о цѣломъ свомъ иманю разположію.

А ако е онай, коме е тако извѣстно опредѣлена часть остављена, уедно и законный наслѣдникъ, онда ће онъ, при свемъ томъ, што му е то опредѣлено, оно, што е претекло, съ осталимъ законнимъ наслѣдницима делити, почемъ иѣму у такомъ случаю двогубый правный основъ о наслѣдію пристои, т. е. и воля опоручителя и законъ.

Ако е коме само поедина часть опредѣлена, онда е онъ само испорукопримаць, на добія само оно, што му е одређено, осимъ ако е копоредъ тога, што му е каква извѣстно опредѣ-

лена стварь оставлена, уѣдно и за наслѣдника наименованъ, као н. п. кадъ бы се казало: Петаръ нека є мой наслѣдникъ, и нека добіє мой виноградъ на Врачару лежеій. Овде є Петаръ и обштыи наслѣдникъ, еръ иначе шта бы значила она речь: нека є мой наслѣдникъ.“

§ 453.

Ако є завѣштатель нѣи више наслѣдника' именовано, којма своє иманѣ оставля, неопредѣлююћи ништа далѣ, онда ће сви на равне части дѣлити.

По овомъ параграфу дели се наслѣдіє на онолико частій, колико є наслѣдника' именовано, безъ разлике, єсу ли сви наслѣдници у єдномъ слогу именовани, или є свакій одъ нѣи' у особенномъ слогу казанъ, или єданъ у особенномъ слогу ставленъ, а сви други заєдно у єдномъ. Сведно є, те завѣштатель казао: Петаръ, Павле и Јованъ нека су мои наслѣдници; или: Петаръ нека є мой наслѣдникъ, Павле нека є мой наслѣдникъ, и Јованъ нека є такође мой наслѣдникъ; или казао: Петаръ нека є мой наслѣдникъ, Павле и Јованъ нека су такође мои наслѣдници; иманѣ ће се на свакій случай на три равне части поделити, осимъ ако се изъ речій башъ невиди, да се више нѣи' одъ именованы наслѣдника' као едно лице сматрати имаю, као што бы н. п. было, кадъ бы ко оставіо за наслѣднике: свогъ брата и више сивоцаца' одъ другогъ брата.

По римскомъ праву добіюю они наслѣдници, кое завѣштатель у едномъ слогу именуе, само одну часть; као н. п. кадъ онъ каже: *A* некъ буде мой наслѣдникъ, *B* и *B* некъ исто тако буду мой наслѣдници: онда *A* добія одну половину, а она друга двоица *уедно* другу половину (I. II. D. de hered. inst.); но овако ніе у нашемъ закону.

Части наслѣдія могу санаслѣдницима съ почетка неизвѣстие быти, кадъ се и посмртче за наслѣдника наименуе, и тако е донде, докъ се невиди, оће ли се оно доиста родити.

§ 454.

Ако е завѣштатель выше наслѣдника назначіо, и нѣма некій опредѣлѣный дѣо оставіо, па преко онога іошть претече, онда оно што претече, припада законнима наслѣдницима.

Завѣштатель може свое иманѣ на онолико частій међу наслѣднике подѣлити, на колико онъ оће. Каже ли онъ н. п. Петаръ некъ добіе едну часть, Павле две, Јованъ три части, онда ће се наслѣдіе поделити на шесть частій, одъ кои ће свакій наслѣдникъ добити нѣму припајућій део*).

*) Римски правослови сматрали су наслѣдіа, као какво цѣло, кое се састои изъ 12 равны частій. Пређе ли завѣштатель ове части у раздаваню, онда се свакомъ наслѣднику по саразифрности нешто одбіа. — Ако ніе о свимъ частима расположіо, онда свакій одъ

Но овай параграфъ говори о случаю, кадъ е завѣщатель свое иманѣ тако поделю, да се цѣло иманѣ неощри; као н. п. кадъ се каже: Петаръ некъ добіе половину, Павле четвертину могъ иманя, онда дели онъ исто на четири части, па почемъ е међу намештене наслѣднике само три части поделю, онда е сходно нѣговой волю да заоставна четврта часть законнимъ наслѣдницима припадне.

§ 455.

Ако ли е завѣщатель выше наслѣдника' именовано, и нѣма све свое иманѣ оставю, онда ће нѣма све и припасти, башъ да бы у брояню свога иманя што изостало; опетъ неће оно законнима наслѣдницима припасти.

Кадъ н. п. завѣщатель нареди: Петаръ и Павле некъ поделе мое цѣло иманѣ, и то Петаръ некъ добіе половину, а Павле одну трећину; онда бы се она часть, коя претиче, међу нѣи морала поделити по одношеню, у коме су Петаръ и Павле постављени. Т. е. саразмѣрность бы овако стаяла:

$$\frac{1}{2} : \frac{1}{3} = 3 : 2.$$

Дакле Петаръ ће три, а Павле две петине цѣлогъ иманя добыти.

наслѣдника' по ономъ правилу римскогъ права: *nono pro parte testatus, pro parte intestatus decedere potest* (нико не може одъ части съ тестаментомъ, одъ части безъ тестаменту умрети) — добіа саразмѣрный прираштай.

А ако е завѣштатель овако наредіо: Петаръ и Павле нека су мои наслѣдници, Петаръ некъ добіе мою ливаду у Топчидеру лежећу, а Павле мою кућу на Калимегдану лежећу; онда се те именоване ствари имаю као испоруке (легати) сматрати, а остало бы иманѣ Петаръ и Павле на равне части поделили, ербо е завѣштатель тако наредіо.

Ако бы завѣштатель казао: Петаръ некъ добіе моя непокретна добра, а Павле мой покретный малъ; онда деле они сва заоставша права по смыслу § 190. —

Али ако завѣштатель по начину деобе, кои е онъ избрао, части цѣлогъ иманя премаши, као н. п. ако овако каже: Петаръ некъ буде мой наслѣдникъ за полу могъ иманя, Павле нека е наслѣдникъ за одну трећину, Јованъ такође за одну трећину; у такомъ случаю одбиће се свакомъ наслѣднику *саразмѣрна* часть оногъ премашая по ономъ, колико е цело иманѣ. Овде е саразмѣрность овака: као што се има цѣла сумма, којой се јошть дода и онай вишакъ, према ономе, што кои по наредби завѣштателя има да добіе; тако се има она сумма, колико е донста наслѣдногъ иманя остало, према непознатомъ.

Рецимо, да е иманя остало 6000 гроша. Саразмѣрность стаятће овако:

$$7000 : 3000 = 6000 : N = 2571 \frac{3}{7} = \text{Петаръ}$$

$$7000 : 2000 = 6000 : N = 1714 \frac{2}{7} = \text{Павле}$$

$$7000 : 2000 = 6000 : N = 1714 \frac{2}{7} = \text{Јованъ}$$

Дакле свега излази 6000 Гроша; а то е, што се имало ваћи.

Завѣштатель кадъ дели свое иманѣ, може овако погрешити или кадъ непази на свое изразе, или кадъ савршено незна колико му износе иманѣ, или кадъ му се иманѣ временомъ умложитъ или умали. Поедини случаи тако несавршене или неуредне деобе немогу се у примерима изприти исто онако, као што се немогу ни сва поедина средства изложити, како бы се томе помогло. Такова средства налазе се често у особенимъ прописима законика, често се расположеиѣ протолкуе заоставшимъ рачунима и писменимъ саставима завѣштателя.

§ 456.

Ако завѣштатель нѣи' выше наслѣдника' наименуе, па за едне одреди некій опредѣлѣный дѣо одъ цѣлога, н. п. третину, четвртину, петину и т. д. а за друге неодреди ништа поименце, онда ће овима све остало, што претече, припасти, и они ће дѣлити на равне части.

У такомъ случаю треба се придржавати наредбе завѣштателя, па они, којима нѣе ништа опредѣлено оставлѣно, добию по равнимъ частима одъ иманя оно, што нѣе именовано.

У случаю да завѣштатель овако нареди: да су Петаръ и Павле нѣгови наслѣдници, а Јованъ и Никола свакій по едну осмину одъ заоставшегъ иманя да добіе, па Јованъ (или Никола) умре, или се неприми наслѣдія, онда Петаръ и Павле немораю исплатити ту осмину, еръ Нико-

да нема никаквогъ права на то, почемъ е нѣму *изречно* опредѣлено, колико да добіе. Али ако Петаръ умре, онда тиме упразниѣна часть припада само Павлу исто онако, као што бы у противномъ случаю, да е Павле умро, нѣгова часть Петру припала, ерѣ су то они наслѣдници, којима е уобште наслѣдіе оставлѣно, безъ да е изречно казано оволико ил' онолико; дакле наслѣдници Јованъ и Никола немаю права на упразниѣну часть исто онако, као што немаю ни законни наслѣдници.

§ 457.

Но ако за ове наслѣднике неопредѣлно наименоване по учинѣной деоби не претече ништа, онда ће се одъ оны дѣлова' што одузети, да се и овима што подмири, баръ толико, колико е најманѣ, што е едномъ одъ оны припало, да се воля завѣштателѣва испуни.

Узмимо да завѣштаніе овако гласи: Петаръ нека наслѣди половину, Павле четвртину, Јованъ исто тако четвртину иманя, а Никола нека е у осталомъ иманю наслѣдникъ; или каже се: а и Никола нека е мой наслѣдникъ. — Овде се не може предпоставити, да е завѣштатель Никола узалудъ хтео за наслѣдника поставити, него се напротивъ мора узети, да му е хтео онолико оставити, колико едномъ одъ оны, којима е изречно што одредіо. Но таковий наслѣдникъ мора се задовољити съ онимъ, што е најманѣ

добію кои одъ оны наслѣдника, коима є завѣштатель поименце наслѣдіє одредію. Дакле у овомъ случаю, наслѣдіє, кое рецимо да износи 1000 гроша, поделитѣ се на четь равны частіи одъ кои' ће Петарь добити два дела (400 гроша), а свакій одъ остале троїце добитѣ по еданъ део (т. є. по 200 гроша).

А ако є завѣштатель овако расположію: Петарь некъ наслѣди половину могъ иманя, Павле исто тако половину, а Іовань нека є такође мой наслѣдникъ, онда ће се наслѣдіє поделити на шесть частіи, па ће одъ тога свакомъ по две части припасти.*) — Дакле та саразмѣрность прорачунатѣ се, кадъ се цѣломъ иманю дода іонть онай найманьій део, па се узме, као да толико има иманя, и као да бы свакій одъ опредѣлены наслѣдника' могао добити свой наменьій део, кадъ бы посмртно имамѣ толико износило. — Тако узмемо горнѣ примѣре, па ћемо се о томе увѣрити. У првомъ случаю, гди посмртно иманѣ износи 1000 гроши, а завѣштатель

*) Истина вашъ Законникъ неспоминѣ изречно овай случаю, као што то чини § 558 аустр. Законика, кадъ су делови наслѣдія своіу наслѣдника' еднако одређени, а едниомъ се наслѣднику ништа поименце неостави, да ће она онда сви по равнимъ частима наслѣдіє поделити; али то є природно слѣдство, ерѣ овай параграфъ глася: нека овай наслѣдникъ, коме наслѣдіє опредѣлено нїє, барѣ онолько добіє, колико є припало ономъ, кои є найманьій добію; но у овомъ случаю сви еднако добію, дакле и онъ ће исто онолько добити, колико и они; почемъ то обстоятелство, што є наслѣдіє на равне части подѣлено, извѣстно неће моћи бити узрокъ, да онай ва не-извѣстно наслѣдіє наименований наслѣдникъ ништа недобіє.

е казао: Петаръ нека наслѣди половину, Павле четвртину, Јованъ исто тако четвртину, а и Никола нека е наслѣдникъ, саразмѣрность бы по датомъ правилу овако стаяла:

$$1250 : 500 = 1000 : N = 400 = \text{Петаръ}$$

$$1250 : 250 = 1000 : N = 200 = \text{Павле}$$

$$1250 : 250 = 1000 : N = 200 = \text{Јованъ}$$

$$1250 : 250 = 1000 : N = 200 = \text{Никола}$$

Свега 1000 гроша'.

А у другомъ случаю, гди е Петаръ наслѣдникъ на половину, Павле исто тако на половину, а Јованъ такође наслѣдникъ; а 1000 гроша' наслѣдја е остало, саразмѣрность бы стаяла овако:

$$1500 : 500 = 1000 : N = 333\frac{1}{3} = \text{Петаръ}$$

$$1500 : 500 = 1000 : N = 333\frac{1}{3} = \text{Павле}$$

$$1500 : 500 = 1000 : N = 333\frac{1}{3} = \text{Јованъ}$$

Свега 1000 гроша'.

А то е, што се тражило.

§ 458.

Ако е завѣштатель выше наслѣдника' назначио, и иманѣ своѣ нѣма оставио, nereкавши, колика часть коме да припадне, или е текъ рекао, да буду наслѣдници сви на еднаке дѣлове; па е данъ одъ нѣи' одбаци, и неће наслѣдја да прійми, онда нѣговъ дѣо прелази и припада осталимъ наслѣдницима.

Наслѣдници имаю право прираштая на онаго део, кои еданъ или више нѣи' одъ нѣіовы сава-слѣдника' неће, или неможе збогъ смрти, или не збогъ когъ другогъ узрока да прими.

Овде се предпоставля, да е више лица' ед-накимъ начиномъ за наслѣднике наименовано, па едно или више нѣи' неће да се ползуе своимъ правомъ, неће да прими наслѣдіе, или неможе да буде наслѣдникъ.

Ово право оснива се на томъ, што се, кадъ е више нѣи' за наслѣднике наименовано, а делови имъ нису одређени, оно, колико ће комъ наслѣднику припасти, опредѣлява само по брою оны, кои имаю право да наслѣде; слѣдовательно делови ће морати већи бити, ако е мањ наслѣдника', међу кое треба едно исто имањ поделити, па ако одъ наименованы наслѣдника' само еданъ остане, наравно е, да ніе пуждно ни наслѣдіе делити, нѣму ће све припасти.

Овај прираштај догађа се, кадъ завѣштатель на таквѣй случай уместо умрлогъ наслѣдника кога другогъ као нѣговогъ заступника ніе наименовао; ерѣ ако е то учиніо, онда ће се по наредби поступити. Овде се могу догодити ова три случая. Или се могу сви наслѣдници наименовати неопредѣлено, или сви на опредѣлене части, или неки неопредѣлено, а неки на опредѣлене части. У првомъ случаю имаю сви равно право на прираштај. Али и онда се сматра, да су наслѣдници неопредѣлено намештени, кадъ завѣштатель нареди, да сви еднакѣй део наслѣдія добию, ерѣ бы се наслѣдіе и онда тако делило, да то завѣштатель ніе изречно изказао. Каже ли дакле завѣштатель: Петаръ, Павле, Јо-

ванъ нека су мой наслѣдници; или Петаръ и Павле мой су наслѣдници, а и Јованъ нека е мой наслѣдникъ; или сва троица нека на равне части наслѣдіе поделе; онда ако еданъ наслѣдникъ, н. п. Петаръ, ма изъ когъ узрока, nebude наслѣдію, нѣгова трећа часть припада по равнимъ деловима оной другой двоци, и свакій ће добити половину наслѣдія.

§ 459.

Ако ли завѣштатель едногъ или више нѣи' наслѣдника' тако наименуе, да овредѣли часть, коя ће да имъ припадне; а друге опеть тако, да неопредѣли часть, па еданъ одбаци, и неће да прійми свой дѣо, онда нѣговъ дѣо припада онима, за кое ніе измѣренъ и опредѣленъ дѣо.

Оно, што смо казали при §-у 456, обяснява и овај параграфъ, еръ су оба подобногъ саржая.

§ 460.

Ако завѣштатель едногъ или више наслѣдника' наименуе, и одреди свакоме поименце, шта кои добити има, па еданъ одбаци, и неће свой дѣо да узме, онда нѣговъ дѣо неће припасти осталима у завѣштанию именованима, него законни-ма наслѣдницима.

Кадъ бы завѣштатель наредіо, да н. п. Петаръ половину, Павле и Іованъ свакій по едену четвртину или осмину наслѣдія добіе, онда ан се коя одъ тій частій упразни, ниеданъ одъ оныхъ наслѣдника, кои су на *опредѣлене* части наслѣдія наименовани, нема право на прираштай. То е исто онако, као кадъ завѣштатель наслѣдникъ на *опредѣлене* части наименоуе, а сву свою массу тиме неизпрни, онда тай остатакъ неприпада онимъ наслѣдницима, него законнима.

§ 461.

Ако завѣштатель наслѣдника тако наименоуе, да на случай, ако овай недође на наслѣдіе, другій наслѣди, и ако овай ненаслѣди, да на трећегга, и тако далѣ, пређе, онда ће у случаю назначеномъ право наслѣдія на оногъ прећи, кои на редъ дође.

Оваковимъ разположенѣмъ завѣштатель оће, да онда, кадъ нема првонаређеногъ наслѣдника, нѣму слѣдуе нѣговъ заступникъ, и то онай, кои е првый за нѣмъ одређенъ, после другій, трећій и т. д.

Тако *заступномъ* или *подстављеномъ* наслѣднику припада оно право прираштая, кое е имао главный, *првый* наслѣдникъ према своимъ са-наслѣдницима, и као што првый, главный наслѣдникъ свога завѣштателя место заузима, исто тако таковый другій наслѣдникъ (*substitutus*) заузима место оногъ првогъ наслѣдника, а трећій

место другого и т. д. (*substitutus substituto est substitutus instituto*). Тако, кадъ е Петаръ наименованъ за наслѣдника тымъ начиномъ, да на случай, ако онъ ма изъ когъ узрока nebude могао или nebude хтео наслѣдникъ быти, онда да буде Павле, па ако и овай nebude, онда да буде Юванъ и т. д.; сада деси ли се тай случай, да Петаръ и Павле nebude наслѣдници, онда ће Юванъ быти онако исто, као што бы Петаръ и Павле были, да су наслѣдници постали.

Као што е завѣштатель у овомъ примѣру првомъ наслѣднику више нѣи' *одно за другилъ* наслѣдника' одредіо, исто тако може завѣштатель свомъ првомъ главному наслѣднику више нѣи' *укупно* онаковы други' наслѣдника' одредити, и. п. кадъ каже: ако Петаръ наслѣдникъ nebude, онда нека буду Павле, Юванъ и Никола *вводно*; далъ, завѣштатель може, кадъ има више свой' наслѣдника', свакомъ одъ нѣи', или некима одъ нѣи' по едного особеногъ заступногъ наслѣдника одредити, чиме завѣштатель санаслѣдницима догодити се могуће право прираштая одузима; онъ може далъ, кадъ има више свой' првы наслѣдника', међу којима оставля узаймна права прираштая, нѣима, ако се догоди, да ни еданъ одъ нѣи' нѣговъ наслѣдникъ nebude, едного или више други заступны наслѣдника', или свакомъ првомъ наслѣднику особеногъ другогъ наслѣдника одредити, или на последку тако наредити, да одъ оны првы главны наслѣдника' еданъ другогъ *узаймно* место заузима, ако кои одъ нѣи' ма изъ когъ узрока небы могао или небы хтео наслѣдникъ быти; ово имъ е одъ ползе, ако су опредѣлено наслѣдіе имали, еръ у та-

комъ случаю по смислу §-а 454 право прираща-
небы имали.

Али да се овакова заступна наслѣдія (суб-
ституціе*) у дѣла приведу, нужно є, да тѣмъ дру-
ги заступни наслѣдници (субститути) прежише
не само завѣщателя, него и оногъ наслѣдника,
кога место они заузимаю.

Оваково заступно наслѣдіе, (ако Петаръ не-
буде мой наслѣдникъ, нека буде Павле), зове се
у римскомъ праву *substitutio vulgaris*; а
кадъ отаць свомъ малолѣтномъ сину, ако овај
као малолѣтанъ умре, наслѣдника одреди, то се
зове *substitutio pupillaris*. Царъ римскій
Юстиніанъ увео є јоштъ еданъ начинъ, тако на-
звану *quasi pupillaris substitutio*, кадъ
предакъ наименує наслѣдника свомъ потомку,
кои є лишенъ здравогъ разума и слободне воле,
па у томъ стану и умре.

Што су се кодъ Римляна' субституціе та-
ко често чиниле, узрокъ є тай, што су тиме же-
лили обезбедити се, да ће на свакој случай имати
тестаменталногъ наслѣдника, и то највише
збогъ тога, што су се добра онога, кои безъ
тестаменталногъ наслѣдника умре, јавно продава-
ла подобно ономе, кои є за раскошника прогла-
шенъ. А другій, и данасъ важећій основъ може
бити тай, што завѣщатель оће ономе да оста-
ви, кога неволе тако као свогъ првогъ наслѣд-
ника, али га ипакъ већма воле, него свогъ за-
конногъ наслѣдника.

*) Г. Петрановићъ *substitutio* каже србски подставъ.

§ 462.

И овай случай узетће се у ономъ смыслу, како га завѣштатель назначи.

Већ смо у предидућемъ параграфу казали, да одъ завѣштательве наредбе зависи, како ће онъ то заступно наслѣдіе одредити, па како и у комъ смыслу онъ разположи, онако ће се стваръ и судити исто онако, као што смо у почетку ове главе о смыслу и толкованю тестамен-та говорили.

§ 463.

У томъ случаю иде наслѣдіе заедно са бременомъ своимъ на другога наслѣдника, ако ніе управо изражено, или се изъ окрестностій видити може, да су бремена само на едно извѣстно лице ограничена.

Ова наредба закона на томе се оснива, што заступный наслѣдникъ место оногъ првогъ заузима. Терети наслѣдни зато се на наслѣдника намећу, што онъ одъ наслѣдія и ползу има, па кадъ ову вуче, нека и бремена тегли онако, како є завѣштатель хтео; збогъ тога тѣ терети са правомъ прираштая прелазе на санаслѣднике, ерѣ се неможе предпоставити, да є завѣштатель хтео већу наклоностъ показати заступномъ другомъ, грећемъ и т. д. наслѣднику, него ономъ

првомъ, кога место они (заступни) заузимаю. Што се каже о првомъ заступномъ наслѣднику, оно се разуме и о слѣдующимъ, кои на место првогъ наслѣдника долазе.

Али завѣщатель може и другчіе наредити, па се онда по томе и поступа. Кады се каже бремена, онда се поды тимъ разумеваю и она, коя су уобште за право наслѣдія везана, а и она, коя се поединомъ наслѣднику понаособь изречно налажу.

§ 464.

Ако бы завѣщатель опредѣлю, да назначеный му наслѣдникъ по смрти нѣговой дужанъ буде наслѣдіе нѣгово на друго опредѣлѣно лице пренети, то се само тако разуме, ако бы наслѣдникъ онай умро, неимаюћи личне способности за правлѣнѣ тестамента, н. п. ако бы умро као с'умашедшій, бѣсомучанъ, или младолѣтанъ, или бы премда способанъ умро безъ тестамента и безъ законногъ потомства.

Дакле, ако онай наслѣдникъ, коме е наложено, да онъ наслѣдіе коме другомъ остави, самъ законногъ потомства има, или ако нестане оне препоне, коя му е донде сметала, да самъ на случай смрти располагати може, н. п. ако преѣшнѣ лудило, бѣсомучность и т. п. преста-

не (само се ово мора доказати), и онъ спосо-
банъ постане да може правити тестаментъ, онда
онъ може наслѣдіе ономъ оставити, коме онъ о-
не, или ако безъ тестаментѣ умре, оно не пре-
ћи на нѣгове законне наслѣднике, а ово место-
заступништво у наслѣдію, кое є наредію првый
главный завѣштатель, престае*).

§ 465.

Ако бы пакъ єданъ завѣштатель о-
предѣлю, да нѣгово извѣстно иманѣ, н.
п. кућа, нѣвива, ливада, баштина и т. д.
на выше колѣна у родбини нѣговой о-
стѣти мора, нити се безъ чрезвычайне
нужде на другога пренети може, то не
остѣти стално, и прелазитне по опредѣ-
ленію нѣговомъ, или на првороѣенога,
или наймлаѣегъ, или найстаріегъ одъ
фамиліе.

Овакова заветина зове се *фидеикоммиссъ**)*,
по коме онаѣ, коме се таквимъ начинномъ што
остави, мора то по смрти своіой оставити дру-
гомъ у родбини своіой, а оваѣ опетъ трећемъ
и т. д. по ономъ, како є главный завѣштатель
наредію. — Цѣль є овакога разположеня, да как-

*) Види страну 143 и 144. Бачке Виле у сvezки 4-ой (за
годину 1845) како Г. Шерогаѣъ у своемъ прегледу за-
коника о овомъ и § 466 мысли.

**) Г. Петрановиѣъ фидеикоммиссъ важе Србски „вѣр о-
остава“.

во добро у одной породици непрестано, или дуже времена кодъ потомака' остане, пренашаюће се тако одъ одногъ члана породице на другога.

Они, кои такове заветине осниваю, видясе да тиме намѣраваю одржати неко благостаиѣ у своіой породици, мислећи, ако се то добро поделити међу нѣи' више чланова' породице, и ако свакій одъ нѣи' буде могао съ тиме по своіой воли располагати, да бы се оно раскомадало, па или незнатно постало, или се кодъ кога и у пропастило. —

У пређашня времена и држави є было стало за оваковимъ расположеніемъ, ерѣ су се потомци у такимъ породицама обычаю нѣ и правленія придржавали.

Али кадъ напротивъ разсудимо, да нѣсходно природной правичности, да господарь чинѣи такову заветину само неке чланове породице богатствомъ и одличіемъ обасина, а друге у сиротивѣи оставля; да се фиденкоммиссарни наследници, противно намѣри основателя те заветине, често на благу свои предака' успаваю, а често уместо да за общте благо тиме што благодарително и родолюбиво предузимаю, имаю лакоме намѣре и теже за удрученіемъ други класса' народа, постаю надмѣини, па и самой држави опасни, осямъ што є преко свега тога оно имаиѣ, кое є кодъ нѣи' скупилно, отргнуто общтемъ саобраћаю и радивости.

Ово су одъ грилике узроци, збогъ кои' се држава непоказує наклона фиденкоммиссима. збогъ тога є и у Французкой закономъ одъ 12 Мая 1835 за унапредакъ укинута расположеніѣ на пользу прворођеде деце, исто тако, као што

су Чланомъ 896 забранѣна заступна наслѣдіа (субституціе), по којима онај, који прима наслѣдіе, обвезанъ е да сачува дана му добра, и после смрти њгове да њ њ преда коме другомъ по наредби завѣштателя.

§ 466.

Ово расположење само ће онај чинити моћи, који е самъ оно иманѣ стекао и себи прибавио; слѣдователно ако бы другій кой тако исто уредіо тестаментомъ, не ма силе ни важности.

Већ се изъ овогъ параграфа види, да наше законодавство ніе хтело фидеикоммиссима сасвимъ слободно полъ оставити, да свакій може одъ свега иманя кое има, такове заветине чинити, него ограничава србскогъ жителя, да тако располагати може само съ онимъ, што е *онъ самъ стекао*, а не н. п. да му е оно одъ отца као наслѣдіе и т. п. остало; еръ законъ сматра, кадъ отацъ н. п. свомъ сину наслѣдіе остави, да е онъ држао, да ће то добро и на све њгове потомке, у колико оно сачувано буде, прелазити а не само изклучателно на оне, за кое бы синъ њговъ фидеикоммиссомъ наредіо, да на њи прелази, а други да су одъ тога изклучени. Истина, као што и Г. Шероглићъ примѣчава, овај параграфъ противурѣчи §-у 476, по коме се сво иманѣ, было оно одъ предака наслѣђено, или прибављено и стечено, као собственостъ сматра, съ којимъ свакій по вољи располагати може; али

законодавство имало е важанъ поводъ, да у об-
зиру фиденкоммисса изузетакъ учини, и мы, као
што уобште фиденкоммиссе за цѣли несходно
разположенѣ, а особито за нашу землю, држимъ,
несматрамо оно ограниченѣ овогъ параграфа да
е рѣаво; што више добро бы было, да у нашемъ
законику о фиденкоммиссу ни спомена нема.

§ 467.

Ако завѣштатель назначи да овако
оставлѣна завѣтина (фиденкоммиссѣ)
свагда најближемъ у породици припад-
не; онда ће се подъ тимъ онай разумѣ-
ти, кои бы по законномъ наслѣдїя реду
одъ мужкогъ потомства најближїй быо.
А ако бы више нѣи еднако најближи
были, онда ће се уживанѣ поделити.

Ова наредба фиденкоммисса слаже се ево
са законнимъ наслѣдїемъ нашегъ Законика, у
томъ, што се женско потомство и изъ фиденком-
мисса по закону изключава.

§ 468.

Ако завѣштатель завѣтину овако
назначену порече, и безснажномъ учини;
и ако у оно време, кадъ є поставїо, нїе
имао мужкогъ законногъ наслѣдника, па
о нѣму никаква спомена нема, а после
га добые, пада завѣтина у нѣговомъ и-

маню; ерѣ прелази на законно дѣте, на кое онѣ онда мысліо ніе.

Дакле овај параграфъ дае завѣштателю право такву завѣштину порећи, као што се то и по самомъ понятію последиѣтъ разположеня разуме, паравно ако то ніе уговоромъ утврђено, ерѣ у такомъ случаю уговорачи имаю право искати, да се уговоръ испуни.

Далѣ параграфъ овај наређуе, да овакова завѣстина, и безъ да завѣштатель ню изречно порече, и онда по себи пада, кадѣ се завѣштателю родя *мужкій законный* наслѣдникъ, кои у фидеикоммиссу ніе споменуть, ерѣ се по природномъ и по обичномъ осећаню мора узети, да завѣштатель, да е знао, да ће му се мужкій наслѣдникъ родити, или небы такву завѣштину чиніо, или ако бы е и чиніо, наредіо бы е сасвимъ другчіе на ползу после рођеногъ потомка; но изъ саме речи параграфа „*законный наслѣдникъ*“, види се, да истый мора быти брачно, или позаконѣно дете.

§ 469.

Кадѣ завѣштатель у своме тестаменту, или дoметкy, єдну или више стварій поименце остави єдномъ или другомъ, н. п. баштину, кућу, нѣиву, ливаду, покућство, коня, вола, краву, лесъ, рушадину, накитъ, серсанъ, оружѣ, или оволико или онолико новаца и т. д., он-

да се та стварь сматра као поклонь или особита изпорука или легать.

Речь *Легать* означава сваку ползу, коя се коме тестаментомъ одреди, а неизноси одноше-нѣмъ према цѣломъ заоставшемъ иманю извѣст-но опредѣлену часть истога. — Легать долази одъ латинске речи *Lex* (законъ), ерѣ воля умр-лога, изражена нѣговимъ тестаментомъ, постае законъ.

Дакле, чимъ се коме тестаментомъ или ко-дициломъ *опредѣлено поименце* каква стварь, или сумма новаца остави, то е легать*), изпорука, а не наслѣдіе, ерѣ кадъ наслѣдникъ као таковий што изъ наслѣдія добія, онъ и ако недобія цѣ-ло посмртно иманѣ, онетъ по саразмѣрности свогъ права наслѣдія, има право на цѣло наслѣ-діе (у извѣстномъ делу); изпорукопримаць раз-ликуе се у томе одъ наслѣдника, што овай има право прираштая у наслѣдію, кадъ іошть што у истомъ неразноложено има, а изпорукопримаць прійми само свою опредѣлену му стварь, на ви-шта више, ма да бы у наслѣдію преко учинѣ-ногъ разположеня іошть што было за раздаванѣ.

§ 470.

Ако завѣштатель такову стварь о-предѣлену остави наслѣднику свомъ на-значеномъ, онда наслѣдникъ преко свога наслѣдногъ дѣла добія и назначену стварь.

*) Г. Петрановићъ легать каже србски завѣштай, а ле-гатарь приматель завѣштая.

Изпорука дакле, кою завѣщатель своѣмъ наслѣднику остави, важи безъ сваке сумнѣ. Али ако бы се ономъ, кои е циглѣй наслѣдникъ, оставила таква изпорука, кою бы онъ *самъ себи* морао да исплати (кадъ н. п. завѣщатель у кодицилу остави изпоруку какву оноемъ, кога онъ после единимъ наслѣдникомъ своимъ наименуе), онда по тому, што нико *самъ себи* неможе бити дужникъ, таква изпорука неважи; али ако бы таковѣй наслѣдникъ одказао се наслѣдїя (изъ вѣжности можда према законнимъ наслѣдницима), и задовољи се са изпорукомъ, као споменомъ одъ завѣщателя, кои манѣ износи; или ако бы се сво заоставше иманѣ раздати морало, кадъ се нареѣне изпоруке исплате, онда изпорука постае снажна, ерѣ бы у такомъ случаю наименованѣй наслѣдникъ барѣ она права, коя му као изпорукопримцу пристое, у сили одржати могао. Овакова изпорука и онда е наслѣднику одъ ползе, кадъ бы онъ имао изпоруку да прїими изъ иманя не завѣщателя, него кога трећегъ (н. п. саваслѣдника).

Особито се онда показуе сила и важность изпоруке, коя е остављена наслѣднику, кадъ има више наслѣдника, а едномъ е, или некима одъ нѣхъ (истимъ, или ма и преѣшнѣимъ — ако се на оваѣ последнѣимъ позива — или познѣимъ тестаментомъ) заедно и изпорука остављена, коя се обично зове *преиспорука* (прелегать). Тако н. п. кадъ бы завѣщатель казао: Моѣ две кѣри и мой синъ нека ме наслѣде; но (преко тога) сину остављамъ сво мое оружїе и такумъ коньскѣй, или 3000 гроша. Премда бы у такомъ случаю, синъ као одликованѣй наслѣдникъ ону

часть, на кою е као наследникъ постављенъ, и безъ те изпоруке, дакле у овомъ примѣру трећу часть оружја и такума коньскогъ, или 1000 гроша' добио; ипакъ овај § одређуе, да се тај наследникъ, што се тиче те изпоруке, сматра као изпорукопримацъ.

§ 471.

Ако ли завѣштатель такову стварь остави другомъ комъ, кои нїе наследникъ, онда ће наследникъ дужанъ бити изъ наследѣнога иманя као особиту изпоруку изпоручити.

Уобште кодъ последнїгъ разположеня, па и кодъ изпорука' главно е оно начело, да се праведна и по закону изявљна воля завѣштателя мора испунити. Завѣштатель може о своемъ, али само о своемъ иманю располагати; па може само овима наложити, да какву изпоруку исплате, којма е, и у колико е, што оставио; а такови су прво сви законни наследници, или они, које онъ изречно за свое наследнике наименуе, па кадъ они ползу одъ наследїя вуку, мораю наравно по саразмѣрности наследїя и терете, бремена истога носити, а тимъ бременима безъ сваке сумнѣ принадлеже и изпоруке. То бива најпростїе тако, да се најпре изпоруке и други терети изъ заоставшегъ иманя измире, па оно, што после тога на чисто остане, дели се међу наследнике.

Али ако завѣштатель ону стварь, коя е едногъ одъ санаследника', н. п. нѣгову воденицу,

коме трећемъ као изпоруку остави, онда бы се могли посумняти, оће ли овај самъ тай тереть носити, или ће му и други нѣгови санаслѣдници оводико, колико она вреди, домирити по ономъ размеру, колікій є кои део наслѣдія добио (н. п. две трећине, ако є нѣи' три наслѣдника' на равне делове); тогъ правила морамо се и овде придржавати тимъ пре, ерѣ таковый санаслѣдникъ и тиме већъ нешто трши, што мора свою стварь да уступи по ово, колико она вреди. Али се може догодити, да завѣштатель изречно єдиномъ одъ санаслѣдника' наложи, да *само онъ* (безъ приреза и други санаслѣдника') какву изпоруку изплати. — Па и самъ изпорукопримаць зато, што му є, и колико му є, завѣштатель оставіо, мора изпоруку коме трећемъ измирити, ако завѣштатель тако нареди.

§ 472.

Ако завѣштатель назначи више нѣи' наслѣдника', па све свое иманѣ остави нѣима, опредѣливши да на равне дѣлове подѣле, па после изброи поименце, и свакоме особитый дѣо назначи, онда съ тимъ завѣштатель одредіо є и начинъ, како да се подѣле, и премда є поименце назначіо, опетъ сматра се као наслѣдіє, а не као поклонъ, или изпорука (легать); ерѣ є тако нѣгова воля.

Дакле у овакомъ случаю, премда є свакомъ наслѣднику поименце особитый део наслѣдія о-

предѣленъ, и премда се обично за изпоруку оно узима, што се коме тако опредѣлено остави, и пакъ то неће бити *изпорука*, него *наслѣдіе*, ерѣ се изъ таковогъ разположеня види, да завѣштатель тиме ніе хтео да остави изпоруку, него едну часть наслѣдія, *и маюћи при томъ обзиръ на цѣло свое заоставше иланѣ*.

§ 473.

Ако є наслѣдникъ, или изпорукопримаць (легатаръ) умро пре завѣштателя, то оставлѣный дѣо непрелази на ньюве наслѣднике, ако имъ иначе то право не припада.

Кадъ завѣштатель каже: я оставлямъ томъ и томъ као момъ наслѣднику, или изпорукопримцу, ту и ту стварь, шта се ту разуме? — Разуме се, да ће они такву стварь добити текъ онда, почемъ завѣштатель умре, ерѣ є то природа последнѣ волѣ, да се завѣштана стварь текъ онда добія, кадъ нема више онога, кои дає, т. є кадъ онъ збогъ смрти nebude више могао бити господаръ те ствари (§ 448). — Садъ, ако онай, кои такимъ начиномъ што добія, пре умре одъ онога, кои тако што дає, наравна є стварь, да се по самой природи такогъ уступленя цѣо посао онай по себи уништава, и да бы се на наслѣднике такогъ наслѣдника или изпорукопримца, кои умре пре завѣштателя, то наслѣдіе или изпорука пренети могла, онай, кога они представляю, морао бы самъ, ма за како кратко вре-

ме, таку стварь имати; али тако ніе, ерь почемь є пре завѣштателя умро, ніе могао стварь добити, слѣдователно ни нѣгови наслѣдници немогу то добити. Но наравно да є другчіе, ако такови наслѣдници наслѣдника или изпорукопримца право на наслѣдіе или изпоруку и съ друге стране имаю, н. п. ако їй самь законь као законне наслѣднике позива, да по праву представляна наслѣдіе добию (§ 399, 400, 403).

§ 474.

Ако завѣштатель остави што коме подь некимь условіемь, па є оно условіе тавно да се неразумє, или га ніе могуће испунити, или є беззаконно, или срамно и недозволѣно, онда се сматра као да га и нема, па се и не узима на умь; но наредба стои у сили и важности.

Условіе є какавъ поставлѣный догађай, одь кога зависи, оће ли какво право или разположенѣ постояти или не. Условіе или є *потврђујуће* или *одричуће*, *одлажуће* или *раскидајуће*.*) Условіе є *потврђујуће* или *одричуће*, како се оно или на то односи, да се онај догађай случи и испуни, или не испуни. Условіе є *одлажуће* онда, кадь оно право текь онда силу добіе, почемь се то условіе испуни; а *раскидајуће* є усло-

*) Г. Петрановић зове ово условіе „уваѣть развезуюћ’; мы држи́мо, да є болаѣ казати: раскинути како право, него развезати.

віе онда, кадъ оно право престае, чимъ оно условіе наступи. —

Само се онай говоръ може држати да е свимъ неразумителанъ, кадъ му се правый понятанъ смисао неможе да изнађе. — Често садржай може извѣстно или одъ прилике да се изнађе, кадъ се цео саставъ више пута прочита, често текъ изъ други' писама' и дѣла' завѣштателя, изъ нѣговогъ обичногъ, сроднима или пріятельима познатогъ начина говора, или изъ други' обстоятелства'. Каже ли н. п. завѣштатель: и оставлямъ Петру 1000 гроша', ако испуни мою желю; онда изпорукопримаць може доказати то, шта завѣштатель жели, можда писмама, сведочбама, а на свакій начинъ допунителномъ заклетвомъ. Или кадъ бы завѣштатель казао: Петаръ некъ добіе 1000 гроша', ако ми подигне онакій споменикъ, какавъ е Павлу подигнуть, а овомъ последнѣмъ ніе никакавъ подигнуть: онда е при свемъ томъ толико ясно, да му изпорукопримаць, ако жели да изпоруку добіе, мора подѣли пристойный споменикъ, кои е сходанъ оной суми, коя е нѣму оставлѣна.

Али ако оно условіе, кое е придодано изпоруци или наименованю наслѣдника', доиста *савимъ неразумително остане*, онда се оно тако сматра, *као да га и непа*; и онай, коме е што тиме оставлѣно, добія исто онако, као да му е то *безусловно* оставлѣно; еръ воля завѣштателя, да онай, коме се што оставля, добіе наслѣдіе; или одну часть истогъ, или какву изпоруку, као што се предпоставля, разуме се и ясна е; на кои бы противъ тога потврђавао, да се іошть какво условіе мора испунити, ако се оно право

оће да набави, онда онъ мора доказати: какво е то условіе, кое истомъ мора наступити, а таково што доказати, кадъ е условіе неразумително, немогуће е. — Гдикои путъ условіе е већъ наступило, безъ да се то зна, или безъ да се противно може доказати; као н. п. кадъ бы завѣштатель казао: Петаръ некъ добіе 1000 гроша, ако буде оно, што я мислимъ. — Често се догађа, да се условіе укида или пориче, кадъ су речи завѣштателя у противурѣчию, кадъ су несавршене или неразумителне; н. п. кадъ завѣштатель остави у почетку свогъ завѣштанія Петру стваръ какву *подъ условіемъ*, а после продужавајући тестаментъ, остави му исту стваръ *безъ свакогъ условія*; или кадъ онъ Петру остави 1000 гроша *подъ условіемъ*, о комъ ће *после* речъ бити, а после нема никаква спомена о такомъ условію и т. д.

Другоачіе е, кадъ е већъ и самъ *позивъ* за наслѣдіе неразумителанъ, кадъ е противурѣчанъ и посве неизвѣстанъ; еръ најпре бы морао онај, кои потврђава, да му се што оставља, то доказати, а то е у такомъ случаю немогуће; као што е н. п. у овомъ заплетеномъ образцу: ако Петаръ буде мой *единый* наслѣдникъ, нека буде Павле, а ако буде Павле мой *единый* наслѣдникъ, нека Петаръ буде. —

Одъ *неразумителны* условія различую се (природно) *немогућа*, кои е смисао сасвимъ јасанъ, али која да се испуне, то превазилази или моћи природе уобште, или баръ оногъ лица, коме се што оставља, и кое бы требало да њ њ испуни. Тако н. пр. кадъ бы се казало: Петаръ некъ буде мой наслѣдникъ, ако се поше у ме-

сецъ; ако пређе сву Србию одъ едногъ края до другогъ за два сата, ако небо прстомъ дирне з т. д.*) —

Овай нашъ параграфъ одређуе, ако е условіе тако, да га ніе могуће испунити, да се сматра као да га и нема, и да наредба подъ такимъ условіемъ учинѣна стои у сили.**)

Ако завѣштатель по нѣговомъ можда у мѣстномъ убѣђеніи држи, да се такво условіе може истина *вроло тежко* испунити, али ипакъ да ніе немогуће, и да таковимъ расположеніемъ оне да пооптри къ опыту и покушаю, онда безъ сумнѣ оно важи; еръ шта бы насъ могло правдати, кадъ бы у такомъ случаю волю и намѣру завѣштателя осуетили? Тако на свршетку прошлогъ вѣка држало се условіе пловитве по воз-

*) И у римскомъ праву физично или морално немогуће условіе (§ 10 Inst. et l. 45 D. de hered. inst.) равно е разумителномъ, сматра се као и да га нема.

**) А по аустр. Зак. § 698 наслѣдія или изпорука неважна, која се подъ одлажућимъ и немогућимъ условіемъ оставля, на да е немогућность то условіе испунити, позвіе наступила, и ма да е она опоручителю позната била. — Овако нешто рѣшава и прайзвѣй Зак. (I. и § 131 I. 12 § 504); то е збогъ тога, што немогуће условіе толико значи, као и свако одрицаѣ, и што, кадъ се таково условіе стави, оно показуе, да завѣштатель бари онда, кадъ е таково расположеніе чинію, ніе было сплеленъ, или да е было у каквой забуви; или на послѣдну, да е, као што се то нередко догађа кодъ несташны и лакомислены завѣштателя, несташну шалу водію, која не треба да падне на тереть онога, кои бы хорро штету претрпѣти, кадъ бы исплатію ово; што се таковимъ начинемъ располаже.

духу за немогуће, кое се сада чини.*) Помислимо само, шта се кошта пређе за немогуће држало, што е могуће, одкако су се изумели паровоци, парна кола, телеграфи и т. д.

*) Цайллеръ у његовомъ Коментару при 698 § аустр. Законика вели: У случаю, ако се текъ временомъ покаже, да е немогуће да се условіе испуни, и та е немогућностъ завѣштателю позната была, онда бы се могла породити сумња, да ли нѣ завѣштатель, почемъ у своѣмъ расположењу нѣ ништа изменуо, оно условіе попустио. (Овако узима и прайзій Зак. на наведеномъ месту § 505). Али (вели дааѣ), башъ збогъ тога, што завѣштатель нѣ ништа изменуо, и то расположењѣ неважи. Завѣштатель каже и. п. Петаръ некъ буде мой наслѣдникъ, ако узме за жену ту и ту девојку, а она умре невенчана пре завѣштателя. Овај е на своји начинъ хтео овиъ условіаъ той девојци свою наклоностъ да покаже, па почемъ се то условіа неможе више да испуни, то е и његовој вољи сходниъ, да наслѣдіе припадне његовиъ осталимъ сродницама, као законнимъ наслѣдницама.

Овако е (продужава Цайллеръ) кодъ потврђиваюћегъ немогућегъ условіа; еръ одричуће немогуће условіе, о комъ се одма извѣстно зна, да се неможе испунити, неможе се нигда одлагати на дааѣ. Каже ли и. п. завѣштатель: Петаръ некъ добіе 1000 фор. ако неузме за жену Павлію, па е Павлія умрла пре завѣштателя, онда Петаръ добіа одма изпоруку. Изъ тогъ истога основа разкидаюће (потврђиваюће или одричуће) немогуће условіе, кадъ се зна за цѣло, да оно неће нигда наступити, и тако ни право разкинути, сматра се као да га и нема, слѣдователно такво расположењѣ држи се да е као безъ спскогъ условіа. Завѣштатель каже и. п. Петаръ некъ добіа годишнѣ по 1000 фор. докъ му мой братъ његову кућу непоклонн; а кућа е пре, или одма после смрти завѣштателя изгорела. —

Кодъ недозволѣны (морално немогући) потврђиваюћи и усдно одлажући условіа'

Ако є условіє таково, да *текъ онда*, кадъ се оно испуни, наслѣдникъ получи право наслѣдіа, па ако є условіє природно немогуће, или срамно и недозвольно, пада сама таква наредба; тако ако бы ко наредіо: Петаръ нека буде мой наслѣдникъ, аль тако, ако Дунаво поше; та наредба неважи, и то збогъ тога, што се условія завѣштателя мораю уобште испунити. Ако є дакле постављено условіє, кое наслѣдникъ ако испуни,

долази (говори далѣ Цайллеръ), не само онаѣ вѣстѣ главный основъ, кои в кодъ природно немогући, него іошть и други споредни основѣ, да се не само условіє, него и такво условно расположенѣ огласѣ неважи. Н. п. кадъ бы ко наредіо: Петаръ некъ добіи 100 дуката, ако свогъ убогогъ отца nebude далѣ надржавао. То є збогъ тога, да се свакій завѣштатель, кои бы хтео да стави тако условіє, тиме одъ тога одврати Подлый човекъ, кои бы желіо да наслѣдів добіи, кадъ онакво недозвольно условіє испуни, некъ зна, да му те неће помоћи; поштень човекъ одбацитѣ даръ такогъ непоштеногъ завѣштателя; и ономъ трећемъ невинномъ човеку, кои бы штету трию, кадъ бы исплатіо такво завѣштанѣ, не треба да одъ шкоде буде тако безумно є лудо расположенѣ.

По тирѣиваюће разкидаюће, али недозвольно условіє, као и подобно природно немогуће условіє, има се сматрати као да га и нема, те да се онаѣ, коме є подъ тѣмъ условіемъ што остављено, небы привлачіо, да га испуни; н. п. Петаръ некъ добіа годишнѣ 1000 фор., али ако онъ после три годане іошть као Христіанинъ остане, онда некъ ту напоруку изгуби. А подобно одричуће условіє похвално є; н. п. Петаръ некъ добіа годишнѣ по 100 фор. докле годъ неучини какво злочинство, па то условіє мора изпоруча примаць испунити, ако є радъ да добіа напоруку. —

Мы смо ову примѣбу ставили у намѣри, да тѣмъ дублѣ провѣнємо у ову наредбу, кою нашъ законъ у ономъ §-у онако укратко и недостаточно излаже.

онда текъ да буде наслѣдникъ, па е то условіе природно немогуће, или недозволѣно, онда се узима, да завѣштателя право намѣренѣ не было, да онај, коме се онако условіе поставило, буде наслѣдникъ, почемъ му е поставіо онака условія, која се немогу и несмеду испунити.

А ако е завѣштатель поставіо условія, која наслѣдникъ ако неиспуни, онда да се лиши наслѣдства, а та су условія природно немогућа или срамна, онда се сматра, као да њи и нема, и наредба стои, еръ е наслѣдникъ приміо наслѣдіе по наредби завѣштательвој; онъ дакле оно, што већ има, неможе збогъ тога изгубити, што неиспуњава оно, што се неможе и несме учинити.

Ако е условіе могуће и не забранѣно, и наслѣдникъ одъ свое стране оће да га испуни, аль неможе збогъ кога трећегъ; н. п. кадъ се нареди: Петаръ нека е мой наслѣдникъ, аль тако, ако мою сестричну за жену узме, и Петаръ оће да јо узме, аль она неће за њга да пође, оће ли онъ у овомъ случаю добити наслѣдіе? — Неће, еръ се завѣштательва воли мора испунити, и наслѣдникъ моји ће наслѣдіе само онда добити, ако постављено му условіе испуни, кое ако неучини, было да онъ неће, иль да га збогъ какве му драго преноне неможе да испуни, оно не учинѣно, што е завѣштатель за погодбу наслѣдія поставіо, па зато се неће добити.

Кадъ бы завѣштатель казао: Петаръ некъ буде мой наслѣдникъ, аль тако, да се никадъ не жени, оће ли онда добити наслѣдіе? — Оће, еръ таково условіе као нравствености, опредѣленю човека и цѣли државе противно, сматра се као да га и нема. —

§ 475.

Стварь, кою завѣштатель оставя
валя точно у ономъ смыслу узети, у
комъ се обычно кодъ людій узима, и у
комъ е завѣштатель узети морао.

Тако ако остави све мылькове свое
коме, разумѣваю се сва непокретна нѣ-
гова добра по природи, као кућа, став,
воденице поточняче, коє нису на спла-
вовима (т. е. осимъ Дунавске, Савске,
Моравске и Дринске), дућани (безъ ес-
папа), башче, виногради, воћняцы, нѣ-
ве, ливаде, празна мѣста за куће и ду-
ћане, и свака друга земля.

Подъ баштиномъ разумеће се
нѣва, ливада, воћнякъ, башча (коя нѣ
съ кућомъ скончана), виноградъ, и све
ограде и зграде овима припадајуће.

Подъ кућомъ разумѣваю се зданія
за обитаванѣ са свима зградама око ку-
ће, оградомъ и башчомъ узъ кућу. А
неразумѣваю се, нити кући принадлеже
дућани одцепљени одъ куће, или кои се
оддѣљно држати могу, или нису подъ
еднымъ и истымъ кровомъ съ кућомъ.

Подъ покућствомъ разумѣва се
све, што годъ кућной потреби принад-

лежи, као кућно посуђе, кућный и собный намѣштай, простирачи и покрывачи. — Казань, ратило или лесъ, судови виноградима и воћницама принадлежећи, амать (као сикира, мотика, брадва, тестера, кесерь, бургія и рендета), накитъ и готови новцы, облигаціе, рухо или халъине, кошулѣ или преобука, платно или поставъ и безъ, рушадина (вешъ), оружіе, серсанъ коньскій, кола, рана, вино, ракія, сѣно, и сва остала рана и пића, као и еспањ и што трговини принадлежи, подъ покућствомъ неразумѣва се, но свако о себи иде.

ГЛАВА XII.

О томъ, како завѣщатель о своихъ иманно располагати може.

§ 476.

Све иманѣ, было оно одъ предака наслѣдено или прибавлѣно и стечено, сматра се као собственость, съ коіомъ свакій располагати може по своіой воли.

Дакле, за свако разположенѣ законъ нечини разлике између иманя, кое е ко одъ свои' предака' наслѣдію, или га е самъ стекао; о свему томъ може Србскій житель по своіой воли располагати, изузимаюћи само оно, о чему § 466 гласи, да ко може завѣщину (фиденкомиссъ) о ономъ наредити, што е самъ стекао. Иначе нико се у томе неограничава.

§ 477.

Само законный дѣо на случай смрти мора остати законной дѣци како мужкой,

ако ѿ има, тако и женской, ако мужке нема, невредимъ, кои се состои у половини дѣла онога, кои бы имъ по закону припао, кадъ завѣштательва разположенія небы было.

Г. Шероглиѣъ пыта при овомъ §-у у нѣговомъ прегледу нашегъ Законика, мораю ли и унучадъ,— ако су деца пре умрла—, законный део невредимъ добити, и хоће ли и одъ овы, кои свогъ родителя представляю, мужка и женска заедно, или само мужка унучадъ моѿи законный дѣо искати? —

На ово одговара § 399, по коме унучадъ мужка безъ отца заоставина при наслѣдію представляю отца и добіаю нѣговъ дѣо, т. е. онолико, колико бы онъ добіо да е живъ, ма нѣи' колико было; а тако и праунучадима мужкими припада дѣо нѣовы умрлы родителя'. — На прво вытанѣ то е простъ одговоръ; а овоме можемо іошть додати и ону наредбу § 473: кадъ наслѣдникъ или изпорукопримаць умре пре завѣштателя, онай дѣо, кои е нѣима оставлѣнъ, прелази на нѣове наслѣднике само онда, ако имъ иначе то право припада; а по §§ 397 до 400 (заключ.) деца по закону наслѣђую свое родителя, нѣи при наслѣдію представляю; дакле она имаю право и на законный део свогъ деде, ма да су имъ родители умрли пре, него што се наслѣдіе почне делити.

А и то се зна, оће ли мужка и женска унучадъ заедно, или ће само мужка моѿи законный дѣо искати, почемъ по нашемъ Законику женско по-

томство текъ онда на редъ долази, ако мужкогъ нема (§ 400); слѣдовательно и женска унучадъ не съ мужкомъ заедно, него само кадъ оны нема, имаю право на законный дѣло, кадъ свое родителѣ представляю. —

Мы смо на своемъ месту наше мнѣніе веѣь изрекан, наодимо ли ову наредбу закона за праведну; а овде е само о томъ речъ, како нашъ законъ на ово пытанѣ Г. Шероглића одговара. —

Можемо се поуздано надати, да никомъ неће пасти на умъ, да каже, да се ограничава право у располагаю тиме, што се законной деци мужкой, а ако ове нема, и женской, законный део невредимъ оставити мора; еръ кадъ бы ко свою рођену децу безъ свакогъ узрока мимоићи, и цѣло свое иманѣ коме другомъ оставити хтео, то бы доиста было противъ природе, а небы се слагало ни съ общитимъ благомъ; наредба дакле § 477 праведна е и цѣли сходна; а іошть бы праведнѣе было, да се и женской деци законный део оставити мора, ма поредъ нѣи и мужке деце было.

Тѣи законни наслѣдници, коима се законный део оставити мора (ванъ ако е случай § 480), есу *мужка законна* деца, ако їй има, и ако ове нема и *женска*; но подъ именовъ деце разуму се и сви законни потомци; али ови имаю то право само онда и онимъ редомъ, као што бы были законни наслѣдници, да е завѣштатель умро безъ тестамента.

Она часть наслѣдїя, кою законни наслѣдница добити мораю, зове се *законный (дужностный) део*, и износи *половину* онога, колико бы наслѣдникъ имао, да завѣштательвогъ разполо-

женя нема. Дакле завѣштатель мора *половину* свогъ иманя своимъ законнимъ наслѣдницима оставити, а о другой половини може по воли распорягати. Овде бы се могло реѣти, да се цѣло иманѣ дели на две равне части, одъ кой' одну часть добія самъ завѣштатель, а другую нѣгови законни наслѣдници.*)

§ 478.

Премда законъ у наслѣдію мужкой дѣци првенство дае надъ женскомъ, опетъ отаць є властанъ (или мати о свомъ иманю), завѣштаниємъ између деце свое расположеніе учинити, каково хоће, и

*) По франц. Закон. (члану 913) завѣштатель, ако остави само едно законно дете, може са половиномъ свогъ иманя распорягати; ако оставя двоє деце, само о одной треѣнини, а ако оставя троє или више деце, може само о одной четвртини свогъ иманя распорягати; — дакле законъ разликує кодъ добара' умрлога две части; одна є, съ којомъ онъ може распорягати, а друга, у кою несме дирнути; а те две части опредѣлюю се по брою деце, кою умрлый оставя. — По прайзкомъ Законоку, кадъ има само одно или двоє деце, законный є део треѣнина; кадъ има троє или четворо деце, законный є део половина, а кадъ има више одъ четворо деце, законный є део две треѣние онога, што бы деца добила по законномъ наслѣдію, да нема завѣштанія. — По римскою праву, кадъ има четворо или манѣ деце, Новелла 18. опредѣлює треѣнину за законный део, а кадъ има петоро или више нѣи', онда є законный део половина онога, што бы свако одъ нѣи' добило по законномъ наслѣдію, да нема завѣштанія.

такo и женску дѣцу или изравнати са мужкомъ, или имъ особитый дѣло оставити; кое мора остати снажно, нити нарушенѣ законнога дѣла у томъ случаю мѣста имати може.

Овай параграфъ тежи на то, да заглади у нечемъ ону неправду, кою нашъ Законикъ *женской* деци чини, на одређуе: да отаць или мати имаю право завѣщтаніемъ своимъ женску децу мужкой у наслѣдію *сасвимъ изравнати*, а да се мужка деца противъ тога жалити немогу, да имъ є законный део тиме окрѣпнѣ, што бы она до нста могла чинити, кадъ бы имъ се тай законный део окрѣпнѣо на пользу кога другога, а не *женске* деце умрлога. — Дакле све, што родители за женску децу свою учинити могу, ако су ради да їй избеаве одъ оне неправде, кою имъ нашъ Законикъ чини, то є, да їй своимъ завѣщтаніемъ са мужкомъ децомъ *сасвимъ изравнати*, или имъ баръ кою часть наслѣдія оставити могу, а да мужка деца немаю право жалити се противъ тога. Србскій житель, кои има и мужке и женске деце, ако оће да є правый отаць коме су и мужка и женска деца, као своя рођена, мила, нека прави тестаментъ, и нека гледа, да безъ овога неумре, ерѣ само тиме свою женску децу обезбедити може, да їй законъ неключи изъ наслѣдія, кадъ она са мужкомъ децомъ остану.

§ 479.

И тако законный дѣло нарушио бы се онда, кадъ бы завѣштатель половину законнога наслѣдія на корысть другога кога, а не женске дѣце, окрнью.

Овай се параграфъ разуме изъ предидућегъ; оиъ ніе ништа друго, него толкованѣ тога предидућегъ параграфа.

§ 480.

Завѣштатель безъ особыты закономъ опредѣлѣны узрока' дѣте свое мужко, или ако овога небы было, ни женско, изъ законнога дѣла исключити неможе. Узроцы су пакъ таковн само слѣдуюћи: а) ако дѣте остави свой православный Християнскій законъ; б) ако є дѣте отца у бѣди и невољи безъ помоћи оставило; в) ако се на аранѣ и крађу и друга злочинства дало; г) ако се блудномъ и раскошномъ животу предадо, и опоменуто ніе хотѣло одустати одъ тога.

§ 481.

Остали по реду закономъ назначени наслѣдницы немаю права на законный

дѣо, и зато ніе ни завѣштатель справа овы дужанѣ невредимость такового на блюдавати, нити узроке какове исключе ня изъ наслѣдія наводити*).

§ 482.

Кои бы мыслію, да му є завѣштатель са последньомъ наредбомъ неправду или уштербъ противъ закона учинію, онай за 8. дана' после саобштена нѣму тестаменту треба противъ тога да се изясни, а найдалѣ за полъ године да своя доказателства Суду предложи; иначе остає наредба по тестаменту стална.

Као што и Г. Шероглићъ примѣчава, овай се параграфъ неслаже съ §-омъ 937; ерь овай

*) По Аустр. Зак. наслѣдницы, кои имаю право на дужностный део, єсу непосредствени найближи сродни или чланови породице; то єсть деца завѣштательна, а ако ови нема, онда нѣгови родители, подъ коима се сви предци разумеваю у обширномъ значеню, по ономъ реду, какъ бы они по законномъ наслѣдію на редъ дошли, и то найпре отаць и мати, па ако ни єдногъ одъ овы неєт, онда деда и т. д. — Има ли умрлыи свои деца, онда деца нѣгове деца немаю право на дужностный део, или она увучады имаю, кои' є отаць умро пре завѣштательн а тако є исто и съ праувучадыма. — Нашъ Законникъ видимо єно, да родительска неєдає право, да имъ се законный дѣо мора оставити, ма да завѣштатель и нема деца.

гласи: да се за *три године* противъ тестаментѣ поступати може, а иначе, ако се за то време непоступи, то право застарѣва и тестаментъ се не може више уништати, ма да бы и вређао законну наредбу. То е смисао тогъ параграфа, а овај 482 као што видимо, оставља најдужій рокъ одъ *пола године*, да може ко Суду свое доказе поднети противъ тестаментѣ, ако му се тиме неправда чини. — Како ће садъ наши Судови у овакимъ случајима судити? кога ће се параграфа придржавати? — Мы незнамо начинъ, како бы се ове две противуположене наредбе, што се рока тиче, изравнале. Законодавна властъ треба едно или друго да прими.

§ 483.

Ако су сви они, кои' се стваръ тиче, са наредбомъ завѣштателя задовољни, онда тестаментъ остае у важности, башъ да и није по прописанимъ правилама начинъ, или да бы башъ и преко власти свое завѣштатель замашіо.

Ово е наравно, ако ко и онда на што пристае и саизволи, кадъ бы иначе противъ тога могао протестирати, Судъ или ко трећій не може уместо њѣга противъ тога поступати, по ономъ правилу: *гди нема тужителя, онде нема ни парнице.*

§ 484.

За младолѣтне изяснитѣ се таторъ и мати, за отсутствующе, или с'умашедше, и друге, кои свое волѣ изяснити не могу, изяснитѣ се особытый одъ Суда наређеный заступникъ или бранитель.

Збогъ тога, што младолѣтна лица немаю способности, да бы се могла пуноважно изяснити, имаю ли што противъ тестаента примѣчавати, или ако бы имъ се тиме каква неправда учинила, да бы могла ипакъ пристати, и тиме као неку оставку на свое право дати, зато овай параграфъ одређуе, да се за нѣи таторъ и мати изяснява; за остала лица, коя нису способна пуноважно изясненіе дати, као што су с'умашедши и т. п. изяснява се нѣиовъ заступникъ; а за отсутствующе онай, кога Судъ за нѣиовогъ бранителя одреди; па и сва ова лица мораю позити на онай законный рокъ, докле се противъ завѣщанія може поступати. —

На последку оставляюћи ову главу морамо примѣтити, да е она недостаточна; многога нема што бы нужно было; тако, као што и Г. Шеро-глићъ умѣстно наводи, мы незнамо шта треба чинити, кадъ бы родитель свое едно дете, незнаюћи да е оно живо, у свомъ тестаенту обещавъ? или кадъ бы му се дете после тестаента родило, оће ли ово онда добити само *дужностный* део, или *раванъ* съ осталомъ децомъ;

како ли? Како се законный део искати може, у природи (у самој ствари), или по процѣни? Све ово остало є у овој глави неопредѣлено, и наше законодавство, ако жели да се по Судовима многоразно и свакојко несуди, мора ће кадъ тадъ поунити све ово, и што се іошть за нужно покаже.

Г Л А В А XIII.

О попису заоставшегъ имани.

Онда, кадъ смо почели о наслѣдію говори-ти, казали смо, да е кодъ Римляна' наслѣдникъ ступао у сва права умрлога; оно, што е умрлый быо, постае нѣговъ наслѣдникъ; т. е. наслѣдникъ представля умрлога, кога личность на нѣго прелази.

Отуда слѣдує, да сво иманѣ умрлога тимъ истимъ на наслѣдника прелази, исто тако сва стварна права, дугови и дѣйствителни и страдательни; само одвећъ лична одношеня умрлога непрелазе на наслѣдника; дакле не тѣлесна, већъ правна личность умрлога прелази на нѣговогъ наслѣдника; тако и пр. станѣ брачно, лична преимуществена права непрелазе на наслѣдника; тако, ако е умрлый быо учитель, нѣговъ наслѣдникъ нестой више у такомъ одношеню према нѣговимъ ученицима; тако, ако е умрлый злочинство или преступленѣ какво учинію, то непрелази на нѣговогъ наслѣдника.

Ово е правило римскогъ права, по коме наслѣдено иманѣ и собствено оно, кое самъ наслѣдникъ има, чини едно цѣло, кое се уедно сли-

ло; па то *скупно иманѣ* естъ заедничко за намиренѣ како повѣрителя' наслѣдія, тако и собствены наслѣдниковы; обои су садъ уедно повѣрительи наслѣдника, па ако наслѣдникъ умре, онда то скупно иманѣ безъ деобе прелази опетъ на нѣгове наслѣднике.

Изъ тога, што наслѣдникъ умрлога представля, юштѣ слѣдуе и то: кадъ завѣштатель, поставляюћи кога за свогъ наслѣдника, юштѣ изнайпре учини разположенѣ и са овога стварима, па овай после буде нѣговъ наслѣдникъ, онда мора и оно разположенѣ признати, еръ се оно, што е и како е завѣштатель наредіо, не може одбацити.

Но овоме се може помоћи тако названимъ *благодѣяніемъ пописа (beneficium inventarii)*, што е Юстиніанъ завео. Наслѣдникъ може да прими наслѣдіе безъ сваке нѣгове штете, кадъ иште, да се наслѣдіе попише. Одъ оногъ дана, кадъ дозна, да наслѣдіе на нѣга прелази за 30 дана', и за слѣдуюћи' 60, дакле свега за три месеца, морао се пописъ свршити; за првогъ месеца морао га е почети, а за друга два свршити предъ званичнимъ лицама, предъ изпорукопримцима, предъ онима, којима е фиденкоммиссъ оставлѣнъ, или уместо овы последњи' предъ три достовѣрна сведока, па после мораю тай пописъ подписати сви они, кои' се то тиче; после одма, безъ свакогъ затезаня и размишленя, мора се наслѣдникъ за та три месеца наслѣдія примити, еръ се иначе лишава оногъ благодѣянія; па кадъ е то све тако ураѣено, онда наслѣдникъ неодговара повѣрительима наслѣдства ничимъ више, него само онимъ и у онолико, колико наслѣдіе

залеже, па се јошть изъ наслѣдногъ иманя намирую и сви погребни и пописни трошкови.

Мы се неможемо овде упуштати у обширнѣе разлаганѣ тогъ благодѣянїя пописа по римскомъ праву; само смо хтели неколико речій о томъ проговорити, да ову главу, о којой є садѣ у нашемъ Законнику речъ, болѣе разумемо, т. е. да намъ є яснѣе, каква су обстоятелства дала повода, да се таковый пописъ заоставшегъ иманя чини.

Јошть ћемо само овде напоменути, да се ово благодѣянїе пописа и у Немачкой яко разпрострло, али у нечемъ другчѣе, него што є то у римскомъ праву. Тамо се наслѣдникъ обраћа надлежномъ Суду съ изясненїемъ, да оће да се прими наслѣдїя са пописомъ, па онда Судъ попише иманѣ, одреди рокъ, докле се имаю сви повѣрительи умрлога Суду приявити, шта контражи, и масса се разправи. Ако є наслѣдїе презадужено, отвори се стѣщиште, а ако нїе, оно се предає наслѣднику, да дугове поплаћа. —

У Французкомъ Законнику о овомъ благодѣянїю пописа, о нѣговимъ дѣйствиама и о обвѣзательствама такогъ наслѣдника, говори у трећей книъзи, глави петой, трећий одсѣкъ, гди такође тай пописъ ослобођава наслѣдника, да немора плаћати дугове наслѣдїя и изъ свое собствѣности, него само онолико, колико наслѣдїе износи; дакле онда се нѣгово иманѣ немеша са иманѣмъ наслѣдїя.

§ 485.

Нико немора наслѣдіе приѣмити или заузети безъ пописа судейскогъ; а ако приѣми, самъ себи слѣдства некъ припише.

Садъ знамо изъ оногъ, што е мало више наведено, шта се оће овимъ да каже.

Србскій житель, кадъ га ко за наслѣдника наименуе, па дође време, да му се наслѣдіе преда, ако двоуми о станю наслѣдія, држећи, да ће морати можда и самъ што плаћати, да намири оне, кои имаю што изъ наслѣдія да траже, — нека ниште, да се наслѣдіе попише, па ће се тиме ослободити сваке сумњѣ; а ако то неучини, параграфъ овај каже, да самъ себи припише, ако какавъ тереть збогъ тога потегли.

§ 486.

Судъ надлежный одъ преживившегъ супружника или одъ наслѣдника, или татора и други лица, кои се тиче, позванъ, одма къ попису добара заоставши да има надлежнымъ путемъ и начинемъ приступити.

Кадъ се наслѣдникъ, или ако е овај малолѣтанъ, у место њѣга њѣговъ таторъ предъ Судомъ изясни, да неће *безусловно* наслѣдіе да приѣми, него съ пописомъ, како бы отудъ могао

дознати, оће ли и колико оно моћи подмити, што се из њга тражи, онда е дужност Суда, да *одна* пописъ надлежно предузме, као што редъ судейскій за то прописуе. — У Србији, гдѣ е врло умѣстно и цѣли сходно судейска власть одъ полицайне оддвоена, Судъ у такимъ случаима обично надлежну полицайну власть, дакле окружнй Судъ окружно Началничтво, а Судъ вароши Београда Управителство исте вароши умолява, да пописъ учини, па се онда полицайни званичници на место изашлю и све, што се годъ одъ заоставшегъ иманя застало, попишу, а ако се какви теветери пађу, и ови се Суду заедно са пописомъ пошлю, да ѿ онъ употреби.

Мы смо сада на полю Законика, а не поштука судейскогъ, а иначе проговорили бы кою речъ и о томе, да бы посао брже ишао, кадъ бы се самъ Судъ могао непосредственно Срезкимъ Началницима обраћати, како за оваке пописе, тако и уобште за позиве на Судъ и за друго, што е Суду нужно, да ради съ полицайномъ власти. —

Овај параграфъ зато вели, да Судъ *одна* пописъ предузима, што бы се каквимъ одуговлаченѣмъ што изъ наслѣдїя одieti и изгубити могло; а кадъ е пописъ учинѣнъ, онда се већ зна, шта има, па е и наслѣдникъ безбеднй, а и они, кои имаю што изъ наслѣдїя да траже, ерѣ се они отуда напаљую.

§ 487.

Непозванъ Судъ да се у пописе иманя немѣша, осимъ случая гдѣ дѣца

младолѣтна безъ отца и матере и безъ свакога старѣшине остану.

Ако наслѣдникъ самъ незактева, да се на-наслѣдіе найпре попише, Судъ нетреба безъ нѣговогъ исканя да починѣ пописъ, ерѣ свакій треба да самъ бди надъ своимъ правама; — али као што смо већ на свомъ месту споменули, да законъ малолѣтну сирочадъ, коя остану безъ отца и безъ матере, у особиту заштиту узима, тако и овде видимо, да Судъ кодъ цупила' и безъ зактеваня пописъ мора нареѣивати, иска-ли то малолѣтници или неискали, ерѣ они нетреба да штету какву трпе збогъ тога, што јошть немогу да понию, какву имъ ползу таковий пописъ доноси, или каква їй штета може постићи, ако безъ пописа какво наслѣдіе приме.

§ 488.

Ако пунолѣтний наслѣдникъ наслѣдіе безъ пописа свовольно прійми, онда онъ безъ свакога изятія и изговора све дугове и терете умрлога носити мора, несматрајући, залеже ли иманѣ умрлога, или не; где у случаю пописа само е на толико обвезанъ, колико по попису иманѣ умрлога залеже.

Поредъ овогъ, што смо досадъ у овой глави казали, неморамо много говорити, да сазнамо, шта оће овай параграфъ да каже.

Кадъ се ко *безусловно* наслѣдія као наслѣдникъ прими, тиме прима на себе бreme, да мора измирити све, што се одъ наслѣдія тражи, исто онако, као што бы самъ завѣщатель имао да то изъ свогъ иманя исплати; дакле, кадъ се добивено наслѣдіе помеша са онимъ, што є наслѣдниково собствено, онда се губи оно, што бы онъ одъ завѣщателя тражити имао; тако, мора онъ подпуно исплатити изпорукѣ, законну часть наслѣдія, ако се ова има плаћати; едномъ речи, сва бремена, коя леже на наслѣдію, нити му помаже што бы се извинявао, да иманѣ наслѣдія незалеже, да се све, што се тражи, одтуда поплаћа, ма да бы онъ то и найочевиднѣе доказао; зашто ніе послушао опомену закона, те пописъ наслѣдія искао? — Нека самъ себи слѣдства тога припише, гласи § 485.

Другчіе є, кадъ се наслѣдникъ прими наслѣдія са пописомъ. Повѣрителън наслѣдія и изпоруконримци имаю право да се намире само изъ иманя умрлога, кое є заостало, па кадъ наслѣдникъ надлежно съ пописомъ докаже, да наслѣдіе незалеже, да се намири све оно, што се изъ наслѣдія тражи, онда онъ за тай вишакъ неодговара. —

Таковый наслѣдникъ исплаћує дакле повѣрителъ наслѣдія само изъ заоставшегъ иманя, па кадъ немогу сви да се намире, онда се исплаћую по ономъ реду, кои поступакъ судейскій прописує, по ономъ, како су нѣюва права обезбѣена; па ако и онъ самъ има што одъ завѣщателя да тражи, намирує и самъ себе по реду, кои му прописъ судейскій опредѣлява.

Наслѣдникъ, повѣрителѣя, изпорукопримци, законни наслѣдници могу присутствовати, кадъ се иманѣ пописуе, а могу искати и преписъ пописа, да се знаду управляти.

§ 489.

Кои бы нарочито штогодъ одъ заоставшегъ иманя затаяо, ако є наслѣдникъ или участникъ, губи право на затаяно добро, и оно припада искључително осталимъ наслѣдницима. Ако ли нїе участникъ у ономе, што є затаяо, онай ће се сматрати и судити, као и другїй крадљивацъ.

Треба одобрити, што видимо наредбу овогъ §-а. Ова є наредба строга, али праведна, па зато противъ тога ниеданъ поштенъ човекъ неће се жалити; а да се непоштенъ утире, то є цѣљ овогъ параграфа.

§ 490.

Будући да сви дугови умрлога на нѣговомъ иманю леже, и одтуда се исплатити мораю, зато ће се онда текъ право иманѣ умрлога имати, кадъ се сви дугови одбїю, и управо исплате.

То є наравно, да наслѣдникъ текъ оно као чисто наслѣдіе добїя, што одъ истога претече, кадъ се дугови наслѣдія поплаћаю; али да се

може пређе до тога доћи, да видимо шта са-
дујубій параграфъ прописуе.

§ 491.

Наслѣдникъ или извршителъ завѣ-
штанія може зактевати, да се опредѣли
одно рочиште, и да се на то расписъ у-
чини, и у томъ сви займодавцы завѣ-
штателъви позову, да се имаю са дуго-
вима на рокъ явити, и своя права дока-
зати, иначе да губе своѣ право, ако бы
други изцрпили заоставше иманѣ; осимъ
ако немаю особиту залогу за свою си-
гурность.

Ово рочиште и позивъ судейскій (кои да
се сазна, ставля се и у новине) збогъ тога е,
да се види, шта ко и у кое име одъ наслѣдја
тражи, и да се уедно сазна, кои одъ повѣри-
теля по свомъ праву треба пређе да се намири;
на текъ кадъ истече рокъ, кои се по ономъ, ка-
кве сѹ кадъ прилике, већій или мањій оставля,
онда може наслѣдникъ или извршителъ теста-
мента, или наименованый старатель масе поуз-
дано знати, оће ли иманѣ, кое е заостало, зале-
ћи, да се, и коимъ редомъ намире сви повѣрите-
љи, а после њи изпорукопримци (ако ѿ има).
Докъ тай рокъ неистече, немогу повѣрители и
ли изпорукопримци зактевати одъ наслѣдника, да
ѿ онъ намири, осимъ ако бы они имали очевид-
но найпрече право, или ако бы могли платца о-

сигурати, да ће му натрагъ вратити оно, што е примљено, ако после другче буде.

Займодавци, кои су уписани (интабулирани) на непокретна добра, која су заостала, или кои имаю ручну залогу за безбедностъ свогъ потраживаня, могу се уздати да ће имъ се платити, еръ ће њи непокретна залога (хипотека), или ручна залога намирити, осимъ ако се онимъ займодавцима, кои су се пређе обезбедили, сво иманѣ изда.

А иначе, ако се кои одъ повѣрителя' јави после рока, кои е Судъ одредіо, намиритће се само онда, ако е што иманя претекло иза оны, кои су пазили на своя права, и за време се Суду јавили. —

Г Л А В А XIV.

О Д е о б и.

Деоба є радъ, коимъ се наслѣдно иманѣ ме-
ђу наслѣднике дели.

Кадъ наслѣдіє ніє подељно међу наслѣд-
нике, оно є онда таково добро, коє неколицима
принадлежи, па свакій одъ нѣи' господаръ є цѣ-
лога, ма у којой части. Тако, кадъ ко остави
н. п. Мирка и Любинка за своє наслѣднике, пр-
вогъ на єдну четвртину, а другогъ на три четвр-
тине цѣлогъ иманя, коє є заостало; па ако є у
томъ наслѣдію остала єдна кућа и сто дана ора-
ће землѣ, онда свака часть одъ та два непокрет-
на добра, свакій каменъ одъ куће, свака грудва
землѣ єсть заєдничко добро и єдногъ и дру-
гогъ наслѣдника; право свакога одъ нѣи' веза-
но є за цѣло добро, само што право првога
ніє веће одъ єдне четвртине, а право другога
износи три четвртине.

§ 492.

Наслѣдницима стаятѣ на вољи, или
подѣлити се, или у заєдини неподѣлѣни
заостати.

Законъ дакле ніе хтео оне, кои' се тиче, приморавати ни да се недеде, него оставя наслѣдницима на волю, оће ли се делити, или у заєдини остати.

§ 493.

Ако пунолѣтни наслѣдници са младолѣтнима у заєдини заостану, онда су дужни, или нѣовъ дѣо съ одобренѣмъ Суда осигурати, и до пунолѣтности нѣове као добре старѣшине сачувати, и младолѣтнике садржавати, или по природи задружне смѣсе у свему приплоду и добытку на равне дѣлове по размѣру права и дѣла нѣова и нѣи участницима учинити.

И кодъ овогъ се параграфа оно особито старанѣ закона о младолѣтнима показуе; ерѣ пунолѣтни наслѣдници, кадъ са младолѣтнимъ у заєдини остану, ако небы обезбедили део малолѣтника, могли бы га упропастити, почемъ ови нису у станю на то пазити и бригу о томъ водити; дакле пунолѣтни наслѣдници, ако су ради, да съ младолѣтнимъ у заєдини остану, мораю на то искати одобренѣ одъ Суда, дѣо нѣовъ осигурати, да ће га до пунолѣтности нѣове сачувати, и о младолѣтнима бригу и старанѣ водити, у комъ случаю малолѣтни недобываю дѣла одъ припода и добитка, ерѣ се сматраю као да су већъ оддѣлѣни. Ако пакъ младолѣтни у заєдини остану,

али тако, да се њиовъ део немора осигурати, онда и та заедина мора бити Судомъ одобрена, по пописъ неће се чинити, и младолѣтни доби- ваће онда део одъ прихода и прихода по раз- мѣру права и дела њиногъ, но у такомъ случаю споситѣду саразмѣрно и штету (ако ове има), и онда ће се та заедина сматрати као задруга.

§ 494.

Ово единство живота и иманя, ако се оснива на уговору, принадлежатће одъ части къ смѣсничеству иманя или ортаклука, одъ части пакъ къ отноше- нияма задруге, и по томе ће се мѣрити и судити.

Заедина у стварнимъ правама произлази а) изъ каквогъ случаиногъ догађаја, почемъ н. п. више њи' у исто време исту стварь добаве (§ 247); или кадъ се ствари више њи' господара' помешаю (§ 271), па тако кадъ се и границе су- сѣдны земаля', н. п. поплавомъ и т. п. поремете; б) закономъ, кадъ више њи' имаю исто законно наслѣдіе (§ 397); в) завѣштаниемъ, коимъ се не- колицима наслѣдіе, или изпорука у каквој ства- ри, или у каквому праву оставля (§ 453); или г) уговоромъ (723).

§ 495.

Ово единство неможе се држати на штету трећегга. И у томъ станю дуж-

ни су заједничари у свима одношењима, која се само строго лица нетичу, еданъ за све и сви за еднога одговарати.

По ономъ основу, на коме се заједина или ортаклукъ утврђава, мора се судити, шта спада у заједину или ортаклукъ, међу којима лицама онъ постои, какво учасће који заједничаръ има, на последку еда ли и колико заједина постојати мора. Кадъ они, који су ортаклукъ саставили, нису особено уговорили, како да имъ заједина постои, онда се о томе мора судити по природи посла, у коју главу онъ по нашемъ закону спадао буде.

Прва точка овогъ нашегъ параграфа гласи: да се ова заједина не може држати на штету трећега. То ће рећи: ако бы заједничко иманѣ дужно было да коме што дае, и по томе бы морало служити на исплату тогъ дуга, поједини заједничари, који бы се изговарали, да они одъ своје стране недугую, и по тому да несаизвољаваю, да се заједничка стваръ за исплату оногъ дуга прода, немогу закратити, да се то неучини, еръ то дугуе она стваръ, која е своју нѣи' заједничка, средствомъ кое они сви као едно лице представляю, и по тому еданъ за све и сви за едногъ одговараю, изузимаюћи наравно онака потраживаня, која бы се само строго лица појединогъ заједничара тичала. — Узмимо н. п. да три брата одъ отца свогъ какво иманѣ наслѣде; они сви имаю на то заједничко право; али повѣрителъи нѣиногъ отца оће отудъ да се намире, па се држе оногъ иманя, кое е иза нѣиногъ дужника о-

стало; садъ сва три брата као заедничари тога наслѣдія, есу за оне, кои изъ наслѣдія што траже, едно лице, и право свакогъ поединогъ брата обезбеђава заеднички потраживаиѣ онога, кои што изъ њиногъ заедничкогъ иманя иште; но већъ тако не, ако когодъ има одъ поединогъ брата што да тражи; то се остале браће ништа негиче.

§ 496.

Наслѣдници како се сви сложе, могу дѣлити се или сами међу собомъ, или предъ призванимъ одабранимъ людма, или предъ своимъ Судомъ или Судіомъ.

Савршено право има Г. Шероглићъ, што при овомъ параграфу у његовомъ прегледу нашегъ Законика примѣчава: да се учасници, ма и небыли наслѣдници, могу дѣлити, како се сви сложе, ерѣ то е њино *обште и едиогласно* заклученіѣ, кое ће они безъ сумнѣ извршити. Но шта да се чини, ако се сви несложе на деобу, него такову само-едаиѣ или маљина учасниваиште, а вишина е томе противна; оће ли се онда делити? — По смислу § 492 може и тада деоба бити, ерѣ наслѣдницима стои на вољи, или се подѣлити, или у заеднин остати, слѣдователно и ако се сви учасници на деобу несложе, дршимо, да онда Судъ такову мора пресудомъ своіомъ изрећи, кадъ се нису могли приатељски погодити и поравнати.

§ 497.

Найпре ће се изоставити, ако е жена мужа преживила, и њињ миразъ, и писаный даръ ако га има, за ню.

И овде истый Г. Шероглићъ врло умѣстно примѣчава, да уметакъ онай овомъ параграфу: „ако е жена мужа преживила“ квари цѣло слогъ овогъ параграфа, почемъ ако е мужъ быо съ другима у заѣдини, па се сада дели, преживила жена мужа, или непреживила, и њињ миразъ као туђе добро, кое у деобу неспада, мора се изоставити, и ономе припада, кои на то право има, дакле жени, ако е жива, или ако е умрла, и њимъ законимъ наслѣдницима, ма ко то быо.

§ 498.

После ће се све пописано покретно и непокретно заоставше по умрломе и манѣ тако на равне части подѣлити, како ће свакоме одъ назначены участвујући наслѣдника' еднакъ дѣо, како у покретнима тако и непокретнима, и осталима правама, припасти.

Овде е овай параграфъ узео одвећъ пространый смисао изразомъ онимъ: да ће свакомъ одъ участвујући наслѣдника' *еднакъ* дѣо припасти; и по умѣстной примѣтби честоименованогъ Г. Шероглића овай пространый смисао вали с'у-

зити и толковати тако: да ће свакиј учасникъ добити раванъ део одъ покретногъ и непокретногъ иманя онда, ако му по праву деобномъ равно право припада, иначе по саразмѣрности истога добія и припадајућий му део.

§ 499.

Ако є стваръ една таква, која се сама собомъ (у натури) згодно подѣлити неѡа, онда ће се или процѣпити, па ће стваръ еданъ задржати, ако се остали согласе, и ове прецѣномъ исплатити; ако ли се несогласе, а оно стваръ продати, и новацъ подѣлити.

Деоба се може учинити разнимъ начиномъ; или се, ако више стварій има, ове међу учаснике поделе по саразмѣрности њиногъ права, и по предности исты стварій, или ако се башъ тако стваръ за стваръ уступити неможе, онда учасници могу еданъ другомъ што доплатити, или ако и тако неучине, може еданъ или двоица, или више њи' стваръ међу собомъ по саразмѣрности припадајућегъ имъ права поделити, а остале учаснике исплатити, или ако се и тако неможе, могу најболѣ стваръ јавно продати, па онај новацъ, кои се отуда добіе, међу собомъ поделити онако, колико кои права има.

§ 500.

Поклони за живота одъ отца или матере дѣтету едномъ учинѣни, као сы-

ну у трговину нѣгову, занатъ, или другу какову радню, или кѣри у миразъ и свадбарину, треба да се при деоби узму у рачунъ, ако нису родителъи нарочито изяснили се, да се ови у рачунъ неузму. Но плодови и хасна одъ таковога поклона припада свагда даропрїймцу, и не-улазе никада у рачунъ.

Не само онда, кадъ е законный наслѣдникъ пре тога овако што добио, да му се то у део рачуни, него се тако чини и онда, кадъ е дете одъ отца што примило, а после се тестаментомъ за наслѣдника одреди. Овимъ се завѣштателю шире полъ оставля, да може о већој части свогъ иманя располагати, и да се преко законне мере у томъ неограничава, а исто тако, кадъ се то небы рачунило, осталой деци, коя таково што примила нису, скраћивао бы се правый део, кои бы она имала да добио.

Овай § поставля то правило, да се такви поклони, или иначе какви новци, кое су деца за живота одъ свои' родителѣ добила, при деоби рачунаю, осимъ ако су родителъи то *изречно* забранили; а да се то мора у рачунъ узети, и онда се разуме, кадъ родителъи безъ завѣштаниѣ умру, па никакве наредбе нема, оће ли се оно урачуниати или не, еръ се онда предпоставля, да су они хтели, да законно наслѣдїе буде по строгой еднакости, па слѣдователно оно, што е кое дете унапредакъ примило, осимъ оногъ, о чему слѣдуюћий параграфъ говори, треба да му се у-

рачуни, те да се тиме изравнаю наслѣдни делови. На ако е и жена, или кои супругъ за живота другога таково што добию, а после има наслѣдія да прими, и нѣму се то урачунава.

Исто тако и унуцима урачунава се не само оно, што су они *сами* одъ завѣштателя добили, него и оно, што су примили и нѣјови родителѣи, кое они у наслѣдію представляю; еръ бы се то исто тако одбило и нѣјовимъ родителѣима, да су живи. Тако и. п. оной унуки, која е после смрти свои' родителя' одъ свогъ деде миразъ, или свадбарину добила, одбитѣ се толико, кадъ буде примала онай законный део наслѣдія, кои бы нѣнъ отаць добию, да е живъ; а ако е нѣнъ отаць осимъ тога іоштъ што примію, наравно да ће се и то одбити.

§ 501.

Трошкови на рану, одѣло, воспитаніе учинѣни нетреба никако у рачунъ да уђу. Но отцу и матери, кои су те твошкове чинили, одъ волѣ е, разположеніе учинити и таково, да се и то у призрѣніе узме, и осталима у толико накнада учини; али родителѣи треба то числомъ да назначе, колико е.

Што родителѣи за рану, одѣло, воспитаніе на свою децу потроше, то е учинѣно изъ родителѣске дужности, па законъ неће да се то при деоби рачуна; но може се догодити, да е

на коє дете учинѣнъ много веѣій трошакъ, ако е оно н. п. више науке учило, па се тиме учинило способно, да може болѣ живити, чега се остала деца лишаваю; онда овај § дозвољава, да се то може такомъ детету урачунати, али само онда, ако родители *изречно одреде*, да се то учини, за кои случай прописуе се, да они *изречно* кажу, *колико* треба да се одбѣе, ерѣ иначе, ко бы могао знати, колико е у име воспитанія потрошено као вишакъ преко онога, што су и остала деца у име тога имала.

§ 502.

За младолѣтника мора при деоби бити тоторъ нѣговъ, а за отсутствующега мора бити заступникъ или бранитель одъ Суда опредѣленъ.

Наравно, при деоби младолѣтника заступа нѣговъ тоторъ, ерѣ овај допуњава нѣгову несавршену личность, а отсутствующегъ заступа нѣговъ бранитель, кога Судъ одреди, да се небы ови у праву нѣговомъ, лишени свакогъ бранителя, оштетили.

§ 503.

По учинѣной деоби свакій има право свой дѣо заузети, и нѣимъ управляти, и по својой вољи располагати.

Одъ онога, што е досадъ было заедничко, надъ се деоба сврши, свакій поединый постае савршеный господарь, т. е. надъ своимъ деломъ, кои нѣму у талъ падне; тимъ престае свака смесничка свеза; онда поединый, као и свакій господарь, може са своимъ деломъ по вољи располагати.

§ 504.

За тврђу права деобнога дѣла свакій еданъ за другога добаръ стаяти, одговарати, и у случаю уштерба накнаду другомъ учинити мора.

Ако се догоди, да се кои одъ бывши' смесника' после деобе у свомъ делу оштети, кадъ бы н. п. дошао ко трећий и потврђавао, да е та стварь, коя е томъ смеснику при деоби у талъ пала, нѣгова, а не завѣштателъва, (кодъ овога само на послути, остави была, или томе што подобно), кои е ню своимъ наслѣдницима оставио, па би то свое право собственности на ту стварь доказао, и ню узео; онда, да небы то пало на тереть само онога, коме е та стварь при деоби допала, остали бывши смесници по смислу овогъ §-а, дужни су по саразмѣрности нѣовы делова' прирезъ учинити и ономе новъ део, какавъ му пристои, саставити и издати; они мораю дакле еданъ другомъ у случаю штете накнаду чинити.

§ 505.

Кои бы мыслио, да му е деобомъ томъ неправда или уштербъ учинѣнъ, онай може се на Судъ обратити за єдну годину и данъ, и зактевати, да се деоба исправи. Ако е кои међутимъ свой дѣо обновіо и знатно поболшао, то ће онъ само првашню вредность у деобу дати дужанъ быти.

§ 506.

Прође ли година и данъ, или онай, кои нову деобу зактева, небы довольно неправду доказао, онда престае свакій говоръ, и деоба остае стална.

Наредба ова два параграфа, да се противъ деобе може само за *годину и данъ* поступати, противурѣчи смыслу § 937, гди изречно стои: кои мысли да има право *противъ деобе свѣдѣнчкогъ добра* иѣи, тай мора за *три* године поступати; иначе ће му право застарити.

Незнамо, како се могу наши Судови стално држати закона у оваковимъ случаима, као што смо подобно томе и кодъ §-а 482-гъ примѣтили. Првостепенный Судъ, кадъ пресуђує овакій случай, може рѣшити по овомъ, а апеллаціонный или вр'овный по смыслу 937 §-а. Овоме треба

законодавна власть што пре да помогне, па да опредѣли или *три године*, или *годину и дань*, или *пола године* за застарелость у подобнимъ случаима. — И мы држимо са Г. Шероглићемъ, ако бы се овде одговорило, да се § 937 односи на деобу друге заедине и ортака', а ови §§ 505 и 506 на деобу између наслѣдника', да бы та разлика одвећ несходна была, почемъ остали смѣсици и ортаци незаслужую нимало више призренія, него заедничари у наслѣдію.

Г Л А В А XV.

О наследственнимъ правама и от- ношенїима у задрузи.

§ 507.

Задруга є онде, где є смѣса заеднич-
когъ живота и иманя свезомъ сродства
или усвоениѣмъ по природи основана и
утврђена.

Задруга зове се и кућа или кућа за-
дружна за разлику одъ иностне.

Заедничко иманѣ и живленѣ може бити ра-
зно, може бити утврђено на разнимъ основима,
као што є кодъ § 494 изложено; али у овой є
глави речъ о ономъ заедничкомъ животу и има-
нїю, кое се по природи оснива на *сродству* или
усвоению; безъ овогъ последнѣгъ значая нема
задруге. —

Кадъ погледамо како живи нашъ народъ по
свимъ србскимъ земляма, гди га годъ има, мили-
на насъ нека обузима, кадъ га видимо понайви-
ше у задрузи, кадъ видимо домове, у којима по-

родица одъ двадесетъ и више глава у заѣднѣ и тврдой свези живи. Найстарѣи, найчеститѣи и найразумнѣи чланъ породице, домаћинъ е, старешина, кои тако великимъ и многолюднимъ домомъ управля; други га кућани сви као отца, као управителя слушаю; *то е нашъ патриархалный животъ*, у комъ е народъ сръбскѣи по живомъ уображеню свомъ, по поштеной души и осетливомъ срцу свомъ, позванъ красномъ природомъ, у коюй живи, съ гуслама у руци свое песме стварао, песме, коима се диве сви народи, кои ѣ годъ преведене имаю; и имаю ѣ Французи, Енглези, имаю Немци, кои су о њима заръ више писали, него и мы сами; и имаю ѣ и неки други народи. Целу нашу народну Поезию, ово срце народа, створила е задруга, тай лепый заѣдничкѣи животъ, кои е само кодъ поштеногъ народа, и међу честитимъ людима могућанъ; а кадъ погледамо и на наше военно станъ, морамо казати, да само у задрузи живећи, кадаръ е быо Сръбскѣи Народъ своимъ душманима одпоре давати, какве да е давао, Исторѣя намъ показуе. — Заѣдничкѣи, задружный животъ сръбскѣи граничара, ове храбре браће наше, помагао е аустриской држави више пута да се спасе изъ крайнѣи беде, као што е то и сада у овомъ последнѣи времену найочевиднѣи видю цео светъ.

Съ тога праведно задруга у нашемъ Законику обашка главу за себе саставля.

§ 508.

Што е годъ иманя и добара у задрузи, нѣ еднога но свию; и што годъ

кои у задрузи прибави, ніє себя но свима є прибавію.

При заєдничкомъ иманію стои више нѣи' лица' у узаймнои' одношенію, по сили кога нѣима єдно исто стварно право у истой ствари заєдно припада. —

Како нѣи' више могу имати право собственности на єдну и исту покретну или непокретну стварь, уиућуємо на оно, што смо о томъ при § 215 већъ разложили (види 335 и 336 страну друге части у Обясненію), па намъ ніє нужно о томъ овде опетъ говорити.

§ 509.

Ствари неке, коє на потребу и послугу єдномє исключительно служе, принадлеже исключительно ономе. За таково држи се рухо или одѣло, накитъ женскій, простирка собствена, преобука, сукно, рушадина, платно или поставъ или безъ.

Овай параграфъ излаже оне ствари, коє ко одъ задругара' као свою собственность исключительно има, на коє дакле остали задругари никаква права немаю; т. є. за нѣи є таква стварь сасвимъ странна, као да и нема задруге.

§ 510.

О задружномъ добру безъ согласія своію пунолѣтны и оженѣны мужки гла-

ва' еданъ или другій ніе властанъ разполагати, као ни продати или задужити. И самъ старѣшина само може управљати челядь домаћу, и за кућу поради раднѣ и уживаня наредбе чинити, али отуђити што или задужити самъ своевольно не може; но ако башъ онъ што сврши, па за годину дана' одъ времена, кадъ су други дознали, они непротивослове ни на Суду ни ванъ Суда, оно остае стало и непоречено, као да е съ почетка свою воля была.

Шта е задруга опредѣлио е § 57, (види 89-у страну прве части Объясненя); тамо се каже, да се подъ задругомъ разумева *више лица', пунолѣтны сами или са своимъ потомствомъ у заводи ни живећи'*. Сада, почемъ намъ е § 508 казао: да сво иманѣ, кое е у задруги, ніе еднога, него свою, ясно е, да текъ *сви* мужки и пунолѣтны задругари могу о заедничкомъ иманю разполагати, почемъ е то нѣино обште добро, дакле никон поединый одъ нѣи' нема власти што отуђити, заложити, или какавъ другій тереть, службеность н. п., или томе што подобно, на тако обшту стварь наметути.

Истина старешина задруге управља задружинимъ домомъ, и има разна права, као што смо то досадъ на разнимъ мѣстима видели, и као што то и у овомъ параграфу видимо; али инакъ онъ нема власти самъ безъ договора и саизволеня осталь задругара', разполагати съ обштимъ за-

дружнимъ добромъ. Ово є правило; — но као што у кући има таковы послова, кои се збогъ разны обстоятелства мораю безъ одлаганя свршити, и за кое старѣшина неможе одма искати и добити саизволенѣ осталы задругара, предпоставляюћи можда, да ће имъ по вољи учинити, ако онако поступи, како онъ за добро налази, па ако се догоди, да се други задругари тиме увређени или оштећени пађу, то имъ овај параграфъ оставля годину дана рока, разумевајући да се ово време рачуна одъ дана, кадъ су за то дознали,— да се за то време противъ таквогъ самовольногъ поступка старѣшине тужити могу; неучине ли то за то време, онда законъ сматра, као да су сви на то саизволили, па онда такавъ поступакъ и дѣло старешине остає стално; почемъ безъ таковогъ рока небы се нигда могло сматрати, да є што сасвимъ тако савршено, да противъ тога никои одъ задругара више поступати неможе.

§ 511.

Што є ко у задрузи живећий, но одъ задруге удалѣнѣ своимъ трудомъ или срећомъ и случаемъ себи прибавио, оно ће остати нѣгово само, ако се онъ само съ тимъ задовољи, а одъ свогъ смѣсничкогъ дѣла одступи.

Може се догодити, да одъ више браће, коя у задруги живе; кои ванъ задруге што по свомъ умештву, или срећомъ и случаемъ што себи сте-

че; тако и. п. онъ може бити вешть у каквомъ художеству, науци, занату, што му много набавля, или може случайно какво сакровиште наћи; онда по смислу толкованя, кое е законодавна власть о овомъ параграфу подь 7 Фебруара 1847. $\frac{\text{В. № 1787}}{\text{С. № 755}}$ учинила, (види 5-у страну 4-те свезке зборника), таковый задругаръ то, што е осимъ задруге прибавио, за себе задржава, а остали задругари, кои су у задруги на ползу исте радили, задржаваю за себе савъ приплодъ, кои е међутимъ добывень, докле е онай одсуствовао и за себе прибавляю; но таковый задругаръ никако негуби право на заедничкій део, кои е у задруги остао као нѣгово главно, почемъ е ово нѣгова права собственость, на ни законодаваць ніе могао, нити е хтео таковогъ задругара лишити те нѣгове собствености.

§ 512.

Кои се оддѣли, и свой дѣо узме, па на свою руку радити почне, онай ако у заедини остане, за себе се сматра, и нема никакова права на добро задружно, као ни на добытакъ или плодове смѣничкогъ добра; ако нису при деоби другоячїе уговорили, кое имъ на вољи стои; и онда ће се владати по уговору.

Ако бы се догодило, да кои одъ задругара свой дѣо узме, почне за себе радити, и нестара се више о обштемъ заедничкомъ добру, онда е

наравно, да е тиме свако право нѣгово на задружно иманѣ престало; оиѣ ништа више томе неприноси, нити о нѣму бригу води, ма да бы јошть живіо у задружној кући; но овај параграфъ гласи, да се задругарима незакраћуе при деоби и другчіе уговорити, па онда тай уговоръ саставля за нѣи законъ.

§ 513.

Онай, кои бы самовольно безъ согласія задружногъ кућу оставіо, и за годину дана' повратіо се и кућу подпомагао небы, губи право на савъ приплодъ за време отсутствия добывеный, а и штету за то време догодившу са дужанъ е носити, нити ће кућа за то одговарати.

Ово, што овај параграфъ овде прописуе, врло е природно; задругари су ортаци, а ови (осимъ ако е другчіе уговорено) мораю на обштой заедничкой ствари пѣиной и радити, све терете и трудове теглити, па онда и ползе отудъ добивене деле. А уклони л' се кои одъ задругара' самовольно, безъ да остали на то саизволе, и неврати ли се за годину дана', онда, почемъ ніе ништа радіо за ту годину, неће му ништа ни одъ добивены за ту годину плодова', доодака', приплода и користій пристати, ерѣ докъ су се други мучили, и трудили, оиѣ е можда какавъ другій свой посао гледао, или е можда и залудно време проводіо. —

А ако се за оно време, докъ є онъ одъ задруге удалънъ, на страни быо, штета каква на задружномъ иманю догоди, и онъ ће морати ту теглити, нити ће му задружна кућа за то одговарати; т. є. кадъ се врати, онъ неће моћи рећи: я нећу да знамъ за ту штету, почемъ мени ништа непристає одъ онога, што є задруга за то време приновила, па не треба да сносимъ ни штету, коя се међутимъ догодила. Ово є збогъ тога, што задруга мора свое послове радити, па ако се у томъ раду штета каква догоди, то не може оногъ отсутствующегъ ослободити, да на нъой неучаствує.

Основъ ове наредбе праведанъ є и умѣстанъ; задруга мора свое послове радити и не себи злу рада, она се стара да уклони сваку штету, па кадъ се ова већ догоди, она пада и на онога, кои є самовольно задругу оставіо.

§ 514.

Кои бы задругаръ мѣсто помоћи штету или дугъ противъ волѣ задруге чиніо, онога имаю право остали одъ себе одцепити, давши му нѣговъ дѣо по процѣни вештака, или ако нмъ є воля и у натуре.

Кадъ кои задругаръ задружной кући штету чини, н. п. нерадинъ є, немаранъ, задужує се, и задруга одъ нѣга никакве ползе и помоћи нема, но уместо тога штете и неволѣ, онда иако таковый задругаръ одъ свое стране небы радъ

быо, да се дели изъ задруге, почемъ бы можда нѣму на срцу лежало, да тако на рачунъ туђе муке и труда живи и троши, — остали задругари по смислу овогъ §-а могу таковогъ нерадника оделити, дати му, што у нѣговъ дѣо долази, было у вредности, было у природи одъ заеднички' стварій; а ако се немогу међу собомъ да погоде, колико нѣму пристае, вештаци, (а то су по сели кметови и сусѣди, кои познаю станѣ те куће), знатѣе опредѣлити, колико е право, да му се да, па нека га се задружна кућа опрости, да іой више штете не нанесе.

§ 515.

Задругаръ у смѣси живећій само свой дѣо задужити може; и займодавцы, кои су едномъ безъ знаня дружине заемъ чинили, само се изъ нѣговогъ дѣла намнрити могу; а на друге дѣлове права немаю, осимъ ако докажу, да е тай заемъ у кућу унесенъ, да су сви за то знали, и да су скупа уживали и трошили.

Овај § повторава оно, што смо казали при §-у 510, да о задружномъ имању текъ сви задругари у скупи могу располагати; дакле задружна кућа може се само онда задужити, ако су све мужке, пунолѣтне задружне главе тай дугъ учиниле, или ако су едногъ одъ нѣи' опуномоћили, да онъ уместо нѣи' свою какавъ дугъ учини, или ако е кои одъ задругара', обзирући се на обшту задружну ползу, какавъ дугъ учинио,

и оно што є добио, у обшту кућу унео, па су сви задругари за то знали и заедно уживали; иначе поединый задругаръ, да небы сасвимъ везанъ быо, има право, да може свой део задужити, и нѣговъ повѣритель може се само отудъ намирити, колико део нѣговогъ дужника залеже, а задружна кућа за то неодговара.

§ 516.

Смрть старѣшине, или кога другогъ изъ задруге, станѣ и отношеніе задруге и смѣсничества иманя неменя. Све остае опеть по старомъ.

Задруга є, као што у другой точки §-а 36-огъ (види 53-у страну прве части Объясненя) изречно стои, правословно (морално) лице; то ће рећи: како поедини у нѣой умиру, задруга ипакъ остае; она се неменя и неуклада смрћу старѣшине, овогъ или оногъ задругара, него остае она иста по старомъ; ако є овай умро, другій є прирастао, као што є то и кодъ други' правословны лица', и. п. кодъ обштина', кодъ школски' и осталы заведенія' и т. п.

§ 517.

Дѣца мужка у задрузи живећа после навршене 15. године добыяю раванъ дѣо са осталима пунолѣтними и оженѣнимъ задругарима у свему приновку и приплоду одъ онога времена; разумѣваю се на-

равно она, која су у кући била и припомагала.

Да деца мужка, кадъ наврше 15-ту годину, раванъ део добијо у ономъ, што е у задрузи одъ тогъ времена приновљено, сходно е сеоскомъ животу у нашој земљи, еръ ту и мужко и женско дете, јоштъ докъ е мало, почне кући привређивати; докъ е манъ, чува овце, а кадъ одяча, ради и теже послове; кадъ наврши 15-ту годину, већ е ступило на снагу, ради као и другій задругаръ, па е и право, да раванъ део има одъ доодака, кое задруга одъ тада добие. До тогъ доба радило е дете за раџу и за издржањ, почемъ јоштъ несмемо рећи и за оне трошкове, кои се за његово образовањ чине, еръ се кодъ насъ на то јоштъ нетроши, баръ не онолико, колико бы требало. —

Чимъ законъ у томе за побуђенъ то узима, што мужко дете у задрузи ради, отуда већ по себи слѣдуе, да она деца, која живе ванъ задружне куће, која се н. п. даду на занатъ, или у школу пошло и т. п., па ма 15-ту годину и прешла, немаю право на оно, што се у задрузи пренови.

Но несмемо пропустити, да се неунытамо, какву награду добијо женска деца по сели, која кадъ одрасту, успоредъ са мужкомъ копаю и све тежачке послове раде? па шта више, осимъ тогъ рада она мораю и кућевне женске послове да раде. Да оставимо дакле на страну, што су и женска деца права деца свој' родитеља, и што бы по томе право было, да и она свое родитељ ма у колико наслѣђую, помислимо само, е ли

барь то право, да ништа недобию ни за оно, што су крозь целу младость у кући родительской радила одъ дѣтинства, па до удатбе, кою тврдосрдни родительи гдикои путь само збогъ тога дуго одлажу, да радника у кући неизгубе. И слуги се плаћа, што ради, а женскомъ детету ништа, осимъ торбе и плетива, кадъ се уда.—

§ 518.

Дѣца мужка пре навршене 15. године немаю особита дѣла, но заузимаю мѣсто и права свога родителя по опредѣленію обштемъ.

Дакле деца мужка, коя іошть нису стигла 15-ту годину, немаю оногъ особенногъ дела у приплоду, него представляю свогъ отца по обштемъ начину законногъ наслѣдія (§§ 396 — 400).

§ 519.

Старѣшина задружный є наравный тудоръ младолѣтне заоставше дѣце. Онъ є дужанъ нѣи са согласіемъ матере упућивати, и наставляти, да добри, поште-ни и радни, па отечеству благопотребни люди буду.

У првой части Законика, докъ смо говорили о личнимъ правама, на више мѣста' кодъ разны параграфа' споминjali смо, каква права и дужности има кућный старешина према деци, коя

се у задружној кући наоде. (Види §§ 116, 119, 159 подъ б).

§ 520.

Докле годъ єдне пунолѣтне или оженѣне главе у задрузи има, и нико одъ заоставши' неште да се пописъ чини, Судъ пописа чинити неће. Само на зактеванѣ прежививши' пописатѣ Судъ своимъ путемъ иманѣ, па по потреби или ће дѣо младолѣтника изставити, и подъ судейску управу узети, или ће пописавши га са пописомъ и опетъ задружномъ руководству предати. Но како є дѣо младолѣтника по попису назначенъ, и изставлѣнъ, одма є и деоба учинѣна, и младолѣтнима нѣовъ дѣо припада, па остала дѣца у задрузи, или неостала.

О попису заоставшегъ иманя већ смо говорили у глави XIII.

Садъ овај § говори, кадъ се у задружној кући пописує заедничко иманѣ.

И овде є оно исто начело, као у реченој глави: докъ ко одъ задругара' пописъ неште, Судъ нека се у то неупушта, осимъ, кадъ небыниєдне пунолѣтне или оженѣне главе више у задрузи остало, у комъ случаю задруга наравно престає, па онда иманѣ заоставши младолѣтника', почемъ се попише, узима се подъ судей-

ско старанѣ, и поступа по ономъ, што е у пр-вой части Законика у глави IV-ой изложено.

Но може се догодити, да после смрти когъ задругара, кои има мужке деце, сами други заедничари, кои су остали, зактеваю, да се део умрлога попише, збогъ веће безбедности, шта му деци припада, па ако се за добро нађе, пописаво иманѣ може се са пописомъ ипакъ у задружной заеднини оставити; али ако е тай пописанъ део *већъ и изостављенъ*, онда су ти младолѣтни тимъ истимъ већъ и одделѣни, ма да бы они јошть у задружной кући остали; задруга е онда тимъ истимъ већъ престала*), т. е. припадъ и приходъ одъ свакогъ дела припада ономе, чји е то део; они се онда сматраю као инокостни.

§ 521.

На случай смрти свакој у задрузи, кои личну способностъ има, о своме дѣлу располагати може, у толико, у колико се дѣло непремаша; и ако е кои тако расположио, онда се пописъ учинити мора, да се дѣло умрлога изстави, ако то између задругара за живота није учиниѣно и назначено.

Већъ знамо, шта е задруга и какво право има поединый задругаръ на заедничко иманѣ (§§

*) Сравни овде законодавие власти о задрузи оно толкованѣ, кое смо при §-у 57 изложили.

215, 508); садъ, овай параграфъ прописуе: да свакій одъ задругара', кои е само способанъ свою волю изъвити (§ 427), може на случай смрти (§ 424) о свомъ делу располагати (§ 426), ерь оно задружно иманѣ, иако е заедничко, опеть поединный задругаръ, на онолико има право, колико нѣговъ део износи; па кадъ поединный задругаръ такво последнѣ расположенѣ учини, и умре, онда се нѣговъ део мора пописати и изставити, по смислу предидућегъ параграфа, осимъ ако задругари сами међу собомъ то за живота нису већъ учинили.

§ 522.

Све што коме у задружной смѣси принадлежи, было главно, было приплоћено, поновљено или стечено, сматра се као собственость, по којој се право располагања мѣри и ограничава према свима у задрузи живећима законнима наслѣдницима.

Овай параграфъ доцуњава и обясњава онај предидућий у томе, о чему, и у колико поединный задругаръ може располагати.

§ 523.

Жена удовица после мужа у задрузи заоставша, была са дѣцомъ, или безъ дѣце, задржава право уживаня на дѣлу свога мужа у задрузи и смѣси заостав-

шемъ. Но и она є дужна по могућству задрузи припомагати.

§ 524.

Осимъ тога што є задруга дужна жену удовицу садржавати, и нѡой уживанѢ пристойно давати, она задржава преко свогъ мираза све оно, што є само на потребу нѢну и нѢнога мужа или дѢце служило, као свое собствено, кое, и ако се преуда, са собомъ односи; но дѢчїе остає дѢци.

§ 525.

Удовица ако се преуда, или родителма своима врати, да добые пристойно снабдѢнїе ради удомлѢня по постоєћемъ обычаю. И то да їої служи за опрему.

Ова три параграфа опредѣљаваю, шта бива съ удовицомъ, коя остане после смрти когъ задругара.

Мы видимо, да нашъ Законикъ у овой глави скоро све оно, што смо о наслѣдію у предидућима говорили, и за задругу понаособъ опредѣљава; тако ова три параграфа заменяю оне одъ 412 до 418, гди є речъ о удовицама безъ задруге.

Кодъ ова три параграфа о удовицама у задрузи, немамо шта примѣчавати; и ту є оно исто

начело, као и пре: жена после смрти мужа нема никаква дела у илант, осимъ уживања на делу свогъ мужа (§ 523), и осимъ што се пристойно опремити мора, ако бы се хтела преудати, или родитељима своимъ вратити (§ 525); а исто тако осимъ свогъ мираза удовица добія и оне ствари, кое смо кодъ § 509 видели, да су поединогъ задругара, (§ 524); али ако има деце, па се преудае, оно одъ тій стварій, што е дечије, остае деци.

§ 526.

Права и обвезателства задругара' еднака су, были сродни, были усвоени са обштимъ согласіемъ.

Кадъ смо одъ § 136 до 148 о усвоено говорили, видели смо, како особито кодъ првогъ начина усвоєна, усвоєно дете по § 138 велика права добія, едномъ речи сва права безъ разлике као и рођено дете; упућуємо дакле на оно, што е о томе већъ казано. —

И изъ овогъ параграфа видимо, да нема никакве разлике у правама и обвезателствама задругара', были они по крви сродни, или усвоени само, ако е усвоєнъ учинѣно по смислу прве точке § 142.

§ 527.

У случаю наслѣдія и деобе у задрузи валя поступати по обштемъ пропису наслѣдія и деобе.

Дакле све друго, што у овой глави ніе изречно изменѣно о наслѣдію у задрузи, остае по главной наредби закона, како е у поединимъ главама већь казано.

§ 528.

Сродство у задрузи при наслѣдію има првенство надъ сродствомъ изванъ задруге, ма ово было и у ближемъ степену. И само усвоєнѣ достовѣрнымъ начиномъ и са обштимъ согласіємъ задруге учинѣно исклучава и само сродство по крви изванъ задруге. Но дѣца младолѣтна ако бы за матеромъ изъ задруге отишла, задржаваю свое првенство и изванъ задруге. Такођеръ и у случаю робства или сужанства или друге подобне нужде и опасности, или службе отечественне остае право сродства при наслѣдію и изванъ задруге невредимо.

За прву точку овогъ параграфа узмимо овай примѣръ.— Рецимо да е у задрузи стриць са своимъ пунолѣтнимъ синовцемъ; овай има брата рођена, кои ніе у задрузи, па умре безъ деце.— Ко ће га наслѣдити? — По овой точки нашегъ параграфа, наслѣдитѣ га нѣговъ стриць, кои е съ њиме у задрузи, иако му е у далѣмъ степену родъ него овай рођеный братъ, кои ніе у задрузи, премда бы га овай по обштемъ пропису

закона наслѣдію, почемъ онъ по § 402 долази у другу, а стриць по § 404 текъ у трећу лозу. —

Што се тиче друге точке овогъ параграфа, мы е разумемо изъ онога, што е о усвоєно казано; а и изъ прве точке овогъ параграфа. Законъ збогъ тога тако наређує, што, кадъ се усвоєнѣ учини съ обштимъ сагласіємъ задруге, онда се тако усвоєно дете изравнява са рођеномъ децомъ, па што важи за сроднике по крви, то важи и за усвоєну децу. —

Трећа точка овогъ параграфа говори о младолѣтної деци, која оду за матеромъ после смрти свогъ отца, а дѣо имъ нїє изостављенъ изъ задруге; па се ту наређує, да она, и ако ванъ задруге живе, да се инакъ сматраю као да су у задрузи, те задржаваю свое право у наслѣдію. —

Напоследку и они задругари, кои су пали у робство или сужанство, или у какву другу гоме подобну нужду, или ако збогъ отечествене службе ванъ задруге живе, а дѣо имъ нїє изъ задруге изостављенъ, — при свемъ томъ, што су изванъ задруге, задржаваю свое право, да по близини сродства наслѣђую и оне сродне, кои су у задрузи; немогу ий дакле задругари тиме одбити, што нїєу у задрузи, еръ имъ е то збогъ законне препоне немогуће.

§ 529.

Дѣвойке у задрузи заоставше кућа задружна да има садржавати, и у свое

време пристойно удати, по постоемь обычаю.

Толковань овогь параграфа узрокъ е, те се кодъ наши Судова' женска деца, *ма да мужке нема*, на користь осталы мужки задругара' изъ наслѣдія родительскогь иманя изключаваяю.

Нама се чини, да е то толковань доста неслѣдственно, и то збогь того, што у овомь параграфу ніе изречно казано, да женска деца у задрузи, *иако нема мужке деце и нѣвогь потомства*, немаю дела у наслѣдію родительскогь иманя, и да нѣи мужке главе у задрузи, ма и изъ друге лозе, изъ наслѣдія родительскогь иманя изключаваяю. Па и самъ Апелационный Судъ досуђивао е съ почетка по обштемь пропису о наслѣдію, а имено по смыслу § 400 женской деци и у задрузи наслѣдіе онда, кадъ нема мужке деце и нѣвогь потомства; мы драймо, да е умѣстно и закону сходно тако рѣшавано; ерь у овой главы о задрузи ніе нигди учинѣнь изузетакъ одъ оногь обштегь правила о наслѣдію; а § 527 изречно гласи: „у случаю наслѣдія и деобе у задрузи валя поступати *по обштемь пропису* наслѣдія и деобе“, — па почемь у овой главы ніе нигди одређено: да се женска деца и онда наслѣдія у родительскомь иманю лишаваяю, *ма небыло мужке деце и нѣина потомства*, мы мислимо, да се по разумной слѣдственности никакко неможе доћи на онако толковань, кога се сада наши Судови придржаваю, кадъ суде о овакимь случаима, чиме се и онако веома заборававной женской деци іоштъ веѣа и крайня неправда чини.

Они, кои мисле, да имаю право, да могу овако тай § толковати, веле: „да е законъ хтео наредити, да женска деца у задрузи по *общемъ пропису* о наслѣдію имаю участія у наслѣдію родительскогъ иманя, кадъ нема мужке деце и нѣногъ потомства, небы было овогъ §-а 529, кои гласи, да девојке у задрузи заоставше, кућа задружна издржава и у свое време уда.“ — Али какво е то мишлѣнѣ? Та и §-а 397 друга точка подобногъ е садржая, на тиме се женска деца изъ наслѣдія у родительскомъ иманю само онда изключавая, *кадъ има мужке деце и нѣногъ потомства*, никако накъ на користъ и *удалѣнїи мужски сродника* и онда, кадъ ко умре и *само женску децу* остави. — Или можда бы ко хтео, да овако заключава изъ овога, што у §-у 528 стои: „сродство у задрузи при наслѣдію има првенство надъ сродствомъ изванъ задруге, ма ово было и у ближемъ степену“; — но ово нѣ ставлѣно само збогъ *женске* деце.

Мы бы о овомъ важномъ пытаню овако судили, и желили бы, или да се ово наше миѣнѣе разборитимъ и пуноважнымъ доказомъ опровергне, или иначе, ако е оно умѣстно, да се прими; но све бадава, ерѣ постои особито рѣшенїе законодавне власти одъ 7-огъ Фебруара 1847 год. В. № 159 (види 6-ту страву 4-те свезке Зборника), као толкованѣ овогъ §-а 529, кое гласи: „*да у задружномъ станю, кѣи умрлога, и ако мужке деце нема, ненаслѣђуе нѣговъ део задружногъ иманя, но тай да остане задрузи, као найпречемъ наслѣднику, а иста задружна кућа, да е дужна кѣерь умрлогъ издржавати, и у свое време пристойно удати по постоећемъ обичаю, као*

што ову дужность прела таковой и у инокостномъ станю има онай, кои имаиѣ умрлога наслѣдуе.“ — Дакле законодавна власть вели, да е у томъ смислу тай параграфъ написанъ, као изузетакъ одъ обшты правила закона о наслѣдію. — А онай прописъ §-а 527, да у случаю наслѣдія и деобе валя поступати по обштемъ правилу наслѣдія и деобе, рѣшава законодавна власть, да значи, да тако валя поступати, у колико ніе за задруге другчіе опредѣлено. —

Мы на ово морамо рећи: *ово е строго и неправо, али е наредба закона, па се мора по томе и поступати.*

Напоследку, свршиваюћи ову главу, да споменемо неколико рѣшенія, која е Правленіе у разна времена издало за деобу задружны фамилія.

Тако е Намѣстничество Княжескогъ Достоянства одъ 18-огъ Юлія 1839 В. № 484 издало Указъ Попечителству унутрашњи дѣла: да се фамиліе немогу самовольно и безъ дозволеня надлежны властій делити међу собомъ, збогъ чега е наложено, да е свакій онай, кои се жели делити, дужанъ предстати надлежномъ окружномъ Началничеству, кое ће ту стварь Попечителству унутрашњи дѣла доставляти, па како Ово рѣши, онако да се поступи. —

Познѣ, Попечителство Правосудія подъ 4. Априла 1842 год. А. № 843 расписомъ своимъ

наложи свимъ Судовима, да се они у деобу и-
маня немешаю, но само казни за недозвольно
деленѣ досућую, и парнице, коє изъ деобе про-
истичу, разправляю и пресућую. —

После тога исто Попечителство Правосудія
подъ 18. Фебруара 1846 А. № 5179 (одъ године
1845) расписало є свимъ Судовима, да они, што
се тиче деобе фамилія', поступаю по пропису
касателны параграфа' грађанскогъ Законика, ако
се задругари на опомену Суда небы хтели скло-
нити, да се недеде и да опетъ остану у садру-
зи. —

Напоследку издала є законодавна власть
подъ 22. Юнія 1846 В. № 270 правила о деленю
задружны фамилія', namесто оногъ мало више
изложеногъ Указа Намѣстничества одъ 18-огъ
Юлія 1839; и по овоме се сада наши Судови у
овомъ предмету имаю управляти, ерѣ є то по-
следній законъ у томъ обзиру, а последній
(као што знамо) свагда важи. Цѣль є уобште
овы сада законну силу имаюћи' правила' та: да
се задруге нераздваю збогъ маловажнн узро-
ка', као н. п. збогъ свађе, заваде, коя є случай-
но и одъ скоро међу задружницима постала; а
кадъ є мрзость већь укоренѣна међу задругари-
ма, да свађа дуго трає и т. п., онда ипакъ да
се задруга може раздвоити.

5376

ПОГРЕШКЕ И ПОПРАВКЕ ПЕЧАТНЬ.

На страни 419 у првој линіи §-а 290-огъ стои: „ствари не покретне“ и т. д., а треба: „ствари покретне.“ — На истој страни у 19-ој линіи при §-у 291 стои: „стварь не покретна“ и т. д. уместо: „стварь покретна.“ —

Морало овде примѣтити, да ваѣъ е у првој части Објасненя нешто умало, што смисао сасвимъ мени. — На страни 172-ој у место онога, што е одъ линіе 22-е до 30-е изложено, овде, гдѣ се каже: „А што се тиче небрачне деце“ и т. д. па до оногъ израза: „изъ илѣна детнѣтъ лишавѣ“, нека се ово разуме: „А што се тиче небрачне деце, почемъ она по смислу §-а 409 Законика не наследѣую своѣ небрачне родителѣ, итѣ по смислу §-а 411 они нѣи, — наравно в, да небрачна деца нису дужна издржавати своѣ оскудне небрачне родителѣ, осимъ ако су нѣи они и ранители. —

Друге ваѣѣ погрешке, коѣ су се може бити у овој књизи подкрале, молимо читателѣ, да ѣи сами поправе. —

ОБЈАСНЕЊЕ
ГРАДАНСКОГ
ЗАКОНИКА

1-2

М. Ј. Баја